

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD 1937 GODINE

KNJIGA 2

XXXIV REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 6 MARTA 1937 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ i VOJKO ČVRKIĆ

SEKRETAR

TODOR M. ŽIVKOVIĆ

Prisutni g. g. Ministri: Ministar saobraćaja **dr. Mehmed Spaho**; Ministar bez portfelja **dr. Šefkija Behmen**; Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**; Ministar pravde **dr. Nikola Subotić**; Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**; Ministar finansija **Dušan Letica**; Ministar bez portfelja **Vojislav Đorđević**; Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Josip Rogić**.

POČETAK U 8,30 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnoga reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XXXIII redovnog sastanka;

2 — Saopštenje izveštaja Ministra unutrašnjih poslova, da će na interpelacije narodnih poslanika: Velimira Jojića — o postupku policiskih organa i organa grada Peći prilikom ponovnih izbora u Opštini baranskoj; dr. Milenka Markovića — o necelishodnosti odluke Sreskog načelstva u Pakracu, da se šumskom preduzeću „Slaveks” a. d. dozvoli prinudni put Pakrac—Vučjak, shodno Zakonu o šumama, i o postupku policiskih organa prilikom uvođenja u posed pomenutog društva za ovaj put — odgovoriti kad prikupi potrebne podatke;

3 — Saopštenje zahteva Ministra pravde o produženju krivičnog postupka protivu g. g. narodnih poslanika;

4 — Saopštenje interpelacije Boška Zeljkovića, narodnog poslanika, na Ministra fizičkog vaspitanja naroda o mešanju Jugoslovenske radikalne zajednice u rad Sokola u Bosanskoj Krupi;

5 — Molbe i žalbe;

6 — Odgovor Pretsednika Narodne skupštine Stevana Ćirića na kratko pitanje dr. Luke Šoškia, narodnog poslanika.

Govornici: Dr. Luka Šoški, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (dva puta).

Dnevni red: Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za 1937/38 godinu:

1 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — XI razdeo — Ministarstvo saobraćaja.

Govornici: Ministar saobraćaja dr. Mehmed Spaho, izveštilac manjine Ivan Mohorič, Aleksandar Lazarević (u ime grupe JNS kluba), Luka Kostrenčić (u ime grupe Narodnog seljačkog kluba), Joca Georgijević (u ime grupe Narodnog radnog kluba), Jovan Zdravković, Radivoje Nikolić, Vojko Kurtović, Vojislav Lazić (u ime grupe Nezavisnog kluba), Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (šest puta), Žarko Tomašević, dr. Riko Fuks, Mita Dimitrijević (u ime grupe Jugoslovenskog radikalnog kluba), Rudolf Plesković (u ime JNS kluba), Nikola Kabalin (u ime grupe Jugoslovenskog kluba), Vladimir Tišma (u ime grupe Jugoslovenskog kluba), Miloš Rašović, Milenko Glišić, Milinko Milutinović, Franjo Horvát, Ante Mastrović, dr. Dragutin Janković (radi ličnog objašnjenja), Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (deset puta), Potpretsednik Narodne skupštine Franjo Markić (dvanaest puta).

2 — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — XII razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona.

Govornici: Ministar pravde i zastupnik Ministra pošta, telegrafa, i telefona dr. Nikola Subotić, izvestilac manjine Ivan Mohorič, dr. Đorđe Marković, Života Milanović (u ime Narodnog seljačkog kluba), Dušan Antonijević, Luka Avramović, Milenko Glišić, Potpredsjednik Narodne skupštine Franjo Markić (osam puta).

3. — Pretres i usvajanje budžeta rashoda — XIII razdeo — Ministarstvo poljoprivrede.

Govornici: Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković, Živko Danilović (u ime grupe Narodnog seljačkog kluba), Obren Savić, Josip Cvetić (u ime grupe JNS kluba), Simo Budimir, Vojislav Lazić, Milan Badžak, Milan Kurilić, Vasilj Kostić, Boško Željковиć, Todor Tonic, Životije Jevtić, Simo Marjanac, Luka Avramović, dr. Andrej Veble, Anđon Videc, Milenko Glišić, Ivan Janžeković, Milan Petković, Sreten Kuzeljević, Artur Mahnik, Petar Stojisavljević, dr. Stevan Bubić, dr. Đorđe Jovanović, Milan Blažić, Šerif Voca Bećirović, dr. Jure Koce, Potpredsjednik Narodne skupštine Franjo Markić (dva puta) Potpredsjednik Narodne skupštine Vojko Čvrkić (devet puta).

Predsjednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, imam čast otvoriti XXXIV redovni sastanak Narodne skupštine. Molim gospodina sekretara da izvoli pročitati zapisnik prošlog sastanka. (Dr. Luka Šoški: Gospodine Predsjedniče, nema kvoruma!) Gospodine Šoški, može sasvim lepo da se radi, jedino kad dode do glasanja, ako se ustanovi da nema kvoruma, ne može se glasati.

Sekretar Todor Živković pročita zapisnik XXXIII redovnog sastanka.

Predsjednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primedbu na pročitani zapisnik? (Nema.) Pošto primedbe nema zapisnik je primljen.

Izvolite čuti izveštaje gospode Ministara.

Sekretar Todor Živković (saopštava): Gospodin Ministar unutrašnjih poslova izveštava da će na interpelaciju g. Jojića Velimira — o postupku policijskih organa i organa grada Peći prilikom ponovnih izbora u Opštini baranskoj — i na interpelaciju g. dr. Markovića Milenka — o neelishodnosti odluke Sreskog načelstva u Pakracu, da se šumskom preduzeću „Slaveks“ a. d. dozvoli prinudni put Pakrac—Vučjak, shodno Zakonu o šumama, i o postupku policijskih organa prilikom uvođenja u posed pomenutog društva za ovaj put — odgovoriti kad bude prikupio sve potrebne podatke.

Predsjednik Stevan Ćirić: Pročitani izveštaji g. Ministra unutrašnjih poslova uzimaju se na znanje.

Izvolite čuti zahteve g. Ministra pravde o izdavanju sudu gospode narodnih poslanika.

Sekretar Todor Živković (saopštava): Gospodin Ministar pravde traži odobrenje za produženje krivičnog postupka protivu narodnih poslanika: g. Subotića Dušana zbog dela iz §§ 297 i 247 Krivičnog zakona; g. Peveca Rudolfa zbog dela iz § 297 Krivičnog zakona i g. dr. Markovića Milenka zbog dela iz § 301 Krivičnog zakona.

Predsjednik Stevan Ćirić: Pročitani zahtevi g. Ministra pravde biće upućeni Imunitetnom odboru.

Izvolite čuti jednu interpelaciju.

Sekretar Todor Živković (saopštava): G. Zeljković Boško, narodni poslanik, upućuje interpelaciju na g. Ministra fizičkog vaspitanja naroda — o mešanju Jugoslovenske radikalne zajednice u rad Sokola u Bosanskoj Krupi. (Vidi prilog.)

Predsjednik Stevan Ćirić: Ova interpelacija je upućena nadležnom g. Ministru.

Izvolite čuti molbe i žalbe.

Sekretar Todor Živković (saopštava): Nenadović Stevan moli priznanje nacionalnog rada u godine državne službe i određivanje penzije.

Predsjednik Stevan Ćirić: Ova molba biće upućena Odboru za molbe i žalbe.

Pre prelaza na dnevni red imam čast da odgovorim na jedno kratko pitanje, koje mi je uputio narodni poslanik g. dr. Luka Šoški. Ono glasi:

„Gospodine Predsjedniče, sa datumom od 27 februara o. g. podnio sam 1 o. m. na Vaš naslov ovaj upit:

1) „Kada će se staviti na dnevni red i dati provesti izbor naročitog odbora za proučenje Uredbe o likvidaciji zemljoradničkih dugova od 25 septembra 1936 godine? i

2) Šta će Predsjednik poduzeti da se taj naročito izabrani odbor odmah sastane, pretrese Uredbu i podnese izveštaj Narodnoj skupštini, a za tim da i Narodna skupština o istoj raspravi i donese svoju odluku”.

Upit sam podneo u ime Narodnog radnog kluba, a potpisali su ga i g. g. Predsjednik kluba g. dr. Mirko Kosić i drugovi za slučaj da ja budem zapriječen prisustvovati kod davanja odgovora g. Predsjednika Narodne skupštine. Narodni poslanik g. dr. Mirko Kosić me je juče, 4 o. m. izvestio, prvo, da su se predsjednici klubova saglasili sa Predsjednikom Narodne skupštine da se za vrijeme budžetske debate ne daju odgovori na nevažne upite i drugo, da mu je saopćeno da se odbor za proučenje uredbe o zemljoradničkim dugovima neće ni birati, nego da će se uredba primiti „k znanju i odobrenju” prema predlogu Finansijskog zakona za budžetsku 1937/38 godinu, prema čemu moje pitanje ne bi uopće došlo do izražaja.

Gospodine Predsjedniče, ja se sa ovakim rešenjem ne mogu saglasiti. Ovo je tako važna stvar da se upit ne može ubrojiti „u nevažne” i da se citirana uredba ne smije samo tako šablonski uzeti k znanju i odobrenju. Zato ja ostajem kod svoga upita čak i u slučaju da g. g. Predsjednici poslaničkih klubova uzmu da je upit nevažne prirode, pa čak i onda kad bih ga morao podnijeti u svoje vlastito ime. Odmah izjavljujem da tumačenje § 49 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, u pravcu kako ga je Predsjedništvo Narodne skupštine juče dalo g. narodnom poslaniku V. Laziću, tj. da Predsjedništvo može na upite poslanika odgovoriti tečajem jedne sesije, juristički apsolutno ne stoji. § 71 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini u tom pogledu ne važi za upite, upućene na Predsjedništvo Narodne skupštine.

Iz svih tih razloga molim da na moj upit izvolite odgovoriti u narednoj sednici Narodne skupštine, da ne moram govoriti o povredi Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini.

Izvolite primiti, Gospodine Predsjedniče, i ovom prilikom uverenje o mom osobitom poštovanju.”

Gospodo narodni poslanici, na ovo pitanje ja nisam odgovorio zato, što sam se sporazumeo sa gospodom Predsjednicima klubova, da ne trošimo vreme odgovorima na kratka pitanja. Ja se slažem sa g. dr. Šoškiem da sam predmet, o kome se u ovom pitanju radi, nije nevažan predmet. Likvidacija seljačkih dugova svakako je veoma važan predmet. Ali, gospodo, pošto se od vas traži da date svoje mišljenje o tome predmetu u okviru Finansijskog zakona i pošto ćete vi imati prilike da o tome date svoje mišljenje pri-

likom pretresa Finansijskog zakona, to sam ja smatrao da ni na ovo pitanje ne moram odgovoriti. A g. Šoškiu mogu reći, da su sve uredbe sa zakonskom moći, koje su Kraljevske vlade do sada izdavale, išle istim putem: Pretsednik je sa pretsedničkog mesta izjavljivao da će se za te uredbe birati naročiti odbor i da će doći na dnevni red kad Narodna skupština to zaključi. Ali do sada to nikad nije bio slučaj da se bira i naročiti odbor i da se te uredbe stavljaju na dnevni red, nego su sve te uredbe ozakonjene putem Finansijskog zakona.

Gospoda narodni poslanici, koji su bili članovi prošle Skupštine, sećaju se zašto je tako učinjeno. Kad je izišla prva uredba sa zakonskom moći, a baš i ta se ticala seljačkih dugova, pošlo se najpravilnijim putem — tako da se izrazim — biranjem odbora. Ali onda se videlo da Narodna skupština u tome pogledu tako sporo radi da je skoro nemoguće na vreme takve uredbe ozakoniti. Jer vi znate, gospodo, zašto je upravo Narodna skupština i prenela to pravo na Vladu: zato da bi Vlada mogla brzo doneti izvesne odluke za koje smatra da su potrebne radi regulisanja našeg privrednog života.

Zbog toga, gospodo narodni poslanici, na dve tačke upita g. dr. Šoškia ja odgovaram: da će gospodin dr. Šoški i sva g. g. narodni poslanici, koje ova uredba interesuje, imati prilike da se o njoj izjasne prilikom pretresa Finansijskog zakona.

Ali ima ovde još dve stvari, na koje moram odgovoriti narodnom poslaniku g. dr. Šoškiu, i ako me nije pitao direktno.

Jedna je stvar ova. Po mome mišljenju, kad Pretsedništvo Narodne skupštine učini sporazum sa šefovima grupa po izvesnom predmetu, onda taj sporazum mora važiti za sve; inače nema smisla praviti sporazum sa šefovima grupa ako pojedini narodni poslanik može da kaže kao na primer g. Šoški u svojem pitanju: ja taj sporazum neću da uzmem na znanje. (Odobranje.)

Ja obraćam specijalno pažnju gospodi iz opozicije da se ti sporazumi sa šefovima grupa u prvom redu čine u interesu opozicije. To je jedna lojalna pažnja sa strane desnice prema opoziciji. Inače, vi znate, gospodo, da se u Narodnoj skupštini događa onako kako većina Narodne skupštine reši. Nema sumnje da većina, pošto glasanjem može uvek svoje mišljenje sprovesti kroz Narodnu skupštinu, ima određene ruke ako nije drukčije utvrđeno u sporazumu sa šefovima grupa.

Ali, parlamentarno je, gospodo, da se mnoge stvari rešavaju solidarno sa svima grupama, a sve grupe reprezentuju njihovi šefovi. Kad se šefovi grupa u čemu slože, onda to mora biti obavezno za svakoga, i ja molim g. dr. Šoškia i sve druge da to uzmu na znanje. Inače, ta ustanova, koja je postojala u predašnjem Poslovniku Narodnih skupština kao jedno telo, kao jedan zaseban Odbor, nema nikakva smisla. Ja želim da se mi vratimo na onaj stari čisti parlamentarizam i da uneesmo taj duh u ovu Kuću, i zbog toga ja mnogo što šta, što se da rešavati putem većine, neću da rešavam putem većine, nego hoću da rešavam solidarno, u sporazumu sa šefovima svih parlamentarnih grupa. (Odobranje.)

Što se tiče tumačenja § 49 Zakona o poslovnom redu, i tu g. dr. Šoški, iako se poziva baš na pravo, nema pravo. Ne može se, gospodine narodni poslanice, taj paragraf tumačiti tako, da Pretsednik Narodne skupštine — reč je o § 49 — mora odmah odgovoriti na pitanja gospode narodnih poslanika, i Vi

se varate, gospodine narodni poslanice, ako mislite da se samo na odgovore gospode Ministara odnosi ono iz § 71 Poslovnika, gde se kaže: Da Ministri moraju odgovoriti u toku istog saziva; jer ta dva paragrafa čine jednu organsku celinu. Ako biste Vi hteli da se postupa samo po § 49, a da se ne uzme i propis § 71 u obzir, onda bi gospoda narodni poslanici imali pravo na Pretsednika samo staviti pitanje i ništa više, Pretsednik onda odgovori, a gospoda narodni poslanici nemaju po § 49 nikakvo pravo da odgovore Pretsedniku. Medutim, ja sam smatrao da ta dva paragrafa treba uzeti kao organsku celinu, pa kada gospoda narodni poslanici mogu da odgovore gospodi Ministrima, da li su zadovoljni njihovim odgovorom, onda im treba dati mogućnost da to učine i prema odgovoru Pretsednika Narodne skupštine. Prema tome, ta dva paragrafa čine jednu celinu, i ja vas uveravam da to nije samo moje lično mišljenje, da to nije samo praksa ove Narodne skupštine, nego, ako vas zanima, uzmite ma koji školski udžbenik, na primer g. Slobodana Jovanovića o Ustavnom pravu, i tamo ćete naći isto to tumačenje koje sam ja sada dao. I ja molim gospodu narodne poslanike da smatraju ovo tumačenje autentičnim. (Odobranje.)

Reč ima narodni poslanik g. dr. Luka Šoški.

Dr. Luka Šoški: Gospodo narodni poslanici, radi kratkoće vremena koje imam od Poslovnika od pet minuta, naravno ne mogu se obazreti na sve ono što je g. Pretsednik ovde govorio, naročito ne na tumačenje § 49 Poslovnika. Zato će možda biti posle prilike da se to i znanstveno i praktično raspravi. Medutim, gospodo, moram odgovoriti na primedbu g. Pretsednika glede sporazuma sa šefovima klubova u ovom konkretnom slučaju, tj. da se za vreme ove budžetske debate ne daju odgovori na nevažna pitanja.

I ja bih to, gospodo, razumeo, kad g. Pretsednik ne bi bio sam priznao, da je stvar, o kojoj se radi, veoma važne prirode. Gospodo, što g. Pretsednik kaže da će se imati prilike u debati o Finansiskom zakonu o toj materiji da govori, to nije tačno. Mi znamo da je budžetska debata i debata o Finansiskom zakonu, što je jedna celina, na izmaku, i tu se neće moći pretresati ovo tako važno pitanje kao što bi se pretresalo u Odboru, koji bi za to bio izabran, i u plenumu na izveštaj odbora. Dakle, ta mogućnost, gospodo, kako bih rekao, kontrole Narodne skupštine u ovom važnom pitanju, da li je Uredba o likvidaciji od 25 septembra 1936 dobra, celishodna, ustavna itd. — o tome se neće moći da debatira.

Gospodo, ja sam se potrudio da nađem kad su propisi paragrafa sadašnjeg, mislim, 58 ovog predloga Finansijskog zakona i predašnjeg, odnosno sada što još važi, § 98 Finansijskog zakona za 1936/37, — kad su oni uvučeni, da tako kažem, u zakone, pa sam našao da je to bilo učinjeno prvi put u Narodnoj skupštini na 14 decembra 1932 godine. Onda se je radilo o tome, da se produži Zakon o zaštiti zemljoradnika, koji je prvobitno donesen 19 — odnosno nosi datum 19 — aprila 1932. Taj Zakon bio je ograničen svojim trajanjem samo na 6 meseci najdulje i kad se nije doneo nov zakon onda je produžen 19 oktobra na dalja dva meseca i kad se videlo da se neće moći doneti ni 19 decembra 1932, onda je podnet zakonski predlog da se produži i dalje. U tom zakonskom predlogu, koji su podneli dr. Bogdan Vidović i drugovi, nije bilo ustanove čl. 6 koji je identičan, gospodo, sa ovim odredbama. (Jedan glas na desnici: Prošlo je pet minuta!) Čini mi se da postoji

propis, Poslovnika da poslanik nema pravo opominjati govornika, nego samo g. Predsednik. (Isti glas: Žurimo zbog budžeta!) Priznaje se da je stvar važna, a jašite na pet minuta! — Gospodo, taj čl. 6, koji je identičan sa propisom § 58 predloga Finansiskog zakona i predašnjih finansiskih zakona, nije bio onda podnesen nego podnet je kao amandman i primljen je kao čl. 6 od strane Ministra poljoprivrede Demetrovića, ali on je, gospodo, dao i obrazloženje tome, koje obrazloženje glasi kratko ovako:

„U tome pogledu, — kaže on — gospodo, vidite da se ne ide za tim, da se neka ekonomska pitanja rešavaju definitivno, da to budu neki stalni zakoni, jer se predviđa rok trajanja za te uredbe. Znači da se ono što je privremeno i što traži hitno rešavanje može da svrši tim uredbama do jednog izvesnog roka. Osim toga predviđeno je podnošenje svake takve uredbe na saglasnost Narodnom predstavništvu, a prema tome to je garancija da se neće učiniti ništa što bi bilo protiv raspoloženja Narodne skupštine.”

Gospodo, moram da konstatujem da je ova iznimka, ovo donošenje uredbe sa zakonskom snagom i »ad hoc«, koja je imala važiti samo određeno vreme, uz podnošenje na saglasnost Narodnoj skupštini, — postala u kasnijim finansiskim zakonima tj. finansiskim zakonom za 1934/35 i dalje — pravilom. Od iznimke postalo je pravilo.

Osim toga dosadašnje uredbe o pitanju zemljoradničkih dugova imale su doista privredni karakter, uvek su ponavljane od godine do godine. Doduše donasale su ih vlade sa pristankom Narodne skupštine, mada je Narodna skupština zvana da ona to pretrese i donese, jer, hvala Bogu, u roku od 365 dana od jedne sesije do druge mogla je Narodna skupština da je bila dobra volja na strani vlade, sada to učiniti. Međutim mi znamo, da smo plandovali od 31 marta 1936 pa do 19 oktobra 1936.

No batalimo to! Hoću da kažem, da ova Uredba o likvidaciji zemljoradničkih dugova nema karakter provizoriuma

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodine govorniče, ja bih Vas ipak molio, da skratite i završite.

Dr. Luka Šoški (nastavlja): . . . nego karakter definitivnosti. To su svi govornici naglašavali pa i sa strane ministarske. Prema tome racio — razlog pravni, koji je rukovodio zakonodavca 1932 godine u sednici od 14 decembra 1932 — taj racio je izigran, jer ova Uredba nema više karakter privremenosti, nego stalnosti.

Ja mislim, gospodo, pošto je kratko vreme da se ovaj odbor izabere, sazove i to pretrese za vreme dok se i budžet i Finansiski zakon ne donese, a opet obzirom na to, da se ne može ovako važna stvar prebiti preko kolena, doneti preko noći, da to ima karakter definitivnosti, ja mislim da bi bilo najbolje da se tačka 21 § 67 predloga Finansiskog zakona, koja govori da se i ova Uredba primi k znanju i odobrava; zatim § 20 Finansiskog zakona, koji materijalno raspolaze u smislu te Uredbe već sa kreditima, da se to izluči iz Finansiskog zakona i da se shodno zakonskom propisu postupi izborom odbora i daljnim radom Narodne skupštine na tome predmetu.

Gospodo, ne može nas lišavati dužnosti pogrešna praksa prijašnjih Skupština, da se takvi odbori ne biraju i da i oni i Narodna skupština ne izvršuju svoju dužnost. (*Milovan Lazarević:* Jesu birani i doneli su zakon ali su ga bankari skinuli sa dnevnoga

reda!) Ne izluči li se ova stvar iz predloga Finansiskog zakona, onda će se, gospodo, dogoditi, da ćete vi iz većine i ovo izglasati, jer kako reče g. Predsednik, vi možete da nas nadglasate u svako doba. No ako tako kanite, ja vam savetujem, da u predlogu Finansiskog zakona brišete alineju 2 § 58, tj. da se takve uredbe uopšte ne podnose Narodnom predstavništvu na znanje i odobrenje; to će za vaše postupke biti logičnije a za nas praktičnije, jer se nećemo morati svaki put zbog takvih stvari ešofirati. Odgovor i tumačenja g. Predsednika ne mogu primiti do znanja.

Predsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, to pitanje, da li Narodna skupština može preneti svoje pravo na vladu, tako je zamašnog značaja da se ne može za kratko vreme rešiti. Gospoda narodni poslanici, koja su bili prisutni u Budimpešti na Interparlamentarnoj konferenciji znaju vrlo dobro da sam ja pred članovima svih parlamenata podneo jedan veliki referat o tome, a g. dr. Šoškiu, kome izgleda da ta materija nije poznata, može se odgovoriti u dve reči. Niko ne želi time krnjiti parlamentarna prava, ali izvanredne prilike u privrednom svetu kao i poremećaj u privrednom životu svih zemalja celoga sveta zahtevale su da se izvesna pitanja brzo reše. Kao što znate, gospodo narodni poslanici, i g. Ruzvelt je dobio takva prava, tako reći diktatorska prava u tome pogledu. Ovim nije Narodna skupština htela da se odrekne nekih svojih prava, nego je samo dala mogućnost da se izvesna pitanja brzo reše, naročito pitanja takve vrste, za koje iskustvo pokazuje da ljudi, kad se sastanu da ih rešavaju imaju razna mišljenja, tako da se ne može dobiti zaključak, koji će sve zadovoljiti. Zato se daje mogućnost vladi da donese odluku i da nosi odgovornost. A Skupština to ima da odobri ili ne odobri.

Prelazimo na dnevni red: Nastavak pretresa u pojednostima izveštaja Finansiskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansiskog zakona za 1937/38 godinu i to XI razdeo — Ministarstvo saobraćaja.

Ima reč Ministar saobraćaja g. dr. Mehmed Spaho.

Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Господо народни посланици, у разматрању буџета Министарства саобраћаја потребно је увек имати у виду специјални значај установа и предузећа овог Министарства, чији се расходи и приходи не могу без штете по национално-економске а преко ових и по државно-финансијске интересе мерити истим мерилом, као расходи и приходи ма кога другог ресора. Прилагођујући државно газдинство економском стању народа, које захтева максималну компресију државних расхода, најтеже је применити тај принцип прилагођавања у виду компресије код саобраћајних установа и предузећа, јер се свака грешка и претеривање у томе погледу одмах и непосредно осећа у националној привреди а преко ове и у државним финансијама.

С тога је, поред најозбиљнијег проучавања саобраћаја и привреде, потребно у оцењивању предлога буџета Министарства саобраћаја имати довољан осећај њихове заједничке мере, јер су саобраћајне установе инструменти, којима се може веома повољно и ефикасно утицати на оживљавање привреде, као год што се погрешном њиховом употребом може још више укочити зачмали привредни живот земље.

Ове чињенице треба дакле имати у виду, јер су оне, према постојећим приликама и околности-ма, морале доћи до изражаја у овом предлогу буџета, чије укупне суме изгледају овако:

РАСХОДИ

НАЗИВ	По пред- логу буџета за 1937/38	Одобрено по буџету за 1936/37	Разлика по предл. буџета за 1937/38 год. + или -
I. Управне установе			
1. Министарство . . .	2,956.781	3,053.572	- 96.791
2. Управа поморства и реч. саобраћаја.	10,869.562	10,490.448	+ 379.114
3. Дир. пом. саобр.	16,208.190	18,491.577	- 2,283.387
4. Одељ. за грађење железница	208,867.290	177,994.403	+ 30,872.887
Свега	238,901.823	210,030.000	+ 28,871.823
II. Управа држ. желез.	1.898,901.377	1.876,372.400	+ 22,528.977
III. Дир. речне пловидбе	92,413.310	91,441.412	+ 971.898
Укупно	2.230,216.510	2.177,843.812	+ 52,372.698

ПРИХОДИ

НАЗИВ	По пред- логу буџета за 1937/38	Усвојено по буџету за 1936/37	Разлика по предл. буџета за 1937/38 год. + или -
I. Управне установе			
1. Министарство	—	—	—
2. Управа поморства и реч. саобраћаја.	7,992.000	7,880.000	+ 112.000
3. Дир. пом. саобр.	421.200	6,913.200	- 6,492.000
4. Одељ. за грађење железница	—	—	—
Свега	8,413.200	14,793.200	- 6,380.000
II. Управа држ. желез.	2.045,000.000	2.007,000.000	+ 38,000.000
III. Дир. речне пловидбе	85,433.310	87,105.691	- 1,672.381
Укупно	2.138,846.510	2.108,898.891	+ 29,947.619

РАСХОДИ И ПРИХОДИ

НАЗИВ	Предлог расхода за 1937/38	Предлог прихода за 1937/38	Разлика за 1937/38 + или -
I. Управне установе			
1. Министарство	2,956.781	—	- 2,956.781
2. Управа поморства и реч. саобраћаја.	10,869.562	7,992.000	- 2,877.562
3. Дир. пом. саобр.	16,208.190	421.200	- 15,786.990
4. Одељ. за грађење железница	208,867.290	—	- 208,867.290
Свега	238,901.823	8,413.200	- 230,488.623
II. Управа држ. желез.	1.898,901.377	2.045,000.000	+ 146,098.623
III. Дир. речне пловидбе	92,413.310	85,433.310	- 6,980.000
Укупно	2.230,216.510	2.138,846.510	- 91,370.000

Укупан дефицит целог ресора Министарства саобраћаја износи како видимо Дин. 91,370.000.— и већи је од дефицита предвиђеног у овогодишњем буџету за (91,370.000 — 61,628.200) динара 29,741.800.—

Дефицит у целости, као и овај вишак према текућем буџету, произлази из расхода Одељења

за грађење нових железница, који, како се из прегледа види, износе у целости Динара 208,867.290.— или за Динара 30,872.887.— више него што износе по буџету ове текуће године, стога што у следећој години доспевају за исплату нови анuitети за грађење пруга по уговорима закљученим у 1931 и 1932 години.

Овај дефицит, који нема покрића у приходима установа и предузећа Министарства саобраћаја, мораће се подмирити из општих државних прихода. Али, при том ваља споменути, да у тим општим приходима постоје приходи који долазе од рада и обрта саобраћајних предузећа, у виду возаринске таксе, која се предвиђа у овом предлогу буџета у износу од 300,000.000.— динара.

Прелазећи на објашњење буџета појединих установа Министарства саобраћаја, стављам на прво место.

А — БУЏЕТ ДРЖАВНИХ ЖЕЛЕЗНИЦА

I. Како се из самог прегледа види, финансирање целог ресора базира се углавном на железничким бруто приходима, из којих се по месечним обрачунима издваја возаринска такса и предаје Министарству финансија, а из остатка се подмирују расходи државних железница, као и расходи и вишкови расхода осталих установа у ресору. Вишак железничких бруто прихода износи по предвиђању у овом предлогу буџета око 440 милиона, од које суме отпада на возаринску таксу око 294 милиона а на вишак нето прихода над расходима државних железница Д. 146,098.623.—, како је већ у прегледу показано.

Колико год с једне стране можемо бити задовољни, што наше државне железнице последњих година својим великим приносима издашно помажу главну државну благајну у извршењу државног буџета, толико пак с друге стране не смемо губити из вида чињеницу да оне у том успевају једино на тај начин, што се лишавају великог дела обнове имовинских објеката, услед чега се исцрпљује и опада у вредности и способности железничка имовина. Колико год нас дакле прва чињеница задовољава, ова друга чињеница мора да у нама буди опрезност и осећање праве мере да се у исцрпљењу железничке имовине не отиде даље, него што национални интереси дозвољавају у садашњим нашим финансијским приликама и околностима. Из тог разлога морамо да се побринемо и за благовремену обнову железничке имовине, те Краљевска Влада предлаже поновно да се у Финансијском закону одобри овлашћење Министру саобраћаја, да може закључити зајам или кредитни посао у циљу обнове инвестиционих објеката и возног парка државних железница до износа од 400 милиона динара, јер овлашћење дато у овогодишњем Финансијском закону није за ту суму искоришћено.

У циљу утврђивања суме железничких прихода, као основе за финансирање целог ресора, извршене су тачне калкулације узимајући при томе у обзир садање стање и развој прилика, чије су опште контуре обележене привредно-политичким мерама Краљевске Владе. На бази тих калкулација, транспортни приходи државних железница повећани су у односу на овогодишњи буџет за Динара 38 милиона.

У последње три закључене буџетске године, износио је нето приход државних железница по завршним рачунима следеће суме:

у 1933/34 год.	Дин. 1.990,914.458.40
у 1934/35 год.	Дин. 1.958,496.781.79
у 1935/36 год.	Дин. 2.012,023.716.59
	5.961,434.956.78 : 3 =
	1.987,144.985.59

Просечна сума нето прихода за последње три године износи према томе динара 1.987,144.985.59.

Статистичко посматрање у 1936 год. показује међутим, у односу на 1935 год. извесне промене у правцу повећања саобраћаја, па следствено томе и приходе од саобраћаја. За првих 8 месеци 1936 год. за које је већ приход, како од унутрашњег тако и од међународног саобраћаја, дефинитивно обрачунат, наплаћено је . Дин. 1.208,412.911.51 док је за исто време у 1935

год. наплаћено само „ 1.187,676.233.09
вишак у 1936 г. износи дакле Дин. 20,736.678.42

Повећање прихода у 1936 год., у односу на 1935 годину износи, за првих 8 месеци Динара 20,736.678.42 или у процентуалном износу више за 1.75%. Има дакле изгледа да ће се већ у овој буџетској години остварити већи железнички приход од оног, који је обрачунат у завршном рачуну за 1935/36 г., у износу од Дин. 2.012,023.716.59. Ако се то повећање буде кретало до краја ове буџетске године, у напред поменутом процентуалном односу од 1.75%, можемо већ у овој буџетској години очекивати укупан приход од округло Динара 2.050,000.000.— Наше предвиђање прихода за 1937/38 год. у крајњем износу од 2.045,000.000.— дин. може се с правом сматрати, реално узимајући, као основ за све постојеће околности нормалног развоја нашег економског живота.

На страни расхода у овом предлогу буџета Управе државних железница показује се укупно повећање, у односу на буџет тек. год., за дин. 22,528.977.—. Анализа предложених расхода, по њиховој основној подели на личне и материјалне, показује, да се ово крајње повећање односи у целиности на личне расходе који се предлажу у већем износу за дин. 22,591.962.—, него што је предвиђено у овогодишњем буџету, док је група материјалних расхода предложена у мањем износу са дин. 62.985.—, него што је предвиђено у овогодишњем буџету.

Разлози повећања у групи личних расхода састоје се у следећем:

У б. п. 732 предложено је повећање за динара 12,393.880.— за осигурање особља. Унет је нов кредит за пензионисање чиновника, званичника и служитеља, који су навршили и прешли већ пун рок година службе, те који су стога сами тражили пензију, или су у болесничком стању већ дуже но што је према законским прописима могућно за активне службенике, па се стога овакви службеници морају ставити у пензију по самој сили закона. Број оваких службеника пење се отприлике до 200. Одлагањем пензионисања ових службеника ствара се доста велика штета по саму државу, јер исти заузимају места а не врше никакву дужност, те се нити они могу искористити, нити пак нови службеници на њихова места поставити.

Сем тога предвиђено је и повећање кредита за т. зв. крунске ренташе, чију је исплату Управа

државних железница преузела на себе, приликом преузимања Јужних железница, на основу Римског споразума, а који су приликом доношења досадањих уредаба о додацима на скупоћу за пензионере и превођењу крунских на динарске пензије, због лоше стилизације појединих чланова, изостављени, те нису преведени на динарске ренте, као што је то учињено са крунским пензионерима. Сматрам да је логично и оправдано, да и поминути железнички крунски ренташи буду преведени на динарске ренте ал пари, као што је то учињено и са крунским пензионерима.

На осталим партијама личних расхода предложена повећања износе укупно динара 10,198.082.—, а односе се у главном на породичне додатке за које су кредити по буџету за 1936/37 били смањени на основу Уредбе бр. 37420/1 од 17 септембра 1935 год., док су после ти додаци повећани Уредбом бр. 39365/1 од 24 октобра 1935 године.

Ма да ће у 1937/38 г. бити готово и предато експлоатацији 403.7 км. нових пруга, што према досадањој експлоатационој дужини износи 4.4%, те ће се на ове пруге морати одмах да распореди и одговарајући број особља, ипак се код Управе државних железница не предлаже повећање укупног броја службеника нити за једно ново буџетско место. Међутим, да бројно стање целокупног особља наших државних железница није сразмерно толико, колико је у другим земљама, и ако наше државне железнице не располажу са свима потребним модерним уређајима који замењују људску, физичку и умну снагу (као што је то случај у тим другим земљама), и да се наш железнички саобраћај ослања према томе много више на пожртвовање нашег железничког особља, доказују следећи подаци и статистике Међународне железничке уније.

У односу на 1 км експлоатационе дужине долази службеника:

у Немачкој	12.10
у Чехословачкој	10.21
у Аустрији	9.64
у Пољској	8.44
у Француској	8.22
у Италији	8.03
у Југославији	7.61

Материјални расходи државних железница смањени су у појединим партијама за 62,450.244.— динара, а повећани су у партијама отплата дуга, који се односи на повећање сталне и обртне главнице за динара 62,387.259.—, тако, да се у укупном износу показује смањење материјалних расхода у односу на овогодишњи буџет за 62.985.—.

У оцењивању потребе и величине кредита за материјалне расходе, довољно је истакнути две чињенице:

1) да је утрошак материјала зависан од величине саобраћаја и да недостатак материјала изазива неминовно поремећаје и обуставу саобраћаја, из чега произлази, да је неопходно потребно држати у залихи нормиране резерве сваке врсте материјала за време одређено по искуству и утврђеним прописима;

2) да је услед недостатка кредита за набавке потребног материјала, почев од 1933/34 год. па до 1936/37 год. опала резерва у материјалу за динара 145,954.975.18 и да се недостатак набавка у мно-

гим врстама материјала не може више попуњавати из резерве, јер је она већ исцрпљена.

Једино с обзиром на овлашћење добивено у Финансијском закону за ову годину за закључење зајма за обнову, које се овлашћење опет предлаже у предлогу Финансијског закона, јер у овој години није искоришћено; успели смо да смањимо материјалне кредите на партијама за одржавање саобраћаја, рачунајући да ће се у 1937/38 год. изводити обнова, те ће један део материјала и радне снаге, који би иначе морао да терети партије одржавања, бити подмирен из средстава зајма за обнову.

Без поменутог овлашћења кредити државних железница, како су утврђени у овом предлогу, били би потпуно недовољни, те сигурност и ред у нашем железничком саобраћају не би могли бити са тим кредитима обезбеђени у потребној мери.

Сем ових чисто финансијских података и објашњења, у вези предлога буџета Управе државних железница, слободан сам о раду појединих службених грана поменути следеће:

II. Железничка управа руководила се је у току прошле године у робној тарифској политици императивом, по коме она мора првенствено да обезбеди нормално притицање прихода ради обезбеђења нормалног финансирања експлоатације.

У погледу финансијског ефекта резултат је неоспоран. У погледу другог задатка, да се преко тарифске политике унапреди привредни живот земље, учињено је такође све што се је према постојећим приликама и условима рада могло учинити.

Сарадња између железничке управе и Тарифског одбора, који је веран тумач жеља наших привредних кругова и установа, била је врло жива. Захваљујући узајамном обавештавању и саветовању, прецишћена су, уз помоћ Тарифског одбора, многа тарифска питања.

Пошто наше локалне робне тарифе не одговарају више нашим привредним приликама, то је наступила потреба за једном темељном ревизијом наше робне тарифе. Тај посао ће због обимности своје трајати дуже времена. Али с обзиром на конкуренцију других превозних предузећа, хитно ће се прерадити тарифа за деџане пошиљке, како би се прилагодили ценама других превозних предузећа. Како се у последње време осећа све већа конкуренциона борба између железнице и речног бродарства, то ће се у најскоријем времену приступити преговорима о елиминисању те борбе и закључењу споразума о заједничкој колаборацији између железнице и речног бродарства.

На пољу међународног робног саобраћаја железничка управа је развила велику делатност у току прошле године. Ишло се нарочито за тим, да се помоћу тарифских споразума са другим железничким управама осигурају Југословенским државним железницама, према њиховом географском положају, што веће количине транспорта из међународног саобраћаја.

Делатност се кретала у три правца:

Са суседним железничким управама, а наиме са Грчком, Бугарком, Румунијом и Италијом наша управа има закључене тарифске споразуме, који служе као основа за директне тарифе; те директне тарифе садрже махом све предмете, који представљају измену добара између односних земаља. Треба подвући, да те директне тарифе у знатној

мери олакшавају транспортима тачно калкулисање превозних трошкова и тиме служе олакшању саобраћаја. Водило се рачуна да се све саобраћајне везе у току године још више учврсте. После ратификације трговинског уговора са Турском, приступиће се закључивању тарифског споразума са Турским железницама, јер треба очекивати већу разммену добара између две пријатељске земље.

По нарочитој жељи пољских привредних кругова почело је ужурбано да се ради на југословенско-пољској тарифи, која ће у већој мери допринети појачању међусобних привредних веза.

У току прошле године закључени су са успехом тарифски споразуми између железничких управа Чехословачке и Аустрије на једној страни и наше железничке управе са друге стране, који споразуми служе за израду директних лучких тарифа из тих земаља преко наших лука. Може се претпоставити са сигурношћу да ће помоћу тих тарифа знатан део тонаже, који је сада из тих земаља и за те земље био упућен преко страних лука, транзитирати преко наших лука и на тај начин подигнути њихов саобраћај.

У циљу олакшања измене добара између наше земље и Енглеске, израђена је директна Југословенско-белгијска лучка тарифа.

Делатност наше железничке управе ишла је у прошлој години такође за тим, да се привуче транзитни саобраћај по могућству на наше пруге. Наше су железнице приступиле тарифским савезима између Аустрије и Мађарске, између Италије и Чехословачке, између Мађарске и Швајцарске и успеле су да на тај начин доста велики део транспорта, који је раније мимоилазио наше пруге, привуку к себи.

Прошлогодишња девалвација која је наступила у неким земљама са којима имамо доста јак саобраћај, имала је за последицу моменталну несигурност у међународним тарифама. Али с обзиром на искуство црпљено из ранијих девалвација; прошао је лањски талас девалвације без већих тарифских трзавица и скоро без икаквих штета по железничке приходе.

Упоредни статистички подаци о саобраћају робе за годину 1935/36, показују следеће резултате у тонама:

Врста саобраћаја	у 1935 г.	у 1936 г.	Разлика у 1936 у 0/0 + или -
локални саобраћај	7,958.696	8,638.595	+ 8.54
извоз	2,178.364	1,793.076	- 17.69
увоз	542.251	529.143	- 2.42
транзит	1,382.613	1,162.864	- 15.89
Свега ...	12,061.924	12,123.678	+ 0.51

Осетно опадање извоза као и транзита, проузроковано је, како вам је познато, санкционистичким мерама према Италији, али је то опадање, како се из ових података види, избалансирано повећањем локалног саобраћаја, тако да се ни у превеженим укупним количинама ни у приходима не показује мањак, него на против вишак.

У погледу унутрашњег саобраћаја предузете су важне тарифске мере, као увођење повластица за Викенд путовања, реформа повластица за купалишна места, олакшање скупних путовања и организовање великих излета посебним возовима у ту-

ристичке центре. Сем тога је израђена тарифа за комбиновани унутрашњи саобраћај између државних железница и поморских бродарских друштава (Јадранска, Дубровачка и Зетска пловидба), чиме је омогућено директно отправљање путника и пртљага у сва већа пристаништа. Овом комбинованом саобраћају приступила је и наша Државна речна пловидба, што ће допринети олакшању саобраћаја.

Међутим, због великих повластица које сам, на тражење привредних кругова морао одобрити робном саобраћају и због потребе да покрије за то нађем на другој страни, био сам принуђен да са првим априлом 1936 г. повећам возне цене у путничком саобраћају за просечно 10%. Ово повишење, које је за путнички свет било неосетно, постигло је своју сврху, јер је поред повећања броја путника остварено и повећање железничких прихода од путничког саобраћаја за просечно 14%.

Тачност овога закључка доказују следећи упоредни статистички подаци за 1935/36 годину:

По пуној путничкој тарифи превезено је путника:

Разред	у 1935 г.	у 1936 г.	Разлика у 1936 у % + или -
у I разреду.....	19.736	20.949	+ 6.14%
у II разреду.....	710.630	841.065	+ 18.35%
у III разреду.....	26,913.705	30,595.437	+ 13.16%
у IV разреду.....	582.859	414.936	- 28.81%
Свега ...	28,226.930	31,872.387	+ 12.91%

Сем тога, превезено је у 1935 години, путника са туристичким, чиновничким и радничким повластицама 4,445.555, док је у 1936 год. превезено таквих путника 6,174.460 тј. за 38.90% више него у 1935 год.

Нарочито је потребно истаћи чињеницу, да је наша путничка тарифа, и после овог повишења, још увек најнижа од свих тарифа европских земаља, док се са друге стране не може тврдити, да су животни услови у нашој држави тежи од услова у свим осталим државама. Примера ради наводи се, да је јединични став наше путничке тарифе за III разред путничког воза, који је основа за израду целога барема, дин. 0.33, док је исти став у

Бугарској	дин.	0.405
Румунији	„	0.448
Чехословачкој	„	0.446
Аустрији	„	0.647
Мађарској	„	0.355
Италији	„	0.677
Белгији	„	0.370
Пољској	„	0.511
Француској	„	0.574
Немачкој	„	0.708
Швајцарској	„	1.072

У погледу иностраног саобраћаја, нарочитим повластицама за појединачна и скупна путовања, као и директним споразумима са иностраним железничким управама и путничким бироима, постигнуто је велико повећање броја туриста у нашој земљи. Слични споразуми склопљени су и ове године, те је на тај начин обезбеђена наредна туристичка сезона у погледу прилива странаца, нарочито из Чехословачке, Аустрије и Мађарске.

Истовремено су прошираване и допуњаване тарифе са иностранством. У том погледу потребно је истаћи чињеницу, да Јадранска, Зетска и Дубровачка пловидба приступају тим саобраћајима, те ће се и са те стране допринети олакшању путовања у нашу земљу.

Нове међународне конвенције о превозу путника, пртљага и робе, које су потписале скоро све Европске државе у Риму 1933 године и које ће заменити сада важеће конвенције, готове су и поднете Народној скупштини на одобрење са опширним извештајем и образложењем. Одобрење тих конвенција је хитне природе, пошто ће по свој прилици у току ове године у свим државама исте ступити на снагу.

У циљу што већих зближења држава Мале Антанте и Балканског споразума, железничке управе ових земаља раде заједнички са успехом на изједначењу, упрошћењу и олакшању саобраћаја путника, пртљага и робе и у том циљу приводе се крају радови на заједничкој уредби.

III. Данас можемо рећи, да се наш железнички саобраћај вратио на предратно стање по уредности а претекао га је знатно по брзини. Признања за ово и домаћих и страних заинтересованих компетентних фактора и кругова су пуна и врло честа.

Уколико су поремећаји економског и привредног живота нашег народа, па и целог света, у последњим годинама утицали на опадање железничког саобраћаја, наша железничка управа се трудила и свим силама настојала, да то затишје искористи на самом побољшању саобраћаја.

Упркос повећаног саобраћаја путника и робе, број возова у години 1936, према 1935, нешто се смањило (за 0.10%), док су се искоришћење и рад возова повећали од 81.1% на 85.8% тј. за + 4.7%. Нарочито су били у порасту мешовити и брзотеретни возови.

Ситуација у теретним колима, како нормалног тако и узаног колосека 0.76, била је у години 1936 повољна и оскудица се осећала једино у затвореним колима за превоз свежег меса, у колима са великом запремином (од 70 м³ — 90 м³) и бродским колима-хладњачама. На крају трећег тромесечја 1936 године, тј. у почетку јесење сезоне у времену најјачег утовара горивог дрва, угља па и руде, осећала се је донекле оскудица и у отвореним колима са товарном тежином од 20 тона за утовар руде за иностранство. Ова су кола за време најјачег извоза тражена на послугу од Немачких државних железница, Националног друштва Белгиских железница, Мађарских државних и Аустријских савезних железница а у смислу одредаба Међународног колског правилника. Свега је тражено и добивено 1821 кола, од којих 51 бродска кола-хладњача, 123 кола-хладњача, 17 кола са великом запремином и 1630 отворених кола за превоз руда.

Међутим су и наше железнице у току 1936 год. (када су сопствену употребу потпуно подмириле) суседним железницама излазиле у сусрет и давале им на помоћ кола-хладњаче, кола за превоз пернате живине, кола за превоз свиња, кола за превоз свежег воћа и кола од 10 мет. дужине за дугачке предмете. На помоћ је дато Бугарским државним железницама: 297 кола-хладњача, 153 кола за превоз свиња, 3 N кола за превоз пернате живине и 2909 кола за превоз свежег воћа, а Грчким државним железницама 194 кола за превоз ду-

гачких предмета, или укупно 3556 кола, дакле 46 кола више него у 1935 години.

Напомињемо да се је у четвртој тромесечју 1936 године вршио форсирани извоз сувих резанаца за Ријеку у сврху даље отпреме бродовима за Америку. Наше железнице иако су биле предузеле све потребне мере, нису биле у стању удовољити у потпуности потребама фабрика шећера у земљи (ово је био ванредан случај због суше у Америци и зато је била већа потреба у овим колима), које су тражиле за превоз ових резанаца кола са великом запремином, због чега су у помањкању ових кола биле наше железнице принуђене достављати за утовар сувих резанаца и Гво/Гцо те обична Г кола.

У години 1936 употребљено је за утовар робе 1,514.005 кола, од којих 1,427.294 кола у локалном а 86.711 у иностраном саобраћају.

Целокупни утовар у 1936 години повећао се је према 1935 години за 55.379 кола или 3.84%.

Као врло важну појаву треба забележити да је у 1936 години продужено повећање унутрашњег саобраћаја приватне споровозне робе, који износи готово 74.25% од укупног робног саобраћаја. У 1936 години број превезених кола приватне робе, повећао се је у унутрашњем саобраћају, према 1935 години, за 65.229 кола или за 6.05%.

Извоз преко прелазних пограничних станица износио је у 1936 години 86.711 кола, док је у 1935 години износио 109.717 кола. Према томе се је исти смањило за 23.006 кола или за 20.96%, што се сматра као последица примене санкција, односно још неуређених трговинских односа са нашим суседом Италијом.

У структури извоза главних артикала дошло је до померања у правцу извоза воћа (свеже грожђе, свеже шљиве, сувих шљива;) репних резанаца, свежег меса, свиња, а на рачун извоза кукуруза, хмеља, пернате живине, горивог дрва, израђевине из дрвета, дрвеног угља и сирове робе. Извоз жита, дувана, крупне стокe није се знатно променио.

Транзит, који се у 1934 години повећао, према 1933 години за 12.50%, а у 1935 години према 1934 години за 8.97%, опао је у 1936 години према 1935 години од 107.226 кола на 95.507 кола тј. смањило се за 10.91%, због примене санкција према Италији.

Сви возови саобраћали су у реду и са малим закашњењем. Уколико је тога закашњења било у већини случајева је узрок тим закашњењима у закашњењу брзих возова, који су примани из иностранства са задоцњењем те су после реметили и наш унутарњи саобраћај, као возови вишег ранга, што се нарочито осећало на једноколосечним пругама.

Задоцњење брзих, путничких и мешовитих возова, упоређењем између 1935 и 1936 године, смањено је у 1936 за око 50% према 1935 години.

Судара возова у 1936 години било је свега 3 према 31 у 1929 години, те се и овде види бољитак.

Доста је урађено на унапређењу туризма и упознавању наше земље. Увођени су често возови за излетнике у разне крајеве земље са популарним ценама. Било је и много специјалних и туристичких возова из других земаља, а нарочито из Чехословачке. Пошто је туризам врло важна грана наше привреде, нарочито у пасивним крајевима, то Железничка управа овоме посвећује своју

највећу пажњу, и излази у сусрет до крајњих граница могућности.

IV. У току 1936 године у машинској служби учињен је знатан успех. Бољим одржавањем локомотива и великом марљивошћу машинског особља, смањен је број дефеката локомотива за 82 од броја дефеката у 1935 години, тако, да на 100.000 пропутовалих километара долази 0.52 дефекта према 0.62 у 1935 години.

У току прошле године набављена су и пуштена у саобраћај троја већа и троја мања моторна кола за локални саобраћај на пругама: Београд—Панчево, Београд—Сремска Митровица, Београд—Пожаревац и Београд—Ресник. Примљено је 17 комада курсних кола, која претстављају последњу реч технике како у погледу израде, тако и у погледу удобности путника. Од ових истих кола, испоручиће се у току ове године још 10 комада, израђених у нашим домаћим фабрикама.

Набавком ових 27 нових курсних кола, чија делимична отплата пада у буџ. години 1937/38 у суми од 17,182.818 динара, биће донекле ублажена потреба за курсним колима у међународном саобраћају, чиме се постиже уштеда у курсној километражи, која се плаћа за страна кола, а осим тога подиже се знатно и углед наших железница у међународном путничком саобраћају.

Код путничких кола за локални саобраћај, предвиђена је, услед недостатака сретстава за набавку нових кола, преправка 283 путничких кола нормалног колосека I и II класе у кола серије II/III и III класе, како би се овај осетан мањак могао бар делимично ублажити.

Ради бољег искоришћавања постојећих теретних кола, предвиђа се у буџ. 1937/38 год. преправка неекономичних серија кола у серије које су нам неопходно потребне за саобраћај.

Знатна је оскудица у специјалним теретним колима, чија се потреба за време извоза не може подмирити. Из тога разлога поручиће се у Мађарској, на име компензације за извршење старих уговора, 75 кола најпотребнијих серија и резервног материјала за суму од 16,000.000 динара.

Водећи рачуна о потребама наше извозне трговине, набављено је 28 кола-хладњача за превоз свежег меса.

У току ове 1936/37 б. г. снабдеће се 6000 теретних кола са водом за ваздушну кочницу, поред 2475 кола оспособљених у буџетској години 1935/36, што смо дужни да учинимо по обавезама међународног саобраћаја. За наредну буџетску годину 1937/38 предвиђено је за снабдевање ваздушним водом још 6000 кола.

Појачаним квачилом, исто тако по обавези, снабдевано је 14.600 кола, а потребно је да се снабду још око 22.200 теретних кола.

У свим железничким радионицама, уз одговарајуће повећање радника, повећан је број ревизионих оправака возних сретстава за око 15%. Радионице су оспособљене тако, да потпуно отпада оправка возних сретстава по приватним фабрикама. Приступљено је и израђивању потпуно нових возних сретстава у нашим железничким радионицама (30 четвороосовних кола кол. 0.76), пошто је израда истих у нашим радионицама скоро за половину јефтинија од постигнутих цена на лиценцији.

У току прошле године предвиђени су, а делимично су још у раду, и извршени различити ра-

дови на побољшању инсталација по радионицама у суми од 6,000.000.— динара.

На рационализацији, усавршавању и модернизовању електротехничких постројења и инсталација, које данас пружа стални напредак електро-технике, није се могло у оној мери радити у којој су то потребе и прилике диктирале, због недовољно расположивих финансијских средстава.

У току прошле године оспособљена је и пуштена у рад и радионица у Краљеву, која засада, у прво време, врши само оправку теретних кола и то 8 кола за радни дан, а у току ове године пустиће се у рад и радионица за оправку путничких кола.

Почело се је радити и на повећању брзине возова, а нарочито на смањењу времена путовања између Београда и Загреба. Вршене су пробе и постигнуте максималне брзине од 135 км/час, те је тим путовање Београд—Загреб смањено за 2,50 часа.

Преправком наших постојећих локомотива, у локомотиве са аеродинамичком линијом, усавршавањем пруге и сигурносних постројења, омогућиће се да ове локомотиве путују са брзином од 100 км/час, тако, да ће се моћи, вероватно већ у новом реду вожње, увести возови, који ће осетно смањити трајање путовања између Београда и Загреба.

V. Због редукције буџета, које су вршене почев од 1930/31 год. па на овамо, највише је погођена грађевинска служба. Недостаци редовних буџетских кредита ублаживани су колико је било могуће резервама репарационог материјала, затим компензационим набавкама за дуван у Пољској и напослетку разним ванбуџетским овлашћењима, која су уношена у Финансиске законе. Али, сва та ванбуџетска средства нису била довољна да изравнају заостатке, који се осећају у свима гранама грађевинске службе, не само у одржавању доњег и горњег строја пруга, него и у одржавању објеката, зграда и телефонско-телеграфских и сигурносних постројења.

Предложено овлашћење у Финансиском закону за набавку материјала на кредит, односи се управо највећим делом на санацију пруга.

Општа опрема наших пруга није спроведена у потпуности према захтевима и потребама данашњег саобраћаја. Многе пруге по рату промениле су свој карактер, а задржани су међутим постојећи уређаји, који нису били довољни за ново створену ситуацију. На многим пругама спроведено је повећање брзине и појачан је саобраћај, услед чега су постојећи уређаји постали недовољни. Саобраћај је у сталној еволуцији и све је то стављало Железничку управу пред све нове задатке, за чије су радикално решење недостајали кредити и средства.

Ма да су кредити за редовно одржавање пруга, као и за обнову инвестиционих објеката, јако ограничени и ни из далека не подмирују стварне потребе, ипак можемо забележити и неке успехе, који су се дали постићи рационалним радом.

Међу важније успехе наводимо следеће:

1) Оспособљена је пруга Винковци—Брод за брзину од 100 км/час, а за лакше возове пруга је способна и за брзину од 120 км/час.

2) На прузи Загреб—Сушак, између Делница и Сушака, довршена је потпуно измена шина са јачим типом S 45a.

3) Настављена је санација пруга у Дирекцији Љубљана, те су могле бити укинута неке лагане вожње, тако, да се може скратити возно време.

4) На новој железничкој радионици у Краљеву изведени су многи завршни радови, а неки су још у току.

5) На станици Лапово, израђен је већи број колосека за гарирање вагона.

6) На станици Скопље, подигнута је нова зграда за ложионицу и изводе се припремни радови и реконструкције да би се у пролеће отпочело са изградом нове станичне зграде, за коју је спремљен пројекат.

7) Извршено је пошљунчавање пруга у већем обиму, а нарочито у Суботичкој дирекцији, где је стање застора било врло рђаво.

8) Извршена је прва фаза за проширење станице Брод повећањем броја колосека и њихове корисне дужине.

9) Извршена је нова изолација на Боровничком виадукту на прузи Љубљана—Ракек, а на прузи Чаковец—Д. Лендава замењен је привремени дрвени мост од 45 м дужине са дефинитивним мостом.

10) У Качаничкој клисури настављен је рад око замене привремених мостова са дефинитивним мостовима. За 5 мостова извршени су нови стубови а сада су у набавци и нове гвоздене конструкције.

11) Станица Св. Клара добила је сасвим модерно електрично осветљење са светлосним сигнаlima.

Б — ОДЕЉЕЊЕ ЗА ГРАЂЕЊЕ ЖЕЛЕЗНИЦА

I. Преглед расхода

Укупни расходи

Укупно предвиђени расходи за 1937/38 б. г. износи	дин. 208,867.290.—
Укупно одобрени расходи за 1936/37 б. г. износе	дин. 177,994.403.—
Предвиђа се за 1937/38 б. г. више	дин. 30,872.887.—
или 17,3% више од укупно одобрених расхода за 1936/37 б. г.	

Личне принадлежности

Предвиђени расходи за 1937/38 б. г. износе	дин. 6,809.610.—
Одобрени расходи за 1936/37 б. г. износе	дин. 5,467.337.—
Предвиђа се за 1937/38 б. г. више	дин. 1,342.273.—

Материјални расходи

а) Редовни расходи

Предвиђени расходи за 1937/38 б. г. износе	дин. 667.680.—
Одобрени расходи за 1936/37 б. г. износе	дин. 249.840.—
Предвиђа се за 1937/38 б. г. више	дин. 417.840.—

б) Ванредни расходи

Предвиђени расходи за 1937/38	
б. г. износе	дин. 201,390.000.—
Одобрени расходи за 1936/37	
б. г. износе	дин. 172,277.226.—
Предвиђа се за 1937/38 б. г.	
више	дин. 29,112.774.—

За ове расходе се не предвиђају никакви приходи ради покрића, већ се исти имају једним делом покрити из прихода Управе државних железница, а већим делом из општих државних прихода.

Оволико повећање буџета произлази с једне стране из повећања броја службеничких места, а с друге стране из обавеза по уговорима са страним предузећима за грађење и финансирање нових железничких пруга, које се морају у свему испуњавати.

Ове обавезе појављују се сада, и идућих година, у све већим ануитетима за исплату дуга.

Да би се на јасан и прегледан начин претставило порекло ових високих расхода, дају се следећи бројни подаци о пројекту буџета за 1937/38 б. годину.

Бројно стање службеничких места повећано је стога, што је услед обимног грађења железничких пруга предвиђених по Уредби Министарског савета бр. 11690/36, настала потреба за повећањем броја регулисаних службеника (инжењера и техничара), те је одлуком Краљевске Владе по Уредби Г. ж. бр. 11689/36 одобрено да се повећа број досадањих места за 50 инжењера и 30 техничких чиновника.

Поред тога, лични расходи су повећани и услед премештаја појединих службеника по потреби службе из Генералне дирекције државних железница, тако, да је предлог буџета Одељења за грађење железница повећан за 81 место.

Повећање ванредних расхода долази из уговорних обавеза по уговорима за грађење и финансирање нових железничких пруга, тако, да пројекат буџета предвиђа:

1) За продужење радова на грађењу пруге Пожаревац—Кучево; за трошкове и потребе државног надзора (за личне и материјалне издатке и за исплату помоћне техничке и физичке радне снаге на терену и у одељењу), за чување и осигурање извршених грађевина и радова, као и за дефинитивну исплату накнада експроприсаних имања, по пресудама Касационог суда, за израду и спровођење експропријационог елабората кроз катастар и земљишно-књижни суд, за исплату личних и материјалних издатака у вези са овом експропријацијом динара 15,300.000.—

2) По Уговору са „Европским друштвом за проучавање и предузећа“, раније „Европско друштво за хипотекарни банкарски кредит“ из Париза, за грађење пруге Велес—Прилеп:

а) на име амортизације дуга и камате на исте франц. фран. 29,000.000.— дин. 84,400.000.—

б) на име повраћаја узетих аванса „ 500.000.—

Укупно: дин. 84,900.000.—

3) По Уговору са друштвом „Батињол“ из Париза од 1-X-1932 год. и авенана од 30-XI-1935 год. за грађење пруге Приштина—Пећ и Бихаћ—Книн:

а) на име амортизације-ануитета и камата на исте 24,000.000.—	
фр. фр.	дин. 70,000.000.—
Повраћај узетих аванса од друштва „Батињол“ и камате на исте дин. 3,000.000.—	дин. 73,000.000.—
б) за радове и набавке у државној режији, тј. за оне радове који уговором нису предвиђени, а са предузећем се не може постићи повољна цена, за грађење пруге Бихаћ—Книн	дин. 2,000.000.—
в) за исплату аконтације за исплату накнада за зграде и потрвене усева, за исплату кирија привремено заузетих земљишта, за пругу Бихаћ—Книн	дин. 7,000.000.—
Свега:	дин. 82,000.000.—

Из предњег се види, да су све обавезе створене из уговора закључених са страним предузећима, који се расходи не могу смањити и услед чега произлази повећање буџета за 1937/38 год. само за ове расходе за дин. 22,092.774.—

4) Даље повећање по предлогу буџета за 1937/38 б. г. долази због радова предвиђених Уредбом Министарског савета бр. 11690/36 и то:

а) По чл. 4 Уредбе предвиђено је грађење Нормалног колосека: Чрномељ—Врбоско
Бања Лука—Ваљево
Веза пруге Карловац—Глина са пругом Бихаћ—Босански Нови.

Нормалног колосека: Краљево—Ваљево од које ће део, до одвајања за Ваљево, бити нормализована узана пруга.
Довршење пруге Пожаревац—Кучево.

Нормалног колосека: Рашка—Биоче на Лиму.
Реконструисање београдских железничких постројења.

Узаног колосека: Штип—Струмица колосека 0,60 м са материјалом са пруге Прилеп—Градско
Метковић—Пристаниште на мору које се има да одреди

Фоча—Гацко—Билеће
Веза пруге Билеће—Никшић за Ресан
Нормалног колосека: Приштина—Подујево.

Овде су предвиђени минимални кредити за државни надзор на овим пругама, јер ће се финансирање самих радова вршити по Уредби Г.ж.бр. 11690/36 и повећање по овој партији износи дин. 2,000.000.—

б) По чл. 2 и 3 Уредбе Г.ж.бр. 11690/36, предвиђено је трасирање пруга (студије, снимање и обележавање терена) и то:

Нормалног колосека са горњим стројем за узани колосек: Прибој—Пријепоље
Скопље—Тетово—Гостивар
Аранђеловац—Топола
Куршумлија—Приштина

Кучево—Штубик—Дунавски Мост
 Штубик—Неготин
 Биоче на Лиму—Подгорица
 Сарајево—Добој.
 Узаног колосека:
 Никшић—Подгорица
 Нормалног колосека:
 Пријепоље—Бијело Поље
 Младеновац односно Ковачевац—Топола
 Београд—Ваљево.

И овде су предвиђени минимални кредити ради извршења радова предвиђених поменутом Уредбом.

Повећање износи дин. 8,400.000.—

5) Довршење дефинитивног експропријационог поступка:

а) За дефинитивну исплату експропријационих земљишта на прузи Београд—Панчево, а по извршеним пресудама Касационог суда и по судским одлукама, за израду и спровођење експропријационог елабората кроз Катастар и земљишно-књижне судове, као и за исплату личних и материјалних издатака у вези са овом експропријацијом дин. 1,500.000.—

б) Исто, за остале пруге које су у експлоатацији и то: Велес—Прилеп, Приштина—Пећ, Битољ—Прилеп, Краљево—Рашка—Косовска Митровица; Београд—Обреновац, Плашки—Госпић—Книн дин. 1,400.000.—

Свега: дин. 2,900.000.—

6) На име дотације за израду пристаништа у Београду по § 73 Закона о буџетским дванаестинама за 1935/36 буџ. год. дин. 1,000.000.—

Према напред изложеном произлази, да укупно повећање свих расхода за 1937/38 год. за све редовне расходе као и радове на изради железничких пруга, појединих објеката и осталих потреба, чије се подмирење предвиђа по новом предлогу буџета према буџету за 1936/37 буџетску годину износи дин. 30,872,887.— или 17,3% више од укупно одобрених расхода за 1936/37 г.

II — Уредба о грађењу нових железница

Краљевска Влада приступила је решењу наших важних железничких проблема, те је по законском овлашћењу донела Уредбу о трасирању и грађењу нових железница.

Основна идеја Уредбе је да се створи главна артерија нормалне железнице средином наше државе, правцем са запада преко Карловца, Босне, Србије на Ваљево и Чачак, везујући на тај начин Ибарску пругу и долину Западне Мораве са пругама у Јужним и Источним крајевима државе. Ова главна артерија претставља најповољније и најбезбедније решење, јер везује све централне крајеве државе.

На ову артерију надовезује се пруга Ваљево—Београд и Рашка—Рожај—Подгорица, чиме се употпуњава систем нормалних пруга у крајевима који су уопште без железница и ствара нови излаз на јужне делове нашег Приморја.

За везу Словеначке и Хрватске међу собом, као и повољнијег излаза за луку Сушак предвиђене су пруге Св. Јанж—Севница, која се налази у грађењу и пруга Черномељ—Врбовско.

За везу источних крајева државе, предвиђена је пруга Кучево—Дунавски мост, којом се постиже и најповољнија веза са Румунијом, како је утврђено засебном конвенцијом 21 новембра 1936 год. са овом савезном Краљевином.

Израдом пруге правцем Устипрача—Фоча—Билеће и Билеће—Никшић—Подгорица употпуњава се систем узаних пруга, а са овим правцем добија се најкраћа и најповољнија пруга ка мору.

Овај велики и важан програм, који је преузела Краљевска Влада, претставља један систем у грађењу нових железница, и на основи овога програма Краљевска влада сада ради на остварењу финансијских средстава за извршење ове основне идеје, што ће дати нашој Држави нов значај у погледу њеног привредног развитка и саобраћајне повезаности појединих крајева у унутрашњем, а за нове релације за страни транзитни саобраћај.

Све ове пруге предвиђене новом Уредбом највећим делом пролазе кроз врло тешке пределе и спадају у ред тежих планинских пруга. Пре извршења ових пруга потребне су дуже и темељне техничке и геолошке студије за припрему потребних елабората за грађење.

Тога ради, у Одељењу за грађење железница, предузете су све потребне мере да се ове студије темељно изврше на стручној основи.

III — Стање на грађењу и трасирању пруга је следеће:

1) **Грађење.** — Из унутрашњег зајма од 1 милијарде динара раде се, путем предузимача, пруге нормалног колосека **Вараждин—Копривница** дужине 41 км и **Св. Јанж—Севница** дужине 12 км, као и мост преко Саве код Загреба, а за кратко време расписаће се лицитација за израду моста преко Саве код Севнице дужине 156,5 м. Ове две пруге завршиће се у току нове буџетске године.

Из истог зајма граде се и пруге узаног колосека **Билеће—Никшић** дужине 72 км и **Устипрача—Фоча** дужине 41 км. Ове се пруге налазе у пасивним крајевима, те се обадве граде у државној режији, јер је на тај начин омогућено да радници добију своју заслужену награду.

Пруга Билеће—Никшић. — Рок за довршење ове пруге предвиђен је у пролеће 1938. Према досадашњем напредовању радова, које износи око 60%, и начину финансирања може се очекивати да ће ова пруга бити готова о року.

Пруга Устипрача—Фоча. — Због врло тешког терена, кроз који ова пруга пролази, геолошке и техничке студије за утврђивање трасе трајале су дуже времена него што се предвиђало. На основу тих студија, првобитно предвиђена траса је морала бити знатно измењена, тако, да су и извесни започети радови морали бити напуштени. Напокон је дефинитивно утврђена траса и радови се сада изводе у пуном јeku, тако, да ће ова пруга бити завршена у току 1938 год.

Сем ових радова, који се извршују на терет зајма од 1 милијарде динара, налази се у грађењу и пруга нормалног колосека **Бихаћ—Книн** дужине 112 км, коју ради Грађевинско предузеће „Батињол” на кредит према уговору од 1. октобра 1932 год. и авенану од 30 новембра 1935 год.

Ова пруга је у тешком терену. Због недовољно проведених ранијих студија морала се траса местимично изменити. Данас је цела пруга у раду и радови напредују нормално (довршење је предвиђено априла 1940 године).

На свим пругама у грађењу, било је упуслено до 15.000 радника.

У току 1936/37 године довршена је и предата саобраћају пруга нормалног колосека **Косово Поље—Пећ**, дужине 82 км.

2) **Трасирање.** — У току 1936/37 год. образоване су секције за трасирање и грађење пруга: **Чрномел—Врбовско**, **Бања Лука—Добој**, **Тузла—Дрина**, **Дрина—Ваљево**, **Чачак—Ваљево**, **Рашка—Рожај**, **Рожај—Биоche на Лиму** и **Младеновац—Топола**. Све ове секције на терену врше снимања и израђују слаборат за грађење.

Довршени су технички елаборати за пруге нормалног колосека **Скопље—Тетово—Гостивар** и **Прибој—Пријеполје**, а израђује се и елаборат за пруге **Пријеполје—Бијело Поље** и **Метковић—пристаниште на мору**.

Врши се студија везе пруге **Карловац—Глина** са пругом **Бихаћ—Босански Нови**.

У току рада је елаборат за пругу узаног колосека: **Фоча—Гацко** и **Гацко—Билеће—Рисан**.

IV — Ликвидација односа између државе и предузећа **Лозингер** и комп. а. д. из **Берна** и довршење пруге **Пожаревац—Кучево**

Уговор о грађењу железничких пруга, који је 1929 год. била закључила бив. **Пожаревачка област** са фирмом **Ориентконструкт** из **Њујорка**, пренесен је 1931 год. на предлог Министра финансија и Министра саобраћаја, а у сагласности са Председником Министарског савета, на државу и предузеће **Лозингер** и комп. из **Берна**. Приликом преноса учињене су измене и допуне за које се доцније утврдило, да су неповољне по државу.

По том уговору, у прво време Министарство финансија исплаћивало је доспеле менице у златним доларима, а почев од јануара 1933 год. због несташица девиза само 10% у доларима а остало у динарима, образлажући ово тиме, што пад вредности динара у иностранству није ниуколико повећао издатке предузећа на грађењу пруге у земљи. Због тога је предузеће децембра 1933 год. покренуло спор пред изабраним судом који је окончан октобра 1934 год. Ценећи приговоре заступника државе о оштећењу преко половине, неиспуњењу уговора, измењеним околностима и вишој сили суд је нашао, да су различити разлози за поништење и раскид уговора, на које се тужена држава позвала, неосновани и да споразуми пуноважно закључени између странака остају на снази и имају да ступе у дејство. На основи таквог закључка суд је пресудио, да плаћања имају бити вршена у златним доларима или у швајцарској монети по курсу дана доспећа.

У међувремену, решењем Министарског савета од 30 јула 1934 год. уговор је био раскинут као штетан по државу.

Раскид уговора био је повод да предузеће новембра 1934 покрене понова поступак за састав изабраног суда и да тужбом од 25 фебруара 1935 год. затражи испуњење уговора и накнаду штете. Пошто је државни правобранилац, будући да је уговор раскинут, оспорио надлежност изабраног суда, предузеће је преко Швајцарске владе спор изнело пред Стални међународни суд у Хагу.

Независно од спора предузеће је понудило споразум на бази да предузеће доврши пругу уз извршен попуст од око 30.000.000.— динара.

Према налазу комисије држава би за пругу, чије коштање по ценама **Лозингеровим** износи 173.000.000.— динара а по постојећим ценама радне снаге и материјала 140.000.000.— динара, имала да плати по уговору и пресуди изабраног суда око 530.000.000.— динара, односно према понуди 500.000.000.— динара.

Под оваквим околностима и изгледима на решење спора, будући да су Врховни државни правобранилац и заступници државе код Сталног међународног суда у Хагу били мишљења да је исход спора крајње сумњив, приступљено је проучавању начина за мирно решење сукоба и ликвидацију односа.

После дугих преговора вођених у подручном ми Министарству између претставника предузећа и комисије, у којој су били претставници Министарства саобраћаја, грађевина и финансија, а затим и интервенцијом Министарства финансија, постигнуто је поравнање које је Министарски савет одобрио на седници од 7 септембра 1936 године.

По том поравнању предузеће је без икакве резерве признало раскид уговора, а пресуду изабраног суда по питању златне клаузуле за неважећу, уз обавезу да врати 60 меница у номиналном износу од 4.103.164.— долара и да предузме корак код Швајцарске владе, да повуче тужбу поднету Сталном међународном суду у Хагу. Држава са своје стране преузела је обавезу да предузећу исплати 21.000.000 динара за већ извршене радове и 22.000.000.— динара на име накнаде стварних издатака (откуп меница које је заложно **Ориентконструкт**, трошкови арбитраже, канцеларијски трошкови и др.) и раскида уговора — свега динара 43.000.000.—, без камате у месечним роковима до половине 1940 године, с тим, да се радови на довршењу пруге повере инж. **Ф. Ротплецу** из **Арау**—**Швајцарска** према уговору, који се о томе има закључити између новог предузећа и Министарства саобраћаја.

Остатак меница у номиналном износу од 1.693.426.— долара, које нису у власти предузећа, биће предмет посебне одлуке Краљевске владе.

Преостале 24 менице изузело је осигуравајуће друштво „Феникс“ из депо-а банке „Компас“ и заложило их или депоновало за рачун своје београдске филијале код:

Усредни лидови заложни у Прагу	495.049
Аграрне банке у Прагу	470.053
Др. Лудвика Милера	145.062
Швајцарског банкарског друштва	383.262
Народне банке у Београду	200.000
	<hr/>
	1.693.426

Извршујући ово поравнање, Министарство саобраћаја закључило је уговор са инж. Ф. Рот-плецом о довршењу пруге Пожаревац—Кучево. Укупна вредност радова по утврђеном предмету и јединичним ценама износи 28,500.000 динара. Рок довршења пруге је 1 септембра 1938. Плаћање се врши по месечним ситуацијама, једна трећина у готовом а две трећине у боновима са 4% интереса и то за сваку ситуацију по 5 бонова плативих у полугодишњим роковима за две и по године.

Колосечни материјал и прагове набавиће Министарство саобраћаја, а подизање телеграфско-телефонске линије извршиће Министарство пошта, телеграфа и телефона. Предрачун за ове набавке и извршења износи 43,600.000.— динара.

Оцењујући повољност постигнутог равнања долази се до следећег закључка:

Поред тога што је овим поравнањем избегнута могућност неповољне пресуде по државу и плаћање парничких трошкова, постигнута је уштеда у поређењу са Лозингеровим уговором за око 16,600.000.— динара на трошковима самог грађења а укупно око 185,800.000.— динара са трошковима финансирања.

Ова се уштеда реализује, према садашњем стању ствари, а може да се још и повећа дефинитивним решењем још заосталих обавеза.

Анкетна Комисија је у свом извештају 9 јула 1934 године израчунала разлику између трошкова грађења свих пруга на основу уговора са страним предузећима, према трошковима грађења, када би се та грађења била вршила из буџетских средстава (без финансирања са зајмом).

Та разлика према рачуну Анкетне комисије износи 829 милиона динара.

Како сам имао част да у свом експозеју при расправи буџета Министарства саобраћаја за год. 1936—37 опширније изложим, постигнута је ревизијом уговора закључених са фирмом „Батињол” једна уштеда према првобитним уговорним обавезама и начину њихових извршења од прилике дин. 380,000.000.—

и то услед добивених попушта на уговорним ценама, изменених услова плаћања и услед утврђења повољније валуте плаћања.

Са горњом сумом уштеде код фирме Лозингер од дин. 186,000.000.— реализовано је дакле побољшање државних обавеза у стварној суми од прилике од дин. 570,000.000.—

Овим равнањем завршена је једна немила епизода у домени државне управе и државног газдинства. Та појава покренута пред три године баш пригодном буџетске дебате у овом Дому, изазвала је велико интересовање и оправдану забринутост јавности.

Стручним и објективним званичним преиспитивањем уговора склопљених у годинама 1929 до 1932 са страним фирмама за грађење нових железница и начина извршавања тих уговора, било је утврђено велико оштећење државе.

Колико су уговорне правне обавезе и односне санкције допуштале успело је, настојањем Кра-

љевске владе, кроз последње две године да се — и поред тешких уговорних утаначења — у највећој мери смање велике штете и финансијске последице за државу.

У прошлогодишњем мом експозеју пригодном буџетне дебате имао сам част да известим Народно претставништво о повољном резултату ревизије уговора са фирмом „Батињол” а у горњем извештају налазе се резултати равнања са фирмом „Лозингер”.

Са „Европским друштвом”, с којим није било акутних диференција, успело је, у току вршења лиферијације и након довршених радова, постићи повољне аранжмане за вршење исплата.

За овај резултат, којим је уштеђен за државу највећи део разлика које су се појавиле склапањем и примењивањем уговора, мора се одати дужно признање и Министру у пензији, инжењеру господину Андри Станићу, који је вршећи свој посланички позив и грађанску дужност први са фактима упозорио на тешке последице онаквих уговора и појаве при њиховом извршавању и преношењу те тражио заштиту државних интереса. (Бурно одобравање и плескање код већине).

Г. Андри Станић био је поводом тога не само изложен нападима са којима је његова критика престављана чак и као недовољно патриотска, већ је и са места у влади и инспирисањем стране штампе читаве Европе, са стране званичног обавештајног апарата, била категорички оповргавана истинитост његових података и прокламована неоснованост и неоправданост његових тврђења о штети по државу.

Због тога, данас када су не само званична уверавања већ — што је најмеродавније — и стварно постигнути резултати дали најубедљивију потврду фактима од њега изнешеним, намеће нам се лојална дужност захвалности и признања пред Народним претставнишвом, пред којим је он одважно и отворено подигао глас своје стручности и своје савести у одбрану државних интереса.

В — УПРАВА ПОМОРСТВА И РЕЧНОГ САОБРАЋАЈА

І — Речни саобраћај

Када се изврши преглед расхода ове установе који су износили:

за 1930/31 годину	Дин.	18,049.360.—
„ 1931/32	„	16,938.638.—
„ 1932/33	„	11,667.134.—
„ 1933/34	„	10,000.000.—
„ 1934/35	„	9,549.700.—
„ 1935/36	„	9,549.700.—
„ 1936/37	„	10,490.448.—

види се њихово стално смањивање, тако, да су у години 1934/35 и 1935/36 опали скоро за половину.

Редовно одржавање наше мреже речних и других унутрашњих пловних путева, дужине преко 2000 км са 275 пристаништа и 10 зимовника и надзор над поморством са оваквим буџетским средствима, налази на све веће тешкоће, док се на потребна побољшања пловних путева и пристаништа, која би одговарала захтевима савременог бродарства, као и на побољшање техничко-поли-

цијског надзора, не могу чинити ни најскромнији издаци.

Смањење личних расхода немогуће је код ове установе из два разлога. Први и главни разлог јесте у томе, што је број особља и иначе сасвим недовољан да би се могле тачно вршити све дужности које се овој установи постављају и намећу. Други је пак разлог, што ова установа и нема неквалификованог особља, које би се могло редуцирати без оптерећења државног буџета у разделу за пензије.

За осигурање безбедне пловидбе и за правилан рад у нашим пристаништима, као и због велике важности наших пловних путева и нашег бродарства, морало се је за 1937/38 б. г. предвидети незнатно повећање у износу од дин. 379.114.

Уредбом о грађењу и уређењу Београдског пристаништа, која је ступила на снагу 1 априла ове године, стављено је овој Управи у дужност и грађење пристаништа, бродарске радионице и зимовника на Чукарици; изграђено пристаниште предаће се у експлоатацију Министарству саобраћаја — овој Управи, као државна привредна установа.

Грађењу пристаништа приступило се у овој буџетској години, а интензивно се ради и на техничким елаборатима за друге предвиђене објекте (за зграду администрације на пристаништу, бродарску радионицу, зимовник и штекове за пристајање бродова).

Према нашој обавези (по Конвенцији о примени међународног правилника за пловидбену полицију и обављање полицијске службе на делу Дунава између ушћа Нере и Тимока), морали смо отворити капетанију пристаништа у Доњем Милановцу.

С обзиром на важност службе на рекама у миру и рату и на последице, које би наступиле, ако се не би предложено повећање расхода прихватило, сматрам да је у интересу државе да се усвоје повећања кредита и места овој установи како су предложени.

II — Поморски саобраћај

Буџет Дирекције поморског саобраћаја смањен је у расходима за динара 2,283.387.— и то: код личних расхода за динара 229.387.— и код материјалних расхода за динара 2,054.000.—. С друге стране пак смањен је и буџет прихода за динара 6,492.000.—.

Смањење материјалних расхода као и смањење прихода, произлази из потребе да се грађење, уређење и оправка лука и пристаништа финансира помоћу нарочитог фонда, у који ће притицати сви приходи од лучких такса, лежарина и закупнина од отворених складишта у лукама.

За образовање овог фонда постоје оправдани разлози у следећим чињеницама:

Данашње стање наших поморских лука не само да није задовољавајуће, него је оно заиста запуштено, те њихово одржавање и оправке изискују редовне издатке за које буџетска средства ни из далека не одговарају. Поред тога, сва пристаништа, а нарочито већа, која су залеђем везана железничким пругама, не одговарају данашњем промету, ни по простору изграђене обале ни по своје

уређењу и опреми, те је ова неопремљеност узрок што велики део нарочито нашег увоза још увек к нама долази преко суседних страних лука.

Пошто моментано имамо најхитнију и највећу потребу да оспособимо и уредимо луке, особито оне главне са железничком везом, које долазе у обзир за домаћи и страни транзит, то треба да набавимо најпотребније пловне објекте за одржавање лука и безбедност пловидбе, а који се објекти константно траже. За удовољење овде наведених најхитнијих потреба, предлаже се у предлогу Финансијског закона да се образује један нарочити „Фонд за грађење и уређење лука и пристаништа на мору”, помоћу кога ће се моћи приступити систематским радовима на техничком, комерцијалном и навигационом оспособљењу главних наших лука за нове потребе.

С обзиром на оснивање овога фонда, у редовним буџетским приходима за идућу буџетску годину није предвиђен приход од лучких такса. С тим у вези брисана је такође, из предлога буџета расхода, партија за одржавање и обнову лука, пристаништа, мостова и зграда, која у овогдишњем буџету износи 2,100.000.— динара.

Пошто редовно одржавање постојећих пристаништа спада у редовно буџетирање то ће се настојати да у будуће оно не терети овај фонд, који првенствено има да служи новим инвестицијама за грађење, уређење и опрему лука.

Предвиђена је нова партија за „одржавање и грађење зграда” са сумом од 70.000.— динара. Код ове нове партије треба приметити следеће: Поморска управа има својих 18 зграда, грађених још пре светског рата, у којима су смештени лучки уреди, које су већином у трошноме стању и треба их одржавати из ове партије. На терет ове исте партије падају још: 36 зграда за поморске светионике, које се налазе на изложеним и осамљеним тачкама обале и на острвима, због чега су подложне разорном дејству мора и морске влаге, те захтевају веће трошкове за исправно одржавање; затим 114 изграђених кула и кућица за обална светла, 171 изграђених знакова за плићине, који су знакови за безбедност поморског саобраћаја неопходно потребни и које смо по међународним конвенцијама дужни да држимо увек у исправном стању. Сем свега овога, а баш у вези са обавезама међународне конвенције о балисажи, које смо узели на себе у 1932 години, треба чим пре да приступимо обнови и изградњи нових 14 бетонских кула за обална светла на одређеним положајима и 8 нових ознака плићине. Из овога је јасно, да је предвиђена сума у партији 711 у износу од 70.000.— динара и сувише скромна. Треба још истакнути да поред потребе главних лука има још 386 мањих лука, које чекају градњу пристана, или изграђених обала које су порушене, или у рушевном стању чекају обнову или поправак. Због тога ће се морати за све ове потребе, које фонд не може покрити, путем буџета одобравати потребне суме.

Ступањем на снагу фонда за грађење и уређење лука и пристаништа на мору, биће, дакле, обезбеђено приступање радовима на оспособљавању главних наших лука. Али пошто тим радовима треба приступити у најкраћем времену и без одлагања, јер су најхитније природе обзиром на садање потребе привреде, као и обзиром на све интензивније прекоморске везе које се стварају

преко наших лука, предложићу једно нарочито овлашћење у Финансијском закону да се у ту сврху може закључити зајам, с тим, да се ануитети тога зајма покривају искључиво из годишњих прихода којима ће располагати фонд за грађење и уређење пристаништа на мору. Тако се надам, да ћемо у току идуће буџетске године приступити градњи важних објеката у појединим лукама, почевши од Сушака, затим Бакар, Шибеник, Сплит, Неретва, Дубровник и Бока Которска. За те радове постоје углавном већ раније спремљени пројекти или се сада израђују. У вези с тиме и за одржавање не- сметаног приступа у поједине луке и уздржавање морских пролаза, набавиће се потребна модерна пловна техничка средства која данас немамо, као што су багери и реморкери.

Тешко стање које је криза у поморству била створила у прошлим годинама, изгледа да је прошло. Више нема незапослених бродова и многа су друштва показала лепе резултате у обнови трговачке морнарице, услед чега су се елиминисале из саобраћаја неке најстарије јединице. За годину дана наша трговачка морнарица порасла је за 29.142 бруто рег. тона, што за стање наше трговачке морнарице и за потребе нашега промета, показује у садањим приликама један леп напредак.

У редовитој обалној пловидби упослено је 76 пароброда, који врше саобраћај на 90 пруга и прелазе око 1,400.000 морских миља годишње. Улога, коју врши наша трговачка морнарица у редовитом саобраћају са страним лукама, веома је значајна. Наша морнарица држи 9 таквих редовитих пруга, које су веома важне, јер омогућују еманципацију нашег извоза и увоза од посредништва страних лука и бродова туђе заставе. Те су пруге у знатној мери придонеле јачању међународног транзита преко наших лука. У том правцу има још важних потреба којима треба удовољити, а да би се олакшао рад бродова свих категорија у нашим лукама, већ су у прошлим годинама извршене знатне измене у постојећем закону о лучким пристојбама. На томе се није стало те су и у овогодишњем Финансијском закону предложене нове мере за даље олакшање приступа бродовима у наше луке. Ово ће бити врло корисно за даљи развитак нашег поморског саобраћаја, особито са северним европским лукама, и за одржање постојећих трговинских веза са осталим земљама, у првом реду у басену Средоземног мора.

У уској вези са трговачком морнарицом стоји бродоградња. То је једна специјална поморска индустрија, која заслужује највећу пажњу. Данас смо у том погледу већ толико узнапредовали, да у земљи и са нашом радном снагом можемо удовољити свим потребама наше трговачке морнарице, што се тиче поправака и градње бродова. И са задовољством може се констатовати, да наши бродовласници у главном покривају своје потребе у домаћим бродоградилштима, што се тиче поправака, а у најновије време и за новоградње путничких пароброда за редовиту службу.

Поморска управа нема сврху да у фискалном погледу доноси директне новчане приходе у државну касу, и она није нигде у свету буџетски активна, нити се то од ње тражи. Она је чисти израз државне управне власти, која се врши само у интересу јавног живота и потреба државе. Па и ако Поморска управа не даје директних видљи-

вих буџетских активних ставака, море је за економски и политички живот државе један веома велики активни фактор, то је најбоља гаранција за привредну независност државе, јер је то у ствари једна заиста слободна наша граница. То особито вреди за нашу морску обалу. Море нас везује са читавим светом и обала је огледало државе пред иностранством. Путем морскога саобраћаја и помоћу националне трговачке морнарице, остварују се велики приходи, који дижу народно благостање и који небројеним и невидљивим каналима улазе у државну касу.

Да би се очувала сва преимућства која нам пружа уређена обала, а нарочито да би се сачували приходи који преко ње притичу националној привреди, потребно је да се Дирекцији поморског саобраћаја одобравају што издашнија сретства, јер без сретстава она неће моћи да удовољи многобројним задацима који јој се постављају.

Г — ДИРЕКЦИЈА РЕЧНЕ ПЛОВИДБЕ

Предлог буџета расхода Дирекције речне пловидбе за 1937/38 годину у износу од 92,413.310.— динара показује повећање за 971.898.— динара, према одобреном буџету расхода за 1936/37 годину у износу од 91,441.412.—, од чега долази на личне расходе динара 767.866.— а на материјалне динара 204.032.—.

Повећање код личних расхода дошло је због тога, што се предвиђа 20 нових службеничких места, и то за посаду на 11 приновљених објеката тј. оних који су новонабављени и оних који су добивени од државних железница као повучени са трајеката. Сем тога предвиђа се регулисање 33 службеника, који већ по закону не могу остати нерегулисани, а 20 службеника запослено је на пловним објектима. Међу овим последњима има их са по неколико година службе, а с обзиром да обављају напорну и са великом одговорношћу скопчану службу мора им се омогућити да осигурају егзистенцију себи и својим породицама.

Повећање материјалних расхода стварно не би било, да не постоји законска обавеза према којој Дирекција речне пловидбе има из својих прихода догирати 500.000.— динара за израду Београдског пристаништа.

Код прихода предлог предвиђа смањење за 1,672.381 динар према садашњем буџету. Ово је последица нужне обазривости код процене и предвиђања прихода. Ипак, расходи и приходи изравњавају се, узев у обзир, да разлика која се појављује између њих проистиче услед тога, што је у расходима предвиђен ануитет за отплату зајма Државној хипотекарној банци и да тај ануитет плаћа Министарство финансија из својих сретстава.

Значај речног бродарства за привреду наше земље није потребно нарочито излагати. Довољно је потсетити, да се тај значај увидео и правилно схватио још пре више од 40 година, када је Српска држава омогућила и помогла оснивање домаћег речног бродарства. Нашим ослобођењем и уједињењем значај речног бродарства још више се повећао, а уз то држава је као ратни плен добила велики пловни парк, који од пре једанаест година експлоатише у сопственој режији преко Дирекције речне пловидбе.

За ово протекло време, државно речно бродарство имало је да се бори са великим тешкоћама. Споља, те су тешкоће долазиле услед оштре конкуренције страних дунавских бродарстава, која су се међусобно картелисала. Уз то било је и неколико слабих пословних година у којима су сва бродарства, па и Дирекција речне пловидбе, претрпели губитке у пословању. Унутар, те су тешкоће оличаване у осетним финансијским и техничким недостацима предузећа.

Конкуренција осталих бродарстава изазивала је осетно снижавање подвозних ставова, што је недовољно утицало на приходе. С друге стране, радови на побољшању пловног парка и извршене извесне неопходне инвестиције изазвали су појаву летећих дугова, чији износ није био мали.

И поред свих ових тешкоћа, Дирекција речне пловидбе успела је да се афирмира као важан чиниоц међу дунавским бродарствима, и да нашој привреди учини великих услуга. Нарочито треба истаћи, да је она своје подвозне тарифе снижавала у више махова, да би се олакшао извоз домаћих продуката, и ако је то утицало на смањење њених прихода.

Не може изостати а да се не помене, да су страна дунавска речна бродарства била у далеко повољнијем положају. Скоро сва она, у овом или оном облику, уживају сталну и велику субвенцију државе, па шта више аустријско бродарство санирано је државном потпором, која у динарима износи неколико стотина милиона.

Краљевска Влада још пре годину и по дана посветила је нарочиту пажњу државном речном бродарству и предузела потребне мере за финансијску санацију Дирекције речне пловидбе. Дугови приватним повериоцима, чији износ није био мали, тако рећи ликвидирани су. Обавезе створене у овој буџетској години, како према приватним фирмама, тако и према државним и самоуправним установама, ликвидирају се и плаћају на време, за шта се као пример наводе испоруке угља, које представљају највећу позицију материјалних расхода и које су исплаћене закључно са месецом новембром и ако је за ову врсту материјала узелна толеранција од 3 месеца.

Остало је још неколико нерешених питања, која се нису могла одмах окончати, јер изискују или веће новчане издатке или дужу студију. То су обнова и модернизација пловног парка и подизање најпотребнијих инвестиционих објеката (зграда и магацина), ликвидација дуга Фондовима, као и решење питања персонала доношењем нових прагматичких прописа. По свима овим питањима већ се ради и може се очекивати да ће и она бити повољно решена.

Општи привредни услови, који данас постоје, наметнули су извесну корекцију односа између дунавских речних бродарстава, тако, да је између њих дошло до извесне сарадње. Дирекција речне пловидбе ступила је заједно са осталим домаћим бродарствима, најпре у сарадњу са бродарствима Мале антанте а од најскоријег времена постоји сарадња између свих важнијих дунавских бродарстава. При овоме водило се рачуна о интересима наше привреде, а као пример за то може се навести, да је споразумом постигнутим у прошлој години за

квотизацију житних транспората Дирекцији речне пловидбе остављена пуна слобода у давању повластица Привилегованом друштву за извоз земаљских производа, и да је 80% нашег житног извоза обезбеђено за домаћа речна бродарства. Ваља напоменути, да је заједница Дирекција Речне пловидбе и Српског бродарског друштва, створена пре три године, продужена и даље и да потпуно спајање ова два бродарства претставља најприродније решење, с обзиром да је више од половине акцијског капитала Српског бродарског друштва уписала држава, и да би такво решење претстављало несумњиву корист.

Осим међусобне сарадње речних бродарстава, постоји извесна њихова сарадња и са железничким предузећима, такође диктована општим привредним условима, и тенденција је да се та сарадња појача.

Приказан статистички, рад Дирекције речне пловидбе за девет месеци 1936/37 и две претходне буџетске године, овако изгледа:

Година	Број утоварених шлепова	километара	Тона	Број путника	Бруто приход
1934/35	2611	693,771.954	1,005.789	3,090.095	105,892.809/34
1935/36	2471	559,597.991	950.540	1,631.344	91,589.006/28
1936/37	2444	654,140.863	926.567	942.625	89,071.723/95

Из горњег упоређења види се, да 1935/36 година, која иначе спада међу најслабије године за речно бродарство, није много подбацила према 1934/35 години, која спада међу најбоље године, у погледу броја утоварених шлепова; али је осетно подбацила у тонажи а нарочито у броју путника. Ово се објашњава код робног саобраћаја тиме, што је у 1935/36 години извоз жита, тог најважнијег артикла за бродарске транспорте, био минималан, те се рад ограничио на унутрашњи саобраћај. Путнички саобраћај опада због отварања нових мостова у Београду и јаче конкуренције железница и аутобуса.

С друге стране, из горњег упоређења види се, да је 1936/37 година, за првих 9 месеци, код робног саобраћаја једним делом премашила 1935/36 и приближила се резултатима постигнутим у години 1934/35. Рад за последња три месеца 1936/37 године, а нарочито за март месец 1937 године, утицаће да овај резултат испадне још повољнији.

Ако се статистика робног саобраћаја рашчлани на три главне гране, шлепарски, танковски и денчани, онда се види у 1935/36 години (када скоро није било извоза хране) јако опадање шлепарског саобраћаја. С друге стране види се, да је танковски саобраћај у тој години био у порасту према претходној, а и денчани у погледу прихода. Што се тиче првих 9 месеци 1936/37 године, види се пораст робног саобраћаја уопште, тако да се на крају године могу очекивати веома повољни резултати.

Дирекција речне пловидбе за нашу привреду има значај не само као саобраћајно предузеће, већ и као потрошач извесних артикала. Овде углавито долази угаљ, грађа, разни гвожђарски и други за бродарство потребан материјал. За под-

мирење ових њених потреба увек су долазили у обзир домаћи производи гдегод је то било могућно. Шта више, домаћи угаљ искоришћава се и за саобраћај који се обавља ван граница наше државе.

Пловни парк Дирекције речне пловидбе састоји се из 68 бродова са укупном јачином од 34.677.74 коњских снага, од којих су 16 путничких а 52 теретних где су убројана три мотора; затим 39 танкова са 30.391.18 тона носивости, 373 шлепа са 234.688.76 тона носивости и 84 штека. Квалитет пловног парка није најбољи, нарочито има велики број старих и технички несавремених објеката. У 1936 години било је извесне принове у објектима, и то оспособљењем брода „Шумадија“, откупом мотора „Уна“ и повлачењем објеката који су били запослени на железничким трајектима. У раду су набавке једног већег и једног мањег мотора извесан број објеката узет је у закуп, да би се с об-

зиром на повољну коњунктуру могли савладати транспортни послови.

Од осталих инвестиција, Дирекција речне пловидбе располаже са једном доста примитивном радионицом. Сем тога, од 54 агенције, само 7 њих су смештене у сопственим зградама, а неколико њих располажу сопственим магацинима за робу.

Господо народни посланици, трудио сам се да у што краћим потезима, уколико је то било могуће с обзиром на величину и значај повереног ми ресора, изнесем стање појединих грана у ресору Министарства саобраћаја.

Ја вас стога молим, да предлог буџета повереног ми ресора, на основу чињеница и разлога наведених у моме предњем објашњењу, прихватите, онако како сам га и предложио. (Бурно и дуготрајно плескање у центруму и на десници и по вици: Живео!)

I. УКУПАН ПРЕГЛЕД РАСХОДА

ПО ПРЕДЛОГУ БУЏЕТА МИНИСТАРСТВА САОБРАЋАЈА ЗА 1937/38 Г. ГОДИНУ

Назив установе	Предлог установе	Достављен предлог I пут Мин. финансија	Достављен предлог II пут Мин. финансија	Достављен предлог III пут Мин. финансија и усвојен од Мин. финансија	Одобрено по буџету за 1936/37 г.	Разлика по предлогу буџета за 1937/38 г. год. + или -
I Мин. саобраћаја.....	2,973.981--	2,956.781--	2,956.781--	2,956.781--	3,053.572--	- 96.791--
II Упр. пом. и реч. саобр.	11,055.553--	10,869.562--	10,869.562--	10,869.562--	10,490.448--	+ 379.114--
III Дир. пом. саобраћаја.	46,595.209--	16,208.190--	16,208.190--	16,208.190--	18,491.577--	- 2,283.387--
IV Одељ. за грађ. жел. .	273,867.290--	208,867.290--	208,867.290--	208,867.290--	177,994.403--	+ 30,872.887--
Свега I-IV....	334,492.033--	238,901.823--	238,901.823--	238,901.823--	210,030.000--	+ 28,871.823--
V Упр. држ. железница.	2,113,578.797--	1,980,000.000--	1,948,920.000--	1,898,901.377--	1,876,372.400--	+ 22,528.977--
Свега I-V....	2,448,070.830--	2,218,901.823--	2,187,821.823--	2,137,803.200--	2,086,402.400--	+ 51,400.800--
VI Дир. речне пловидбе.	93,348.443--	92,413.310--	92,413.310--	92,413.310--	91,441.412--	+ 971.898--
Укупно I-VI..	2,541,419.273--	2,311,315.133--	2,280,235.133--	2,230,216.510--	2,177,843.812--	+ 52,372.698--

II. УКУПАН ПРЕГЛЕД ПРИХОДА

ПО ПРЕДЛОГУ БУЏЕТА МИНИСТАРСТВА САОБРАЋАЈА ЗА 1937/38 Г. Г.

Назив установе	Предлог прихода поднешен I пут Мин. финансија	Предлог прихода поднешен II пут Мин. финансија	Предлог прихода поднешен III пут М. ф. усвојен од Мин. финансија	Усвојени приходи по буџету за 1936/37 г.	Разлика по предлогу буџета прихода за 1937/38 г. год. + или -
I Мин. саобраћаја.....	--	--	--	--	--
II Упр. пом. и реч. саобр. .	7,992.000--	7,992.000--	7,992.000--	7,880.000--	+ 117.000--
III Дир. пом. саобр.....	7,371.200--	421,200--	421.200--	6,913.200--	- 6,492.000--
IV Одељ. за грађ. жел.	--	--	--	--	--
Свега I-IV	15,363.200--	8,413.290--	8,413.200--	14,793.200--	- 6,380.000--
V Упр. држ. жел.	1,980,000.000--	2,007,000.000--	2,045,000.000--	2,097,000.000--	+ 38,000.000--
Свега I-V	1,995,363.200--	2,015,413.200--	2,053,413.200--	2,021,793.000--	+ 31,620.000--
VI Дир. речне пловидбе....	86,368.443--	85,433.310--	85,433.310--	87,105.691--	- 1,672.381--
Укупно I-VI	2,081,731.643--	2,100,846.510--	2,138,846.510--	2,108,898.891--	+ 29,947.619--

III ПРЕГЛЕД ПРИХОДА И РАСХОДА ПО ПРЕДЛОГУ БУЏЕТА МИНИСТАРСТВА САОБРАЋАЈА 1937/38 Б. Г.

Назив установе	Приходи			Расходи			Упоређење прихода са расходом по предлогу буџ. за 1937/38 б. г.
	По предлогу буџета за 1937/38 б. г.	Усвојено по буџету за 1936/37 б. г.	Разлика по предлогу буџ. за 1937/38 б. г. + или -	По предлогу буџета за 1937/38 б. г.	Одобрено по буџету за 1936/37 б. г.	Разлика по предлогу буџ. за 1937/38 б. г. + или -	
I Мин. саобраћаја	—	—	—	2,956.781—	3 053.572—	— 96.791—	+ 2,856.781—
II Упр. пом. и реч. саобраћаја	7,992.000—	7,880.000—	+ 112.000—	10,869.562—	10,490.448—	+ 397.114—	+ 2,877.562—
III Дир. пом. саобр.	421.200—	6,913.200—	— 6,913.200—	16,208.190—	18,491.577—	— 2,283.387—	+ 15,786.990—
IV Одељ. за грађ. жел.	—	—	—	208,867.290—	177,994.403—	+ 30,872.887—	+ 208,867.290—
Свега I—IV	8,413.200—	14,793.200—	— 6,380.000—	238,901.823—	210,030.000—	+ 28,871.823—	+ 230,488.623—
V Упр. др. жел.	2,045,000.000—	2,007,000.000—	+ 38,000.000—	1,898,801.377—	1,876,372.400—	+ 22,528.977—	— 146,098.623—
Свега I—V	2,053,413.200—	2,021,793.200—	+ 31,620.000—	2,137,803.200—	2,086,402.400—	+ 51,400.800—	+ 84,390.000—
VI Дир. реч. плсв.	85,433.310—	87,105.791—	— 1,672.481—	92,412.310—	91,441.412—	+ 971.898—	+ 6,980.000—
Укупно I—VI	2 138,846.510—	2,108,898.891—	+ 29,947.619—	2,230,216.510—	2,177,843.812—	+ 52,372.698—	+ 91,370.000—

IV. ПРЕГЛЕД БУЏЕТСКИХ МЕСТА ПО ПРЕДЛОГУ БУЏЕТА МИНИСТАРСТВА САОБРАЋАЈА ЗА 1937/38 БУЏЕТСКУ ГОДИНУ

У С Т А Н О В Е	Број буџетских места по предлогу буџета за 1937/38 буџетску годину						Одобрено за 1936/37 буџетску годину	Разлика по предлогу буџета за 1937/38 буџет. год. + или -
	чиновн.	чин. пр.	званичн.	служит.	осталог особља	свега		
I Министарство	58	3	6	15	7	89	90	— 1
II Управа пом. и реч. саобраћаја	117	9	17	18	58	219	207	+ 12
III Дирекц. поморског саобраћаја	109	18	175	92	24	418	419	— 1
IV Одељење за грађење железн.	170	80	1	9	15	275	194	+ 81
Свега I—IV	454	110	199	134	104	1001	910	+ 91
V Управа државних железница:								
Централна управа	1320	166	180	152	97	1915	1892	+ 23
Саобр. комерц. служба	4597	836	11974	1258	726	19391	19406	— 15
Машинска служба	2770	450	4437	720	602	8979	8983	— 4
Грађевинска служба	1356	283	4322	347	132	6440	6446	— 6
Свега V	10043	1735	20913	2477	1557	36725	36727	— 2
Свега I—V	10497	1845	21112	2611	1661	37726	37637	+ 89
VI Дирекција речне пловидбе	—	—	—	—	—	2006	1986	+ 20
Укупно од I—VI	10497	1845	21112	2611	1661	39732	39623	+ 109

V. ПРЕГЛЕД РАСХОДА ЗА УПРАВУ ДРЖАВНИХ ЖЕЛЕЗНИЦА ПО ПРЕДЛОГУ БУЏЕТУ ЗА 1937/38 БУЏЕТСКУ ГОДИНУ

С Л У Ж Б А	Предлог стручних одељења	Достављен предлог I пут Министарству финансија	Достављен предлог II пут Министарству финансија	Достављен предлог III пут Министарству финансија и усвојен од Министарства финансија	Одобрено по буџету за 1936/37 буџетску годину	Разлика по предлогу буџета за 1937/38 буџетску годину + или -
А. Лични расходи:						
1. Општа служба	43,976.098—	43,801.720—	43,801.720—	43,811.720—	42,358.492—	+ 1,443.228—
2. Саобраћајна служба	330,120.463—	328,973.832—	328,973.832—	328,973.832—	326,222.870—	+ 2,750.962—
3. Машинска служба	150,011.080—	150,011.080—	150,011.080—	150,011.080—	150,069.160—	— 98.080—
4. Грађевинска служба	116,277.230—	114,170.383—	114,170.383—	114,170.383—	108,108.411—	+ 6,061.972—
Свега	640,384.871—	636,957.015—	636,957.015—	636,957.015—	626,758.933—	+ 10,198.082—
5. Осигурање особља	141,675.880—	130,540.862—	126,540.862—	141,540.862—	129,146.982—	+ 12,393.880—
Б. Материјални расходи:						
1. Општа служба	19,322.084—	10,922.767—	10,922.767—	10,922.767—	10,848.312—	+ 74.455—
2. Саобраћајна служба	81,713.550—	81,511.186—	81,511.186—	81,511.186—	82,264.236—	— 753.050—
3. Машинска служба	658,399.037—	648,399.037—	648,399.037—	641,399.037—	658,399.037—	— 17,000.000—
4. Грађевинска служба	214,939.769—	209,939.769—	199,939.769—	194,939.769—	236,675.763—	— 41,735.994—
СВЕГА редовни материјални расходи	974,374.440—	950,772.759—	935,772.759—	928,772.759—	988,187.348—	— 59,414.589—
5. Разни редовни расходи	52,344.991—	50,714.991—	47,797.968—	47,779.345—	50,815.000—	— 3,035.655—
6. Отписи и отплата дуга	304,048.615—	210,264.373—	201,101.396—	143,101.396—	80,714.137—	+ 62,387.259—
7. Ванредни расходи	750.000—	750.000—	750.000—	750.000—	750.000—	—
Укупно	2,113,578.797—	1,980,000.000—	1,948,920.000—	1,898,901.377—	1,876,372.400—	+ 22,528.977—

VI. УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ОСТВАРЕНИХ РАСХОДА И ПРИХОДА ПО БУЏЕТУ МИНИСТАРСТВА САОБРАЋАЈА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕТ БУЏЕТСКИХ ГОДИНА

О П И С	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
А. РАСХОДИ:					
I Министарство.....	2,312.734-68	2,129.218-53	2,277.022-44	2,494.412-01	2,750.738-08
II Управа поморства и речног саобраћаја	14,925.088-35	10,309.242-07	9,836.224-04	9,395.974-84	9,315.397-98
III Дирекција поморског саобраћаја...	62,421.794-07	15,446.119-04	17,010.961-40	16,346.197-89	15,776.319-31
IV Одељење за грађење железница.....	37,438.911-14	51,877.185-13	100,720.037-07	63,852.966-76	115,583.760-19
Свега I—IV	117,098.528-24	79,761.764-77	129,844.244-95	92,089.551-50	143,426.215-56
V Управа државних железница.....	2,366,678.532-26	2,005,286.195-10	1,855,781.622-37	1,834,281.434-40	1,779,118.003-32
VI Речна пловидба.....	111,849.579-12	101,042.517-86	78,307.230-82	56,565.036-66	62,688.204-63
Укупно I—VI	2,595,626.639-62	2,186,090.477-73	2,063,933.098-14	1,982,936.022-56	1,985,232.423-51
Б. ПРИХОДИ:					
I Управа поморства и речног саобраћаја	5,372.417-52	6,040.589-92	5,341.966-35	6,352.798-92	5,697.058-56
II Дирекција поморског саобраћаја.....	6,960.138-49	5,731.525-73	7,195.614-59	7,898.379-31	7,563.923-56
III Одељење за грађење железница....	98.579-47	—	—	—	—
Свега I—III	12,431.135-48	11,772.115-65	12,537.580-94	14,251.178-23	13,260.982-12
IV Управа државних железница.....	2,221,266.996-62	1,938,175.321-63	1,990,914.458-42	1,958,496.781-79	2,012,023.716-59
V Речна пловидба.....	98,006.989-71	80,146.640-32	65,576.076-16	60,616.120-35	53,963.035-60
Укупно I—V	2,331,705.121-81	2,030,094.077-60	2,069,028.115-52	2,033,364.080-37	2,079,247.734-31

VII. УПОРЕДНИ ПРЕГЛЕД ОСТВАРЕНИХ РАСХОДА И ПРИХОДА ПО БУЏЕТУ УПРАВЕ ДРЖАВНИХ ЖЕЛЕЗНИЦА ЗА ПОСЛЕДЊИХ ПЕТ БУЏЕТСКИХ ГОДИНА

НАЗИВ РАСХОДА — ПРИХОДА	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
А. РАСХОДИ:					
I. Лични:					
1) Управна и општа служба.....	54,129.925-01	46,851.941-45	47,068.310-57	47,070.790-67	46,437.408-57
2) Саобраћајна комерцијална служба..	486,875.694-74	420,756.315-19	424,592.913-03	425,936.542-10	407,411.502-58
3) Машинска и радионичка служба....	254,425.124-04	226,596.570-78	223,702.746-85	218,489.585-30	209,537.072-97
4) Грађевинска служба и импрегнација	137,886.075-24	119,750.642-38	120,619.994-32	130,626.577-72	125,376.916-50
Свега лични расходи	933,316.819-03	813,955.469-80	815,983.961-77	822,123.495-79	788,762.900-62
II. Материјални:					
5) Општа служба.....	11,763.186-55	7,286.062-58	6,293.998-12	5,995.269-35	5,968.690-56
6) Саобраћајно-комерцијална служба..	34,464.136-62	22,587.808-52	21,146.807-11	25,690.282-58	23,615.573-09
7) Машинска и радионичка служба....	723,954.287-59	651,736.139-50	586,126.394-49	581,180.558-84	594,424.019-65
8) Грађевинска служба и импрегнација	242,051.157-55	206,509.129-38	192,739.779-43	201,116.298-60	207,733.370-95
9) Разно.....	421,128.944-92	303,211.585-32	233,488.578-45	198,175.592-24	158,612.848-45
Свега матер. расходи	1,433,361.713-23	1,191,330.725-30	1,039,797.657-60	1,012,157.938-61	990,355.102-70
Укупно расходи	2,866,678.532-26	2,005,286.195-10	1,855,781.622-37	1,834,281.434-40	1,779,118.003-32
Б. ПРИХОДИ:					
Возарина.....	2,150,292.444-23	1,862,460.084-73	1,897,361.072-24	1,862,480.957-08	1,915,622.705-55
Разни.....	70,974.552-39	75,715.236-90	93,553.386-18	96,015.824-71	96,401.011-04
Укупно приходи	2,222,266.996-62	1,930,175.321-63	1,960,914.458-42	1,958,496.781-79	2,012,023.716-59

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, pre no što dam reč prvom govorniku, pročitacu vam listu govornika, i to po redu kojim će govoriti. (Pročita listu govornika).

Ja sam ovu listu razdelio po svima klubovima, da bi gospoda narodni poslanici mogli lakše kontrolisati kada će doći na red. Molim da o tome strogo vode računa, da ne bi izgubili pravo na reč zbog svoga odsustva.

Reč ima izvestilac manjine Finansiskog odbora g. Ivan Mohorić.

Ivan Mohorić: Gospodo narodni poslanici, manjina gleda na ovaj budžet od prilike sledećim rezonovanjem. Budžet saobraćaja nije budžet čiste eksploatacije da bi nam pružio tačnu sliku onih komunikacionih grana koje spadaju pod resor saobraćaja, to je, u prvom redu, železnica, onda Rečne plo-

vidbe i pomorstva, nego je to jedan mešoviti budžet u kome se nalaze i budžeti investicija za novogradnje, pa onda kamuflirani budžet administracije resora i eksploatacije preduzeća i ostali sastavni delovi, to su naime budžeti raznih ustanova koje spadaju pod Ministarstvo saobraćaja. Već samim tim načinom sastava ne možemo da si stvorimo jednu jasnu sliku o finansiskom stanju i o privrednoj politici koju bi trebao da vodi resor Ministarstva saobraćaja. U prvom redu železnice, koje su najjači element za unapređenje naše privrede, one su danas u sklopu ovog državnog budžeta u potpunoj nemoćnosti da služe narodnoj privredi u onakvoj meri i u onakvom obimu kako bi trebalo i kako je naša privredna situacija to neminovno iziskivala. Pa čak i od železnica, prema sadašnjem sastavu budžeta i prema sadašnjoj našoj finansijskoj politici, traži se

ne samo da dadu jedan višak od prilike od jedne četvrti milijarde dinara, nego se čak one opterećuju i jednom vozarinskom taksom koja je besprimerna u celoj Evropi i koja je najveća na celome kontinentu. To je jedna taksa koja je po našu privredu ubitačna po svome konačnom dejstvu. Mi smo kroz poslednjih pet do šest godina činili napore da se ta taksa smanji ali u mesto toga ona je povećana, naročito u 1933/34. godini povećana je do jedne visine čija se posledica pokazala u tome da od naše izvozne i uvozne trgovine samo još 30% ide željeznicom a 70% ide već vodenim putem.

Ja mislim da bi trebao g. Ministar saobraćaja da se malo zamisli nad tom činjenicom. On doduše daje izvesne povlastice za izvoz ali sve to nije u stanju da aktivira natrag one transporte koje je izgubio. A pogotovu pod ovakvim fiskalnim auspicijama eksploatacije g. Ministar saobraćaja uopšte nije u stanju da vodi jednu tarifsku politiku kako bi naši privredni krugovi, kako bi privredne prilike u našoj zemlji i kako bi interes naše unutrašnje ekonomske konsolidacije iziskivali. On je u prostoj nemogućnosti da udovolji onim obrazloženim zahtevima koje mu je kroz godine tarifski odbor podnosio, koji su stručno dokumentovani, koji su sa privrednog gledišta opravdani i koji su u interesu akvizicije za samu železničku upravu. Ja mislim da ovo paradoksalno stanje ne može više da traje i da treba da se izdejstvuje remedura, i ako manjina glasa protivu ovoga budžeta glavni je uzrok tome što ona ne može da se složi sa ovom finansiskom politikom koja je u sklopu ovoga budžeta diktirana g. Ministru saobraćaja. Ja znam da se sa ovim ne slaže ni sam g. Ministar ali nije bio dovoljno otporan da se odupre ovome načinu eksploatacije naših državnih železnica. Ne može se tražiti od naših železnica da dadu pod normalnim uslovima jedan višak preko pola milijarde dinara od koga se doduše jedan veći deo upotrebljava na novogradnje. Pod ovakvim načinom eksploatacije Ministar saobraćaja prinuden je da potrošni materijal koji mu treba za tekuće potrebe, u nedostatku sretstava da nabavi dovoljne količine materijala, on mora taj materijal da poručuje na kredit idućih godina, a ne znamo kako će u idućim godinama izgledati njegov budžet kad treba te anuitete da plati. Medutim ni ove porudžbine nisu dovoljne, jer je u toku prošlih pet godina toliko zanemareno održavanje gornjega stroja železnica da su danas prečanske železnice u tehnički najzapuštenijem stanju i da će trebati velikih napora i znatnih investicija da se one dovedu u normalno stanje. Za svaku je osudu da su takozvanom lažnom kompresijom budžeta u 1933 a naročito 1934 godini oduzimani krediti za taj cilj i za svaku je osudu ako se još danas potražuje i traži jedan višak u svrhu građenja železnica a da se ne održava gornji stroj onako kako bezbednost saobraćaja i zahtevi moderne tehnike iziskuju.

Gospodo, moram naročito skrenuti pažnju g. Ministru saobraćaja na vrlo nepovoljno stanje održavanja železnica u Ljubljanskoj direkciji. Dok su na glavnoj pruzi od Zagreba do Beograda učinjene izvesne investicije da se postigne veća brzina, dotle u Dravskoj banovini to nije učinjeno. Mi imamo danas taj slučaj da se i na glavnoj pruzi u Dravskoj banovini mora smanjivati brzina vozova i Ja su novine pune žalbi zbog toga na železničku upravu.

Ja se ovde pozivam naročito na izveštaje režimske štampe, koja je mnoge kritičke članke o tome donela, a o kojima bi trebalo da se vodi računa. Kad nam je g. Ministar saobraćaja nagovestio jedan veliki program: da će u toku ove godine biti predato saobraćaju od prilike 400 km. novih željezničkih pruga, ja bih želeo da se kod ovako velikog programa rada vodi malo računa da imamo u našoj zemlji dve velike mreže duplog koloseka, koje međusobno nisu povezane. Nedostaje jedan mali krak od prilike 60 km. između Zidanog Mosta i Zagreba, koji bi već davno trebao da bude izgrađen na dupli kolosek. Posledice nedostatka ovog drugog koloseka vrlo se neprijatno osećaju u međunarodnom saobraćaju koji se odvija najintenzivnije baš na ovom kraku međunarodne veze Zidani Most—Zagreb. Ja bih molio g. Ministra da o tome vodi računa u interesu samog saobraćaja, ne kao jednu možda koncesiju Dravskoj banovini, jer je stvar međunarodnog karaktera a vrlo važna i u strategijskom pogledu, i da u najbliži svoj investicioni program uvrsti i dupli kolosek na ovoj pruzi. Ja bih ovom prilikom želeo da skrenem pažnju g. Ministru još na jednu stvar, na ime na stanje željezničkog osoblja. Mi imamo svakoga dana priliku videti da ovo osoblje vrši jednu vanredno požrtvovanu službu, i to sa stalnim takoreći prekovremenim radom, a sa najmanjim berivima. Ja bih molio g. Ministra da razmisli o tome, naročito o onom saobraćajnom osoblju koje radi i danju i noću, vršeći službu, koje je izloženo svima vremenskim neprilikama, a tako isto i o radnicima koji rade na otvorenoj pruzi, da se uslovi rada i njihovi prihodi poboljšaju. I ja mislim da će on to biti u mogućnosti da ostvari i u okviru sadašnjeg proračuna. Ja znam da on ima veliki interes i otvoreno srce za radnike i da je naklonjen tim pitanjima, pa računam da će on naći puta i načina da toj opštoj potrebi udovolji.

Gospodo, iz razloga koje sam naveo, na ime da se tako fiskalno eksploatišu naše železnice, da one nisu u stanju da vode računa o privrednim potrebama, manjina je odlučila: da i ovoga puta mora glasati protiv ovoga budžeta. (Burno pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Mihailo Bošković. (Glasovi: Nije tu!) Pošto narodni poslanik g. Mihailo Bošković nije tu, gubi pravo na reč o ovom razdelu budžeta. Reč ima narodni poslanik g. Aleksandar Lazarević u ime grupe Jugoslovenske nacionalne stranke.

Александар Лазаревић: Господо народни посланици, ресор Министарства саобраћаја јесте један од најважнијих у нашој државној администрацији. После Министарства војске и морнарице, ово је Министарство прво по својој величини, и стога заслужује нашу велику пажњу. Наше железнице јесу наше највеће национално предузеће, од којег у првом реду наш народ треба да има велике користи. Железнице су нерв кроз који струји живот наше народне привреде. Једна земља, у колико има разгранатију жељезничку мрежу, у толико је развијенија њена народна привреда, и у толико је веће благостање самог народа.

Наравно, претпоставља се да се све ради смишљено и паметно и тек у оваком раду може рентабилност бити осигурана. Међутим, наша земља није те среће. Наша саобраћајна политика још

увек показује један велики минус, а зашто? Зато што се не ради паметно. Рђава је администрација и рђаво газдовање које се пре може назвати распикућством. На пример, наша земља има три пута више магацина за чување разног железничког материјала од Немачке, која на пример има пет пута већу железничку мрежу него што је наша земља има. Ово је последица рђаве администрације а ова долази од нестручности људи. У једној добро уређеној земљи као што је Немачка, служба је тако упрошћена и рационализована да се код њих врше набавке тек онда кад им затреба, те не морају годинама да плаћају магацине и магационере, као што се то код нас чини. Под нашом гломазном и спором администрацијом не може се ни један посао свршити ако се његово извршење не отпочне бар на једну годину пре него што би требало да се сврши. Г. Министар саобраћаја има прилично велики број стручњака у своме ресору који за све ове невоље знају и који врло добро знају колико је код железница потребно упростити администрацију, али ми бисмо хтели да знамо шта је он по томе предузео. Ништа! Не само да г. Министар за упрошћење администрације ништа није предузео, него у своме партизанству рад још више компликује. Питаћете, сигурно, па зашто би он то радио? Зато што неред и компликованост у администрацији одговара његовој персоналној политици. Г. Министар је политички човек и гледа да задовољи своје бираче. Њему је прва и последња брига то, а вођење саобраћајне политике препушта својим органима. Ови последњи слабо могу водити рачуна о саобраћајној политици кад им Министар сваког дана набије по једног новог чиновника који често пута нису ни довољно писмени а још мање стручни.

Поред рђаве администрације, рекох, да се у овом ресору и рђаво газдује. Ви знате, господо народни посланици, да су железнице велики набављач или боље да кажем потрошач разног материјала и радне снаге, и као такве претстављају важан привредни фактор који може на тржишту да интервенише лако и ефикасно и по народну привреду корисно. Тако на пример наше железнице набављају гвоздени материјал за шине, скретнице, мостове и остало. Ви сте, господо народни посланици, чули да се у Зеници подиже такозвана груба пруга, т.ј. инсталација за ваљање шина и другог гвожђа које смо досад морали да увозимо. Краљевска влада је ово обележила као неки свој велики успех и почетак радова на подизању ових инсталација био је обележен великим свечаностима, на којима је узео учешћа поред Министара и сам г. др. Милан Стојадиновић, Претседник Краљевске владе. Министарство саобраћаја имало је нарочитог интереса у овом проширењу Зенице, јер би тиме отпале све тешкоће око набавке шина у иностранству.

Господо народни посланици, да ли ви мислите да се наш Министар саобраћаја др. Спахо овоме обрадовао? Сад ћете видети.

Оно што никада Министарство саобраћаја није радило т.ј. да предвиди све потребе за неколико година унапред сад је учинило. Прошле године г. др. Мехмед Спахо израдио је један програм за набавку шина, гвожђа и мостова и то за неколико година унапред у вредности од 400 милиона динара. Г. др. Спахо ступио је одмах у разговоре са страним фирмама да овај материјал испоруче Ју-

гославији, кад на врага за ову ствар сазна наша индустрија за прераду гвожђа и метала и најенергичније интервенише са претњом да ће целу ствар обелоданити и тако онемогућити овај посао нашем Министру саобраћаја. А знате шта је требало да се обелодани? Да би после ове набавке из иностранства имала фабрика за израду шина у Зеници за неколико година да затвори своје радионице, па да проради тек кад се потроши та набавка коју је хтео да изврши национални Министар саобраћаја др. Спахо. (Живота Милановић: Зашто би он био противу Зенице?) Нека г. др. Спахо каже да то није истина. (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: То Вам је неко добро подвалио!)

Ја сам хтео да наведем пример како је хтело да се рђаво газдује, а сад ћу навести други пример како се рђаво газдовало.

Познато је да коштање грађења једне пруге не зависи само од прорачуна који су направили стручњаци, него и од начина на који се грађење води: да ли посао води искусан и окретан предузимач или државни чиновник, који иначе није непосредно заинтересован или га води какав режијски одбор, када се цела ствар обично заврши тиме, да народ и не зна шта га је једна пруга у опште коштала.

Г. др. Мехмед Спахо је ту одлучно стао на страну израде пруге у државној режији, али не свуда, већ само у његовим изборним крајевима. Пруга Устипрача—Фоча—Гацко—Билеће гради се у државној режији, и чланови режијског одбора муке имају са пријатељима и гласачима г. Министра. Шта ће се од ове пруге направити, а колико потрошити, мислим да није потребно да кажем.

Да не бих ваздан набрајао примере о рђавом газдовању г. Спахе ја ћу навести само још ова два:

Г. Министар је донео један незаконити правилник, који није одобрен од Финансиског одбора, по коме је наредио да се генералном директору купи један аутомобил. Сама куповина овога аутомобила обављена је неправилно и на штету државне касе. Наиме купљен је један нов аутомобил у вредности од 100.000 динара за 99.000 динара у готовом новцу и за један полован, иначе скоро нов Буик — то г. Министар зна — који је процењен 40.000 динара.

Само на овом послу држава је оштећена са 39.000 динара осим што ће државу коштати грдних новаца издржавање ових кола на која иначе г. генерални директор нема права.

Па како је било код овога аутомобила тако је било и код штипаљки, шина, вагона. (Један глас: То треба доказати!) Ово је један конкретан пример, а г. Министар нека одрекне. (Жагор.)

Други вам је случај, господо народни посланици, са набавком једних салонских кола, која су државну касу коштала преко једног милиона динара. Ту вам је изражен толики луксуз и бес, да кажу, нису била боља и скупоценија кола ни оног чувеног махараце. Можете замислити, господо народни посланици, колико је било ту расипања народне имовине, када је г. Министар плаћао једну мастионицу за тај салон-вагон 2.500 динара и неке кристал чаше 7.000 динара. (Један глас: Је ли један комад?) Не, зна се како се чаше купују. Гарнитурa.

Док се овако газдује, док г. Министар поред своје редовне плате прима и друге огромне ван-

редне принадлежности, док то исто раде његови виши чиновници и његови лични протезери, дотле онај нижи чиновнички кадар, који једино нешто и ради, грца у беди и невољи, дотле наш радни народ, како села тако и вароши, километрима босоног пешачи поред железничке пруге, јер не може да плати карту III класе. (Обраћа се народном посланику г. Животи Милановићу.) А што ту не проговориш, Живота Милановићу?

Pretsednik Stevan Ćirić: Ovo je vrlo redak slučaj da ima upadica sa govornice. Ja Vas molim, gospodine govorniče, da tu metodu ne uvodite u Narodnu skupštinu i molim Vas da produžite svoja razlaganja.

Александар Лазаревић (наставља): Тарифа железничка скупа је. Народ се јевтиније вози аутобусом него возом. Зато су аутобуси озбиљна конкуренција железници, а то само зато што је тарифа висока. Кириције јевтиније возе од железнице. За све је крива саобраћајна политика г. Министра Спахе, због које и народ много трпи и пати.

Господо народни посланици, народу сељачком и сиромашном свету уопште треба створити могућност да мало лакше живи. Треба му помоћи онде где се то може учинити. Жељезничком тарифом предвиђена је IV класа за сиротињу, а ја питам господина Министра саобраћаја зашто није увео IV класу? И зашто не створи једном сељаку могућност да за мале паре оде до свога војника, или до ма ког удаљеног места, него га натерује да по најгорем времену босоног гази блато по читаве километре поред пруге. Зашто се овде малом човеку не помогне а поготову када се зна да ће се и та IV класа исплатити држави.

Господо народни посланици, како је год важно водити рационалну саобраћајну политику, исто тако је важно водити и добру грађевинску политику. Истина грађевинска политика не руководи се увек само привредним разлозима, али и из других разлога мора се опет водити рачуна о рентабилности самога грађевинског посла.

При грађењу железничких објеката, најбоље је по могућству задовољити све интересе, али ако то већ не може бити, онда треба задовољити оне најважније.

За вођење добре грађевинске политике једном Министру потребно је да буде стручан, или да има поштено стручно особље с једне стране, а с друге стране потребно је опет да тај Министар, као наредбодавац, буде широкогруд и без и једне трунке егоизма, а о неком партизанству не би требало да буде ни једне речи. Само овакав Министар могао би да спроводи једну добру и опште корисну грађевинску политику. (Живота Милановић: Да вратимо Лазу Радивојевића!)

Међутим, господо народни посланици, наш Министар саобраћаја г. др. Мехмед Спахо показао је да нема ни једну од ових особина. (Др. Драган Дамић: То ти тврдиш!)

Г. др. Мехмед Спахо, доласком за Министра саобраћаја, без икаквог оправданог разлога, из основа је променио грађевинску политику његовог претходника. (Један глас са деснице: Лазе Радивојевића!) Не, него Димитрија Вујића!

Руковођен својим локалним и партиским интересима, г. др. Спахо без дужег размишљања обуставио је изградњу већег дела пруга у Србији и путем вирмана сав тај неутрошени новац бацио

онамо где су то, као што рекох, његови локално-партиски интереси захтевали. (Рагиб Чапљић: Па нећемо ми у Босни да будемо више колонија!)

Господо народни посланици, пок. Краљ Петар Ослободилац био је прави народни владалац. Демократа по души, био је широкогруд и умео је сваку ствар из далека лепо да осмотри. Карађорђева Топола за време владавине Обреновића, не само да је намерно запостављана, него је нагло и рушена. Куле око Карађорђевог конака, Карађорђева касарна, па и сам конак донекле, рушени су. И у рушевинама је пок. Краљ Петар све то нашао. Примео је у наслеђе руинирану дедовину. О своје трошку, колико је могао, оправљао је. Доцније је и задужбину себи подигао, коју је довршио његов син пок. Краљ Александар Ујединитељ. И отац и син били су тако омиљени код свога народа, да су могли чинити све што су хтели и да су хтели не затражити, него само изразити жељу ма за чим, народ би им ту жељу са највећим задовољством испунио.

Пок. Младен Марковић, трг. из Тополе, који је иначе био лични пријатељ пок. Краља Петра, испричао ми је један кратак разговор са пок. Краљем. Каже ми да га је једном на Опленцу, још пре Балканског рата, запитао: „Величанство, зашто Ви не наредите да се Топола мало подигне, баш је срамота да и данас остане овако порушена. Могло би и овде да се подигне неко здање, као што су Обреновићи то учинили у Аранђеловцу, и да се на неки начин ово место мало унапреди.”

На ово му је пок. Краљ одговорио: „Не мислим ја, Младене, да радим оно што су они радили; нека, и Топола ће у своје време сама доћи до свог степена”.

И заиста, Топола је данас горда и поносна, јер је њој указана највећа част — част да чува најславније људе своје земље, част да чува Карађорђеве потомке.

Топола је ипак по нешто у културном погледу добијала и то с времена на време, онако како су то државни интереси налагали. Кроз Тополу је прошао међународни пут, а 1929 године били су отпочели и радови на изградњи Јадранске пруге. Ова је пруга била стратегијска и требала је да прође кроз Тополу. Рађена су и два тунела на овој прузи — Сараново и Бела Река. Овај први пробијен је и без мало довршен, а други је изграђен за 1500 метара. Цела пруга се радила од Ресника, преко Лазареваца—Аранђеловца—Тополе—Наталинаца—Раче и Марковца. Требало је да буде дупла пруга, која би даље ишла преко Крагујевца и Краљева за Скопље. Ова је пруга важна за земалску одбрану, јер она ницка пруга, због виадукта на Раљи и других објеката, војсци није била довољна на случај рата.

Све Владе, до доласка др. Мехмеда Спахе за Министра саобраћаја, радиле су по мало на изградњи ове пруге, али доласком др. Мехмеда Спахе за Министра саобраћаја, рад на овој прузи и тунелима сасвим је обустављен.

Ја не могу да кажем да у Босни и Херцеговини не треба градити жељезнице, можда је тамо било потребније него кроз Шумадију, али г. др. Мехмед Спахо требао је да има душу, ако не бесмртног великог Краља Петра, оно бар једног смртног човека коме се не би могло рећи да је био заслепљен локално партизанским интересима, и који би својим државничким гестом уверио цео свет

да он у раду на државним пословима има у виду само општи интерес и ништа друго. (*Живота Милановић*: Добићете жељезницу у Тополи!) Знам, знам! Добићемо од Младеновца до Тополе, али не Јадранску пругу! Добићемо оно — слепо црево! Чак ни то слепо црево није сигурно. И оно је, онако, у ваздуху, у магли — само обећање и ништа друго.

Господо народни посланици, ја мислим да још није доцкан да г. Министар ову своју грешку поправи, још није доцкан да поврати себи љубав Шумадије, јер ако је сада не поврати, никада је доцније неће повратити.

Господо народни посланици, како саобраћају и грађевинску, г. Министар је требао да води и персоналну политику на бази југословенској: брат је мио које вере био. Није требао свуда православне Србе да прогони и отпушта, а да на њихова места доводи све саме Муслимане. (Један глас на десници: То није тачно!) Сада ћу вам показати да је тачно! Ми имамо тачних података о свима постављењима, које је извршио г. Министар. Међу тим постављењима већина је противзаконитих. Постављају се или неписмени, или без довољно квалификација. (Приговори на десници.) Господо, ја о овоме имам аутентичан извештај. (Гласови на десници: Од кога?) Нећу да вам кажем од кога. Од чиновника г. др. Спахе, кога би он одмах отпустио. (Један глас на десници: А да ли је тачно?) Па, чим је чиновник г. др. Спахе, сигурно је тачно. Из овога извештаја, господо, види се да се у Министарству саобраћаја постављају само Муслимани, па, чак и неписмени, и ако законски прописи налажу да сваки службеник мора бити писмен.

Министар саобраћаја недавно је на станици Новска поставио за скретничара једног неписменог Муслимана и наредио да се о овоме не сме правити питање. Од свих нових постављења, ово је тачан податак, у Министарству саобраћаја може се рећи да је 90% Муслимана. (Глас са деснице: И Муслимани су грађани ове државе!) Муслимани се постављају свугде, где има кредита, па се после премештају и бирају места. Скоро је био случај да је наређено једној ложионици да извести Министарство у коју станицу у Босни и Херцеговини жели један службеник Муслиман да буде премештен. То је ложионица Сушак. (Један глас са деснице: То је и раније било! Постављани су и православни!) И раније су постављани исто тако и Муслимани као и православни, али сразмерно и процентуално, а данас се то једнострано врши. (*Нурија Поздерац*: Срамота је да то критикујете!)

Персонални референт Министров . . . (*Нурија Поздерац*: Онда ви не знате у каквим се приликама налазе Муслимани. То је срамота критиковати и приговарати! Видите како се служите неистинитим извештајима!) Демантујте Ви ово! (*Нурија Поздерац*: Шта имамо демантовати! Срамота је да то критикујете! — Граја на десници.) Слушајте даље, имате још више да се нервирате.

Министров персонални референт Куленовић, ради против Срба. Недавно је звао једну чиновницу из радионице Сарајево, ово се може проверити, и тражио од ње да му денунцира Србе, да их разјури из Босне. (*Др. Драган Дамић*: То су само приче! — То један правник не би смео износити!). Казао јој је, да су доста Србијанци вршљали по Босни, и да је сада дошло време да их

он разјури. Ова га је госпођица на све то плунула и сад прича овај случај по Сарајеву. (*Др. Драган Дамић*: Ти то још верујеш?! — Граја на десници. — *Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо*: Господине посланиче, изнесите само једног оптуженог!) Персонални референт Министров . . . (*Нурија Поздерац*: То је клевета! — *Др. Драган Дамић*: Износиш приче а заклањаш се за имунитет! — Граја на десници.) Персонални референт Министров Куленовић сваку девојку и жену која дође ради постављења код њега зове у стан на разговор и нуди јој аутомобил да је вози. (*Нурија Поздерац*: То је озбиљан човек! Жалосно је што тако изнесите! То је клевета! — Граја и протести на десници.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, opominjem Vas na § 45 Zakona o poslovnom redu, po kome se ne sme vredati i uzimati u pretres privatn život ničije ličnosti. Obraćam Vam pažnju na § 102, koji Pretsedniku nalaže, da u tom slučaju oduzme reč poslaniku koji tako radi.

Александар Лазаревић (наставља): Ако се истина не може говорити због тога што она некоме не годи, онда пардон, господине Председниче, ја ћу престати са овим изношењем ствари, али морам да констатујем, господо народни посланици, да се ми са запрепашћењем морамо свему овоме зачудити. (Настају поново упадице и граја.) Велика је национална срамота... (*Др. Драган Дамић*: Ово су клевете, господине!) Ја сносим за ово пуну одговорност. (Поновне упадице и граја.)

Нечувено је да се од стране господина Министра саобраћаја води оваква железничка персонална политика, али је још горе, да господин Министар држи у служби таквог свог персоналног референта. (Граја.) Видите, господо, какве се све ствари дешавају у овом Министарству, а ја вас уверавам да није боље ни у другим Министарствима. Док се о свему овоме у јавности ништа не зна, дотле наша диригована штампа измишља разне афере. Ових дана били сте сведоци, да наша штампа звони на узбуну због т. зв. афере са Техничком унијом. Мене је ова афера јако заинтересовала, па сам се трудио да уђем у суштину ствари. Испитивањем сам утврдио, да код Техничке уније није било афере, већ је било покушаја једног поштеносла, који би у рукама једног Димитрија Љотића (Гласови: Охо, ти си адвокат његов!) донео велике користи нашим привредним интересима. (Граја.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu narodne poslanike, da ne upadaju u reč. Pre neki dan je sa iste govornice taj pokret bio oštro napadnut; ako neko hoće da ga uzme u odbranu, to je dužnost g. g. narodnih poslanika i odbranu u miru saslušati.

Александар Лазаревић (наставља): Господо, овај посао није успео због тога, што претставник Техничке уније из Немачке није познавао прилике у нашој земљи. Овај Немац је мислио, ако за овај посао ангажује и нашу Краљевску владу, да ће бити много већа корист за обе земље, па је због тога и скренуо на овај несигурни пут. Познавајући добро искреност данашње Владе при сваком оваквом послу, г. Димитрије Љотић је одмах отказао сваку сарадњу Техничкој унији и пустио је да продужи сама преговоре са нашом Краљевском владом. Наравно, колико год је ова Техничка

унија била корисна по нашу земљу (Др. Мирко Косић: То се не зна!) То се зна, господине Косићу То је чиста ствар промене аграрних производа за производе индустријске! (Др. Мирко Косић: И не плаћање!) Као што сам рекао, колико је она могла бити корисна, у толико је могло бити велике штете у материјалном смислу за друге две стране државе, које су до данас биле са нашом земљом у пословној вези.

Ови преговори између Техничке уније и наше Владе дошли су на јавност пре времена, и кад је наша штампа зазвонила на узбуну, Краљевска влада се повукла и пустила штампу да виче: „Држите лопова!“ Нема, господо народни посланици, никакве афере ни код Љотића ни код Краљевске владе у овом чистом послу. Овде је била само добра намера једног нашег привредног предузећа, коме је на челу г. Димитрије Љотић, да створи техничку унију, како би наш сељак своје сељачке производе пласирао што боље и што целисходније. Јер: „Пријатељство за пријатељство, а сирење за паре“, — као што каже наш народ! Ми можемо бити у политичкој и савезничкој вези са Француском, а можемо бити исто тако и са Чехословачком, али кад је у питању наш џеп, ми ћемо онда радити онако како је за наш џеп најбоље. (Велики жагор и упадице.)

Председник Stevan Ćirić: Ja molim gospodu narodne poslanike da ne upadaju gospodinu govorniku u reč. Svaki ima prava da izade na govornicu i kaže šta ima, pa neka to sa toga mesta i učini, a ne da ovako prekida govornika.

Александар Лазаревић (наставља): И кад је Димитрије Љотић, као сваки честит и поштен човек, хтео ову ствар да објасни целој нашој јавности, он је у томе био онемогућен, Вама је, господо, познат онај скандал са његовим збором овде у Београду у Сарајевској улици. Кад се сазнало да ће г. Љотић да објасни збору и целој јавности ту поштenu ствар и да скине са себе онај срамни напад, онда је њему приређена демонстрација — мислите од антифашиста; не од антифашиста него од полиције, од саме полиције. (Жагор и упадице.) Имамо позитивних доказа да је пре почетка збора, око места где је тај збор требао да се одржи, била размештена жандармерија по двориштима. Становници кућа имали су прилике да по двориштима виде многобројне скрилене жандарме. И кад је дат знак од једнога жандарма, за кога се позитивно зна да је упућен од комесара збора, да се отпочне са демонстрацијом, у томе моменту господо, то није случајност, дошла су двоја кола пуна натоварена камењем. И у том моменту полицијски демонстранти грабе из тих кола камење и нападају на зграду где се збор имао одржати, разбијају прозоре на згради у којој је збор држан и демолирају саму зграду, да би само направили неред и створили могућност полицији да се она умеша, да интервенише и забрани збор, па чиме да на тај начин неће дозволити Љотићу да да своје објашњење јавности. (Гласови: А како је одржао збор?)

Председник Stevan Ćirić: Gospodine poslanice, taj predmet nema nikakve veze sa Ministarstvom saobraćaja i ja Vas molim, da govorite samo o predmetu koji je danas na dnevnom redu.

Александар Лазаревић (наставља): Има везе. Дакле да одговорим на ову упадицу. Збор је одр-

жан зато што Љотић има своје дисциплиноване партиске чланове, који су унапред били обавештени за ове припреме полиције, па су благовремено ушли у салу и одржали збор и поред свих нереда. (Др. Мирко Косић: Немци и Мађари!)

Господо, ово сам сматрао за потребно да изнесем, да покажем како се по нашим Министарствима, како се по нашим државним надлештвима ради, а у јавности се о томе не зна ништа, док међутим у читавој штампи диригованој од Владе труби се о неким аферама, а афераша нигде нема. Ја не могу бити с тим начисто, ја сам правник и сматрам да ако има афера онда мора бити и афераша, а ако нема афераша онда нема ни афера. Ако афераша има Влада је дужна да их гони, а не да се слободно крећу у слободи. Тврди се да је афера Љотићева а Љотић је у слободи; тврди се да постоји афера Дијаманштајна а Дијаманштајн је такође у слободи. Шта то значи? Пустило се намерно да се дигне прашина, да се неки траг утре а овамо иза кулиса, раде се многе ружне ствари а јавности о томе ништа није познато.

Ето, господо, због оваквога рада целе Владе а не само г. Министра саобраћаја ја немам поверења у Краљевску владу ни у данашњу политику г. Министра саобраћаја и зато ћу гласати противу овога буџета. (Пљескање на левици.)

Председник Stevan Ćirić: Има реč народни посланик г. Лука Костренчић у име Народног сељачког клуба.

Лука Костренчић: Narodna skuptino! Ja nemam nameru da kritikujem saobraćajnu politiku Ministra saobraćaja г. dr. Spahe, već imam nameru da kritikujem osnovne pogreške saobraćajne politike Краљевине Југославије уопште.

Kod nas se apsolutno nije vodilo računa o tome, да је за Југославију, као нову државу, саобраћајна политика од судбоносне важности, не само са гледишта привреде и prometa, već i са гледишта опште државне политике.

Saobraćajna politika trebala je да има једну од водећих улога у процесу организације, унификације, консолидације и афирмације нове југословенске државе. Међутим, нажалост, саобраћајна политика Југославије од njenog почетка била је наopakа и једнострана, и она је неминовно морала dati негативне резултате i у општој државној politici.

Umesto да се координирају све grane саобраћаја — жељезнички, речни, поморски и vazдушни — у један систем југословенског саобраћаја који ће из разних подручја бивших саобраћајних система бивших држава изградити један нов југословенски саобраћајни систем изнутра и према вани, код нас се је саобраћајна политика водила од данас до sutra, без једног одређенога плана већег стила. У место да се је водила државна саобраћајна политика, водила се је локална, регионална политика по партиском кључу.

И да се је којом срећом на време исправно решавало саобраћајна питања ја сам duboko uveren, да се данас не би појављивала у тако akutној форми многогa политичка и друга питања.

А садашњи Министар саобраћаја г. dr. Spahe, који је nasledio све негативне резултате naopake саобраћајне политике, је у том срећном положају да prekine са том naopakом саобраћајном politikом, јер он не треба да гледа на државу и njene саобраћајне probleme из једностране перспективе било beogradske, zagrebačke или ljubljanske, već из перспективе geograf-

skog centra Jugoslavije, odakle treba da se stvari vide drugačije i ispravnije.

I zato apeliram na Ministra g. dr. Spahu da ne bude i on samo administrator, već da bude i reformator naše saobraćajne politike. Stoga ću ja danas govoriti o neophodnoj i hitnoj potrebi jedne krupne reforme, radikalne reforme naše iz osnova pogrešne pomorske politike, kao i o neminovnoj potrebi promene naše mačehinske politike prema našem Jadranu uopšte. Pitanje pomorske politike je od sudbonosne važnosti ne samo za državu kao celinu, već je i od naročite važnosti za odnos Hrvata prema državi. Jer i problem pomorstva, ribarstva, turizma i problem Jadrana uopšte jest u stvari jedna od dominantnih komponenata u kompleksu hrvatskog pitanja.

Gospodo narodni poslanici, istorija je prvenstveno nama Hrvatima namenila tu tešku ulogu da u ime celog Slovenskog Juga stojimo na braniku jadranskih pozicija i da aformiramo Slovene na moru. Hrvati su na tim pozicijama izdržali punih 13 vekova, odoleli su svima zavojevačima, dolazili oni s mora ili kopna, održali se na istočnim obalama Jadrana i odbranili te obale za Jugoslaviju. Primorski, čakavski Hrvati su svojim osobinama i vrlinama vanrednih pomoraca proneli slavu našoj zemlji po celome svetu. Oni su, bilo pod svojom, bilo pod tuđom zastavom, kao mornari i ratnici, stvarali svetlu tradiciju jugoslovenskome pomorstvu, trgovačkoj i ratnoj mornarici jugoslovenskog Kraljevstva. Opšte je poznata stvar da su baš Hrvati na Jadranu igrali presudnu ulogu u političkom i kulturnom preporodu moderne Hrvatske, a od Riječke rezolucije do Krfske deklaracije bili su i te kako važan faktor u rušenju Austrije i stvaranju Jugoslavije. Prve pobune, koje su bile i prvi očigledni simptomi raspada Habsburške Monarhije, organizovane su u ratnim i trgovačkim lukama našega Jadrana. A osnovni smisao i zadatak celokupnog političkog delovanja hrvatske emigracije za vreme svetskog rata bio je da se spase istočna obala Jadrana za buduću Jugoslaviju. U tu borbu za Jadran angažovali smo ceo svet od Rusije do obe Amerike. A sada, kada tu jadransku obalu imamo u svojoj vlastitoj državi, šta radimo sa tom obalom i kakvu politiku vodimo prema našem Jadranu?! Priznajmo iskreno da je sadašnje stanje na našem Jadranu više-manje u svakom pogledu dešperatno, a manifestuje se u onštem nezadovoljstvu. To je stanje neminovna posledica sistematske naopake politike, koja se je stalno iz Beograda vodila prema našem Jadranu, i od onog divnog zanosa za Jugoslaviju u početku ove naše države stvorilo se je sadašnje stanje. I već je krajnji momenat da Jugoslavija u svom vlastitom najvišem interesu izvrši svoju dužnost prema našem Jadranu i da stalno vodi računa o životnim interesima Hrvatskog Primorja i Dalmacije, da povede jednu sasvim novu politiku prema celoj našoj obali od Rečine do Bojane. Inače, ako se produži sa sistematskom naopakom pomorskom, ribarskom, turističkom i ostalom politikom na Jadranu, konačni rezultat biće katastrofalni ne samo u socijalno-ekonomskom, nego i u političko-nacionalnom pogledu. I bio bi najveći zločin ne samo na onom narodu dolje na Jadranu, već i zločin na samoj Jugoslaviji, kada bi se prema nama provodila ona ista politika, koju je provodila Venecija i Austrija: da upropasti naš autohtoni clemenat u korist tuđina. U celoj našoj zemlji treba da se zna ovo: naša jadranska obala jest geopolitička osnovica Jugoslavije, naš Jadran opravdava opstanak

Jugoslavije i daje joj prvo značenje u međunarodnom životu.

Naša morska obala od ogromnog je značaja ne samo sa privrednog, komercionalnog i turističkog gledišta već i sa strateškog i narodno odbranbenog gledišta. Uopšte, u celoj našoj zemlji treba da se zna da je osnovni problem Jugoslavije transformacija njena iz kontinentalne u pomorsku državu i da je sudbinska dilema Jugoslavije ova: ili će Jugoslavija biti pomorska država ili je neće biti! Prema tome neophodna je i hitna potreba da se i naša saobraćajna politika uputi u tome pravcu, kako bi Jugoslavija postala zaista ono za šta je i predestinirana, da bude tranzitna država za najveći deo Podunavlja i Balkana, što bi omogućilo i privredni prosperitet cele naše zemlje. Pogledajmo samo šta rade drugi narodi sa morem ili šta bi radili kada bi ga imali, a šta radimo mi. Koliko ogromne kapitale investiraju na pomorstvo države, koje imaju samo po jedan prozor na moru, a mi smo posvema zanemarili i napustili celu mediteransku i evropsku fasadu naše državne zgrade.

Gospodo narodni poslanici, sada ću vam izneti sumarno neke konkretne podatke da se uverite kako je moj pesimizam posvema opravdan i kako je zaista krajnji momenat da se pode novim putem u lepšu i svetliju budućnost našeg divnog plavog Jadrana. Naša pomorska uprava uopšte nije ni organizovana ni reprezentovana i zato se u poslednje vreme i vodi akcija za osnivanje zasebnog ministarstva pomorstva, po ugledu na druge države jer naše sadašnje Ministarstvo saobraćaja u stvari je samo Ministarstvo železnica.

Pogledajte samo rekapitulaciju budžeta Ministarstva saobraćaja: na budžet od preko 2 milijarde otpada na celokupno pomorstvo 16 miliona dinara, dakle isto toliko koliko dobijaju od države subvencije naša tri vodeća pozorišta. Da konstatujemo još i ovo: Ministarstvo saobraćaja, koje je toliko bogato prihodima, čiji godišnji budžet stalno iznosi milijarde, koje je u ranijim godinama imalo ogromne milijardske sume za sve moguće nabavke, a osobito na račun reparacija, nije nikada od kada ova država postoji izvršilo niti jednu veliku nabavku za pomorsku upravu. Mi danas čak nemamo ni jednog vrednijeg glibodera, ni jednog pristojnog broda za vršenje lučke službe i ribarske policije, niti jednog lučkog remorkera itd. Za vreme minulih 18 godina nikakvih investicija na Jadranu, na celoj našoj obali nije se podigao ni jedan značajan objekat da se bar jedna naša luka dovede u stanje da se može meriti sa lukama u inostranstvu, koje nam od reda konkuriraju. Obale naših luka se ruše, prolazi su zatrpani. Privredni i politički bilans ovakove pomorske politike jeste upravo očajan. I takav rezultat ne treba nikoga da čudi, ako se uvaži činjenica da je naša pomorska politika i u pitanju finansija i u pitanju direktive stalno zavisila od ljudi stoprocentno kontinentalnog mentaliteta, koji nisu poznavali ni more ni pomorstvo, niti su imali osećaja za te stvari, niti su imali bilo kakovu koncepciju o tim problemima, a da ne govorimo o posvemašnjem pomanjkanju jednog širokog svetskog horizonta, koji je neophodno potreban za rešavanje osnovnih problema jedne pomorske države.

Ja sam u Finansijskom odboru izneo nekoliko klasičnih primera o shvatanjima izvesne gospode, koja su bila na vodećim položajima i od kojih je zavisila sudbina našeg pomorstva i sudbina pučanstva

cele naše jadranske obale. I ono što još ima života i uspeha u našem pomorstvu i ribarstvu, imamo u prvome redu, i gotovo isključivo, da zahvalimo visokoj svesti, borbenom duhu, životnoj otpornosti, požrtvovnosti i privatnoj inicijativi naših po celome svetu renomiranih pomoraca i ribara.

Gospodo narodni poslanici, kod nas je pomorska uprava potpuno razdeljena po raznim ministarstvima. Svi se otimlju za tu upravu, a samo pomorstvo propada. U samom Ministarstvu saobraćaja pomorstvo uopšte nema neki rang, koji bi označavao njegovu važnost i nezavisnost od drugih grana uprave s kojima nema ništa zajedničkog. U Ministarstvu saobraćaja pomorstvo nema onaj položaj, koji bi apsolutno trebalo da ima, nego je ne samo vezano sa rečnim saobraćajem, nego je u istinu njemu i podređeno, tako da Pomorsko odeljenje uopšte nije u direktnoj vezi sa resornim ministrom. U ogromnoj zgradi Ministarstva saobraćaja Pomorsko odeljenje je strpano u četiri sobice na četvrtom spratu sa 10 činovnika. Današnja organizacija naše pomorske uprave apsolutno ne odgovara potrebama i prilikama naše zemlje. I na to se bune i banovine, i komore, i staleži koji žive od mora i na moru, jer svi osećaju da nešto nije u redu i da je more i pomorstvo zanečmarjeno i da treba nešto bitno da se menja.

Ja mislim da je za sada bar za ispunjavanje onih najprimitivnijih i najelementarnijih zadataka, koji se traže u opšte od jedne pomorske uprave neophodno potrebno da sve ono što se bitno odnosi na more bude obuhvaćeno u jednoj posebnoj pomorskoj upravi ali da se takvoj upravi dade potreban autoritet, rang i odgovarajuća kompetencija, u srazmeri kako to naše pomorstvo i naša morska obala zaslužuje, našoj pomorskoj upravi potrebna je nezavisnost i mogućnost rada na bazi odgovarajućih potrebnih sretstava.

Gospodo narodni poslanici, ovogodišnji predlog budžeta na pomorstvo iznosi svega 16 miliona dinara. Sada imajte pred očima jednu obalu kao što je naša, retko bogato razvedena, obala koja ima jednu hiljadu većih i manjih ostrva, 386 luka i pristaništa, toliku razvedenost da od Rečine do Bojane obuhvata ništa manje nego dužinu od 5.178 kilometara, što iznosi daleko više nego sve naše druge državne granice zajedno (sve skupa 2572 kilometara). Ovakova obala, koja pretstavlja još i najizloženiju, najvažniju i najinteresantniju našu državnu granicu, koja je neposredno otvorena svima delovima sveta, granicu koju su nam radi njene važnosti kroz celu istoriju otimali i osporavali svi mogući zavojevači, ovakvom obalom apsolutno se ne može i ne sme više ovako upravljati, kako se je do sada upravljalo.

U poslednjih 7 godina budžet za pomorstvo konstantno se spušta od 30 miliona na niže i ove godine smo doterali do 16 miliona.

U budžetu, koji je sada na snazi, nije odobren nikakav vanredni kredit, nego čitav budžet iznosi 18 miliona. I zato se u toku ove godine apsolutno nije ništa uradilo. Potrebe su svakim danom sve veće a budžeti za pomorstvo sve manji. Pristaništa se ne izgrađuju, porušene obale se ne obnavljaju, one koje su pred rušenjem se ne popravljaju, veliki broj mesta je uopšte nepristupačan za brodove, jer se nikada nisu mogle očistiti pojedine luke i morski prolazi.

Budžet za materijalne rashode već se je smanjio na upravo bagatelne sume, a pomorska uprava ima pod sobom: 384 svetionika, fenjera i znakova na moru, 82 plutače za privezivanje, tri glibodera, jedan

brod radio stanice, 4 remorkera za glibodere, 3 ribarska motorna broda, 3 motora za lučku službu i još oko stotinu drugih malih brodova na vesla i jedra za službu svetionika, za ribarsku i lučku policiju i t. d. osim toga ima jednu radio stanicu, mnogo aparata i sprava ronilačkih, sanitetskih, geodetskih, signalnih, rasvetnih, nautičkih i t. d.

Sve to treba izdržavati, nabavljati, popunjavati i t. d. a budžet rapidno pada. I onda se dešava svake godine ovo: da ni ona tri jedna i nevoljna glibodera ne mogu da rade, jer nema dovoljnog kredita, te su najveći deo godine raspoređeni motorni brodovi za ribarsku i lučku policiju, jer ili nemaju pogonskog sretstva ili ih treba stalno popravljati. Na mnogim opasnim mestima ne mogu se postaviti i urediti svetla i znakovi za sigurnost plovidbe, jer apsolutno nema sretstava. A ova partija za ove materijalne rashode u mesto da se poveća ona se sada još smanjuje.

Do sada smo imali u budžetu partiju od 2 miliona dinara za građenje pristaništa. Razume se da je to bagatelna suma ako se uvaži broj naših luka.

U ovogodišnjem predlogu budžeta ta je partija ukinuta a to se objašnjava time što će se doneti jedna uredba o osnivanju fonda za podizanje i održavanje luka, a u taj fond će ulaziti sve lučke takse koje se naplaćuju u našim lukama. Osnivanje ovoga fonda treba pozdraviti šteta što nije osnovan već mnogo ranije, jer je opravdano da se prihvodi od lučkih taksa troše za održavanje samih luka. Međutim, ovaj fond apsolutno neće moći da pokrije sve potrebe.

Ti prihodi od lučkih taksa iznose godišnje oko 6—7 miliona dinara. S ovom sumom jedva da će se moći pokriti potrebni izdatci za održavanje i uredjenje naših glavnih luka, tako da za ogroman broj manjih luka neće ništa ostati. A ako se ovaj fond bude upotrebljavao na manje objekte, kojih ima toliko da onda od fonda neće moći ostati ništa za glavna pristaništa. Čak ako će se fond upotrebljavati samo za velike luke, on neće biti dostatan jer svaka od naših većih luka traži daleko veće investicije.

S toga je veliko zlo što u predlogu budžeta uopšte nije predviđena ni jedna suma za građenje i održavanje pristaništa.

Neophodno je potrebno da se odmah pristupi rešavanju celoga problema sušačkog lučkog sistema, čime je u vezi i pitanje uredjenja bakarske luke. Samo na taj način možemo dobiti jedan odgovarajući emporij za celu Zapadnu Jugoslaviju.

Izgradnjom unske železničke pruge postavlja se i pitanje dalje izgradnje luke Splita i Šibenika.

Sva ta i slična pitanja ne trpe odlaganja, i neophodno je potrebno da se osiguraju potrebna sretstva.

U ovogodišnjem budžetu ima i partija održavanje i građenje zgrada, a imaju sumu od 70.000 dinara. Ako se uvaži broj tih objekata i u kakvome su stanju onda je naprosto po ovoj partiji svaki komentar suvišan.

Pre nego predem na još jedno akutno životno pitanje našega Jadrana, a to je ribarsko pitanje, ja ću samo još na dva primera ilustrirati kako je pitanje saobraćaja u stvari jedno eminentno političko pitanje.

Sa raznih strana Slovincima se stalno prebacuje egoizam i separatizam, pa čak se događa da se o Slovincima govori sa nekim omalovažavanjem.

Međutim, istorijska je činjenica da je velika zasluga baš Slovenaca, koji su bili stalno i prvi na udaru političkog i kulturnog nadiranja Latina i Ger-

mana, da su se održali na onoj najizloženijoj poziciji i doprineli svoj deo za afirmaciju opšte jugoslovenske narodne i državne misli.

A što su ostali relativno odvojeni od ostale države krivica je prvenstveno na našoj pogrešnoj saobraćajnoj politici koja je dopustila da Slovenija kroz punih 18 godina opstanka Jugoslavije saobraćajno još i sada gravitira prema inostranstvu.

Da je Slovenija odmah posle rata saobraćajno povezana sa morem, sa Hrvatskim Primorjem onda bi se i naši uzajamni i politički i kulturni i privredni odnosi bili daleko povoljnije razvijali.

S toga je apsolutno potrebno da se Slovenija što pre poveže sa Sušakom i železnicom i automobilskom cestom. To neće imati samo lokalno značenje, nego će imati vrlo povoljne posledice i sa opšteg državnog gledišta. Isto tako sa raznih strana se stalno prebacuje Crnogorcima separatizam i penzionizam. Međutim, da se izgradi Jadranska pruga i Crna Gora spojila železnicom sa Metohijom, Kosovom i Jadranom, a da se je sa druge strane isušilo Skadarsko jezero, onda ne bi Crna Gora bila tako odvojena od ostale države, niti bi ona spadala u pasivne krajeve države.

I tako krivicom naše naopake saobraćajne politike na obim krilima našega Jadranskoga fronta mi još ni danas nemamo povezano more sa njegovim zajedem što je prouzrokovalo tolike negativne rezultate na svim područjima državnoga života.

I tako bismo mogli produžiti sa Bosnom i ostalim krajevima države.

Da se je sistematski i planski vodila saobraćajna politika, da se nisu isuvise u problematične svrhe bacali ogromni narodni kapitali, mi smo već danas mogli imati saobraćajno povezane sve krajeve države međusobno a celu državu sa morem i to bi po jedinstvo i jugoslovenstvo bilo daleko efikasnije od svih ideoloških propovedanja jugoslovenstva.

Gospodo narodni poslanici, kod nas na moru ima još jedna veoma važna privredna grana, koja je od strane države posvema zanemarena, što je također imalo svojih krupnih negativnih posledica.

Mi imamo sada na našem moru oko 20.000 profesionalnih ribara. Oni poseduju oko 6.500 ribarskih lađa razne vrste u vrednosti od cirka 26 miliona dinara, a vrednost njihovog alata ceni se na 36 miliona dinara. Prošle godine ulovili su oko 7.5 miliona kilograma ribe. Vrednost ulovljene ribe prošle godine ceni se na 30 miliona dinara. Znači da na svakog ribara otpada prosečno godišnje oko 1.665 dinara, dakle ispod 5 dinara dnevno. A zamislite koliko je tu uloženo kapitala, truda, opasnosti i večne borbe sa najnepouzdanijim elementom prirode.

Kada ovo stanje usporedimo sa onim što rade druge pomorske države za procvat svoga ribarstva, onda jasno vidimo, da smo mi u tome pogledu valjda jedna od poslednjih pomorskih država u Evropi.

Svakome, ko se samo malo interesuje ovim pitanjima, poznato je šta u tome pravcu radi Italija, koja ulaže ogromne milionske sume u lirama za podupiranje svog ribarstva i to ne samo u svojim teritorijalnim vodama, nego i u našim zajedničkim vodama. Od Rijeke preko Zadra do Lastova mi smo naprosto blokirani sa italijanskim ribarskim motornim čamcima. A mi na našoj strani još smo uvek kao za vreme uskoka; na vesla i jedra. Razume se da mi sa ovim primitivnim sredstvima ne možemo da se takmičimo sa Italijanima, koji vrše jedan intenzivan ri-

bolov, jer je država organizovala celo ribarstvo i pomaže ga u svakom pogledu, u materijalu i novcu. A i ono ribe što mi uhvatimo, to nam većinom kupuje Italija po cenama koje ona određuje.

Osim toga Italija ima organizovano svoje ribarstvo na obalama Albanije, Dodekaneza i Afrike. Ribarstvo je za Italiju jedna vrlo važna grana privrede, a riba, bilo sveža ili konzervirana, veoma važan artikl u pitanju prehrane pučanstva.

Morsko ribarstvo je veoma važan faktor u prehrani našeg primorskog pučanstva, koje uopšte ne može da živi od obradivanja onih neznatnih površina zemlje usred kamenitog krša. Vinogradarstvo i maslinarstvo svake godine sve više podbacuje, a izvori dohodaka od emigracije već su davno presahli.

Postavlja se pitanje, šta je naša država uradila za taj naš najbedniji ribarski stalež. Najbolji odgovor na to pitanje dobićemo ako citiramo sumu koja je predviđena u državnom budžetu za pomaganje ribarstva na celoj obali našega Jadrana slovima: tri stotine hiljade dinara. A i od te bedne sume, koja je u stvari jedna poruga, ne dode do profesionalnih ribara ni jedna para: Apсурдно je i govoriti o nekoj državnoj ribarskoj politici sa ovako mizernim sredstvima. A šta bi sve država trebala da uradi za ribare. Prvo, da ribare organizuje, zaštiti i osigura. Drugo, da omogući organizaciju i motorizaciju ribarstva. Treće, da organizuje transportiranje ribe. Četvrto, da organizuje plasiranje ribe. Peto, da onemogući pljačkanje profesionalnih ribara od strane preкупaca.

A kako se sve to može provesti kada država zadnjih pet-šest godina stalno ima u budžetu predviđeno za pomaganje ribarstva sumu od 200 do najviše 300.000 dinara. A samo Hrvatsko primorje trebalo bi momentano da reši najhitnije ribarske probleme investiciju u visini od cirka 2.000.000 dinara.

Međutim, ovim pomanjkanjem sredstava za podupiranje našeg ribarstva naš je veliki nedostatak i u tome što mi nemamo u čitavoj državnoj ribarskoj administraciji uopšte ni jednog ribarskog stručnjaka, koji bi stvarno poznao sam problem i imao jednu koncepciju njegovog rešenja.

Desperatno stanje u kojem se danas nalaze naši ribari i ribarstvo u prvom je redu posledica toga što država ne pomaže materijalno ribare i ribarstvo. A osim toga od strane države nije nikada ni postojao jedan plan po kome će se voditi ribarska politika niti se ima stručnih lica, koja bi provela hitno potrebnu reorganizaciju i doneli jedan dobar i savremen zakon o pomorskom ribarstvu, na osnovu kojega bi se pristupilo potrebnim reformama i osnivanju jedne samostalne direkcije pomorskog ribarstva, pod vodstvom ne birokrata već stručnjaka, koji znaju i teoriju i praksu pomorskog ribarstva.

Gospodo narodni poslanici, ja sam ovde sumarno izneo stanje našeg pomorstva i ribarstva, naglasio njihovu važnost i potrebu hitnog rešavanja svih pomorskih i ribarskih pitanja našega Jadrana.

Još bih trebao da govorim i o turizmu kao jednoj od najvažnijih grana naše privrede sa stanovišta naših morskih obala. Međutim, pošto to ne spada u kompetenciju Ministarstva saobraćaja ja ću ovde samo da naglasim da su i u tom pogledu potrebne krupne reforme, a osim toga bila bi potreba za rešavanje turističkog pitanja intimna saradnja svih onih Ministarstava koja dolaze u obzir da zajedničkim silama osiguraju maksimalni prosperitet našeg turizma.

Gospodo narodni poslanici, na kraju moram naglasiti da pored zajedničkih pitanja celog našeg Jadrana ima svaki kraj i svojih posebnih pitanja.

Hrvatsko Primorje, koje je dalo toliko najvidenijih hrvatskih političara i boraca za rušenje Austrije i stvaranje Jugoslavije, jeste najveća žrtva neprirodnog razgraničenja između Jugoslavije i Italije.

Tamo gore, kod nas, na Kvarneru bila je od početka ovog stoleća do početka rata skoncentrisana glavna borba protiv zavojevačke politike i Madžara, i Nemaca, i Italijana. I baš tamo, na Kvarneru, izvršena je mirovnim ugovorima amputacija na našem narodnom telu, koja je izazvala strahoviti poremećaj u celokupnom životu hrvatskog Primorja.

Nama je oduzeta Rijeka, koja je bila naš trgovački i ekonomski centar. Usled svetske privredne krize, nama više nije moguće da šaljemo višak naše radne snage u Ameriku na zaradu. A ono, što je bilo pre zaradeno i uštedeno, to je sada zamrznuto u bankama. Samo hrvatsko Primorje, taj pasivni kraj, ima zaledeno u bankama preko četvrt milijarde dinara uložaka. Od turizma ne žive sva mesta; najveće koristi od turizma imaju većinom stranci. Većina domaćeg pučanstva hrvatskog Primorja upućena je da vodi borbu za opstanak na drugoj strani. Onaj naš svet tamo je pošten, marljiv, štedljiv i radin, a nema velikih zahteva. Pa ipak, pored svih tih svojih dobrih svojstava, on danas živi u najvećoj bedi. S toga je neophodno potrebno, da se od strane države hitno pomogne hrvatskom Primorju. Ali ne da mu se pruža neka milostinja u vidu nekoliko vagona kukuruza, već da mu se pomogne na taj način, da se putem raznih većih investicija omogućiti da naši primorci sami sebi svojim radom osiguraju bar minimum egzistencije.

U prvom redu, potrebno je da se grade ceste i putevi, vodovodi i cisterne, da se pošumljuje onaj goli krš, da se pomogne pomorcima i ribarima, da se ojača turizam, da se izgrade i popravljaju luke, da se pomognu sve grane privrede, da se provede elektrifikacija, da se oslobode ulošci u bankama i da se pomognu sve vrste zadrugarstva itd.

Naročitu pažnju trebalo bi posvetiti ostrvu Krku, tom našem najvećem a i jednom od najlepših naših ostrva, koje je i najizloženije na krajnjoj zapadnoj granici države. Ostrvo Krk ima sve uslove da se na njemu razvije turizam, jer po lepoti i klimi potpuno odgovara svima zahtevima koje postavlja moderni turizam. Ali, na ostrvu Krku potrebne su investicije, jer je tamo narod, iz svih sedam opština toliko siromašan da iz vlastitih sredstava apsolutno neće moći da ispliva iz ove teške krize u koju je sada bez svoje krivice zapao.

Na ostrvu Krku treba bezuslovno da se izgradi vodovod, jer nekoliko opština oskudeva za čistom vodom; treba da se provede elektrifikacija celog ostrva, jer ovako kako je sada sve su opštine zbog elektrike zapale u teškoće; trebalo bi izgraditi i opraviti puteve da bi se mogao razviti automobilizam; trebalo bi da se sva mesta povežu autobusnim vezama, a sa kopnom da dobije bolje veze parobrodima i motornim čamcima; trebalo bi pomoći ribarstvu i osposobiti domaće ribare da mogu i oni ribariti u zajedničkim vodama koje sada iskorišćuju samo Italijani.

Ja sam ovde u glavnom izložio prilike i potrebe hrvatskog Primorja i ostrva Krka ne samo zato što sam sin onoga kraja i krčki narodni poslanik već i zato što je to najizloženiji deo naše države, koji je

uvek vršio svoju dužnost prema narodu i državi, pa je sada dužnost države da u vlastitom interesu pomogne onome kraju, kome je hitno pomoć zaista potrebna.

Gospodo narodni poslanici, ja sam već u početku ovog svog govora naglasio, da mi nije namera da kritikujem saobraćajnu politiku sadašnjeg Ministra saobraćaja g. dr. Spaha, već sam uzeo reč da ukažem na neke bitne nedostatke, pogreške i propuste naše saobraćajne politike uopšte od kada postoji ova država.

Ja sam stavio i izvesne predloge i dao izvesne sugestije pa sada na završetku svog govora ponovo apelujem na g. Ministra saobraćaja, g. dr. Spaha da bude reformator naše saobraćajne politike u pravcu pomorske, jadranske orijentacije ne samo saobraćajne nego i opšte državne politike.

Ujedno molim celu Kraljevsku vladu da posveti pažnju svim životnim pitanjima našega Jadrana a naročito Hrvatskog primorja, koje je najviše stradalo i najviše žrtvovalo, a ja ću se lično u svim konkretnim pitanjima obraćati na odnosne resorne ministre.

Iz ekspozee g. Ministra saobraćaja jasno se vidi da on i sam priznaje teško stanje našega Jadrana i potrebu pomoći i većih investicija. Stoga apelujem na njega da posle izglasanog budžeta obide celu našu obalu, da se na licu mesta uveri o prilikama i potrebama, ali, neka na tome putu ne dode u kontakt samo sa službenim licima nego neka dode u kontakt i sa slobodnim predstavnicima svih staleža, koji će ga najbolje informisati o pravome stanju stvari. A posle te turneje, neka g. Ministar pristupi odmah delu i nade potrebna materijalna sretstva, makar i putem zajma, jer će taj novac biti korisno i produktivno uloženo.

Ja se nadam da će g. Ministar dr. Spaho zaista povesti našu saobraćajnu i pomorsku politiku novim putem, da će izlaziti u susret opravdanim zahtevima našega Primorja i poraditi na rešenju akutnih vitalnih pitanja našega Jadrana, pa u veri da će takode uskoro izvršiti svoje obećanje, koje nam je dao u Finansiskom odboru i u ekspozeu, ja ću glasati za budžet Ministarstva saobraćaja. (Burno pljeskanje u centru i na desnici).

Predsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Joca Georgijević u ime grupe Narodnog radnog kluba.

Joca Georgijević: Gospodo narodni poslanici, ja verujem da mi neće biti lako posle onoga entuzijazma i patosa, sa kojim je govorio moj poslanički drug ispred mene o nesumnjivo vanredno privlačnoj temi ideološke uloge i privredne uloge našeg Jadrana, onda kad moram kao privrednik da se zadovoljim sa suvim ciframa, da se zadovoljim sa suvom istinom, preko koje, nažalost, moramo da dolazimo do ostvarenja idejnih ciljeva, koji daleko idu. Od prilike ta uloga ista je, kao i kod sitnih štetiša koji mora mećati krajcaru po krajcaru na stranu, da bi mogao živeti u nadi, da će danas sutra moći ipak i kuću od te uštedevine da kupi. Ja sam daleko od toga da želim ovde da podvrgnem jednoj oštroj kritici rad i budžet Ministarstva saobraćaja. Ne, možebiti zato gde kritici ne bi bilo mesto, nego zato što u ovim skromnim trenucima, koji nam stoje na raspoloženju za razlaganje naše teme, vreme ne bi bilo dovoljno da se razluči ono, što je bilo u prošlosti, što su drugi gre-

šili, i ono, što je zadaća sadašnjosti pod odgovornošću današnjeg vode toga resora.

Posle novca, gospodo narodni poslanici, ja smatram da je saobraćaj najvažnije sredstvo i najvažniji faktor naše nacionalne privrede. Ako to stoji u drugim državama, u nas to stoji još u uvećanom obimu i to iz jednog razloga što je priroda kod nas imala bujnu fantaziju, kad je posejala ona stenovita brda i krševne pored reka i dolina i ravnih polja naše lepe domovine, gde je zadatak saobraćaja da produkte jednih učini pristupačnim drugima i da ih dovede u sklad kako to i priroda i interesi države zahtevaju. Ja smatram da je stoga gledišta vanredno korektno što je naša država već od prvog početka ostala na principu, da železnice ostaju državne, a da ne budu privatna preduzeća, kao što je to primer u Americi i drugim državama. Najvažniji razlog leži u samoj ulozi saobraćaja, i tu leži onda ona istina, da Ministarstvo saobraćaja i njegova delatnost ne može da se smatra sa fiskalnog gledišta, nego isključivo kao preduslov za ostvarenje privrednih težnji i rentabiliteta naše privrede.

Ako tu malo bacimo jedan pregled, onda moramo priznati da je do 1922 godine usledila donekle unifikacija naših tarifa. Posle te unifikacije u razdoblju od 2 do 3 godine dana, počeli smo sa podizanjem tarifa, i to ne uvek opravdano u odnosu potreba, nego s obzirom na upliv pojedinih krajeva, na upliv svega onoga što se u pojedinim krajevima razvijalo, bez obzira na to da li to ide na mnogo veću štetu drugih krajeva. Tu je nastala jednostranost, o kojoj neću da govorim, ali želim da naglasim da do onda, dok su cene skakale, naše tarife su se penjale. To je i prirodno. Ali nije usledio obrnuti pravac u tom pogledu, jer kad su počele da padaju cene našim produktima, nije u istom srazmeru počela da pada i tarifa prevozna, tako da je rezultat toga bio taj, da je vrednost robe koja se provozila, došla u disparitet prema cenama samoga prevoza. Ona je došla u disparitet iz samih prevoznih troškova naspram drugih sredstava prevoza. Ja neću o tome duže da govorim, hoću da skućim svoje reči na manje i da iznesem samo neke karakteristične primere. Mi smo došli tako daleko, da danas seljak na prostim kolima prevozi na 50 km odstojanja 100 kg žita za 4 dinara, dok železnica za isti prevoz traži 8 dinara. A da i ne govorim tu o drugim prevoznim sredstvima, kao što su motorna vozila. Ali, šta se učinilo da bi se tom zlu doskočilo? Doneo se zakon, po kome svaki seljak koji se bavi prevozom robe, mora da vadi prvo obrtnicu kao špediter. Ja smatram, gospodo, da to sredstvo neće otkloniti tu konkurenciju železnici. Ono će osetno da pogodi onog seljaka, naročito u Južnom Banatu, gde seljak usled poplave često puta ne može ni svoje njive da obradi i da je prinuden da vrši taj prevoz svojim sredstvima. Ta seljačka konkurencija ne bi smela da dođe u obzir, jer seljak i onako prevozi samo zimi ili leti kad nema posla. Za vreme svog rada on neće ni pod koju cenu da vozi. Usled toga sve ove kazne koje rezultiraju iz takvog rada seljaka, trebalo bi jednim potezom pera izbrisati, a nasuprot tome tarifu, naročito za kratka rastojanja, smanjiti onoliko, koliko joj ne bi seljak i druga vozila mogli da konkuriraju. Jedna opšta pojava je n.pr. da se roba donosi do Pančeva, Novog Sada i drugih takvih mesta, pa prenos sa seljačkim kolima dalje još je uvek jeftiniji nego što bi mogla da prenese železnica.

Ima jedna druga čudna pojava, gospodo narodni poslanici, koja leži u delokrugu Ministarstva saobraćaja. Pre dve godine dana imale su pojedine stanice u Slovenačkoj i u Bosni, koje proizvode šumske produkte, imale su tu beneficiju da su jedni uživali popust od 40 do 47% ako su se obavezali državnim železnicama da svoje proizvode neće više prevoziti vodenim putem nego da će ih prevoziti isključivo železnicom. To je bilo pojmljivo. To je išlo u korist one šumske proizvodnje koja je u Slovenačkoj čisto seljačka a u Bosni industrijska ili koja je rad naše male domaće šumske industrije. Ali što nije razumljivo to je ono, što se kasnije desilo: ova se tarifa preinačila pa se odobrilo 47% popusta na železnici i onim stanicama koje leže na samoj vodi ako se obavežu da svoju robu ne donose više vodenim putem nego železnicom. I šta se dešavalo. Donosila se roba do Beograda ili do Pančeva, pa se tu prekartirala i slala u druga mesta, u Vršac ili u koje druge stanice. I tako je železnica na njima gubila, a ovi su drugi bili nejednako zapostavljeni, jer su dolazili mnogo skuplje do potrebne im robe, no što bi inače dolazili. Smatram da je ovo paradoks, da ne kažem da je jedno smešno shvatanje. To znači favorizirati pojedine stanice na štetu drugih koje nemaju saobraćajnih i transportnih mogućnosti, pa i na štetu same države. Navešću vam za ilustraciju ovoga još i slučaj šta se dešavalo u Bosni na tamošnjim pilanama sa prenosom gorivog materijala. U Bosni na samome mestu pilanski otpatci koštaju 5 do 6 stotina dinara za 10.000 kg, dok za sam prevoz njihov mora da se plati cifra od 900 dinara. Usled toga došlo je do toga da se ti otpatci nisu mogli da unovče te su ih pilane bacale često u reku, gde su prouzrokovale zatvaranje reka i druge smetnje, dok je na železnicama bilo onemogućeno da jednom podvoznom tarifom prenesu te otpatke do onih mesta gde bi se potrošači vrlo radovali kad bi mogli do njih doći. I šta se je dešavalo? Dešavalo se to, da vojska u mesto da iz Ministarstva šuma i rudnika dobije ovo gorivo direktno do mesta potrošnje, to gorivo donosili su liferanti sa nekim povlašćenim stavovima koje vojska neće posle da primi kao rdavo i onda potrošačka publika do te robe dolazi jeftino na štetu države, dok legalnom trgovinom samo ako je plati uz duple cenu. To je svakako jedan zajednički posao Ministarstva trgovine, Ministarstva vojske i Ministarstva saobraćaja.

Ali, gospodo, potrebštine vinogradarstva, potrebštine poljoprivrede, pa čak i ona grada koju naš seljak u Vojvodini treba, preskupo dolazi do njih. Uzmite da jedan kubni metar tesane grade košta u Slovenačkoj 130—140 dinara franko predajna stanica, a železnički prevoz košta 180—190 dinara. Znači da košta 120% skuplje železnički prevoz nego sama grada. Medutim od te grade zavise životni uslovi našega seljaka. Izvolite otići u Vojvodinu pa pogledajte, kako naša sela izgledaju. Usled krize i usled padanja cena poljoprivrednih proizvoda, žitarica itd. taj seljak je nehotice i zbog nemaštine toliko zanemario svoju kuću da one više nemaju oblik ljudskih stanova nego izgledaju kao neke šupe i druge sporedne zgrade u kojima je ranije smeštao stoku.

Vidite, gospodo, od kolike je važnosti i interesa da Slovenac i Bošnjak, koji nemaju hleba dovoljno, da mogu slati te proizvode svoga šumskog gazdovanja u druge krajeve naše države, koji ih toliko trebaju, da ih smeste u svoje gradevine, a u

zamenu za to da šalju svoje proizvode onima kojima je to neophodno potrebno za njihovu ishranu.

Eto, gospodo, u izgladivanju tih diferencija leži težište našeg saobraćajnog problema a tu je i njegova korist. Ne stoji to da naše železnice povišenjem tarife mogu doći do rentabiliteta; one mogu doći do rentabiliteta ako se upravljaju prema potrebama i potrošnji našeg naroda — uostalom neću spominjati potrošnju jer to je jedan trenutani pojam a potreba je nešto stalno, po kojoj se potrošnja upravlja — jer u tome momentu kad bi se smanjile te tarife iskoristila bi se potrošnja tih artikala najmanje trostruko od onoga što je danas a nesumnjivo je da tri puta 60 jeste 180, a jedan put 100 jeste 100.

Iz te razlike jasno vidimo da ne samo od visine tarife nego i od zadovoljenja tih potreba zavisi i rentabilitet samih železnica.

Ako se, obrnuto, uzmu proizvodi Vojvodine, koja je par ekselans poljoprivredni kraj, videćete to isto. Brašno, žito, kukuruz i drugi proizvodi koji potrebuju pasivnim krajevima stradaju od iste visine prevoznih troškova. I sada šta radi država? Ona mora da ishranjuje te pasivne krajeve i ona je morala često puta za plasiranje naših viškova tih pšeničnih proizvoda da utroši na intervencije stotinu miliona. Ona je potrošila 1932 i 1933 godine otprilike 300 miliona na te intervencije. A zašto utrošiti 300 miliona na intervencije kad bi se mogao jedan deo od tih viškova da ustupi Ministru saobraćaja i da se postignu dva uspeha: s jedne strane da naš seljak proda bolje svoje poljoprivredne proizvode, a s druge strane da se nahrani onaj koji svaku krišku hleba mora pažljivo da otseče jer je mora čuvati za sutra. Tu ne leži samo problem rentabiliteta železnica, u pitanju je jedan mnogo važniji problem. Od te mogućnosti ishrane, a to je problem u prvome redu transporta, zavise nadnice u onim krajevima gde se industrijska delatnost razvija, zavisi životni standard industrijskog radnika, zavisi obim njegova konzuma, jer što mu se jeftinije ti proizvodi dostave više će ih potrošiti, a zavisi u brdskim krajevima Bosne i Hercegovine i cena produkcije gde je manuelna snaga jedan uslov bez koga se ne može ni zamisliti. Jedno sa drugim u vezi, po sebi se razume samo u strogo logičnoj i stvarnoj vezi, mogu da dadu konačan rezultat. Ali, vidite, ima još jedan problem prevoza pšenice. Onaj odlični kvalitet, koji možemo i treba da izvozimo u inostranstvo, kada bi, i pored smanjenih ili postojećih tarifa, došao do granice, ostaje ipak pitanje zasebno: da je nama glavno da izvezemo samo ono što je dobro, a ne ono što je loše, a ono što je loše, naročito u godinama gde je žito sprženo ili stradalo usled vremenskih nepogoda, ono treba omogućiti da se potroši brzo i u čitavoj zemlji. Ja ne znam razloga zašto bi se Crna Gora, Bosna i Hercegovina, jedan deo Slovenačke i jedan deo predratne Srbije morali da hrane isključivo kukuruzom, koji kao ljudska hrana nije zdrav, a ne bi mogli da jedu pšenicu u zemlji u kojoj imamo svake godine desetine hiljada vagona viška za izvoz. To nije problem vanjskih trgovinskih ugovora; to je direktno problem transportnih troškova. I ja bih zato zamolio g. Ministra saobraćaja, da on sugestije koje je već dobio prilikom većanja raznih tarifskih odbora uzme k srcu, i da ih uzme u obzir, pa da prevoz pšenice i brašna ne bude skuplji nego maksimalno što je danas prevoz kukuruza; a za prevoz brašna broj 7 i 8, koja dolaze u obzir ne više kao ljudska hrana, nego kao stočna hrana da tarifa

ne bude skuplja nego za mekinje i slične proizvode, koji opet dolaze u obzir u glavnim stočarskim krajevima, u krajevima gde su ovce glavni izvor prihoda onome narodu, da bi na taj način oni imali obilne mogućnosti svoje produkcije. Isto tako vam stoji, gospodo, i sa drugim našim proizvodima. Ali još na jednom momentu pri ovim proizvodima moram da se zadržim, i još jedan zahtev da izrazim. Ja bih tu predlagao linealne tarife, koje bi prebrodile one teškoće koje baš u lokalnim tarifama na kratkom rastojanju postoje, koje bi izjednačile diferencije koje postoje između pojedinih mesta u srcu Vojvodine do prve obližnje rečne ili prve obližnje internacionalne pruge. Samo na taj način, ako se to na neki način izravna, može ona poljoprivreda da dođe do većeg rentabiliteta svojih proizvoda, i samo na taj način možemo da održimo u tome življu i volju i želju za dalju obradu njegove njive, koju će inače obrati da napusti i zapusti.

Ima drugih proizvoda koji su od velike važnosti po Vojvodinu, i koji se prvenstveno tamo proizvode. Ja pojmim i želim da prihvatim one reči koje smo ovde, s ove govornice, čuli iz usta našeg poslaničkog druga g. dr. Pinterovića, kada je on kritikovao postupak kako se čine smetnje osnivanju pojedinih industrija u krajevima koji leže na granici naše domovine. Mogu da pojmim razloge državne odbrane. ali mi imamo u Voivodini mlinarsku, creparsku i ciglarsku industriju, koje ne dolaze nikako u obzir sa gledišta narodne odbrane, jer je to, pre svega, jedna sitna industrija, a drugo, ne igra nikakvu ulogu ako je uzduž same granice ona podignuta. Međutim, mi smo tim proizvodima onemogućili svaki transport. Pre su mase crepa i cigle išle za Grčku, a otkako je ta tarifa promenjena, apsolutno ništa ne ide. Apsolutno ništa ne ide jer je prosto otsečeno pa čak ne može takode iz Voivodine da se prenosi crep i cigla ni do Beograda a kamo li, kao pre što je išlo, do Skoplja i Atine. Međutim, gospodo, to je jedno pitanje zaposlenja onog našeg poljoprivrednog radnika, kogā mi ne možemo u drugoj industriji da zaposlimo, jer u ciglarskoj i creparskoj industriji ne treba kakvog naročitog, kakvog stručnog znanja, time se bavi zemljoradnik još kao dete i postaje ciglarski radnik. Njegova egzistencija od toga mnogo zavisi. Zašto onda jednostrano onemogućiti da ti proizvodi uopšte ne dođu do izvoza kad je to industrija kojoj je tamo mesto i koja ne može da živi ako joj se transportni troškovi ne smanje.

Mi smo ovde činili sve moguće napore da nademo način upotrebe za naše vino. Međutim, imamo jedan drugi način da se hiperprodukcija vina koliko toliko ublaži i da se smanji onaj volumen koji stoji svake godine na raspoloženju vinarskoj trgovini, a to je eksport grožđa, eksport i transport u samoj državi. Danas, gospodo, kilo grožđa mnogo manje košta nego trošak transporta, na primer, iz Južnog Banata do Slovenije. Pre rata mi smo svake godine iz Vršca ekspedovali po 7—800.000 koleta po 5 kila u Čehoslovačku, Poljsku, Austriju, u njihova kupatila i lečilišta i to na taj način što su se na železničkoj stanici predavala ta koleta i to na jedan tovarni list ako su išli u istom pravcu. Ali je, gospodo, svakog dana išao po jedan brzi voz i uveče oko 5 sati bio je već na severnoj granici a drugog dana bio je već na mestu potražnje. To važi, gospodo, i za naše rano povrće, za naše voće uopšte. Ovim će proizvodnja voća o čijem podizanju toliko brige vodi naša država, a za koje se toliko utrošilo, pre-

stati biti rentabilna ako njeni produkti ne budu pristupačni širokim slojevima našeg naroda kao zdrava hrana i hrana koju mi treba da forsiramo u interesu naše poljoprivrede i u interesu njene grane voćarstva i vinogradarstva.

Tranzit, gospodo, stranih železnica preko naše zemlje prestao je gotovo sasvim, i tu nije samo transport kriv, nego su krive one formalnosti koje su sa tim transportom skopčane. Ako ih ne uprostito i ne snizimo, mi nismo u stanju ovim tranzitnim prometom našim državnim železnicama da smanjimo bilo njen deficit bilo da uvećamo njene prihode. Vidite, ja sam u tarifama tačno pregledao situaciju. Kad bih ja iz Bele Crkve utovario robu i poslao Dunavom okolo čitave zemlje, Dunavom gore, ona bi u Hamburg jeftinije stigla nego kad bi je utovario lađom iz Gruža do Hamburga. Tu je protivrečnost očigledna. Međutim tako je i mora se priznati da su Nemci izradili jeftine tarife da dođu do robe za prevoz i na taj način obezbedili svojim plovnim rekama jedan transport na kome zaista njima ostaje velika dobit, jer je i ako ne zaraduju oni zaposluju svoje transportne ustanove, svoje pruge i osoblje i na taj način smanjuju sve režiske troškove.

To je isto sa Italijom. Od Rijeke pa preko Italije čak u Levantu jeftiniji su transporti od transportnih troškova drugim putem. To će svako transportno preduzeće da vam izračuna na dinar, ja ne bih smeo ovo da tvrdim da se nisam uverio iz njihove računске podloge da je to tako.

U našem unutrašnjem prometu, gospodo, želeo bih da ukažem na nešto što bi imalo hitno da se svrši. To bi bila izgradnja pruge Beograd—Pančevo—Vršac za promet sa Rumunijom. Mi danas imamo jednu običnu sporednu ili vicinalnu prugu, prugu koja ne može da posluži za saobraćaj brzih vozova, jer niti podgradnja niti šine nisu jake. Međutim, to je jedan prirodni put, preko koga treba da se čitav saobraćaj sa Rumunijom kroz našu državu slegne. To je jedan problem koji nije teško rešiti. Nije teško zato što na toj pruzi ne treba ni mostova, na toj pruzi ne treba nikakvih skupih objekata, kao što je slučaj sa drugim prugama. To je pruga koja leži u ravnici. Dovoljno je da se podignu šine i da se stave jače i jači pragovi i stvar je ostvarena. Na toj prometnoj žili hteo bih da ukažem još na jedan nedostatak. Pun uspeh imao je poduhvat Ministarstva saobraćaja sa ovim izletnim kartama koje se daju u subotu pa da važe do ponedeljnika. Time je povećan saobraćaj, saobraćaj putnika. Ali na toj pruzi, na kojoj treba da se obavi čitav promet sa Južnim Banatom, slegne se toliko putnika nedeljom i praznicima da je prosto nemoguće stajati u vagonima toga voza. Ja sam reklamirao nekoliko puta kod šefa na stanici Beograd—Dunav i nikad nije ništa učinjeno da se samo jedan jedini vagon više zakači za kompoziciju voza pa da se taj promet na dostojan način obavi. Pored tolike negligencije nije nikakvo čudo što se u našoj zemlji tuže stranci da nailaze na železničko osoblje, koje nije dovoljno učtivo, što nailaze na jedan saobraćaj na koji nisu navikli, što nailaze na nedostatak pažnje, na nedostatak čistoće. To mi sve postaje razumljivo kada se na ovoj pruzi nije moglo da postigne ni to da se bar jedan vagon zakači za voz u tome pravcu. (Čuje se: Za narodne poslanike!) Za poslanike makar i peške išli. Išao sam ja peške i preko Pančevačkog mosta i to zimi. Dovoljno je da smo Vojvodani pa da se zanas niko ne brine.

Pogledajte stanicu na Beograd—Dunavu sa jednom čekaonicom pa ćete videti da li je ona u stanju da primi dnevno po nekoliko stotina a kamo li nekoliko hiljada putnika, zbog čega mora svet da stoji na kiši i snegu. Vidite kako je tu proračunato za jedan promet sa čitavim Banatom a usredsređeno samo na jednu stanicu. (Jedan glas: Imate dobre puteve!) Imamo tako dobre puteve da bosonogi nismo cipele ukaljali.

Još jedno pitanje imam da dodirnem, a to su železničke radionice u Vojvodini. 1928 godine izgorela je po drugi ili treći put železnička radionica u Bečkerek. Ona nam je tamo neophodno potrebna, zato što se u njoj opravljaju lokomotive vicinalnih železnica i ona je do danas ostala nerekonstruisana. Ja neću da ovome g. Ministru saobraćaja nešto pripisujem u greh jer nisam u stanju da dam razloga zašto je taj objekat ostao neizraden, već samo napominjem da taj objekat mora da se stvori. Jer, gospodo, u njemu se vrše opravke lokomotiva vicinalnih železnica, i vagona, a drugo, i iz toga razloga što je opravdano da tolikim mašincima, bravarima i drugim radnicima, kojih ima vrlo mnogo u Vojvodini treba stvoriti mogućnost za zaposlenje. Na taj način bilo bi zaposleno oko 800 ljudi, koji inače imaju vrlo malo sretstava za život na jednoj strani a na drugoj, manje bi se trošilo u istu svrhu, nego kad bi se ovako to uradilo.

Gospodo narodni poslanici, vreme je poodmaklo. Ja sam u glavnim crtama dao sugestiju za ono što smatram da je neophodno potrebno da se pri određivanju pravca i principa, koje treba da ima naša železničko-saobraćajna politika uzme u obzir. S toga imam jednu molbu u tome pravcu da uputim na Gospodina Ministra saobraćaja i zamolim ga da mi ne zameri što kažem da on preferentira siromašnu, kršnu Bosnu, jer, gospodo, mi imamo i Vojvodinu koja hrani tu Bosnu, pa nije pravo da je zaboravimo već treba nešto da učinimo i u njenom interesu. (Odobranje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima reč narodni poslanik g. Dušan Antonijević. (Čuje se: Nije ovde!) Pošto poslanik g. Antonijević nije tu, to gubi pravo na reč u pretresu ovoga razdela.

Ima reč narodni poslanik g. Jovan Zdravković. (Pljeskanje).

Јован Здравковић: Господо народни посланици, ја и мој друг Радивоје Николић дошли смо у вашу средину пре неки дан. Сматрам да је наша прва дужност, као што је иначе обичајни ред кад дође неко у непознату средину, да се претставимо, да би се упознали.

Ја и мој друг Радивоје Николић, ми смо двојица од оних који су проглашени за антидржавне пред петим мајем и за питомце Јанка Пусте. Може бити да ће извесне речи моје код вас, код већине од вас, не код свих, изазвати nelaгодно осећање, не због оштрине тих речи него због тога, што ћу евоцирати извесне успомене, које можда и ви желите да се више не чују, јер вам нису пријатне. Али с друге стране, ви треба да разумете да нама није било лако кад смо трпели да нас, по злу позната тројка Веља Поповић, Драгутин Којић и Драгутин Јанковић, на чијем је челу стајао г. Богољуб Јевтић, и за чији рад мора да прими и поднесе пуну одговорност, кад нас је овим епитетима називала.

Господо, за нашу сарадњу овде с вама имамо два услова, или ако вам се чини много оштра реч „услов”, имамо две претпоставке.

Прва је претпоставка та, да се наше речи даду јавности без икакве цензуре! (Жагор и веселост на левици. — Повици: А, то не може! То не да г. Кошоец! — Гласови из већине: Само продужите даље! — Др. Војислав Јањић: Чујмо!)

Господо, има још један услов, или боље да кажем подуслов, који може бити чак не би било потребно, да живимо у редовним приликама. ни да га поставим, али ћу га ја ипак рећи, надајући се да ћете ви ипак можда констатовати, а и сама Влада, да је то ствар, која се сама по себи разуме и да чак то можда нисам ни требао рећи.

Тај трећи подуслов јесте тај, да Краљевска влада не буде сувише много осетљива на критику. (Веселост на левици и узвици: Е, то не може!)

Иначе, господо, мислим да учиним једно признање пре него што бих даље прешао.

Страховито сам се изненадио, кад сам ступио у ову зграду, а ступио сам са овим мојим другом Радивојем Николићем 1 марта, кад сам овде дошао, јер пре тога ни тамо где сте раније били, ни овде, нисам ступио; необично сам се пријатно изненадио, јер нисам могао да претпоставим да је овде код вас тако пријатна атмосфера. (Пљескање на десници, веселост на левици. — Миленко Глишић: Ви сте као млада, а кад добије оклагију, друкчије ћете говорити — Буран смех.)

Ја сам, господо, био пријатно дирнут, а вероватно и мој друг заједно самном, јер су то личне импресије, о чему нисмо заједно разговарали, — да сам примљен не само од г. Претседника Скупштине, не само од осталог чланства, не само од господе народних посланика, него смо видели у овоме Дому да влада таква једна усрдност, таква једна експедитивност, чак и код особља таква једна предусретљивост, да ме је то, — морам вам признати — необично изненадило. Али пријатно изненадило! (Узвици: Тако је! Браво!)

Камо среће, — велим ја гласно размишљајући — кад би се једном могло да се одавде пренесе тај пелцер на целу земљу. (Др. Војислав Дошен: Не ваља Влада, па не иде! — Др. Војислав Јањић: То ће Влада свршити!)

Ја, господо, нисам имао ту срећу да идем ни у Енглеску, ни у Француску, у те велике земље, које се сматрају као колевке демократије и парламентаризма, и не познајем њихове парламентарне обичаје, али не могу да претпоставим, да и код њих у тим односима може да буде нечег још бољег, него што је овде међу вама.

Али, господо, ја сам нешто читао о енглеском парламенту, прочитао сам да тамо влада неки осветлени обичај, да тамо може усред говора Балдвина да устане Лојд Џорџ, па да прочита добру буквицу Балдвину, а да Балдвин одмах чим је Лојд Џорџ устао седне мирно, слуша до краја вакелу коју му је Лојд Џорџ прочитао, да му ни црта на лицу не мрдне као знак неког негодовања, а камо ли да се љути и да протестује. (Мирко Урошевић упада у реч. — Један глас на десници: Мирко, буди Енглези!)

Ја верујем, господо, да би се чак и у овој Скупштини нашло посланика, који би чинили оно што чини Лојд Џорџ у Енглеском парламенту. Али — још нисам видео нашег Балдвина. (Др. Војислав Јањић: Какав Балдвин, такви Енглези! — Др. Во-

јислав Дошен: Не, него обратно! — Жагор и веселост.)

Али, господо, вратимо се на оне који су били на власти пред 5 мај. (Гласови: Чујмо! Чујмо! Чујмо!) И ја вас молим да, кад о томе говорим, да ме разумете. Ја бих желео да ме пустите да вам кажем све што ми на срцу лежи, јер ако вам то не будем могао рећи, никада се нећемо познати, нити ћемо моћи сарађивати.

Вама је, господо, познато да је чувена тројка, на челу са г. Јевтићем, сматрала да има права да све нас остале, који смо били на опозиционој листи заспе, као и целу земљу, морем плаката и летака, из којих су се виделе само отровне стреле, које су нас требале да погоде. А као круна тога свега изума и те нове изборне борбе они су, господо, против нас пустили ону чувену аждају, која је требала да нас дотуче и да нас прогута.

И, за дивно чудо, како је та аждаја у све крајеве земље допрла и ишла, господо, и кроз срезове наше, мој и мога друга Радивоја Николића, очешала се о нас, али само репом. Није ли то можда зато што се заморила, или зато што је наишла на два грмаља, који су били тврђе сељачке конструкције и није нас прогутала. (Др. Војислав Дошен: Али ова садашња тројка ће вас прогутати!) Или можда зато што су нас наши сељаци добро чували.

Морамо се запитати, господо, зашто нас је петомажски режим назвао антидржавним и питомцима Јанка Пусте?

Да ли је то био њихов политички интерес или је то био њихов изборни интерес, или је можда то био државни интерес? Пошто су, господо, они били на челу Владе, и они су претстављали државу и унутра и споља, јасно је, да је њима првенствено било стало до тога, да имају изборни успех и да осигурају власт себи за седам година, како је то био прокламовао г. др. Драг. Јанковић, један од спиритус ректора ондашњег режима. Ја видим, господо, да је он остао доследан и данас. За ово неколико дана, колико сам ја пробавио овде, изгледа ми, да он иде и даље, да ухвати један део те власти поново, како би, ако не би испунио 7 година, бар докрио онолико, колико му је потребно.

А који је повод био, да нас петомажски режим прогласи антидржавним? Повод је, господо, по нашем мишљењу, несумњиво био тај, што смо били кандидати на листи др. Мачека.

За дивно је чудо, господо, како могу људи, кад у срцу имају отрова, кад у срцу имају зла, да им то зло, да им та злоћа, како би народ рекао, помути мисли и да најобичније ствари не могу да измере, не могу да оцене и да за изборни успех свој, који су они несумњиво желели, изабери други пут, а не онај, који су они изабрали. Господо, земаљска листа др. Мачека постала је факат, постала је дело, после великих напора и мука, великог броја људи, који се ту заложито и захваљујући високој свести југословенских судија, који се нису поколебали и који се нису уплашили и ако су тада на челу правосуђа имали једнога од најнескрупулознијих министара правде, који се може замислити, већ су излазили на сусрет, па су чак и у ванканцелариско време потврђивали наше листе и изјаве.

Господо, ја у овоме моменту и са овога места и у овоме Дому, при своме првом наступу овде, желим да одам југословенским судијама пуно при-

знање за ону велику храброст и честитост и самоститост, које су оном приликом показали.

Кад је, како сам рекао, листа др. Мачека постала факат да се запитамо: да ли је Влада баш морала да пође оним путем и да ли је морала оним сретствима да покуша да добије већину?

Ја мислим и хоћу овде да кажем, да није њима било помућено здраво гледање на ствари, они би видели да има један други пут који је, верујем, и за њих могао бити несразмерно бољи него што је био. Господо, куд би било лепше да је ондашња влада подвукла разлику између избора од године 1931, кад је била свега једна листа, и разлику између избора петомажских, кад су себи могли да припишу једну заслугу, да се целокупна опозиција групише на листи др. Мачека и да од тога чак и профитирају, јер би било — верујем — приличан број људи који би рекли: Јест, заиста огромна је разлика између избора од 1931 године и избора од 1935 године, и погледајте, г. Јевтић је дозволио да Мачекова листа изађе са целокупном опозицијом. А сада, господо, да видимо што је значила листа др. Мачека са осталим среским кандидатима у нашој земљи унутра и шта је она значила споља и за наше пријатеље и за оне који нас баш много не маре. Несрећне политичке прилике у којима живи наша земља последњих година, несумњиво су најтеже последице оставиле тамо у Хрватској. И, господо, кад је могло и кад се успело да се створи једна оваква листа, сваки објективан човек морао је признати да је то, макар за прво време, покушај да се обнови сарадња и да ствар крене бољим путем. Ви сте, господо, колико јуче, овде сви плескали и по моме мишљењу искрено плескали поводом буџета Министарства војске и морнарице. Ви сте плескали и клицали Југословенској војсци, одобравши једногласно буџет, у жељи да Југословенска војска у даном моменту сачува нашу државу и да тиме изврши своје задатке. Али, господо, морамо сви признати, да је још тачна она народна пословица која вели: „Бој не бије свијетло оружје, већ бој бије срце у јунака”. Поред оружја значи да је срце човеково, да је храброст човекова, да је воља човекова још увек велики фактор кад се ради са оружјем. Поред политичких разлога и унутрашњих и спољних, два наша србијанска стара политичара, да загреју срца код свих грађана, били они Срби, били Хрвати или Словенци, г. Љуба Давидовић и г. Јован Јовановић, учинили су један гест, који претставља највеће самоодрицање, које уопште људи у политици могу да учине. Они су учинили велики гест и пристали су, да на листи др. Мачека буду обични срески кандидати, као и ми млађи. (Један глас: Па им сад Мачек то признаје!)

Као што видите, ја г. Спаху нисам споменуо, и ако је и он био шеф и раније, пре шестог јануара, једне групе, и ако је и он био у апстиненцији до 6 маја па је и он био један обичан срески кандидат. Ја њега нисам споменуо, не зато што је он сада у Ј. Р. З и у Влади него зато, што нисам сматрао да је његов гест од тако великог домаћаја као што је гест ових старијих политичара, и то прво зато што је г. Спахо од свих најмлађи а, друго, и зато што се г. Спахо по свом положају и иначе налази на тој тако званој осовини Београд—Загреб, па ако хоћете и зато, што је он био

тај који је последњи тамо приступио. Због тога сматрам да његов гест, као што рекох, није тако велики као гест оних других. (Жагор). То су господо, моја резонавања. Није, много важно то, који је и како разговарао и како је дошло до тога. То су сасвим споредне ствари! Овде су у овом моменту главне чињенице, како су се оне одиграле, без обзира и на хронолошки ред. За овај гест који су наши србијански политичари урадили заједно са др. Спахом и осталим својим другозвима, поколења ће дати свој суд. Али, и пре него што поколења тај суд даду, ја мислим да ће о томе и сам народ пресудити првом приликом кад му се буде дала могућност да слободно изрази своје мишљење. Али ви нам, господо, можете рећи, ви који већ неколико пута добацујете, јер сте по мало нервозни и ако сам ја молио за стрпљење, ви који се осећате можда мало више ангажовани у том 5 мајском режиму, ви се сада показујете нервозни, ви нам сада можете упутити питање: па добро, шта сте ви тиме постигли? Ви сте дали др. Мачеку и Хрватима целу руку а они су вама дали само мали прст, и то на пола. Па добро, чак кад би и то било тачно, ипак немојте губити из вида да су сви ти догађаји и сви ти односи морали оставити извесних трагова и да се последице њихове могу погледати тек у будућности, ближој или даљој. Хрвати а и др. Мачек заједно са њима, били су можда сувише обазриви. Али њих не треба одмах кривити због велике обазривости. Кривица је можда сва у томе што су они раније били и сувише необазриви па су се опарили, јер су били и сувише необазриви па су се опарили, јер су били и сувише лаковрни, не познавајући довољно прилике и људе са којима су сарађивали и ушли брзо у владу, па им се то после лупало о главу.

Е, ја претпостављам, господо, да пођем за вашим мислима, да бисте ви вероватно желели да вам ја сада нешто конкретно кажем: после 22 месеца од избора, шта је то било са др. Мачеком, какви су се разговори водили и чега конкретнога ту има? Ако би то заиста било да ви желите да вам то кажем, ја бих вам могао одговорити: да ви од мене много очекујете. (Смех.) Ја морам са овога места да признам да у те разговоре ни ја ни мој друг нисмо посвећивани. Али, господо, оно и онолико колико сам прочитао и чуо, можда и фрагментарно, добио сам утисак који желим да вам саопштим.

Ја мислим да др. Мачек са својим људима не тражи ништа више него што тражи и г. др. Коршоц за Словенију. (Гласови са левнице: То је тачно! — др. Војислав Дошен: То тражи и Војводина!) Само има једна разлика: Докле г. др. Коршоц то тражи као члан Владе и као Министар полиције, и због тога то не изгледа опасно, дотле г. др. Мачек то тражи из дугогодишњег опозиционарства и сада још из апстиненције. (Жагор). Ја, господо, само констатујем чињеницу. Ја бих чак рекао и то да г. др. Коршоц тражи мало више него др. Мачек, а то што тражи он више, у овоме је, у колико сам ја оне његове резолуције схватио. Др. Коршоц тражи да сви државни приходи остану у Словенији. Али, још тражи да се из централне касе да новац њиховим банкама, пошто су постале неликвидне; и колико сам још сазнао чуо сам да тражи једну суму од 360,000,000.— динара за своје словеначке банке од Народне банке. А то, нисам чуо да тражи др. Мачек.

Кратко време после првога састанка ове Скупштине пала је влада г. Богољуба Јевтића и можете ми веровати да ћу бити искрен кад вам кажем да је то нама било необично драго. (Смех.) И ја мислим не само нама, него целога народу у Југославији. (Гласови са левице: То не стоји.) Добро, да признам да није баш целога народу има један мали део коме то није било право, али баш тај изузетак нека потврди оно велико правило.

И, образовала се Влада др. Милана Стојадиновића. (Др. Војислав Дошен: А када та Влада падне, онда ће тек бити весеља!) Образовала се Влада г. др. Стојадиновића, са два стуба уз то: са др. Корошцем и др. Спахом. Е, видите, господе, мислим да ћу бити правичан ако признам да је ова Влада код нас створила извесне наде. (Глас са левице: И код нас!) Можда су различни узроци. Нас на пример, није импресионирао став г. др. Стојадиновића, нити нас је придобио његов осмех. Можда ће нека господа рећи: па, др. Стојадиновић је био члан владе г. Јевтића. Какве је наде он баш могао да да? Е, видите, господе, ми смо, како би рекла браћа Хрвати, вагнули др. Милана Стојадиновића, па смо узели код њега све оно што је позитивно и оно што је негативно. (Глас са левице: Зар има и чега негативног?!) Ја ћу вам рећи и једно и друго. Ја ћу вам рећи: да када смо све то измерили, ипак смо добили један утисак и једну наду да ће се нешто боље створити. На име, узели смо као његову кривицу што је био члан владе г. Јевтића. То је под један. Под два, још већа му је кривица та, што је као члан те владе и као Министар финансија исплатио оне милионе — колико оно беше милиона динара — да појача изборни успех г. Јевтића. (Гласови са левице: А говорило се да смо ми то учинили! Нека се изађе ван с тим ко је шта примио за изборе! О томе чујемо да се већ тако дуго говори!) Господо, ако бисте тражили да вам ја то кажем, ја вам могу само то рећи: да не знам ко је и колико примио. (Глас са левице: Знате ли ко је примио?!) Па смо онда мерили и ону другу позитивну страну, и нашли смо ово: да је г. др. Милан Стојадиновић био у опозицији према шестојануарском режиму. (Глас са левице: А Министар у Јевтићевом кабинету!) То смо ставили као негативну страну! Па смо, господе, знали и програм који је г. др. Стојадиновић у своје време имао. Па, иако нисмо очекивали да га целога оствари, али смо ипак мислили да ће, у жељи да поправи грех који је учинио учешћем у влади г. Јевтића, учинити нечега доброг, да ова држава крене бољим путем. (Др. Војислав Дошен: Мачек каже да сада иде горим путем!)

А када је г. др. Стојадиновић дао изјаву, чини ми се у Сенату, да је дошао да ликвидира режим који је преко један милион опозиционих гласача прогласио за питомце Јанка Пусте, онда ћете признати, да смо имали прилично разлога да верујемо, да ће он нешто и дати. Сем тога, има један разлог да увек људи новом човеку поверују, јер се добронамерно надају да ће нови човек желети да се и по добру афирмира и у политици, као што бива и у животу, и да ће бар покушати да нешто и учини. Ето, због тога, смо се ми надали да ће та нова Влада г. др. Милана Стојадиновића нечега позитивног и учинити, како би ова земља, измрцварена за ових 6—7 година, дошла једном на нормалу или пошла бар ка нормали.

Али, господе, поред г. Милана Стојадиновића седео је као главни стуб г. др. Корошец. Па господе могу да ми кажу: г. Корошец! А! ви сте јако наивни људи! — Г. Корошец је био један од оних који је припомогао да се 6 јануара 1929 сахрани слобода овога народа.

Јесте, ми то знамо, и ми смо му то већ ставили у грех, али смо узели у обзир и то да је он после тога из те владе изишао. Изишао је он из те владе, па је чак и трпео од тога режима. Њему је била слобода ограничена, па је био чак и интерниран. Ми смо рачунали да је то за њега, као једног старог политичара било довољно да размисли и да призна: да је погрешно што је сарађивао на сахрањивању народних слобода, јер се то и њему самом осветило.

Е, господе, ја мислим да смо ми са највише разлога веровали да ће до каквог таквог бољитка доћи због тога, што је као трећи стуб те Владе био г. др. Спахо. Г. др. Спахо не само да је имао неприлика од шестојануарског режима, него је он преко свега тога ипак остао чврст, није се сломио био је с нама заједно, са оним „Јанка-пусташима“ на листи др. Мачека и сва она горчина и сав онај отров који је ушао у наша срца, морао је да уђе и у његово. И мислили смо да ће он као члан владе и то као један од најважнијих чланова владе бити баш онај, који ће потсећати да не ваља да се продужује она стара политика прошлих влада, које су и пропале због тога што су зло радиле. (Др. Војислав Дошен: Битка на Косову под зеленим барјаком!)

Добили смо пак утисак, да је г. др. Спахо то прилично заборавио и добили смо утисак, да је његова главна брига била да запосли што већи број својих ближних људи из своје покрајине. (Један глас са левице: Рођака!) То ја не знам. — Рачунајући ваљда прво што је тамо сиротиња, а друго што више година није био на власти ни он ни његов пријатељ г. Бехмен, па да сада треба све то да се надокнади.

Е, сада господе, да видимо дела ове Владе као колектива, као целине.

Први моменти, први месеци Владе др. Милана Стојадиновића они су били донекле чак потврдили наше очекивање. Ви ћете се сетити, господе, да је штампа била живнула, да су извесни вентили мало оштрафљени, просто се осетило како и кроз наш политички живот струји мало озона и да смо мало сви били живнули.

Али нажалост, то је трајало врло кратко време. Ми смо очекивали да ће ова Влада чим сте јој ви онако благонаклоно дали пуно овлашћења Финансијским законом за 1935/36 годину, да донесе политичке законе, да ће она одмах та овлашћења искористити, да ће донети нове слободоумне законе, и очекивали смо да ће још у 1936 години да се изврше нови избори и да тим изборима поправи оно што није ваљало код Јевтићевих избора. (Никола Кабалин: Велики сте оптимиста! — Жагор.)

Али, господе, чим смо видели да Влада та овлашћења није искористила одмах, видели смо и колико је сати и са киме ћемо имати да рачунамо.

Уместо нових слободних политичких закона које је очекивала цела земља, ми смо, господе, видели да се напротив користе стари закони и да се ствара нова странка, опет одозго са власти. (Чује се: То није могуће! — Жагор.)

Професори историје говоре да је историја учитељица народа и људи. Међутим ми смо за кратко време видели да једној влади, која је дошла, није ништа помогла историја оне претходне владе, нити оне испред ње. (*Живота Милановић*: Историја се понавља!) Не само да је искористила Закон о збору и договору да створи нову странку него је почела да користи, у приличној мери, и онај стари Закон о штампи. Све оне вентиле, које је била попустила, она је почела да притеже. Али пада нешто нарочито у очи, што желим овде да истакнем, не само да је ова Влада притегла вентиле код великих листова, тако званих озбиљних листова, него је ударила чак и на шаљиве листове (Чује се: На „Самоуправу“! — Смех). Један мали лист „Ошишани јеж“ који је вршио случајно једну националну улогу, јер је продро својом шалом и у она места и у оне крајеве, где многи листови нису или не у тој мери, Влада се сетила да и њега шрафи и да њега шиша.... (Смех у дворани)..., али се то није само свршило на шишању него је посегнула да тај лист готово онемогући.

И први пут се десило, за време ове Владе, да се неколико бројева тога шаљивог листа потпуно забрани.

И док Влада тако ради на делу, она се на речима проглашава за демократску. Два министра из те Владе, врло вредна иначе, који најчешће иду на зборове, г. г. Драгиша Цветковић и Ђура Јанковић, као млађи људи и нови лидери у тој странци, веома енергични и у путовањима и у говорима, свугде на сваком збору су говорили о демократији, која треба да се врати нашој земљи, а говорили су како ми имамо слободну штампу и може да пише сваки слободно. Могли смо уочити да је г. Цветковић у својим говорима имао и јако лепе фразе, кад је говорио о слободној штампи. (*Жагор*.) А, господо моја, ако је једна влада заиста демократска, или бар има намеру да то постане, онда ја мислим да је први услов који она треба да учини, тај, да пусти слободну штампу. Штампа данас у нашој земљи није више оно што је некад била и не кубури сада ни са сарадницима ни са материјалом. То су сад велика предузећа, која имају стручна лица за сва економска, привредна и социјална питања, и једна добронамерна, једна демократска влада или она која се спрема да буде то и постане, она би у слободној и добро организованој штампи нашла бесплатан труст мозгова, који би јој указивао на њене грешке, а то није никакво зло, него добро. Први услов, по моме нахођењу, да једна влада не погреша и да не учини погрешке је несумњиво тај, да пусти да се њена дела критикују. Она влада која нема куражи да дозволи да буде критикована ни у Парламенту ни у јавности, таква влада, нека ме извини, али нема права да очекује да јој народ указује поверење, већ може продирати само силом, а силом се странке не могу трајно одржати.

Највише се хвалила Влада г. др. Стојадиновића, да је нама из опозиције дозвољавала зборове. Господо, истина је, да нам Јевтићева влада није дозвољавала зборове, или их је дозвољавала у тако шкртом, у тако малом броју, да слободно можемо рећи, да нам зборове и никакве јавне агитације није дозвољавала.

Али, како се уопште може хвалити једна Влада, као што чини Влада г. др. Стојадиновића, да нам дозвољава зборове, кад у самом Закону стоји,

да сваки грађанин може да одржи збор, ако га пријави под таквим и таквим условима. (*Др. Војислав Дошен*: И данашња Влада забрањује зборове!)

И морам да признам, да нам је у прво време Влада зборове дозвољавала, и да су ти зборови могли и да се одрже. Али у последње време ти се зборови све више не одобравају, а и кад се одобре, ако неки говорник на њему само помене Владу... (*Жагор* на левици и добацавања: Па дабоме! То је демократија!) иако се каже — рецимо примера ради, да ни ова Влада није успела да спречи корупцију, зло! Због тога се збор растура, говорник се кажњава и има нарочити систем, по коме се овакви експлозивни говорници кажњавају до материјалног уништења. (*Др. Војислав Дошен*: Зато што Министри зидају куће! — *Жагор*.)

Као што сте могли видети, господо, из моје речи даје се запазити, да ја пледирам за демократију. Наћиће се можда међу вама когод, који ће рећи: Демократија, либерална демократија, није она више способна ништа позитивно да уради!

Господо, ја нисам за ону либералну демократију, каква је позната она од раније. Та либерална демократија је дозвољавала, да се код нас у једној сељачкој земљи наш сељак експлоатише до те мере, да су од њега у огромној већини остале само рушевине.

Ја, господо, пледирам за једну демократију и политичку, и економску, и социјалну. (Одобравање у центруму).

Ви сте, господо, видели, да је у нашој земљи та, таква демократија, каква је била раније, а пре 6 јануара су све партије биле демократске по своје програму, дозвољавала да наш сељак потпуно пропадне и да се сада ова Влада појави као спасавац сељака. Она му је у виду Уредбе о ликвидацији сељачких дугова дала извесне пилуле уз велике звуке и таламбасе, да он то лакше прогута, уверавајући га да ће то за њега бити спас.

Ово ми, господо, личи на онај обичај у Индији, да кад умре муж, удова мора да се са њиме, са лешем мужевљевим спали на ломачи, а около народ игра и пева, да јој та смрт буде лакша.

Господо, вама је свима познато да је ова Влада сматрала својим највећим адутом за општинске изборе Уредбу о ликвидацији земљорадничких дугова. Докле је она то говорила, заједно са својим људима, дотле са своје стране никоме није дозволила у штампи ни једну реч критике да каже против те Уредбе. (Један глас на левици: *Живота Милановић* био је у влади. — *Живота Милановић*: О томе ће рећи своје наш говорник!)

Докле није ни једна критика допуштена, дотле је напротив дозвољено да се о Уредби пише, када се хвали, колико се хоће. Ја нећу да се детаљно упуштам у ту Уредбу и да је овде износим. Само хоћу да вам кажем један детаљ. Ви сте видели да у тој Уредби стоји да се опрашта сељаку са дугом до 25.000 динара 50%, али се признаје банкарима сав онај зеленашки интерес, који су дотле од сељака наплаћивали. Па, господо, пошто се укупно тој суми додаду сви трошкови, таксе и све оно што је у парницама сељаку натоварено, па се онда, господо, то преполови... (*Др. Војислав Дошен*: А, не, најпре се преполови, па се онда додају трошкови!) Да, да, имате право. Дакле, господо, сведе се сума на 20 април 1932 године, преполови се па се онда додају трошкови. Тачно је.

А да видите како су банке, новчане установе, прошле. Јер, ја сам за ово неколико дана, колико сам био овде као гост, чуо да један од господе народних посланика малте није закукао за пропагандним нашим новчарством. А банке добивају 50% од Привилеговане аграрне банке. 25% добивају као накнаду од државе. То је већ 75%. Остаје још 25%. У Уредби стоји да то банке треба да отпишу на рачун својих резервних фондова, или на рачун свога капитала до 50%, а ако банка нема резервног фонда, или ако је банка већ отписала после 20 априла 1932 од свога капитала до 50% за онолико колико је отписано, и то ће држава да надокнади зашто је у буџет већ унесена извесна сума.

Господо, немају права банке да кукају, јер су овде банке прошле изванредно добро. (Др. Војислав Лошен: Јесу овде, али преко нису!)

Још нешто. Поверљачке банке су добиле да им порески органи и порески егзекутори наплаћују старе рате првенствено испред пореза, а да зато те банке не дају никакве таксе, не улажу више ништа за остварење свога потраживања.

Ја бих, господо, волео да видим где је та корист за сељака, а где је штета за банке?! Осим тога, господо, ако ова Влада остане случајно дужи, онда настаје за један огроман број земљорадника једна друга опасност. Ако је ова Влада мислила, као што је рекла, да ова Уредба о ликвидацији земљорадничких дугова буде дефинитивна, онда се питам ја: зашто није тој Уредби и роковима у њој дала најшири публицитет, да је штампа бај онако као што је на пример штампала онај „чувени“ скопски говор др. Драгутина Јанковића Јевтићева влада и да свако село, да свака општина буде обавештена о тим роковима. Међутим, господо, земљорадници који дугују преко 25.000 динара нису знали да је последњи рок, да се обрате Преском суду до 31 децембра. Ја мислим сигурно 70% тих дужника са дугом преко 25.000 нису се пријавили молбом за смањење дуга до рока, јер за те рокове нису знали, пошто „Службене новине“ не читају, а не читају ни друге новине. И за то носи грех ова Влада, која се том Уредбом много хвалила, али у њој много или готово ништа сељаку није дала.

Сад имамо, господо, још једно дело ове Владе, за које би Влада, изгледа ми, желела, или да се зна или да се не зна, или да се зна а да се о томе не говори. То је онај чувени Конкордат. Господо, основна је ствар ту, што Влада не сме да трпи критику и због тога не дозвољава, да се у јавности и у дневним листовима о Конкордату пише противно, докле на против преко Пресбирора, за који ви из владине већине изгласавате кредит, она пушта чланке, у којима хвали себе а поглавито господин др. Стојадиновић пустио је, да се штампа један веома неукусан чланак у коме је дозволио да га хвале, како је он највећи Србин и највећи православац.

Највећи грех ове Владе долази од општинских избора. Али кад је реч о општинским изборима, ја ћу да вам признам да ова Влада није чинила оно што је чинила влада пре ње. Ту није било увреда, клевета, аждаја, али је било нешто што је још горе од оне прошле владе. Ова је Влада ломила и куповала душе. (Протести код већине и повици: То није истина!) Али ако негде то није успела да чини, да видите, чиме се Влада служила. Ја верујем на пример г. Министру полиције да је

наредио чиновницима да се не мешају у општинске изборе. Али с друге стране, господо, да видите шта су радили полицијски чиновници. Они су људе ломили лепим речима и казивали им да даду изјаву да су за Ј.Р.З. а нека буду шта хоће главно је да не навуку на себе мржњу Владе и полиције, — ништа неће њима са главе пасти. Али где није успело ни куповање душа ни то такозвано полицијско саветовање, као што је био случај у Свилајнцу, онда је ту настало нешто друго. Ту је настало једно систематско уништавање једне мале чаршије у Свилајнцу казнама, које трају и до данас и које достижу, како ми је казано, цифру преко 200.000 динара. Господо, чудно је то да може Господин Министар полиције, који је иначе Словенац, да дозволи, да се у једној малој паланци у Србији врше оваква недела као што се и дан данас врше, а врши их, господо, један високи чиновник из Министарства унутрашњих дела, лични шеф кабинета Господина Министра унутрашњих дела, који је родом из места Свилајнца и који се свети људима који нису гласали листу, коју је он био препоручио.

Не велим, да он то не би радио, али не верујем да има ма каквог интереса да он то овде ради. И ви, господо из владине већине, оваквој Влади гласате буџет и тиме јој гласате поверење! У колико то чине они који припадају странци којој припада ова Влада, мене то и ништа не чуди, али ме необично чуди да ви чините то, господо, из Сељачког клуба. (Одобравање на левици). Пошто разлог не видим, онда за мене има само једно објашњење. Можда то долази отуда што сте ви изабрани по оном немогућем Изборном закону, користећи се већином, израженом у самом Закону а не на терену. (Један глас: И ви сте изабрани по том Закону!) И ја сам изабран по том Закону, али не користећи се тим већинским системом, него са мучком борећи се да добијем већину. Нека вас, господо, не љути ова реч „немогућ закон“. Колико сам ја читао, ту је реч рекао овде Господин Претседник Народне скупштине. И колико сам ја разумео, Господин Претседник Народне скупштине је за тај Закон то рекао још онда кад је он донешен. А ако је то Господин Претседник рекао за тај Закон, онда му то служи на част. То морам да признам. Али тада се могло рећи о том Закону да је немогућ, сада се то не може рећи, јер су по њему извршени избори, а што је најстрашније, он је још и данас жив. Ова Влада је 1935 године у јесен кад се ломило да ли ћете јој дати већину или не, запретила да ће изићи на изборе по том истом Закону. (Настају упадице). Па и ако сте ви изабрани по том Закону, користећи се тим већинским системом, као што је то Господин Претседник рекао, ипак је Господин Претседник Народне скупштине пронашао у вама тако добре људе, да је многим од вас открио у срцу целе златне мајдане. Ја немам разлога да сумњам у уверење Господина Претседника Народне скупштине, али у томе баш и јест невоља, што међу вама има многих који у срцима имају златне мајдане, а народ жели да за своје претставнике има људе који имају обично срце од крви и меса и који имају више осећања за њихове бољке и њихове невоље. (Одобравање на левици.) Треба у интересу земље, пред чијим интересима треба да падну сви интереси приватних лица, да пожелимо сви у овој земљи једне слободне изборе, па нека народ изабере кога жели,

јер ће тек у том случају имати право да својим изабраницима кажу: господо, ми смо вас изабрали, побрините се да народ и држава не претрпе штету. У томе случају, господо, кад би избори били слободни, не би имали ништа да приговоримо, ако би баш и Мачванима, тамо у Богатићу, пало на памет да поново изабери Драгутина Јанковића, нити би пак могли приговорити ако би се скопски срез сетио да тога г. Јанковића поново изабере за народног посланика. У томе случају он би имао потпуно право да буде народни посланик. Као што рекох, господо, ја се не чудим људима из владине странке. Они су, кад су већ ушли у странку, посули главу пепелом; али се, господо, чудим људима из Сељачког клуба. Ви, господо, из Сељачког клуба гласате за буџет сасвим лако и сасвим добре воље. Ја бих вас молио, ако сам случајно пропустио да нешто запазим у буџету што сте ви запазили, јер сам овде још нов, да ме коригујете, а ја ћу вам за то бити захвалан. Да ли можда у овоме буџету није предвиђена каква сума по којој би се од ступања на снагу овога буџета имао да лечи бесплатно бар сиромашни свет наш од оних тешких социјалних болести, туберкулозе и сифилиса које су као последица рата нашле веома плодно гле у нашим селима? Да ли није, господо, негде можда у овоме буџету предвиђено да се обавезно и бесплатно врши цепљење свиња од свињске куге, од које губимо годишње око 1 милион комада. Или је можда, господо, предвиђено негде у Финансијском закону или у неком другом делу буџета, да ће сељаку бити обезбеђена његова жетва да је не мора одмах по налогу егзекутора водити испод вршалице и продавати добијајући за њу минималну цену; или је можда, господо, предвиђено негде, да оно државно имање Беље, као и још нека друга, од којих држава нема никакве користи, већ мора за њих да доплаћује, да се та државна добра разделе сиромашном сељачком свету који нема земље. Или је можда, господо, предвиђено у овом буџету или у Финансијском закону да се, с обзиром на то што сиромашни наш сељак који има до два хектара земље, да ли је предвиђено негде да се тај сиромашни сељак ослободи порезе те да му се на тај начин помогне да одржи свој голи живот. Или је, господо, можда предвиђено негде да држава снизи цене дувану, соли и петролеуму, које највише троше сељаци, а који у врло великом броју нису у могућности да те артикле више набављају.

Ако је све то предвиђено или макар нешто од тога, онда бих још разумео; али ако ништа од овога није предвиђено онда ја, господо, не разумем, зашто гласате за овај буџет. Ако то није предвиђено онда је сувише скупа цена коју ви плаћате што имате вашег Шефа у овој Влади. Код сељака је био обичај у политици да, ако им шеф добије министарске прохтеве, онда се такав шеф смењује а не иде се за њим у влади.

Господо, ја сматрам за своју дужност да признам једну позитивну особину г. Министру финансија или бар да му признам да је у једноме случају када сам код њега интервенисао да спасем моје сељаке од једне страховите напасти, која је дошла од рђаве администрације, — г. Министар финансија једним гестом наредио да се одмах то поправи. Ствар је била у томе што је у моме месту 370 домова било оптеречено 1929 године порезом на имања која уопште нису ни имали, али је

комисија само да би истерала ону предвиђену глобалну суму дописивала Јанку толико, Марку толико итд., па се је то вукло од 1929 године и висило над главом сељака као Дамоклов мач. (Један глас са левице: Ту је Уредбу донео још г. Јевтић!) Јесте, донео је г. Јевтић, али је та Уредба била саката и прогресна у томе да ако су обрачунати порези од катастарске управе, мислим од 7 фебруапа, имају се отписати, а ако нису обрачунати, имају да се исплате. Данашњи г. Министар финансија је исправио то и те људе је ослободио порезе. Али, господо, то је само један гест и ја желим овде да то констатујем и свакоме своју заслугу да признам.

Међутим, необично сам се изненадио када сам прочитао говор г. Министра финансија у начелној дебати када је казао — ваљда га је пре тога неко критиковао — зашто не отпушта сувишан број чиновника. Он је казао, колико се сећам, овако. У Министарству просвете и у Министарству правде не може бити никаквог отпуштања, али у другим Министарствима може бити да би могло десетак хиљада да се отпусти, иако би то учинио, поред других тешкоћа што би ти људи остали без службе, ту бих уштедео једну суму од 100 милиона динара, а та сума према укупној суми буџета није тако велика, то чини свега 1% од укупне суме државног буџета.

Господо, можда зато што и ја имам такво сељачко схватање, али сума од 100 милиона динара, како ја сматрам, није тако мала и незнатна и са њом би се могло нешто учинити за сељака за кога до сада није ништа учињено. За чиновнике је учињено доста, урачунате су им ратне године у дупле године, а сељаку који је рат водио ништа није учињено, ништа он од тога рата није видео осим муке, невоље и страдања. А са 100 милиона динара ја верујем да би се могло учинити да се бар туберкулозни болесници који леже по селима и инфилтрирају своју браћу и сестре да се покупе у болнице.

А са тих сто милиона би се могло сигурно осигурати да се сва стока и живина — пилација у нашој земљи пелцује против куге, а овце против богиња и других разних болести, да сељак наш једном види да се организована држава једанпут и њега сетила. А све догле док то не буде, не може се очекивати да ће сељак поклонити вере и држави и њеној организацији; јер од државе сељак види само полицајце, види порезнике и егзекуторе и види, господо, само жандарме, дакле види све оно што претставља власт као државну силу, а не види ништа што би се њему чинило и учинило. Ето, господо, то су разлози са којих ћемо ја и мој друг Радивоје гласати против буџета, јер овој Влади не можемо дати никакво поверење. (Плескање на левици).

Али, господо, пре него што будем завршио, ја морам да изразим једно огромно чуђење које сам доживео у четвртак овде, кад сам присуствовао седници, можда зато што сам ја млад, почетник, или можда зато што имам право. Ви ћете то, господо, оценити. Ја сам саслушао експозе г. Претседника Владе у својству Министра иностраних послова. Тај експозе обухватио је и поменуо је, неке у суперлативима, неке мало мање, све државе са којима смо ми у пријатељству, и са којима желимо да то пријатељство одржимо. Али, господо, ја нисам добио утисак да ове садашње изјаве г. Министра иностраних послова могу да утру код

нас који смо у опозицији према његовој Влади и томе режиму, да утру онај утисак који су оставила два његова недавна говора. Недавно је г. Министар казао: да он води некакву практичну политику, да он води само југословенску политику, што је за нас био знак да се ту нешто крије. Данас, господо, кад ми погледамо око нас шта се дешава, нема неутралаца, нити може бити неутралаца. Мора свака влада у својој земљи о тим и таквим питањима која се појављују да заузме јасан и одређен став. И ми смо, господо, мишљења да ће у нашој земљи и за нашу земљу најбоље бити да се држимо старих пријатеља, који су нам се показали пријатељи у невољи, јер пријатељ у невољи је прави пријатељ. Не велим зато да ми са другим земљама, од којих нам је једна у комшилуку, а друга недалеко, морамо да се свађамо. Ми можемо и с њима одржавати добре привредне односе, добре односе уопште, дипломатске, као што је то и ред; али само да се причувамо да извесан артикал из тих земаља не доспе у нашу земљу, него да остане за њихову домаћу потрошњу. Друго чуђење, господо, које сам имао у четвртак, слушајући експозе, јесте у овоме:

Ја сам необично изненађен да сада у 1937 години г. Министар спољних послова чак није сматрао за нужно да се извини Скупштини, целој јавности и целом народу зашто досад ништа није предузимано на обнови дипломатских односа са Русијом. Ја сам чуо једног од господe народних посланика, који је у страху рекао овде, да је тамо опасан терен. Ми смо, господо, против диктатуре, долазила она са десне или са леве стране. Какав је режим у Русији, то се нас не тиче. Ми нити га правимо, нити ћемо га ми мењати; то је апсолутно њихова унутрашња ствар. Али, господо, не треба заборавити, ја мислим, ми смо једина држава у Европи, која нема дипломатских односа са Русијом. (Иван Мохорич: Имамо посланика!) Да, имамо посланика. — Ја мислим, господо, да ми, да наша држава не би имала штете ако бисмо ми обновили дипломатске односе са Русијом, него би смо чак имали користи од привредних односа, јер бисмо тамо наишли на купце наших сељачких производа. И сад Руси купују нашу сланину и маст али преко других разних посредника, и сад долази у нашу земљу руска роба али такође преко разних посредника. Нити наш произвођач види какве користи, нити наш купац, онај мали купац. И ја мислим, господо, да је крајње време да се тој владиној апстиненцији према Русији учини једном крај. Осим тога, господо, ја нисам неки стручињак за војне ствари али мислим да је то један приличан грех обићи такву једну државу као што је Русија, која је највећа у Европи, која је најбоље наоружана на суву и у свету и која од свих великих држава нама може у некој несрећи највише да помогне, исто онако као што је помогла 1914 године, кад смо били у невољи.

Али, господо, кад Влада то није учинила, кад Влада не зависи од Скупштине, кад Влада не дозвољава слободну штампу, не трпи критику, таквој Влади ми нећемо дати поверења, већ ћемо гласати против ње. Ви ћете ме, господо, запитати на крају и рећи ћете ми: много сте нам може бити казали, али нам једно нисте казали, нисте нам казали зашто ви нисте досад дошли у Народну скупштину и зашто сте сада апстиненцију прекинули. Е, господо, то ће вам казати мој друг Радивоје

Николић, који ће после мене говорити, а ја сам овим свој говор завршио. (Одобравање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Има рећ г. Радивоје Николић.

Радивоје Николић: Мој друг г. Јован Здравковић дао вам је увод за ову изјаву коју ћу вам ја сада прочитати. У свом уводу он је бацио летимичан поглед на целокупну ситуацију у нашој земљи. Пошто вам прочитам ову изјаву, која даје само једну констатацију, ја ћу вам онда дати кратко образложење овог нашег поступка, нашег ступања у Народну скупштину и наших смерница.

Изабрани 5 маја 1935 године, ми, господо посланици, нисмо дошли у Народну скупштину кад је она сазвана, па нисмо дошли ни после све до 1 марта ове године, већ смо апстинирали, заједно са осталим нашим друговима.

С једне стране тежак утисак који су на нас и наше другове оставили петوماјски избори није нам давао никаквог изгледа да се у онаквој атмосфери може ма шта у овој Скупштини урадити, нити да ће тај рад, какав такав, добити потребан публицитет.

С друге пак стране, вера да ће изборни споразум и заједничка акција београдског и загребачког дела удружене опозиције довести до коначног споразума и сређивања тешких политичких прилика у нашој земљи, утицала је на нас, да 20 месеци будемо у апсолутној апстиненцији.

Тек после 20 месеци апстиненције, када је др. Мачек написао у божићним бројевима „Хрватског дневника“ и „Сељачког дома“ 1936 године, да за последњу годину дана са београдским делом удружене опозиције нема од споразума ништа, које су изјаве пренеле београдске новине, код наших бирача је створен мучан утисак и тражено је од нас, да прекинемо апстиненцију, ступимо у Скупштину и ту у Народној скупштини критиком настанемо да се што пре донесу слободоумни политички закони како би се већ једном почело да поправља оно што је диктатура покварила.

Али када је приликом свог последњег доласка у Београд г. Вилдер изјавио, да су њихови односи са београдском удруженом опозицијом на мртвој тачки, онда смо добили категоричне захтеве од наших бирача да уђемо у Народну скупштину, не би ли се већ једном кренуло са мртве тачке.

Налазећи се у таквој ситуацији према нашим бирачима, а с обзиром на то да наша досадашња апстиненција није помогла да се дође до споразума са Загребом, нити знамо за ма какве позитивне чињенице које би дале изгледа да ће наша даља апстиненција помоћи да се споразум постигне, ми смо се одлучили да послушамо наше бираче и дошли смо у Народну скупштину.

Ето, зашто смо, господо, прекинули нашу досадашњу апстиненцију, коју смо иначе примили само као тактично сретство, и не мењајући наша начела борићемо се овде да се донесу слободоумни политички закони, које Скупштина треба да донесе, а не Влада, како би се што пре могли извршити нови слободни избори и земља вратила на нормалу.

Господо народни посланици, кад смо ми и наши другови одлучили се за апстиненцију, ми смо са много страна чули приговоре: зашто сте ишли на изборе? Ви сте морали познавати Изборни закон, знали сте какав ће изборни резултат бити;

ако нисте хтели доћи у Скупштину нисте требали ићи на изборе!

Кад би, господо, у изборној радњи играо улогу само Изборни закон, онда би ти приговори били на своје месту. Али у изборној радњи не игра улогу само Изборни закон, него и рад дотичне владе: правац њене политике, начин спровођења избора и сретства којима се служи. Ако, господо, узмемо у обзир каква су сретства употребљавана на прошлим изборима, онда је наша апстиненција била оправдана.

Господо посланици, у политици треба да има утакмице; утакмица треба да буде слободна. Али ни са које стране не треба да буде резултат прејудициран. Јер прејудицирањем резултата онемогућава се утакмица, и таква утакмица не може да даде добре резултате.

Ми сви знамо шта је све изборна влада г. Јевтића за време петомажских избора починила.

Изборна влада г. Јевтића је у своју изборну радњу упрегла читав државни апарат. (Чује се: Као свака влада!). Извините, није свака влада била таква. Ситуација је била таква да је она могла то учинити. Избори су вршени путем јавног гласања. И кад се, господо, нареди свим државним чиновницима, службеницима и радницима, који су запослени у државним предузећима, онда морате признати, господо, да је Влада према другим листама у пренућству за 50%. Таквим радом, господо, не може ништа добро да се постигне, не може утакмица да да оно што је потребно народу. То је признато и овде у Народној скупштини и на свима странама — да су то биле погрешке. И као резултат свега тога дошао је и пад Владе г. Јевтића. Затим је дошла Влада г. др. Стојадиновића, која је обећавала да ће учињене грешке поправити. Она је казала и како ће поправити. Обећала је да ће изменити политичке законе. Ми, и цео народ с правом смо могли онда и очекивати: да Влада то и учини. Али од тада су прошле скоро две године, па ништа. Влада је двапут добијала овлашћење да измени политичке законе и није то учинила. И сада, кад је Влада склона да од Народне скупштине тражи и треће овлашћење, ми смо констатовали да она и сад то овлашћење неће да испуни. Ми смо, господо народни посланици чули експозе г. Министра унутрашњих послова. Он је као оправдање за неиспуњење обећања за измену политичких закона навео: да Влада то није могла урадити зато што није имала већину у Сенату. Сада када је осигурала већину у Сенату, она каже да ће моћи спровести измену политичких закона. Господо народни посланици, ако Влада мисли тако да ради, ако Влада мисли да припреми такав Сенат, који ће примити онакве измене, какве буде Влада предложила, онда опростите, не верујемо да ће то бити добри политички закони. (Пљескање на левици). У том погледу, господо посланици, ми имамо једно искуство од прошле године. У Финансијски закон Влада је била унела један амандман за измену Закона о општинама. По тој измени била би коначно угашена самоуправа, а без самоуправе, господо посланици, нема ни политичке слободе, нема ни демократије. Кад су видели то наши бирачи, кад су видели да Влада не мисли да измени политичке законе и поправи погрешке које је учинила прошла влада, него даје само обећања, кад су видели да и хрватски део опозиције неће доћи у Народну скупштину да се заједно

с нама бори наши су нам бирачи онда казали: иди те у Скупштину и борите се са онолико снаге колико имате. Ми, господо посланици, немамо тако велику снагу бројно, али имамо ту моралну снагу да изнесемо овде истину и да тражимо да се уреди стање како интереси народа и државе то захтевају.

У политици једни употребљавају све, другима не допуштају ништа.

Вама је познато, господо народни посланици, колико је г. Љуба Давидовић настојавао, да се дође до споразума са Хрватима и колико је због тога нападан. (Велимир Милијановић: А што си га напустио!)

Као резултат такве ситуације ето ви сте доживели да је целокупна ова буџетска дебата у овој Народној скупштини окретала се око тога хрватског питања; видели сте како није лако решити то питање.

И Влада г. Стојадиновића покушала је да реши хрватски проблем. Докле је дошло, не знам. Али из разговора са вама, господо народни посланици, ја сам могао закључити, да ни она није дошла ни до каквог резултата. (Гласови са деснице: Као ни Ви!) Мало више ми. Ми смо у мало већем пренућству. Ево зашто.

Ми нисмо преговарали, господо народни посланици, као власт. Ми смо преговарали као опозиција, као претставници из народа. И ми смо могли имати више поверења код Хрвата, него што то може имати Влада, нарочито кад она овако маневрише са изменом политичких закона.

Ја, господо народни посланици, верујем, да ако има непремостивих сметњи, ако се буду створили бољи услови, онда ће се и те сметње преомстити.

Ја верујем, господо народни посланици, ако се код нас буде пружила народу слобода, ако се буде омогућила демократија, да ће онда наступити расположење за више компромиса.

Ето, господо народни посланици, ја сам вам рекао укратко како је уследио наш поступак. С обзиром на кратко време, Господин Претседник ме је замолио да сувише не протежемо, мислим да сам довољно јасно изложио наш став и ситуацију у вези са политичким стањем у нашој земљи. (Пљескање на левици и центруму.)

Претседник Stevan Ćirić: Има рећ народни посланик г. Војко Куртовић.

Војко Куртовић: Господо народни посланици, ја се нећу задржати на цифарском делу буџета Министарства саобраћаја, него желим у том погледу да учиним само једну констатацију.

Она је у томе, да је буџет Министарства саобраћаја по своје цифарском износу сасвим безначајан, као што је то случај и са буџетом Министарства грађевина. Безначајан је због тога, што с обзиром на огроман број незапосленог света, који тражи и хоће зараде, не може пружити ни оно најнужније, што народ очекује по буџету и Министарства саобраћаја и Министарства грађевина.

Хоћу да истакнем, да ове године изузетно као посланик Зетске бановине узимам учешћа у дебати по буџету Министарства саобраћаја. Кажем, да чиним ове године то изузетно, јер у свима дебатама у току читавог низа година, ниједан од посланика из Зетске бановине није узимао учешћа у буџету Министарства саобраћаја, већ су колективно на-

пуштали Скупштину изјављујући да немају никаква интереса гласати за или против буџета Министарства саобраћаја.

То је било због тога, господо народни посланици, јер је Зетска бановина до пре годину дана била такорећи terra incognita. Кажем terra incognita, јер на територији Зетске бановине није било ни једне пруге. И они који су долазили, било као туристи, било са других подручја наше Краљевине, на територији Зетске бановине могли су доћи једино до закључка да је терен Зетске бановине по својој конфигурацији и по својим физичким особинама неспособан за железничке путеве.

Господо народни посланици, доношењем Уредбе о финансирању и извођењу јавних радова унето је да се из овога зајма по овој Уредби изграде и извесне пруге на територији Зетске бановине. Једна од тих пруга, која је имала да се изгради на подручју Зетске бановине, јесте пруга Прибој—Пријепоље, па је даље имала да иде од Пријепоља за Бијело Поље, од Бијелог Поља на Мојковац, Колашин, Подгорицу и Јадранско море. Те све пруге од Прибоја до Пријепоља сматране су приоритетним пругама и по првој уредби ова пруга Прибој—Пријепоље била је стављена на треће место. Чим је уредба обнародована у „Службеним новинама“ кроз кратко време образована је секција за трасирање и изградњу те пруге. Та секција за изградњу пруге функционисала је читаве две године у Пријепољу и извршила пројекат, припрему свих елабората у погледу трасирања од Пријепоља до Прибоја и отпочела рад са трасирањем од Пријепоља за Бијело Поље. Након две године свога рада изашла је нова уредба, тако да је изградња те пруге Пријепоље—Бијело Поље остављена за извесно време да причека. Секција је премештена, или растурена, тако да је тамошњи свет доведен у једно фактично мучно и безизлазно стање. Доведен је због тога, господо народни посланици, што је ово по трећи пут да се та пруга почиње радити а обуставља се ради тога, што смо ми из краја који се не, како се то каже, бардачимо, не пендечимо, него смо коректни и скромни и ради тога смо остали као пасторци у овој земљи.

Господо народни посланици, иако дубоко уважавам и поштујем личност г. Министра саобраћаја г. др. Спахе, ја сам ипак дужан да истакнем да те честе промене, измене и замене уредаба једне за другом не воде сигурности и на послетку то није смишљен рад у саобраћајној политици.

Јер, када се узме како се изводи саобраћајна политика, ми врло добро знамо да за то постоје специјални стручњаци, који студирају за читавих 15 до 20 година унапред, припремају оно што је нужно, што је прече од пречега и што има да се ради. То је и у овом случају, господо народни посланици, код пруге Прибој—Пријепоље потребно, јер је та пруга приоритетна и била на трећем месту по Уредби о финансирању јавних радова, али је чудновато да се са изградњом те пруге застало и да она ко зна колико још може да чека. То г. Министар саобраћаја врло добро зна, јер је дошла баш код г. Министра саобраћаја једна депутација од 120 људи без обзира на верску подвојеност, без обзира на занимање и професију, кукала је и молила као што дете свога рођеног оца моли, да изађе у сусрет и помогне невољи тога краја и да се једанпут то тако важно питање реши, а то је

питање железничке пруге кроз Полимље. Дозволите, господо народни посланици, да вам кажем, да је Полимље један део од области наше Краљевине или још боље речено од области Зетске бановине, који има све природне предуслове да буде једна од најбогатијих области, да буде расадник воћарства, да буде најбогатије заступљена са воћем и да се такмичи ма са којим крајем у границама предратне Краљевине Србије. Да је тако, најбољи је доказ „Балканско Полуострво“ коју је књигу написао пок. Јован Цвијић један од наших највећих научника, и у коме делу третира полимске јабуке, полимске шљиве и полимске крушке и истиче да таквог воћа ретко где има на целој територији предратне Србије. Па кад знамо да тај део наше територије може да буде један активни, продуктивни крај, онда је сасвим разумљиво да и они који су позвани да воде бригу да су дужни да омогуће томе свету, да омогуће томе крају да дође до савремених комуникација, јер без савремених комуникација нема напретка у пољопривреди па нема напретка ни у економији.

Због свега овога и с обзиром да је Полимље тако рећи брисан простор не само у железничким путевима, него и у другим сувоземним односно колским путевима, ја апелујем на Господина Министра саобраћаја да буде тумач код Краљевске владе тога намученог и напаћеног краја и да као наш најближи комшија, који гаји врло лепо мишљење и искрене симпатије према томе крају, јер смо на домаку Сарајева, да се пруга Прибој—Пријепоље што пре отпочне. Нарочито истичем, господо посланици, то да су врло честе зиме, кад су поједина места у Сандаку на пример Плевље, Бијело Поље, Нова Варош, Сјеница по 10—15 дана одвојена, кад падне велики снег и чак ни пошту не примају. И кад је тако, ваљда је тај крај, тај расни крај, који је био некада понос васколиког Отачства заслужио да се потроши 13—14 милиона динара за пругу од Прибоја до Пријепоља.

Верујем да ће Господин Министар саобраћаја учинити све са своје стране и подупрети ове моје скромне захтеве и ја чиним своју дужност у овоме Дому према томе напаћеном народу, јер је од мене то изрично захтевао телефонским путем, да узнем учешћа у дебати о Министарству саобраћаја. Гласају за овај буџет са надом да ће Министар господин Спахо учинити све, да се дође до задовољштине у погледу виталних интереса читавога тога краја, који треба да буде сретан и напредан, а бедан је и беднији од ма кога другог краја. (Пљескање код већине).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Vojislav Lazić u ime grupe Nezavisnog kluba.

Војислав Лазих: Господо народни посланици, наше железнице и наше лађе чине нашем народу и нашој држави велику корист. Зато је наша дужност да посветимо велику пажњу ресору Министарства саобраћаја. Ово је Министарство у реду наших привредних установа. Оно није као обично друго Министарство, које пада на терет народу, које не доноси никакве материјалне користи, ово Министарство, као привредно, само се издржава. Ипак, иако је тако, оно егзекутивно чиновништво на саобраћају, које стварно и држи саобраћај на својим плећима, оно је слабо плаћено. Ја мислим, господо, да се не би ни један Министар огрешио о своју дужност ако би том чиновништву повећао

плате. (Један глас: Службеницима.) Јесте службеницима, почев од оних најмањих, и то само егзекутивном и пружном особљу, које, како сам рекао, држи на својим плећима цео саобраћај. Јест, са њим управља и Министар, управљају и директори и шефови разних одељења у Министарству и дирекцијама, али они управљају из својих канцеларија и њихов терет није ни мало изложен физичким напорима. То је једна обична канцеларијска служба и зато они нису толико изложени тим напорима колико су изложени физичким напорима они на прузи, који морају ако не сваку, а оно сваку другу ноћ да су на дужности. Они су сем тога изложени и рђавом времену и великим одговорностима за случај какве несреће, ако се догоди судар или извртање возова. Сматрам да је правилно њих боље наградити јер од њих зависи наш саобраћај.

Ја морам овом приликом да изнесем неке ствари ради којих нисам задовољан са радом г. Министра саобраћаја. (Глас из већине: Па похвали већ једном некога). Нисам задовољан са његовим радом прво зато, што је он доласком својим затекао саобраћај потпуно у реду. Он је затекао саобраћај ништа да поправља. (Један глас: А оно 800 милиона?) Ја не говорим о ономе него о саобраћају. Господин Димитрије Вујић, бивши министар саобраћаја, свакако не носи одговорност за тих 800 милиона. Ми морамо метнути руку на срце и казати да је Димитрије Вујић био један одличан министар саобраћаја и да је он као министар саобраћаја учинио да не само што је саобраћај био у реду, него су и чиновници, који су вршили саобраћајну службу, били задовољни са својим министром.

Ја могу, господо, г. Спахи да кажем да он нема права да овде пред нама каже, да је он поправио саобраћај и да је тај саобраћај сада у потпуном реду, као да тобож пре њега тамо није било реда. Ја, господо, мислим да је баш г. Спахо унео доста нереди у наш саобраћај. А зашто је он унео неред? Ја ћу то сада тачно да изнесем. Али хоћу сада пре него што будем дошао до оне главне ствари због чега је неред сада у нашем саобраћају, хоћу да се осврнем на неколико ствари из мога краја и да на те ствари упозорим г. Министра. Прво, господо, мој се крај налази на уској прузи Београд—Сарајево. Ред вожње, какав је у прошлој години био на тој линији, није задовољавао околну становништво Ваљево—Београд. Распоред возова на тој прузи рађен је само с погледом на комуникацију Београд—Сарајево, али није рађен и с погледом на комуникацију осталих крајева. Господо, околина Београд—Ваљево, нема директног воза него мора да се служи возовима који саобраћају између Београда и Сарајева. Отуда наступа пренатрпаност путника у толикој мери да од Лајковца па до Београда долази до правогушања у возу, или од Београда до Лајковца.

Министарство саобраћаја приликом прављења вознога реда, мора водити рачуна и о потреби саме железнице али и о потреби народа ради кога ова железница и постоји. У прошлогодишњим распоредима возног реда о томе се није водило рачуна, а то је било на штету и саме државе и самога народа. (Један глас: Зато су криви Министрови чиновници који су правили распоред возова!) Криви су доиста ти чиновници, али је г. Министар сао-

браћаја носилац политике Министарства и он пред нама одговара за рад својих потчињених чиновника и установа. (Један глас: Тај се распоред мења сваке године!) Баш зато што се то мења сваке године, баш зато ја указујем на то, те да се исправи оно што није било добро урађено.

Ја, господо, тражим, да се успостави један директни воз Београд—Ваљево, који ће полазити из Ваљева, тако, да у Београд стиже између 8 и 9 часова ујутру. Исто тако неопходно је потребно да се установи и један локални воз Обреновац—Београд и то ујутру, који би полазио између 5 и 6 часова из Обреновца, а стизао би у Београд пре 8 часова, јер од Обреновца до Београда има много ђака, има много чиновника и има много сељака који би изјутра рано имали да иду за Београд, у школу, у канцеларије или на пијаци, те би овај воз био добро искоришћен и за народ а и за само Министарство саобраћаја, као установу која је чисто привредна.

Господо, сада да пређем на једну неуредност због које сам ја и раније протествовао, која се целе зиме дешавала и сматрам за дужност да то и овом приликом поновим.

Има два воза на тој уској прузи који полазе од Београда ка Лајковцу. То су мешовити возови који су у исто време и теретни али имају и по две класе путничке. Један воз полази са београдске станице у 1,56 после подне. Тај воз никада није на време спремљен. Путници се пуне на перон, као што се целе зиме догађало, да улазе у воз, а воза нема више од пола сата и људи стоје на међави и кошави чекајући да се воз постави. На тај начин људи су излагани великим незгодама и љутили су се на такве поступке и на саму железницу. У тај се воз укаче свега двоја кола за путнике, која нису довољна, народ навали, нема где да седне и настане гушање ко ће пре да ухвати место. Ја сам неколико пута тражио да се додаду томе возу још нека кола да се не би тако неправилно радило, међутим у томе није било успеха и томе моме тражењу није се изашло у сусрет. Одговарало се: па немамо кола. А ја, господо, сматрам да кад се од надлежних каже немамо кола, да то онда није успешна саобраћајна политика.

Други воз полази такође после подне у 8,50 исто тако мешовит. Код овога воза исти је случај да се људи пуне на перон да чекају докле воз не буде постављен и мрзну се чекајући на воз. Зашто је то бивало, ја не знам, али свакако због тога што се ти возови не сматрају на београдској станици као прави возови него као нешто споредно, па нека иде како иде. (Чује се: Зато је крива Генерална дирекција!) Јесте, крива је Генерална дирекција, али на челу те дирекције је Министар саобраћаја г. др. Спахо и овде пред нама он мора да полаже рачуна за целу дирекцију, он мора да полаже рачуна за цело своје особље почев од кочничара и скретничара па све до генералног директора, и ми г. Спаха чинимо одговорним за све њих. Такав је парламентарни ред.

Господо, план о грађењу железница, о железничкој мрежи уопште код нас не постоји стално израђен па да се зна која се железница треба да прави и да се зна каква ће у будућности железничка мрежа бити. Који год Министар дође он мења ранији план и отуда се дешава да су се толике пруге трасирале, да се огромно радило на трасирању новесних пруга, грдан се новац потроши, а дође извесни министар који промени правац који је

дотле био одређен. И опет се врше нова трасирања, нова снимања, врше се нови цртежи, па кад све то буде готово опет дође нов министар и све се то понова баца. Ако, господо, немамо један сталан план за нашу железничку мрежу који се неће мењати док се у дело до краја не изведе, биће вечита штета и за народ и за државу.

Видимо да и г. Спахо, од када је дошао за Министра, и он је променио извесне правце који су дотле били и има извесне своје планове, сасвим супротне онима који су дотле стајали и сад је питање: да ли ће он бити тако дуго Министар да изведе то, него се може опет догодити да се на терену изврше толика снимања, утроши толика радна снага и толики новац државни, па да после тога дође други за министра, и све то да баци у кош. Дакле, у том правцу се води чисто лична политика. Немамо државне политике у том правцу.

Господо, ја немам са г. Спахом лично ништа као са личношћу, али његов рад као Министра саобраћаја није ме могао задовољити ни у његовој персоналној политици. Нарочито ту, господо, он је извршио многа премештања службеника. Ишли су чиновници с једног краја земље на други. Ишли су чак и они мали службеници, који су скоро безначајни. Политика се увукла у персонално питање Министарства саобраћаја у толикој мери, да се сва нова постављења врше на чисто партизанској основи. (Глас из већине: Тога је увек било! — Милан Петковић: Али никада није било у оволикој мери!) Да би то партизанство могло успешније да се изведе, он је наредио: да се ни један обичан радник на прузи, који има да узме крампач да крампа, не може поставити ако он то не одобри. (Глас са деснице: Потпуно тако! — Сада више нема корупције!) Он је то све радио на чисто партијској основи. И сада, господо, у таквом раду, природно је то да је морало бити недовољања на другим странама. Јер, г. Спахо, наравно, има своје политичке пријатеље и гледао је да те своје политичке пријатеље сасвим задовољи, и задовољио их је тако, да остали, који нису припадници ЈРЗ у Босни, нису могли добити никакво место на железници. Они који су били на железници, разуме се, морали су уступити место неком његовом политичком пријатељу... (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Е, то није тачно! Није тачно!)... они су морали бити кренути, да би његови политички пријатељи дошли и заузели њихова места. Када би само на томе остало, и кад такав рад не би имао даљих и дубљих последица, па би се могло да каже: па има право г. Министар да учини својим политичким пријатељима, Али, господо, да уђемо мало даље, па да видимо шта се сада даље отуда догодило. Организација ЈРЗ постоји на једној федеративно-политичкој основи.

Господо, ту је изведена федерација три бивше политичке партије. Господо, ту није створена странка као нова странка на социјалним и економским потребама народа, него је направљена једна федерација и један федеративни део заступа др. Спахо, други федеративни део заступа др. Корошец, а трећи заступа др. Стојадиновић, који претставља један део бивше радикалне странке, и зато је то и добило име Југословенска радикална заједница, али оне формације које су раније биле, оне су потпуно и остале и то ништа друго није него једна федеративна политичка основа. Господо, др. Спахо је своју организацију за-

сновао на чисто верској основи и нико не може да нас убеди да др. Спахо има у својој организацији других присталица сем наше браће муслиманске вере. И, господо, шта се из овога дешава? Из овога се дешава ово: др. Спахо као човек који је своју политичку организацију засновао на верској основи мора да излази својим присталицама у сусрет и он им и излази, али, господо, у том случају отсуствује једна друга страна, отсуствују сви Срби који су у Босни и на тај начин ствара се велики јаз између наше браће Муслимана и Срба у Босни. И, господо, видите колико је то штетно заснивати једну политичку партију на чисто верској или племенској основи. (Један глас: То су старе фразе!) Господа кажу, то су старе фразе а, господо, то није једна нова организација него је то једна стара организација која је била и раније и која се није ни за длаку променила и која је данас узрујала Босну у толикој мери да тамо само што није букнуо рат између Срба и Муслимана. И, господо, срећа је само то што нису сва наша браћа Муслимани уз др. Спахоу него су једним делом изван његове организације. Др. Спахо води такву политику не само у Министарству саобраћаја, јер његов рад у Министарству саобраћаја није једино зло, али да пређем на друге ресоре, да погледамо и остале установе и ресоре, како се тамо изводи персонална политика. Др. Спахо је једини политички господар у Босни. Оно што он нареди за сва надлештва и установе у целој Босни мора да буде извршено, али отуда таквим радом не долази стишавање политичких страсти и верских и племенских трпељивости, него напротив сад изгледа да борба, и то једна очајна борба између Срба и Муслимана Спахиних присталица наступа у Босни. Од стране др. Спахе и његових пријатеља, који су на утицајним положајима данас, прогоне се Срби у Босни, прогоне су Муслимани националисти у Босни, а за рачун онога што се у политици зове ЈРЗ, а у самој ствари је муслиманска политичка организација. Ја, господо, сматрам да такве организације на верској основи, као што је организација др. Спахе, не треба да постоје. Да је др. Спахо своју партију засновао на социјалним и економским потребама нашег народа, да је није засновао на верској основи онда би то много боље било, јер би внутра имао и Србе и Хрвате и Словенце и не би стварао ни верски ни племенски раздор.

Насупрот таквој политици, коју ова Влада са својом партијом ЈРЗ води, ја по начелу моје странке, по начелу програма који ја претстављам, ја кажем: Брат је мио које вере био. И зато ми заступамо становиште да треба вршити организацију политичких странака не на вери, не на племену, не у међусобној верској и племенској борби, него вршити организацију странке на чисто економским и социјалним потребама нашег народа.

И уместо поклича, који је ова Влада поставила: Муслимани на окуп!, Хрвати на окуп!, Словенци на окуп! или Срби на окуп!, ја по својем програму истичем поклич: Сви земљорадници, без обзира на вере и племе, на окуп!

Само удруженим нашим сељачким снагама можемо извојевати наша политичка права, можемо подизати у селу културни и економски напредак, а ако будемо стварали као што се сада стварају верске и племенске организације а самим тим и

верски и племенски раздор, онда неће бити на- претка у овој земљи.

И зато као што сам истакао што се са таквом политиком, која се води на жалост не на стиша- вању него на разбуктавању страсти, верских и племенских гоњења, ја зато изјављујем да ћу гла- сати против овога буџета, јер нисам задовољан радом ове Владе. (Одобравање и плескање на левици).

Председник Stevan Ćirić: Gospodo narodni po- slanici, pošto je vreme poodmaklo, sad ćemo ovu sed- nicu prekinuti, s tim da je nastavimo posle podne u 4 sata.

Sednica je prekinuta u 14,10 časova.

Nastavak sednice u 16,15 časova.

Председник Stevan Ćirić: Gospodo narodni posla- nici, nastavljamo sednicu.

Reč ima narodni poslanik g. Žarko Tomašević.

Жарко Томашевић: Господо народни посла- ници, није ми намера да говорим о цифарном делу буџета. Још у Финансијском одбору имали смо прилике да чујемо једну академски стручну кри- тiku кад смо на дневином реду имали буџет ра- схода Министарства саобраћаја. Том приликом ви- дели смо да је тарифна политика Министра сао- браћаја врло добра, да је он учинио повећавање у тарифској политици на превозу путника и да је постигао један врло велики резултат, а то ће рећи, не само да се број путника повећао, него да су се повећали и приходи. Таква тарифска политика може се рећи да је најуспешнија. Исто тако, не мислим овде да критикујем саобраћајну политику Министра саобраћаја, јер је она била одлична и у погледу пројеката нових железница и у погледу железница које су у изградњи а исто тако и у извршењу оног генералног смишљеног плана да се наше железнице повежу тако да служе национал- ним интересима, тј. да не гравитирају ка Пешти и Бечу, него да буду окренуте нашим центрима Београду, Загребу и Љубљани.

У Финансијском одбору дискусија је била исцрпна и стручна и ја не мислим овде да то што је тамо било понављам. Имао сам намеру да го- ворим специјално о поморству, али, с обзиром на то што је мој друг Лука Костренчић, господо народни посланици, говорио о томе питању до- вољно и веома стручно, ја се одричем да о томе говорим. Али како је мој друг као поморац гово- рио о поморству, а ја сам посланик Вуковарскога среза, кроз који срез пролази река Дунав, то ћу вам ја онда говорити о једном другом питању, о питању речне пловидбе, о питању нашег нацио- налног речног бродарства, које је питање врло важно и коме су питању посвећивали пажњу нај- већи наши политичари знајући од какве је важно- сти по наше интересе национално речно бро- дарство.

Један од најважнијих чинилаца и снажан са- радник целокупне наше народне привреде јесте и наше национално речно бродарство.

Географски положај наше земље, дужина наших пловних река и канала, богатство наше земље у житарицама, дрвету, рудама и др., чине да ми на Дунаву треба да заузмемо оно место које нам по овим особинама припада. Дунав је од увек био важан привредни па и политички чи- нилац, њему су од увек сви политичари придавали

велику важност, и ја сматрам да наш положај на Дунаву треба појачавати. Привреда је важан фак- тор у животу сваке земље, и баш колико јуче ту су чињеницу потврдила два еминентна политичара, када је Председник Сједињених држава г. Рузвелт примио акредитивна писма француског амбаса- дора.

Но, нашем речном бродарству има се много што шта пожелети. Наш пловни парк, већим делом добијен као ратни плен од бивших непријатељских држава, дугом службом и недовољним инвести- рањем извесним делом дотрајао је, па би требало настати да се одобрим кредит, како би се тај пловни парк обновио, модернизовао, да послужи високим интересима наше државе, како у привред- ном тако и у одбранбеном погледу. Мени је жао што овде морам да изнесем, да је наше нацио- нално речно бродарство од рата до данас, по свом капацитету смањено за скоро 100.000 тона, док на другој страни, код поморског бродарства, видимо да се његов капацитет утростручио. По уговору Трмбић—Бертовили наше поморско бродарство добило је од бивших непријатељских држава 124.000 тона. Оно данас има 380 хиљада тона делимично добрих и нових јединица. Из овога поређења видећете да наше поморско бродарство снажно корача напред, док речно бродарство ста- гнира, животиари и делимично пропада. Али, го- сподо, не заборавимо да наше поморско бродар- ство има субвенцију од 68 милиона динара годи- шње, да је оно ослобођено плаћања свих такса, док наше речно бродарство нема ни пет пара суб- венције, плаћа небројено много такса, које, у пуном смислу те речи, спутавају његову егзи- стенцију.

Ја ценим улогу нашег поморског бродарства, знам његову улогу и у политичком и у привредном погледу, и можда бих ја желео да му дајемо суб- венцију не 68 милиона динара годишње, него 100 милиона динара ако би се то могло. Према томе молим вас да ме погрешно не разумете, да ја го- ворим из зависти према поморском бродарству. Ја само хоћу да вам изнесем, господо, неједна- кост у поступању према нашем националном реч- ном бродарству и према нашем поморском бродар- ству. Ова је разлика још уочљивија кад вам кажем, да нашим речним бродарством стотине хиљада вагона наших најскупоценијих производа, хране све врсте, грађе, шљиве, дрвета, дувана и друго иде на иностране пијаци, и оно је као такво изванредно важан посредник у прибирању народ- ног богатства, народног благостања, активирању биланса, повећању девизног стопа и друго. У тој његовој улози бродови наше заставе превуку за једну годину за 1935 годину, за коју располажемо податцима — једну огромну количину од 2.186 хиљада тона разне робе и 2.300 хиљада путника. Примећујем да се ова цифра знатно повећава у 1936 години, фактом да је због повољне жетве рад у овој години био врло интензиван.

Али, господо, не треба заборавити чињеницу да је наше речно бродарство на међународном Дунаву у конкурентном односу према другим — странам речним бродарствима, која могу по од- одредбама Дунавског статута слободно радити на сваком месту на Дунаву и његовим интернацио- нализваним притокама. И, док друга страна бро- дарства улаже огромне капитале на повећање и модернизовање њихових пловних јединица, дотле

наше речно бродарство располаже врло скромним сретствима, која чак нису довољна ни за његово одржавање. Приватна бродарска друштва, а специјално Српско бродарско друштво, чија нам је славна и историјска улога за нашу привреду и за наше бродарство позната, лојално сарађују са државном речном пловидбом, ту своју лојалност она су нарочито показала у својој сарадњи са бродарствима Мале Антанте, која су данас, захваљујући политици трију министара Мале Антанте један позитиван чинилац и један снажан блок на Дунаву. Са тим блоком, видели смо ту скоро баш, страна бродарства морала су да преговарају као са јединственом организацијом.

Ја знам да је Влада г. др. Стојадиновића, који лично има велико разумевање за проблеме из овога домена наше народне привреде, вољна да учини све напоре за његово снажење. Ја сам и прошле године са задовољством потпомагао законске одредбе, које су доношене у циљу његовог унапређења. Али, наше национално речно бродарство данас преживљује тешке дане оптерећено безбројним таксама у разним облицима. Мени више изгледа да оно треба да служи Министру финансија као извор за његове приходе, без обзира на његову привредну улогу. Та чињеница гуши наше национално бродарство, спутава га, и замолио бих господу Министра финансија и саобраћаја да учине, да речно бродарство у првом реду служи нашој народној привреди, а тек затим, даље, индиректно као извешан извор за приходе Министру финансија.

Даље, господо, ми знамо да је Српско бродарско друштво претежно државна својина, акционари овог друштва су Министарство саобраћаја, финансија, цркве, општине, манастири, па би, код већ постојећег државног речног бродарства, требало настати да се одмах изврши спајање ових двеју установа, и на тај начин повећа државни пловни парк са добрим и способним јединицама и модерним бродоградилштвом које има Српско бродарско друштво. Ово би требало учинити одмах или што пре. То би било у интересу нашег напретка и у интересу просперитета наше националне заставе на Дунаву, а то је баш, ја знам, интенција Краљевске владе.

Као најхитнија помоћ нашем националном речном бродарству требало би га одмах ослободити плаћања тих претешких такса у разним облицима, а специјално ослободити га плаћања такса из Т.бр. 101 Закона о таксама, коју не плаћају ни наша поморска друштва.

Ово је минимум који се мора националном бродарству учинити.

Господо, пошто имам пуно поверење у Краљевску владу изјављујем да ћу гласати за. (Живо одобравање и плескање у центруму и на десници).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, vi znate da § 45 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini zabranjuje čitanje govora. Predsedništvo je u tom pogledu jedanput već zauzelo stanovište. Ja moram još jedanput da napomenem, da je ovo poslednja debata, u kojoj je Predsedništvo voljno da trpi čitanje govora. To je na ovom mestu potrebno naglasiti, zato što vidite do čega se došlo. Gospodin Tomašević, koji je inače govorio u slobodnoj reči, sada se takođe zarazio, pa je i on počeo da čita svoje govore. I umesto, gospodo, da idemo napred, pa da gospoda, koja su čitala go-

vore, počnu slobodno da govore, počeli su da čitaju govore i oni koji su dosad slobodno govorili.

Medutim, gospodo, dopustite, Parlamenat ne sme postati čitaonica. U tom pravcu se ne sme raditi.

Na gospodu i braću Slovence to se ne odnosi, jer oni imaju teškoće da savladaju naš dijalekt.

Reč ima narodni poslanik g. dr. Riko Fuks.

Dr. Riko Fuks: Gospodo narodni poslanici, od pravilnog funkcionisanja našeg saobraćaja zavisi potpuno razvoj našeg privrednog života i zasebnog i državnog. Da bi se funkcionisanje saobraćaja vršilo u potpunom redu, potreban je dobar živ i dobar mrtav materijal. Da je naš saobraćaj danas u redu, moramo u prvom redu zahvaliti našem saobraćajnom činovništvu i osoblju, koje vrši sa velikom požrtvovanošću i oduševljenjem svoju tešku dužnost. Saobraćajnom osoblju poverene su velike i teške dužnosti, poverena mu je potpuno uprava državnom imovinom kojom mora da upravlja sa najvećom brižljivošću. Na drugoj strani ima strogu disciplinu, jer mora biti u svako vreme u službi i u svako vreme mora da preuzme službu i mora biti u svako vreme spreman da za svaku i najmanju grešku plati svojim životom. Pa i sam zakonodavac priznao je ovaj odgovorni rad saobraćajnog osoblja i dao mu je posebni zakon, kojim mu je naložio i veće dužnosti a dao mu je i veću disciplinu. Samo žalimo što naše saobraćajno osoblje kod ovih velikih i teških dužnosti nema veće privilegije kao što bi bilo potrebno da bi vršilo sa većim oduševljenjem službu. Već je Zakon od 1923 godine ipak priznao saobraćajnom osoblju veće privilegije a Zakon od 1931 godine oduzeo mu je mnogo prava a osobito u materijalnom pogledu smanjuje im se od godine do godine i oduzima im se na plati svake godine sve više. Gospodo, ako oni danas zbog svega toga vrše svoju službu tako savesno, kao što je zbilja vrše, mora se priznati da zaslužuju više pažljivosti i da im se posveti od strane uprave našeg saobraćaja veća pažnja nego što im je do danas posvećivana. Poznati su mi slučajevi da naše saobraćajno osoblje trpi i gladu i da živi teškim životom, podnaša teške prilike današnje privredne krize. Na svaki način potrebno je da Ministarstvo saobraćaja u tom pogledu nešto učini. Ja bih molio g. Ministra saobraćaja, da što pre sazove jednu komisiju, neka reši sva teška pitanja saobraćajnog osoblja i neka reši i ona pitanja koja ne diraju u materijalne prilike države, ali koja sa puno volje saobraćajno osoblje čeka da se što pre i hitno regulišu.

Ova komisija bi trebala da se što pre sastane i da u toj komisiji budu delegati organizacije saobraćajnog osoblja koji bi trebali da posvršavaju ove poslove. Nikako se pri tom ne sme zaboraviti na materijalne prilike saobraćajnog osoblja i zato treba da se što pre regulišu njihovi prihodi. Dužnost mi je da upozorim da su saobraćajni radnici Direkcije u Ljubljani stalno u neprilici zbog premalih kredita koje daje Generalna direkcija saobraćaja. Već se u prošloj godini više puta dogodilo da su radnici morali prestati sa radom i da su radnici zbog nedovoljnih kredita u mesec dana radili svega osam do najviše petnajest dana samo zbog nedostatka kredita. Medutim Pravilnik u čl. 35 jamči radnicima minimum rada do 160 sati na mesec. Radnici su zbog tih nedovoljnih kredita otpušteni, daje im se besplatno odsustvo. Tako stradaju i oni i njihove porodice. S time je teško pogodeno do 2000 radnika, a još teže je pogodeno 3000 do 5000 njihovih porodičnih članova,

koji nemaju apsolutno nikakve zarade i koji moraju da stradaju u današnjoj teškoj privrednoj krizi. Ja mislim da nije baš u redu da Ministarstvo saobraćaja u ovo vreme bezposlice otpušta radnike u najgore vreme i da im ne da ni ono što propisuje Pravilnik o saobraćajnom radništvu. Ja mislim da bi se to sve dalo na jedan lak način urediti i da bi Ministarstvo saobraćaja moralo u pravo vreme da se postara za to da krediti budu stavljeni blagovremeno na raspoloženje Direkciji, da bi ona mogla da posvršava svoje poslove.

Ali, gospodo, ne radi se samo o radnicima, nego i o opravi pruga u Dravskoj banovini, koje su najstarije u našoj državi, a koje moraju da snose najteže terete, jer baš preko pruga Dravske banovine, Direkcije u Ljubljani, prolazi najveći međunarodni saobraćaj i sve su pruge u Dravskoj banovini u takorдавom stanju, da se čak morala smanjiti brzina brzih vozova, koji su pre išli brzinom od 80—100 km na sat, dok danas moraju da idu brzinom od 50—60 km. Ja priznajem, da se počelo na tom raditi i da se u nekim sektorima pruge opravljaju, ali kako su železnice u Dravskoj banovini aktivne sa ca. 70 miliona godišnjeg prihoda, mislim da bi u toliko pre trebalo više žrtvovati za opravku ovih pruga u Dravskoj banovini, jer inače može jednoga dana doći do kakve nesreće. Već i do sada moramo da zahvalimo samo velikoj brizi saobraćajnog osoblja da već nije došlo do kakvih velikih nesreća u Dravskoj banovini. Naročito bi bilo dobro da se odvoji kredit stalnog radništva od onog za sezonsko radništvo, jer je sezonsko radništvo zaposleno svega nekoliko meseci, dok stalno radništvo mora da radi kroz čitavu godinu.

Ovom prilikom moram da iznesem još jednu žalosnu činjenicu iz Uprave Ministarstva saobraćaja. Moram da konstatujem da je Ministarstvo saobraćaja potpuno zaboravilo da ljudi koji su posvetili čitav svoj život saobraćaju, koji su postali invalidi i siroti, danas nemaju od čega da žive.

To su lica koja primaju penziju, koja primaju milostinju ili koja primaju invalidu od nekadanjih Južnih železnica. Po sporazumu u Rimu od 29 marta 1923 godine naša je država u pogledu Južnih železnica preuzela eksploataciju svih saobraćajnih ustanova u našoj državi. Taj je sporazum naša država ratifikovala 16 septembra 1923 godine i izjavila da preuzima na sebe sve finansijske obaveze koje su imale dotle Južne železnice na našoj teritoriji. Član 17 toga sporazuma govori o saobraćajnom osoblju, o penzionerima, o milostinarima i invalidima. Prema čl. 18 ovoga sporazuma država prima na sebe obavezu da isplaćuje penziju svima onim penzionerima koji su na dan 2 jula 1922 godine imali prebivalište u našoj državi. Ako pogledamo te penzionere, te milostinare i invalide, videćemo da mnogi od njih primaju od države po 2 do 70 dinara, a oni invalidi koji su nekada od tih Južnih železnica dobivali proteze, danas ih ne dobijaju nego su ostavljeni sami sebi. Ti stari ljudi često puta su žrtvujući i svoj vlastiti život spasli državi materijal koji iznosi na više stotina miliona, a spasli su i živote mnogim ljudima postavši sami invalidi, pa zato i najobičnija pravda zahteva da se država postara da tim ljudima što više pritekne u pomoć. Ja bih zato molio gospodina Ministra saobraćaja da ovo pitanje jedanput reši tako da oni siromašni ljudi dobiju bar toliko da mogu živeti a da ne umiru od gladi. (Odobranje.)

Dužnost mi je da upozorim i na to, da su prilike na pruzi Zagreb—Zidani Most, danas takve, da ove pruge još kratko vreme mogu da izdrže ovaj teret, jer su preopterećene do maksimuma. Ta je pruga glavna grupa između Zapadne i Srednje Evrope i Balkana, pa je potrebno da se sagradi još jedan kolosek, jer moramo računati s tim, da će promet na ovoj pruzi biti sve veći i veći i da ćemo jednog dana doterati dotle da ta pruga neće moći više izdržati ovaj saobraćaj. Prema broju vozova na ovoj pruzi tamo je vrlo malo osoblja. Tako isto malo je osoblja ne samo na ovoj pruzi, nego i na ostalim prugama koje potpadaju pod Direkciju saobraćaja u Ljubljani. To osoblje i suviše je preopterećeno radom i samo se njegovom velikom požrtvovanju može blagodariti što ono otpravlja svoju službu. Koliko znam iz statistike, tamo bi trebalo da se postavi još oko 2000 hiljade novih činovnika. Ja znam, da bi to bio veliki teret za državu kad bi ga ona morala sad odmah da podnese, ali mislim da bi bar na ovoj pruzi Zagreb—Zidani Most, gde je preopterećenost osoblja najveća, trebalo što pre postaviti jedan novi broj službenika. Obzirom na veliki međunarodni tranzitni promet u Dravskoj banovini, Ministarstvo saobraćaja moralo bi bar ovoj pruzi da posveti svoju najveću pažnju. Pa ipak moram da konstatujem, što sam već i malo pre kazao, da se vrlo malo radi na obnovi ovih pruga i da je potrebno da se taj posao radi mnogo brže nego što se sada radi, kako bi saobraćaj što bolje mogao da odgovori svome zadatku.

Zbog kratkoće vremena ne mogu da se upuštam u sve potankosti ovih potreba naših železnica u Dravskoj banovini, ali bih molio g. Ministra da odredi da se, baš s obzirom na veliku aktivnost železnica u Dravskoj banovini, pristupi tom renoviranju i modernizaciji svih pruga u Dravskoj banovini, a osobito da se već jednom pristupi rešavanju velevažnog pitanja kolodvora u Ljubljani. Taj kolodvor je star i odgovarao je ranijim prilikama i potrebama. Danas, obzirom na veliki promet, kolodvor u Ljubljani nikako više ne odgovara današnjim potrebama. Mi se svi čudimo da se nije dogodila kakva velika nesreća na tome malom kolodvoru, koji prima na dan ogroman broj vlakova i putnika. Potrebno je zbog toga da se što pre počne sa radom na renoviranju toga kolodvora. To pitanje je hitno i mora se što pre izvršiti ne samo zbog kolodvora, nego da bi se jedanput rešilo i pitanje regulacije grada Ljubljane. Jer, sve pruge koje su građene iz Ljubljane prema Trstu, Jesenicama, Novom Mestu i Zidanom Mostu, građene su još onda kada je Ljubljana bila mali grad, ali danas one smetaju razvoju toga grada, i potrebno bi bilo da se to pitanje, obzirom na grad Ljubljanu, što pre reši i da se počne jedanput sa restauracijom ovih starih ustanova, koje danas više ne odgovaraju sadašnjim prilikama. Ja bih završio svoju molbu rečima g. kolege Georgijevića, koje je rekao g. Ministru saobraćaja da ga molim da isto toliko pozornosti ukaže Dravskoj banovini kao i Bosni.

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Vukašin Spasović. (Povici: Nije tu!) Pošto g. Vukašin Spasović nije prisutan, to gubi pravo na reč u ovom razdelu. Reč ima narodni poslanik g. Mita Dimitrijević u ime grupe Radikalnog kluba.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, Министарство саобраћаја стварно је један

од највећих материјалних ресора. По броју чиновништва ово је једно највеће Министарство а по разноликој стручности, ово је једно Министарство најсложеније, и може се слободно рећи, да је по стручности чиновника једно од најбоље израђених стручних Министарстава. Селекција наших техничара ишла је у броју чиновништва овог Министарства на врло одређенији начин и јасније него што је била селекција по стручности у другом чиновништву, а њихови послови, увек везани за реалне ствари, били су увек изложени и озбиљној критици, тако да је свака здрава критика дејствовала у реду тих чиновника поправљајући и селекционирајући све боље и боље чиновништво. Напори тога чиновништва су огромни и велики, а број њихов је без мало једна дивизија. Ово Министарство било је раније оптерећено и Министарством пошта, које је час из једног Министарства прелазило у друго, док није било засебни ресор. То је за Министарство саобраћаја заиста било једно велико олакшање, а такође и увесељење за кандидате министарске да се дошло и до једне засебне министарске фотеле. (Др. Војислав Дошен: Имамо два Министра у томе Министарству а рђав саобраћај!) Ја не бих рекао да Министарство има два Министра. То може да буде у дискусији, о том се може дискутовати, можда се допуњују. Али не могу тврдити да је саобраћај рђав. Наш је саобраћај уређен, наш је саобраћај правилан, наш саобраћај иде на минуто тачно. „Балкан се променио у свему — рекао ми је један новинар којега сам чекао на станици — па се променио и у тачности саобраћаја, дошао сам тачно у минуто”.

Господо, буџет Министарства саобраћаја износи једну крупну цифру од 2.364.000.000.— динара са повећањем од око 77 милиона динара. И поред тога буџет не може обезбедити равнотежу. Равнотежа у томе Министарству, тешко је да се установи. Наш саобраћај у извођењу, у колико је тачан, он је, господо, по капацитету недовољан. По капацитету није довољан за све саобраћајне потребе, па чак ни за земаљску одбрану, како мисле компетентни људи за те послове. Због тога ми морамо да чинимо велике жртве да би се створила саобраћајна мрежа која би задовољила све потребе а која би још исто тако, што је најважније, претстављала и једну целину.

Господо, ми можемо констатовати још једну позитивну страну.

Министарство саобраћаја, за разлику од других министарстава, можда са најмање ларме, са најмање запомагања, пребродило је економску кризу на један заиста добар начин не пружајући руку државним финансијама, него налази могућности у самом себи да преброди кризу сопственим сретствима. Чак десио се је један парадокс у томе док је у времену док није постојала економска криза вршено књиговодство т. ј. преко књиговодства разне исплате, дотле у пуном јеку кризе 1933 године то је морало да се врши ефективно. Господо, ја морам овде још да напоменем да овде не треба имати у виду само овај моменат, у вези с претресом буџета, него у месту тражена длаке у јајету, разборита опозиција треба да истиче као негативно оно што је заиста негативно, али и признати оно што је позитивно.

Треба указати и на недостатке, где се може помоћи у буџету, јер ово није буџет г. Спахе, већ

буџет Министарства саобраћаја. И др. Спахо као и други министри пролазни су у томе ресору, а наша критика не сме остати само на овом уском кругу.

Ја признајем да нисам стручан у овим пословима али као народни посланик дужан сам да проучавам све и тражио сам стручне и искрене људе о тим питањима а нашао сам и у чланцима г. Андре Станића, коме сам јутрос телефоном саопштио, да му је г. др. Спахо за разлику од других министара својих претходника, одао једно признање за услуге које је држави и народу учинио. (Милош Рашовић: Комплименти!) Овде ми нисмо никакви кавалјери нити су министри наше даме, нити су овде у питању комплименти него заиста, са чисто етичке стране мени је било то веома пријатно да чујем и да то саопштим г. Станићу у великој тузи коју преживљује он данас. Њему је ово признање г. Спахе донело доиста једну пријатност.

Господо, кажем на овоме месту ми бисмо требали да мислимо на то како ћемо скинути она финансијска оптерећења која падају на Министарство саобраћаја, у првом реду на наше железнице. Једно од таквих оптерећења то су тако зване месечне квоте фискалног оптерећења које иду до 15% за путнички а до 12% за теретни саобраћај, што износи око 250—300 милиона динара. У другим земљама то није случај. Чехословачка, на пример, све државне таксе уступила је железницама. Уступила их је за инвестиције. То је једно јако материјално министарство и то Министарство не сме да служи само фискусу него се од њега тражи да омогући и инвестира довољно финансијских средстава како би се то Министарство могло развијати како треба. Железнице морају бити у једном привредном складу са оним што наша земља има у привредном погледу као свој задатак тј. да буде у складу и са средином где се примењује и са структуром у којој се примењује и са преимућством оне привредне гране која је од највеће важности. И у том погледу, као што нисам чинио ни комплименте тако исто нека ово не буде схваћено као нека претећа опомена него као једна дужност да са опозиционе стране критикујем све објективно.

И зато наглашавам да би требало омогућити боље саобраћајне ставове за наше цереалије, боље у толико у колико су ти саобраћајни ставови повољни за индустријске продукте. Ми морамо ипак још имати у виду сву привредну географију наше земље и учинити да они производи аграрни добију најбоље могућности да се на тржиштима пласирају. Ево ја ћу овде да узмем један артикал баш из мог среза, то је пиринач. Господо, није ли то заиста нелогично да пиринач који долази из Италије, иако прелази линију дужу више за половину од Кочана до Београда, и да он за половину има транспорт јефтинији? Можда би другови наши могли нешто рећи и за друге артикле, зато ја овде чиним апел на г. Министра саобраћаја да има у виду смањење тарифе за наш кочански пиринач, који је бољи и хранљивији од италијанског пиринча, јер са мањим фрахтом наш кочански пиринач може потиснути туђ италијански пиринач на нашим домаћим тржиштима.

Господо, ми смо ово неколико година имали прилике да слушамо о разним жељезничким аферама, али досад још није утврђена кривица нити

оптужена лица за то, па се питамо: ко је крив? Ко је крив за све те афере око грађења железница? Прво је крива — мора се признати — наша ситуација, јер није било финансијске могућности да градимо својим сретствима железнице. Али у колико се железнице не могу градити из наших финансијских сретстава, ми бисмо требали да уредимо здраве услове за грађење жељезница и већ је време. Искуство нам је показало, да због оскудице домаћих капитала морамо тражити финансијера на страни за грађење тих железница. Кад је већ тако онда свакако немојмо допустити да у исто време финансијер буде и предузимач.

Господо, најбољи је начин применити у грађењу систем лицитација. Странци зарађују огромно. Процент зараде њихове врло су велики. Ја имам једног свог пријатеља доброг инжењера Божића, друштво „Слога“, они су предузели рад пожаревачких железница од фирме Лозингер, по ценама за 28% ниже од цена добијених од Лозингера.

Он је уступио нашим предузећима грађење железница у пожаревачком крају са 28% мање но што је он закључио. Ти наши предузимачи ваљани и добри инжењери примили су тај посао за 28% ниже од Лозингера, који је дошао овде једанпут двапут и показао се у немогућности да ради, и посао није свршио него је предао посао нашим предузимачима, они радили својим сретствима, а фирма Лозингер пошла на суд у Хаг и тамо се њен положај појачао, да је наша држава морала се повући са Суда, да смо ми морали плаћати трошкове због раскида уговора, да смо морали плаћати у суми од 400.000 динара неком непознатом лицу за посредовања око преноса уговора са „Оријентконструкта“ на Лозингера и т. д. Главно је да је држава све платила, јер смо непаметно уговор закључили о тим пожаревачким железницама.

Кроз народ је прошло доста сензација о том да је наша држава рђавим аферама и корупцијом око грађења жељезница била оштећена са неких 800,000.000 динара. То је у своје време објавио у Скупштини и јавности г. Станић. Господин Министар Спахо јутрос нам је рекао да је поравнање са Лозингером ликвидирано са смањењем од 185,800.000 динара а да је Батињол ликвидирао са смањењем од 380,000.000 динара. Господо, ја ћу овде нешто да вам кажем. Један добар део од тога што је извукла наша држава, то су интереси који се плаћају за све време док се још не удари будак, т. ј. кад се посао и уговор створи онда се тражи новац. У уговору за грађење финансијер тражи толико и толико времена, док не почне рад, и пре но што рад почне на обезбеђену суму плаћа се тај несретни интерес на суму од стотине милиона. То је плаћање на суво. И то у овим случајевима преставља огромне суме — опет милионе. Оно што се у том поравнању спасло, то је једним великим делом ослобођен тај несретни интерес, који пада на државу и ако рад није отпочео и ако ни један будак није ударно. То су такозвани интеркалирани интереси.

На Хашком суду, господо, да кажем отворено, били смо слаби. Зашто? Једнога дана од нас једнострано је био прекинут уговор. Место да тај Лозингер продужи рад, њему се неком мајсторском прекида уговор једнострано, а био је већ у немогућности да ради. И тако због ове наше по-

грешке, Лозингер добије пред судом преимущество. И ми смо видели, да пред Хашким судом нисмо могли добити процес. Тако смо и скупо преплатили те наше пожаревачке железнице и довели себе у правно тежак положај.

Дакле, кроз јавност ова је сензација свршена, и више од свега ништа нема. Остаје питање кривичне одговорности.

Ми се сада питамо: добро, ко је за све то крив? Где су кривци. Било је чак и судске истраге. Призивани су многи пред суд. Види се да ствари нису чисте. Али шта је са кривцима? Зар се само собом не намеће држави дужност да се постави за све то озбиљна кривична одговорност?

Ја сам у неколико тачака формулисао те кривичне одговорности, и ево ја ћу их прочитати:

Прво, какви су разлози руководили тадашњег Министра саобраћаја, — мислим да беше г. Милосављевић — да предложи Уредбу о концесији пруге Пожаревац—Кучево, која има интернационални саобраћајни карактер с једне стране и да уступи то Пожаревачкој области, која нема карактер државни, у најширем смислу, да уступи Пожаревачкој области закључење уговора ове пруге, закључење уговора о њеном грађењу и даље да уступи самој области и експлоатацију, што претставља једну нелогичност и истовремено и почетак рађања једне велике афере.

Господо, ви ћете на београдском тротоару видети човека, који је био секретар пожаревачке области, који путује ради наплате својих процената у Цирих да наплати велике суме за учињене услуге Лозингеру. Није то више чак ни тајна.

Друго, грађење пруге Пожаревац—Кучево претстављало је у ствари обавезу за државу, која је чак проистацала из извесних интернационалних аранжмана, па према томе нити је могло, нити је требало да буде предана брига и старање једној области за изградњу и чак за експлоатацију ове пруге интернационалног карактера.

Друго, зашто је одобрен уговор између пожаревачке области и фирме Оријент констрвкт, кад није фирма располагала потребном солидношћу и финансиским капацитетом.

Господо, за ову потврду имамо и ово да је једна од меница које је држава дала, морала ићи на измирење дугова те такозване Оријент-конструкт фирме, мислим код хотелијера Хотел Паласа. Је ли тако, господине Министре? (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Кажу).

Друго, када сам се ја, по једној мисији, налазио у Анкари, онда сам видео један редак пример. Устао сам изјутра и погледао кроз прозор и видео — вешала! Свет се скупио на једном платоу. Ја сам питао шта је то. — Рекоше: вешају једнога министра. — Ко га веша? — Кемал! — Зашто? Ушло се у неку корупционистичку аферу, а у томе је неку улогу, говорило се, играла и ова фирма. (Др. Војислав Дошен: Онда — живео Кемал! То треба и код нас).

Треће, зашто је и како се смела потписити меница и да се да обавеза у име државе на један уговор, који окакве крупне бенефиције даје једној фирми. Тиме је, под новим условима, створена афера таквих размера каква се не памти у нашој земљи.

Четврто, да ли је било савесно да се такве менице дају и какви су разлози руководили да се онако хитно извештава фирма, да се шаљу акта

Министарства саобраћаја и да се упућује писмо фирми Лозингер по целој ствари.

Пето, зашто је тадашњи Министар грађевина продужио рок грађења Лозингеру, кад његова надлежност није била зато већ је то била надлежност Министарства саобраћаја.

Зашто је у тадашњој влади потписан уговор на штету државе, у место на штету фирме, кад је она била крива за немогућност продужења уговора, и кад је за то било околности. Тиме би наша држава била у сасвим другом положају у Хагу.

Господо, ја сам овде учинио само један наговештај. Ја сам учинио овај наговештај с тога што се у животу можемо наћи у једној заблуди, у животу можемо се наћи у једном сплету, ако хоћете и интрига, у животу можемо се наћи и у положају да одмахнемо руком и кажемо: било па прошло, било па пропало. Али у животу, и код сваког човека, мора бити и увек једно питање, а то је тражење логичног исхода из једне ствари и одговорности.

Једна афера тако широка, тако велика, не сме остати без свог логичног излаза, без кривичне одговорности, зато једна истрага, која је почела, која је добила свој изражај кроз комисију компетентних људи, састављену од два три Министарства, од Министарства саобраћаја, од Министарства финансија и Министарства правде, код њиховог готовог извештаја, и код свих ових констатација које нам је г. Спахо рекао. — остаје увек питање: Шта даље? Ко су кривци? Зашто се не оптвужују?

Ако ми будемо једну аферу претрпавали другом, онда нити ће се створити ако не морална свест а оно бар страх од одговорности.

Господо, ја сам на овај начин завршио свој говор, и ако би требало да се каже хоћу ли гласати за овај буџет, онда, господо моја, ви врло добро знате да гласање за буџет Министарства саобраћаја није гласање: дали возови долазе тачно и на време, него то гласање носи чисто политички карактер. Налазећи се на страни нашег Југословенског радикалног клуба у тесној вези са нашим Главним Радикалним одбором, ја ускраћујем и овом буџету свој глас из чисто политичког разлога. (Пљескање на левици).

Председник Stevan Ćirić: Реč има народни посланик г. Rudolf Pleskovič у име групе Југословенске националне странке.

Rudolf Pleskovič: Господо народни посланици, о важности жељезничког питања у народно привредном погледу било би сувишно да се говори, пошто не можемо да замислимо модерну и економски уређену државу без уређеног жељезничког саобраћаја. Зато покланјaju све државе највећу пањњу својој жељезничкој мрежи и с њом добро одржавана жељезничка мрежа и добро изућено саобраћајно особље могу да задовољјавују све данас већ огромне захтеве које поставља жељезницama народна привреда а особито у данашње доба, где жељезницama покушава да конкурише аутомобилски саобраћај како у преносу robe тако и преносу путника. Морамо бити и свесни о томе, какву важну улогу игра жељезница у случају рата. Код нас у Југославији позната је рећеница да су жељезничари наша peta армија. Милioni путничких живота и милијарде народног иметка зависе од добро уређених

жељезничких пруга и о савесности жељезничких службеника.

Ако се осврнемо по другим државama, видимо да државе покланјaju највећу пањњу баš жељезничком питању и питању жељезничког особља, свесно онoга што сам пре напоменуо. У нашим крајевима, а особито оним који су били под Аустро-угарском управом; покланјана је особита пањња свеукупном жељезничком апарату, и особље уживало је привилегирано становиште спрам свих осталих државних службеника. Поред редовне плате која би се одмерила по много вишем животном стандарду жељезничара и са којом данашње плате жељезничара нису у никаквом сразмеру, primalи су жељезнички службеници најразноврсније додатке, као брдски додатак у брдским крајевима, крашки додатак за кршевите крајеве, ритарске додатке у моћварним крајевима, додатке на пругама с извесним бројем километара тунела. Dodaci за службено одело чиновништва били су несразмерно већи од данашњих, док су остали службеници primalи добро службено одело у природи. Закон из године 1931 оduzeо је особљу све егзекутивне додатке, а и додатци за ноћну службу не могу се сравнити са данашњим, који је тек некаква милостинја, готово понизујућа за државног службеника. Чак и код овог скромног додатка за службено одело изиграван је Правилник за службено одело кривим тумачењем прве и редовне помоћи од 600 динара, колико износи та редовна помоћ за званичнике и чиновнике ип кл. X групе — а да о 400 динара што примaju чиновници IX и VIII групе уопште не говорим, јер то уопште не представља никакав еквиваленат за набавку онаквог пристојног службеног одела са рукавицама, како то тражи управа, па и ово тражење стриктно изводи, што има за последицу — казне. Званично одређено доба трајања државних бунди opakлија толико је дугачко, да би морали бити сви предмети од толико ванредно јаке материје и eventualно лежати у складиштима, да би могли да доживе то службено одређено време трајања. Кишни плаштови, које примaju данас тек ретки pojedinci, морали би се дати читавом особљу које врши своју службу под отвореним небом.

Пошто може своју службу да врши савесно и тачно једино материјално обезбеден службеник, а жељезничка служба без сумње спада међу најтеже и најодговорније, јер је познато да се жељезнички службеник стално налази једном ногом у криминалу, а другом у гробу, neophодно је потребно, да се становиште државне управе према таквом огромном државном газдинству из темља менја и да држава покланја својим службеницима bareм ону пањњу која им иде по природи њихове службе. Драконским казнама којима жељезничка управа покушава да принуди своје службенике на тачно извршавање прописа, које жељезничка управа често пута и сама гazi, радaju само nezadovolјством, које већ озбиљно угрожава савесно вршење службе на какво су навикли наши добри жељезничари: Због тога је neophодно потребно, да жељезничка управа почне са извођењем мера које ће да задовољје службенике и које ће бити уједно и гаранција за успех ове важне grane државног газдинства.

Најактуелније питање је питање жељезничког радништва; које морамо да убројимо међу најслабије плаћено у држави. Правилник који би пружио радништву bareм minimum егзистентне могућности, или се не употребљава или се пак тумачи увек на штету радништва. Retко који радник има 25 радних дана у месецу, колико је предвиђено Правилником. Nedovolјни кредити за радну снагу и за материјал, као и у сталну

praksu uvedeno virmanisanje kredita za radnu snagu na korist nabavki materijala, ozbiljno ugrožava pravilno funkcionisanje saobraćaja zbog nedovoljnog održavanja pruga, bezbednostnih i signalnih naprava. Da bih se u detalje ograničio samo na područje Ljubljanske železničke direkcije, gde su mi prilike najbolje poznate, navodim ovo: Zbog nepravilno podeljenih kredita češće se dešavaju slučajevi, da se u letnim mesecima radi čas sa nestalnim ugovornim radnicima i na račun ove prevelike revnosti u letnim mesecima, moraju u zimi stalni radnici da ostanu bez rada, toliko da jedva rade osam do petnajest dana, što je i suviše malo za egzistenciju njihovu i njihovih porodica.

U buduće neka se krediti za stalno radništvo odele od kredita za sezonsko radništvo. Na području ljubljanske direkcije ovim je proučavanjem bez zarade pogodeno oko 4600 radnika, od kojih polovina sasvim zavisi od zarade kod državnih železnica. Ovom redukcijom radnog vremena Uprava sama grubo krši čl. 35. Pravilnika za radnike državnih saobraćajnih institucija, koji zajemčuje radništvu minimalno 160 satno mesečno uposlenje, premda je dokazano da ni puno uposlenje ne pruža radništvu dovoljno sretstava za najskromniju prehranu. Železnička uprava krši takođe odredbe čl. 22 i 23 radničkog Pravilnika, koji predviđa za radnike sa određenom neprekinutom službom stalnost. Mnogo ima radnika sa 6 do 10 godišnjom službom, koji još nisu postali stalni, i pored jasnih odredaba Pravilnika i odnosnih podnesenih molbi. Time gube godine koje bi im se inače ubrojile za osiguranje za starost. Ovaj postupak železničke uprave neprimeran je sa socijalnog stanovišta i škodi ugledu i same Uprave, jer ona time gazi odredbe koje je sama izdala, kao što sam već nekoliko puta napomenuo u svojim izlaganjima. Radnici koji su već godinama bez prekida u železničkoj službi, još uvek se vode kao ugovorni radnici, premda bi se po čl. 10 morali smatrati običnim fizičkim radnicima. Takvo pogrešno i štetno tumačenje Pravilnika ima za posledicu, da im se i novim Pravilnikom o povlasticama oduzimaju povlastice za vožnju železnicama.

Sramota je za državnu upravu da se njeni službenici moraju obraćati za pomoć svojim stručnim organizacijama da spasu svoje porodice od gladovanja zbog besposlice, dok pruge, osobito na području ljubljanske železničke direkcije, propadaju i jedva zadovoljavaju zahteve međunarodnog tranzitnog saobraćaja.

Dok sam sada govorio o radništvu kome država ne daje osamsatno dnevno uposlenje kroz ceo mesec, hoću da daljim izlaganjima dodirnem one železničke nameštenike, koje baš zbog njihovog postavljenja železnička uprava iskorišćuje i preopterećuje, zbog čega ima javnost da blagodari samo njihovom beskrajnom požrtvovanju što se ne dešavaju kobne nezgode, pa osećam u sebi dužnost da u ime javnosti izjavim železničkim službenicima puno priznanje za njihovo veoma razvijeno osećanje odgovornosti, a koje, žali Bože, ne nalazi odziva ni kod same železničke Uprave.

Živimo u doba prilično velike ekonomske nesređenosti. Jedno od najvažnijih pitanja u ovo doba je pitanje osmočasovnog radnog dana. Ovo je pitanje danas tim aktuelnije, što mnogi ljudi ne mogu da dobiju osmočasovno dnevno uposlenje, dok su opet drugi vremenski toliko zaposleni da im njihovo dnevno uposlenje iznosi 10 pa i više časova. Žali

bože, moram da konstatujem sa ovoga mesta, da naša železnička uprava prednjači u prekomernom zaposljavanju postavljenog osoblja.

Kao normalno radno vreme za pojedinca važi za jednu kalendarsku godinu tj. 365 dana, 8 puta 280 časova — to je 2240 radnih časova. Svaki stalno namešteni službenik ne bi imao da bude vremenski uposlen više od označenog broja časova. Od 365 raspoloživih dana imalo bi da bude 280 radnih dana sa po 8 časova rada. Ostali su dani oslobođeni od obaveznoga rada s obzirom na nedelje, praznike i zakonom određene godišnje odmone. Za ovo normalno radno vreme svaki službenik ima da dobiva za učinjeni rad toliku nagradu da može da živi prema svome staležu. Kod nas se pak iz dana u dan sve češće izražava nezadovoljstvo sa strane službenika. Ima na jednoj strani radnika koji se žale da nemaju punog uposlenja i ne mogu da svojom malom zaradom prehranjuju sebe i svoje porodice, dok ima opet na drugoj strani mnogo službenika, kao saobraćajnika, skretničara, čuvara pruge, voznog, mašinskog i ranžirnog osoblja, koje se žali zbog preopterećenja da ima premalo odmora i suviše malo mogućnosti da bi se moglo dovoljno brinuti oko svojih porodica. Računima je dokazano da radnici na pruzi nisu uposleni godišnje ni 2.000 časova, dok egzekutivni službenici u mnogim slučajevima daleko prelaze i preko 4.000 radnih časova u jednoj godini. Ove su razlike ogromne i takvi slučajevi idu na hiljade. Jasno je da je takvo stanje službenih odnosa veoma nesocijalno i da stvara nezadovoljstvo među službenicima. Ovo nezadovoljstvo proizilazi iz propadanja ljudi koji na jednoj strani zbog male zarade a na drugoj zbog preopterećenja u službi ne mogu davati svome organizmu ono što je potrebno za redovno njegovo izdržavanje.

Da se opet ograničim na područje Ljubljanske železničke direkcije, imam da napomenem da su pruge jako opterećene i otpada zbog toga na pojeđinog službenika srazmerno veoma veliki rad. Prema podacima Zagrebačke privredne revije „*Ekonomista*” iznose finansiski dohotci državnih železnica za budžetsku godinu 1935/36:

Direkcija	Ukupni dohodak u milionima	Na 1 km. pruge	Na jednog službenika
Ljubljana	406.3	355.000	41.900
Zagreb	503.—	227.700	31.100
Subotica	367.6	193.700	40.800
Beograd	483.7	183.400	27.200
Sarajevo	174.1	111.300	16.600
Prosečno	—	214.220	31.540

Ljubljanska direkcija daje dakle 21% celog prihoda 65.5% iznad proseka prihoda na 1 km i daje 32.8% iznad proseka prihoda na jednog službenika. (Ministar bez portfelja *dr. Šelkija Behmen*: A koliko imate fakulteta, a Sarajevo ni jedan?) Ove dokaze još ću nadopuniti pregledom radnosti i opterećenja pruga i službenika u pojedinim oblasnim direkcijama. Odnosni podatci uzeti su iz službene statistike za godinu 1934. U ovom se pregledu dobro vidi u kojoj je direkciji specifički najjači saobraćaj i osoblje najjače opterećeno. U ljubljanskoj direkciji premašuje putnički saobraćaj sa 87%, a teretni sa 20%. Na osnovu toga opravdano je nastojanje slovenačke javnosti, da se poveća stanje osoblja za toliko, da bi službenici vršili službu po sistemu osmočasovnog radnog dana, a to je godišnje 2.200 časova. Zbog ovoga, hitno je potrebno da se na području Ljubljan-

ske direkcije uposli još oko 2.000 službenika, tako da se poveća stanje od 9.300 na 11.300. Ovome povećanju stanja sledovalo bi za železničku upravu povećanje izdataka za oko 40 miliona godišnje. Pošto su železnice u Ljubljanskoj direkciji visoko aktivne, jeste to moguće. Mada bi se ovako povećalo stanje, ipak bi bilo iskorišćavanje osoblja još uvek najjače u državi, ali bi se ipak približili principu jednakosti opterećenja službenika na području svih državnih železnica. U praksi je doduše nemoguće da bi se potpuno izjednačilo uposlenje pojedinih službenika, ali odnosne nejednakosti ne bi smele nadmašivati razliku od 1/12 normirane radnosti. Ako se pak osoblje uposli, od vremena do vremena, iznad normale, mora da se daje lična nagrada za iznadnormalni rad. Uposlenjem oko 2.000 novih službenika izdašno bi se ublažila i kriza nezaposlenosti, koja je u Dravskoj banovini srazmerno najveća. U znaku „štednje“ uprava reguliše uposlenje osoblja tako, da radnicima, kojima je ošteta za rad odmerena po času, smanjuje radno vreme, dok po zakonu postavljeno osoblje, koje za minimalno ili maksimalno uposlenje prima istu oštetu, opterećuje do krajnosti. Svi apeli javnosti i stručnih organizacija za ukidanje ovih i sličnih nepravda ostali su do sada bez znatnijeg uspeha. Ne samo da to stanje nije ustaljeno, nego se još pogoršava iz godine u godinu. Državna i nacionalna svest kod službenika pomalo malaksava, dok se, naprotiv, ovakim nesocijalnim postupkom uprave priprema zgodan teren za prevratne ideje. Da su moja tvrdjenja u pogledu preopterećenja osoblja na području Ljubljanske železničke direkcije istinita, navodim još ove činjenice:

1) „Slovenec“, glasilo JRZ za Dravsku banovinu, navodi to u podužem članku 23-VI-1936 god. Tu iznesene tvrdnje još danas nisu demantovane.

2) Pruge Ljubljanske železničke direkcije najstarije su i zbog visokog opterećenja potrebno im je više radnih snaga za održavanje i sanaciju. Opšte je poznato, da se pruge bivše Južne železnice sve od kako su preuzete godine 1923, pa do godine 1934 gotovo nisu nikako opravljane.

3) Saobraćajnici pruge Zagreb—Zidani Most, koja je druga najopterećenija pruga u celoj Kraljevini, imali su u ovogodišnjoj letnjoj sezoni turnus 12/24, ali su morali pre noćne ture davati petočasovnu pomoć činovniku u redovnoj službi, što je iznosilo ukupno 290 časova mesečnog uposlenja.

4) Stanje osoblja magacinske službe na stanici Ljubljana glavna stanica je za 15 lica ispod normale.

5) Stanica Zidani Most dotirana je sa 20 službenika ispod normale, a Ljubljana glavna stanica sa 80.

6) Većina već dosluženih i u bolničkom stanju nalazećih se službenika još se danas vode kao egzekutivni službenici, premda su po starosti i nemoći kao nesposobni i maknuti iz ekzekutivne službe.

Već saobraćajno komercijalna služba sama ima takvih preko 500, a slične prilike vladaju i u građevinskoj i mašinskoj službi.

Zbog svega toga već je sasvim iluzorno korišćenje zakonitim godišnjim odmorima i imaju da se za korišćenje godišnjeg odmora sa strane jednog službenika prekomerno uposle ostali, pošto nema rezerve, a da ima slučajno, nemoguće je korišćenje odmorom zbog nedostajanja kredita. Zbog toga uveden je nesocijalni običaj, da se takvi rezervisti za vreme substitucije jednostavno premeste u odnosnu stanicu, bez obzira na njihove porodice i socijalne prilike, samo da se uštede inače njima pripadajuće

dnevnice. Ovo se najviše praktikuje sa činovničkim pripravnicima, koji su, što se tiče socijalnog položaja, odmah iza radnika.

Kod ljubljanske direkcije, a osobito u saobraćajno-komercijalnom odeljenju, smatraju se godišnji odmori službenika kao nekakva milost, a ne kao pravo koje pripada po zakonu.

Što se tiče samog budžetiranja hteo bih da napomenom ovo: iz redovnog godišnjeg prihoda od železnica svake se godine određuje revizija od 200 miliona dinara za građenje novih pruga. Ovaj je postupak budžetiranja po mome trezvenom merenju pogrešan, jer bi tekući dohotci železnica morali prvenstveno da se upotrebljavaju za redovno održavanje i tehničko usavršavanje već postojećih pruga i za dovoljne i pravedne nagrade osoblju. Potrebno je, da se grade nove pruge, pa mislim da bi se moralo u tom pogledu raditi intenzivnije i brže. To bi imalo da se sprovede putem dugoročnih zajmova, na što bi imao da se upotrebi novac, koji je uložen u raznim novčanim zavodima, na primer u Hipotekarnoj banci i dr. Jer se tako veliki iznos oduzima iz državanju i usavršavanju pruga i platama osoblja, neminovna je posledica, da se nivo održavanja mnogih starih pruga, koje su još danas glavne arterije kako domaćeg tako i međunarodnog saobraćaja, nije digao iz stanja godine 1918, a u konkretnim slučajevima pokazuje čak i nazadovanje. Na nekim prugama ljubljanske direkcije u svoje vreme postignute su veće brzine vozova od današnjih. Ponavljam još jednom, da se potrebama ljubljanske direkcije ne ukazuje ona pažnja i ono uvažavanje, koje je potrebno s obzirom na ekonomski razvitak, stupanj kulture i susedstvo dva velika evropska naroda sa visoko razvijenom kulturom i privrednom snagom.

U ovim izlaganjima ocrtao sam neizdržljive železničke prilike na području Ljubljanske direkcije. Ali neću time da tvrdim, da su prilike na područjima drugih direkcija bolje, barem ukoliko se to tiče materijalne situacije nameštenika. Ali da se Ljubljanska železnička direkcija tretira u drugom pogledu gore nego druge, vidi se iz cifara i tabela, koje sam vam naveo.

Da u kratko dodirnem još upravne stanove, hoću, da napomenem vapijuću nepravdu, da moraju nameštenici, koji su prirodom svoje službe neophodno vezani na upravne stanove, platiti za njih prilično visoku kiriju. I u tom pogledu železnička bi uprava morala biti uvidavnija.

Pod kraj svojih izlaganja hteo bih da napomenem još preterani centralizam, koji je uveo sadašnji režim u pogledu postavljanja nameštenika, a ovo zbog toga, što je sva postavljanja, pa čak i postavljanja radništva, gospodin Ministar zadržao sam. Pored toga dešavale su se kod ovih postavljanja nepravde, da su politički prijatelji g. Ministra odmah postavljeni kao dnevničari na sistemaziranim mestima, dok stari stalni radnici, namešteni po Pravilniku o radnicima, posle više godina neprekidne službe ne dolaze na sistemazirana mesta. Čini mi se, da je železnički aparat suviše osetljiv za takve partizanske eksperimente.

Da bi se poboljšale prilike u železničkoj službi, bilo bi potrebno:

Da se striktno izvršuju odredbe Pravilnika i Zakona o uposlenju, odmorima, substitucijama i slično; da se obezbede osoblju prema njegovom radu i odgovornosti odgovarajući dohodci; da se uvedu oso-

bite nagrade za prekomerni rad; da se povećaju dosadašnje nagrade, šporedne prinadležnosti; da se povećća pomoć za nabavku službenog odela i pravo na odelo proširi na sve one službenike, koji moraju po Pravilniku da nose službeno odelo; da se svim službenicima, koji vrše ekzekutivnu službu, priznaju sva prava koja su nevezana s ovom službom, i da im se doda osobiti ekzekutivni dodatak, kakav su imali do godine 1931; da se vrše napredovanja automatski, a ne prema budžetskoj mogućnosti, kao do sada, gde mora da se čeka na ispražnjenje mesta; da se prestane sa preteranim centralizmom i to u pogledu postavljanja osoblja kao i u pogledu raznih nabavki materijala; neka se prestane sa preteranom štednjom kod izdavanja materijala, što samo povlači štetne posledice za sobom, i da se na području ljubljanske direkcije poveća broj personala, pošto je isti danas preopterećen.

Apelujem na uvidavnost Kraljevske vlade, a osobito na g. Ministra saobraćaja, da uvaži navedene predloge s obzirom na ranije iznesene činjenice, jer u tome u glavnoj meri zavisi redovni saobraćaj i ekonomski napredak naše države. (Živo odobravanje i pljeskanje na levici).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Nikola Kabalin u ime grupe Jugoslovenskog kluba.

Nikola Kabalin: Gospodo narodni poslanici, pošto sam ja u svom govoru u Finansijskom odboru dosta opširno tretirao sve grane saobraćajne politike, gotovo ne bi bilo potrebno da ovde ponovo govorim. Medutim ja bih želeo, da se u ovom svom govoru u glavnom dotaknem pomorstva, jer držim da se o tome nikada dovoljno ne govori u Beogradu i u ovome Domu. Radi toga ću ja sve svoje napomene, koje su potrebne da se kažu, učiniti govoreći u glavnom o pomorstvu.

Gospodo narodni poslanici, pre no što predem na samu temu, želim da se dotaknem nekih općenitih stvari. Ja priznajem i upisujem u aktivu Gospodina Ministra saobraćaja, da je pokazao za razliku od drugih ministara, da ne beži od kritike. To je on pokazao u dva maha. Jednom u Finansijskom odboru, kad je na moj predlog pristao na anketu za ispitivanje ugovora za gradenje železnica, a drugi put danas, jer nam je dao odštampan svoj ekspozicija tako, da se možemo upoznati sa svim podacima iz njegovoga resora. I kad bi ovakva bila saobraćajna politika g. Ministra saobraćaja, kao što je ovde ispravno sa formalne strane postupljeno, onda bi smo sa njome mogli biti zadovoljni. (Čuje se: I glasati za!). Jeste, onda bi i glasali za. Medutim ako uzmemo delovanje ovoga Ministarstva i po onom radu gde Ministar saobraćaja vrši službu regulatora i po onom poslovanju saobraćajne politike, gde Ministar saobraćaja, vrši ulogu eksploatatora saobraćajnih sretstava, vidimo da tu ima mnogo i mnogo stvari, koje ne idu u redu. Ja u pogledu železnica imam da kažem da imamo prevelik eksploatacioni koeficijent, pa prema tom kapacitet železničkoga parka i pruga nije dovoljno iscrpljen na suprot toga, što nam g. Ministar kaže u ekspoziciji da imamo personal, koji je više opterećen no i u jednoj drugoj državi. U pogledu rečne plovidbe naše plovne reke niti su uzdržavane, niti su one, koje se mogu učiniti plovnim regulisane. Ja bih ponova apelirao na Gospodina Ministra, da bi nastojao, da iz kredita za javne radove izdvoji izvesnu sumu i pristupi regulaciji Save od Rugvice preko Zagreba do Krškog. To bi bilo nesum-

njivo u interesu potreba naroda, jer bi nastupilo sniženje cena, a naročito sniženje cena robe. Taj bi trošak, da se učini Sava plovnom do Zagreba iznosio oko 50 miliona a ako bi se provela regulacija dalje od Siska do Krškog, to bi stajalo oko 190 miliona i cela regulacija Save, ako bi se provela, kako sam izneo, ne bi stajala toliko koliko 100 km. železnice. Ja ponovo skrećem pažnju Gospodinu Ministru saobraćaja, da uvaži, da jedna šestina od celokupnoga izvoza i jedna četvrtina uvoza otpada na rečne puteve, i da bi prema tome bilo krajnje vreme da uredimo naša saobraćajna sredstva na vodi.

U pogledu pomorstva sigurno je, da je naša državna uprava njega potpuno zanemarila. Kako su se svi narodi u istoriji, kad su god vodili ratove, u glavnom borili za more i za izlazak na more. Pa i mala Srbija, kad je bilo govora o oslobodenju svoje rodene braće, i onda je imala povrh ostalog i to na umu, da treba da dođe na more i da se ne uguši u vlastitom salu. Kad su tako svi narodi radili u istoriji i kad su svi narodi došli i do blagostanja i do visoke, velike kulture baš zato, jer su bili kraj mora i jer su more izrabljivali i u ekonomskom pravcu, naša država, koja je dobila jednu vrlo veliku obalu, koja iznaša preko 1500 kilometara, obalu, koja je lepo razvijena i podesna za izgradnju luka, obalu, sposobnu i za turistički saobraćaj, ipak je naša državna uprava tu obalu toliko zanemarila, da bi se gotovo moglo kazati, da ni ne zna, da ta obala postoji.

Izgledalo bi po onome, kao što radi Ministarstvo saobraćaja, da nema smisla za to, i ne samo da nema smisla, nego i izbegava i privatnu inicijativu kad ova želi da je pomogne u izgrađivanju pomorstva.

Tako je bilo kod nas propisano osnivanje pomorskog trgovačkog veća Zakonom od 6 septembra 1919 god. kao savetodavnog organa direkcije pomorskog saobraćaja. Direkcija je imeņovala 1928 godine i članove toga veća, i usuprot što u toj Uredbi samoj stoji, da se to veće ima prema potrebi da sastaje, ipak Ministarstvo saobraćaja nije, niti direkcija pomorstva nikada sazvala to veće. Prema tome bi izgledalo logično, da nema nikakve potrebe, koje bi to veće imalo da raspravi.

Gospodo, svi narodi na svetu vode jednu protekcionističku politiku u pitanju pomorstva. Svi oni ne samo da izgrađuju svoje luke, ne samo da potpomazu svoje brodarstvo drugim načinom, nego unapređuju pomorstvo i direktno potporama iz državne kase. I naša država priključila se onim državama, koje vode tako zvanu protekcionističku politiku u pomorstvu.

Razlozi za vodenje protekcionističke politike jesu ekonomske, političke i vojno političke prirode. Pa i one zemlje, koje nisu bile pristaše protekcionizma, i one zemlje su u velike pomagale pomorstvo, i danas se čuju glasovi u njihovim parlamentima, da bi trebalo pomorstvo više pomagati.

Jedan od načina, kako da se pomogne unapređenje pomorstva, bilo bi da se kroz carinski zakon uvedu pogodnosti na carinama za onu robu, koja ulazi u našu zemlju preko morskih luka.

To do sada kod nas nije bio slučaj, i ja bih molio sa ovoga mesta g. Ministra saobraćaja, da se utiče, da se kod noveliranja novog carinskog zakona, koje je g. Ministar finansija najjavio, vodi o ovome računa.

U pogledu subvencija bilo bi potrebno da se ispituju eventualno i drugi načini potpomaganja našeg brodarstva.

Dok mi subvencioniramo samo velika društva, mi za manje jedinice, za jedrilice specijalno, ne damo ništa. Francuska je na primer u tom pogledu davala ogromne sume novca, tako da je podigla brojno stanje jedrilica. Mi smo na primer kroz naše subvencije, postigli da smo učetvorostručili našu brodsku tonažu, ali je tonaža na našim jedrilicama vrlo mala tako da iznosi jedva oko 10%.

U pogledu morskih luka dolaskom g. dr. Spahe nastupio je jedan preokret. On je najavio gradnju jedne velike luke, i to u Pločama. Princip je, da ne bude mnogo luka u jednoj zemlji, nego da ih bude malo, ali da budu velike i dobro opremljene. Iz ovoga što g. Ministar saobraćaja želi graditi luku u Pločama, izgleda kao da su dosadašnje naše velike luke tako opskrbljene, da njima više ne treba ništa i da je njihov kapacitet potpuno iskorišćen. Medutim te naše luke ne samo da nemaju dovoljno operativne obale, ne samo da nisu sa lučkim napravama dovoljno opskrbljene, nego nemaju niti najosnovnije, što bi trebalo da imaju. Ministarstvo saobraćaja nije se pobrinulo niti da te luke budu bar u pogledu primanja većih brojeva u ispravnom stanju.

Mi imamo svega tri bagera, za koja sam ja još 1935 godine rekao da ih treba zameniti sa novim. Iako onda Ministar saobraćaja nije hteo da se osvrne na tu moju primedbu, ipak je morao ili u lanjskoj ili u ovogodišnjoj debati, da prizna da su to tri, po Austriji „rashodovana“ bagera.

Dakle, kod takvog stanja stvari, gde za luke nije ništa učinjeno danas, gde se za njih utrošila jedna vrlo mala svota novca, setio se g. Ministar da treba izgraditi jednu novu luku. Za gradnju jedne luke trebaju ogromni krediti, ogromni novci. Da biste dobili predodžbu koliko iziskuje jedna velika luka, ja ću vam spomenuti slučaj Gdinje u Poljskoj, gde je utrošila Poljska država u našem novcu, jednu milijardu i 500 miliona dinara za izgradnju Gdinje. Još 1920 godine to je bilo jedno malo selo, koje je brojalo svega 400 stanovnika, da bi 1932 godine brojalo 40.000 stanovnika, sa tim ogromnim investiranim kapitalom.

Veličini te luke ima se da zahvali, da je celokupan tranzit Čehoslovačke, iako smo mi njoj daleko bliži, iako Čehoslovačka stoji vrlo često u političkom konfliktu sa Poljskom, ipak ceo njen tranzit ne ide prema našim lukama, nego prema Gdinji. Radi toga su se sa pravom naši privredni krugovi bunili, što se kod nas ne vodi dovoljno računa, da naše tarife budu saobražene potrebama privrede i da se dadu izvesne pogodnosti, pa da Čehoslovačka može svoj tranzit da okrene prema našim lukama.

Istina je da je Ministarstvo jedan takav sporazum i napravilo sa Čehoslovačkom državom, ali se tu opet ukazala druga jedna zla strana, koja vlada u našem Ministarstvu saobraćaja, da se smatra da time što je sporazum gotov, da je time i uloga Ministarstva saobraćaja završena.

Zaboravio je g. Ministar saobraćaja da bi trebalo voditi računa i o tome, da češka javnost bude obavještena i da naše nije samo da damo izvesti pogodnosti nego da i aktiviramo poslove kao što rade druge države. Druge države imaju posebni biro sa svrhom, da propagiraju prevoz tranzitne robe preko njihovih zemalja.

Princip bi bio, da mi naše velike luke: Sušak, Šibenik, Split i Gruž osposobimo da mogu primati što više brodova, da ih osposobimo da potpuno ud-

voljavaju našim potrebama, potrebama privrede i potrebama države, jer će doprinos iz brodarstva odraziti se i u platnom bilansu naše države. Da bi se to moglo prosuditi, bilo bi potrebno, — ja sam to već pomenuo g. Ministru saobraćaja u Finansijskom odboru, — da bi prikupio podatke o tome, koliko naše brodarstvo zaraduje i kakva je njegova pozicija u našem platnom bilansu. Jer dok naši domaći ekonomičari tvrde, da je doprinos našeg brodarstva pasivan, dotle po izveštaju Lige naroda izgleda, da imamo jednu aktivu od preko 100,000,000 dinara. To bi bila jedna vrlo važna okolnost, jer bi mogli i po vibraciji doprinosa iz našeg brodarstva da zaključujemo i na eventualno povećanje subvencije, ili u tom obliku ili u obliku premija, koje sam ja predlagao u Finansijskom odboru.

Gospodo, naše brodarstvo bilo je pomagano od države dosta izdašno, to moram priznati, ali je imalo jednu veliku nepriliku da dotacije, subvencije nisu bile isplaćivane na vreme. Ipak je, kao što sam rekao, naša brodska tonaža znatna i povećava se, zahvaljujući subvenciji i to baš u vreme, kad se brodarstvo nalazilo u teškoj krizi. Kad je 1920 godine nastupila kriza u brodarstvu, naši brodovi su imali sve manje i manje zarade i naši pomorci su ostali bez hleba. To se još više pogoršalo 1932 godine. Medutim sada pod konac prošle godine mi vidimo da se naše brodarstvo opet oporavlja i da su vozaerske takse kod brodarstva znatno povišene, a negde i udvostručene. Medutim, bojim se da ova konjunktura u brodarstvu nema duga života i verovatno, da je ona samo posledica velikih transporta materijala u svrhu naoružanja.

G. Ministar saobraćaja ima u rukama s jedne strane nadzor nad morskim saobraćajem a s druge strane ima u rukama državne železnice. Potrebno bi bilo da kod ustanovljavanja tarife više vodi računa nego što je do sad vodio, da unapredi pomorstvo. On će dobiti kroz to i direktne koristi ne samo kroz to, što će omogućiti da će se doprinos brodarstva na platnom bilansu povećati nego će doprineti mnogo i tome, da će u onim pasivnim krajevima omogućiti našem narodu veću zaradu i to lučkim radnicima kod utovara i istovara, građevinskim radnicima kod radova oko uredjenja obala, morskih pristaništa i luka, te konačno pomorcima iz primorskih krajeva. Prema tome, imaće državna kasa indirektnih koristi od toga. Ja bih molio Gospodina Ministra, da ovom pitanju posveti veću pažnju nego do sada, jer ćemo se inače svi mi pridružiti predlogu da se taj dio njegovog resora i izdvoji i da se obrazuje posebno Ministarstvo, kao što je to predložio naš drug g. Čejović.

Posebno pak upozorujem Gospodina Ministra, da je devalvacijom italijanske lire znatno pogodena konkurentna sposobnost sušačke luke. Devalvacijom italijanske lire sa 40% neki stavovi, koji su do sada bili izjednačeni sa stavovima prema Sušaku iz naših slovenskih stanica, kroz to što Italija nije nakon devalvacije povisila svoje stavove, postala je sušačka luka nesposobna za konkurenciju, tako da će promet ići iz Trsta a ne iz Sušaka za te slovenske stanice. Zato molim Gospodina Ministra da bi ove stavove tarife reducirao.

Jednako bih upozorio Gospodina Ministra saobraćaja, da su godišnje putničke tarife prevelike, i ako ja priznajem da normalne tarife nisu baš previše. Ipak bi trebalo onim putnicima koji ne putuju retko nego kojima je putovanje sastavni dio nji-

hovich zanimanja, n. pr. trgovačkim putnicima i raznim drugim privrednicima koji su upućeni usled svoje profesije, da budu često na putu, trebalo bi da se njima dadu veće pogodnosti nego što je to bilo do sada. Tarifni odbor, koliko mi je poznato, izradio je u tom pogledu predloge, jer je primerice specijalno u Savskoj banovini to pitanje akutno, jer u Savskoj banovini uzimaju najviše godišnjih karata za putovanja. Ja mislim da bi bilo potrebno da se izade u susret ovim privrednicima, jer je to u interesu ne samo njih nego i države, pošto će ona na taj način time privući veći broj putnika, koji su do sada zbog relativno velikih cena na železnicama izbegavali železnice, već su išli automobilima. Jedan trgovački putnik kad primerice uzme jednu liniju, on je vezan od voza do voza, a ako ide automobilom, premda više troši na putu za prevozno sredstvo, on ipak izvrši više posla nego inače kad bi išao železnicom, pa to umanjuje troškove.

Ja bih se još sa nekoliko reči dotakao ribarstva, ali kako će o tom predmetu govoriti naš poslanički drug, g. Mastrović, i to pitanje detaljno tretirati, ja ću preko toga preći.

Još nekoliko reči ja bih kazao o jednom specijalnom ovlašćenju koje je tražio g. Ministar saobraćaja u prošlom Finansijskom zakonu, a koje se odnosi na Fond za izgradnju i održavanje morskih luka i pristaništa. (Jedan glas: Nema para, nema nijednog dinara.)

To ovlašćenje tražio je g. Ministar lanjske godine, a ove godine je doista izostala iz budžeta Ministarstva saobraćaja ona pozicija, koja bi od sada imala služiti kao izvor prihoda za ovaj fond. Međutim, prema mojim informacijama, u Uredbi je naznačeno da će se ove svote koje budu dolazile u prihod ovoga fonda, trošiti samo na velike luke. Prema tome, male luke i mala pristaništa i ostala služba obalska ostaće bez sretstava, pa ipak je gospodin Ministar brisao iz budžeta ove stavke koje su se upotrebljavale baš u te svrhe. Radi toga bi u neku ruku trebalo precizirati taj član Uredbe i označiti u koju svrhu imaju da se troše prihodi fonda za održavanje pristaništa i luka. Ja mislim, da bi se to moglo lepo izraziti ako bi se kazalo: „Prvenstveno za velike luke”, jer bi to značilo da se iz toga fonda mogu održavati i druge luke. Ja pristajem da se u prvom redu to ima trošiti na održavanje velikih luka. Bilo bi, dakle, dovoljno ako bi se kazalo samo „prvenstveno”, ali ako bi to bilo ispušteno, onda bi to moglo biti zapreka i da se za ostala pristaništa ne dadu nikakvi krediti za njihovo održavanje.

Na kraju svojih izlaganja o pomorstvu, ja bih hteo gospodina Ministra saobraćaja da uputim samo na jednu činjenicu, i ako to jednim delom spada u nadležnost Ministarstva socijalne politike: da se povede veća briga o našim pomorcima. Za vreme krize u brodarstvu, jedan veći deo naših pomoraca ostao je bez hleba. Sadašnje stanje naših pomoraca u toliko se nije popravio, što je relativan broj posade kod nas vrlo nizak. Posada na našim brodovima mnogo je manja negoli što je to slučaj sa posadom u drugim pomorskim zemljama. U Engleskoj, na primer, na jednu bruto tonu otpada 2,57 članova posade, dok kod nas samo 1,33, dakle upravo polovina. Znači, dakle, da je u Engleskoj za istu veličinu broda i za isti tovar posada dva puta veća nego kod nas. Gospodin Ministar ima ingerenciju na tome po gotovu onda, kad se njegovom inicijativom daju bro-

darstvu subvencije, pa radi toga ga molim da učini nešto za ove naše pomorce.

Ograničavajući se na ove opšte napomene iz naše saobraćajne politike, ja bih pri zaključku svoga govora hteo da napomenem, još i nekoliko lokalnih stvari. Rekoh lokalnih, i ako one nisu baš tako lokalnog karaktera, kao što bi to izgledalo. Ja bih skrenuo pažnju g. Ministru saobraćaja na to, da se je pitanje izlaska Slovenije na more trebalo što pre da reši. Bilo bi potrebno da se to pitanje već jedanput likvidira, jer je to u interesu ne samo Slovenije i Primorja, nego je to i u interesu državne kase. Sa izgradnjom spoja: Vrbovsko—Černomelj, a preko te pruge imao bi da se ostvari spoj Slovenije sa morem, skratila bi se distanca od Maribora do Sušaka od 500 kilometara na 319 kilometara, dakle za 181 kilometar.

Distanca Maribor—Trst iznosi upravo 319 kilometara dokle dosadašnja distanca od Maribora do Trsta, a od Maribora do Sušaka iznosi 500 kilometara. Za izgradnju ovoga spoja ta će se distanca smanjiti i biti konkurentna sa relacijom Trst—Maribor. Kroz tu prugu moći ćemo da skrenemo tranzit i kada ne bi davali nikakve žrtve u tarifskim stavovima, i tada bi mogli krenuti tranzit iz Čehoslovačke na naše luke. A ako još damo izvesne pogodnosti u tarifama, onda ćemo doći i do potpunoga prioriteta za ovu našu prugu.

Ja upozoravam g. Ministra da prema proračunu privrednih stručnjaka gubitak na izostanku ovoga tranzita iznosi oko 50 miliona dinara u stranoj valuti. Toliko smo gubili u stranim devizama. Radi toga bilo bi potrebno da se radovi na ovoj pruzi što pre dovrše i da jedanput dodemo do ovoga spoja.

Druga jedna stvar, a to je takode pitanje železnica, jeste da Ministar saobraćaja uzme u rasmatranje da Plitvice dobiju železničku stanicu. Dokle nije nikakvo veliko čudo da kod nas vrlo mali broj opština ima brodersku ili železničku stanicu, čudo je veliko i jedna sramota da jedan ovako lep turistički objekat, — kamo kada dođu stranci Englezi i Amerikanci čude se da nikada u životu tako štogod nisu videli, — da mi za 20 godina od Oslobođenja još nismo rešili to pitanje spajanja Plitvica sa železničkom stanicom iako distanca iznosi svega desetak kilometara. Ja bih molio g. Ministra da uzme u rasmatranje i ovo pitanje.

U pogledu daljih potreba u Primorju u pogledu železnica ja bih mu ponova skrenuo pažnju na pitanje stanice na Sušaku i Plasama, koja su obadva mesta u turističkom pogledu vrlo važna i to bi pitanje trebalo ako ne radi čega drugoga, ono radi prestiža države urediti, da na granici države te stanice ne predstavljaju našu narodnu sramotu.

Dalje bih molio g. Ministra da dade ispitati elektrifikaciju Sušačkog tunela, jer je danas taj tunnel neupotrebljiv s obzirom na to što mnogi stranci dolaze ovom prugom.

Ja bih molio g. Ministra saobraćaja da ove moje napomene specijalno u pogledu pomorstva i interesa našega brodarstva, uzme k srcu više nego što je do sada uzimano i da se s tim pitanjima više pozabavi. Trebalo bi, da se u našoj državi, koja je dočekala posle Ujedinjenja da dobijemo lepo razvijenu obalu, da se tim pitanjima posveti veća pažnja.

Na to neće moći Ministar g. Behmen, kao što je dobacio g. Pleskoviču, da kaže, da Primorje ima fakultete, a Sarajevo nema ništa; neće moći tu upadicu meni učiniti, jer mi u Primorju ne samo da ne-

mamo fakulteta i drugih ustanova, nego nemamo ni hleba, a ova pitanja, koja sam dodirnuo ne samo da će koristiti našem narodu, nego će doneti i nove prihode u državnu kasu. Izjavljujem da ću glasati protiv budžeta Ministarstva saobraćaja. (Odobranje i pljeskanje na levlci).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Vladimir Tišma u ime grupe Jugoslovenskog kluba.

Владимир Тишма: Господо народни посланици, тачно је што је г. Министар саобраћаја у свом експозеу истакао, а то је: да је у разматрању буџета Министарства саобраћаја потребно увек имати у виду специјалан значај установа и предузећа овог Министарства. Тачно је и то да је при државном газдинству потребно с друге стране компримити државне расходе, с обзиром на економско стање нашег народа. Тачно је још и то да је Министарство саобраћаја са својим установама онај чинилац у државном животу, који јасно и одређено утиче и на друга битна животна питања народна и државна; али онда се та компресија, коју сам мало пре поменуо, а која се тиче расхода Министарства саобраћаја, не сме свести на ту меру, да би за собом повукла учмалост овог важног Министарства, и да би, што је можда још и горе, повукла за собом и на осталим пољима државне делатности оне ефекте, какви нису жељени. Гледајући и одобравајући то, ја лично мирно гледам на издатке које чини ово Министарство, само ако ти расходи буду употребљени тако, да чине ону ефикасност — ту реч подвлачим — коју би требало збиља да чине. Ја нећу да се детаљније осврћем на буџет државних железница у ужем смислу онако како је то изложено у експозеу, већ ћу да се зауставим на другом делу, и то на једном специјалном одељку, а то је на одељку грађења нових железничких пруга. Ко се, господо, и мало замислио о потребама, о стању, о економском, политичком, војничком и социјалном значају наших железница од уједињења па наомамо, могао је уочити, да је наша жељезничка мрежа имала и да још и данас има, неколико важних и крупних проблема да реши, па да би могла доћи на степен да одговори своме значају и да подмири потребе, које с њоме стоје у директној вези. Да не спомињем друге проблеме, навешћу само један, а тај је: да наша држава има још и данас пропорционално нашој државној територији, недовољно жељезничких пруга, односно недовољну жељезничку мрежу, и не само то, него има још један други чинилац који потенцира тај проблем у политици наших жељезница, а то је: да мреже жељезничких пруга које имамо нису подједнако и функционално потребама распоређене. Разматрајући ту ствар, ја, господо, свесно и добровољно признајем, да се тим проблемима и њиховом решењу приступало од стране Министарства саобраћаја, од стране Министра саобраћаја и ранијих, а и од овог данашњег, озбиљно, и да су се постигли извесни позитивни резултати. Иако се мора и данас и у будуће још на њима озбиљно радити. Нећу да пређем ни преко тога да признам, да је то заслуга како појединаца који су водили то Министарство, и који га и воде, а тако исто да је то заслуга и самог тог Министарства као организације онакве каква јесте. Ја ћу преко тих детаља прећи, јер су они у писаном експозеу г. Министра саобра-

ћаја изнесени детаљно и набројани добро. Но, не заустављајући се на томе, ја ћу да се обратим као што сам у почетку напоменуо, на стање грађења и трасирања пруга, и желим да говорим о грађењу пруге нормалног колосека Бихаћ—Книн, и то са једног специјалног гледишта на то грађење, са гледишта на ту градњу као на јаван рад за оне крајеве који су у пуном смислу речи пасивни. Ја сам претпрошле године са овога места, када је почетак рада на овој прузи још висео у магли, говорио о значају те пруге за оне крајеве којима пролази. У томе заседању скупштинском био сам за ову ствар једини говорник који је о томе говорио, па враћајући се на то морам да учиним једну корекцију ради себе и у корист објективности, којом се увек у својим оцењивањима служим, а то је што сам онда тражио и залагао се за једну ствар која је имала специјалан значај за срез кога са поносом заступам у овоме високом Дому. Тражио сам, наиме, да се при решењу трасе усвоји варијанта преко Зрмање. Но, данас увиђам и сам, да је то по разлозима који постоје на самом терену, а и по разлозима који засецају у одбрану земље и улогу ове пруге у томе правцу, морало да отпадне. Али стога сам необично задовољан сатисфакцијом, која је учињена и мени лично и народу онога краја, што је по новом трасирању ова пруга прешла на леву обалу Уне или односно на личку страну, како народ каже, и тако се избегло моје тврђење да би првобитним решењем пруга била повучена својим већим делом кроз пуне и ненасељене крајеве. Дакле, уступци су били на обе стране. Ја са своје стране признајем сада то лојално, а полагање пруге са личке обале даје попуштање с друге стране, која се у почетку грчевитије држала својих тврђења него ли ја мојих.

Господо народни посланици, на градњу ове пруге чекао је народ оних крајева готово онолико година — мало ћу се можда пребацити — колико су и египатске пирамиде чекале на долазак Наполеона. Нестрпљење је расло из дана у дан, што је и јасно и оправдано. Али врхунац нестрпљења је био баш последњи година када добијање ове пруге не значи само директну брзу и јефтину везу са осталим деловима домовине, него када добијање те пруге значи подизање оних крајева у сваком погледу, баш преко ове пруге, и када градња ове пруге треба као јавни рад да осигура голе животе и ладе могућности зараде сиротињи, која није већ видела од глади никакав излаз ма куда да се окренула.

Господо, сви срезови кроз које пролази ова пруга, било да су они с леве или десне стране Уне, тако су сиромашни и пасивни, да је досад народ тих срезова чинио гро печалбара који су пре гата ишли у Америку и Немачку, а после рата, док је то било могуће, у Француску, а сада једино и искључиво одржава своје голе животе од запошлења на јавним радовима у нашој земљи.

При таквом стању ствари и при таквим приликама, шта је значило за тај крај почети са оваквим једним јавним радом, почети са изградњом пруге у дужини од 112 километара и на терену једном од најтежих, како кажу стручњаци, где се осим саме пруге у ужем смислу за посао јављају сви елементи други, који по своме карактеру апсорбују огроман и квантитет и квалитет радне снаге! Ја мислим да ово није потребно тумачити.

Цео народ ових крајева, а нарочито радна и гладна сиротиња, сачекавши са Јововим стрпљењем почетак изградње ове пруге, надала се с правом, да ће њезини чланови породице, њезине пореске књижице са неплаћеном порезом, њезин читав живот колико толико одлакнути.

Међутим, готово као и увек, народ је и у овоме разочаран, и то дубоко разочаран. Ево стварности: Већ при самоме трасирању пруге које је, како и сам експозе Министра саобраћаја признаје, морале су се вршити извесне измене. Народ није дошао до онога што је очекивао. Ја знадем а и народ добро знаде да се при томе није тај јавни рад одмах могао у пуном јеку показати и у оном благостању које се очекивало. Но ни при томе се већ при самоме почетку нису водиле бриге око народа тих крајева. При лакшим пословима, који су се узимали одмах у почетку, није се узимала сиротиња, ни инвалиди и они који су били јунаци, који су на те радове чекали, него место њих долазе разни партизански кортеши и сличне величине у рад, а сиротиња онога краја је гледала скрштених руку без посла, испред својих кућа, како се и у овај јавни народни посао увлачи протекција и партизанство и то не испод жита и тараба, већ јавно и са хвалисањем — тих и таквих штићеника.

Ја нећу да вас умарам са примерима за које сви знају, но хоћу да пређем на сам рад пруге. Познато је свима, да ту пругу гради француска фирма Батињол. Ја нећу да улазим и не интересуира ме зашто баш Батињол, свеједно, нека се ради и нека сиротиња ради и види од тога користи. Али знајући стање ствари и искоришћавање радне сиротиње на терену, ја бих био захвалан господину Министру саобраћаја када би ми се објаснила једна ствар, а то је: како и у коме износу је себи осигурала фирма издатке, који директно иду на плаћање радне снаге. И, да ово буде јасније, да ли се при склапању уговора, водило рачуна да радничке наднице достигну минимум, који је потребан за егзистенцију једног радника на томе послу?

Другим речима, да ли држава диригује са ефикасношћу овог јавног рада — свакако овде мислим на клаузуле уговора, у којима се то требало да испољи, — или се уговор склопио без овога момента препуштајући се другим заносима, који су требали да у своме послу доминирају над споменутим, као на пример да за дожаву један километар пруге изађе што јевтиније бруто. Јер, господо народни посланици, слика је на терену оваква. У почетку самог рада запославање радног народа било је под ужасним условима. У првом реду плаћано је једном раднику за рад од 10—12 часова чистих 14 динара. Природно је да су радници били незадовољни, и да је чак избио и штрајк.

Данас — ако се не варам — плаћа се око 17 динара. Али, шта и то значи, да видимо.

Радник поједе оних седам динара и то, не да одржава снагу, већ голу душу, а шта може са оних 10 динара да учини када га не чека — двоје деце по „цвај-киндер“ систему — већ 10 код куће, а да не урачанавамо остале његове издатке.

Ја апелујем на господина Министра саобраћаја, да у вези са господином Министром социјалне политике настоји свих снагама да се то питање реши, и да се, помоћу надзорних органа који су на

терену, контролише досад неконтролисана поступања плаћања и радно време.

Сада долази начин запослења. Ту су, с једне стране, свемоћна фирма и предузимачи. Ту су у првоме реду њихови интереси, који немилостиво потискују очекивања изгладнеле народне радне снаге, па чак, ако хоћете, и интереси државне политике, која се толико у сваким приликама радо огрће плаштом јавних радова — а у ствари, при оваквим условима то је кулук.

С друге стране, Министарство саобраћаја које би, ако хоћете, требало бити прво. Све друго па и разложни утицаји као већа сиромашност, запослење старијих на лакшим местима око чувања тунела и других објеката не улази у обзир, јер газде на терену не хају и не маре чак и за препоруке активних високих државних функционера, као што нису марили ни Запорошки козаци за султаново писмо.

Господо народни посланици, да би овај јавни рад имао ону ефикасност, коју он треба да има, да би народ видео од њега оно, што с правом очекује, ја молим г. Министра саобраћаја да се узме при овоме запослењу база, која је најприроднија, а не повлачи за собом никаквих незгода, наиме, треба с обзиром на ову сиротињу, свих околних срезова поделити рад у секције за запослење, тако да сиротиња целог краја буде равномерно запослена.

Тај план ће повући за собом и запослење још многе друге сиротиње из свих крајева целе земље, јер посла тамо има и биће га неколико година, само треба реда и правичности.

На концу скрећем пажњу г. Министру саобраћаја, да посвети своје интересовање и при експропријацији земљишта, која се, проласком пруге тим крајевима, одузимају сељацима.

Незгода је ту та, што првта, где пролази преко земљишта приватне својине, пролази преко ораница или ливада, којих у оним крајевима и онако има мало.

Ја верујем, да ће комисије, које то питање буду решавале, добити инструкције, да при оцењивању откупнине, узму све деликатне елементе у обзир. Не сме се дозволити, да се хук будућих локомотива помеша са хуком сиротиње, која ће остати можда без комадића земље и квћишта.

Ја ћу да завршим са једном добронамерном опаском, а то је да треба при запослењу сиротиње онога краја оставити на страну политичке моменте, него треба једнакост у поступку, па радило се то о сиротињи с леве или десне обале Уне.

Како то до данас није на терену учињено, ја ћу гласати против. (Одобравање и плескање на левици.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Рећ има народни посланик г. Милош Рашовић.

Милош Рашовић: Господо народни посланици, ви сте сигурно чули, барем преко радија, да се био појавио једин специјалиста за црногорске железнице, али сте исто тако чули, да је тога специјалисте нестало и да је с њиме нестало и онога хумора на Радиу због тога, што се усудио да говори о црногорским железницама.

Ја нисам инжињер, и према томе не бих могао стручно да говорим о железницама али о црногорским железницама могу да говорим стручно и као правник.

Господо народни посланици, Министарство саобраћаја има у својој мисији да испуни два врло тешка задатка. Један, да разумном саобраћајном политиком повеже што више у целину све крајеве нашег народа који су одвојено живели и развијали се економски и духовно, да тиме помогне процесу стапања и духовног уједињења народа; и други, да тако исто разумном политиком задовољи општим економским привредним интересима наше земље.

Истина је да се ова два задатка не могу тако лако једновремено испунити, јер се често не само не подударају но и противе. Али баш у томе лежи главни задатак сваког Министра саобраћаја да нађе решење да оба задатка задовољи паралелно и то не једног на потпуну штету другог и обратно.

Истина је, да и ранији Министри саобраћаја нису се овим начелом много руководили, али г. др. Спахо, не само да се није руководио него је и порушио ако се штогод у овом смислу учинило.

Сва његова политика састоји се у постављању што већег броја муслимана и то својих присталица. Да би што већи број људи могао запослити, он је потпуно занемарио одржавање објеката, што је у свом експозеу и сам признао. говорећи да ће морати тражити накнадне кредите за њихову оправку.

До сад је, колико се зна из врло поузданих извора: запослио у Босни и Херцеговини више од 6.000 Муслимана (Жагор и приговори у центруму.)

Ја немам времена да за ово кратко време изнесем цео хаос и несрећу, коју је г. Спахо починио, лишен осећања националног јединства и целине, а према томе и гледања на ствари са једне више, опште тачке гледишта, он се сав заложии да задовољи себичне интересе своје најближе околине и групе којој припада. Он је потпуно доследан начелима изнетим у својој бајрамској резолуцији, у којој каже: „Вјерујући да смо тумачи политичког и религиозног увјерења и жеља милион и по југословенских Муслимана. Словена настањених у држави која данас носи име Југославија, данас у тешким унутрашњим приликама Краљевине, сматрамо нужним означити увјерење и смјернице, које морају водити вјерско аутономни и политички живот Муслимана у оквиру ове државе у будућности, излажемо слиједеће.

1) Муслимани у данашњем територијалном оквиру сматрају се у властитој народној држави, те сматрају облик стриктно уставне монархије још увек погодним као облик врховне државне управе.

2) Муслимани, којима је најшири демократизам једна од врховних верских заповести, траже уставно уређење државе на широко заснованој федеративној бази, унији југословенских земаља, од којих би безусловно једна федеративна јединица имала да буде Босна и Херцеговина у границама 1918 године...” (Нурија Поздерац: Ко вам је то написао?) То је написао г. др. Спахо. (Нурија Поздерац: Ви сами у то не верујете!) Нека демантује г. др. Спахо. (Нурија Поздерац: Па и Ви сами не верујете, господине!) Бићемо задовољни да г. Спахо ово демантује.

Ево даље шта се каже: „Муслиманско пучанство, сматрајући данашњи политички режим ненормалним и несавременим и тиранским, изјашњава се против тога и стоји у опозицији и искрено жели, да државна криза буде решена без икаквих

територијалних штета по државу, без увођења републиканског система државне управе.”

Ја сам само неке ставове навео из ове бајрамске резолуције да видимо на коме становишту г. др. Спахо стоји. За мене је ово важно ради објашњења његове саобраћајне политике. (Жагор и приговори на десници. — Гласови: Да ли је то све што имате да кажете?) Имам још!

Ја сам, господо, из ове његове резолуције прочитао ово, да би вам било јасно како је и зашто г. Спахо учинио у своме програму железница извесне измене. Ја ћу навести само два критична случаја који ће потврдити, да су апсолутно у сагласности са овом његовом резолуцијом.

Прво је питање моста на Дунаву. Пре рата, закључена је била конвенција између Србије и Румуније о грађењу моста на Дунаву код села Циганаша. Та је конвенција прошла кроз Скупштину и ратификована 1914 године. Рат је онемогућио грађење тога моста. После свршеног рата Румунија је избегавала да изврши конвенцију, тражећи да се промени место код Циганаша па да се мост подигне код Турн Северина. Наравно како су овде у питању наши велики национални интереси а за Румунију више себични и лични интерес једног политичара, то наша држава није хтела никако да одступи од закључене конвенције. И после 14 година упорне дипломатске акције са наше стране, а нарочито благодарећи високом ауторитету Краља Александра, који се сав био заложии за ово питање 1933 године на састанку Краљева у Букурешту — Краља Александра и Краља Карола, постигнут је дифинитивни споразум између Титулеска и Јевтића, да се мост подигне код села Циганаша, онде где је утврђено и конвенцијом. 1934 године у Букурешту, на састанку Мале Антанте утврђено је поново да се мост подигне код Циганаша. Али после смрти Краља Александра румунски Министар саобраћаја поново покушава да измени ову одлуку. И Влада г. др. Милана Стојадиновића и г. Спахо 1935 године одбијају овај предлог Румунске владе. Али на велико изненађење целе јавности, а нарочито оних који су знали са колико се дипломатске упорности са наше стране тражило подизање моста на овом месту а не код Турн Северина, прочитали смо да су г. Стојадиновић и г. Спахо у Букурешту пристали на измену ове конвенције, за коју се наша држава пуних 40 година борила.

Јавност због цензуре није могла да буде обавештена о великој важности овога питања. (Један глас са деснице: за Крајину је веома важно!) За Крајину је важно, али је рђаво свршено. За државу је важно да буде код Циганаша.

Несумњиво, господо, да није ово питање било од толике важности за државу, не би се наша држава 40 година борила да се мост подигне код Циганаша а не код Турн Северина. Да ли је, господо, могуће да г. Милан Стојадиновић и г. Спахо нађу да не одговара нашим интересима да се мост подигне код Циганаша, где смо 40 година тражили да се подигне, него да се подигне онде баш где су тражили Румуни — код Турн Северина. (Граја на десници). Ја ћу вам, господо, укратко изложити зашто је важно да се мост подигне код Циганаша а не код Турн Северина. Пре свега, овај мост на Дунаву требало је да буде најдиректнија веза Одеса—Букурешт—Тимочка Крајина—Ниш—Куршумлија—Приштина — Пећ — Јадранско Море.

Други крак требао је да иде Кучево—Пожаревац—Београд—Јадранско Море и веза са Бордоом, тако звана линија Одеса—Бордо. Међутим румунски министар, који је из Турн Северина и коме је Турн Северин изборни срез, заложо се да се мост ту подигне. И благодарећи томе што је на несрећу ове земље дошао један моменат кад је овако судбоносно питање за земљу за које се она 40 година борила, дошло у руке једном човеку, који није имао ни смисла ни осећања за тако високе националне интересе. (Један глас: А они у Румунији су имали) Румунија је своју ствар постигла, али смо ми зато изгубили своју. Цео саобраћај који је требао да иде правцем који нас интересује, неће ићи тим правцем, него ће ићи правцем: Турн Северин—Оршава—Темишвар преко Румунске територије. (Један глас: И ви сте били у Министарству на положају па сте могли нешто учинити. (Док смо ми били на положају, ми то нисмо дозволили. Четрдесет година смо се борили против таквог решења. Кад бих ја био разрешен од дужности тајне која ме везује као бившег чиновника Министарства спољних послова, ја бих Вам могао много више о томе рећи, али надам се доћи ће време кад ће они који су ово урадили овако, за то и одговарати. Јер ваљда знао је Краљ Александар зашто се за ово питање 14 година залагао.

У вези са питањем овога моста, исто тако важно је и питање Јадранске железнице која је требала да иде правцем: Ниш—Куршумлија—Приштина—Пећ. Још 1913 године, одмах после ослобођења Јужне Србије, започело је трасирање железничке пруге познате под именом „Јадранска железница“. А постојала је и железничка мрежа преко Ниша—Прокупља—Куршумлије—Подујева и Приштине до Пећи, одакле се имало продужити даље трасирање преко Црне Горе са изласком на Јадранско море. За ову пругу нарочито се интересовао наш неумрли Краљ Ујединитељ Александар, који је трасу за време радова обилазио и инсистирао да се што брже ради и доврши. И благодарећи Његовом настојању и иницијативи, закључен је за грађење те пруге и уговор са друштвом „Батињол“, па је закључен и зајам у потребној суми за извршење свију радова. Како је већ био изграђен део пруге од Ниша до Куршумлије, то се имало одмах приступити грађењу онога дела пруге од Куршумлије преко Подујева до Приштине, но ово је грађење одложено, а изграђен је део пруге од Приштине до Пећи, и ту се стало. Остао је и даље прекид радова на делу пруге Куршумлија—Приштина, за чије грађење постоји закључен уговор са друштвом „Батињол“ и депонована од закљученог зајма за изградњу овога дела пруге новац у суми од 200 милиона динара, колико је потпуно довољно за довршење ове пруге. По последњој измени уговора са друштвом, морали су се радови отпочети најдаље 1 новембра о. г. Дакле, са овом сумом требало је да се почну радови од 1 новембра за изградњу пруге Куршумлија—Приштина, јер је од тога дана наша држава обавезна да плаћа интерес на позајмљени новац, радила се пруга или не. Међутим, господин Министар саобраћаја не жели да гради овај део пруге, већ је одлучио да се на њено место гради пруга у Босни, наравно сходно његовим интересима... (Протести на десници)... за коју се он нарочито заложо и већ од пре неколико месеци води преговоре са друштвом „Батињол“ да се постојећи уговор за пругу Куршумлија—Приштина измени.

То друштво „Батињол“ закључило је и зајам за грађење ове пруге. Али једним противзаконитим актом г. Министра Спахе, обустављен је сав рад на грађењу ове пруге и пренет на сасвим другу страну, у Босну. Ја питам овде јавно г. Министра Спаху, зашто је обустављено грађење пруге Куршумлија—Приштина, кад је за њено грађење закључен уговор, кад је њена траса већ довршена и кад су за њену изградњу осигурана и сретства Финансијским законом. Зашто је укинута секција за грађење пруге Куршумлија—Приштина? На основу кога је законског прописа, и на основу чијег је овлашћења Министар г. Спахо имао права да на место ове пруге Куршумлија—Приштина, за коју је већ постојао уговор, који је Народно претставништво већ одобрило, обустави грађење те пруге и отпочне грађење једне сасвим друге пруге, која се тек сад отпочела да трасира. На основу кога закона је г. Спахо овај новац, намењен за пругу Куршумлија—Приштина, могао употребити на грађење пруге у Босни? Он за тај свој поступак нема ослонаца ни у једном закону, а он је противан и постојећем уговору о зајму, — а и да не говорим о томе, да се тим начином одузима хлеб синовима једног од најхрабријих делова нашег народа, оним Топличанима који су били страх и трепет непријатељу, познати под именом војници гвозденога пука. Ја немам, господе, ништа против тога да се граде железнице и у Босни, јер су оне и тамо потребне, али сам одсудно противан томе да се новац, који је већ намењен и законом одређен за грађење железнице у једноме крају, одузима од тога краја и употребљује на железнице у једном другом крају. То није ни поштено ни морално, јер то значи одузимати хлеб становницима онога краја, где је имала да се изгради железница.

Исто тако Јадранска пруга, која је на конференцији инжењера и привредника из целе земље, усвојена: да се гради од Пећи за Подгорицу на Јадранско Море, та пруга која је усвојена и Финансиским законом за 1928/29 годину и ради које се до сада потрошило 2 милиона динара, дакле, и ту је првгв г. Спахо избацио из пројекта. (Гласови на десници: Тала Спахо није био министар!) Али је сада Министар кад је изостављена из пројекта који је он израдио. (Граја).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo, pitanje o kome se danas raspravlja u Narodnoj skupštini toliko je važno da se ne bi moglo raspravljati uadi-cama. Gospoda koja žele da o tome pitanju raspravljaju, neka se jave za reč, a ne da uadi-cama produ-žavamo i inače kratko vreme koje imamo na raspo-loženju.

Милош Рашовић (наставља): Господо посла-ници, у овој земљи нема апсолутно ни једнога краја који по својим потребама и по својим за-слугама заслужује више у овом погледу него Црна Гора. Међутим од 2500 км. железничке мре-же колико је од Ослобођења у Југославији на-прављено, у Црној Гори није ни једнога кило-метра направљено. А треба да знате, да су наше репарације потрошене у вашој Босни и у нашој Босни и ми никад ништа противу тога нисмо ре-кли. Данас кад треба да се нама да оно што је наше, да се учини оно што је давно требало учи-нити г. Министар Спахо хоће и то да нам одузме, то што нам је ранијим законом одобрено, то што је услов нашег живота.

Исти је случај са пругом Устипрача—Фоча—Гацко—Никшић—Подгорица. И ова пруга је била ушла у пројекат за изградњу. Тридесет народних посланика Зетске бановине који седе међу вама, сложили смо се сви за ову пругу. Исто тако сви привредници Зетске бановине тражили су једним меморандумом да се ова пруга ради у овом правцу. Одједанпут долази г. Спахо и, без обзира на све ово, на штету виталних интереса Зетске бановине скреће правац пруге преко Билећа на Сарајево, само да не би Црна Гора добила везу са Београдом. Линија Устипрача—Фоча—Гацко—Никшић—Подгорица је неопходно потребна за комуникацију и везу између Србије и Црне Горе, која се предала у наручје срцем и душом својој браћи и ујединила се са Србијом, не водећи рачуна о својим себичним интересима. Сада ево г. Спахе да промени правац пруге преко Сарајева и тиме учини тежак ударац Црној Гори. Ми му то никада нећемо заборавити. Имао је г. Спахо својих предака који су се и раније борили против живота Црне Горе и Црногораца који нису успели, па неће ни он данас успети....

Potpretsednik Franjo Markić: Molim Vas, gospodine govorniče, da se ne služite s takvim vredajućim izrazima i da ne iznosite takve nemogućnosti, da su se pretci g. Spahe borili protivu Crne Gore. Izvolite se zadržati na predmetu.

Милош Рашовић (наставља): Ја говорим истину, јер ово што ради г. Спахо, и то што ради г. др. Корошец, који је прогласио Црногорце издајницима и комунистима могу да раде само непријатељи. А ето видите Суд за заштиту државе од 298 оптужених за комунизам, ослободио је 280. Али пошто су 11 месеци мучени. Такве људе назива г. Корошец сепаратистима и комунистима. Ја вас упућујем на људе из ваше средине да вам кажу да ли су то комунисте или се је тиме ишло само на то, да се створи мржња између Црне Горе и Београда. О томе нам сведоче 270 истражних записника, где људи износе своја мучења и злостављања. Суд је пустио те људе као невинне и наредио да се њихови мучитељи оптуже суду, али како су они у рукама г. Корошца, и ја вас уверавам да ниједан од њих неће бити предат суду, и ако је Државни суд за заштиту државе прихватио закључак оптужнице да се сви мучитељи оптуже суду. Двеста осамдесет поштених, исправних Црногораца држано је 11 месеци у затвору, и тек после 11 месеци изведени су пред Државни суд за заштиту државе. И после 11 месеци биле су на њиховим телима страховите ране и ожиљци од мучења, тако да је Суд и после 11 месеци могао да констатује да су мучени. Је ли то и за кога било потребно? За чији се рачун то радило, ако не за рачун и у духу пунктација.

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine govorniče, ja Vas molim da govorite o budžetu koji je na dnevnom redu.

Милош Рашовић (наставља): Г. Спахо је дакле оповргао грађење оне жељезнице која је озакоњена и која је била усвојена на општој конференцији свих инжењера и привредника у земљи и која је ушла у Финансијски закон за 1928/29. годину. И сада, иако је та жељезница озакоњена, долази г. Спахо и то ништи. (Гласови из већине: Ви говорите против Босне!) Ја не говорим противу Босне.

Ја то најкатегоричније одбијам. Ја говорим противу рада једног човека који ствара раздор између Босне, Црне Горе и Србије. (Гласови из већине: То није истина!) То је истина. Против тога ја говорим, и то ми је дужност да говорим, јер ја сам се борио за уједињење југословенске државе, а сем мене борило се још 15 чланова моје куће. (Гласови са деснице: Ниси се само ти борио! — Жагор.)

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine govorniče, izvolite izlagati svoje misli, a vas, gospodo poslanici, molim da ne upadate g. govorniku u reč.

Милош Рашовић (наставља): Ја сам сматрао за своју дужност да то овде кажем. (Гласови из већине: То није проповедање љубави међу браћом!) Хоћете да нас стављате на ченгеле, па да онда проповедамо љубав. Ено вам аката у Државном суду за заштиту државе. (Гласови из већине: Ви говорите против Босне!) Ја не говорим против Босне. Ја сам се борио за Босну. Ја говорим против једног човека. (Глас са деснице: Што Ви само истичете: Ја, па ја! И ми смо се борили, а не само Ви!) Ја кажем да нисам против Босне. (Глас са деснице: Ти говориш за инат!) То није истина. Ја говорим против једног човека из Босне који ради по својој вољи и против слоге. (Др. Бранко Миљуш: То је и у интересу Црне Горе! Није за то крив г. Спахо Он је заслужан за то!) А шта ће да кажу на то они људи у Црној Гори, кад се њихово одузима. (Др. Бранко Миљуш: То је у општем интересу државе!) То није истина. То је локална ствар. (Др. Бранко Миљуш: Немој тако да говориш! — Жагор.)

Potpretsednik Franjo Markić: Molim Vas, g. Miljuše da ne upadate g. govorniku u reč.

Милош Рашовић (наставља): Та пруга није у општем државном интересу. То је један чисто локални интерес. (Др. Бранко Миљуш: Она иде са запада Босне на исток Србије. Тиме је довољно речено!) Веза жељезничка са Косовом и Метохијом, то је питање опстанка Црне Горе. Ви хоћете да ми будемо жртва воље и каприца једног босанског везира. Па то не може да буде, нити ће бити. (На десници протести и жагор.) Пруге које су биле и имале приоритет: пруге у Санџаку и у Јужној Србији суспендоване су из овог сада програма и стављене на треће место.

Зар нема интереса Јужна Србија, Санџак и Црна Гора исто тако као и Босна. (Упадице.) Ви бисте требали да видите, ви Јужносрбијанци, где су ваше пруге и на коме месту.

Дакле, господо, пруга Устипрача—Гацко—Никшић која је требала да се ради и која је ушла у програм кредита за јавне радове она се не ради. И, господо, веза Никшић—Подгорица уопште није узета у комбинацију. Господо, треба да имате у виду да су све ове жељезнице које постоје у Југославији израђене на дуг и да Југословени солидарно плаћају. Треба знати да је 2.500 километара жељезничке пруге подигнуто на територији Југославије а ни један километар на територији Црне Горе. Па зар то треба да буде солидарно плаћено? (Један глас: Није рентабилно!) Не тражимо туђе, тражимо наше сопствено, оно што нам је отето и потрошено на другој страни. Зар је потребно да будемо ми Црногорци нека општа жртва? Због оваквог рада је незадовољство у Црној Гори. Црногорци су увек на линији народног јединства и бориће се за њега, али ће се исто тако борити

и за своја права, неће их више нико отимати. (Граја и упадице). Можете ви да вичете на Црну Гору, и да је окривљујете због комунизма, не пали то више! (Граја, протести и гласови из већине: Нико то није ни казао!) Тако су је огласили Стојадиновић, Корошец и Спахо.

Potpretsednik Franjo Markić: Molim gospodina govornika da nastavi svoj govor, a gospodu poslanike molim da ne upadaju u reč. (Glasovi iz većine: A on neka ne vreda!)

Милош Рашовић (наставља): Ја говорим истину, па ако истина кога вређа, ја не могу ништа за то. Ако неко нађе да од свега овога што сам рекао није нешто истина, нека дође овде па нека докаже. (Упадице, граја и међусобно објашњавање међу посланицима). Господо, хоћу још једанпут да нагласим да ја нисам против Босне. Ја двојим и те како двојим интересе Босне и Херцеговине од интереса појединаца, који не заступају ни интересе Босне ни интересе Југославије, већ интересе једне верске организације. (Упадице и граја).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo, ja ne razumem radi čega ovolike silne upadice. To je tako krupno pitanje, da se ne bi moglo jednim govorom ili upadicama da reši. Gospodine govorniče, nastavite svoj govor i nastojte da ga skratite.

Милош Рашовић (наставља): Ви знате, господо, да у кредитима за јавне радове није било ни једног динара за Црну Гору. Г. др. Стојадиновић кад је био у влади Богољуба Јевтића Министар финансија, рекао је тада да имамо кредит за железнице и то за пругу Устипрача—Фоча—Подгорица. Међутим, то је остало само празно обећање, празно само зато што кад је дошао за Министра саобраћаја г. др. Спахо, он је окренуо железницу на други крај. (Посланици из већине упадају поново говорнику у реч).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine govorniče, nemojte se obazirati na upadice niti na njih odgovarati. Izvolite nastaviti svoj govor.

Милош Рашовић (наставља): Не могу да говорим о највиталнијим интересима једнога краја, кад чујем овакве упадице са ове стране.

Potpretsednik Franjo Markić: Vi ste zaštićeni sa ovoga mesta kao i svaki drugi.

Милош Рашовић (наставља): Ја сам имао прилике да чујем међу упадицама са ове стране доста тешких увреда за српство. (Гласови из већине: Није истина!) А шта је казао г. Бехмен кад је ишао по Санџаку? Говорио је, да Црногорце треба стрелати! (Министар без портфеља др. Шефкија Бехмен: То је, господине, неистина! Ви свесно говорите неистину! Жагор и граја). Истина је! А шта сте радили г. Бехмене, сад у Дубровнику, кажите нам то: Дошао је господин у једну кафану... (Страхиња Борисављевић: Није истина да је г. Бехмен то казао!) Не препоручујте се Ви ништа г. Бехмену! (Страхиња Борисављевић: Нисте Ви компетентни да браните српство!) Ја сам компетентнији од Вас! (Граја и међусобно објашњавање).

Potpretsednik Franjo Markić: G. Borisavljeviću, opominjem Vas na red. (Strahinja Borisavljević i dalje dobacuje.)

Милош Рашовић (наставља): Шета шетач од клуба до клуба, не зна му се ни место, не зна му

се ни седиште у Скупштини, и он хоће да брани српство!

Нека нам каже г. Бехмен шта је било сад у Дубровнику, зашто су два официра ухапшена....

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine Rašoviću, ovog momenta se ništa ne tiče Narodne skupštine šta je bilo u Dubrovniku, izvolite nastaviti Vaš govor.

Милош Рашовић (наставља): Тиче се два официра, војске, којој смо јуче онако акламовали овде у Скупштини, и који су ухапшени због др. Бехмена. (Чује се: Што су изазивали!) Нису изазивали. Они не морају да познају Министра др. Бехмена у цивили. Зашто је он ишао њиховом столу?

Господо народни посланици, изневши да саобраћајна политика господина Спахе исто тако као и унутрашња политика г. др. Корошеца иду директно на то да створе психозу незадовољства и мржње код појединих крајева, што се види по начину спровођења њихове политике, ја изјављујем да за овакав буџет не могу гласати, и не само ја него ни један Црногорац, који заступа интересе свога краја онако како то треба да их заступа. (Плескање и одобравање на левици).

Potpretsednik Franjo Markić: Ima reč narodni poslanik g. Milenko Glišić.

Миленко Глишић: Уважене и поштоване господо колеге, изашао сам овде да и ја кажем своје мишљење о буџету Министарства саобраћаја. Ја нећу да нападам Господина Министра, јер сам ја некад био његов пријатељ. (Жагор) — Молим вас, господо посланици, да ме лепо саслушате јер и ја сам према вама био увек лојалан. Понављам да сам био велики пријатељ Господина Министра пре 10 година, што ми он сигурно неће одрећи. (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: И сад смо пријатељи.) Јесте, али видите Ваша се врата за мене не отварају. Не знам ко је управо за то крив и не могу да тврдим ни о коме ништа, тек ја нисам могао да будем примљен од Вас. Ја сам Господина Министра много ценио и поштовао јер, као што сам рекао, ја сам био његов пријатељ у нужди, али не и у добру. Али, од како је он Министар, изгледа ми да више нисмо пријатељи, али ипак за то ја нећу да поклекнем ту, него хоћу да будем јунак и отмен. Ја сам био један од његових најбољих пријатеља и ишао сам за његов рачун и радио оно што многи други његови људи нису хтели да раде. Али ја му за то све не приговарам.

Potpretsednik Franjo Markić: Molim Vas, gospodine govorniče, na dnevnom je redu diskusija o Ministarstvu saobraćaja.

Миленко Глишић (наставља): Ја сам ово само онако узгред споменуо и мени је драго што после целог овог путешествија нисам био Господину Министру саобраћаја на досади ни један дан. Имао сам потребе да будем примљен, а нисам био примљен, ипак ћу за то да останем отмен. Ја сам велики поштовалац Господина Министра, и ако буде потребе отићи ћу чак и његовој кући, и кад га сви његови пријатељи садањи напусте ја ћу му рећи: ево мене опет. (Жагор...) Изгледа ми да су господа мало нервозни или уморни, па мисле да ће и небо преврнути, а сад, господо, да пређем на ону ствар о којој мислим да говорим. Ја сам једном приликом напоменуо да сам против тога да се Мини-

старство саобраћаја даје цивилним лицима, не зато што је ту сад г. др. Спахо, него сам уопште за то да се не даје цивилним лицима већ да се придода Министарству војном и то ни због чега другога, него због ових прилика које нам се наговештавају да ће можда бити и које ће вероватно и доћи. (Јеврем Томић: Па ено вам тамо г. Наумовића, он је резервни официр!)

Ја нисам против г. Спахе, него сам зато да овај ресор у интересу наше државне моћи и у интересу државних потреба пређе у једне руке, које су највише везане и које су најпотребније за наш народ, а то је у руке нашег Министарства војске.

Разлог је овај.

Ви знате да је највећи потрошач данас на железницама војска, па кад они те гломазне рачуне и обрачуне свршавају, зашто не би та чврста рука, која није политичка, имала и Министарство саобраћаја. Ако хоћете да иде кнап, да се не ваља буре наопачке и да иде правилно као што треба, онда треба то да преузме Министарство војске. Онда неће бити политичких рачуна и обрачуна, ни неправде, тамо ће све ићи под конач, као што иде у војсци.

Морате сви по души да признате, да нема ни једног Министарства у овој земљи, у коме иде све тако под конач као у Министарству војске.

Није ми намера да вређам ни господина Министра, нити чиновнике, ни мале ни велике, нити службенице. Част и чест женском свету, али у Министарству војном начелник нема шест дактилографкиња и писарица, него дође војник и зато се посао свршава. (Веселост).

Ја хоћу да кажем, да ће вас глава заболети, а ја сам при путу. Немојте бацати ову линију у праву жицу која ће требати свима, и немојте мислити да ја говорим из пакости, или из рачуна. Ја сам зато да се упосле све те чиновнице и да имају не 30, него и 60 динара дневно, али да зараде својим радом. Ја бих из свих министарстава створио уреде, али не ове уреде, где се врши пљачка на основу неке социјалне политике, ја бих их сместио у те азиле, па да кроје капе и мундире и нека зараде место 60 динара и 100 динара, али нека буде мајка и домаћица. А ту би упослили људе, који имају спрему, који имају школе, који траже хлеба и путуцају се од немила до недрага и досађују министрима и губе време у своме позиву, на који су упућени и зашто су свршили школе.

Potpretsedink Franjo Markić: Gospodine poslanice, ja sam Vas malo pre opomenuo, da je ovo diskusija o budžetu Ministarstva saobraćaja.

Миленко Глишић (наставља): Ја о томе и говорим, Господине Претседниче. Ја ово мало гарнирам, јер свако има на то права. (Веселост).

Ја сам и због тога рекао, да Министарство саобраћаја треба дати Министарству војном. Тим би велики прилив новца био на много бољем и кориснијем путу код Министарства војске него код Министарства саобраћаја.

Ја бих имао још много да говорим, али ће продуктиван и послован човек разумети и ово што сам рекао. Ја хоћу да кажем: част и чест вама чиновницима, али ја желим да се ово забележи у стенографске белешке. И кад буде хтео неко да их чита, видеће да ли сам ово рекао паметно или нисам.

Лепо је рекао један наш пријатељ, који је поднео један амандман, г. Секула Зечевић, да кад би се војним снагама радило да би се нешто и урадило. Свако кука да нема пута и железнице, свакога боле невоље његовог краја, а зашто нас је народ овамо и послао, него да гледамо што се може да учини, да се своме крају одужимо.

Када би и у Министарству саобраћаја све то било тако као у Министарству војном, све би ишло како треба. Ја морам признати да се ни у једном Министарству не свршавају послови тако брзо, као у Министарству војном.

Немојте, господо, да ме погрешно разумете! Не упућујем ја ово на Министра саобраћаја, него говорим онако, генерално. Камо лепе среће када би се не само у Министарству саобраћаја, него и у Министарству пошта тако радило! Никада не би било толико дефицита као данас! Јер и мој и твој син ништа не осећају, док не дођу пред каплара. Тек када се врате од каплара, другојаче стоје пред нама.

Пребацује нам се много како се баца овде, како се баца онде. Није никакво чудо. Ми нисмо противу онога што нам треба, него смо противу онога што нам не треба! Ја ћу гласати за онај буџет, за који знам да је потребан. А сад да пређем на извесне моје опаске, ако г. Министар хоће да их прими.

Подвоз на жељезницама код нас на међународној роби је веома скуп. Има посланика који раде са дрвима, па они то најбоље знају. Погледајте само шта кошта превоз кубног метра дрва! Да ли држава мисли да човек који превози дрва краде и да ли и он треба да живи? Један метар дрва кошта 34—40 динара. Међутим, само за подвоз има да се плати око 50 динара, што значи скупља дара него масло. Или за један вагон јабука од Пожеге до Сушака има да се плати за превоз 7.000 динара. Поред тога долазе још друге таксе. Због тога ја предлажем да тарифе буду сношљиве. Иначе Министар саобраћаја не треба да дозволи да му ја са мојим ужичким кирицијама будем конкурент поред пруга приликом превоза јабука, јер ако остану овакве тарифе, ја ћу бити у стању јефтиније да превозим јабуке, него г. Министар са својим жељезницама. (Један глас на десници: Да ли ће да прими Министар Ваш предлог?) Шта се мене тиче! Ја сам дужан да кажем да је трула ђуприја, а ти ако хоћеш да наиђеш, нисам ти ја крив!

Сви пословни људи који раде са робом, морају да уложе капитале, морају да плаћају рабаџији, морају да плате сваком своје, и док дају тако свуда где треба, направи се велики рачун. Шта сад обично бива? Један човек плати једну робу, а тек после годину дана долази рачун, где се каже: Имаш да платиш још толико зато што је погрешно обрачунато. То је врло незгодно да мора да плаћа толику разлику на основу неког заборава. Па како то сме бити ако Бога знаш! Ја сам питао шта имам да плаћам и кад ми је он казао толико и толико, ја сам платио и имам да идем кући, а не после да се људима праве неприлике и да им се ставља забрана. Ја ћу доказати г. Министру документима да је то тачно, ако му не треба, нека баци у кош. Господину Министру може бити корисно и хтео сам да га замолим да у Одбор за тарифу постави људе стручњаке од посла и да узме из сваке бановине по три човека,

који ће приликом годишњег збирања и прављења тарифе да му кажу своје мишљење, па он нека уради како нађе за сходно. Ја верујем да би му то било од велике користи и не би било погрешака нити би се кукало и петљало да се говори како се чини неправда итд.

Још ћу за нешто да замолим Господина Министра ако хоће да учини, а ако неће, ништа није ни било. Молим Господина др. Спаху да ми не замери што кажем да није равнодушан. У Босни имаде сиротан свет четврту класу и може њоме да се вози, док у свима другим крајевима мора да се плаћа друга, трећа и четврта класа. То је неправично: некоме бити мајка а некоме маћеха. Ја сам зато да ови наши несретници, који се муче и који имају свега по неколико динара у џепу, могу да се возе онде где је јевтиније. Кад може бити у Босни четврта класа, ње може бити у Хрватској, Словенији и у старим крајевима Србије.

Хоћу још да замолим Господина Министра, ако има ту свога секретара, да и ово прибележи и прими, а ако неће, не мора. Ви знате да се издају људима железничке карте око празника. Међутим они који те карте издају преваре их па им даду карте за један дан. Другог дана кад их ухвате а, ови немају пара да се врате, видите их како трче код посланика да им да карту, како посланик одлази код Министра да га за то моли и задржава га од посла. Ја бих молио да се продуже празничне карте, те да они који се служе њима имају права да их искористе два дана, те да се свет који има нужду може докотурати до своје породице. Молио бих да се та ствар доведе у састојаније и да се нађе правилније и боље решење.

Друга ствар коју има да кажем била би ова. Ја знам да је држави потребан новац и ако би било практичне руке нашло би се могућности да се до новца дође. Има маса људи, који траже полугодишње или годишње карте и за те карте они би дали паре унапред. То, господо, значи много, исто тако као кад би човек хтео да плати храну за месец дана унапред. Држава би на тај начин добила велику корист. Ја знам да тих карата има, али су скупе тако, да онај коме су потребне нема рачуна да их купи. Ако узмете 100.000 људи нека даду по 5.000 динара, ето вам велика сума новца, којом можете да исплатите једно парче пруге или шлупера. Ја знам да је Господин Министар добар финансијер, нећу му то спорити, али му ово можда није пало на памет, па га молим нека и ово забележи.

Хоћу да скренем пажњу још и на ово. Маса радних људи на железницама очекује да добије помоћ. Ти радни људи имају свега по 14—15 динара дневно. То је сасвим незнатна сума. Ја мислим да томе мученичком свету, који се бори на ћупријама и на другим местима око железница и железничких пруга треба дати најминималније колико заслужује, те да не буду третирани као робље него као наши грађани и као чланови наше куће.

Тако исто хоћу да замолим Господина Министра да буде толико љубазан па да оним људима који су израдили пругу или дали шлупере да им плаћа и да не долазе људи под стечај зато што су радили посао. Треба им платити у готовом а не у боновима. Они ће тек онда моћи даље платити оно чим су се задужили, платиће раднике итд. Поменићу само да је то та ствар која много запиње.

Овим нећу да кажем да је тако само под овим Министром. Тако је било и раније. (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Сада се свакоме плаћа. Сви ликвидирани рачуни се плаћају!) Нећу, Господине Министре, да Вам даље износим ту ствар, али има случајева где се не плаћа.

Мали службеници нарочито су осетили тешку руку кад сте Ви дошли. Морам да будем искрен. Ја сам сиротиња па знам како је то. Ја сам слушао те људе где кажу: Е, беше бољи онај прошли Министар, а овај нам узе и скиде нам 300 динара, а један други каже: овај ми скиде 400 динара. Господине Министре, кад те људе мучимо и по снегу и по рђавом времену, немојте им од оних 800 динара да узимате још 300 динара, да не гладују са децом. Ако се један радник плаћа, он онда с вољом ради и ради поштено, а ако се не плаћа, такав ће му бити и рад. А услед тога можемо да скрхаво врат и ја и Министар кад путујемо железницом. (Један глас: Тако је и у другим ресорима). Ја говорим сада о ресору Министарства саобраћаја.

Хоћу још нешто да кажем, Господине Министре, незгодно је, али морам. Наше железничке станице су у бедном стању. Где год пођете на више места сама нечистоћа, тако да људи који долазе за карте, ту скапавају. Да не идемо нигде даље него, ево, ту доле, на београдску станицу, на Дунав. Отишао сам неколико пута изјутра доле, а жандарм стоји пред станицом, чекаонице су закључане, а унутра полегало чиновничко особље, док свет напољу стоји по киши и невремену. Ја сам хтео да уђем у чекаоницу, пробао сам, и нисам се јавио као посланик. Жандарм ми рече: Има још цео сат до воза, можете да идете, имате времена. Кад сам му ја рекао да не могу, да сам из далека, да сам из Ужица, да сам уморан и да морам ту да сачекам, жандарм ми рече да не лармам, јер је добио наређење од шефа станице да ухапси свакога ко ларма. А ја му онда кажем да ја могу то да говорим, јер имам зато буквар да се старам о народу, па му покажем. Он оде и рече то шефу станице и шеф станице на то откључа чекаоницу и свет јурну унутра као ласте. На то ћу ја шефу: Па знате ли да може да се деси случај да овуда наиђе који румунски или италијански министар, па зар Ви имате такву станицу. Шеф ми на то рече: Па мене се то, господине, не тиче.

Ја говорим овде као послован човек и сматрам да све ово што сам казао, треба и ви да прихватите, јер на крају крајева кад дођу избори па кад одемо међу бираче, ја ћу им показати шта сам све говорио, а што је телефон покварен па то они нису чули, ја зато не могу бити крив. (Смех.)

Сад ћу да упутим једно питање господину Министру саобраћаја: Је ли истина, господине Министре, да у Вашем Министарству има купатило? Право да Вам кажем, на рачун овог купатила праве се и вицеви. Говори се, да тамо позади једног Вашег заменика има сала и да се ту пуши, игра валцер, да долазе... (Десимир Јанковић: Од куд има смисла да тако што питате Министра јавно у Скупштини и да тражите да Вам он то у Скупштини одговара. Ви то можете приватно да га питате!) Ја имам права да поставим то питање г. Министру. Ја имам права да му за све ствари упутим питање, а он је дужан да ми одговори. Ми нисмо овде заробљеници него смо посланици. Шта мислите Ви? Ја сам посланик, ја нисам заробљеник. (Десимир Јанковић: Чудо га још не пи-

тате, шта је ручао и шта је вечерао!) Ја га нисам питао ништа рђаво, и не видим разлога, зашто ми он на ово питање не би одговорио. (Десимир Јанковић поново упада у реч).

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine Jankoviću, Vi već dva sata stalno upadate govornicima u reč. Ja Vas zbog ovog i poslednji put opominjem na red.

Миленко Глишић (наставља): Ја нећу да будем роб, него хоћу да будем посланик, а ко хоће да буде роб, нека буде, — ја га у томе не могу спречити. Ја мислим да се овде мора да поштује и наше достојанство, а ми видимо да се то не чини. Ја сам господо, чуо овде, да је један од мангупа, што долазе овде, казао и опсовао тројицу народних посланика. Ја могу да се позovem да ми то докажу тројица народних посланика, и уверен сам да ће то све они и потврдити. Ја ћу да вам кажем да је то један човек који одговора за прљава дела и који нас посланике псује и вређа. Ја се за то могу позвати на г. Момчила Сокића и још неке посланике. Ја ћу да вам кажем још једну исто тако жалосну ствар. Када је Претседник владе држао свој експозе, ја сам сматрао за част да доведем једнога младога човека, јер знам да је г. Стојадиновић вредан и спреман и способан човек, па да је вредно да га сви чују. Ја сам добио карту од г. Претседника скупштине, али га нису хтели пустити на галерију са речима: Не може то дете на галерију, — иако је он студент. Дакле студенти не могу да дођу да слушају наше говоре и говоре Министара, а могу овде да долазе многе даме да се шетају по галеријама и по Скупштини и да пију пиво! То су ми у прошлој Скупштини исто тако радили и одговарали: па да си ти и Претседник владе, не може! Ја сам се због тога редовним путем жалио, па на крају крајева ништа није било! Ја сам народни посланик и ја тражим своја права, а ако ви хоћете да будете робови, останите робови,

Potpredsednik Franjo Markić: Molim gospodina govornika da govori o predmetu i da se ne objašnjava sa g. g. narodnim poslanicima.

Миленко Глишић (наставља): Хоћу да вам споменем и то, свака част и поштовање Господину Спаху, кога ја поштујем и ценим, и његову кућу поштујем, али ја сам неколико пута покушавао, иако без неког нарочитог посла, да питам телефоном његовога шефа кабинета је ли г. Министар у канцеларији, али ми је он увек одговарао да није и ако сам га ја мало доцније, кад сам дошао у Министарство, срео на басамацима.

Исто тако хоћу да кажем шта све ради г. Бехмен. Уосталом, то је млад човек који гура по целој Босни и растрчао се па је преко Санџака догурао и у моје Ариље и каже ономе народу: Не може више Миленко Глишић бити посланик, даћу ја вама бољега! А када сам ја њега водио по Босни онда је друкчије било. Ја сматрам да г. Бехмен својим радом наноси штету и г. Стојадиновићу и г. Спахи и ми смо са левице, браћо и другови, та кочница који кочимо, а не ви са деснице јер по вама оде брод на спруд. Нека г. Бехмен гледа своју кућу, а нека остави моју кућу на миру и моју чергу јер то је моја чергица од чађава платна али је моја кућица сребрна и златна! Ја њега не дирам, а он хоће да дође у моју кућу и да утера кола у моју авлију. Ви, господо са де-

снице, што ми упадате у реч, најбоље ћете осетити на вашој кожи шта ће бити кад они пређу овамо на леву страну! Како ће вам бити! Да није г. Бехмен такав човек он не би мене као старог човека вређао и изазивао да сам му ја морао одговорити да на моме образу нема мрље. Таквим својим радом г. Бехмен изазвао је против себе и Србе и Муслимане и тиме је само учинио и чини штету и г. Спаху и г. Стојадиновићу. То је што сам имао, господо, да кажем и ја вас поздрављам. (Одобравање на левици).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Milinko Milutinović.

Миленко Милутиновић: Господо народни посланици, ја не могу да пређем ћутке, а да не кажем оно што ми је на души и што мислим. Ја сам био и у ранијим Народним скупштинама. Не би требало да помињем овде неке случајеве, али хоћу да скренем пажњу на једну чињеницу господи народним посланицима и са деснице и са левице, а нарочито г. г. посланицима са деснице. Ма ко од нас посланика са левице да се појави на говорници, одједанпут десница га нападне грдњама, псовкама, бацањем прашине у очи и шта ти ја знам. А зашто? Зато, што ми износимо истину и стварност. Па зар вама, господо народни посланици са деснице, није доста што ви сами можете да радите како хоћете! Имате Владу, имате власт у шакама, и шта хоћете још? Па, ако се ми и прогањамо, ако се гонимо, па дођемо овде да се изјадамо, зар ви треба да нам забодете шиљак у очи. То не ваља, браћо и другови. (Глас са деснице: То кажи левици, а не десници!) Не, не, ви нас нападате када ми говоримо истину! То може да доведе, браћо и другови, до врло рђавих последица. И ја сам био на местима где су такве упадице и такви шиљци довели до онаких последица какве нисмо очекивали. А какве су те последице ви их знате, и ја их не могу да их набројим. Зашто, браћо и другови, да не саслушамо сваког говорника, који хоће да каже оно што га боли и да се изјада? Јер овде је место где он то треба да изнесе, ово је место ова говорница са које ми имамо право да критикујемо и тражимо од Владе наша права. Сваки наш друг и са леве и са десне стране има право да са овог места постави какво питање Влади и Претседнику Народне скупштине и да тражи одговор. То је што сам имао да кажем о тој ствари, и ја желим да, после свега овога, буде мало мирнија атмосфера у овоме Дому. (Глас са деснице: А и ти да будеш мирнији!) Од мене мирнијег човека нема и ја сам увек миран и парламентаран.

Господо народни посланици, из мога краја извози се велика количина воћа, а нарочито јабуке. Ја са овога места хоћу да умолим г. Министра да изда један распис да се при претовару јабука води мало бољег рачуна о воћу него до сада. Наше јабуке и наше воће уопште ишло је уским колосеком до Бољевца, а у Бољевцу се вршио претовар. Једном приликом био сам присутан кад је вршен претовар вагона не мога, него једног мог пријатеља. Гледао сам оне раднике како из вагона тумбају и лупају оне сандуке са јабукама. И, када је онај човек дошао са јабукама у Бечкерек, сва је јабука била пропала. Ја сам хтео да замолим г. Министра да у овом смислу изда један распис, нарочито онда када буде дошао извоз воћа: да радни-

штво које је запослено при железничким станицама и које врши претовар да га пажљиво врши, да сандуке не лупа и не грува.

Господо народни посланици, ја знам да има особља које је постављено 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933 и 1934, особља железничког које ни до данас није регулисано а можда служи за 500—600 динара месечно, иако има око пет шест чељади у својој кући, па вас питам, да ли може такав човек да живи у Београду, или негде у унутрашњости кад треба да плати стан, да плати храну, одело, себи и деци? Поставља се питање такође може ли један такав човек да остане жив. Господо народни посланици, не може. Зато са овог места хоћу да замолим г. Министра да установи једну комисију и да изврши преглед стања тих чиновника и то: када је ко постављен па када се установи да је постављен пре 4—5 година, онда ономе који је пре четири-пет година ступио у службу, да му се повећа плата и да се регулише. Нека ми не замери Министар г. Спахо али ја знам како је он постављао: чим је ко био постављен, у исто време био је и регулисан. Е, господо народни посланици, ја мислим да г. Спахо не треба да буде неком маћеха а неком мајка, него треба да буде према свима подједнако правичан, да буде прави Југословен а не верски партизан.

Господо народни посланици, целокупно железничко особље посве је слабо плаћено. Ви сте видели да се то особље мучи на зими, на киши, на великим мразевима, сваког момента прети му опасност. То особље које доста и доста прихода доноси нашој држави треба помоћи, треба му платити онолико колико му је потребно да може скромно са својом породицом да живи а не само да се мрцвари и мучи.

Господо народни посланици, исто је тако и са особљем Речне пловидбе. И то особље је слабо плаћено, и оно је изложено великим опасностима, велики је њихов рад, велики су њихови терети, па је потребно да се и о томе особљу поведе рачуна и да му се омогући живот и опстанак. Целокупном особљу и чиновништву па макар под који год ресор потпадали треба омогућити њихов стандард живота и не давати и мрцварити људе и њихове породице.

Господо народни посланици, ја чешће путујем, као што и ви сви путујете, па сам имао прилике да на путу видим сиромашног човека који је узео карту, рецимо, до Обреновца, више новаца није имао. Ја верујем да се је и вама десило доста пута да одпутујете из Београда без новца иако сте народни посланици, а шта би било да још немате бесплатну карту железничку. Имао сам дакле прилике да видим да тако неки сиромашан човек пође кући и извади карту до Обреновца, за даље није имао новаца. Кад је дошао у Обреновац, он се сиромаш прићутао у једном ћошку, у нади да тако прође неопажено, али наиђе ревизија, контрола, и нађе га без карте.

И од једанпут на следећој станици таквог човека скину са воза, просто га избаци напоље. Ја сам имао прилике зимус по ономе мразу да путујем и да видим у Бабаићу да један човек није имао новаца него је извадио карту само до Обреновца. Кад је наишао ревизор одмах иза прве станице, нашао га је без карте и одмах су га избацили на наредној станици из воза. (То је Миљинко по закону! — чује се из центрама.) Не поричем да

није по закону али смо ми који тај закон можемо мењати. То је моје право да ја говорим и да тражимо да се ова одредба измени.

Господо народни посланици, зашто ти људи да се избацују из воза, њих не треба избацити са воза, него их возити до места докле путују и ту да се предаду властима па да сама власт изврши наплату оне разлике од онога места, одакле није имао тај путник карту. Ја сам био и присутан кад су тако два ужичанина избацили из воза на првој станици иза Обреновца, и људи су морали да остану тако о најгорем времену напољу без ситних пет пара на мразу, на цичи и у помрчини.

Зато бих молио Господина Министра, да се укине у Закону та одредба о избацивању путника са воза када се нађе без карте. Г. Министар требао би да изда један распис о томе, да кад се нађе човек у путу а није имао новаца да плати карту до места, до кога путује, да се онда у томе упутном месту преда власти која ће да изврши наплату карте.

Господо народни посланици, сад се ради пруга нормалног колосека Краљево—Чачак—Ужичка Пожега. Ту ради велики број радника. Ја сам разговарао са оним радницима о томе колике су њихове наднице, и онда сам чуо да су њихове наднице од 16 до 20 динара. Па ја вас питам, господо, да ли може један радник да опстане кад он треба од те мале наднице да одвоји за доручак, да одвоји за ручак, да одвоји за вечеру, да плати стан, да плати прање, да плати порез, уред и тако даље. Питам вас, господо народни посланици, да ли је то издржљиво и могу ли то радници тако да издрже. Тако је радник приморан да ради а да не може да од зараде са тога посла ни да живи а камо ли да нешто уштеди и причува. Јер, не ради човек само зато да може да једе, него ради да од зараде може нешто и да одвоји да плати порезу и користи својој кући.

Зато молим Господина Министра, да се тим радницима на прузи повећа надница тако, да бар имају могућности да зараде неки грош, јер би и право било, да од тога рада виде и неку корист. То сам имао да кажем. (Пљескање на левици.)

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Franjo Horvat.

Franjo Horvat: Gospodo, kad je g. dr. Mehmed Spaho došao na stolicu Ministra saobraćaja mi smo sa velikim interesom očekivali kakav će rad dati g. dr. Mehmed Spaho kao Ministar u Vladi g. dr. Milana Stojadinovića. On je bio kroz dugi niz godina u opoziciji, u žestokom stavu prema vladama koje su išle jedna za drugom i držao sam da je u toj opoziciji on stekao nove poglede i da se učvrstio u svom uverenju i da će u svom radu doneti i nove metode, postupke prava i pravičnosti. Međutim, gospodo, posle kratkog vremena od kad je g. dr. Mehmed Spaho seo na svoju ministarsku fotelju, mi smo videli da on ne voli tako mnogo promene u svome radu, kako smo mi to očekivali, videli smo da on kao Ministar najviše voli da se vozi po već izglaćanim šinama a ne novim putevima koje smo mi očekivali, a koje bismo mi pozdravili. A da on najviše voli ove voženje na izglaćanim šinama i glatkim putevima, ja ću vam dati nekoliko primera.

Prvi dokaz da on voli da se vozi na izglaćanim šinama je njegov postupak sa nameštanjem personala. Nameštanje personala, koje je on postavio

bilo je isto onako kao što je to bilo i kod ranijih vlada uvek u užem krugu svojih partijskih prijatelja. Moguće je, gospodo, da su njegovi prijatelji, sirotinja, da su bili pre njega zapostavljeni, ali, nije u redu rezervisati sva mesta samo za svoje prijatelje u tolikoj meri. Vi znate dobro da nije ni jedna vlada pre njega posve tako radila i ovakvi postupci njegovi se moraju teško svetiti. Jer, nameštenje samo svojih prijatelja i onih koji su sposobni a još više onih koji nisu sposobni za mesta na koja su postavljani, ne valja ni za službu, ni za državu.

Drugi dokaz, da on voli da se vozi po izglaćanim šinama je metod rada, zastareo metod uprave i vodenje pogona u njegovom resoru. Kako je našao, tako je zadržao, i iste metode upotrebljava i dalje. U nekim zapadnim državama, napose u Nemačkoj, Belgiji i drugim zemljama vodi se mnogo brige o načinu kako će se usavršiti željeznički pogon. Vodi se posebno statistika da bi se imala evidencija o svim mogućim prilikama na pojedinim delovima željezničke mreže da se zna koji su djelovi aktivni a koji su pasivni, kako su pojedini delovi frekventirani, i da se onda, prema tim statističkim podacima, može zaključiti kako će se postupati i kako će se voditi željeznička politika. U tom cilju je učinjen jedan podnesak g. Ministru sa strane nacionalnog komiteta za naučnu organizaciju rada u Zagrebu, podnesak, u kome su bili raspravljani i prikazani svi metodi koji se upotrebljavaju u stranim državama. Pored toga stavljen je g. Ministru na dispoziciju jedan inženjer koji se dugo godina bavio tim pitanjima i koji je iznosio tu stvar na kongresima u Berlinu, Hagu, Rimu i drugim mestima, radi čega je on dobio specijalno priznanje. Taj inženjer Mates, od žalosti što se svi njegovi predlozi nikako ne uvažavaju, što su mu u Ministarstvu saobraćaja zatvorena vrata, umro je pre nekoliko meseci.

Gospodo, da to nije bio samo tek onako nabavljen predmet, bez temeljite studije, dokaz je što su o tome predlogu data najpovoljnija mnjenja sa strane najpoznatijih stručnjaka. Bili su to profesori univerziteta na beogradskom i zagrebačkom univerzitetu, i razni drugi inženjeri, koji su se istakli u saobraćajnoj službi, bivši pomoćnici ministra saobraćaja i bivši generalni direktori. Ja ne bih lteo da navadam imena onih koji su bili, ali ne mogu a da ne spomenem Sabu Jelića, koji je pre tri dana pokopan, kome moraju da se priznaju njegove visoke vrednosti. On se o tom predlogu inženjera Matesa najpovoljnije izrazio, očekujući velike rezultate, ako se ti metodi primene u radu.

Medutim ti predlozi nisu usvojeni. Gospodin Ministar je izgleda više voleo da se vozi izvoženim šinama. Da gospodin Ministar to voli vidi se i po tome, što je kod redukcije plata poveo se za onim što je odredio g. Ministar finansija. Medutim željeznička služba je teška služba, naporna služba, a plate željezničkih činovnika smanjuju se sve većma i većma a pogotovu nameštenika onih malih i najmanjih.

Ja verujem da drugi ministri nisu imali dovoljno oslonca da se suprostave g. Ministru finansija, pa da mu ne popuštaju u njegovim zahtevima da snize plate, ali ja mislim da Ministar autoriteta i važnosti kakve je g. dr. Spaho, imao je dovoljno autoriteta i dovoljno snage, i da je hteo, mogao se tome odupreti tako da je mogao za svoje činovnike, nameštenike i radnike da osigura onu minimalnu platu, koja je za dnevni život potrebna.

Jer, ne može se očekivati ispravan rad onog radnika koji nije bar minimalno plaćen. Kako može siromašan radnik, koji je ceo dan radio, kad dođe kući pa vidi da nema ni toliko da može da ishrani ni svoju decu ni ženu, da bude zadovoljan?! Zar nije sasvim prirodno, da on mora da posiže za drugom zaslužbom, koja može da bude i ilegalna, i protivpropisna. A ko mu može zameriti, kad nema ni toliko da može podmiriti ni najmanje potrebe svoje porodice.

Kada su već reducirane plate ja bih napomenuo neka bar g. Ministar da potrebne kredite za željezničarske konzumne zadruge. Neka bar one mogu u dovoljnoj meri, uz potrebne kredite, da nabavljaju živežne namirnice i druge potrebe, pa da svojim članovima daju uz neku jeftiniju cenu.

Da g. Ministar saobraćaja voli da ide starim putem, da se vozi izvoženim šinama, dokaz je i način nabavaka kod Ministarstva saobraćaja.

Te nabavke posvema su centralizirane u samom Ministarstvu.

Pre kojih 15—16 godina bio je još uveden postupak, da se nabavke obavljaju po direktijama, jer direktije poznaju u svom reonu bolje vrela i mogu laglje da dobiju potrebiti materijal, tim više što se tu može vrlo lako prema nabavnim cenama u pojedinim direktijama da se vidi, šta se može dobiti jeftinije a šta skuplje.

Ali bio je jedan gospodin, a moguće da je bilo više njih, koji je video, kako bi to bilo zgodno, da se sve te nabave centrališu kod Ministarstva saobraćaja u Beogradu, i proveo je to. Posledica je toga bila, da su cene svih nabavaka kod Ministarstva saobraćaja vrlo brzo skakale.

Pisalo se o tome, dok se smelo pisati, dok je bila sloboda štampe u ona davna vremena, pisalo se i pripovedalo mnogo, a sad se mnogo šapuće, ali nabavke ostaju još uvek centralizirane u Ministarstvu saobraćaja.

A sada kada se nastoji decentralizirati celu upravu, g. dr. Mehmed Spaho, koji je tako blizu opoziciji, koja je tražila još i više nego te decentralizacije, ja mislim da bi on mogao prednjačiti svima drugima i početi u ovome najvažnijem delu da decentralizira nabavke Ministarstva saobraćaja po pojedinim direktijama.

Da g. dr. Spaho voli da se voza po izvoženim šinama, dokaz je, kako on provada radove u režiji kod pojedinih novogradnja na železnicama.

Poznato je, da su radnje u režiji najskuplje.

Ko provada te radove? Provadaju ih činovnici, inženjeri Ministarstva saobraćaja, koji imaju zadaću da budu kontrolni organi na tim radovima a ne da ih sami izvršavaju. Ko će ih kontrolisati? Valjda ne njihove kolege, koji sami imaju zajedno da rade. Ili da se pozovu inženjeri preduzimači, pa da oni kontrolišu inženjere Ministarstva saobraćaja, da se vidi kako oni to rade.

Ja držim, gospodo, da ovakav postupak niti je dobar, a niti je valjao. I praksa je pokazala svugde, da je najpodesnije, da se radovi predaju na licitaciju preduzimačima, a zadaća je inženjera Ministarstva saobraćaja da budu kontrolni organi kod tih radova.

Kod tih režijskih radova dolazi još i ta velika nedaća, da se tu postupa posvema po partiskom prijateljstvu. Nameštaju se ljudi koji su bliže partiji, Ministru, njegovim ljudima, pa se, pored skupih novaca koji se ovde suviše izdaju, prave mnoge neprave

vilnosti, uzbuđuju se uzalud ljudi, što im se čini nepravda.

Gospodo, za radove, koji su pre g. Ministra Spahe predani stranim firmama, ja verujem, da je njemu bilo teško da sa stranim firmama prekine. A ipak mi od tih stranih firma ne možemo ništa dobro da očekujemo. Strane firme koje su radile tobože na kredit naše države, rade uistinu samo onoliko, koliko para na akontacije dobivaju od naše države. Oni izvadaju te radove po preduzimačima našim državljanima, ali tako da naši dobivaju najviše 50% od one cene, koju je stranac dobio. Tako na primer „Batinjol” — kako mi kažu sami preduzimači — ima na Unskoj pruži cenu za zemljoradnje odprilike 30 dinara.

Ni jedan od naših preduzimača ne dobija za tu zemljoradnju više od 15 dinara a mora da da svoj alat i čitava uprava da bude na njegov račun, tako da ostalih 50% ide u džep »Batinjolu«. Na taj način odlaze iz naše zemlje, ne znam zašto, teški milioni. Vreme je da se sa takvom praksom jedanput za uvek prekine i da se radovi dadu nakon sklopljenog dugoročnog zajma našim preduzimačima.

Da je gospodin Spaho imao volje da ide utrtrim putevima i da se vozi sa izvoženim šinama dokaz je i to da je transportne tarife pridržao onako kakve je našao, ali menjao je linearno bez obzira da li je to dobro ili ne. Tako imamo da za naše žito iz Vojvodine plaćamo primorskim lukama za podvoz isto toliko koliko je stajalo na mestu utovara samo žito, ili obrnuto: da se drvo iz slovenskih krajeva, u Srbiji ili u Vojvodini plaća za podvoz toliko koliko je gore stajalo samo drvo.

Dalje, gospodo, da se okrenemo od železnica prema moru pa ćemo videti da se i tamo ide i da se radi onako kako se radilo i pre. Naše luke zapuštene su i ne daju se kakvi krediti, ne čine se nikakvi radovi, da se te luke tamo poprave, da mogu primiti i onaj mali promet, koji sada iz unutrašnjosti ide u te luke. Ali zato spremaju se ogromne sume novaca, kako bi se sagradila na pustom tlu nova luka. Tu bi trebalo da se počne od prvog početka od izgradenja samog terena pa da se izgradi železnica, da se izgrade magacini, stanovi itd. i sva moguća postrojenja jer tamo nema ništa. Ne znamo odakle imamo najedanput toliko novaca da to uradimo a pitamo se kad bi to jedanput bilo gotovo, imamo li mi kakav promet, koji bi mogao da traži nove luke. Zar nije prirodnije i bolje da se stare luke, koje su spojene sa železnicama i gde ima dobrih postrojenja da se te luke uredi da budu bolje.

Isto tako posve se zaboravilo na naša brodogradilišta. Mi smo imali nekada brodogradilište na visokom stepenu, ali strana brodogradilišta koja su dobila od svojih država velike subvencije mogla su da se dignu. Naša brodogradilišta, vapiju da ih država pomogne da mogu nešto da izgrade, jer mi u našoj zemlji imamo sve potrebne sirovine za te radove.

Ja bih još napomenuo jednu stvar, koja je provedena prošle godine u Ministarstvu saobraćaja a to je nabavka motornih vozila. Ja ne znam kako se postupalo u nabavci tih vozila, ali u koliko znam, za cenu tih vozila znam da je velika nad cenama iznad svetskih u internacionalnom prometu. Mi smo sebi dopustili taj luksuz da plaćamo nešto više nego drugi. Što je još gore, čujem da se ta vozila nisu pokazala valjanim u praksi, da su vrlo brzo nakon

što su došla u upotrebu pokazala se da nisu valjana i traže brze popravke tako da nisu dale one rezultate koji su se očekivali. Još je jedna velika nezgoda to što su ta motorna vozila terana tečnim uljem, koje mi dobijamo iz inostranstva. U slučaju rata imaćemo najviše teškoća, pa ih onda možemo sve staviti u magacine ako ne budemo mogli da nabavljamo ulje za njih iz inostranstva. Mi imamo kod nas zemnoga plina u Bujavici, koji je dao dobre rezultate, pa se čudim da u Ministarstvu saobraćaja niko nije došao na to da učini pokušaj sa tim plinom, kojeg imamo u zemlji i koji bi se dao uz vrlo mali novac zgodno upotrebiti. Ali g. Ministru je mnogo milije da ide starim već utrtrim putem i da se vozi izvoženim šinama.

Još bih se na kraju hteo da osvrnem na naša prometna čvorišta i to na Beograd i na Zagreb. Stvar je od velike važnosti, jer jedno i drugo čvorište obuhvataju jedan vrlo veliki deo našeg prometa. Za Beograd ne znam koliki je taj promet, a za Zagreb znam da je po prometu veći od Beograda i da ima dva i po miliona godišnje putnika. Nakon mnogih varijacija u Beogradu došlo se do projekta, za koji se može reći da je dobar. Koštaće mnogo ali odgovara svojim potrebama i Ministar saobraćaja pristupio je izvođenju i brine se oko ostvarenja toga plana u Beogradu. Dok je ovo pitanje dobro rešeno u Beogradu, u Zagrebu se dugo studiralo što će i kako će sa Zagrebom. Stanica zagrebačka sagradena je pre pedeset godina kad je promet bio od prilike 250.000 putnika godišnje, a sada se taj promet pedesetostručio, t.j. na dva i po miliona godišnje, a postrojenja su gotovo ista koja su bila pre pedeset godina sa malim izuzetcima. Usled toga zapinje promet i događaju se nesreće, a vozovi koji dolaze u Zagreb redovno moraju da stanu ispred stanice, jer nemaju uvek mesta u stanici. I zaista, krupan interes saobraćaja i prometa traži da se ta stanica jednom uredi. Međutim, do sada se nije ništa učinilo. Ovaj projekat za Zagreb koji je dugo studiran, rešen je kako tako, ali je ipak nekakvo rešenje to, da se čitava stanica podigne na neku visinu tako da ne bude više bedem u centru samoga grada i da ne deli grad u dva dela i da ne bude smetnje prometu. Troškovi nisu baš tako veliki, pogotovo, jer bi se time dobila gradilišta kad bi se prodao onaj teren usred grada, gde sada stoje željezničke radionice. Za te placeve mogli bi dobiti 100.000.000 dinara a ta bi suma bila sasvim dovoljna da se pokriju svi troškovi za zagrebačku stanicu. Međutim, g. Ministar saobraćaja, nakon što je to prostudirao nije ni jedan korak dalje išao, nego je odredio nekakav provizorium da se ispod šina načini tunel, tako da putnici ne bi išli preko šina do koloseka nego ispod šina.

Ovakvo rešenje ne bi rešilo pitanje prometa na zagrebačkoj stanici ali bi sigurno odložilo definitivno rešenje za decenije, tako da bi Zagreb još uvek morao da bude skućen i da bude zadržan u svom saobraćaju, a sam promet da bude manje ili više onemogućen. I do sada se za sve drugo nalazilo dovoljno para, našlo se para i za lepu stanicu u Sarajevu i za lepu stanicu u Skoplju, što ja odobravam, i za lepu stanicu u Peći, što ja isto tako odobravam, ali samo za Zagreb, za najprometniju stanicu u državi, Ministar saobraćaja ne nalazi novca da u njoj uradi ono što je najpotrebnije, a što bi se veoma rentiralo i što bi se kroz kratko vreme iz samih investicija isplatilo. Ali tako uvek radi svaka vlada kad je u pitanju Zagreb, pa i Vlada u kojoj sedi veliki

prijatelj Hrvata Mehmed Spaho. Da je ovo doista ovako, navešću vam još jedan slučaj sa radovima na zagrebačkoj železničkoj stanici, a to je sa železničkim podvožnjacima. Železnica u Zagrebu prolazi kroz sam grad tako da je promet u gradu usled toga veoma ometan, a isto tako da je i železnički saobraćaj usled toga ometan. Da se taj promet razvija onako kakav zaista treba da bude, trebalo je da se ispod tih železnica naprave tako zvani podvožnjaci. Za izgradnju podvožnjaka g. Ministar saobraćaja traži od Zagrebačke opštine da ih ona o svom trošku izvodi. I zaista, Zagrebačka opština u interesu saobraćaja dala je doprinos za izvođenje tih podvožnjaka, dala je svotu od ukupno 7 miliona dinara. Pa ne samo da je g. Ministar saobraćaja tražio od Zagrebačke opštine ovaj doprinos za izvođenje podvožnjaka nego je tražio da opština plati i nagrade inženjerima koji su vršili nadzor nad izvođenjem toga podvožnjaka. Pa ne samo to, nego on traži od opštine da opština plati i podvoz za materijal kojim su nasipani železnički nasipi. Da se tako radi svuda gde se prave podvožnjaci, ja ne bih imao ništa da primetim što se to i od Zagreba traži. Ali mi znamo da su u Beogradu izvođeni podvožnjaci u vrednosti od 30 miliona dinara i da Beograd za njihovo izvođenje nije dao ni jedne pare. Kad je Zagreb dao svoj doprinos sasvim je ispravno da je isto tako taj doprinos trebao da da i Beograd.

Ovakvo nepravedno postupanje prema Zagrebu, gde g. Spaho ima toliko simpatija i gde se od njega očekivalo da će u svome resoru uvesti pravičnije postupanje prema Zagrebu, mislim, da je svakom zagrepčaninu dalo prava da ga može pitati: Pa zar i ti tako, Mehmede?

Gospodo moja, posle svega ovoga što sam ja izložio, razumljivo je da ja taj budžet koji ne valja, koji je neispravan, koji teško opterećuje grad Zagreb, koji je mene poslao u ovaj Dom, neprimam i glasati ću protiv toga budžeta. (Pljeskanje na levici).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Ante Mastrović.

Ante Mastrović: Gospodo narodni poslanici, ja već nekoliko godina i u budžetskim raspravama i raznim pretstavkama i osobnim intervencijama kod svih Ministara saobraćaja od 1931 godine do danas, stalno ističem nedovoljnu brigu za naše pomorstvo i za sva pitanja koja su u uskoj vezi sa našim morem. Nažalost moram da konstatiram, da od svih tih mojih akcija i od akcija drugih narodnih poslanika koji su se također za ta pitanja zalagali, nije bilo nikakve koristi, dapače išlo se je rapidnim koracima u gore što, bez velikog obrazlaganja, proističe iz činjenice, da je naš budžet za pomorstvo u 1931 godini iznosio oko 32 milijuna dinara, a dalje sve na manje, dok se ove godine nije reducirao na samih 16 miliona, ili ravno na polovinu od onog iz 1931 god.

A pomorstvo, gospodo narodni poslanici, predstavlja u životu svake države, a naše posebno, vrlo važan politički, socijalni i ekonomski problem. I ma da se je o važnosti tog problema napisalo more članaka i ma da su o tome govorili u mnogo navrata najodličniji predstavnici i ovoga Doma i Senata, a i drugi javni radnici, i ma da su i svi Ministri saobraćaja u svojim ekspezeima držali čitave hvalospjeve i isticali ogromnu važnost pomorstva za naš državni život i nacionalnu privredu, u praksi, kako vidite, smanjilo se na polovicu i ono malo i nedovoljno što se pre nekoliko godina davalo. U svim ekspezeima

raznih Ministara saobraćaja, slušali smo gospodu Ministre kako sa mnogo kićenih fraza i sa žaljenjem ističu da se u dotičnom budžetu nije moglo dati više za pomorstvo, naglašujući njegove velike i hitne potrebe i opravdanost tih potreba, i svaki put davane su velike nade za budućnost. Međutim, nas je budućnost sve više razočaravala.

Spomenuo sam kako su problemi našeg pomorstva vrlo važna privredna grana, ali mi izgleda da mnogi još zapravo i neznaju šta je pomorstvo i identifikuju ga sa pojmom pomorskog brodarstva ili pomorskog saobraćaja. Pošto su na formiranje naše administracije najveći uticaj imali kontinentalci, desilo se čak i to da su upravu pomorstva svojevremeno bili okrstili sa „Direkcija za pomorski saobraćaj” i sa „Brodarsko odeljenje”. Pomorstvo je međutim jedna složena privredna i administrativna grana, koja pored brodarstva i saobraćaja na moru obuhvata još mnogo drugih pojmova i problema. Sa jednim od tih problema, „Ribarskim pitanjem”, ja ću se malo kasnije detaljnije pozabaviti, pa ćete vidjeti, gospodo, u kakvoj se još uvijek primitivnoj fazi iskorišćavanja nalazi taj problem, koji bi, kad bi mu se samo malo pažnje posvetilo, mogao da bude jedno novo i ogromno vrelo prihoda za naš najsiromašniji stalež, za naše ribare, a i za čitavu našu nacionalnu privredu.

Ali nisu upitanju samo nedovoljna finansijska sredstva davana pomorstvu, u pitanju je, gospodo, i stvaranje jednog unapredjenja svih pomorskih problema.

Od Ujedinjenja do danas nije se uspelo formirati jednu jedinstvenu pomorsku upravu, dok u svim drugim pomorskim državama postoje ili posebna ministarstva ili podsekretarstvo za pomorstvo. Kod nas pak ne samo da pomorstvo nije organizovano kao posebna uprava, nego je pomorstvo spojeno sada sa riječnim saobraćajem, a u praksi se je pokazalo da je upravo podređeno riječnoj upravi, a u sadašnjem momentu na čelu i jedne i druge uprave stoji željezničko osoblje, razni inženjeri, a ne nautičari, pomorci i pomorski pravnici. Samo ovo vam je dovoljno da steknete uverenje sa koliko se je malo obzira tretirao jedan problem kome je bez ikakove sumnje morao stajati na čelu i rješavati ga samo stručnjak.

Možda je baš ovo i razlog da se je u javnosti povelala akcija da se pomorstvo odvoji od Ministarstva saobraćaja i pripoji nekom drugom ministarstvu. Drugi pak traže, sasvim opravdano, da se za ovu vrlo važnu upravnu granu stvori jedno zasebno ministarstvo.

Ali ako nam prilike zasada ne dopuštaju mogućnost da se za pomorstvo osnuje jedno posebno ministarstvo, to je ipak neophodna i hitna potreba da se sva pomorska pitanja koncentrišu na jednome mestu, da se tom upravnom organu dađe rang i autoritet i dovoljno stručnog personala, a sporedno je koji će se naziv tom resoru dati. A nad svime glavni je uslov, da se tom upravnom organu dadu dovoljna sredstva da može vršiti namenjenu mu funkciju, a pod svaku cijenu da se oslobodi podređenosti riječnom saobraćaju. Gospodo, bez da to mnogo obrazlažem, ja vjerujem da ste svi svjesni činjenice da naša država, baš kao pomorska država igra u svjetu daleko veću ulogu od one koju bi igrala da je po nekoj nesreći kontinentalna a ne pomorska država. A daleko bi me odnelo i sigurno biste se zaprepastili kad bi upoređivao statističke podatke o tome, koliko druge pomorske države troše za svoje more, a koliko mi.

Naša je pomorska uprava moralno i materijalno toliko zapuštena i zanemarena, da je onemogućen, dapače isključen svaki normalan i pravilan rad. Osoblje, koje je svake godine sve manje, sada daleko ispod minimuma, ulaže najveće napore i muku muči, na račun vlastitog zdravlja, da ne zapne onaj najosnovniji i hitno potrebiti rad, koji se mora dnevno posvršavati. Stručni se podmladak ne stvara. Stariji pomalo idu, novi se u službu ne uzimaju. Lučki se uredi zatvaraju i danas imamo ništa manje nego 36 zatvorenih ureda. Ne popravi li se ovo stanje mi ćemo doživjeti u pomorskoj upravi stanje sa nedoglednim posljedicama, jer ćemo ostati bez stručnog personala na terenu međunarodne važnosti.

Da vam navedem, gospodo, samo jednu malu statistiku, pa da se uvjerite o žalosnoj tačnosti ove moje tvrdnje. Pre rata pomorske vlasti u Trstu i na Rijeci imale su u svojoj službi svega 1017 službenika, od kojih 43 pravnik i 28 inženjera. Naša Direkcija pomorskog saobraćaja ima samo 518 službenika od kojih 6 pravnik i 3 slovom (tri) inženjera. Istina je da smo izgubili jedan dio obale, Istru, i da je za toliko manji rejon, koji administrira Direkcija pomorskog saobraćaja, ali smo dobili Crnogorsko primorje, a da ne govorim o porastu i pojačanju prometa, saobraćaja i ostalog rada na svim poljima, koja zasjecaju u nadležnost pomorske uprave, a konačno i samog načina uređivanja radi stalno rastuće kompliciranosti u sistemu naše administracije.

Podvlačim naročito pomanjkanje stručnog personala u pomorskoj građevnoj struci i upozoravam Gospodina Ministra saobraćaja da sa tako malim osobljem nije moguće vršiti ni one male svakodnevne nužne opravke lučkih objekata, a kamo li pripremati projekte novogradnja.

Gospodo narodni poslanici, na našoj izvanrednoj razgranatoj morskoj obali, u vazdušnoj liniji dugoj oko 600 km. imamo ništa manje nego 386 luka, koje su pluća i izlazi naše države u svijet, a najveći, najširi i najjeftiniji put u cijeli svijet, a u isti mah su i sve za naše ostrvsko stanovništvo i za naše primorje. Ali ne služe samo luke pomorskom saobraćaju. Kao znakovi i signali, kao skretnice i ostala pomoćna sredstva na željeznicama, tako i saobraćaj na moru, po internacionalnim obavezama koje smo primili i kojih se ne možemo osloboditi, mora imati naprave za bezbjednost saobraćaja, a zato se brine naša svjetioničarska služba: 36 pomorskih čuvanih svetionika, 77 obalnih svjetla na plin, 28 svjetla na petrolej, 180 drugih lučkih svjetla, 43 čamca za pomorske svjetionike, 30 dizalica za pomorske svjetionike, 118 plutaca na vez i 228 drugih plutajućih znakova u službi je tog važnog posla. A za uzdržavanje i opravku svega ovoga što sam spomenuo, predviđeno je, gospodo, samo din. 70.000. Ja se uzdržavam da toj činjenici dam bilo koji komentar, jer ona i posljednjem laiku jasno dokazuje istinitost moje tvrdnje, da se pomorstvu ne ukazuje nikakova briga, obratno, da će pomorstvo, ako se ovako nastavi, biti potpuno upropašćeno.

Luke su u velikom broju zatrpane. A naše plovne rijeke Neretva i Bojana također. Za gliboderima vapi se godinama. Obećava se njihova nabavka, pa ništa. I remorkera nemamo. Lučke naprave, pristaništa i obale u mnogim lukama srušene su i zapuštene, druge će skoro da se sruše, a saobraćaj svaki dan sve veći i svaka i najmanja luka postala je važan faktor u našoj novoj, ali vrlo velikoj privrednoj grani, u prometu stranaca. U ovogodišnjem budžetu

ništa nije predviđeno za gradnju i opravku luka. Istina je da je predviđeno osnivanje fonda za gradnju i opravku luka, ali tu se izričito kaže da će se prihodi iz tog fonda trošiti za gradnju i opravku glavnih luka vezanih železničkom mrežom. A takovih luka imamo svega 6—7, a kako ćemo uzdržavati preostalih 380?

I pomorskom brodarstvu, gospodo narodni poslanici, pored subvencije koju ono od države uživa i za koju se subvenciju više puta čula i poneka neopravdana kritika, ja tvrdim odlučno da mu nije ukazana ni iz daleka ona pomoć i pažnja koju pomorsko brodarstvo zaslužuje, vršeci u privrednom životu države jednu vrlo jaku i korisnu ulogu.

Da ne spominjem moralnu ulogu koju naše pomorsko brodarstvo vrši podižući svojim ozbiljnim i solidnim radom visoko ugled naše države po svim morima i kontinentima, ja ću, gospodo, samo da vam spomenem da je promet stranaca svake godine sve veći, da ta grana privrede nosi državi više stotina miliona dinara koristi i stotine miliona dinara stranih valuta ulazi u našu državu i aktivira naš platni bilans, a to sve zahvaljujući skoro isključivo vanrednoj organizaciji naše obalne plovidbe kao dijelu trgovačke mornarice, koja, po priznanju najuglednijih stranaca svih nacija koji putuju našim brodovima, jedna je od najzapaženijih i najurednijih plovidaba u svijetu. A ta mala i velika obalna plovidba o kojoj svi govore i kojoj se svi dive, to je po tonaži i po brodomskom prostoru njenom tek mali dio celokupne naše trgovačke mornarice koja ima sada blizu 400.000 tona broskog prostora. A ovo sve treba zahvaliti privatnoj inicijativi i duhu naših pomoraca. Ovo nije zasluga državnog prinosa, jer, gospodo, treba da budemo načisto šta je zapravo taj, nezgodnom riječi »subvencija« okršteni prinos, koji država daje parobrodarskim društvima. Prinos je određen honorar za onu službu, koju parobrodarska društva vrše po nalogu i za račun države. Ti prinosi postoje svugdje na svijetu, sa tom razlikom što su svugdje veći od onih koje primaju naša parobrodarska društva. A da ne spominjem našeg prekomorskog susjeda, gdje »subvencija« iznosi u našem novcu oko milijardu i po dinara godišnje, a i kad se uporedi znatno veća tonaža italijanske mornarice sa našom, onda je i proporcionalno subvencija triput veća od naše.

Ipak treba priznati da su očigledne koristi proistekle iz dugoročnog ugovora između države i parobrodarskih društava, jer samo na osnovu tog ugovora naša je obalna plovidba mogla da učini one velike napore za obnovu svog plovnog parka. Samo, mislim, da nije dovoljno deset godina za plansku izvedbu čitavog jednog takvog programa i da bi zato budući t.zv. dugoročni ugovori morali trajati barem 15 godina.

Što naši susjedi rade i kako pomažu pomorstvu tj. pomorsko brodarstvo, neka vam posluži za primjer i ova činjenica. Čitav splet linija pod italijanskom zastavom vezuje Jadransko more sa Crnim morem. I sve su te pruge bogato subvencionisane. A sve su one stvarane od naših preduzimljivih pomoraca još pre rata, nažalost pod tuđom austro-ugarskom zastavom, pa je to blagodareći mirovnim ugovorima prešlo ponova u tuđinske ruke, ali su naši pomorci ostavili svoj trag na cjelom t.zv. Levantu, trag i vrlo dobre uspomene, tako da još i dan-danas naše pomorsko brodarstvo uživa u tim krajevima jedan ve-

liki ugled i stalno je traženo. Baš u pitanju naše duge plovidbe vidi se odsustvo jedne pomorske politike. Vodi se računa samo o redovima vožnje naše kabotažne plovidbe, a nimalo o našim vezama sa inostranstvom. Prinos za inostranstvo dat je napamet, prema pojedinačnim uticajima i prigodnoj situaciji, a ne po jednom određenom sistemu. Umjesto da najprije izgradimo našu pomorsku saobraćajnu vezu onde gdje je to bilo najpreče, mi smo otišli na zapad pa i preko okeana, a Levant i Balkan smo potpuno zapustili.

Imate jednu čudnovatu pojavu, jednu anomaliju, da dvije naše plovidbe, riječna i pomorska, koje su sasvim neprirodno administrativno ujedinjene, u isti su mah teritorijalno i saobraćajno potpuno razjedinjene. Naša riječna i naša pomorska plovidba nemaju ni jedne jedine pruge koja bi ih vezivala. Veliki centralni evropski put, naša najveća rijeka Dunav, koja je na zahtjev svih država internacionalizovana, po kojoj plove svemoguće zastave, nema nikakve plovidbene veze sa našim lukama. Imate na pr. parobroda pod mađarskom zastavom, koji idu iz Pešte direktno u Crno more. Carigrad, Grčku, Kretu i Egipat. Imate velikih parobroda pod poljskom zastavom koji vezuju Konstancu sa Egiptom, Palestinom i Turskom, a nemate ni jednu našu prugu, koja bi vezivala ono što je najprirodnije, koja bi vezivala ušće Dunava i Crno more sa našim lukama, koja bi uspostavila kontakt između naše morske i riječne plovidbe, koja bi vezivala Beograd i naše primorje vodenim putevima.

No pored te osnovne linije, te linije koja bi onasala Balkan i dodirivala naše prijateljske i savezničke zemlje Balkanskog sporazuma, Balkanskog Pakta i Male Antante, naša mornarica ima i drugih zadataka na Levantu, ona ima da uspostavi veze i sa Sirijom, Palestinom, Egiptom i sa mnogim, sa nama još nepovezanim delovima Levanta. Umjesto toga što vidimo? Vidimo da Jadranska plovidba napušta prugu, kojom je vezivala grčke luke sa našima, vidimo da Dubrovačka plovidba ima sve ređe i sve neredovitije veze sa Levantom, pošto smo je primorali da napusti prugu za Bari, vidimo da od namjeravane balkanske linije Zetske plovidbe, koja je očevidno i neophodno potrebna i ujedno korisna još ništa nema, a na Jadrani, u kabotažnoj plovidbi, naša se društva među sobom kolju i stvara se kaos.

Prije nego što predem na samo ribarsko pitanje, neka mi bude dozvoljeno da se osvrnem na još jednu manjkavost naše pomorske uprave, a to na pomanjkanje shvatanja za našu visoku pomorsku tradiciju. Iako smo pomorski narod, iako smo jedini pomorski narod od svih slavenskih naroda, evo punih hiljadu godina, mi koji smo u pomorskoj vještini često puta zadivili svijet i stekli velika priznanja, mi još nemamo niti jedan pomorski muzej puštamo dapače da na očigled sviju vlasti propada jedina starodrevna pomorska institucija, koja bi mogla da bude ponos i najvećem pomorskom narodu, a to naša Bokeška mornarica. Ja apeliram na gospodina Ministra saobraćaja da čuva našu pomorsku tradiciju i da posveti malo više pažnje potrebi jednog pomorskog muzeja, a naročito održanju slavne Bokeške mornarice.

Gospodo narodni poslanici, zbog kratkoće vremena nisam mogao da se osvrnem detaljno na sva pomorska pitanja, te sam vam stoga u najkrupnijim crtama iznio neke činjenice da obratim važu pažnju

na nemarnost kojom su dosada sva ova pitanja tretirana.

Sa nešto više detalja želim da se osvrnem samo na ribarsko pitanje, jer od pomorskog ribarstva živi preko sto hiljada duša primorskog pučanstva, pak zato isto zaslužuju našu posebnu pažnju.

Tri su kapitalne stvari koje u ovom pitanju treba učiniti:

1) Poduzeti odlučne mjere za zaštitu pomorskog ribarstva od pustošenja neispravnim načinom lova i od nedozvoljenog lova stranih ribara. 2) Podići znatno njegovu produktivnost i iskoristiti bogastvo našeg mora do one mjere, koliko je to moguće, a u vezi s time naročitu pažnju obratiti podizanju ribogojstva (vještačko gajenje riba, školjki i rakova u plitkim i močvarnim morskim uvalama i obližnjim jezerima). 3) Bolje organizirati transport i prodaju morske ribe na domaćim pijacama i u inostranstvu.

Gospodo narodni poslanici, sticajem prilika pomorsko je ribarstvo danas vrlo važna grana privrede na primorju, dapače jedna od najvažnijih. Poljoprivreda, uglavnom vinogradarstvo i uljarstvo prolaze tešku krizu, emigracija je skoro posve zatajila, turizam je u počecima svoga razvitka, trgovačka mornarica i pomorstvo su nedostatni za naše prilike, pa se je tako primorsko pučanstvo više nego ikada ranije posvetilo ribarstvu, da iz mora izvuče kakvu takvu zaradu i prehranu.

Službena statistika bilježi zadnjih godina veliki porast u broju registrovanih ribara, njegovih ladica i sprava. Ali statistikom nisu obuhvaćeni brojni inostrani ribari, koji uz silnu pomoć svoje vlade pustoše naše more velikim mrežama što vuku veliki i jaki ribarski parobrodi i motorni brodovi, niti je statistikom obuhvaćen bezbroj neregistrovanih lica, koja uz obalu love na najprimitivniji način, kao ni mnoštvo pravih zločinaca, koji da bi došli do malo ribe upotrebljavaju dinamit, ekrazit, mliječ, karbid, galicu i druga razna šrestva, koja u velikom opsegu uništavaju svaki život u moru. Ako se ovom zločinačkom radu ne stane na kraj i ako se ne pobrinemo za bolju službu na moru, te ako pustimo da ovako dalje ide, presahnuće brzo i taj izvor prehrane primorskog pučanstva.

Kad smo naše more i primorje, gospodo narodni poslanici, oslobodili od tudinca, ribarstvo se nalazilo u dezolatnom stanju. Tokom rata mnogo je ribara poginulo ili se razbježalo, a ribarske sprave bile su zaplenjene i upotrebljene za potrebe vojske i potpuno upropašćene. Međutim, kad je počeo pritjecati iseljenički novac počelo se je postepeno i pomalo popravljati preostale alat i nabavljati nove lađe i sprave. Ko nije imao pomoć iz Amerike pozajmljivao je novac i obnavljao svoj alat. I tako je broj ribarskih lađa, sprava i ribara počeo rasti, ali ipak ribarstvo nije napredovalo u onoj mjeri u kojoj bi bilo moglo, da je rad državne uprave bio bolji i racionalniji, da je bilo više razumevanja i pomoći i da se je za to pitanje stavilo više stručnog osoblja na dispoziciju. I tako i ono malo što se je napredovalo, napredovalo se je uglavnom zaslugom privatne inicijative. Primitivni ribolov malim ladicama na vesla i neracionalnim spravama starinskoga tipa, prikovanim uz samu obalu, zamjenjuje pomalo ribolov dalje od obale sa modernim spravama i brodovima na motor i na paru. Nu uporedo sa dosta laganim napretkom morskog ribarstva kod nas, susjedna država unapređuje svoje ribarstvo gigantskim koracima. Posebnu pažnju i naročito jake subvencije i olakšice

daje ribarima, koji dolaze ribati s ovu stranu Jadrana. Tako je Italija uspjela da u našoj vlastitoj sredini, u našem Krku stvori flotilu od 19 moderno opremljenih i jakih ribarskih motornih brodova; vlasnost njenih optanata, a uz ovu još čitave druge flotile još jačih motornih lada i parobroda, koji dolaze neovlašćeno ribariti tik do naših teritorijalnih voda duž cjeloga primorja i neprestano se zalijeću u naše vode, do samih obala i među otočje, pustošeći naše more i odnoseći naše riblje bogatstvo i zaradu našeg siromašnog življa ispred vlastite kuće. Na Lastovu je podignuto čitavo ribarsko naselje za ribare dovedene iz Italije, u koju je svrhu talijanska vlada utrošila mnogo miliona lira.

Pored štete koju trpimo sa ribarskog stanovišta ovo i ovako uporno nadiranje brojnih velikih i brzih ribarskih brodova treba promatrati i sa još drugih gledišta, a pogotovo sa gledišta naše narodne odbrane. Ako i dalje budemo promatrali ovu tihi ali upornu i jaku penetraciju, možemo od toga jednog dana imati teških posledica. Dužnost nam je, gospodo, da naše more branimo, već sada dok je na vrijeme, i zbog očuvanja njegovog prirodnog bogatstva i zbog razloga naše narodne odbrane i zbog razloga našeg nacionalnog prestiža.

Za suprotstaviti se ovoj navali i penetraciji tuđinskih ribara i za onemogućiti divljačko uništavanje morskog bogatstva po nesavesnim našim ribarima, pomorska uprava, koja upravlja morskim ribarstvom i koja ga nadzire, ne raspolaže sa dovoljnim sredstvima niti za efikasniji nadzor jednog malog područja, a kamo li čitavog primorja. Nasuprot preko stotinu inostranih jakih i brzih ribarskih motornih brodova i parobroda, naša pomorska uprava raspolaže svega sa tri motorna čamca, od kojih je jedan prestao da radi jer je neuporabljiv, a i ostala dva će brzo morati biti eliminirana iz saobraćaja, jer su dotrajali. Ostali nadzor u ribarskoj policiji vrši nekoliko ljudi, ribarskih stražara, koji pješke ili malim čamcima na vesla nadziru ogromne prostore naše mnogo razgranate obale.

Gospodo narodni poslanici, naših ribara, samo registrovanih ima oko 20.000, sa blizu 7.000 lada, a pored ovih drugi deseci hiljada love uz obalu na sve moguće načine. Kako rekoh u početku, uporedno sa zaštitom morskog ribarstva moramo podići njegovu produktivnost kako bi iz njega mogli vući trajniju i sve veću korist.

Prema službenoj statistici morsko nam ribarstvo daje danas 7—8 miliona kg. proizvoda u vrijednosti od 30—40 miliona dinara. Pored toga, a što službena statistika ne bilježi još jedan veliki dio primorskog pučanstva, muško i žensko, lovi ribe, sakuplja školjke i morske puževe i to mu je danas jedina hrana. Međutim, najefikasniji lov vrši se na otvorenom moru, gde ima ribe na velikim prostorima u ogromnim količinama, ali tu nažalost, love samo tuđinski ribari, jer su zato potrebni jači brodovi, a naši ih nemaju niti su u stanju da ih nabave, jer su siromašni i nemaju potrebitog kapitala ili eventualnih jeftinih kredita za takove nabavke. Pomorska je uprava za ribarske pomoći i unapređivanje ribarstva uvijek raspolagala sa tako mizernim kreditima, da nije mogla doskočiti ni najprećim malim potrebama, a kamo li pomišljati na podupiranje ili subvencionisanje jačih pothvata. Tako i to malo, kao što ranije rekoh, napredovalo se zahvaljujući samo privatnoj inicijativi ekonomski jačih, a tih je neznan broj, dok je velika većina ostala i dalje na svoja primi-

tivna sretstva i na lov uz obalu, koji po statističkim podacima daju pojedinom ribaru prihod od jedva 4 dinara dnevno. A kako je za naše ribare ribolov na otvorenom moru još uvijek jedna nova stvar, to nam treba dosta vremena i dosta žrtava da se uzmožemo u tom pogledu makar približiti stanju u kome se nalaze ribari sa suprotne obale. Prekomorski susjed ocenjuje ispravno korisnost ribolova na otvorenom moru i takovu vrstu lova baš najizdašnije i pomaže. Ako se dakle hoće povećati na dvostruko i trostruko produktivnost morskog ribarstva, treba naše ribare osposobiti za ribolov na otvorenom moru. A to se može postići ako se stvore sretstva, bilo to i jeftinim dugoročnim zajmovima, da naš ribar ili ribarske zadruge uzmožnu nabaviti jake i brze ribarske motorne brodove i moderan ribarski alat.

No osim mogućnosti da se vrlo mnogo poveća produktivnost našeg ribarstva i more i njegova prirodna bogatstva jače i racionalnije iskoriste osposobljavanjem naših ribara za ribolov na otvorenom moru, postoji, gospodo narodni poslanici, još jedna druga, isto tako velika, mogućnost korisnog iskorišćavanja mora. Imamo izvanredne uslove za vještačko gajenje riba, raznih školjki i morskih rakova u plitkim i močvarnim morskim uvalama i bliskim jezerima. Sama proizvodnja školjkara može nam dati dvostruko toliko prihoda, koliko nam daje sveukupno morsko ribarstvo. Druge daleke države šalju u Srednju Evropu stotine i stotine ovih školjkara, premda malo koja od tih država ima takove prirodne uslove kao što ih ima naša, na našem primorju. Osim toga mi smo na vratima Centralne i Istočne Evrope, koja bi vrlo lako potrošila čitavu našu ulovljenu ribu i proizvodnju školjki, makar ona bila i mnogo puta veća od sadašnje.

Podižući umjetno gajenje školjkara mnoge hiljade pučanstva mogle bi naći zaposlenje i zarade i to baš u onim predelima, gdje danas vlada najveća bijeda. Pored toga rastećetilo bi se obalno ribarstvo, koje radi preintenzivnosti više slično pustošenju nego li ribarenju. Ali zato treba takode finansijskih sretstava i stručne administracije, jer se privatna inicijativa nezna dovoljno pomoći, pošto je siromašna i neorganizovana: U pravcu vještačkog gajenja riba opet je susjedna Italija jedan od najubedljivijih primjera. U tom pravcu ona je učinila prava čuda, i preporodila najnezdavije i najzapuštenije krajeve oko ušća rijeke Po i mletačkih laguna.

Treće osnovno i takoder vrlo važno pitanje u pravcu unapređenja ribarstva je bolja organizacija transporta i prodaje morske ribe i ostalih morskih proizvoda na domaćim pijacama i inostranstvu. I to pitanje treba da bude vodeno stručno. A ukoliko zato nemamo odgovarajućih stručnjaka, pomorska uprava treba da se pobrine da ih dobijemo putem stipendija, koje bi se davale onima, koji će se u tuđini u tom pogledu osposobljavati. Plasiranje riba i ostalih morskih proizvoda na naša domaća i strana tržišta povezano je sa dobrom tarifskom politikom, naročito u ljetnim mjesecima, i sa dovoljnim brojem za to odgovarajućih prevoznih sretstava. Neophodno je potrebito takoder, a to bi se moralo prepustiti isključivoj inicijativi države, osnivanje naročitih hladionica za ulovljenu ribu iz kojih bi se onda distribucija mogla racionalnije provesti, što bi takoder doprinijelo i normalizaciji cijena. Ovo je pitanje naročito važno ne samo sa stanovišta interesa našeg ribarskog staleža, nego i sa stanovišta unapređenja turizma, koje za-

htjeva rešenje problema stalnog snabdjevanja stranaca sa dobrom ribom.

Gospodo narodni poslanici, iz ovog obrazlaganja sigurno vam je jasno da se sa malo više razumevanja od strane kompetentnih faktora i sa izvjesnim finansijskim žrtvama, koje bi za državnu cjelinu bile sigurno najkorisnije za utrošen novac, može povoljno riješiti još jedno važno ekonomsko i socijalno pitanje i s kojim bi se pored velike koristi koju bi od toga crpili i pojedinci i država u velikoj mjeri, umanjila pasivnost primorskih krajeva.

Cifre koje su do sada davane za unapređenje ribarstva toliko su neznatne, da me to ženira i da spomenem, samo ću vam kazati da je Savska banovina, a njezino je područje 1/8 čitavog područja na kome se razvija morsko ribarstvo, da je ta Savska banovina dala iz svoga budžeta u svrhu unapređivanja ribarstva dvaput i triput veće svote od onih što je država za sveukupno morsko ribarstvo davala. Njezini su ribari u daleko povoljnijem položaju od onih Primorske i Zetske banovine, jer su pripadnici jedne aktivne banovine, koja ih može donekle i iz svojih sretstava pomoći.

Gospodo narodni poslanici, poznata je činjenica da je ribarski stalež bez ikakove sumnje naš najsiromašniji stalež, a svi vi znate i za izreku „mlad ribar, star prosjak“. A svakome je od vas poznato da je rad naših ribara za očuvanje gole egzistencije najteži i skopčan sa opasnošću života, a svakako sa gubitkom dragocjenog zdravlja, jer mora najviše da po noći iz vode izvlači svoju tvrdu koru kruha. Iako je naš ribar u starosti potpun prosjak, satrven bolestima koje iz vlage i vode proistječu, nije osiguran ni za bolest, starost i iznemoglost ni za slučaj smrti. Još davno pre rata ribar je vapio i borio se za rešenje tog njegovog životnog problema, a i sa te stolice obećano je bilo nekoliko puta narodnim poslanicima da će se to pitanje riješiti, pak je i to ostalo samo pusto obećanje. Ni zaštita, ni beneficije koje su date zemljoradniku nisu obuhvatile ribara, pak možete pojmiti kako je u dušama tih nevoljnika koji smatraju da su svi na njih zaboravili, i da im je sudeno da moraju nositi svoj najteži krst.

Pri završetku hoću da naglasim da bi bilo vrijeme da naši apeli ne ostanu uvijek glas vapijućih u pustinji i da g. Ministar saobraćaja uzme u ozbiljno rasmatranje ovaj važan problem i da vodi računa o sugestijama koje je u ovoj debati čuo i da nam prvom prilikom kaže šta o svemu ovome misli, koja je njegova pomorska politika, koja je pomorska politika ne samo u odnosu na parobrodarsku službu uzduž naše obale i s inostranstvom, nego i u odnosu na naše ribarstvo, na naše brodograditeljstvo, na izgradnju naših luka, na njihov uredaj, na izgradnju njihovih suvozemnih veza i na sva ostala pitanja, koja u najvećoj mjeri interesuju ne samo naše primorje, nego i sve naše privredne krugove.

Gospodo narodni poslanici, mi Slaveni i danas ispaštamo naš grijeh što nismo znali da cijenimo i ocjenimo značaj mora. Ona mala Holandija, koja je za deset hiljada četvornih kilometara manja od Savske banovine, očigledno nam kaže što znači more za kulturu i blagostanje jednog naroda, a da i ne spominjem ono malo ribarsko gnijezdo koje se je u nedavnoj prošlosti podiglo na lagunama sjevernog Jadrana, a koje se podiglo u svojoj moći, kulturi i ugledu do najvišeg stepena narodnog razvoja.

Od svih slovenskih naroda samo je naš narod, koji se prosuo po obalama Jadrana, pokazao smisla

i shvatanja za more. Senjski uskoci, omiški i neretvanski gusari, pelješki, dubrovački i bokokotorski pomorci ispisaše mnogu stranicu naše slavne prošlosti, na talasima Jadranskog mora. Tada smo bili veliki i, pamтите, gospodo narodni poslanici, da je i buduća veličina našeg naroda ispisana na talasima mora.

Čuvajmo dakle naše more!

Iz toga razloga, gospodo narodni poslanici, i zbog toga što se specijalno za pomorstvo u svima ovim godinama a ove godine posebno vrlo malo učinilo, glasaću protiv budžeta. (Odobranje i pljeskanje na levici).

Potpredsjednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, prilikom diskusije po ovom razdelu naš uvaženi poslanički drug g. Jovan Zdravković češće puta pominjao je našeg uvaženog poslaničkog druga g. dr. Dragutina Jankovića. Malo pre meni se javio g. dr. Dragutin Janković i rekao da mu je neobično žao što jutros za vreme diskusije i za vreme pominjanja njegovog imena od strane g. Zdravkovića nije bio prisutan, i zamolio me da mu dam reč za ličnu primedbu. Ma da nije uzuelno da se posle nekoliko časova daje reč za ličnu primedbu, s obzirom na uvaženje koje imamo i prema jednom i drugom gospodinu poslaniku koji su ovde u pitanju i s obzirom na važnost pitanja koje se tretira, ja mu sa vašim pristankom dajem reč. (Odobranje). Reč ima g. dr. Dragutin Janković.

Др. Драгутин Јанковић: Пре свега ја захваљујем поштованим друговима народним посланицима што су ми дали могућности да одговорим на јутрошње нападе на које нисам могао одговорити из простог разлога јер нисам био ту. Ви сте били ту присутни када је један од дисидентске демократско-земљорадничке двојке која је ових дана ушла у Скупштину, говорећи о буџету. Министарства саобраћаја изнео пред вас процес петомајских избора, процес вредности ваших политичких мандата, али, у ствари, и процес свога поступка како пре апстиненције, тако и после.

Господин је почео са речима да је потребно или да је једна морална обавеза да када човек дође у једну непознату средину, да се претстави. Мени се господин није морао претстављати јер га ја добро знам већ поодавно а особито из живота у нашем адвокатском раду и адвокатској комори, али учинио је добро што се вама претставио. Ја мислим да се претставио на врло отмен начин и тако да сте га ви добро упознали. Господин је у томе свом говору изволео говорити прво о петомајским изборима, о незаконитим поступцима власти, о томе колико се од стране опозиције трпело на тим петомајским изборима, о ономе што је значила листа др. Мачека, о чувеној крилатици Јанка Пуста, о чувеној тројци Којић—Поповић и др. Јанковић и на крају завршио је, разуме се, свој пледоаје са чувеном крилатицом, али са ове стране баченом на изборе 5 маја, економском и социјалном демократијом за коју је он.

Ја, господо, нећу много одговарати. Петомајске изборе ја нећу бранити, нећу их бранити из простог разлога што је сам улазак тога господина у Скупштину дефинитивно одбранио те изборе. (Јован Здравковић: Зато што их не можете одбранили!) Не, господине, ви сте одбранили својим уласком у Скупштину те изборе, а доказ за то јесте ваше присуство овде. (Бурно плескање на десници. — Манфред Паштровић: Како ви можете

пљескати када Мачеков министар седи у министарској клупи!). Није то тачно, имају право да пљескају. Друга је ситуација г. др. Спахе.

Potpretsednik Franjo Markić: Molim vas, gospodo, da pustite govornika da se izrazi.

Др. Драгутин Јанковић (наставља): Господо, ви знате: неулазак опозиционих посланика у ствари дошао је после једне одлуке целе ванпарламентарне опозиције да апстинира, и ту је одлуку и ова двојка поштовала до пре једно два месеца када су почели преговори на њиховој страни да уђу у Скупштину. Ја немам ништа да се противим томе акту. Напротив, када се после изражене апстиненције која је мотивисана страхотама насиља на изборима и која је констатирала све вредности легалности мандата ове Скупштине, дође у ту Скупштину, ја мислим да је то пуно признање законитости тих избора, законитости ваших мандата и законитости те Скупштине. (Пљескање на десници. — *Јован Здравковић:* Само факта!). Да, да, факта говоре. Фишкалство не помаже. Да, господо, говорило се о тој Јанка Пусту. Јанка Пуста и Оплепац је једна крилатица изборна, каквих је било увек на изборима и она није постала са ове стране него је постала са оне стране, она је постала у Босни, колико ја знам, и ишла је по целом народу. Али, господо, за ту Јанка Пусту не може нико одговарати са разлога што нико није ни узео одговорност на себе да је пласира и ја овде хоћу да ликвидирам дефинитивно тај аргуменат који је готово одмах после избора бачен мени на леђа, са тврдњом — нажалост то је био један од млађих г.г. посланика који има навику да често пута каже неке ствари које није добро утврдио — па је речено како сам ја... (*Манфред Паштровић:* Ја говорим само што је тачно!). ... како сам ја ту крилатицу о Јанка Пусту бацио у мом познатом изборном скопљанском говору.

Онај, који је слушао тај говор и читао видео би да ту нема ни речи о тој крилатици. Напротив тенденција тога говора је била у томе да се потврди теза формирања једне економске и социјалне демократије, на којој је јутрос г. Здравковић пожњео аплауз Народног сељачког клуба, који су били такође моји другови на тој листи и у тој политичкој агитацији. Ја, господо, понављам, да је то једна крилатица, коју је могао сваки употребити у борби. Ја је чак нисам ни употребљавао. Нисам имао потребе јер знате добро, каква је моја улога била у изборима: Није била да снабдевам куглицама нити да снабдевам жандармима; она је била да одбрани тезу ове целе Скупштине и целих петомажских избора, и да нађе постулате, на којима ће народ дати поверење једној владавини, која једну тешку и критичну фазу у нашем животу треба да ликвидира.

Не може нас г. Здравковић побити, било са ове било са оне стране. Изишли смо ми на једном програму, и тај програм и данас живи, господине. А колико је мало та Јанка Пуста са оне стране деловала, ја, господо, иако ми је то незгодно и непријатно лично, хоћу да вам кажем ово, да др. Мачек који је највише овлашћен и најсигурније овлашћен да се буну против таквих набацивања, он ме је почаствовао својим порукама и пре и после избора. Ја бих могао да вам поменем име човека, његовог школског друга, који је по његовом захтеву после петомажских избора долазио да ме тра-

жи, да ме пита, може ли бити контакта између мене и њега, а преко мене и са Владом Бошка Јевтића и са новом ситуацијом, и то подвлачећи тај моменат економско-демократски, тај моменат сељачко-кооперативистички. То је био барон Владимир Турковић, који је код мене дошао. Ја жалим, што то није могло да има даљна следства, али ја сам поштено ту своју мисију извршио и на постављено питање покушао да му дам одговор, јер сам фактички сматрао, да је моменат да се пружи рука, да је моменат да се створи споразум. Што то није учињено, није кривица моја. Ето за тврдњу да је Јанка Пуста не знам била дело моје, ево пуна демантија. Ја, господо, немам шта више да кажем у своју одбрану. Нисам ни дошао да се браним, али хоћу да кажем господину, једном да се он вара да смо ми ма ко пошли ма шта да ловимо, а нарочито не 5 маја. Онај, који је био на петомажским изборима и носио терет одговорности за те изборе, зна, како су му биле и тешке ноћи и горки дани. Није тешко погодити, после катастрофе октобарске све што је гамизало у нашој земљи.

Срећом ми смо изашли из тога хаоса! Доживели смо, видите, да ова Скупштина, којој су прорицали кратке дане, која је била осуђена са свима исламима сахране, да та Скупштина ево видите, већ две пуне године дана живи, а она је петомажска!

Ја не кажем, господо, да не може бити пеха да ова Скупштина одлети баш зато што су ова господа ушла, али ја говорим о ономе што је до сада било. Ја мислим да је ова Скупштина доказала да је способна за рад, да је она способна за законодавни и политички рад, и да је она способна да испуни законодавну мисију не за две године, него и за пун рок 4 године колико је Уставом предвиђено. (Пљескање).

Ја ћу да завршим. Боље би било да је овај госпoдин тражио успеха на другој линији, и боље да је ћутао и гледао своје грдило. Нека се он окрене својим друговима на оној страни, које је оставио, па нека их пита шта они мисле о њему. А, господо, ја понављам, за нас је највећа сатисфакција баш долазак те двојице госпoде, јер су они, прекинувши апстиненцију и дошавши у Скупштину, признали њену пуну законитост и пуну вредност свих ваших мандата. (Пљескање).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena to je pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja završen. Prelazimo na glasanje. Glasaće se po partijama sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici koji primaju pročitane partije, izvoleće sedeti, a koji ne primaju, izvoleće ustati. Molim gospodina izvestioca da izvoli pročitati partiju 687.

Izvestilac dr. Jure Koce pročitа partiju 687.

Potpretsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitанu partiju 687. (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 687 većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 688.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u po-

jedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja od partije 688 do partije 721 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Izvolite čuti partiju 722 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 722 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

XI RAZDEO — MINISTARSTVO SAOBRAĆAJA
GLAVA XCIX — ODELJENJE ZA GRADENJE ŽELEZNICA
Vanredni rashodi

Part.	Poz.	
722		Gradnje pruge Požarevac—Kučevo, granica biv. požarevačke oblasti:
	1	U prvom i drugom redu reči: „Za likvidaciju ugovornih obaveza prema preduzeću Lozinger i komp. iz Berna” brisati; u četvrtom i petom redu reči: „po zakonu o državnom računovodstvu” brisati.

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitana partiju 722 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 722 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 723 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 723 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

Part.	Poz.	
723		Gradnje pruga po ugovorima sa stranim preduzećima:
	1	Izdaci u vezi ugovora sa „Evropskim društvom” itd. Subpoz. 1 Anuiteti itd. smanjiti sa . . . — 25,000.000.—
	2	Izdaci u vezi ugovora itd. U drugom redu mesto reči: „avansa” staviti: „avenana”. Subpoz. pod b) na kraju staviti tačku i zapeu i dodati: „troškovi i potrebe državnog nadzora na pruži Bihać—Knin (lični izdaci osoblja na pruži i van pruge, materijalni izdaci, isplata pomoćne tehničke i fizičke snage na terenu i u odeljenju)” Svega gl. XCIX, smanjiti sa . . . — 25,000.000.—

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitana partiju 723 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 723 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 724.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja od partije 724 do partije 729 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Izvolite čuti partiju 730 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 730 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

GLAVA C — UPRAVA DRŽAVNIH ŽELEZNICA
Redovni rashodi
A. Lični rashodi

Part.	Poz.	
730		Lične prinadležnosti osoblja mašinske službe:
	1	Centralna uprava
		1) Činovnici
		Subpoz. 6 kod „103 pristava itd.”, u trećem redu posle reči: „oficijala” umetnuti reč: „daktilografa” Svega gl. C — —
		Ukupno XI razdeo smanjiti sa . . . — 25,000.000.—

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitana partiju 730 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 730 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 731.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja od partije 731 do partije 751 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Gospoda narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda XI Razdeo — Ministarstvo saobraćaja primljen. (Burno pljeskanje).

Prelazimo na sledeću tačku dnevnoga reda: Pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona.

Reč ima zamenik Ministra pošta, telegrafa i telefona Ministar pravde g. dr. Nikola Subotić. (Burno pljeskanje kod većine).

Министар правде и заступник Министра пошта, телеграфа и телефона др. Никола Суботић: Господо народни посланици, замењујући г. Министра пошта, телеграфа и телефона, част ми је изложити његов буџет за 1937/38 годину.

Господо, буџет расхода Министарства пошта, телеграфа и телефона за 1937/38 годину рађен је као и прошлогодишњи у духу досадашњих начела буџетске политике, коју спроводи Краљевска влада на санирању наших државних финансија и на оживљавању и снажењу наше народне привреде. Основна тежња при изради овог предлога буџета била је довођење расхода у склад са стварним и неопходним потребама поштанске, телеграфске и телефонске службе, која претставља један врло важан инструмент наше националне привреде и државне администрације. При том сам настојао, испитујући најдетаљније потребу сваког предложеног расхода, да те расходе, с обзиром на општу економску ситуацију наше земље, сведем на неопходну и реалну меру, али сам истовремено водио рачуна и о томе, да овај важан привредни инструмент одржим на здравом основу и да га оспособим за његов велики задатак. Чинећи крајње на-

поре у том правцу ипак нисам код извесних буџетских партија и позиција могао остати у оквиру садањих расхода, већ сам био принуђен да извесне неопходне расходе повећам у мањем износу, а у интересу саме службе.

Снажна компресија свих расхода, вршена кроз три буџетске године, у периоду од 1932/33 до 1934/35 године, при којој није довољно вођено рачуна о најбитнијим потребама поштанске, телеграфске и телефонске службе, довела је целокупну службу и саобраћај у један тежак положај, тако да поштанске, телеграфске и телефонске установе нису могле привредити ни другим корисницима да послуже у потребној мери. Стога сам, предлажући буџет расхода за ову годину, био принуђен да извесним незнатним повећањем омогућим побољшање поштанске, телеграфске и телефонске службе, да би могла барем у неопходно потребном оквиру одговорити свом високом задатку.

а) Персонални расходи:

Највећу и главну групу буџетских расхода Министарства пошта, телеграфа и телефона чине лични расходи, показани у партијама 752, 753, 768, 769 и 770. Укупно предвиђени расходи по овим партијама износе 226,037.380.— динара, што чини 59,581% од укупно предложених расхода. Од ове суме отпада на личне расходе Министарства 7,037.103.— динара, а на личне расходе у спољној служби 219,000.277 динара.

Укупан број предвиђених службеника у предлогу буџета износи и то:

у Министарству чиновника	175
„ „ приправника	4
„ „ званичника	30
„ „ служитеља	39
„ „ контрактуалних чиновника	2
Свега	273
у спољној служби чиновника	4.744
„ „ „ приправника	558
„ „ „ званичника	2.403
„ „ „ служитеља	2.647
„ „ „ контрактуалних чиновника	2
„ „ „ дневничара	702
„ „ „ уговорних поштара	1.209
Свега	12.265
Укупно	12.538

Број службеника у Министарству задржан је исти као и у буџету за 1936/37 годину. Једина измена учињена је у томе, што је код чиновника број неких звања повећан, а за толико исто смањен број других звања, у главном исте групе, тако да је и финансијски ефекат остао приближно непромењен. Шта више партије 752 и 753, у којима су предвиђени сви лични расходи службеника у Министарству и у Главној поштанско-телеграфско-телефонској радионици, показују укупно смањење за 42.134.— динара према буџету за 1936/37 годину.

Број службеника у спољној служби, предвиђен на партији 768, повећан је за укупно 170 службеника. Од тога броја отпада: на чиновнике 42, на чиновничке приправнике 50, на званичнике 18 и на служитеље 60.

Финансијски ефекат за ово повећање износи:	
за чиновнике	643.340.— дин.
за чиновничке приправнике	643.935.— „
за званичнике	166.320.— „
за служитеље	710.400.— „
Укупно	2,163.995.— дин.

Повећању службеника морао сам приступити због тога, да бих омогућио поштама, телеграфима и телефонима правилно и благовремено савлађивање целокупног дневног промета.

Изузетно од других установа државне администрације целокупан дневни рад у поштама, телеграфима и телефонима мора се, ако се хоће имати један уредан саобраћај, безусловно у току истог дана обавити и, по свршетку радног времена, благајна и сви други рачуни прегледати, сравнити и закључити. Не могу се, као у другим установама, одлагати за сутра послови, који се, према прописима, морају свршити у току данашњег дана. Ово треба имати увек на уму, када је реч о потребном броју особља у поштанским, телеграфским и телефонским установама.

Према висини промета свака пошта има утврђен број радних места, па према томе и утврђен број потребног особља за савлађивање дневног промета. Услед погоршаних привредних прилика ранијих година био је смањен у знатној мери и промет готово у свима поштанским, телеграфским и телефонским установама. Због тога је, у интересу штедње, смањиван и број особља, где год је то било могуће спровести. Почев, пак, од 1935 год. запажа се, према статистичким подацима, у свима поштама, телеграфима и телефонима поступно повећање промета. Измена међусобних обавештења путем поште, телеграфа и телефона увећава се, а исто тако јача и пакетски промет. Повећање овога промета једним умереним темпом наставља се кроз целу 1936 годину с тенденцијом, да се приближи промету из 1930/31 год., који је до сада забележен као највећи у поштанској, телеграфској и телефонској служби. Ово повећање промета изазива потребу за отварањем нових радних места у поштама, потребу за повећањем амбулантног особља, које у садањем саставу није у могућности да разради на време сав примљени материјал, услед чега нису ретки случајеви, да се неразрађени материјал оставља за следећи дан и нагомилава уз новоприспеле пошиљке. Чековни промет преко поште, којим се све државне и бановинске установе користе у много већем обиму него ранијих година, изазвао је такође осетно повећање посла у поштама. Тај повећани рад не би се могао да изрази у приходима, пошто све државне и бановинске установе користе пошту бесплатно, али се он јасно види из прегледа радних јединица, којима се мери јачина промета и оптерећење једне поште. Тај повећани промет изазива и потребу отварања нових радних места, то јест потребу повећања особља.

У многим случајевима, оправданим захтевима привредних кругова, да се у поштама дневна ограничена служба продужи на непрекидну дневну, допонућну, или даноноћну, нисам могао изаћи у сусрет услед недостатка у особљу. Снажни развој туризма дуж целог нашег приморја а и у другим туристичким местима у току 1936 године изазвао је у поштама такође врло интензиван рад, који се са дотадањим бројем особља није могао уредно и на време савлађивати. Многобројним молбама и оправданим жалбама, да се обезбеди бољи и бржи поштански саобраћај, у највише случајева нисам могао изаћи у сусрет услед недостатка у особљу. Све је то, по себи се разуме, ишло на штету и лица, која се поштом служе, и државне касе а и престижа наше земље. Било је случајева, да је осо-

бље задржавано на раду знатно дуже, него што је прописано само за то, да се сав дневни посао сврши у току истог дана. Нема готово ни једног већег места у приморју, где није потребно садање бројно стање особља повећати, ако се хоће да поштански саобраћај буде на висини. То исто важи и за многа места у унутрашњости земље. Главни поштанско-телеграфско-телефонски центри раде са статусом особља, који је за 20—30 службеника мањи, него је то за рад неопходно потребно и само пожртвованом раду особља има се захвалити, што последице од тога нису биле веће. И поред упослења службеника каткад по 10 и више часова дневно, чиме се њихова радна енергија прекомерно црпи и троши, утврдио сам у знатном броју случајева ипак застој у пријему, отпреми и испоруци пошиљака, чији узрок лежи једино у недостатку довољног броја службеника. Достава пошиљака у многим местима врши се са смањеним бројем достављача, који имају толико велике реоне, да су једва у могућности у току једног дана да их обиђу, па у колико не стигну, да испоруку изврше у току једног дана, врше то тек сутрадан. Разуме се, да све то иде на штету интереса примаоца.

Одвело би ме сувише далеко да наводим појединачно многобројне сличне примере, који штете и интересе привреде а и интересе службе само зато, што се ради са недовољним бројем особља.

Према провереним захтевима од стране дирекција број потребног повећања особља износио би око 400 службеника. Толико би било стварно потребно, па да се све поштанске установе оспособе, да цео дневни промет могу на време и тачно савладати. Али, имајући у виду и садање финансијске прилике наше земље, ја сам повећање особља предвидео за 1937/38 годину за свега 170 службеника то јест нешто испод половине стварно потребног броја. Вршећи инспекцију подручних ми установа у свима крајевима наше земље, ја сам лично проверавао потребу особља и установио сам, да код једног великог броја пошта обављају службеници послове, услед недостатка особља, са великим напором и под врло тешким и скоро неиздржљивим приликама. Предложеним повећањем службеника биће омогућено поштама да знатно побољшају поштански, телеграфски и телефонски саобраћај, у колико су до сада тешкоће долазиле услед недостатка особља.

Господо, ја верујем да сте се и ви лично у много случајева могли и сами уверити, да застој у поштанском пословању потиче великим делом услед недовољног особља, па се надам да ће моје предње излагање у погледу потребе за повећањем предложеног особља наићи код свих г. г. посланика на одобрење.

Здравствено стање поштанског особља озбиљно ме као шефа забрињује. Ако бацимо поглед у статистику случајева обољења у 1935 години, статистика ће нам пружити податке, који узнемирују:

Број случајева обољења износио је у 1935 години:

код чиновника	3.474
„ званичника	1.371
„ служитеља	1.729
Свега	6.574

са 160.949 дана или просечно 14 дана на сваког службеника на годину.

Другим речима, услед болести, налази се преко целе године стално 441 службеник ван службе.

То је, господо, једна тешка слика здравственог стања особља, које врши поштанску, телеграфску, телефонску и техничку службу. Она најочитије говори за то, да оваквим slabим здравственим приликама мора бити посвећена пуна пажња.

Вама свима су, господо, врло добро познати и главни узроци овако slabом здравственом стању нашег особља. Због тога нећу све те разне узроке таксативно да наводим, већ ћу само неколико њих, по моме мишљењу најважнијих, споменути.

1) У први ред долазе слаба и недовољна материјална сретства службеника, нарочито средњих и нижих, која нису довољна да подмире ни највиталније потребе у стану, храни и одећи.

2) Други узрок оваквом великом обољењу наших службеника долази услед тога, што је поштанска служба врло напорна и што се врши по свима временским неприликама по мразу, по киши, по ветру, по жежи — дању и ноћу. Такав рад црпе прекомерно физичку енергију много брже и у много јачој мери, него што је то случај код других администрација, где се сав посао обавља искључиво у заштићеним и загрејаним просторијама.

3) Даље, недовољан број особља, а нарочито умањен баш због напред наведеног великог броја оболелих, изискује појачан рад како у погледу напрезања тако и у погледу времена оних у служби упослених, што разуме се, штетно утиче на њихово здравствено стање.

4) И слабе хигијенске прилике код извесног броја пошта имају штетног утицаја на здравствено стање упосленог особља.

Кад се све то узме заједно у обзир, онда је јасно, што данас имамо овако неповољно здравствено стање код наших службеника.

Оно што је држава до сада учинила за здравствено стање поштанског особља као на пр.: незнатне бенефиције службеницима по чиновничком закону за бесплатно лечење у јавним болницама; затим неколико хонорарних лекара у већим центрима, који врше прегледе уз минималне тарифе и неколико потпорних фондова за узајамну помоћ, створених племенитом иницијативом појединаца поштанских службеника — све то, господо, није довољно да се проблем здравственог стања нашег особља постави на праву и солидну основу.

Ту се мора кренути са једним много већим потезом и мора се успоставити једна заједничка сарадња државе, односно Министарства пошта, телеграфа и телефона и поштанског особља, оснивањем једног великог и јаког болесничког фонда у коме би учествовала и држава а сви поштански службеници би облигатно били његови чланови, јер се само тако може доћи до потребних сретстава која ће служити намењеном циљу.

Ја сам преузео на се иницијативу за остварење тога великог и племенитог задатка оснивања болесничког фонда особља Министарства пошта, телеграфа и телефона, па вас молим да ме у томе помогнете тиме, што ћете ми у Финансијском закону дати за то потребно овлашћење и финансијска сретства.

Уговорни поштари

Расходи за уговорне поштаре, који су предвиђени на парт. 770 и који чине саставни део личних издатака, повећани су за 550.000.— динара

према буџету за 1936/37 год. Ово повећање долази главним делом отуда, што је код великог броја уговорних пошта повећан поштански, телеграфски и телефонски промет, па су такве поште преведене у одговарајуће више групе и разреде, а према Правилнику о уговорним поштама припадају и уговорним поштама повећане припадности, предвиђене тим Правилником. Сем тога, једним делом ово повећање долази и отуда, што сам предвидео извесну суму за отварање нових 15—20 уговорних пошта и у години 1937/38.

У току месеца фебруара т. г. отвориће се 255 нових државних уговорних пошта и то: на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Скопље 3 државне уговорне поште; на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Сарајево 1 уговорна пошта; на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Сплит 6 уговорних пошта; на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Цетиње 4 уговорне поште; на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Загреб 1 уговорна пошта; на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Београд 2 уговорне поште и на територији Дирекције пошта, телеграфа и телефона Нови Сад 5 нових државних уговорних пошта.

Уговорне поште су државне установе. Оне обављају све врсте службе као и остале државне поште. Једина је разлика у томе, што је однос лица, која врше службу у уговорним поштама, према држави регулисан посебним статутом а не чиновничким законом. Одговорност државе и сигурност за предате пошиљке као и државна контрола над пословањем у уговорним поштама апсолутно је иста као и код свих осталих државних пошта. Ово истичем нарочито због тога што многи, који су недовољно упућени у пословање наших пошта, гледају у државним поштама већу сигурност пошиљака, па захтевају да се уговорне поште претворе у државне. Правилност рада у поштама не зависи од тога да ли је пошта државна или уговорна државна, већ зависи само од квалитета особља упућеног у пошти, зависи од њихове марљивости, њихове савести, познавања посла и њихових високих моралних особина. Зато избору подмлатка треба обратити највећу пажњу. Добра страна ових уговорних пошта јесте у томе, што су расходи за њих знатно мањи него код државних пошта које имају исти промет. Док је и најмања уговорна пошта скоро увек активна, дотле је највећи број државних пошта са малим прометом увек пасиван и расходи тих пошта су често два пута и више већи него приходи, који се уносе у државну касу. Из овога се јасно види: да је у погледу расхода облик уговорних државних пошта знатно повољнији од државних и њих треба одржати и отворати свуда тамо, где је поштански промет незнатан, а потреба за поштом ипак постоји. Ја сам у току ове буџетске године отворио око 20 нових уговорних пошта и претворио сам неколико државних пошта са малим прометом у уговорне поште. За толико сам имао буџетских сретстава, али је то недовољно да подмири битне потребе привреде и лица, у оним многобројним крајевима наше земље, где су поштанске установе врло ретке и од многих насеља удаљене по 20, 30 па и више километара. Право је мучење за грађане тих удаљених места кад имају обавити какав посао на пошти, предати или преузети новац, пакет,

писмо, телеграм или обавити телефонски разговор. Те невоље могу се отклонити само тако, ако се и у таквим насељима буду установиле поште, где год за то има битних услова. Ја сам у току ове године од господe народних посланика примио велики број захтева за отварање нових уговорних државних пошта. Све сам те захтеве, према прописима поштанске службе, испитао и на лицу места проверио потребу за отварањем нових пошта преко својих органа. Сви су ти захтеви били на свом месту и потпуно оправдани, али, нажалост, из ограничених материјалних сретстава нисам био у могућности отворити све тражене поште. Ти захтеви иду на стотине, па ни у следећој години неће се моћи свима изаћи у сусрет, али ће се ипак омогућити у најпотребнијим местима, да се прилике у погледу поштанског саобраћаја побољшају.

Према томе све партије, у којима су предвиђени лични расходи свих службеника у спољној служби, и то парт. 768, 769 и 770 показују укупно повећање од 3,151.633 динара.

б) Редовни расходи за телеграфску и телефонску техничку службу

Расходи за телеграфску и телефонску техничку службу показани су на партијама 759, 765, 778 и 779 и износе укупно 29,450.000 динара, што чини 7,763% свих предвиђених расхода, дакле за 1% више него у прошлој години.

Техничке инсталације и технички објекти, чија имовинска вредност износи око 500,000.000.— динара, чине основу за омогућавање два врло важна саобраћаја, телеграфског и телефонског. Без добро опремљених и уредно одржаних свих инсталација и објеката нема доброг саобраћаја. Због тога се техничкој служби мора посветити највећа пажња и довољним сретствима омогућити беспрекорно одржавање и функционисање свих техничких објеката, који су, употребом и временом подложни трошењу и квару, те изискују не само редовне оправке него и измене истрошених и за даљу употребу онеспособљених делова, а после извесног времена и обнову целих уређаја.

Компресија буџетских расхода вршена последње три буџетске године није оставила неоштећене ни расходе за техничку службу. У 1929/30 буџетској години износили су расходи за редовно одржавање техничких уређаја и објеката 39.974.000 динара, у 1930/31 40,134.000 динара, у буџету за 1934/35 било је предвиђено на исте сврхе свега 27,450.000 динара то јест мање за преко 30% према буџетима до 1930/31 године. Истина је, да су и цене материјалу и радној снази према 1930/31 години пале, али ипак не у односу, у коме је извршено и смањење расхода.

Вредност потребног материјала и радне снаге за редовно одржавање износи у овом буџету суму од 29,450.000 динара.

Та предвиђена сума од 29,450.000 динара намењена је у главном само најнеопходнијим потребама за редовно одржавање постојећих уређаја и мреже, а проширења и новоградње моћи ће се из овог расхода извршити само у врло малом и врло ограниченом обиму. Са овим расходима не може се рачунати ни на каква нова проширења већег обима, те би се, према томе, остало у оквиру садањих уређаја и садање мреже, како телеграфске тако и телефонске. Али како се из године у годину осећа све већа потреба за телефонским саобраћа-

јем, мора се ова служба и технички унапређивати и употпуњавати, да би могла примити сав повећани саобраћај и задовољити све потребе привреде и администрације. Телефонски саобраћај захтева брзо добијање тражених веза како у унутрашњем, тако и у међународном саобраћају као и сигуран и чист пренос гласа. Данашња телефонска мрежа ту потребу у пуном обиму не може задовољити. Тражене везе добијају се још увек врло тешко и после дужих чекања, и нису ретки случајеви, нарочито на главним правцима, да се разговори уопште и не обаве услед преоптерећености линија. У великим централама постоје многобројни захтеви за инсталацијом нових претплатничких телефона, али се због исцрпљености капацитета у централама или у градским кабловима, нове везе не могу дати. Потребно је извршити обимне радове нарочито у Београду, Загребу и Љубљани и све те потребе задовољити. Исто тако осећа се и велика потреба, да се многа мања места повежу телефоном, међусобно и са већим местима.

Расходи са поменутих партија трошени су и у току 1936/37 године у главном на одржавање постојећих техничких објеката, а само незнатне суме могле су бити употребљене на нова проширења градских мрежа, на набавку нових уређаја, машина иaparата и на израду неколико нових краћих телефонских линија локалног значаја. Али, изван ових буџетских расхода, ја сам са ванредним кредитима који су ми стављени на расположење, успео у току ове буџетске године, да у знатној мери проширим и употпуним постојећу, како градску тако и међуградску телефонску мрежу, чиме су саобраћајне прилике осетно побољшане према стању затеченом пре годину дана. Од важнијих радова, извршених у току 1936/37 године, напомињем следеће:

1) Отворене су нове телефонске везе помоћу високофреквентних уређаја и то: Београд—Сарајево три везе; Београд—Загреб—Вилдон две везе; Сарајево—Загреб, Загреб—Сушак, Загреб—Сплит; Београд—Атина по једна веза;

2) Извршена су проширења градске кабловске мреже у Београду и Загребу;

3) Завршене су и предате јавном саобраћају аутоматске телефонске централе у Сарајеву, на Бледу, Илици, Авали и проширена је телефонска централа у Раковици;

4) Подигнута је нова телеграфска линија Београд—Сарајево—Херцег Нови за директну кабловску везу са Француском, која је на дан 27 фебруара 1937 била свечано и у присутности француског Министра пошта пуштена у промет;

5) Извршене су реконструкције већег обима телефонске мреже у Боки Которској, затим на правцу Брчко—Бјељина ка Венцу и обновљени су од велике непогоде потпуно порушени или делимично оштећени делови телеграфске и телефонске трасе на правцу према Загребу, у Посавини и Босанској Крајини;

6) Изграђене су нове телефонске линије на правцима Сремска Митровица—Гргуревци, Меленци—Тарош, Котор—Доња Лества, Лесковац—Печењевци, Српска Црња—Илирија, Сурчин—Добановци, Шавник—Плевље, Цетиње—Љуботин, Требиње—Лества, Котор—Радовановић, Цетиње—Чевс, Птуј—Света Барбара, Птуј—Подлехник, Груда—Мрцине, Владимирци—Коцелцево, Бадовинци—Богатић, Језерана—Дрежица, Љубовија—Рогачица.

Господо, и ако се извршењем поменутих радова у току ове буџетске године осетно побољшало стање у телефонском саобраћају, ипак све то није ни из далека довољно да подмири садање потребе и захтеве наших привредника. То је поље, које треба плански обрађивати још дужи низ година и уложити још знатне инвестиције, па да наша телефонска мрежа и инсталације буду потпуно способне да уредно и без застоја отправаљају цео телефонски промет. Наставак започетог интензивнијег рада у том правцу, само у много већем обиму омогућен је и у току 1937/38 буџетске године закљученим зајмом од 20,000.000.— динара код Поштанске штедионице на основу финансијског закона за 1936/37 годину и на основу привредне Уредбе од 16 октобра 1936 године.

Из зајма од 20,000.000.— динара предвиђено је подизање зграде за главну пошту и дирекцију у Сплиту, које су установе сада смештене у приватним зградама и за које се плаћа годишњи закуп преко пола милиона динара, подизање и уређење зграде за пошту у Дубровнику, која је сада смештена у старом граду у неподесним, неугледним, мрачним и влажним просторијама, подизање зграде за пошту у Херцеговном и подизање зграде у Скопљу, у којој ће бити смештена главна пошта, дирекција и филијала Поштанске штедионице. Поред наведених грађевинских радова из овога зајма набавиће се и инсталације у свима местима и аутоматске централе. Сплитска и Дубровачка централа је већ поручена и биће аутоматски повезане са свима околним местима, која гравитирају овим центрима. Истовремено ће се преуредити за аутоматски саобраћај и целокупна телефонска мрежа у Дубровнику као и међуградске везе између свих места, која се аутоматски прикључују на централе у Сплиту и Дубровнику. Сви ови радови су осим зграде у Херцеговном у току извршења.

Радови, који ће се извршити на основу привредне Уредбе од 16 октобра 1936 године, обухватиће у првом реду коначно решење телефонског питања у Београду, Земуну и Панчеву, Загребу и Љубљани проширењем постојећих централа, изградњом нових централа, проширењем постојеће кабловске и ваздушне мреже у једном таквом обиму, да буду задовољене све потребе данашњице и да се осигура нужна резерва за период од најмање пет до осам година. Извршењем ових радова који су већ у припреми а делимично већ у извођењу биће свакоме грађанину у Београду, Загребу и Љубљани омогућена затражена телефонска веза, што сада услед исцрпљеног капацитета у централама и кабловској мрежи, није било могуће. Поред тога из истих сретстава инсталираће се већи број високофреквентних уређаја, којима ће се отворити нове међуградске везе и нове везе са иностранством, у првом реду са суседним земљама Румунијом, Турском, Грчком, Бугарском и Италијом. Отплата ануитета за закључени зајам и отплата кредитираних набавака предвиђене су у овом буџету на партијама 767 и 779а.

Као што видите, господо, 1937/38 година биће једна од најплоднијих година од Уједињења на овамо у погледу техничких радова у ресору пошта, телеграфа и телефона и по важности и по обиму.

Извршењем предвиђених радова биће телефонска служба знатно побољшана и употпуњена.

То побољшање осетиће и наша привреда а исто тако тим проширењем отвориће се и нова врела прихода државној каси.

Господо, на овом месту желим да вас обавестим још о томе како стоји са решењем два крупна и врло важна питања: радиофоније и полагања међународних каблова на правцу аустријска граница—Загреб—Београд, за чије је решење дато одобрење и главне смернице у Финансијском закону за 1936/37 годину.

Радио

Наша радиофонија са своје три радиоемисионе станице укупне јачине од 8½ КВ. стоји на најнижем степену и далеко заостаје иза радиофоније свих других земаља. Услед тога се са садањим станицама не може ни постићи она велика корист, коју савремена радиотехника пружа. Према нашој престоничкој радиостаници јачине 2½ КВ стоје на супрот станице других земаља јачине од 100 КВ више. Обзиром на велики значај радиофоније у националном, просветном, културном и привредном погледу, истакнута је још 1932 године потреба за хитним подизањем станица јачих снага са мрежом, која би потпуно одговарала нашим националним потребама. Покушаји за решење тога питања, чињени ранијих година, нису довели до коначног резултата, и ако је ово питање било увек истицано као врло актуелно. Финансијским законом за 1936/37 годину овлашћен сам, да могу, по одобрењу Министарског савета и сагласности Финансијских одбора Народног претставништва, закључити уговоре за изградњу нових радиоемисионих станица и њихову експлоатацију са постојећим радио друштвима која експлоатишу садање станице. Када сам у прошлој години изашао пред Финансијски одбор са пројектима уговора који би се имали склопити са радио друштвима, ја сам већ тада истакао и нагласио: да питање наше радиофоније и подизање нових великих радиоемисионих станица у Београду, Загребу и Љубљани није питање ни политичко, ни партијско него опште народно и културно, и да су нове радиоемисионе станице Југославији апсолутно потребне као важан инструмент националне, културне и моралне безбедности; јер ако хоћемо да се заштитимо противу непријатељске пропаганде и њених штетних последица, ако хоћемо да сачувамо неопштећену моралну базу наше националне, културне и међународне егзистенције онда морамо приступити подизању великих станица у Београду, Загребу и Љубљани са потребним релејним станицама, јер је доиста већ скрајње време.

Обзиром на то, господо посланици, питање наше радиофоније не сме се решавати са партијско-политичког гледишта, него га треба проматрати са једног вишег општег националног гледишта.

Излажући ово питање у Финансијском одбору могу са задовољством да истакнем да сам, без обзира на политичко одређење појединих чланова, наишао код већине на високо схватање и разумевање да се ово питање што пре реши, и дође до великих станица и ја се надам да ћу уз потпору чланова Финансијског одбора Народног претставништва моћи питање изградње радиоемисионих станица, које се питање повлачи још од 1932 год., дефинитно окончати.

За случај, да се до решења овог питања из ма каквих разлога ипак не дође убрзо, ја сам, користећи се одредбама постојећег уговора и не мења-

јући у њему ништа, одобрио Друштву Радио А. Д. Београд да повећа постојећу станицу у Београду на 20 КВ. Та станица се већ ради у фабрици и биће предата јавном саобраћају почетком месеца јуна ове године. Ово треба сматрати само као привремено решење и први корак ка побољшању садањег стања, ако би се из буди којих разлога одложила изградња пројектоване станице од 100 КВ. Ако се пак реализују моји пројектовани уговори до краја ове буџетске године, ова станица неће се подизати. За случај да се до изградње станице од 100 КВ. дође тек касније ова станица од 20 КВ. биће тако конструисана да се додавањем нових апаратура може појачати на 100 КВ.

Каблови

Питање набавке и постављања каблова на правцу аустријска граница—Загреб—Београд стоји овако:

Проблем телефонирања на великим одстојањима решен је конструкцијом и усавршавањем појачавања телефонских струја помоћу електричних лампи и конструкцијом подземних телефонских каблова са лупиновим калемовима. Овом конструкцијом постигнут је телефонски домет кабловима на дужини од половине земљине кугле, а комбинован са бежичном телеграфијом је неограничен. Каблове као велику тековину савремене технике примениле су све државе северне и западне Европе (осим нас).

Са наглим полетом телефонског саобраћаја како у Европи тако и код нас настали су и многобројни захтеви, како из иностранства тако и од наших привредних кругова, да се што пре омогући добра телефонска веза наше земље са иностранством. На великим растојањима без каблова нема добрих ни сигурних телефонских веза.

Наш међународни телефонски саобраћај знатно се повећао последњих година, што се најбоље види из остварених прихода по овој служби, који су у 1929/30 години износили 8,678.000 динара а у 1934/35 достигли су висину од 16,969.000 динара и у сталном су порасту. Ово повећање прихода било би далеко веће, да су постојале везе, које би могле примити сав телефонски саобраћај. Наше садање телефонске везе, и ако су последњих година проширене са неколико нових линија још увек су толико преоптерећене бројем говора, да се они обављају са великим закашњењем, а велики број заказаних говора остаје неизвршен. Колика је то штета за нашу привреду и државну касу, није потребно нарочито истицати.

Садања телефонска траса Београд—Загреб толико је оптерећена да више на постојеће телефонске стубове не може примати нове ваздушне телефонске водове. Овај правац Београд—Загреб је истовремено и најважнији за директне линије а исто тако по својој важности за унутрашњи саобраћај долази на прво место. Њим се одвија делимично или у целости сав телефонски саобраћај Дравске и Савске бановине са свима осталим бановинама и обратно, изузев Приморске бановине. Од страних управа затражено је 22 нове транзитне телефонске везе, које им се не могу дати, јер их нема. Постоји оправдана бојазан да се транзитни саобраћај због тога упути којим другим правцем, обилазећи нашу земљу што би изазвало велике губитке у приходима.

Овакво стање налаже, да се што пре приступи постепеном каблирању наше телефонске мреже по-

чињући са главним и најважнијим правцем Београд — Загреб — аустријска граница. Полагањем овога кабла постигло би се:

1) Потпуно задовољење свих наших унутарњих потреба за сва места, која се служе овим правцем, а сем тога била би предвиђена довољна резерва за будуће појачање телефонског саобраћаја;

2) Било би омогућено давање захтеваних транзитних веза преко наше земље свима северним и западним државама Европе, чиме би се постигло потпуно искоришћење кабла, а приходи од тога били би знатни;

3) Добио би се беспрекоран квалитет преноса гласа и потпуна безбедност саобраћаја, несравњено већа него код ваздушних линија које су подложене утицајима атмосферским, утицајима других електричних инсталација и међусобним утицајима;

4) Изградњом овог кабла велике количине жице и другог материјала на означеном правцу демонтирале би се и употребиле за попуњење остале телефонске мреже у земљи. Са гледишта рентабилитета полагање овога кабла било би повољно. Уложене инвестиције биле би амортизоване приходима из овог саобраћаја кроз време од највише 10 година.

За решење овог питања, ја сам Финансијским законом за 1936/37 годину добио овлашћење, да овај посао извршим путем кредитирања. На основу постављених техничких и финансијских услова добио сам понуду од једне групе (картела) највећих кућа, које се баве овим послом. Сада се справљају питања финансијске природе и ја се надам, да ћу овај велики посао привести у дело. Ово питање није више техничко; оно је финансијско-политичко.

в) Пренос поште

Расходи за пренос поштанских пошиљака експрес оријентом, бановинским и приватним жељезницама, авионима, приватним аутобусима, колима, пешацима и сопственим аутомобилима у државној режији показани су на партији 760, 762 и 776 и износе укупно 30,230.000.— динара, што чини 7.968% од укупно предложених расхода. За подмирење истих потреба било је предвиђено у буџету за 1936/37 годину дин. 30,150.000.— Према томе укупно повећање ове три партије износи свега 80.000.— динара и оно је предвиђено ради подмирења повећаних расхода за пренос пошиљака авионима. За пренос пошиљака осталим сретствима задржани су исти износи као и у буџету за 1936/37 годину и реално су одмерени за покриће свих предвиђених потреба.

У горњи расход није показан расход за пренос пошиљака државним железницама, који износи 30—32,000.000 динара годишње, јер се он подмирује из остварених прихода по поштанској служби.

Пренос поштанских пошиљака свима напред поменутих сретствима врши се на основу посебних уговора, који се сваке године ревидирају и обнављају. На аутобуским линијама, на којима саобраћају концесионирана предузећа, склапају се са свима уговори путем директне погодбе. На осталим сувоземним поштанским линијама уступају се преноси пошиљака путем јавног надметања. Са друштвом великих европских експреса и друштвима за пренос пошиљака авионима постоје

дугорочни уговори. Обрачун за пренос пошиљака државним железницама врши се на основу посебног споразума, закљученог са Министарством саобраћаја пре две године. Пренос пошиљака у Београду и делимично у Загребу, Љубљани и Скопљу, као и пренос пошиљака на извесним поштанским линијама Савске и Дравске бановине, врши се аутобусима у режији Министарства пошта, телеграфа и телефона. За наредну годину задржава се ауто-саобраћај у сопственој режији у истом обиму као и у току прошле и текуће године, те је за те потребе задржан и исти износ расхода.

г) Расходи за управне трошкове

Сви издаци за управне трошкове показани у партијама 757 и 774 и укупна сума ових расхода предвиђена је у износу од 21,041.000.— динара, што чини 5.546% од укупно предложених расхода. За ове исте расходе било је предвиђено у буџету за 1936/37 годину дин. 20,094.000. Према томе у предлогу буџета појављује се повећање од 94.000 дин. Ово повећање предвиђено је ради омогућавања штампања нових правилника за поштанску, телеграфску и рачунску службу, који су припремљени, а који се нису могли штампати у току ове буџетске године из недостатка потребних средстава. Исто тако у току 1937/38 године морају се штампати и саобраћајне поштанске географске карте, које су последњи пут биле штампане 1931 године и до данас су све утрошене. Те су карте потребне службеницима ради правилног упућивања поштанских пошиљака.

Што се тиче осталих расхода за управне трошкове, они су у току последњих година компримирани на најскромнију меру, тако да једва, уз највећу штедњу, могу покрити све неопходне потребе. И код набавке потребних образаца, и код набавке за канцеларијске потребе, и код осветљења и грева спроводи се у подручном ми ресору систематски крајња штедња, тако, да се на неко снижење ових предвиђених сума не може уопште мислити. Напротив, набавка хартије и штампање образаца показује извесну тенденцију поскупљивања према прошлој години, па постоји оправдана бојазан да ће се и са овим сумама тешко моћи изаћи на крај. У ове расходе унети су и расходи за одржавање државних зграда у истом износу као и у буџету за 1936/37 годину. Стање државних зграда, у којима су смештене поштанске, телеграфске и телефонске установе је незадовољавајуће. Смањивањем расхода на одржавање зграда кроз низ година онемогућено је њихово исправно одржавање, те се много зграда налазе у доста запуштеном стању. Према пријављеним потребама било би потребно ову позицију повећати од 700.000 динара на 2,000.000 динара, да би се све државне зграде могле довести у ред, али с обзиром на повећање, које сам предложио за подмирење телеграфских и телефонских потреба, задржао сам и за следећу годину исти износ.

д) Расходи за материјалне потребе поштанске службе

Расходи за материјалне потребе поштанске службе предвиђени су на партијама 763 и 775 у укупном износу од 6,400.000 динара, што чини 1.686% од укупно предвиђених расхода. Из ових расхода подмирују се сви трошкови штампања

марака, дописних карата и других вредносница, као и сви трошкови за материјалне издатке за поштанску службу.

ђ) Остали расходи

Остали расходи као: путни, подвозни и се-лидбени трошкови; издржавање поштанског и телеграфског међународног бироа; трошкови издржавања стручних течајева; отплата ануитета Поштанске штедионице за поштанску зграду Београд 2 и зграду, у којој је сада смештено Министарство; провизије и додаци на скупоћу провизонера и пензије уговорних поштара и отправника и ренте; награде за ноћни рад у поштама, телеграфима и телефонима; дневнице за контролу и спровод поште железницом и другим сретствима и отплата ануитета за купљену зграду у Чачку, предвиђени су углавном у истим износивама као и у буџету за 1936/37 годину и одмерени су према реалним потребама.

е) Субвенција паробродским друштвима

На партији 761 предвиђен је као и 1936/37 године расход од 50,000.000 динара на име субвенције паробродским друштвима, која им се исплаћује на основу закључених уговора са Министарством саобраћаја. Овај расход износи око 13.2% укупних расхода и исплаћује се из остварених прихода. Министарство пошта врши овде само благајничку службу. Пошто ови расходи не проистичу из пословања пошта, телеграфа и телефона, то се при упоређивању односа остварених прихода према фактично учињеним расходима Министарства пошта овај расход не би требао узети у обзир, јер би то упоређење обухваћено са овим расходом довело до погрешног закључка о пословању поште и не би пружило верну и тачну слику стварних расхода и прихода подручног ми Министарства.

Према свему напред изложеном укупни расходи Министарства пошта, телеграфа и телефона у предлогу буџета за 1937/38 годину износе дин. 379,378.411 према дин. 369,345.912, колико је било предвиђено у буџету за 1936/37 годину. У предлогу буџета појављује се вишак од 10,032.499, чију сам потребу напред образложио.

II Приходи

Господо, општа привредна депресија за време буџетских периода 1932/33 до 1934/35 године закључно имала је осетне реперкусије и на кретање прихода од поштанске, телеграфске и телефонске службе, јер се преко поштанских, телеграфских и телефонских установа манифестује великим делом читав привредни живот једне земље. Ови буџетски периоди бележе знатно смањење прихода. Почев, пак, од 1935 године показују приходи код свих радња поступни пораст, који у 1936 години долази до снажнијег израза, па се са разлогом може оптимистички гледати и на 1937/38 годину обзиром на јачање привредног живота у опште и пројектовање техничке инсталације и објекте, који ће такође осетно утицати на пораст прихода.

Да би сте добили потпуно јасну слику о кретању прихода ранијих година, сматрам за потребно да вам детаљније изнесем податке о томе како су остваривани годишњи приходи по поје-

диним радњама у периоду од 1928/29 до 1935/36 године у унутрашњем и међународном саобраћају.

а) Приходи по поштанској радњи у унутрашњем саобраћају износили су: (продаја марака итд.)

1928/29	Дин.	270,750.178.02
1929/30	„	287,126.701.64
1930/31	„	292,547.678.17
1931/32	„	287,150.784.70
1932/33	„	259,237.437.06
1933/34	„	261,402.164.69
1934/35	„	263,197.759.32
1935/36	„	267,222.225.48
1936/37	„	279,000.000.—

Из ових података види се, да су приходи по поштанској унутрашњој радњи били у сталном порасту све до 1930/31 године и те године достигли своју горњу границу, а потом су у опадању и у 1932/33 достигли су крајњу доњу границу. Следеће три године показују приходи по новој радњи постепени пораст, који се наставља знатно увећан кроз целу 1936/37 годину и показује тенденцију рашћења и у 1937/38 години.

б) Приходи по телеграфској радњи у унутрашњем саобраћају су:

1928/29	дин.	30,858.590.70
1929/30	„	30,795.991.01
1930/31	„	28,092.552.87
1931/32	„	27,979.417.83
1932/33	„	24,643.403.02
1933/34	„	22,665.161.24
1934/35	„	21,559.787.17
1935/36	„	21,902.939.00
1936/37	„	22,000.000.—

Приходи по унутрашњој телеграфској радњи још од 1928/29 године у сталном су опадању. Ово опадање прихода до 1931/32 године било је доста неосетно, док следеће 1932/33 године пада нагло око 3,300.000.— динара, 1933/34 године за динара 2,000.000.— према претходној години, а у 1934/35 године за 1,100.000.— динара према претходној години. Даљи пад прихода зауставља се тек у 1935/36 години, те године показују према претходној један мали пораст од 343.000.— динара. Тај се пораст наставља и кроз 1936/37 годину. Пораст телеграфског промета наставиће се и у 1937/38 години, а с обзиром на промену телеграфске тарифе извршене у другој половини прошле године приходи од ове радње биће знатно увећани према ранијим годинама. (Нова телеграфска линија Париз—Београд, директно.)

в) Приходи по телеф. унутр. радњи износили су:

1928/29	дин.	110,841.006.36
1929/30	„	113,029.520.34
1930/31	„	115,301.162.40
1931/32	„	111,246.640.07
1932/33	„	106,076.322.59
1933/34	„	103,021.476.64
1934/35	„	100,036.722.23
1935/36 (и ако је промет повећан)	„	95,236.990.01
1936/37	„	103,000.000.—

Из ових података види се да су приходи на телефонској унутрашњој радњи (од инсталација,

сеоба, претплате, позивница, јавних говорница и међуградских разговора) били у порасту све до 1930/31 године, а после тога су у сталном праволинијском опадању, а поред тога, што је број претплатника и број телефонских разговора повећан у току 1935/36 године, ипак је 1935/36 буџетска година у приходима нешто подбацила. То је дошло отуда, што је у јуну 1935 године ступила на снагу нова телефонска тарифа, по којој су извршена знатна снижења годишњих претплата и других телефонских такса. Извршеним проширењем телефонских уређаја градске и међународне мреже у току 1936 године омогућиће се знатан пораст претплатника и повећање међуградских разговора, тако да ће приходи по овој радњи у току 1936/37 године, и поред снижених такса, показати знатан пораст према последњим годинама, а предвиђени радови у току 1937 године омогућиће још већи пораст прихода у 1937/38 години, тако да се са пуно вероватноће може очекивати предвиђен приход од ове радње у 115,000.000 динара.

г) Приходи од радиофоније, који држави припадају на основу уговора закључених са друштвима, која експлоатишу радиофонске станице износили су:

1928/29	дин.	2,237.499.93
1929/30	„	3,387.499.31
1930/31	„	4,579.586.62
1931/32	„	4,385.825.61
1932/33	„	4,797.468.12
1933/34	„	5,381.909.65
1934/35	„	6,862.285.27
1935/36	„	8,894.885.64
1936/37 очекује се	„	10,000.000.—

Као што видите приходи од радиофоније су у сталном порасту, што је и сасвим разумљиво услед сталног пораста радиопретплатника. У следећој 1937/38 години нова станица од 20 К. В. — ако до изградње велике станице од 100 К. В. не буде дошло — имаће за последицу нагли пораст радио претплатника, а отуда знатно увећање прихода. Предвиђен приход од ове службе у динара 12,000.000.— одмерен је реално.

д) Приходи по писмоносној међународној транзитној служби износили су:

1928/29	дин.	2,902.775.19
1929/30	„	3,384.034.71
1930/31	„	3,399.470.86
1931/32	„	3,394.846.27
1932/33	„	4,039.780.58
1933/34	„	5,191.118.96
1934/35	„	5,191.118.96
1935/36	„	7,103.587.12
1937/38 очекује се	„	7,400.000.—

Ови приходи проистичу од писмоносног транзита преко наше државе и утврђују се на основу статистичког петнаестодневног мерења трогодишње. Из ових података види се, да је приход по писмоносном транзиту у порасту, што значи да је у порасту и транзитни промет. Предвиђени приход у 1937/38 години по овој радњи у 7,400.000.— динара реално је одмерен.

ђ) Приходи по међународној пакетској служби износили су:

1928/29	дин.	22,770.848.03
1929/30	„	22,809.771.22
1930/31	„	24,510.539.02
1931/32	„	19,404.181.27
1932/33	„	9,019.172.01
1933/34	„	9,321.370.—
1934/35	„	9,630.764.01
1935/36 (сви обрачуни нису извршени, а биће нешто већи од 1934/35 год.)	„	9,800.000.—

Ове цифре показују нам да је међународна пакетска радња у сталном порасту све до 1930/31 године. У 1931/32 години појављује се смањење прихода по овој радњи око 5,000.000.— динара, а у следећим буџетским годинама пада скоро на половину. Најнижу цифру достиже у 1932/33 год., а после тога је у сталном неосетном порасту. Приход означен у 1935/36 години показује само приход према до сада извршеним обрачунима, али сем тога има из исте године и још необрачунатих прихода са страним управама, тако да ће и приходи у овој години изнети висину остварених прихода за 1934/35 год. Обзиром на живљу измену добара предвиђа се у 1937/38 години приход по овој радњи од 10,000.000.— динара, то јест око 400.000.— динара више него у 1934/35 години.

е) Приходи по телеграфској међународној радњи износили су:

1928/29	дин.	18,168.221.84
1929/30	„	17,708.498.35
1930/31	„	17,187.157.55
1931/32	„	15,398.806.15
1932/33	„	11,423.114.06
1933/34	„	11,300.089.87
1934/35	„	10,456.755.50
1935/36 (није све обрачунато)	„	8,181.769.20
1936/37	„	10,000.000.—

Приходи по телеграфској међународној радњи показују такође исту тенденцију као и приходи по телеграфској унутрашњој радњи то јест стално опадање телеграфског саобраћаја са већим разликама у 1931/32 и 1932/33 години према претходним. За 1934/35 годину нису извршени сви обрачуни са страним управама, али ће фактички остварени приходи у овој години 1936/37 достићи износ око 10,000.000.— динара.

У 1937/38 години предвиђа се живљи телеграфски међународни промет не само услед живље измене добара, већ и услед знатно побољшане везе изградњом директне линије Београд—Париз, која ће омогућити бржи и повољнији транзитни телеграфски саобраћај. Због тога су предвиђени приходи од ове службе у 12,000.000.— динара.

ж) Приходи по међународној телефонској радњи износили су:

1928/29	дин.	6,922.410.93
1929/30	„	8,267.469.24
1930/31	„	9,134.826.74
1931/32	„	19,741.618.83
1932/33	„	10,278.230.42
1933/34	„	14,745.923.60
1934/35	„	16,870.108.31
1935/36	„	17,528.039.93

Преглед ових прихода даје сасвим обрнуту слику телеграфском саобраћају то јест без обзира на привредну депресију перманентни осетан по-

раст прихода кроз све буџетске периоде. То се може објаснити само тиме, што су и у времену највеће привредне кризе потребе за телефонским саобраћајем биле далеко веће, него што су постојеће телефонске везе могле да приме, па у колико су изграђиване нове телефонске везе, у толико су се и приходи повећавали. Изградњом нових пројектованих веза приходи ће се знатно повећати, па су предвиђања од ове службе у погледу прихода за 1937/38 у 25,000.000.— динара потпуно реална.

з) *Остали приходи (од продаје инвентарских предмета, кирија, превоза путника и др. ситни приходи) износили су:*

1928/29	дин.	8,147.117.28
1929/30	„	9,311.090.77
1930/31	„	8,232.957.68
1931/32	„	7,965.362.46
1932/33	„	4,833.692.13
1933/34	„	5,028.751.04
1934/35	„	5,120.877.16
1935/36	„	4,933.524.44

За 1937/38 годину предвиђен је приход од продаје инвентарских предмета, кирија, превоза путника и други ситни приходи у износу од динара 6,100.000.— У буџету прихода ови су приходи показани на позицијама 8, 9, 10 и 11.

Поред ових буџетских прихода поште и телеграфи врше бесплатно поштанску и телеграфску службу за све државне и самоуправне власти и установе као и за друге установе, које су Уредбом ослобођене од плаћања поштанских такса. Овај бесплатан рад изражен у таксама износи око динара 180,000.000.—

Укупни остварени приходи по свима радњама у унутрашњем и међународном саобраћају кретали су се у истим буџетским периодима и то:

1928/29	дин.	465,902.424.90
1929/30	„	494.543.183.15
1930/31	„	507,912.941.75
1931/32	„	486,302.946.10
1932/33	„	431,919.398.70
1933/34 (железници око 15,000.000)	„	439,285.736.81
1934/35 (железници око 30,000.000)	„	425.471.777.52
1935/36 (железници око 30,000.000)	„	425,982.281.69
1936/37 по досад. подацима	„	475,000.000.—

Приходи у текућој буџетској години показују велики скок према приходима из 1935/36 године, тако да се очекује да ће рачунска 1936/37 година бити закључена са једним повећањем чистог прихода од највише 35—40,000.000.— динара према претходној години. То је последица осетног оживљавања наше привреде као и изградње нових веза, које омогућују коришћење телефона у много већим размерама него претходне године. Са уверењем, да ће 1937/38 година бити година још јачег и снажнијег оживљавања наше националне привреде као и да ће технички објекти, који су у току извршења и који ће бити изграђени у току ове године, омогућити у знатно већем обиму коришћење телефоном и повећати досадање приходе, предвидео сам приходе за 1937/38 годину у укупном износу од 529.500.000.— динара.

На основу свега напред изложеног молим Народну скупштину да прими буџет расхода и прихода Министарства пошта, телеграфа и телефона за 1937/38 годину у предложеним износима. (Бурно одобравање и пљескање код већине.)

Potpredsednik Franjo Markić: Реč има народни посланик г. Иван Мохорић.

Ivan Mohorić: Gospodo narodni poslanici, g. Ministar pravde dao je sebi ozbiljnoga truda da unese u resor Ministarstva pošta, telegrafa i telefona što više pravde. On je pročitao dugačak elaborat, pošto se Ministar nalazi na putu, i čovek se pita kako je moguće da se ne može da udesi drugi raspored tretiranja budžeta. Ja mislim da se je moglo iz Splita u Beograd na vreme stići i ne bi se smelo dozvoliti da se čine takvi rasporedi, da se budžet od pola milijarde tretira u odsustvu njegovog titulara.

Zameram Pretsedništvu Narodne skupštine da čini ovakav raspored, jer to ima izgled kao da se želi omalovažiti ozbiljnost tretiranja ovog važnog resora u Narodnoj skupštini.

Gospodo, taj resor je bio jedanput ukinut pa onda opet obnovljen, a sadašnji Ministar daje si mnogo truda da bi uneo jednu racionalniju politiku u svoj resor, ali on ima još uvek da se bori sa paradoksima. Njemu je odobren kredit od 20 miliona dinara za poštanske zgrade od strane Poštanske štationice, odobreno mu je 200 miliona za kablove, ali mu nije odobreno 13 miliona za otkup radio-stanice od sadašnjih društava i daljnih 20 miliona da podigne nove moderne radio-stanice iako je u svome ekspozeu koji je g. Ministar pravde pročitao deklarirao sa zvanične strane »radio« kao opšte-državni potrebu. Pošto je opšte državna potreba, to se radio Beograd ustupa jednom akcionarskom društvu, čijeg 98% kapitala prema zvaničnom izveštaju komisijskih veštaka se nalazi u inostranstvu. Firma Markoni Vajrles će se pobrinuti da daje obaveštenja o političkom stanju u našoj zemlji, za našu kulturu i njeno unapređenje. Ja moram da kažem da se teško snaći u tim sofizmima finansijske politike ovoga režima.

Investicioni program, kojega ste čuli, sve to ide pravcem na Sarajevo, ide tamo gde je Ministar pošta, ali Dravska banovina nije nijedan jedini put ovde spomenuta, iako se ona nalazi u srcu Srednje Evrope u jednom trokutnom pojasu između Madarske, Austrije i Italije i ima veoma intenzivan saobraćaj, ali gospodu od pošte, telegrafa i telefona savršeno ništa ne interesuje što mi imamo još najveći deo telefonskih vodova od gvozdene žice koju su još K.und K. Feldbebli nama montirali za vreme rata i nismo uspešli za 25 godina od ujedinjenja da je zamenimo.

Gospodo, pošte, telegrafi i telefoni od vijkada su bili komunikalna sredstva, koja treba da služe našem najširem narodnom saobraćaju i da unapređuju našu privredu, i stoga ne mogu fiskalno da se eksploatišu, kako se to ovde čini.

Gospodo, mi imamo vrlo frekventnih vodova, koji vode iz Maribora do Čakovca i drugih mesta mariborske oblasti i koji nisu zamenjeni bakarnom žicom, tako da je postao saobraćaj u tome pravcu potpuno nepodnošljiv. Mi nemamo kao što rekoh direktnih vodova, a oni bi trebali i mogli da se podigne i amortizirali bi se za dve godine. To treba što pre učiniti da bi se dobile direktne veze, jer sadašnje linije su toliko okupirane, da vrlo često na njima ne mogu da se vrše privredni razgovori.

Gospodo, ja zameram da se ovaj resor eksploatiše na zelenaški način. Vi iz budžeta možete da vidite da se od sume od 436,641.411 din. rashoda kolika je suma preliminirana za najveći broj poštara, koji se nalazi u službi, to su ugovorni poštari, koji uglavnom nose sav teret i službe na terenu, i da svi ti ugovorni poštari na ime plate poštara i otpravnika primaju po partiji 770 svega 20 miliona dinara, jer je i za kontraktualne činovnike i za dnevničare-zvaničnike i dnevničare služitelje predviđeno na ime nagrade svega 20,470.000 dinara. Gospodo, na tim ljudima je danas sav teret službe, naročito u provinciji jer njima se prosto diktira neograničeno vreme rada u službi naročito pak važne događaje, i oni pored telegrafске i telefonske službe imaju da vrše poštansko-čekovnu službu bez ikakve otštete. Oni su vrlo bedno nagradeni, jer ovi činovnici za otpravljanje telegrafске i telefonske službe primaju mesečno po 150—200 dinara. Zato, gospodo, taj resor ne može ni da napreduje, i ja nalazim, da taj sistem treba apsolutno da se menja, jer je i sam broj tih pošta nedovoljan i ako oni vrše službu savesno, ipak ne mogu ni da je savladaju, naročito u velikim centrima Dravske banovine, gde ima mnogo industrije, letovišta i lečilišta i gde je naročito leti razvijen turizam.

Ja prosto mogu da kažem da bi se neke pošte mogle odmah da pretvore u tuberkulozna odeljenja.

Tako nemoguće i neodgovarajuće su prostorije u kojima se nalaze te važne instalacije. Pod ovakvim okolnostima ne mogu nikako odgovarati potrebama publike i prometa.

Ja u investicionom programu nisam video sumu određenu za automatsku centralu u Celju. Zahtev u tom pogledu je već postavljen. Za tu svrhu nema nikakvog kredita. Sada Celje je centar koji nije samo lokalno važan već je važan i za celu okolinu. Ima već tada oko 300 lokalnih abonenata a kad bi postojao automat, dobio bi još dupli broj. Tu je veliki privredni centar na koga su upućeni krajevi koji proizvode hmelj. Na ovu centralu upućena je i Rogaška Slatina, Store, Laško, Dobrna, Zaleč, Vojnik. Ja bih hteo da to naročito podvučem da je apsolutna potreba za reparaturom radnog programa u ovom pogledu pa je u investicionom programu to trebalo i da se izvrši.

U pogledu radia, ja sam odmah napomenuo da je današnja Vlada stala na stanovište, na princip da vodi tri radio-politike: jednu u Beogradu, drugu u Zagrebu a treću u Ljubljani. Ja mislim da nije pravilno da se ide tim putem već da bi trebalo da bude jedna jedinstvena politika i da bi trebalo omogućiti sve organizacije koje svojim radom doprinose opštem kulturnom podizanju naroda, da se tim omogućiti i pravno osigura saradnja tih radio-stanica, u koliko se one daju pod zakup. Sa davanjem pod zakup se ja iz načelnih razloga ne mogu da složim, kako sam već opširno obrazložio u Finansiskom odboru.

Gospodo, finansiski i fiskalni efekat prihoda ovoga resora zavisi od njegove tarifske politike. Otakako je dr. Kaluderčić na čelu ovoga resora on pokazuje veliko interesovanje za tu stvar. On je i neke tarifske izmene izvršio, ali je ostao do sada na pola puta. Mi vidimo ako promatramo rad susednih zemalja, na kakve sve moguće načine se poštanske uprave brinu za to da iskoriste ono takozvano mrtvo vreme to jest noćno vreme za akviziciju saobraćaja.

Zato daju naročite povlastice nadležstvima, biroima i povlašćuju privatne razgovore, privatni saobraćaj koji se obavlja u noćno vreme, jer to je čista dobit što se dobije za obavljeni saobraćaj u ovo vreme.

Ja bih preporučio da se te mere u ovom pravcu ozbiljno prouče i da se izvrše potrebne akvizicije na celoj liniji. Telefonski abonman za male provincijske centre gde ima svega dva do tri govornika previše je skup i zbog toga ne može da se razvija, pa bi to trebalo revidirati i gde ima ispod deset abonenata smanjiti sadašnji abonman na polovinu, jer taj čovek nema od toga nikakve koristi, pošto koliko ima saobraćaja on mora da ga vrši u međugradskom prometu za koji treba da plati i naročite pristojbe. Gospodo, ja moram da skrenem pažnju g. Ministru da su prihodi od telegrafskih radnja znatno opali u međunarodnom saobraćaju koji se vrši putem kodeksa, a pošto se kod nas vlasti plaše od komunista svuda, pa je policija naredila i poštanskoj upravi da se zabrani upotreba ABC iz bojazni da se njime ne bi služili komunisti i slali šifrirane depeše. To je jedan nemoguć propis. Kod nas se dešava da se depeše poslane po ovom sistemu »koda« iz naše zemlje vraćaju u inostranstvo. I zato se tamò čude i pitaju, pa kakva je to zemlja koja se ne služi kodeksom u međunarodnim depešama.

To je stvar koja mora da se revidira. To je reakcionarni stav koji je mogao da se rodi samo u jednoj ograničenoj policijskoj glavi. I ja mislim da i mi treba tu da kao i ostale civilizovane zemlje, dopustimo one kodekse koji su u međunarodnom prometu poznati a koji su u poslovnom svetu uzuelni i da ne možemo da se ogradimo protiv međunarodnih naprava kakvi su telefonski kodeksi.

Gospodu u tom važnom resoru mi smo videli da investicije koje bi se učinile imaju najveći rentabilitet. One se veoma rentiraju, i to sa jednom rentom koja se ne postiže ni u jednom resoru, sa rentom koja ide kadkad do 50% pa i mnogo preko 50% od uloženog kapitala. Pa i pored toga Ministar pošta je u Finansiskom odboru jadikovao, da je odbijen od Ministra finansija čestom prilikom kad je tražio kredit u malim iznosima za važne i hitne investicije koje su predložene sa raznih strana.

Sama ta činjenica da Ministar finansija koji troši grdne stotine miliona dinara za sasvim pasivne investicije, za investicije koje neće ni kroz 10 godina dati ni indirektnog rentabiliteta, da on odbija ovakve investicije kod poštanskog resora, pokazuje da nema tu shvatanja i interesa za najvažnija, najmodernija i tehnički najsavršenija komunikaciona sredstva.

To odsustvo shvatanja i te štete koje iz toga proističu navode manjinu i ovoga puta da mora da glasa protiv ovakve finansijske politike. (Odobranje i pljeskanje na levice).

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Đorđe Marković (Glasovi: Da čujemo Hrvatsko pitanje. — Jedan glas: To g. Ministra pravde ne zanimal).

Др. Ђорђе Марковић: Господо народни посланици, поштанско телеграфска и телефонска служба у нашој држави претставља једну врло важну установу у погледу националне привреде и државне администрације, па се према томе при саставу буџета Министарства пошта, телеграфа и

телефона морало водити строга рачуна, да би се та наша привредна установа могла и оспособити за њен велики задатак а обзиром на опште економске прилике које постоје у нашој држави.

Да би се правилно могао оценити предлог буџета Министарства пошта, телеграфа и телефона за 1937/38 год. морамо се осврнути на рад и резултате овога ресора у прошлој 1936/37 год., па ћемо одмах видети, да је исти рађен савесно и да одговара потребама расхода као и предвиђањима у погледу остварења прихода. Ако извршимо упоређење у цифрама прихода и расхода 1936/37 са 1937/38 год. јасно ће се видети, да поштанско-телеграфско-телефонска служба из године у годину показује све боље резултате, из којих излази, да су учињени замашни напори у циљу напретка.

Ови повољни резултати доказују да је оснивање самосталног ресора за поштанско-телеграфско-телефонску службу било прека потреба, јер без самосталног Министарства, у склопу Министарства грађевина, Министарства саобраћаја — поште телеграфи и телефони нису могли одржати корак са темпом данашњице. Модерне тековине нарочито на пољу телефоније, радиофоније и телеграфије нису биле код нас примењиване у оној мери, да би задовољиле потребе савременог привредног и културног живота. Оснивањем Министарства пошта, телеграфа и телефона опажа се нови дух и снажан полет у свима гранама те компликоване службе. Признајем да је садањи Министар пошта уочио све недостатке и потребе у том ресору и тежиште свога рада положио је на развој телефоније посвећујући своју пуну пажњу и просперитет осталих грана службе.

На пољу побољшања и модернизовања телефоније, где су се осећале највеће празнине с обзиром на хитне потребе привредног и културног доба, учињено је врло много. Да би се јавност могла што више служити телефоном, отворен је већи број телефонских станица, знатно је повећан број телефонских јавних говорница, телефонских централа и подцентра. С тим у вези изграђиване су и прошириване телефонске мреже у појединим градовима, и при том се водило рачуна о усавршавању и модернизовању ове врсте службе тиме што је телефонска мрежа нарочито у већим градовима, у Београду, Загребу, Љубљани, Новом Саду, Скопљу, Нишу, Марибору и Бледу, полагана у подземне каблове. Дотрајале телефонске централе старог типа које нису одговарале захтевима савременог промета, замењене су у појединим градовима новим аутоматским централама (Сарајево, Илиџа, Блед и околина, проширење централе Раковице и подцентралне за Авалу).

Да би се задовољиле потребе телефонског саобраћаја између јачих и удаљених централа у земљи, а да се у ту сврху не морају градити физичке телефонске линије, чија је градња скупа и дуге времена траје, набављени су и монтирани високо фреквентни уређаји за телефоније тако, да је вршење телефонских разговора омогућено без дужег чекања. Овако високо фреквентни уређаји врше важну улогу и у међународном телефонском саобраћају, јер дају прилике иностранству да своје телефонске разговоре упућује кроз нашу земљу и тиме доприносе леп приход за државну касу. У овој 1936/37 години буџетској набављени су и монтирани ови високо фреквентни

уређаји: Београд—Загреб, Београд—Атина, Београд—Љубљана, Београд—Сарајево. Загреб—Сарајево, Загреб—Сушак, Загреб—Сплит и Београд—Вилдон проширење једног каналног у троканални уређај. Осим тога наручене су а још нису испоручене аутоматске телефонске централе за Сплит и околину, те за Дубровник и околину, а у току су набавке за аутоматске централе за Сењак и Крунски венац у Београду, за Панчево, Земун и Шентвид, тако, да ће и Земун у најкраће време добити модерну аутоматску телефонску централу и тиме ће се одстранити садашње тешко стање у спором добијању споја између београдских и земунских телефонских претплатника.

Све ове радње око проширења и усавршавања телефонске службе указују на велике напоре и планску акцију ресорнога Министра, који је добро схватио потребе данашњег привредног и културног света, а да при томе није пустио с вида и корист од прихода које држава црпи из телефоније.

Благодарећи енергичном раду одговорних чиновника а и ресорнога Министра, и остала делатност у другим гранама поштанско-телеграфске службе није заостала. На свима пољима поштанске струке опажа се систематско сређивање, интензиван рад и настојање да се са што мање издатака подмире потребе службе и да поштанско-телеграфско-телефонска установа иде упоредо са стилем данашњег живота, односно да одговара социјалној структури данашњице.

Код телеграфског саобраћаја радило се је у главном на прегруписавању постојећих линија на тај начин, што су на многим местима поред државних и самоуправних путева телеграфске трасе умањене, а повећана је поред железничких пруга, како би одговарале данашњим саобраћајним потребама.

Што се тиче поштанске службе опажа се тенденција да се пренос поште на сувоземним путевима што је више могуће врши аутомобилима због брзине и подесности. Нарочита је пажња посвећена преносу међународне поште, како би се транзит кроз нашу земљу повећао. У овом настојању особито би се успело на релацији Београд—Атина, пошто су европске земље почеле користити овај правац за отпостављање својих пошиљака у Египат и Палестину.

Да би се смањили издатци око издржавања поштанских установа претворен је изванредно број мањих државних пошта са малим бројем радних јединица у уговорне државне поште, за које се показало да су јевтиније од државних пошта, а ипак једнако добро испуњавају свој задатак као и државне.

У погледу зграда за смештај пошта, телеграфа и телефона учињени су напори да зграде буду хигијенске и што подесније за правилно функционисање дотичне установе. У колико поште нису смештене у државним или самоуправним зградама настојало се да приватне зграде за смештај поште буду што ближе центру и да кирије одговарају месним приликама. На овај начин постигнуто је на односној партији буџета уштеда од 200.000 динара а добиле су уједно здравије и подесније просторије за вршење службе. Започети су припремни радови на подизању нове поштанске зграде у Панчеву, где пошта има свој властити плац, а сада плаћа високу кирију у приватној згради. У тој новој згра-

ди монтираће се и нова аутоматска телефонска централа. Исто тако су у току и радови зграде на Крунском венцу и Сењаку које су централе већ поручене и служиће као проширење главној телефонској централы у Београду која је већ сувише оптерећена и засићена наглим порастом броја телефонских претплатника.

Вредно је даље истаћи и дати признање разумној штедњи која влада у ресору Министарства пошта и телеграфа, а која је уведена код свих установа у свим приликама где је штедња могућа, оправдана и без штете за службу. Тако је у интересу штедне спроведена унификација свих врста образаца за службену употребу, која околност знатно појединава штампање образаца. За образце и за употребу хартије у унутрашњем саобраћају долази у обзир само лака хартија, а остали канцеларијски материјал обична је квалитета и само домаћег порекла. Код огрева настојало се да се у свима приликама где је то само могуће троши углавном као издашније огревно сретство од дрва и да се количина огрева регулише према запремини просторија и броју радних часова. Да би се смањили издаци за електрично осветљење закључени су повољни уговори са појединим електричним централама на основу једногодишњег минималног утрошка струје.

Оваквим сходним мерама предузетим у интересу штедне успело се је да се све потребе економне службе подмире из редовних кредита, а да при томе не трпи ни углед ни интерес службе. Осим тога учињене су или извесне олакшице у поштанско-телеграфско-телефонској служби што је у недељама и празницима докунита достава пошљака и заведено ново радно време. Особита је заслуга ресорног Министра што је врло важно социјално питање за осигурање болесничког фонда ставио на дневни ред и задржао иницијативу око што скоријег и повољног решавања. Врло неповољно здравствено стање особља које у главном потиче од слабих и недовољних материјалних средстава за подмирење најбитнијих потреба, напоран рад у поштанско-телеграфско-телефонској служби и лоше хигијенске прилике, то су разлози који руководе г. Министра да овоме питању посвећује особиту пажњу. Оваквим својим свестраним старањем око побољшања услова у раду и животу свога особља стекао је велико поштовање у свима редовима службеника.

На завршетку свога стручног разлагања желим да скренем пажњу и умолим г. Министра да учини све што се да учинити те да се изузетно удатим државним службеницама поштанско-телеграфско-телефонске струке исплаћује у целости лични додатак на скупљу. Затим, да се сви дневничари, служитељи и званичници женског пола, који су били у служби на дан ступања на снагу Уредбе о организацији Министарства пошта, телеграфа и телефона а имали квалификације законом прописане за звање званичника првенствено преводе на упражњена места с тим, да се на њих не примењује пропис чл. 46 Уредбе о организацији Министарства пошта, телеграфа и телефона.

Да се чиновници у ресор Министарства пошта, телеграфа и телефона који су стекли законске услове за унапређење могу унапређивати у току 1937/38 год. а из уштеда на партији личних расхода, без обзира на буџетом предвиђени број

звања и положаја. Осим тога да се сви поштанско-телеграфско-телефонски чиновници који су на дан 1 септембра 1933 год. били разврстани као и они, који су после тога пензионисани, па се понова врате у струку, сматрају разврстаним по чл. 230 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда од 1923 год. и да имају права на сва звања и положаје предвиђене у § 45 Закона о чиновницима од 1931 године.

Овим сам завршио своје стручно разлагање и мишљење о ресору Министарства пошта, телеграфа и телефона, а сада ћу, господо народни посланици, мало да прећем и на политичку страну свога говора пошто сам из извесних разлога био спречен да учествујем у начелној дебати. Молим господу посланике, да ме пажљиво саслушају, да ми не упадају, јер сам ја од увек мирно слушао свакога говорника, па се надам, да ћу бити и ја пажљиво саслушан.

За време буџетске дебате у начелу озбиљно и свестрано расправљало се једно од најважнијих питања наше унутрашње политике, а то је хрватско питање, које је данас постало актуелно за решавање.

Посматрајући схваћања која су до сада на овом терену изнешена, све више долазим до уверења, да су многа господа предговорници криво схваћали то питање, па су зато многи говори а и одговори били доста неисправни.

Кад се већ загризло у ову јабуку, онда се само од себе намеће питање: како то, да Хрвати, који су стварали југословенство, данас тако огорчено наступaju противу њега? У чему стоји суштина хрватског југословенства, а у чему данашње примање хрватског питања.

Ми не смемо пред истином затворити очи: српски лео нашега народа и с ове и с оне стране Саве и Дунава био је противан илдрском покрету Људевита Гаја са југословенском садржином, као и са југословенством Штросмајеровим, осим малог броја појединаца. Југословенство као такво концепција је чисто хрватска, јер јој се нису придружили ни Словенци осим малог броја појединаца.

Против Штросмајеровог југословенства устали су већ 1861 г. вођ праваша др. Анте Старчевић и идеолог др. Еуген Кватерник. Но, ни они не мењају садржину једног те истог становишта, већ јој мењају само вањски изглед.

Исправно и готово пророчанском визијом предвидео је уједињење јужних славена у једну државу идејни зачетник српског радикализма Светозар Марковић, друг и борац нашег великог државника и политичара Николе Пашића.

Предвиђајући уједињење јужног словенства као историјске нужне и логичне консеквенце свих узрочних компонената, он својим сународницима каже: „А када дође тај час, да се сједине с вама у једној братској држави и браћа Хрвати, закљичем вас да им не намећете ништа силом што они неће да не би нашем ослобођењу шкодили својим подјармљивањем”. Изгледа ми да се баш овде налази кључ хрватског незадовољства. Погледајте шта су Хрвати имали пре 1917 године: своју аутономију зајемчену нагодбом од 1868 године т. ј. темељним државним законом. По тој аутономији имали су своју владу у Загребу те Министарство правде, просвете, пољопривреде, унутрашњих послова а таквој влади је на челу хр-

ватски бан као заменик Краљев. Поврх тога имали су своје домобранство, те зајемчени финансијски приход и свој сабор који је доносио аутономне законе с којима су регулисали свој однос према држави, а држава према њима, поврх тога имали су у заједничком министарству у Пешти свог посебног министра за Хрватску који је имао бдити над чувањем хрватске аутономије.

Политички живот за широке слојеве није био сконцентрисан у сабору већ у општинама, дакле на подручју које је њему, сељаку било најближе. Али, једна је чињеница: да ни власт није никада, па ни у данима комесаријата дирала у општинске аутономије и да се увек и свагда поштовао закон па ма какав он био.

После нашег уједињења прво што је Београд изненадило, било је то да је пок. Стјепан Радић који је уопште био познат са свога славенофилства и југословенске идеологије 1918 године постао најгорченијим противником овакве државне форме како је она била створена Видовданским уставом. Исти онај Радић који је за време рата имао једино смелости да у ери страховаде отворено нападне зверства аустријске војске која су они вошили над Србима у Србији, Босни и Срему, сала устаје против ослободилачке мисије ове Србије коју је пре тога бранио и волео.

Господо народни посланици, криза Радићевог југословенског стајалишта избила је већ у Народном већу и то због сукоба са пок. Прибићевићем, када је Прибићевић затражио да се из Народног већа искључи пок. Стјепан Радић а да на његово место шефа и идеолога странке дође друго лице. Пок. Стјепан Радић је тада избацио паролу да покварена господа неће њега зато што је он вођ сељака и води хрватску сељачку политику. Тако је пукао велики и непремостиви јаз који се ето кроз 18 година подкожно губио, да се данас испољи у хрватском питању. Један од узрока незадовољства Хрвата био је Видовдански устав који је донесен нагласавањем, и Хрвати га сматрају наметнутим, јер је против споразума који је донесен у Крфској декларацији.

Видовданским уставом поништена је аутономија и бановина Хрватске и Славоније коју су Хрвати имали сачувану од своје самосталности па до 1918 године. Била та аутономија можда и незнатна, али они су је имали. Слободна и данашња уједињена држава није смела нашој браћи Хрватима дати мање од онога што су они у бившој држави имали. Данас се све сконцентрисало у Београду, па чак и постављање дневничара и радника. Е, онда, господо народни посланици, не требамо се чудити што су Хрвати незадовољни.

Хрватски се сељак оптужује да је против државе, а ја то поричем, већ је једино доста незадовољан. Котарски претстојници у бившој аутономној Хрватској били су управни чиновници а само узгредно вршили политичку службу. Данас су срески начелници у првом реду полицијски чиновници а до недавно партијски експоненти за врвовање изборних куглица. Данас наш сељак иде до среза по 16 километара, стоји по неколико сати на ходицима или на киши док дође на ред, а кад дође тај ред, онда не сврши посла, а врло често за коју неопрезну реч долази и у затвор.

Господо посланици, решаваати хрватско питање са партиског гледишта врло је погрешно, јер се тиме подржава незадовољство. Хрвати треба да осете да су у својој кући равноправан фактор са сваким Србином и Словенцем, али не у теорији већ на делу и да Хрватска није ничија колонија. Није истина да је Хрват противу ове државе, али је противу оваквог система, који се вуче још од нашег уједињења... Моје је мишљење, господо народни посланици, да се хрватско питање у погледу решавања има овако схватити: хрватско питање има се решити тако, да се у јединственој државној заједници има потпуно обезбедити хрватском народу његов душевни, телесни и имовински интегритет и то у пуној равноправности са српским и словеначким народом.

Ја сам за широке самоуправе, за смањење броја бановина, за повратак исте компетенције бану, које је он имао пре нашег уједињења, те за бановински сабор, а осим тога за разграничење врела државних прихода између државе и бановина.

Имам да нагласим да никакав споразум не могу стварати поједине политичке странке, него да овај споразум има да изађе из слободне воље целог народа. Зато је потребно да се израде политички закони, да би се демократија привела у дело и проведу слободни избори да би се слободном вољом народа изабрали људи, који би имали да стварају овај споразум.

Ето, господо посланици, ово је једини начин да се дође до споразума каквога га желе наша браћа Хрвати, а који требамо и ми да прихватимо, а све што сам у свом говору изложио, изложио сам у своје име и то у најбољој намери да припомогнем решавању споразума између Хрвата и Срба па изјављујем да ћу гласати за буџет. (Пљескање.)

Potpredsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Života Milanović.

Живота Милановић: Господо народни посланици, у буџету Министарства пошта, телеграфа и телефона, у име Народног сељачког клуба, требао је да говори наш посланички друг г. Александар Дачић, али пошто је он вечерас морао хитно да отпутује по једном брзојаву, то ја зато долазим на ову говорницу без икаквих забележака и без икаквог писаног говора да кажем неколико речи о овом ресору, који збиља заслужује сваку пажњу.

Из онога, господо, што знам из Финансијског одбора, и онога што знам као члан једне уже комисије за преглед свих уговора о подизању емисионих радио станица, хтео сам да исправим неке нетачне тврдње г. Мохорича.

У почетку свога говора г. Мохорич је нагласио да је Министар пошта, телеграфа и телефона закључио један уговор за подизање радио-станица у нашој држави са једним друштвом са претежно страним капиталом. Ја и г. Мохорич били смо заједно у томе ужем одбору при прегледу тих уговора па смо се и тамо до душе раздвајали као што се и овде раздвајамо. Г. Мохорич сматра да те радио-станице треба да ради држава у својој режији, а не приватна предузећа са претежно страним капиталом. Господо, ја сам и онда био а и сада кажем против тога да држава ради у својој режији не само овај посао, него и све друге послове. Показало се у много случајева да је др-

жава у својим предузећима лош господар. То смо, господо, видели и код државног имања „Беле”, то смо видели и код „Шипада” као и код других државних предузећа која држава води у својој режији, да та државна предузећа не напредују како треба и да наша бирократија, да наша државна администрација, омета у многоме ефикасно вођење послова у овим државним предузећима и зато сам ја био, а и данас остајем при мишљењу, да овакве радове треба да изводи приватни капитал, јер држим да је много лакше да се постави једна јака контрола и добар уговор и да овај предузимач када узме послове да ради, да не може да одустане, јер се предвиђају извесне казне.

Предузеће које је узело у израду радио-станице код нас, то је предузеће које је протоколирано овде код нас у Београду, у коме седе претставници наши људи, у које можемо да имамо пуно поверење, а довољно је да споменем само једну особу у лицу армијског ђенерала г. Калафатовића, па су ти људи довољна гаранција да то предузеће не може да ради шта хоће.

Не само зато већ и уговор којег смо ми прегледали у Министарству пошта тако веже тога предузимача да он не може да направи држави никакве штете. Међутим наша држава остала је слаба и ми када смо прегледали како стоји са осталим радио-станицама, ми смо овде на Балкану, осим Албаније, на последњем месту.

За израду ових станица треба, господо, доста новца. Држава тих новаца моментано нема, а ви знате нашу администрацију кад би се радило у режији. Ту је закон о рачуноводству, ту су рачуноиспитачи, а ми имамо уговор са предузећем, који још није истекао. Ако хоћемо, да тај уговор раскинемо, ми морамо да платимо отштету, а држава за то нема рачуна.

Господо, ја сам у Финансијском одбору казао, а и сад понављам овде, да је први случај код нас да се овако крупне ствари презентирају Финансијском одбору и Народној скупштини да уђу у њих детаљно. Све, господо, раније што је рађено, рађено је по Ђошковицама. Ту су се агенти договарали о заради и провизији, и кад је г. Министар пошта и телеграфа г. Калуђерчић казао да све те уговоре о тим радио станицама ставља на расположење Финансијском одбору, и да моли Финансијски одбор да из своје средине изабере један ужи одбор који ће да прегледа те уговоре и да да своју сагласност о њима, тада сам ја, господо, ушао као члан тога ужег Одбора, и казао сам, што и сад понављам, да гест г. Министра пошта и телеграфа заслужује сваку пажњу и потпору.

Господо, Министарство пошта код нас раније није се сматрало као неки важан ресор. Да није тако сматрано, доказ је то, што је оно било припојено Министарству грађевина, а други пут Министарству саобраћаја, тако, да су наше поште увек припојене другом Министарству зато, што их нису сматрали за важне, те нису имале свој ресор. Међутим, уколико се развијала поштанска служба у нашој држави, тај ресор постаје све више један важан привредни ресор и један важан привредни фактор. Не треба нарочито да истичем улогу коју врши ово Министарство, као и како је оно организовано и како је уређено. Људи који су имали посла са тим ресором и са органима тога Министарства, могли су да увиде, да је тај

ресор уређен најбоље од свих наших ресора. Тамо нећете, господо, наићи на грубости чиновника, као ни на какву неуредност. Напротив сваки вас лепо предусреће и сваки вам даје лепо обавештења која тражите, тако, да се у том ресору види савршен ред и дисциплина. И што је најпохвалније у овом ресору не можете да видите да има партизанства. (Чује се: Само г. Министар не одржава своју реч!) Господо, ако је до речи, а то ме је изазвала ова упадица, могу да кажем да овај Министар држи своју реч. Ви сви знате, да је тешко једном министру одржати реч, јер је и он живо биће, и ако се на њега навали са свију страна, он мора да попусти и да изиђе на сусрет, и онда наравно према неком коме је обећао не одржи реч. Али, што се тиче овога садашњег Министра пошта г. Калуђерчића, ја могу да кажем да Босни поносној може да чини част, што је на чело овога ресора дошао један човек, поштен и добар човек, као што је г. Калуђерчић.

Господо, код овога ресора нарочито кажем, хоћу да подвучем неуморни рад чиновништва тога ресора и целог персонала, а исто тако да истакнем, да персонал тога ресора за своју прекомерну службу коју врши савесно и поштено није довољно хонорисано и није довољно плаћено. Слажем се са једним од својих предговорника да има доста болесних чиновника и службеника из тога ресора, а како и не би били болесни кад перманентно даноноћно раде у својим канцеларијама, често пута непроветреним, са мало ваздуха, можда и са слабом храном. И онда није чудо ако има доста побољевања код тога особља.

И зато код потписивања оних уговора за подизање радиостанице ми који смо били чланови Финансиског одбора и који смо ишли да прегледамо те уговоре, ми смо обавезали предузеће да унесе један проценат за оболеле поштаре и службенике, један проценат, мислим, за туристе а један проценат за соколска друштва. Све ове организације имаће после потписа ових уговора да добију годишње по милион динара за те своје организације.

Али, господо, кад је реч о овоме ресору, ја мислим да Народна скупштина исто онако као што је и Финансиски одбор дао пуну сагласност у погледу овог ресора и то како чланови владине већине тако и чланови опозиције, да и ми у овој Народној скупштини можемо мирне душе и чисте савести да гласамо за буџет Министарства пошта. Завршавајући ову своју кратку изјаву изјављујем да ћу са својим друговима гласати за овај буџет. (Пљескање и одобравање у центруму и на десници).

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Milivoje Isaković. (Glasovi: Nije tu!) Kako g. Isaković nije prisutan, smatra se da je odustao od reči. Reč ima narodni poslanik g. Luka Avramović. (Glasovi: Nije tu!) Kako g. Avramovića nema, smatra se da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik g. Dušan Antonijević.

Душан Антонијевић: Господо народни посланици, ја имам можда највише разлога да говорим о овоме ресору из простог разлога што сам ја био једини посланик у прошлој Скупштини, који се заузимао за успостављање овога ресора, јер сам у једноме своме говору, у време буџетске дебате 1934 године, најодлучније подвукао велики економско привредни значај одељења дирекције по-

шта и телеграфа. И, с обзиром на првокласну важност функције пошта, телеграфа и телефона и на огроман персонал којим је располагало тадање одељење пошта, ја сам захтевао да се најбржим путем и што пре установи, односно успостави, поново Министарство пошта.

И веома ми је мило што је то Министарство и установљено, јер ми је изгледало мало нелогично да, при оваквој стању ствари, имамо чак и Министарство за физичко васпитање народа, а немамо Министарство пошта.

Господо, сви ми коликогод нас има, ако би смо хтели да из најмање ситнице стварамо материјал за критику и да сваку ситницу подвргнемо једној оштрој критици, сваки од нас би могао свуда и на сваком месту, па и у овој ресору, да нађе доста материјала за критику.

Али, господо, није важно да ли ћемо ми критиковати, како ћемо критиковати и шта ћемо критиковати. Важно је, господо, то да се иде непрекидно путу једног новог стварања и да се том новом стварању непрекидно и систематски тежи, о чему даје несумњиве доказе данашњи Министар пошта.

Господо, и ако господин Министар пошта, телеграфа и телефона није овде, и ако је он отсутан, ја сматрам за своју дужност да му са овога места учиним једно потпуно заслужено признање. Ја не могу да се сложим са нашим веома уваженим посланичким другом г. др. Мохоричем, који је ово одсуство г. Министра пошта, телеграфа и телефона рђаво протумачио, па искористио и тај моменат да осуди политику данашње Краљевске владе. Г. Министар пошта, телеграфа и телефона налази се на путу у једној врло важној и значајној мисији. (Један глас: Тако је!) И ја мислим да колико ми жалимо данас његово одсуство, г. др. Калуђерчић исто толико и још више жали своје одсуство, али због превелике важности једног посла он је морао да буде ван Београда и тако да буде и ван могућности да учествује у дискусији буџета свога ресора.

Господо, оставимо на страну све критике, биле оне оправдане или неоправдане. Критике је увек било; увек у људском друштву као и у држави; у свима институцијама и у свима организацијама државним, јер где год се ради неманичега савршенога, и због такве једне карактеристике људскога рода критика прати сваку творевину човекову, јер човек сам по себи није дефинитивно савршен. На страну, господо, све те критике, биле оне оправдане или неоправдане, али ја хоћу, господо, да овде одам и подвучем пуно признање Министру пошта, телеграфа и телефона г. др. Калуђерчићу, који је, упркос својој слабом здрављу, унео толико активности у тај важан ресор, да је то за свако дивљење. И кад господину др. Калуђерчићу ово признање потврђујем са трибине највишег народног форума ја хоћу тиме само да одговорим својој дужности народног посланика и то сасвим објективно и лојално.

Господин др. Калуђерчић, господо, просто је унео своју душу у тај веома значајан и врло занимљив ресор, и ја мислим да сте и сви ви сведоци тога, као што је сведок и сам народ. Кадгод сам одлазио у Министарство пошта, телеграфа и телефона увек сам имао један доказ више за ту превелику активност г. Министра пошта, телеграфа и телефона, који је, до најситнијих детаља,

ушао у суштину пределикатне службе свога ресора. И, господо, кад ми имамо такву једну ситуацију, кад ми имамо у том ресору човека који сам, лично, улази најинтимније у проблеме свога ресора и који улаже толико активности за унапређење тога ресора, ми можемо, господо, са пуно поверења да гледамо у будућност овога ресора и можемо с правом да очекујемо у најскоријем времену врло крушне резултате на пољу пошта и телеграфа и телефона. (Један глас: Тако је!)

Господо, па и овај садањи пут г. Министра пошта... (Војислав Лазич: То је нов изум) Разуме се, нов изум. (Један глас: Много му кадиш, ух, колика ти је кадионица!) Не кадим, него износим чињенице које ви не можете да оборите; хоћу да истакнем и овај ресор као једну врло јаку позицију Краљевске владе, и ја тврдим да се никада у ресору Министарства пошта није урадило толико колико у време ове Владе. (Један глас: Па, где ти је Министар?) Господин Министар Станковић претставља овде Краљевску владу. Ми немамо разлога да кадим о ма коме, јер смо ми у једној влади и у једној странци, али хоћу, господо, да подвучем да смо ми постигли стварне, истинске резултате у својој раду, па да је ваша критика потпуно празна и да њоме нећете ништа постићи, јер оно што су дела, оно што су факта, то се не може ничим да демантује, па ни демагошким упадицама. (Упадице.)

Potpredsednik Franjo Markić: Nemojte, gospodo narodni poslanici, upadati u reč g. govorniku, a Vas, gospodiце govornice, molim da ne reagirate na upadice.

Душан Антонијевић (наставља): Ако нисте ви у стању да ми осигурате тишину за мој говор, ја морам да реагурам.

Potpredsednik Franjo Markić: Molim gospodu narodne poslanike da omoguće g. poslaniku da nastavi svoj govor.

Душан Антонијевић (наставља): Господо народни посланици, и овај ресор Министарства пошта, на супрот критикама које смо овде чули и којих ће можда још бити, и овај ресор претставља један од врло крупних и значајних резултата политике данашње Краљевске владе и, господо, ми се можемо са пуно права да поносимо, не само постојањем овог ресора него и оним што је у њему постигнуто за релативно врло кратко време.

И ја, господо, не би имао ништа друго да кажем него да пожелим данашњем Министру пошта, телеграфа и телефона г. др. Калуђерчићу да на овој путу најодлучније истраје и до краја спроведе, до краја изведе и спроведе свој замислени програм... (Одобравање на десници и у центруму)... а Краљевска влада и сви ми, ми смо, господо, гаранција да ће тако и бити.

На крају свога говора (Један глас из центра: Тек си почео!) ја сматрам за своју дужност да умолим г. Министра пошта, телеграфа и телефона да у низу својих великих инвестиција на пољу пошта, телеграфа и телефона обрати нарочиту пажњу Јужној Србији, ону пажњу коју она по својој превеликој значаји, и економском и привредном, и државном и националном, заслужује.

Ја нарочито молим г. Министра пошта, телеграфа и телефона да на првом месту обрати, поклони, најпотпунију пажњу организацији што

јаче телефонске мреже за Јужну Србију, а на другом месту, господо, да поклони највећу пажњу подизању поштанских зграда, јер имамо још приличан број места у Вардарској бановини која немају своје поштанске зграде као што је случај са мојим Крушевом, где је неопходно потребно подићи нову поштанску зграду.

Иначе, господо, ја имам пуно поверење. (По-вици из центра: То знамо!) Слушај, Бранко, да знаш и да упамтиш, имам не само поверење него и пуно веру, господо, онако исто као што верујемо сви ми из владине већине да ће ова Влада до краја извести свој значајни програм и да ће га потпуно привести у дело.

Тако исто, господо, ја имам пуно поверење у господина др. Калуђерчића, Министра пошта, телеграфа и телефона и уверен сам да ће он са активношћу којом је почео, са потпуним разумевањем поштанско-телеграфске телефонске материје и са својим сарадницима, многобројним и елитним сарадницима, да ће потпуно успети у својој мисији, с обзиром да је овај ресор на путу решавања врло крупних и врло значајних проблема по народни и државни живот.

Господо, још сматрам за своју најпријатнију дужност да умолим г. Министра др. Калуђерчића да нарочито поклони пажњу материјалној страни поштанско-телеграфско-телефонског особља, јер морамо сви да признамо, сасвим објективно и лојално, да је то једна од најделикатнијих служби, али истовремено, господо, морамо да признамо и да подвучемо, да поштанско-телеграфски-телефонски чиновници под најтежим, можда под тежим околностима него и један други државни службеник, врше своју тешку и претешку службу.

Господо, требало би, и било би сасвим право и Богу драго, ако би се нашао један Министар пошта, телеграфа и телефона да једним специјалним законом регулише и обезбеди потпуно материјалну страну поштанско-телеграфском и телефонском особљу, с обзиром на очајно мале плате ових неуморних и оданих функционера у непрекидној служби своме народу и својој држави.

Судећи по великом и снажном замаху са којим г. др. Калуђерчић развија своју велику и конструктивну активност у своме ресору, ја мислим да од њега нико није толико позван и толико квалификован за решење овога најважнијег питања, питања егзистенције поштанско-телеграфско-телефонских службеника, па верујем да ће г. др. Калуђерчић и у томе потпуно успети.

Господо, ја верујем да ће ова Влада која је показала дубок смисао за решавање свега онога што је актуелно и што је неопходно потребно држави и народу, ја господо, верујем да ће Влада г. др. Милана Стојадиновића и овом питању у своје време поклонити пуно пажњу. Имам, господо, пуно поверење у г. др. Калуђерчића Министра пошта, телеграфа и телефона, и, господо, изражавајући му то своје поверење и пуно признање за његов рад ја гласам мирне савести за буџет овог ресора. (Пљескање код већине).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, u trenutku kada sam dao reč našem drugu g. Luki Avramoviću, on nije bio prisutan, pa sam smatrao da je odustao od reči. Tada se međutim, g. Avramović pojavio na vratima i zamolio da mu se dozvoli da govori o ovom resoru. Pošto se radi o

našem simpatičnom drugu, nadam se da ćete dozvoliti da on govori. (Odobranje.) Ima reč narodni poslanik g. Luka Avramović.

Лука Аврамовић: Господо народни посланици, ја сам од оног краја наше државе који је по мом мишљењу најмртвији крај што се тиче промета а особито поштанског промета. Наш крај, Срез гламочки, налази се у сусетству мркоњичког, јајачког, петровачког среза. Ти срезови су у близини, ја мислим да у зрачној линији нема више од 20 до 30 километара, а ми у зимско доба када су снегови, чекамо по 15,20, па и месец дана на пошту. Изгледа као да та пошта обиђе целу државу док дође нама у Гламоч. Пре 5 година направљена је цеста која веже ове срезове али каква је корист од цесте када немамо поште том цестом. Зато бих ја молио Министарство пошта да нам омогући и да нас састави са овим нашим суседним срезовима. То није велика ствар, а тиме ће много добити и народ и држава. Министарство пошта је обећало да ће поставити једну уговорну пошту у Млиништу, и та пошта се већ води као да постоји, али она још увек не ради. Надамо се да ће та уговорна пошта ипак бити пуштена у саобраћај и да ћемо сваког дана имати пошту. Овим завршавамо. (Одобравање).

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Milenko Glišić.

Миленко Глишић: Господо колеге, за овај важан ресор ја сам рекао ономад и сада, да бих га апсолутно подвргао мирне душе под Министарство војно, јер би само Министарство војно могло да има добру и јаку руку и тако би било корисно и за државу а и за Министарство пошта, телеграфа и телефона.

На првом месту хоћу да се позабавим о заштити мучничког персонала Министарства пошта, које ради истински и заслужује пару која му се даје. Оно је уназађено и није му дато оно парче хлеба које би требало да има.

Речено је овде да је Министарство пошта у потпуном реду а ја кажем да Министарство пошта личи на расклиматане кочије — једна дирекција у Сарајеву, друга у Загребу, трећа у Љубљани... Међутим, све те послове био би у стању да отпавља један начелник, а да не буде дирекција. Боље би било, што рече друг Лука Аврамовић, да ми снабдемо свако село са телефоном па кад буде било нужде да се и оно може да послужи телефоном када буде било нешто важно да се саопшти властима, а не овако да правимо циркусе и да дајемо неке нарочите издатке. Ја бих тако све те дирекције укинуо. Можемо их и на селу да направимо.

Питамо ли се сад зашто је буџет толики и шта ће после бити одмах ћу да кажем: да и сто леђа имамо нећемо га моћи да поднесемо. Ја сам зато да се Министарство пошта дода Министарству војске не само због користи, већ што ће се и захтевати сутра да оно буде под Министарством војске. Иако смо заморени, хоћу да вас замолим, господо, да не прелетимо преко тих ствари јер је ствар озбиљна. Овако идући на брзину ми прелазимо ствари и мељемо крупно па и погача неће бити добра.

Ја ћу да ставим примедбе г. Калуђерчићу. Он може да буде мајка, он је нежан човек, можда

нема рђаву душу али није он за тај посао. Он би био добар да буде владика. Он није за дирижера једног тако великог ресора. (Гласови: Он је одличан Министар!) Ја хоћу да ставим примедбу: боље би било да се он постара да у целој земљи добије свака општина бар телефонске линије и да се тим омогући општинама да кад се вратимо нашим кућама, да нам народ призна и да нам каже: брате, ако не могу стићи аутомобилом ја бар могу телефоном да зовем лекара а и у другим случајевима када треба да се јавим власти.

Ми имамо, господо, телефонских разговора који трају врло мало, свега пар минута, а коштају 30 до 40 динара. Ја мислим да тога нигде у свету нема. Та цена морала би бити удешена према приликама и времену у којему живимо. Ми би требали да замолимо г. Министра да ову таксу снизи и ја мислим да је боље да човек говори неколико пута по, кажимо, 15 динара, него да говори свега једанпут и да мора за то да плати 40 и више динара. То би морало да се удеси тако да и свет има некакве користи од тога телефона, јер овако то су само апарати за стајање и за службеничке разговоре.

Исто тако мислим да би било потребно да се и телеграфска такса смањи. Доста би било пола динара за сваку реч. Пре рата је била једна реч свега пет пара, а данас је 75 пара. Наш народ по мањим местима треба да дадне један килограм кукуруза за једну реч у депеши.

Даље, и такса на пакете је превелика. Ако неки човек не стигне на време да прими пакет, он мора за 15 дана да плати 25 динара таксе. Ја сам зато да се та такса смањи.

А сада, господо, хоћу да говорим о нечем другом. По мањим местима не води се рачуна о саобраћају писмених пошиљака. На пример једно експресно писмо задржава се и шаље као и редовна писма. То је велики грех, јер се за њега плаћа велика такса зато да би оно одмах отишло. У њему је можда неки важан докуменат или меница, која ради тога што се не отпошље одмах, може и да закасни.

Депеше по паланкама нико не затвара него их службеник носи и показује их и пекару и кафеџији да их прочитају, па их онда опет савије и носи ономе коме та депеша припада. Господо, ја мислим да тако нечега нема ни у Абисинији. Депеше треба да буду затворене.

Ја сам овде све изложио како мислим, а ви, како хоћете. Сви ви, господо, одговарате и ово што стенографи бележе овде то ће се читати доцније и знаће се да сам ја тражио ово у име вас свију и у име општих потреба народа. Ја г. Калуђерчића ценим као пријатеља, али га боље познајем од вас, јер он је био мој адвокат десет година. Част г. Калуђерчићу, али он би био боља мајка а не отац.

Дакле, ја хоћу да кажем неколико речи о њему. Ја њега ценим и поштујем и, верујте ми, да бих га ја бранио пре него г. Лукаревић. Али он је следбеник г. Бехмена, и он не сме ништа учинити, што му г. Бехмен не одобри. Да је то тако, ја ћу вам навести случај, који се десно са мном. Ја и још два посланика двадесет пута написали смо писмо по некој ствари, која је била такве природе, да је он могао да опере свој образ, али је он био толико стегнут и савијен да није могао да се исправи. Ја сам у том писму навео пример Пожешке

поште. У тој пошти, управник снабдева Дирекцију сарајевску, па чак и Београд и поједина надлежства са ракијом, пршутом, машћу и сланином, и то све у поштанским сандуцима. То је све утврђено код Среског суда, јер је испитивањем најугледнијих највиђенијих грађана у Пожези то утврђено. На тај начин, тај управник поште оштетио је државу са великом сумом новаца, снабдевајући приватне људе са пршутом, ракијом и машћу у Београду и другим местима. Све је то утврђено код Среског суда, али г. Калуђерчић казао је, да се та акта баце у архиву да труну, а тога управника г. Калуђерчић је поред свега тога унапредио. (Михаило Лукаревић: Шта имаш ти против тога управника?) Ја сам посланик и контролишем и поштара и капетана и владика. (Михаило Лукаревић: Да немаш нешто лично ти са њим?) Г. Калуђерчић, као што рекох, уместо да тога управника казни, он га је лепо унапредио. Али, господо, то није све. Тај исти управник одговарао је и за прљава дела, јер је 9 година примао доходак, на који није имао права, и на тај начин оштетио државу са великом сумом новаца. Мислите ли да га је зато и прст заболоо? Боже сачувај! Он је и поред тога унапређен. (Михаило Лукаревић: Имаш ти са њим нешто партијски!) Како Бранко дели правду, и како га ви браните, ја хоћу и о томе да кажем неколико речи, да ли у томе има права или не. Тај исти поштар довео је једну девојчицу од 12 година у његову кућу и после извесног времена нашло се код њега мало дете, које је умрло, а такође је умрла и та девојчица. Трбало је тога поштара и за ово наградити, па господо, како ћу онда ја да хвалим Бранка, кад он не може ништа да учини без Бехмена, и кад ја морам да кажем истину и оно што је у ствари, а што компромитује њега и његов ресор.

Г. Министар треба да тога чиновника узме на тапет, па не само да га казни него и да га отпусти, јер је он ругло за друге чиновнике који су честити и поштени. (Михаило Лукаревић: Гојко каже друкчије!) Гојко је сакупио 54 лажна потписа да би добио орден Св. Саве, а у томе му је помагао тај поштар. То да знаш ти, Лукаревићу. Ово нисам хтео да кажем, али кад си ме изазвао, сво ти. Он је био скупио 54 лажна потписа да је био управник цркве у Ариљу. Ово што говорим, неће да шкоди мени, али може да шкоди Милану и Гојку, и баш волео што си ме изазвао да ово све напоменем. Гојко долази у Народну скупштину и псује посланике, а ви то трпите, ја нећу да трпим. Ја молим г. др. Бранка Калуђерчића, да у интересу државе, његовог положаја и струке и у интересу осталог чиновништва, лепо скине што не ваља и да брише, јер ако то не учини, може и на нашем образу да буде блата, а Бранко, ако је мушкарац, нека то опере. Ја нисам за то, да се чиновницима не плати. Ја сам зато да се радницима и радницама, који се муче, врати оно што им је одузето, али сам и за то да се чиновници који не ваљају бришу и да се не трпе.

Ја Бранка не мрзим, али Бранко нема мушкости да то све види. Ту треба челична рука, треба да буде чврста рука и то боље сад, него доцније. Доцније, кад узме то чича у своје руке, то ће све бити батаљено. Не дај Боже рата, али ако би ово Министарство било у чврстим рукама, а рат дошао, онда би ово Министарство ткало као што тка и Министарство војске. (Пљескање на левици.)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpna to je pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona završen. Prelazimo na glasanje. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici koji primaju pročitane partije izvoleće sedeti, a koji ne primaju izvoleće ustati. Molim gospodina izvestioca da izvoli pročitati partiju 752.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 752.

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 752? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 752 većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 753.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 753.

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 753? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 753 većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 754 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 754 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

XII RAZDEO — MINISTARSTVO POŠTA, TELEGRAFA I TELEFONA

GLAVA CII — MINISTARSTVO

Part. Poz.

Redovni rashodi

A. Lični rashodi

Specijalne nagrade:

754	1 Nagrade honorarnim lekarima itd. povećati sa	+ 15.000.—
-----	--	------------

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 754 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 754 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 755.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona od partije 755 do partije 759 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Izvolite čuti partiju 760 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 760 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

Part. Poz.

B. Materijalni rashodi

Prenos pošte:

760	3 Prenos poštanskih pošiljaka aeroplanima, smanjiti sa	— 15.000.—
-----	--	------------

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 760 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju, neka izvole sedeti, a koji ne primaju, neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 760 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 761.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona od partije 761 do partije 767 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Izvolite čuti partiju 768 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 768 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

GLAVA CIII — SPOLJNA P. T. T. SLUŽBA

Part. Poz.

Redovni rashodi

A. Lični rashodi

Lične prinadležnosti:

768	5 Dodaci lični i porodični	
	a) Činovnika, lični, smanjiti sa	— 200.000.—

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 768 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 768 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 769.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona od partije 769 do partije 770 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Izvolite čuti partiju 770 a (nova).

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 770 a (nova) koja glasi:

Part. Poz.

770a (nova)	Nagrade nadničarima privremeno uposlenim u poštama za vreme povećanog prometa oko božićnih i uskršnjih praznika i za vreme banjske sezone	+ 200.000.—
	Svega gl. CIII	— —
	Ukupno XII razdeo	— —

Potpredsednik Franjo Markić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 770 a (nova)? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi.) Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 770 a (nova) većinom glasovi primljena. Izvolite čuti partiju 771.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona od partije 771 do partije 780 zaključno. —

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, pošto je predlog budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda XII Razdeo — Ministarstvo pošta, telegrafa i telefona primljen. (Burno pljeskanje.)

Prelazimo na sledeću tačku dnevnoga reda: Pretres u pojedinostima predloga budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede.

Reč ima Ministar poljoprivrede g. Svetozar Stanković. (Burno pljeskanje kod većine.)

Ministar poljoprivrede Svetozar Stanković: Gospodo narodni poslanici, kad je na upravu zemlje došla sadašnja Kr. Vlada u poljoprivrednoj politici nije bilo prave ni jasne orijentacije. Zna se da je bila favorizovana industrija, često na štetu poljoprivrede, za što je vidljiv dokaz bio pokušaj da se i pored carinske zaštite naše industrije uvedu čak i izvozne carine na industrijske sirovine poljoprivrednog porekla. Zatim se u javnosti znalo i pisalo da našu poljoprivredu treba preorijentisati u vezi sa posleratnim autarkiskim tendencijama industrijskih zemalja i u vezi sa hiperprodukcijom žitarica u celom svetu. Tražila se u javnosti t.zv. preorijentacija naše poljoprivrede u tom pravcu, da se znatno smanji proizvodnja pšenice, a da se na njeno mesto pojača proizvodnja industrijskog bilja, stočnog bilja, voća i dr. Gotovo u isto vreme kad se to tražilo uvodile su se izvozne carine na industrijske sirovine, da bi se ovima u zemlji smanjila cena u korist industrije, što je imalo skroz suprotno dejstvo od onoga što se u javnosti tražilo u pogledu preorijentacije naše poljoprivrede.

Nije, međutim, nikad bilo jasno kako bi i u kojoj meri imala da se sprovede ta preorijentacija. Pravljeni su planovi i pripremani programi ali izrađenog plana nije bilo. Kad se godinama pravi plan a u daljim godinama ima takav jedan plan da se izvodi onda bi se, gospodo narodni poslanici, moralo dogoditi to da bi se u proteklom dugom vremenu, između izrade plana i njegova uvođenja u život, prilike u svetu eventualno toliko izmenile da bi plan zastareo i postao jedan anahronizam. Treba, naime, držati u vidu to da su uvozne zemlje kao što su Nemačka, Italija, pa i Čehoslovačka i Austrija, bile pregle da svoju agrarnu proizvodnju povećaju toliko, da se oslobode od uvoza bar najvažnijih artikala ishrane i ind. sirovina agrarnog porekla. Ova t.zv. autarkija dotle pasivnih zemalja lakše i brže je izvodljiva nego li preorijentacija jedne agrarne izvozne zemlje kao što je Jugoslavija. Najjače oružje autarkije jest povišenje uvoznih carina, što je vrlo lako i brzo izvodljivo, a povišenje uvoznih carina ima posledicu povišenja unutrašnjih cena, a visoke cene najjači su potstrekači svake privredne delatnosti. Vladama, pak, ništa nije lakše nego povisiti carine za one artikle čiju proizvodnju hoće da povećaju. Drugi je slučaj kod nas. Upravo takva autarkiska politika uvoznih zemalja nateruje nas u najjačoj

meri da se i mi prilagodavamo novoj situaciji koja ođud nastaje na svetskom tržištu. U jednu ruku mi moramo, prema tome, da vidimo kakve će biti reperkusije te autarkiske politike pojedinih zemalja i u kojoj meri će one uspeti u svojim nastojanjima, a u drugu ruku, što je još važnije, mi moramo brzo da se snalazimo i prilagodavamo novim situacijama.

Da se kod nas odmah brzim tempom pošlo u pravcu preorijentacije, kako se to preporučivalo, i da se to i postiglo bila bi učinjena velika greška kao što su i bile činjene greške u nekim pravcima, kao što je bio slučaj sa hmeljom i kasnije sa konopljom, gde su mnogi naši poljoprivrednici, povedeni momentanom povoljnom konjunkturu, najposle stradali. Tu je, gospodo, potrebna izvesna mera rezervisanosti. Ovde hoću da napomenem da su neke zemlje u svojim autarkiskim težnjama bile i suviše optimistične, kao što je na pr. slučaj s Italijom, koja i pored velikih nada u pogledu na uspehe sa pšenicom ove godine uvozi ogromne količine pšenice. Izgleda da je hiperprodukcija pšenice u svetu prešla svoju kulminaciju što je za nas vrlo važna pojava. Uspehi autarkiskih težnji nisu se mogli predviđati da bismo se mogli odmah u početku onredeljavati. Sa druge strane, potrebno je više elastičnosti u izvođenju onoga dela naše preorijentacije koji je u vezi sa uvozom industrijskih sirovina agrarnog porekla. Ono što treba našoj industriji, a to uvozimo, možemo bez ustezanja sami proizvoditi, drugim rečima: u tolikoj meri možemo se odmah preorijentisati. Mi smo se, gospodo, na ovaj deo posla odmah bacili. Jer nam je odmah u početku bilo jasno, da našu poljoprivrednu politiku treba posmatrati sa dva osnovna gledišta: sa gledišta uvoza i sa gledišta izvoza poljoprivrednih proizvoda. Onaj deo programa rada, koji se odnosi na uvozne artikle, treba što brže izvoditi, ovaj pak deo, koji se odnosi na izvoz, treba opreznije izvoditi, jer izvoz zavisi od okolnosti koje nisu u našim rukama, bar ne u tolikoj meri kao što je uvoz. Na ovaj problem preorijentacije naše poljoprivrede mi ćemo se uostalom još vratiti.

Zakonodavni rad

Ja sam u svom izlaganju u Narodnoj skupštini o budžetu Ministarstva poljoprivrede za ovu godinu izneo čitav program rada na unapređenju poljoprivrede koja je osnovna privredna grana našeg naroda. Da bi se mogao ostvariti jedan širi program bila su mi potrebna mnoga ovlašćenja, koja sam tražio i dobio u Finansijskom zakonu za ovu godinu. Za izvođenje jednog šireg programa trebalo je najpre stvoriti potrebne pravne i finansijske osnove koje se nalaze u čitavom nizu ovlašćenja u § 72—77 ovogodišnjeg Finansijskog zakona.

Na osnovu ovih ovlašćenja, kao i na osnovu opšteg ovlašćenja u § 98 Finansijskog zakona, trebalo je doneti potrebne zakonske propise za svaku akciju oko unapređenja ili saniranja pojedinih poljoprivrednih grana. Rezultat ovoga rada vidi se u čitavom nizu uredaba i pravilnika koji su u toku ove godine izrađeni u poverenom mi Ministarstvu.

Aktivnost poverenog mi resora najbolje se ogleda na ovom zakonodavnom polju. Tako je u prošloj kalendarskoj godini izrađeno i primljeno 14 (četnaest) uredaba i 12 (dvanaest) pravilnika, svega 26, od koga broja su najvećim delom uredbe i pravilnici iz nadležnosti samo ovoga resora, a neki su u saglasnosti s drugim resorima a iz domena ovoga

resora. U ovom broju nije uračunata nedavno doneta Uredba o poljoprivrednim komorama. Osim toga spremljena je i verovatno još u toku ove budžetske godine doneće se i Uredba o silosima. Od dolaska sadašnje Kraljevske Vlade, a u toku 1935 kalendarske godine, doneta je još jedna uredba i pet pravilnika. Ako svemu ovom dodam još da su za vreme ove Vlade iz poverenog mi resora podneta Narodnoj skupštini na pretres još dva zakona: Zakon o privrednim zadrugama i Zakon o slatkovodnom ribarstvu, moćiće se videti koliko je na ovom polju urađeno za vreme od nepune dve godine.

Terenski rad

Uopšte mogu da kažem, da su udarene zakonske osnove i data je finansiska mogućnost za izvođenje velikog broja akcija od zamašne koristi po čitavu našu poljoprivredu. Posle obimnog zakonodavnog rada i izvršenih priprema moćiće u narednoj godini da se prede na terenski rad, na sprovođenju u život svih tih projektovanih akcija gotovo u svima granama poljoprivrede, koje su sve od velike vrednosti za napredak i dalji povoljan razvitak naše seljačke privrede. Ukoliko je to vremenski bilo potrebno izvesne pripreme mere već su unapred preduzete kako se ne bi izgubila čitava jedna ekonomska godina. Tako je na pr. prošle jeseni potpomognuta nabavka i podela u narod oko 150 vagona čuvene zasab najbolje kvalitetne pšenice zvane »bankut«. Ovo je činjeno u vezi sa budućim radom silosa na tipizaciji i kvalitetnom usavršavanju naše pšenice namenjene izvozu. Sam rad silosa u ovom pravcu nije dovoljan ako se i na terenu ne šire kvalitetne sorte, o čemu mora stalno da se vodi računa i da se u tom pravcu radi.

Proizvodnja i unovčavanje poljoprivrednih proizvoda

Posmatrajući poljoprivredu kao zanimanje najvećeg dela našeg naroda i kao osnovu za njegov materijalni i kulturni napredak i posmatrajući poljoprivredu ujedno kao najvažniji deo nacionalne privrede uopšte, naša agrarna politika mora, kao što već rekoh, da se posmatra i unapređuje sa dve tačke gledišta: sa gledišta uvoza poljoprivrednih artikala i sa gledišta izvoza tih artikala. Interes celine traži da artikle, koji mogu da se proizvode u našoj zemlji, sami proizvodimo. Ovoj doktrini ne možemo se danas ni mi oteti kad je ceo svet primenjuje, ko u većoj ko u manjoj meri. Zadovoljenju ove potrebe, koje nalažu ne samo privredni interesi nego i interesi narodne odbrane, povereno mi Ministarstvo posvetilo je najveću pažnju.

A onaj drugi interes, koji je čisto privredni, ogleda se gotovo sasvim u cenama poljoprivrednih proizvoda koje dobija proizvođač. U cenama se ogleda rezultat čitavog rada proizvođača poljoprivrednika i cene su ujedno najveći potstrekač napretka. Zato sam, pored pitanja uvoza pojedinih artikala, pitanju cena uvek posvećivao najveću pažnju i politika cena jedna je od osnovnih tačaka naše poljoprivredne politike.

Uljani plodovi i pamuk

Od uvoznih artikala, među najvažnijima: *uljanim plodovima i pamuku*, koji su industrijske sirovine, posvećena je najveća pažnja. Vrednost uvoza uljanih plodova iznosila je 50—60 miliona dinara godišnje, a vrednost uvoza pamuka i pamučnih izradevina iz-

nosila je godišnje i do 1.500.000.000 (milijardu i po). Odliv deviza za ove artikle bio je, kako se vidi, vrlo velik. Upornim radom uspeli smo da u prošloj godini podmirimo svu svoju potrebu u uljanim plodovima, i da nije podbacio rod masline i bundevinog semena imali bismo i za izvoz ovih proizvoda. Za unapređenje proizvodnje pamuka tek smo prošle jeseni uspeli da dobijemo zakonsku osnovu, bez koje se nije mogao očekivati uspeh. Tu smo osnovu dobili u Uredbi o otkupu domaćeg pamuka od 10 oktobra pr. god. Tek sa 1937 godinom moćiće da se započne akcija većeg stila sa proizvodnjom pamuka koja je već u toku. Iako mi nemamo dovoljno terena pogodnih za gajenje pamuka, koliko bi odgovaralo našoj velikoj potrebi, ipak očekujemo da ćemo postići i ovde značajne uspehe koji neće biti za potcenjivanje.

Držeći se rečenog pravila: da su cene najjači regulator proizvodnje, mi smo ovaj princip primenili u slučaju uljanih plodova i u slučaju pamuka. Uredbom smo odredili takve cene koje obezbeđuju rentabilitet kulture i osim toga smo uredbom obezbedili otkup proizvoda po toj unapred određenoj ceni. Proizvođač tako unapred zna ne samo cenu nego i to da će mu se proizvod po toj ceni zaista i kupiti, i onda se rado opredeljuje za takvu kulturu gde god ima iole uslova za nju.

Već se čine sve potrebne pripreme, za proširenje kulture pamuka kod nas. Ovih dana nabavljena su 4 vagona semena u Bugarskoj i vrše se pripreme za organizaciju ne samo proizvodnje nego i čišćenja, pakovanja i isporuke pamuka na zadržnoj osnovi.

Proširenjem kulture uvoznih artikala mi ujedno oslobađamo izvesne površine zemljišta od onih artikala koje moramo da izvozimo i zamenjujemo ih proizvodima koji su nama samima potrebni. Time se lišavamo u izvesnoj meri brige oko plasmana naših proizvoda u inostranstvu koji nailazi na sve veće teškoće. Očekujemo, da ćemo na pr. uspeti da pamuk na jugu zameni opium, ako ne sasvim a ono u tolikoj meri da nećemo imati teškoća sa prodajom znatno reduciranog prinosa opiuma.

Seme deteline i lucerke i buhač

Od ostalih grana u kojima država vrši manju ili veću intervenciju, ili dirigovanje, navodim: pšenicu, šećernu repu, voće, naročito suve šljive, i zatim stoku, u prvom redu goveda i svinje; u dva artikla: u *semenu deteline i lucerke i u dalmatinskom buhaču*, država svojom plombom i atestom garantuje stranim kupcima kvalitet i time znatno unapređuje izvoz a tim i domaću proizvodnju ovih proizvoda, u koliko za njima postoji tražnja na stranim tržištima. Sistem kontrole kvaliteta, koji je primenjen pri semenu deteline i pri buhaču, pokazao se vrlo dobar. Nažalost cena buhaču na svetskom tržištu u poslednjim godinama naglo pada zbog japanske konkurencije, dok se izvoz semena deteline i lucerke povećava i on će ove godine izneti 150 vagona u vrednosti oko 30.000.000 dinara.

Pšenica

Sa *pšenicom* ove godine situacija kod nas je vrlo povoljna iz razloga što smo imali odličan rod, a gotovo u svim drugim delovima sveta prinos pšenice je bio slab. Iz ovog razloga cena pšenice je povoljna iako imamo veliki izvozni višak. Zbog državne intervencije na tržištu, putem Prizada, cena pšenice na domaćem tržištu održava se na višem nivou nego li je paritetna svetska cena, a višak cene pokriva se

iz preferencijala koje dobijamo od ugovornih država. U staranju da proizvođači dobiju što više cene, a to znači da se posrednička zarada svede na umerenu visinu, zasebnom Uredbom o određivanju cena pšenici uvedena je jedna novina u naš privredni život, a to je da sreski žitni odbori, u kojima proizvođači imaju većinu, određuju cenu pšenici, držeći se onih cena koje Kraljevska vlada odredi Prizadu za otkup pšenice. Time ove cene treba u što većoj meri da dopru do proizvođača i uopšte se unosi stabilnost na tržište pšenice, a otklanjaju velike oscilacije cena pri kojima se uvek koriste samo posrednici.

Suve šljive

Isti ovaj metod, intervencije primenjen je prvi put na *suve šljive* i to je učinjeno u dobri čas, jer smo i u šljivi imali odličan prinos i cene bi danas bile veoma niske i osim toga na tržištu bi bio pravi haos da Prizad po utvrđenim cenama ne otkupljuje šljive, pošto je plasman suve šljive u inostranstvu veoma težak.

Uloga Prizada

Čine se prigovori radu Prizada i osporava se čak potreba njegova opstanka. Ovu ustanovu od ranije nije rdav glas. Protiv njega su trgovci iz sasvim razumljivih razloga, ali nisu protivni svi trgovci. Ali treba imati u vidu ove okolnosti: Prizad danas u potpunosti i na zadovoljstvo ispunjava namenjene mu zadatke. On ne daje pravce našoj privrednoj politici nego je on samo izvršni organ te politike, a privrednu politiku vodi Kraljevska vlada. Danas je ova kva ustanova, u sadašnjem stanju međunarodne trgovine, neophodno potrebna i ja kao pretstavnik resora naše poljoprivrede moram da kažem da je ova ustanova korisna i potrebna radi održavanja cena na tržištu koje odredi Kraljevska vlada.

Prizadu se ovih dana prigovara da sprečava slobodan izvoz pšenice i da bi pri slobodnom izvozu cena pšenici bila veća nego što plaća Prizad. Pošto je, međutim, Prizadova cena veća od cene svetskog pariteta to je nemoguće da bi se mogle plaćati veće cene od Prizadovih. Ako bi to zaista bilo moguće, iz razloga meni nepoznatih, ja bih bio prvi, koji bih tražio ili da Prizad povisi svoje cene ili da se dopusti slobodan izvoz pšenice u nekontingirane zemlje.

Šećerna repa

U *šećernoj repi* intervencija ili dirigovanje se ograničava na utvrđivanje cena prema sadržini šećera u repi a za onu repu koju proizvođači proizvode na osnovu ugovora sa šećeranama.

Cena i izvoz stoke

Cene *rogatoj stoci* i *svinjama* bile su prošle godine takode dosta dobre. Ovde se intervencija države ograničavala dosad na deljenje kontingenata, koje nam pojedine zemlje odobravaju, na proizvođače, zadruga i izvoznike. Kako je kontingentiranjem izvoza veštački stvorena velika zarada o koju se otimaju razne grupe interesenata to će se u ovom poslu morati da čine izvesne izmene. Moramo da pođemo sa gledišta, da veštački stvorene prevelike zarade ne pripadaju pojedincima, pa čak ni grupama pojedinaca, nego celini dotične privredne grane t.j. svima proizvođačima dotičnog artikla. Višak zarade ima da služi povišenju opšteg nivoa cena a ovo se može postići pomaganjem izvoza stoke u nekotin-

gentirane zemlje i pomaganjem izvoza stoke povrhu određenih kontingenata uopšte, dakle radi proširenja volumena izvoza uopšte.

Svilarstvo

U dirigovane privredne grane spada i *svilarstvo*. I ono je prošle godine dobilo svoju uredbu koja obezbeđuje proizvođačima svilenih čaura rentabilnu cenu za čaure, a osim toga, ova Uredba obezbeđuje i plasman svilenih polupreradevina koje proizvode državne fabrike svile.

Žitni silosi

U aktivnom saldu sadašnje Kraljevske Vlade nalaze se i veoma važne akcije oko popravke kvaliteta i olakšanja plasmata najvažnijih agrarnih proizvoda. Ovamo spada podizanje *silosa*, na osnovu zasebnog ovlašćenja u Finansijskom zakonu, što je bila davna želja naše privrede. Sa njima će se za čitav niz artikala, koji mogu da se smeštaju u silose, dati mogućnost da se izvodi popravka kvaliteta putem sortiranja ili t. zv. tipizacije proizvoda, i osim toga daće se mogućnost da proizvođači dobijaju na svoje proizvode povoljne lombardne kredite i neće biti prinudeni da proizvode odmah prodaju često u bescenje. Učinjene su sve pripreme za objavu licitacija i ja se nadam, da će se licitacija moći skorih dana objaviti. Međutim je već spremljena i uredba o radu ovih silosa.

Sušnice za šljive

Analogno ovoj akciji u toku je akcija većeg stila oko podizanja *sušnica za šljive* koja se vrši u sporazumu sa gosp. Ministrom trgovine i industrije u šljivarskim krajevima. Iz sretstava Prizada, koja potiču iz preferencijalnih prihoda, u toku ove godine podićiće se u šljivarskim srezovima, i to zasad samo u onima iz kojih se dosad izvozila suva šljiva, 200 (dve stotine) sušnica velikog Stojkovićevo sistema. Osim toga je u predlogu budžeta za 1937/38 god. unet i kredit od 1,000.000 dinara za dalje podizanje sušnica. U koliko bude potrebno, kao što se zaista i videlo po velikom broju molbi, ova sredstva moćiće se u narednoj godini verovatno i povećati daljim dotacijama Prizadovim.

Poljoprivreda je ove godine posle dugog perioda teške krize, malo živahnula. Popravile su se cene pšenici i stoci. Daj Bože, da se nalazimo na početku jedne bolje ere.

Vinogradarstvo

Najteže stanje je, gospodo, u našem *vinogradarstvu*. Tu se prilike nikako ne popravljaju nego se možda još i pogoršavaju, naročito u čisto vinogradarskim krajevima, u Dalmaciji i drugde. Vinska kriza i dalje traje. Ona će možda u ovoj godini biti nešto ublažena, i to samo prividno, na taj način što će se nešto popraviti cene vinu, ali ne zbog opšte popravke prilika nego zbog ovogodišnjeg slabog roda vinograda. Svi naponi da se popravne prilike u vinogradarstvu ostali su dosad bezuspešni. Plasman vina u inostranstvu je veoma težak. U Nemačkoj imamo mogućnosti plasmata većih količina pojačanih vina (t.zv. Brenvajn) za pečenje vinskih destilata ali kod nas još nikako nije rešeno pitanje olakšica za pojačanje vina kako to čine druge zemlje. U unutrašnjosti zemlje potrošnja vina je dosta slaba i nju sprečavaju razne fiskalne smetnje, a naročito sistem naplate trošarine.

Tipiziranje vina, zadružni podrumi

U poslednje vreme posvećena je najveća pažnja reformi sistema naplate trošarine na vino i rakiju i ja se nadam da će se naći solucija koja neće stavljati smetnje slobodnom prometu i potrošnji vina i rakije a da ipak budžeti banovina neće pri tom pretrpeti gubitke. Osim ovoga za vreme teške privredne krize široke mase naroda nisu mogle da kupuju vino i svuda se pojavila težnja da se sade vinogradi, i u krajevima gde im nije mesto i gde mnoge druge kulture uspešno uspevaju. Ove autarkične težnje, ako potraju, prete da upropaste prave vinorodne krajeve gde svet živi isključivo od vinograda. Da bi se ograničilo beskrajno širenje vinograda i da bi se oni sveli na njihove prirodne terene i položaje spremljena je jedna uredba koja bi imala ovo da izvede. Osim toga moraju se naći sredstva za premiranje vina za izvoz. U prošloj godini Čehoslovačka nam je odobrila uz povoljne uslove uvoz za 200 vagona vina i mi još nismo mogli da iskoristimo taj mali kontingent koji je neznatan prema viškovima vina. Razloga za ovo ima više no oni nisu takvi da se ne bi mogli otkloniti. Ovaj slučaj je veoma zanimljiv i on nam mora biti ozbiljna opomena. Bio je prigovor da se ne može naći vino u traženoj količini odgovarajućeg kvaliteta. Ovo je zaista najslabija strana našeg vinogradarstva. Mora se naći puta i načina za tipiziranje i za ispravno negovanje našeg vina. Ovo može da se izvrši samo u velikim zadružnim podrumima. Za ovo su nam pak dosad nedostajala dovoljna materijalna sredstva. Sami vinogradari u čisto vinorodnim krajevima i suviše su lošeg stanja da sami podignu ove podrumne i snabdu ih potrebnim inventarom. Oni često i pored vina u podrumu, nemaju hrane za svoje porodice. Iz ovoga razloga smatram za prvi zadatak poverenog mi resora da u narednoj godini pomognem podizanje što većeg broja zadružnih podruma. Ovo, razume se, uz učešće samih zainteresovanih vinogradara, ako ne u gotovom novcu a ono u građevinskom materijalu, u radnoj snazi i sa doprinosima u grožđu i vinu. Akcija u ovom pravcu već je u toku i ja je smatram analognom već pomenutoj akciji oko podizanja silosa u žitorodnim krajevima kao i akciji oko podizanja sušnica u šljivarskim krajevima. Za ovu akciju unesen je u predlog novog budžeta nov kredit od 5,000.000 dinara, a osim ovoga angažovaću i izvesne iznose iz drugih izvora.

Likvidacija zemljišnih dugova

Gospodo, vama je poznato, kako je Kralj. vlada izvršila konačnu likvidaciju zemljišnih dugova i kolike terete je zemlja uzela na sebe samo da bi se skinuli tereti sa zemljišnika i olakšao njihov položaj koji je zbog privredne krize postao veoma težak. Mislim da o ovom značajnom delu koje je novo i svima poznato nije potrebno dugo govoriti nego ga samo iznosim kao jednu od najznačajnijih akcija iz domena poverenog mi Ministarstva. Dosadašnjim sprovođenjem Uredbe o likvidaciji zemljišnih dugova pokazala se potreba da se izvrše izvesne korekture i dopune što nije nikakvo čudo kad se drži u vidu krupnoća problema, koji je ta uredba regulisala. Pre svega pokazalo se da su neki rokovi u toj Uredbi prekratki i to naročito rok za predaju verovničkih isprava Privilegovanoj agrarnoj banci, zatim, rok za podnošenje molbe dužnika sudu za smanjenje duga, rok za stavljanje hipoteke na du-

žnička imanja od strane Agrarne banke kao i rok za plaćanje prvog anuiteta onih dužnika čija su imanja bila pod sekvestrom. a mogu da se koriste olakšicama ove Uredbe. Stavio sam predlog da se amandmanima u Finansijskom zakonu svi ovi rokovi produže.

Saniranje zadrugarstva

U uskoj vezi sa ovim je i staranje da se saniraju prilike u našem zadrugarstvu. Na ovom polju, pored redovnog pomaganja zadrugarstva u granicama raspoloživih sredstava, u prošloj godini učinjeno je takođe nekoliko značajnih koraka, a to su sanacije dvaju zadružnih saveza i to: Saveza hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu i Saveza zemljišničke zadruge u Novom Sadu, koji bi bez toga bili propali i povukli sa sobom svoje zadruge i njihove zadrugare. Osim toga država je zasebnom uredbom Ministarskog saveta dala garanciju za zajam od 20 miliona dinara Glavnom savezu srpskih zemljišničkih zadruga u Beogradu. U ovaj niz mera spada i uredba kojom je olakšano vraćanje pozajmica agrarnih interesenata kao i Uredbe o organizaciji i radu sreskih pripomoćnih zaklada na teritoriji ranije Bosne i Hercegovine. Zatim je u toku sanacija Zemljišničke zadruge za osiguranje u Zemunu a još jedan zadružni savez u Splitu tražio je sanaciju.

Nove poljoprivredne ustanove

U predlogu novog budžeta resor poljoprivrede dobija šest novih ustanova. To su: Zavod za ispitivanje vune u Beogradu, Državna ergela u Dravskoj banovini, Voćarski institut u Goraždi, Institut za južne kulture u Topolici kod Bara, Poljoprivredna ogledna i kontrolna stanica u Sarajevu i Državni mlečarski zavod u Škofjoj Loki, kod Ljubljane. Ovo su svakako značajne i korisne nove ustanove sa čijom organizacijom i uredjenjem imaće da se bavi povereni mi resor u narednoj godini.

Poljoprivredne komore

Gospodo, ovih smo dana dobili Uredbu o poljoprivrednim komorama. Ovim ustanovama i zemljišnici dobijaju svoju stalešku organizaciju. Poljoprivreda je bila kod nas jedina privredna grana koja nije imala svoje komore za pretstavlanje, odbranu i unapređenje interesa poljoprivrede, iako je stalež zemljišnika kod nas najbrojniji i najvažniji. Sa komorama pojavljuje se i naša poljoprivreda u javnosti kao organizovana privredna celina. I ovo je značajan uspeh sadašnje Vlade i poverenog mi resora. U poljoprivrednim komorama dobijamo veliku pomoć u radu na unapređivanju zemljišničkog staleža. Odsad ćemo putem komora ne samo saznavati mišljenje, želje i zahteve zemljišničkog staleža u pogledu na njegove privredne interese nego će komore i same svojim akcijama učestvovati u radu na unapređivanju seljačke privrede i tako biti aktivni pomagači države i samouprava.

Iz dosadašnjeg izlaganja vi ste mogli videti da program poverenog mi Ministarstva obuhvata sve grane seljačke ekonomije u manjoj i većoj meri ali osim toga ovaj program vodi jednakog računa o svima krajevima naše zemlje u podjednako meri. Iz ovog programa eliminisane su sve partikularističke i sve regionalne tendencije, u njemu se vodi računa o ukupnosti našoj narodnoj i državnoj.

Obezbeđenje useva

Gospodo, svake godine obraća se narod iz raznih krajeva zemlje za pomoć zbog *stradanja useva od grada*. Kako Ministarstvo poljoprivrede nema kredita za ovakve pomoći molbe se moraju upućivati Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja. Ali i krediti ovoga Ministarstva su vrlo oskudni prema velikim traženjima. Obezbeđenje od grada postalo je uopšte jedan problem. Država bi morala imati velikih kredita ako bi ona davala pomoći za štete od grada, jer su te štete u celoj zemlji vrlo velike. One idu i u stotine miliona. Zato nam se nameće obezbeđenje useva od grada svakog dana sve više i više. Za ovo postoji jedan okvirni Zakon od 10 februara 1931 god. po kome banovine treba da izvedu obavezno obezbeđenje useva i plodova od grada svaka svojom zasebnom uredbom i pravilnikom. Dosad je ovo sprovedeno samo u Savskoj banovini i to nepotpuno, i u još manjoj meri u Primorskoj banovini. Ostale banovine su donele samo uredbu i pravilnike, ali ih nisu sprovele, a Dravska i Drinska nemaju još ni toga. Banovine se boje novog opterećenja naroda a i Ministarstvo finansija se ranije prema ovome držalo vrlo pasivno. Ja sam prošle godine pokrenuo akciju da sve banovine sprovedu ovo obezbeđenje ali tako da režijski troškovi budu što manji. U tom slučaju će se ono što narod bude plaćao narodu i vratiti, i to dobiće oni koji budu oštećeni. Uostalom, kad je reč o ovom opterećenju ono ne mora biti toliko kolike su ukupne štete u punoj vrednosti useva nego se mogu usevi osiguravati i sa manjom vrednošću, ali bi tada, razume se, i oštete bile manje a ne bi bile u punom iznosu čitave štete.

Kretanje zasejanih površina

Gospodo, biće zanimljivo da iznesem neke podatke o *kretanju zasejanih površina* kod nas. Najmarkantnija je činjenica ta da površina obradive zemlje kod nas stalno raste, to znači da se svake godine privode kulturi nove površine. Samo za poslednjih deset godina površina oranice se povećala za 1.400.000 ha; za više od 100.000 hektara godišnje povećava se površina oranice. Od ovoga povećanja najveći deo ide na žitarice, čija površina se u poslednjih deset godina povećala za milion hektara. Industrijsko bilje povećalo se okruglo za 50.000 ha, povrće za 60.000 ha, stočno bilje za 65.000 ha, vinogradi za 30.000 ha, a jedino su voćnjaci opali za 9.000 ha.

U prošloj 1936 god. površina industriskog bilja iznela je 169.000 ha, ali je ona u 1930 iznosila 158.000 ha, pa je u 1933 spala na 103.000 ha i od 1934 počela se ponovo povećavati blagodareći intervenciji države u pogledu na regulisanje i stabilizovanje cena. Zato što nikako nije bila regulisana cena i prodaja, površina industrijskog bilja bila je dosad vrlo nestalna i promenljiva. Površina pod šećernom repom od 59.700 ha u 1929 spala je na oko 30.000 ha u 1935 god., konoplja od 25.000 ha u 1932 porasla je na 44.000 ha u 1935 god. Uljana repica bila je u 1933 spala već na 3.500 ha, a u prošloj 1936 g. popela se na 23.000 ha. Suncokret je sasvim nova kultura koja je ušla prvi put u statistiku 1934 god. sa 2.600 ha a u 1936 god. bio je zasejan na oko 5.000 ha. Od svega uljanog bilja suncokret ima izgleda da će se

najviše kod nas ukoreniti i proširiti, samo ako se produži skoro uvedeni režim određivanja i održavanja cena.

Problem preorijentacije

Često se kod nas postavlja *problem preorijentacije* naše poljoprivrede koji je ukratko definisan ovako: da treba ostavljati žitarice i ići na proizvodnju stočne hrane, industrijskog bilja i voća. Ja sam naveo primere koliko površina industrijskog bilja reaguje na konjunkturu tj. na prodaju i cene. U slučaju industrijskog bilja treba naročito držati u vidu da je tržište ovoga bilja ograničeno na mali broj kupaca, koji lako mogu da diktuju cene i osim toga ostaje neizvesno da li će se proizvod uopšte moći prodati ili neće. Zato se u ovom slučaju sistem kontrahiranja pokazao neizbežan, a to znači, da se bez ugovora o otkupu proizvoda i bez unapred određene cene ne može sejati industrijsko bilje, jer se proizvođač u protivnom slučaju izlaže velikoj opasnosti i riziku. Ovo se bilje zato seje ili samo na ugovor ili pak u slučajevima vrlo dobrih konjunktura. Ali idući za konjunkturu, tržište se brzo zasiti i cene naglo padnu i ispod proizvodnih troškova.

Nikakva druga propagandna nije potrebna za preorijentaciju proizvodnje nego li samo dobre cene. Cene su bile i ostaju najjači regulator proizvodnje. Na koje industrijsko bilje treba da se pređe? Konoplje i hmelja imamo uvek za izvoz. Šećerne repe seje se onoliko koliko žele šećerane. Uljanog bilja zasejava se već toliko da ćemo ga imati i za izvoz, ako ne dodu kakve neočekivane prepreke. Mnogo više zasejavati ovoga bilja ne možemo nego li je potreba domaćih fabrika, jer pri izvozu nastaju gubitci koji se moraju od nekud podmiriti. Sa opijumom, kao što sam već rekao, imamo velikih teškoća pri prodaji. Ostaje uglavnom još tekstilno bilje: pamuk i lan.

Pamuk je jedna od najosetljivijih kultura i njemu su dosta strogo udarene granice. Mi, nažalost, nemamo mnogo reona za uspešno gajenje pamuka. To su samo neki srezovi u Južnoj Srbiji. Ipak sa povećanjem otkupnih cena može se povećati površina za pamuk u samim tim reonima na štetu drugih kultura. U našem slučaju pamuk se može širiti na štetu opijuma. Ali mogu do izvesne mere da se proširuju granice pamuka i preko sadašnjih. Koliko se reoni pamuka mogu širiti to se ne može tačno predvideti. To zavisi od otkupne cene pamuka. Što veća cena to će pamuk zauzimati sve veće površine, što manje cene on će se više reducirati.

Što se tiče lana, mogu da kažem samo toliko, da mi imamo izvesnih mogućnosti za plasman lanenog semena za tehničku upotrebu u inostranstvu. Ali je za ovo seme kod nas gotovo jedini interesent Nemačka, a u pogledu izvoza u Nemačku postoje poznate teškoće plaćanja koje bi se povećanim izvozom lanenog semena još i pogoršale. Osim toga za kulturu lana u većim površinama neophodan je preduslov, da se može unovčiti i lanena stabljika, jer bez toga proizvodnja i prodaja samog lanenog semena ne može biti rentabilna. A mi nemamo u zemlji predionica lanenog vlakna. Dok se ovaj preduslov ne ostvari ne može se očekivati znatno povećanje površina pod lanom.

Mi smo u prošloj 1936 godini imali ukupno blizu 170.000 ha pod industriskim biljem prema proseku u poslednjih 5 godina od 131.500 ha, površina je,

dakle, povišena za blizu 40.000 ha. Sa ovom površinom industriskog bilja mi ne samo što podmirujemo svoju potrebu nego imamo i za izvoz, i to dosta znatne količine (kao na pr. konoplje). Videli smo da je povećanje izvoza dosta težak posao. Kako je za industrisko bilje zasad naš glavni kupac Nemačka, to povećavati izvoz u Nemačku mogao bi se, kako smo videli, samo na štetu izvoza drugih proizvoda. Dalje povećanje površina industriskog bilja moglo bi da se izvrši i u slučaju da se poveća domaća potreba, na pr. površina šećerne repe mogla bi se povećati kad bi se povećala u zemlji potrošnja šećera. Uzevši sve zajedno što smo dosad kazali o mogućnosti povećanja proizvodnje industriskog bilja u sadašnjim prilikama međunarodne trgovine, proširenje površine za daljih 30.000 ha, tj. na ukupno 200.000 ha pod industriskim biljem, bio bi maksimum do koga bi se moglo doći.

Ostaje nam još da rasmotrimo mogućnosti za proširenje stočnog bilja. U poslednjih 10 godina površina pod stočnim biljem povećala se za nekih 70.000 ha. Godišnje povećavanje nije zaista veliko, oko 7.000 ha. Kojim će tempom ovo povećanje ići dalje nije lako predvideti. Moglo bi se postaviti pitanje: zašto je za milion hektara povećana površina žitarica a samo za 70.000 ha površina stočnog bilja? Odgovor na ovo pitanje bio bi ovakav:

Od povećane površine žitarica, pre svega, najveći deo zauzima kukuruz, koji nije samo ljudska nego ujedno i stočna hrana. Mnogo manju polovinu ove površine zauzima pšenica. Zašto pšenica a ne stočna hrana? Najpre zato, što je znatan deo povećane površine pšenice namenjen potrebama ishrane samih proizvođača a ne prodaji. Zatim zato što je onaj deo pšenice koji je namenjen prodaji po pravilu najraniji novac koji seljak dobija. Prve potrebe u novcu, naročito za porezu, podmiruju se iz prodaje pšenice. Potsećam na to da se pšenica prodaje i tamo gde je sami proizvođači nemaju dovoljno ni za sebe, kako u t. zv. aktivnim žitarskim tako i to naročito, u pasivnim krajevima. Osim svega toga obrada pšenice je najjeftinija. Sve su to razlozi zbog kojih seljak preferira pšenicu drugim kulturama pa i stočnom bilju. I u ovom slučaju kao i ranije, važi pravilo: ukoliko budu povoljniji uslovi za unovčavanje stoke i stočnih proizvoda u toliko će sve veće površine zauzimati gajenje stočnog bilja na štetu pšenice.

Problem t. zv. preorijentacije mi ne bismo iscrpeli ako ne bismo raspravili još jednu njegovu komponentu a to je pitanje povećanja proizvodnje onog bilja koje u velikim količinama uvozimo. Tu je na prvom mestu pamuk, koga samo u vlaknu, bez izradevinama i oko 800 miliona dinara. Zatim je tu pirinač za blizu 50 miliona dinara, pa razna semena za oko 50 miliona dinara, gde je najvažnije laneno za oko 20 miliona dinara i šećerne repe za oko 10 miliona dinara. Lanenih i konopljenih izradevina uvozimo za 80 miliona dinara, vune za 80 miliona dinara a vunenih izradevina za preko 250 miliona dinara, svile i svilene robe za 170 miliona dinara. Kože uvozimo za preko 80 miliona dinara ali gotovo isto toliko i izvozimo.

Kao što su kod nas određene dosta uske granice pamuku to isto važi i za pirinač. Povećanje proizvodnje lanenog semena za tehničku upotrebu, rekli smo takođe, kod nas je problem industrijski a nije poljoprivredni. Pitanje snabdevanja domaćih šećerana semenom šećerne repe domaćeg porekla rešeno

je jednom zasebnom uredbom iz prošle godine. Uvoz vune vrši se iz razloga što ne proizvodimo potreban kvalitet i što je strana vuna vrlo jeftina, ali se po utvrđenom planu radi i na popravci vune namenjene prodaji za tekstilnu industriju. Uvoz pak svile vrši se iz razloga što se veštačka svila, koja se stvarno najvećim delom uvozi, kod nas ne proizvodi a veštačka svila uspešno potiskuje prirodnu svilu. Ipak su preduzete mere za unapređenje domaćeg svilarstva. U koliko je u pitanju uvoz govedih koža on se vrši iz razloga što mi sa živom stokom izvozimo kože i to baš najbolje kože, jer izvozimo svoju najkvalitetniju stoku. Radi potpunosti navodim još da mi uvozimo i dosta znatne količine južnog voća i kolonijalne robe (narandži, limunova, smokava, suvog grožđa i dr.) što bismo u izvesnim slabijim kvalitetima mogli i sami u povećanoj meri proizvoditi, na čemu se takođe radi, ali se bolji kvaliteti ovih proizvoda ipak neće moći proizvoditi, jer je za to potrebno južnije podneblje.

Pitanje preorijentacije na industrijsko i stočno bilje i na uvozne artikle a na štetu pšenice, teško će se u potpunosti rešiti, tako, da bismo se za sve slučajeve rešili izvoznih viškova pšenice. Treba potsetiti na to da, prosečno godišnje, naš izvozni višak pšenice nije velik. Kad bi se samo malo povećala potrošnja pšenice u zemlji tj. kad bi se samo malo povećao životni standard naših pasivnih krajeva mi ne bismo uopšte ni imali izvoznih viškova u pšenici i problem preorijentacije ne bi, sa ove strane gledan, ni postojao nego bi taj problem postojao samo gledan sa gledišta uvoza industriskih sirovina.

Koliko god postoje mogućnosti za proširenje proizvodnje industriskih sirovina i u koliko se nove takve mogućnosti ukažu o tome se odmah vodi računa i preduzimaju se akcije da se izvrši proširenje dotičnih kultura. Ali ne samo da se ne čeka da se prilike same od sebe razvijaju u ovom pravcu ili da sa druge koje strane dođe inicijativa za ovo, nego se i iz poverenog mi Ministarstva pokreću pitanja koja treba da utru puteve za izvršenje preorijentacije u što većoj meri.

Unapređivanje stočarstva

Gospodo, tvrdilo se da je u stočarstvu bilo lutanja. A stočarstvo je najvažnija poljoprivredna pa čak i najvažnija naša privredna grana uopšte. Ono je najopštija privreda jer se njime bavi najveći deo naroda i u svima krajevima zemlje bez razlike, dok su druge privredne grane manje ili više regionalnog karaktera. Pojedinim granama stočarstva bave se najmanji kao i srednji i najveći zemljoradnici. Najveći deo narodnog dohotka dolazi od stočarstva kuda spadaju: goveda, konji, svinje, ovce i koze, živina, svilobube, pčelarstvo, ribarstvo.

S obzirom na ovoliko važnost stočarstva smatrao sam, posle dolaska sadašnje Vlade, za potrebno da sazovem čitav niz konferencija od pretstavnika svih zainteresovanih organizacija i naših najboljih stručnjaka na kojima su u toku prošle godine raspravljena sva važna pitanja iz pojedinih grana stočarstva i doneti zaključci o tom, šta i kako treba raditi, da bi se pojedine grane stočarstva unapredile kako bi narodu donele što više koristi. Tok ovih konferencija kao i njihovi zaključci saopštavani su javnosti i dobili su najveći publicitet. Zato nije potrebno da te zaključke ovde saopštavam. Ti zaključci su deo opšteg programa poverenog mi Ministarstva koji se

postepeno i planski sprovodi u delo kao što se sprovodi u delo i onaj deo programa koji se odnosi na pojedine grane biljne proizvodnje i na druge zadatke Ministarstva poljoprivrede.

Konjarstvo

Kako su u konjarstvu ergele najvažnije ustanove u kojima se gaji elitni priplodni materijal za unapređenje narodnog konjarstva to je ovim ustanovama posvećena najveća pažnja. U ovogodišnjem Finansijskom zakonu dobio sam ovlašćenje da mogu reorganizovati i premestiti pojedine ergele. Ovo se ovlašćenje sprovodi u delo naročito s obzirom na ergelu »Petrovo« kod Zagreba i »Dušanovo« kod Skoplja.

U saradnji sa Ministarstvom trgovine i industrije, odnosno Zavodom za kontrolu izvoza stoke i Banskim upravom Savske banovine nabavljeno je iz Nemačke 14 teških hladnokrvnih pastuva za unapređenje rase ovoga konja u Savskoj i Dravskoj banovini. Ova je mera od strane odgajivača primljena vrlo dobro i sa velikim interesom. Da bi se pojačao interes odgajivača za odgoj valjanih pastuva Ministarstvo je u prošloj godini vršilo otkup pastuva od odgajivača, naročito brdskih i drugih rasa. U ovom pogledu davale su sredstva i banske uprave, naročito Savska i Dunavska. Stupljeno je u saradnju sa privatnim ergelama kako bi i one proizvodile što više dobrih pastuva, za kojima postoji velika potražnja u narodnom konjarstvu. Da bi se najbolje priplodne kobile sačuvala za narodno konjarstvo i iskorišćavale u priplodu i da se ne bi izvezile u inostranstvo, koje za njih plaća dobre cene, pristupljeno je popisivanju ovih kobila i njihovom nagrađivanju. Ovaj je rad u toku i nastaviće se u idućoj budžetskoj godini. Ovo je vrlo važna i korisna mera za podizanje narodnog konjarstva.

Govedarstvo

U svrhu unapređenja govedarstva pored nabavke i razdeobe većeg broja čistokrvnih i polukrvnih bikova za javni priplod, pristupljeno je i organizaciji govedarskih stanica za selekciju i rasplodivanje domaćih sojeva goveda i to: u Dušanovcu kraj Skoplja, u Bitolju, Tetovu, Peći, Butmiru i Livnu.

Pored izložba i sajmova priplodne stoke, kao najboljih instrumenata za utakmicu i pouku gajača, tokom prošle godine potpomognut je rad na premiranju — selekciji — stoke na malim lokalnim smotrama zadrugne stoke. Organizacijom smotri i premiranja zadrugne stoke na ograničenom području i teritoriji jedne zadruge, u vezi: sa selekcijom, stručnim poukama, uvođenjem zapatnog knjigovodstva i markiranje stoke, udaren je nov put u organizaciji proizvodnje i unapređenja govedarstva.

Ovčarstvo

Ovčarstvu koje je, s obzirom na velike potrebe vune u našoj državi, važna grana stočarstva, obraćena je osobita pažnja. Nabavljani su ovnovi za rasplod i davani na negu i upotrebu preko stočarskih selekcijskih zadruga radi poboljšanja ovčarstva u zaostalim krajevima. Prema izrađenom planu u Ministarstvu glavna pažnja obratiće se poboljšanju kvaliteta i kvantiteta vune radi podmirenja domaćih potreba i smanjenja uvoza. Pored toga obratiće se pažnja poboljšanju gojaznosti ovaca radi izvoza i povećanja mlečnosti ovaca. Ovaj posao sprovodiće se u saglasnosti sa banskim upravama a u prvom

redu preko Zavoda za ispitivanje vune, koji je osnovan i koji će u toku ove godine početi da funkcioniše. Pored ovoga pristupiće se osnivanju novih ovčarskih selekcijskih stanica, prvenstveno u izrazito ovčarskim krajevima, koje će imati da vrše selekciju ovaca i odgajivanje dobrog rasplodnog materijala, koji će se davati poljoprivrednicima na negu i upotrebu radi oplemenjivanja njihovih zapata. (Burno odobravanje). Svi ovi važni poslovi izvodiće se iz kredita od 2,000.000 dinara, koja je suma prvi put uneta u budžet za ovu svrhu. (Pljeskanje i odobravanje).

Pitanje unovčavanja mleka putem mlečnih prerađevina zaslužuje najveću pažnju. Ovo je moguće jedino putem mlekarskih zadruga. Ali je ovde potrebna velika stručnost. Zato postoji namera da se izradi jedan mlekarski institut koji će spremati osoblje za rad u mlekarskim zadrugama i koji će biti stručni i naučni organ u pitanjima mlekarstva. Za ovo je, kao najpodesnije, izabrana Mlekarska škola u Škofjoj Loki kod Ljubljane i ona se kao državna ustanova u novom budžetu prenosi sa banovinskog na državni budžet.

Svinjarstvo

Svinjarstvu, koje s obzirom na vrednost svinja i svinjskih produkata, predstavlja jednu od najvažnijih grana stočarstva, u ovoj budžetskoj godini obraćena je velika pažnja. Vršena je nabavka i razdeoba stočarskim zadrugama dobrih priplodnih nerastova radi popravke zapata njihovih članova. Prema planu izrađenom u Ministarstvu u idućoj budžetskoj godini obratiće se prvenstveno pažnja poboljšanju domaćeg materijala putem selekcije i davanja narodu dobrih nerastova za priplodne svrhe.

Živinarstvo

U toku prošle godine izvršena je reorganizacija živine. Na imanju Državne ergele Karadordevo kod Bačke Palanke, podignuta je živinarska selekcijska stanica. Potpomagan je rad živinarskih organizacija. Narodu je podeljen stanoviti broj živine za rasplod. Naša država je uzela učešća na VI svetskom živinarskom kongresu u Lajpcigu, gde je sa velikim uspehom prikazano naše živinarstvo i upoznati strani narodi sa njime, što će nesumnjivo imati velikog uticaja na dalji izvoz od proizvoda ove vrlo važne grane narodne privrede.

Ministarstvo će u tekućoj godini potpuno urediti živinarsku stanicu »Karadordevo« i radiće da osnuje živinarske stanice u drugim krajevima države. Nastojće da podiže higijenske živinarnike u selu, da u narod rasturi što veći broj rasplodne živine i da ga upućuje u bolju negu i racionalnu ishranu živine.

Pčelarstvo

Za unapređenje pčelarstva u prošloj godini Ministarstvo je davalo pomoći za nabavku košnica sa pokretnim saćem, kao i drugog pčelarskog alata i pribora. I u idućoj godini, Ministarstvo će nastojati, da se preko pčelarskih organizacija raširi u narod što veći broj košnica, pošto su one temelj racionalnog narodnog pčelarstva i u tu svrhu predviđen je kredit u idućem budžetu.

Svilarstvo

Svilarstvo je poslednjih godina u opadanju zbog slabih cena sviločaura i velike konkurencije veštačke svile. Da bi se državno svilarstvo učinilo rentabilnim, izvršena je industrijalizacija u državnim fabrikama

svile na trgovačkoj osnovi, tako da se pored ranije izrade polufabrikata sada izrađuju i finalni produkti — svilene tkanine. Od naročite je važnosti za zemaljsku odbranu izrada padobran-platna za vojne potrebe. Doneta je Uredba o unapređenju svilarstva na dan 16-X-1936 god., kojom se predviđaju izvesne specijalne kontrolne takse na svaki kilogram uvezene svilene robe, a koje će služiti u glavnom za povećanje otkupnih cena svilenih čaura od proizvođača. Na ovaj način olakšaće se prodaja svilenih produkata iz državne fabrike svile, a povećanje otkupnih cena sviločaura poslužiće kao potstrek odgajaćima svilobuba, kako na Severu tako i na Jugu naše države. (Odobranje i pljeskanje).

Ribarstvo

Kako zbog melioracija i isušivanja plavnih područja produktivitet naših velikih tekućih voda neminovno opada, Ministarstvo preduzima potrebne mere da i pored toga održi riblju populaciju tih voda na najvećoj mogućoj visini. Radi toga preduzeta je organizacija efikasnog nadzora nad ribolovom u tim vodama, koji će uskoro početi da funkcioniše.

Da bi se podigla naseljenost pastrmskih voda, što je od osobitog značaja i za razvoj turizma kod nas, Ministarstvo poljoprivrede podeliće i ove godine oko 350.000 komada mladih pastrmki za ulaganje u te vode. Sem toga, uz pomoć Ministarstva poljoprivrede, podignuto je mrestilište za pastrmke kod Banja Luke, ustupljeno je jedno mrestilište Banskoj upravi Zetske banovine i podignuto mrestilište Zagrebačkog ribarskog društva kod Zagreba.

No prvi put je u toku prošle godine organizovano vođenje statistike slatkovodnog ribarstva, koje će se redovno nastaviti. Izraden je plan rada za sistematsko unapređenje ribarstva u toku sledećih godina. Novi predlog zakona o slatkovodnom ribarstvu takođe je definitivno izraden i predviđa jedinstvene propise za unapređenje ribarstva u celoj državi. On se već nalazi u Narodnoj skupštini.

U pogledu pomorskog ribarstva izrađuje se sa Ministrom saobraćaja nova uredba o pomorskom ribarstvu. Po toj uredbi saradivaće Ministarstvo poljoprivrede, što do sada nije bio slučaj, sa Ministarstvom saobraćaja na unapređenju pomorskog ribarstva.

Mnoge svoje akcije na unapređenju stočarstva Ministarstvo poljoprivrede sprovodi putem zadrugarstva i u saradnji sa njim zato je stočarskom zadrugarstvu poklonjena stalna pažnja kao i ostalim vrstama zadrugarstva.

Poljoprivredna nastava

O poljoprivrednoj stručnoj nastavi ne bih imao mnogo više da kažem nego sam kazao u prošloj godini pri pretresu ovogodišnjeg budžeta. *Srednje poljoprivredne škole*, kojih mi imamo svega tri, danas su već gotovo preživle. Za činovnike traže se već mahom fakultetnije a za niže službenike dovoljna je i niža poljoprivredna škola. Pošto gotovo svi idu u srednju poljoprivrednu školu samo radi traženja državne ili banovinske službe a takvih činovničkih mesta ima vrlo malo to već imamo neuposlen znatan broj ovih srednjoškolaca. Da se zadovolji potreba u ovakvim službenicima dovoljna bi nam bila i jedna srednja poljoprivredna škola pored dva fakulteta. Ovo je bio jedan od razloga zašto se odustalo od namere da se u Topolici kod Bara osnuje još jedna srednja poljoprivredna škola. Mesto toga tamo

će se osnovati jedan institut za južne kulture od koga će narod imati mnogo više koristi nego od škole koja bi samo fabrikovala činovničke kandidate. Kad se uredi taj institut i ako bi se možda kasnije ukazala potreba da se tamo uredi i škola učiniće se to kasnije, a dotle će se na tom institutu, pored njegovog rada na unapređenju primorskih kultura, držati duži ili kraći praktični tečajevi za narod.

Niže poljoprivredne škole i stalni tečajevi spadaju pod banovine. Ako i polako, broj tih škola i tečajeva se povećava. Ove škole idu pravcem specijalizovanja u pojedinim poljoprivrednim granama. Što je kraća nastava na tim školama i što je nastava više specijalizovana to je pristupnija narodu. Duža i svaštarska nastava daje samo kandidate za službe. Duža nastava ima opravdanja samo za temeljnu obuku specijalista na pr. mlekarских i sirarskih stručnjaka, podrumara i sl. Svega ima u banovinama, što jedno i dvogodišnjih nižih škola što pet i više mesečnih tečajeva, nešto preko 40 (od čega je 12 ženskih), sa ukupno oko 1.600 učenika. Ministarstvo poljoprivrede pomaže, prema svojim mogućnostima, banovine za održavanje ovih škola a naročito za njihovo uređenje. Osim toga daju se banovinama i raspoloživi krediti za držanje zimskih i drugih povremenih tečajeva.

Veterinarstvo

Veterinarska struka u našoj državi je još mlada i nedovoljno izgrađena struka, koja, međutim po svojoj važnosti za našu agrarnu zemlju zaslužuje, da joj se pokloni mnogo veća pažnja i staranje.

Kao što znamo, stočarstvo je pored ratarstva jedna od najvažnijih grana naše privrede, a isto tako je opšte poznata stvar, da se stočarstvo ne može podići i unaprediti bez dobro organizovane veterinarske službe snabdevene dovoljnim materijalnim sredstvima da uspešno odgovori svome zadatku koji se sastoji poglavito u tome, da zaštiti onaj ogromni narodni kapital koji leži u stočarstvu, od šteta koje mu nanose stočne zaraze i druge bolesti.

Da bi se veterinarska struka organizovala kako treba i osposobila za uspešno izvršavanje prednjeg svog zadatka, pripremio sam predlog zakona o uređenju veterinarske struke, koji ima da bude osnova celokupne izgradnje naše veterinarske struke koji ću, pošto bude dostavljen na mišljenje svim zainteresovanim resorima i faktorima, imati čast da podnesem uskoro na ozakonjenje.

Što se tiče vladanja stočnih zaraza u budžetskoj 1936/37 godini može se reći da je stočnih zaraza u toj godini bilo relativno malo i one su sa uspehom suzbijene i pored dosta oskudnih kredita. Jedino nam svinjska kuga zadaje još uvek mnogo gubitaka i pored izvrsnog zaštitnog cepiva koje danas naša serum industrija stavlja na raspoloženje našem svinjarstvu. Uzrok ovome su s jedne strane nedovoljni krediti za ovu svrhu, koji dozvoljavaju cepljenje vrlo neznatnog broja ugroženih svinja, a s druge strane siromaštvo i neobaveštenost stočara, usled čega se oni ne koriste u dovoljnoj meri serumom protiv svinjske kuge.

U tom pogledu mora se potražiti i naći neki način da se i pored siromaštva i neobaveštenosti naših stočara njima omoguću u većoj meri korišćenje tog efikasnog sredstva za zaštitu njihovih svinja od svinjske kuge, u toliko pre, što su pojedini serum-zavodi voljni da cepivo uz izvesnu garanciju liferuju i na šestomesečni kredit.

Državne ustanove za proizvodnju cepiva i to: Državni bakteriološki zavod u Križevcima i Eksperimentalna stanica pri Veterinarskom fakultetu u Zagrebu sa uspehom proizvode sva cepiva (sem onog protiv svinjske kuge) za lečenje i suzbijanje zaraznih bolesti. Križevački zavod je vanrednom pomoću od 100.000 dinara, koja mu je data u ovoj budžetskoj godini u velikoj meri proširio rad, utičući u isto vreme kao regulator da cene cepiva budu što niže i pristupačnije stočarima. Naročito na polju suzbijanja prostrela, od koga su ranije mnogi krajevi stradali, velike su njegove zasluge puštanjem u promet t. zv. jednokratne vakcine protiv prostrela. Specijalno ovaj rad, uporedo sa istovetnim radom Eksperimentalne stanice, ne može se dovoljno visoko oceniti kao spasonosan za naše stočarstvo u krajevima gde je ono ugroženo od prostrela.

Pored jednokratne vakcine protiv prostrela Eksperimentalna stanica u Zagrebu spravlja i limfu protiv ovčih boginja, kojom smo poslednjih godina vrlo uspešno suzbijali ovu zarazu i učinili vrlo velike usluge našem ovčarstvu. Takođe ona sa velikim uspehom spravlja i lek protiv metiljavosti kod stoke i daje ga po ceni koštanja stočarima preko veterinara daleko ispod prodajne cene u apotekama. Blagodareći predusretljivosti Ministarstva narodnog zdravlja dobili smo, izuzetno od odredaba Zakona o apotekama pravo za spravljanje ovog leka u svojoj režiji, te će se blagodati od njega u velikoj meri osetiti osobito ove zime i proleća, kada se imamo bojati od velikih šteta od metilja usled vlažnog prosllog proleća.

Centralni veterinarski bakteriološki zavod u Beogradu (Zemun) podiže se već na teret Veterinarskog fonda i Državnog fonda za suzbijanje stočnih zaraza i biće gotov u leto ove godine. Od njegove izgradnje i funkcionisanja gajimo veliku nadu, pošto je velika i široka namena ovog zavoda: rešavanje svih tehničko-naučnih pitanja i problema na polju stočne higijene, suzbijanje stočnih zaraza, invazionih i parazitaranih stočnih bolesti, higijene životnih namirnica animalnog porekla i organizacije toga posla, prikupljanje statističkih podataka o navedenim pitanjima, proizvodnja lekova i cepiva za lečenje i suzbijanje stočnih bolesti, kao i državna kontrola tih cepiva proizvedenih u privatnim zavodima.

Rad na uvodenju u život opštinskih i banovinskih veterinarskih zaklada osnovanih čl. 75 Finansijskog zakona za 1936/37 god. uglavnom je završen. Izrađeni su i odobreni pravilnici za sve banovine i po utvrđenju odgovarajućih taksa, koje se za ove zaklade imaju ubirati, u sporazumu sa Ministrom finansija, otpočeće one da dejstvuju.

Ove zaklade postojale su do sada samo u Savskoj banovini.

Oživotvorenjem ovih opštinskih veterinarskih zaklada u celoj zemlji one će odsad bitno pripomoći radu veterinarske struke, odnosno čuvanju stočnog zdravlja i unapređenju stočarstva, pošto će se brzo i blagovremeno iz nje moći izvršiti mnogi izdaci oko toga, koji su inače ili nedovoljni ili se nemaju blagovremeno pri ruci.

Za suzbijanje golubačke mušice u toku su radovi na osnivanju naročite stanice u Golupcu na Dunavu sa jednim stručnjakom specijalistom, a izvesnom transakcijom koja nije državu stajala nikakvih materijalnih žrtava dobili smo pravo na spravljanje jednog vrlo efikasnog leka za zaštitu stoke od ove mušice u ugroženo vreme.

Isto tako u toku su radovi za sprovođenje u život Uredbe o brznoj isplati konja ubijenih zbog sakagije i njome ćemo u borbi protiv ove opake zaraze pridobiti na svoju stranu i same stočare, koji su je dosad često krili zbog spore isplate, oštete, te se zaraza stalno širila, odnosno održavala. Na ovaj način, pored svih ostalih mera koje ćemo po mogućstvu pojačati, nadam se da ćemo za dogledno vreme potpuno suzbiti ovu zarazu koja je mnogo štetila naše konjarstvo i ubijala mu ugled u inostranstvu pa i samoj našoj zemlji, koja je u pogledu sakagije najzaraženija zemlja u Evropi.

Kurativnoj veterinarskoj medicini posvećuje se takođe odgovarajuća pažnja. Ove godine pomogli smo osnivanje i rad prve veterinarske ambulante u Oborovu kod Zagreba a dali smo 25.000 dinara za osnivanje veterinarske ambulante u Mladenovcu i prema srestvima i potrebama proširićemo rad u ovom pravcu.

Ne mogu a da ne napomenem da su sretstva za rad veterinara, osobito za suzbijanje stočnih zaraza nedovoljna: ne samo da su nedovoljni krediti za nabavku cepiva i lekova i za putovanje veterinara, već nemožemo postaviti ni dovoljan broj veterinara na potrebnim mestima, usled nedovoljnih budžetskih srestava. Nastojaćemo da se obezbeđenjem budžetskih srestava i to zlo stanje popravi.

U granicama mogućnosti ukazivane su pomoći veterinarskim fakultetima u Zagrebu i u Beogradu kao i drugim veterinarskim ustanovama, i pomagano je usavršavanje i specijalizovanje veterinara.

Državna klasna lutrija

Gospodo, u red ustanova koje stoje pod područnim mi Ministarstvom dolazi i Državna klasna lutrija, koja je osnovana zakonom od 21 aprila 1891 godine. Ona je funkcionisala neprekidno do početka evropskog rata. Posle rata obnovljena je Uredbom 1919 god. i počela sa emisijom 1 kola koncem 1920 god. Sada je u toku 33 kolo koje se završava krajem marta ove god.

I u predratnoj periodu svoga poslovanja i od svoje obnove u 1919 god. Državna klasna lutrija pružila je narodnoj privredi sve one koristi koje su se od nje s pravom očekivale. Posle rata, zaključno do 32 kola, Klasna lutrija dala je čistog prihoda u iznosu od dinara 442,255.929,94. Od toga prihoda, pored redovnih dotacija raznim fondovima i finansiranja nekih specijalnih državnih poduhvata, najveći deo upotrebljen je za unapređivanje poljoprivrede i za unapređenje male kućevne industrije i zanatstva. Tako je Ministarstvu trgovine i industrije za unapređenje male kućevne industrije i zanatstva dato ukupno din. 17,017.529,90, a Ministarstvu poljoprivrede za potpomaganje i unapređivanje narodne privrede dato je ukupno dinara 302,294.049,06. Pored toga, dato je Invalidskom domu Sv. Đorđe za pomaganje invalida ukupno dinara 6,990.267,66.

Poslednjih godina u svome poslovanju Državna klasna lutrija pokazuje siguran i stalan porast prihoda. Od 9½ miliona koliko je pokazala u 26 kolu (1933 god.) kada je prihod bio usled specijalnih opštih prihoda najniži, taj se prihod popeo u 30 kolu (1935 god.) na din. 14,117.385,19 da bi u poslednjem 32 kolu iznosio dinara 14,940.023,47.

Zakonom o unapređenju poljoprivrede, čist prihod Državne klasne lutrije ide u korist Državne poljoprivredne zaklade, kao jedan od prihoda te za-

klade. Međutim otkako je taj prihod ušao u budžet državne administracije, tj. od 1930/31 god., on je gotovo jedini prihod toga fonda, i služi za podmirenje najvećeg dela materijalnih potreba za unapređenje poljoprivrede.

Pošto pak čist prihod Državne klasne lutrije zavisi od prodaje srećaka, to su preduzete mere da se prodaja srećaka poveća i proširi na sve krajeve države. Kao jedna od tih mera je i Pravilnik o privatnim lutrijama i tombolama, koji sam doneo 31. decembra 1936 god., kojim se reguliše način davanja dozvola humanim i privrednim ustanovama, za priređivanje privatnih lutrija i tombola u humane i privredne svrhe. Tim Pravilnikom data je mogućnost da se humane i privredne ustanove podjednako pomognu u izvršavanju svojih zadataka u ograničenoj sumi do 20.000 dinara, a da se prodajom privatnih srećaka i igranjem tombola ne ometa redovna prodaja srećaka Državne klasne lutrije. Još jedan, ne manje važan razlog, rukovodio me je da ovaj Pravilnik što pre donesem na ime, što se bilo uobičajilo, da se pojedininim uticajnim udruženjima ili ustanovama daju dozvole za priređivanje novčanih tombola na duže vreme, od po nekoliko meseci, i u više lokala, što se na kraju krajeva razvijalo u opasnu kocku, u kojoj je radni svet, onaj najsiromašniji, ostavljao često svu svoju zlehudu zaradu.

Agrarna reforma

U pogledu agrarne reforme čast mi je izložiti sledeće:

Severni krajevi

Prema statističkim podacima uzeto je za agrarne svrhe u Severnim krajevima od 714 velikih poseda zemljište u površini od 1,004.506 k. j. Od ove površine pre donošenja Zakona o likvidaciji agrarne reforme otkupili su agrarni interesenti po čl. 38 Finansijskog zakona za budžetske dvanestine avgust—novembar 1925 godine 225.841 k. j. Ostalo je prema tome da se likvidira po Zakonu o likvidaciji agrarne reforme površina od 631.356 k. j. poljoprivrednog zemljišta, koje većim delom uživaju agrarni interesenti još od pre donošenja Zakona za likvidaciju, i 147.309 k. j. šumskog zemljišta. Ovo potonje je već ekspropisano po § 24 Zakona u korist siromašnih zemljoradnika okolnih sela i kolonija i time je eksproprijacija šumskog zemljišta završena.

Od površine 631.356 k. j. ekspropisana je do početka 1936 god. po § 56 Zakona 21.012 k. j. a fakultativno po § 36 Zakona otkupljeno 15.449 k. j.

U toku ove budžetske godine zaključno sa 31. decembrom 1936 g. ekspropisana je površina od 103.615 k. j. a po § 36 Zakona fakultativno je otkupljeno 28.435 k. j.

Iz ovoga se vidi da je likvidacija agrarne reforme u toku 1936 obavljena na 132.050 k. j. Ostalo je dakle da se još likvidira 462.845 k. j.

Ovo napredovanje u likvidaciji agrara u Severnim krajevima usledilo je uglavnom usled ovlašćenja datog mi u Fin. zakonu za 1936/37 god., prema kojem sam mogao da ispred agrarnih subjekata izuzmem iz specijalnog garantnog fonda Privilegovane agrarne banke sumu od 5,000.000 dinara za akontiranje troškova oko dovršenja tehničkih elaborata, koji su imali u radu civilni geometri, pa koristeći se tim ovlašćenjem stvorio sam mogućnost, da se što

pre dovrše ti tehnički poslovi i za veći deo preostalih još nelikvidiranih površina. Prema tome ima izgleda, da će se još brže donositi eksproprijacione odluke i tako ubrzati poslovi na likvidaciji. S tim u vezi a prema dobivenim programima rada od komisija smatram da će se likvidacija agrarne reforme u Severnim krajevima moći uglavnom završiti do konca 1938 g.

Od Privilegovane agrarne banke uzeo sam do sada radi otkupa tehničkih elaborata 1,000.000 dinara i zatražio sam još 1,000.000 dinara, pa držim da će mi ta suma novca biti dovoljna za regulisanje pitanja premera agrarnog zemljišta po privatnim geometrima.

Što se likvidacija agrara ne vrši brže postoje takođe smetnje, koje su izvan delokruga područnog mi Ministarstva i koje područni mi organi ne mogu otkloniti bez saradnje organa drugih vlasti. Jedna od takvih smetnji jeste primerice sprovođenje izvršenih parcelacija agrarnog zemljišta u zemljišnim knjigama, jer su zemljišno-knjižni sudovi pretrpani sa svojim redovnim poslovima i ne mogu na vreme sa onom brzinom, koja se želi, da ovakve parcelacije sprovedu u zemljišnim knjigama. Bez ovoga pak ne mogu agrarne vlasti da donesu eksproprijacione odluke na takvim zemljištima. Sprovođenje parcelacije kao prethodne radnje pre eksproprijacije skopčano je i sa promenama kultura i sa ostalim poslovima, koji u ovome pogledu kolaboriraju između zemljišnih knjiga i katastra. Isto tako kada su svi ovi poslovi gotovi i kada su eksproprijacione odluke postale pravosnažne i kao takve treba da se sprovedu u zemljišnim knjigama i zemlja prenese na agrarne subjekte, nailazi se ponovo na teškoće, jer sudovi pored redovnog posla moraju sprovesti po takvim odlukama zemljišno-knjižne prenose na agrarne subjekte i prirodno je, da sa redovnim osobljem ne mogu ovako obimne prenose izvršiti, već se poslovi oko prenosa ekspropisiranog zemljišta gomilaju kao nesvršeni. Zbog toga sam odredio da osoblje područnih mi agrarnih vlasti pomaže sudovima što više može. Osim navedenog postoji kod provedbe eksproprijacionih odluka u zemljišnim knjigama činjenica da se promene javnih dobara — puteva — ne mogu izvršiti bez potrebne zakonske odredbe. Radi ovoga sam zamolio g. Ministra pravde da se ovo reguliše putem amandmana.

Po čl. 42 Uredbe za finansijsku likvidaciju agrarne reforme predviđena je isplata anuiteta od 1. oktobra 1933 godine, a u st. 4 čl. 43 iste Uredbe predviđene su 6% zatezne kamate za neblagovremeno plaćene anuitete. Prema ovim zakonskim propisima agrarni bi subjekti bili obavezni, da plaćaju anuitete sa zateznom kamatom počevši od oktobra 1933 godine. Pošto su do sada prispela četiri anuiteta, koje su agrarni interesenti po dosadašnjim propisima dužni odmah da plate čim eksproprijaciona odluka bude provedena u zemljišnim knjigama, što je za njih nemoguće, to sam voljan da u sporazumu sa g. Ministrom finansija putem amandmana izdejsstvujem, da se rok naplate prvog anuiteta odredi od 1. oktobra one godine, u kojoj je doneta eksproprijaciona odluka, a da 6% zatezna kamata teče po isteku te ekonomske godine, jer agrarni subjekti nisu krivi što eksproprijacione odluke nisu donete pre 1. oktobra 1933 godine.

Do budžetske 1936/37 godine nije isplaćivana velikim posednicima ošteta za oranje i seme, jer nije bilo kredita. U budžetskoj 1936/37 godini isplaćeno

je velikim posednicima na račun neisplaćene zakupnine i ošteta za oranje i seme u državom garantovanim obveznicama Privilegovane agrarne banke u nominali od 49,023.707 dinara i 67 para i sa ovom su sumom potraživanja velikih posednika sa toga naslova konačno isplaćeni. Isto tako u ovoj budžetskoj godini otpočelo se je sa isplaćivanjem ošteta za eksproprisano zemljište i u to ime isplaćeno je do sada također u obveznicama u nominali od 21,933.429 dinara i 7 para.

Radi osiguranja pravilnog rada Vodnih zadruga u Novom Sadu zatražio sam putem amandmana ovlašćenje za g. Ministra finansija, da može na predlog Ministarstva poljoprivrede a po rasporedu Ministarstva građevina akontirati Centralnom odboru vodnih zadruga u Novom Sadu do sume od dinara 5,000.000 na ime neizmirenog zaostatka vodnih doprinosa za 1936 godinu.

Na osnovu ovlašćenja u § 72 tač. 14 Finansijskog zakona za 1936/37 godinu doneo sam Uredbu sa zakonskom snagom o otpisu naseljeničkih dugova izdatih iz Kolonizacionog fonda Ministarstva poljoprivrede i po istoj se naseljenicima u Severnim krajevima države otpisuje 60% a onima u Južnim krajevima 80% od izdatih pozajmica do 20 novembra 1935 god. Ovaj otpis već je u toku i biće konačno završen do konca marta 1937 godine.

Do sada je u Severnim krajevima kolonizirano 31.700 porodica, od kojih je 19.442 dobrovoljca. Kolonizacija je vršena sve do pre pet godina, a tada je obustavljena iz nedostatka raspoložive zemlje za deobu. U područnom mi Ministarstvu nalazi se danas nepodmirenih 7.361 dobrovoljačka molba od kojih je 1.566 dobrovoljaca-ustaša. S obzirom da Ministarstvo vojske i mornarice još nije rešilo sve molbe podnete za dobrovoljačka uverenja pretpostavlja se, da će se broj nepodmirenih dobrovoljaca povisiti još za 1000. Za podmirenje ovih dobrovoljaca Ministarstvo raspolaže sa površinom od oko 30.000 kat. jut. u Pančevačkom ritu, na kome će se podmiriti oko 4.000 dobrovoljaca, a za ostale koji se ne budu mogli podmiriti u Pančevačkom ritu, Kraljevska će se vlada pobrinuti, da se i ovi dobrovoljci podmire na drugi shodni način.

Južna Srbija

Na teritoriji Južne Srbije agrarna reforma obuhvata uglavnom poslove kolonizacije i deobe zemlje agrarnim interesentima po propisima Zakona o naseljavanju Južnih krajeva i likvidaciju gospodarskih i obradivačkih (čivčijskih i njima sličnih) prava i sporova po odredbama Zakona o uređenju agrarnih odnosa u ranijim pokrajinama Južne Srbije i Crne Gore.

Od 1919 godine, u kojoj su počeli prvi radovi na kolonizaciji, pa do kraja 1936 godine podmireno je zemljom, prema statističkim podacima, 34.528 agrarnih subjekata (kolonista, optanata, dobrovoljaca, domorodaca i drugih agrarnih interesenata) na površini od 177.454,20 hektara. U budžetskoj 1936/37 godini rad na dodeli zemlje kolonistima i agrarnim interesentima dao je dobre rezultate, jer je samo u toku jedne godine podmireno zemljom preko 6.000 agrarnih interesenata na površini od 48.744,20 hektara.

Rad na kolonizaciji Južne Srbije mora se nastaviti i u novoj 1937/38 budžetskoj godini, jer to zahtevaju naši ekonomsko-privredni, nacionalni i kulturno-socijalni interesi. Ipak se nastoji, da se kolonizacija što pre i potpuno završi, pa je u tome cilju

u 1936/37 budžetskoj godini izvršeno ukidanje agrarnih povereništava u Štipu, Vučitrnu, Plevlju i Dakovici.

Na likvidaciji agrarnih odnosa radilo je od 1 septembra 1933 do 1 aprila 1936 god. u 8 sreskih agrarnih sudova i Viši agrarni sud u Skoplju. Za ubrzanje likvidacije predviđena su budžetom za 1936/37 godinu još 4 nova sreska agrarna suda. Od 62 sreza u kojima postoje agrarni odnosi završen je rad u 22 sreza, koji su najveći prema broju agrarnih odnosa i sporova.

Dosadanji rad agrarnih sudova u završenim srezovima i u drugim srezovima, u kojima rad još traje, dao je ove rezultate: primljeno i sređeno 9.869 gospodarskih i 29.523 obradivačkih prijava; proglašeno sopstvenicima po čivčijskom i sličnom pravu 20.457 porodica na površini od 125.550,25 hektara; na raspolaganje agrarnim vlastima stavljeno 1.787,93 hektara; kao lična osobina ostavljeno biv. gospodarima 1.168,46 hektara; premereno i presuđeno 135.179,77 hektara; premereno a još neprosuđeno 19.095,93 hektara; i na 4.678 biv. gospodara dosuđeno na ime naknade 40.715.505,97 dinara i na ime 3%-tne isplaćene rente 10.400.738,42 dinara, a od 1919—1936 godine izdato je biv. gospodarima 140.600.000 dinara na ime rente, koja se plaća sve do izvršnosti presude agrarnog suda.

U programu rada za novu budžetsku godinu predviđeno je dalje izvođenje najnužnijih tehničkih i administrativno-pravnih poslova završne kolonizacije. Naročita pažnja posvećena je stvaranju potrebnih uslova za ekonomsko-privredni opstanak i razvitak naselja i naseljenika. I pored skromnih budžetskih sretstava nastojace se, da se ona što racionalnije iskoriste i da pruže najhitniju pomoć naseljenim porodicama u nabavci hrane i semena za prvu godinu naseljavanja.

Na isti način biće iskorišćena i budžetska sretstva koja su namenjena: za izgradnju kanala za navodnjavanje; izgradnju puteva, mostova i propusta; podizanje naseljeničkih kuća; nabavku živog i mrtvog inventara za obradu naseljeničke zemlje; i za kupovinu privatnog zemljišta za naseljavanje.

Kupovini zemlje od privatnih sopstvenika pristupljeno je u budžetskoj 1936/37 godini, pa je iz zaključenog zajma kod Državne hipotekarne banke od 21.800.000 dinara otkupljeno od samodospeljenika u Povardarju preko 5.000 hektara obradivanog i utrinskog zemljišta. Poslovi kupovine i prenosu sad se dovršuju, a do proleća pripremiće se i sav potreban tehnički elaborat, da se u novoj budžetskoj godini otpočne i završi naseljavanje oko 300 zemljoradničkih porodica. Izbor naseljeničkog elementa izvršiće se iz onih krajeva države, koji najviše odgovaraju Povardarju po klimatskim i drugim uslovima i prilikama.

Uporedo sa izvođenjem završnih kolonizacionih radova na slobodnim površinama raspoloživog i kupljenog zemljišta nastaviće se i što je moguće pre završiti rad na definitivnoj likvidaciji agrarnih odnosa. Potrebno je napomenuti, da u ovome radu agrarni sudovi nailaze na mnoge teškoće tehničke i administrativno-pravne prirode. Skoro u svima srezovima njihovih područja nije sproveden katastar pa se mora vršiti premer svih agrarnih objekata, čak i najsitnijih parcela. Na licu mesta po izvršenom uvidaju održavaju se sudska ročišta za raspravu komplikovanih gospodarskih, obradivačkih i drugih imovinsko-pravnih odnosa i sporova.

Ovim radnjama prethodi pribavljanje nužnih podataka i dokaza od šerijatskih i redovnih sudova, opšte-upravnih, opštinskih i drugih vlasti. Dok se ne dobiju traženi podaci i dokazi gubi se dosta u radu i ekspeditivnosti agrarnih sudova. Zbog ovih činjenica moraju se preduzimati stalne mere za ubrzavanje sudskog rada, pa se s toga i ne može predvideti tačno vreme za koje će agrarni sudovi potpuno završiti rad na likvidaciji agrarnih odnosa, ali se ipak može računati, da će oni sa likvidacijom biti gotovi do 1939/40 budžetske godine.

Bosna i Hercegovina

Na likvidaciji agrarne reforme na teritoriji ranije Bosne i Hercegovine radi se ubrzano i nadam se, da će se zametnuti beglučki sporovi, ukoliko se nalaze na rešavanju kod prvostepenih i drugostepenih agrarnih vlasti, završiti do konca 1938 godine. Ukoliko ostane nedovršenih sporova, ostaće najvećim delom oni, koji se nalaze na rešavanju kod upravnih sudova po izjavljenim tužbama.

U budžetu za 1936/37 godinu bilo je predviđeno izdavanje 4 emisije 6% beglučkih obveznica u visini od 100,000.000 dinara. Ova je emisija izrađena i puštena u opticaj početkom decembra 1936 godine, te se sada ubrzano vrše isplate, da bi zainteresovani vlasnici što pre došli do svojih potraživanja.

Rad na izradivanju oštetnih rešenja za kmetske šume, šikare i pašnjake iz § 4 Zakona od 12 avgusta 1933 godine uglavnom je završen. Ostao je još mali broj nedovršenih oštetnih rešenja kod Banske uprave na Cetinju, za koje će se nastojati, da se što pre dovrše i čim sva oštetna rešenja postanu pravosnažna, pristupiće se isplati i ove oštete iz sume od din. 50.000.000, predviđene Finansijskim zakonom za 1936/37 g. Obveznice za isplatu ovih ošteta nalaze se u izradi.

Radi pravilne primene propisa beglučkih Zakona u raspravljanju i likvidaciju beglučkih sporova i donošenju oštetnih rešenja za kmetske šume, šikare i pašnjake te radi otklanjanja eventualnih zloupotreba na štetu fiskalnih interesa, Kraljevska je vlada na osnovu ovlašćenja iz § 98 Finansijskog zakona za 1936/37 godinu donela Uredbu sa zakonskom snagom o izmenama i dopunama Begl. zakona i propisala Pravilnik za izvršenje te Uredbe.

Proveravanje kmetskih selišta i stečenih begluka odnosno prenos u vlasništvo kmetskih selišta i po beglučkim zakonima dosudenog i isplaćenog zemljišta ne ide onom brzinom, kako bi se želelo, iz razloga što nadležna sreska načelstva ne raspoložu uopšte sa dovoljnim brojem a pogotovu sa spremnim brojem osoblja za ovakve poslove. Preduzeo sam mere, da se kod onih beglučkih zemljišta, koja su dosudena i isplaćena izvrši u zemljišnim knjigama zabrana otuđivanja i opterećivanja, dok se takva zemljišta ne prenesu na nove vlasnike.

Na teritoriji Vrbaske banovine odmah posle rata neka su sreska načelstva izdelila dobrovoljcima privatna zemljišta, koja ne potpadaju pod propise sprovođenja agrarne reforme a isto tako ni pod propise postojećih zakona o likvidaciji agrarnih odnosa u Bosni i Hercegovini. Kako su dobrovoljci na takvom zemljištu većim delom napravili kuće ili druge objekte pravne prirode, to se je pojavila potreba da se takva zemljišta otkupe od vlasnika u korist dobrovoljaca putem nagodbe sa vlasnikom ili putem procene od strane sudskih procenilaca, ako do po-

godbe ne bi moglo doći. U tome cilju zatražio sam od g. Ministra finansija saglasnost da se ovo pitanje reši putem amandmana.

Dalmacija

Likvidaciju agrarnih odnosa u ranijoj Dalmaciji obavljaju redovni sudovi. Do kraja 1936 god. doneto je 23.447 presuda, od kojih su isplaćene 20.663 presude u iznosu od 146,458.500 dinara u 6% obveznicama i 5,221.695 dinara i 91 para u gotovom novcu. Od ove sume imaju 10.835 težaka, da u zakonom određenom vremenu, vrate državi sumu od 19,131.190 dinara. Inače u likvidaciji agrarnih odnosa u ranijoj Dalmaciji nema novih momenata.

Na osnovu ovlašćenja iz § 72 Finansijskog zakona za budžetsku 1936/37 god. izradio sam Pravilnik o izmenama i dopunama Pravilnika br. 55848 od 3 oktobra 1936 god. Ovaj ću Pravilnik potpisati i obnarodovati, čim se izvrši konačna redakcija, a to će svakako biti pre isteka ove budžetske godine. Donošenjem ovog Pravilnika nadam se da će se poslovi iz §§ 9 i 10 prednjeg Zakona brže rešavati, jer će sa istim biti preneti troškovi premera na državu, u koju sam svrhu u saglasnosti sa g. Ministrom finansija uneo u budžet za 1937/38 godinu sumu od 150.000 dinara.

Komasacija zemljišta

Poslovi komasacije zemljišta u ranijoj Hrvatskoj, Slavoniji i Vojvodini, usled nastale ekonomske krize, ne ide onim tempom, kako se želi. Osim toga provadanje komasacije vrši se po starim zakonima, koji još na tim područjima važe i koji su s obzirom na današnje prilike u mnogome nesavremeni.

S obzirom na važnost komasacije u privrednom pogledu treba omogućiti, da se iste što brže obavljaju i da budu za narod što jeftinije, a potrebno je takođe unificirati te zakonske propise, da bi se komasacije po istim principima obavljale u svima krajevima. Bilo bi poželjno da u snošenju komasacionih troškova deono učestvuje i država, jer se istovremeno sa obavljanjem komasacija ispravljaju i dovede u ispravno stanje prema faktičnom vlasničkom i posedovnom stanju u prirodi zemljišne knjige i katastar, dok inače za uređenje novih zemljišnih knjiga i novog katastra u celosti snosi troškove država. Radi ovoga sam u Finansijskom zakonu za budžetsku 1937/38 god. tražio ovlašćenje, da mogu u sporazumu sa g.g. Ministrom pravde i Ministrom finansija doneti Uredbu o komasaciji zemljišta sa zakonskom snagom i važnošću za celu državu. (Burno odobranje i pljeskanje).

Osvrt na računski deo budžeta poljoprivrede.

Gospodo, na kraju hoću da završim sa računskim delom predloga budžeta Ministarstva poljoprivrede. Ovo Ministarstvo, kako je opšte poznato, nije dosad najbolje prolazilo u državnom budžetu. Važnost ove grane ne ogleda se u punoj meri u državnom gazdinstvu. Budžet ove grane spao je bio ispod 1% celog državnog budžeta. I u novom predlogu on će jedva izneti 1%. Ovo je nesumnjivo nedovoljno, naročito u današnjim prilikama kad svuda vlada velika utakmica na tržištima.

Ipak u predlogu novog budžeta dobili smo povišicu od 14,586.000 dinara i to 1,900.635 dinara na lične i 12,685.436 dinara na materijalne rashode. Pomenulo sam da poljoprivreda dobija novim budžetom

šest novih ustanova, veoma korisnih. Povećanje ličnih rashoda pada najvećim delom na osoblje ovih novih ustanova. Osim ovoga osoblja povećan je za deset broj veterinarara, pa će se moći za toliko više popuniti srezovi veterinarima. Ako se isto toliko poveća broj veterinarara i u narednom budžetu, onda će gotovo svi srezovi moći da dobiju veterinarara.

Povećanje materijalnih rashoda raspoređeno je najvećim delom na podizanje zadružnih podruma sa 5 miliona, na unapređenje ovčarstva sa 2 miliona, na podizanje sušnice za šljive sa 1 milion, zatim na nove ustanove, i najzad su rashodi Državne poljoprivredne zaklade povećani sa blizu pola miliona u očekivanju da će se i prihodi Klasne lutrije toliko povećati.

Zahvalan sam Gospodinu Ministru finansija i za ova povećanja.

Traženje vanbudžetskih sredstava

Nemajući dovoljno budžetskih sredstava za raznolike potrebe naše poljoprivrede počeli smo da pribegavamo pribavljanju sredstava putem raznih taksa na uvoz i izvoz kao i na unutrašnji promet poljoprivrednih proizvoda. Ovo je urađeno pri uljanim plodovima i pamuku, pri svilenim proizvodima i u maloj meri praktikuje se to i pri izvozu stoke. Izgleda kao da će se ova praksa pokazati kao dobra. Ona će to nesumnjivo i biti pod uslovom da se tako dobijena sredstva racionalno iskoriste za povećanje proizvodnje i izvoza poljoprivrednih proizvoda. U svakom slučaju ta je praksa bar zasad jedino moguća, ako nećemo da zaostajemo iza drugih i ako nećemo da zbog malih ušteta u rashodima na ovaj resor trpimo velike štete.

Molim Narodnu skupštinu, da izvoli primiti predlog budžeta rashoda Ministarstva poljoprivrede onako kako je predložen. (Burno i dugotrajno odobranje i pljeskanje).

Potpredsednik Franjo Markić: Sa vašim pristankom, gospodo narodni poslanici, određujem odmor od 10 minuta.

(Posle odmora)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Živko Danilović u ime grupe Seljačkog kluba.

Живко Даниловић: Господо народни посланици, приликом начелне буџетске дебате, ја сам изјавио још тада да Министарство пољопривреде спада у целокупном буџету у она министарства, која имају најмањи буџет. И судећи по цифрама буџета добива се утисак да наша земља иако је сељачка земља, да смо ми једна сретна и благословена пољопривредна земља. Изгледало би да на селу тече мед и млеко. Ако погледамо буџет, видећемо, да ту има разних установа, да тамо има много разних дирекција, отсека, одељења, начелника, шефова, а најмање помоћи за село и сељака.

Ми, који живимо на селу и који пратимо сељачки живот и видимо стандард сељачког живота, питамо се, докле овако? Чиме се може правдати оваква маћехинска привредна политика према нашем селу. Ми смо чули у начелној дебати да су многи, а по неки и у специјалној дебати расправљали о хрватском питању, као да ће се решењем хрватског питања решити и све друге бриге и сва друга питања, која интересују наше широке слојеве. Сви смо ми бирани сељачким гласо-

вима. (Гласови и на левици и на десници: Тако је! — Одобравање.) Сви смо ми на нашим зборовима изјављивали и обећавали томе свету, да ћемо прво узети у решавање социјална питања, која интересују широке слојеве нашега раднога народа.

Ја држим, господо, да мало зависи од нас, како ће се решити хрватско питање, док расподела државних расхода зависи добрим делом баш од нас народних посланика. Господо, познато је сваком од нас, да је то један од главних задатака Народног претставништва. Стога разлога требало би посветити пуну пажњу основној нашој грани националне привреде, а то је несумњиво пољопривреда. (Одобравање и повици: Тако је!)

Ја не знам колико је г. Министар уложио труда да се буџет Министарства пољопривреде осетно повећа, али упоређујући прошле буџете Министарства пољопривреде са овим мало се у томе правцу учинило. Не одричем добру вољу господина Министра, али се мора констатовати чињеница да је Министарство пољопривреде на последњем месту у државном буџету. Господо, ја не бих хтео да детаљно износим ставку по ставку овога Министарства, јер од тога не би имали никакве вајде, пошто смо при крају изгласавања буџета. Хоћу само да кажем да је овај буџет с обзиром на потребе које би требао да задовољи тако минималан да се о једној рационалној и напредној пољопривредној политици код нас не може ни говорити.

Ми се, господо, добро сећамо ових прошлих година у каквом се економском стању наш земљорадник налазио, и данас налази.

Реч криза била је најчешћа реч која се чула у најзабитнијим селима и у градовима. На стотине конференција стручњака и нестручњака одржаних за ових последњих 6—7 година све су имале задатак, како да се реши ово зло, које се увукло у сељачке домове, а исто тако и у варошке. Расправљало се сатима и данима и закључак је увек био исти: криза је настала услед ниских цена земљорадничких производа, а тиме се умањила куповна моћ потрошачких широких народних слојева, а последица тога је криза у целој привреди. Стандард живота сељачког народа пао је толико да је држава 1932 године морала притећи у помоћ да исхрани стотине хиљада сељачких породица. У златно доба цена пољопривредних производа није се водило рачуна да то неће и не може вечито трајати и да је потребно било одмах после уједињења развијати једну ширу и смишљену планску акцију у свима правцима на подизању пољопривреде као извора снага целокупног државног газдинства. Пољопривредна политика водила се код нас од данас до сутра, и таквим наопаким радом за 18 година, целокупну нашу пољопривредну производњу довела у хорсокак.

Постоји у пољопривреди, по моме мишљењу, више узрока који коче њен напредак. Има узрока који су ван нашег домањаја, али који се могу разумним мерама ублажити, ако не сасвим отклонити. Један од таквих узрока јесте: неродна година и елементарне непогоде. Оба ова узрока могу се ако не сасвим отклонити, а оно умањити. На пример елементарне непогоде могу се умањити регулацијом река и бујица, а исто тако осигурањем усјева.

Али, господо, има узрока који се могу лако отклонити, а којих најалост има много. На при-

мер примитивност обраде и нерентабилност. Ово се може отклонити искључиво просвећивањем. Наша је просвета варошка и не иде оним путем, којим би требало да иде у једној сељачкој држави. Ми имамо много универзитета, гимназија и свих могућих школа, али врло мали број школа које имају циљ ширење просвете на селу и где може наш сељак научити да обрађује рационално своју земљу, где се може научити да боље обрађује своју њиву. Ми заступамо гледиште да целокупна наша земљорадничка производња треба да увјек стоји на достојној висини свију научних и техничких сазнања и проналазака свога доба, а крајњи је циљ овога рада на унапређењу пољске привреде: појачање и појефтинјење производа до крајњих граница могућности. Ово ће се моћи постићи ако се сви чиниоци производње тј. природа, рад и капитал удружени у потребној мери ставе у покрет у узајамној сарадњи. А то ће се моћи постићи ако у нашој земљи подигнемо што већи број пољопривредних високих и нижих школа.

Како стојимо са пољопривредним школама, сада нека нам најбоље покаже следеће: да у земљи несумњиво пољопривредној имамо према статистичким подацима око 9.890 разних школа, са преко 1.500.000 ученика. Од тог огромног броја школа и ученика имамо свега 35 нижих и стручних пољопривредних школа, 3 средње пољопривредне школе и два пољопривредна факултета са цигло 1.800 ученика, што би од прилике било од целокупног броја школа у нашој земљи свега 4% пољопривредних, а од укупног броја ђака на пољопривреду отпада 0.1%. Ради поређења напоменуо бих да имамо: 163 гимназије са 85.000 ученика, 37 учитељских школа са око 7.000 ученика, 27 трговачких школа са око 4.000 ученика. Код оваквог стања пољопривредне просвете не можемо се надати напретку. А треба да се оснује већи број нижих пољопривредних школа разнога смера: на пример за млекарство, воћарство, сточарство и виноградарство. При извођењу овога посла оснивати школе за поједине гране у оним крајевима који према својим климатским приликама одговарају, организовати читав систем практичних огледа, приређивати пољопривредне изложбе, расписивати јавне стечајеве, за бољи начин рада и газдовање, организовати скупне излете земљорадника обојега пола у крајеве где има угледних пољопривредних газдинстава и организовати одласке у напредније државе ради упознавања бољега начина рада и живота на селу.

Све ово треба пропагирати, али за све ово треба један израђен програм па макар то назвали и десетољетком. Разуме се, да држава и самоуправа треба да све ово својски финансијски помогне. Ми, господо у овом правцу немамо јединственог изграђеног плана, а у колико се нешто у овом правцу радило, то су чиниле разне установе, задруге и друге.

У пољопривреди се не могу очекивати чудеса а по готову када знамо да просечно на осам до десет хиљада сељачких газдинстава долази један средњи агроном који је преоптерећен административним пословима и заузет бирократско статистичко обавештајном службом, а све то иде на штету стручног, поучног и организаторског рада на селу. Агрономска служба код банских управа још је више бирократизирана а и једна и друга су потпуно подређене управним властима које не могу има-

ти разумевање за пољопривредну службу. Зато треба да пољопривредна служба буде самостална и помогнута материјалним сретствима, која се за пољопривреду морају наћи с обзиром на њен значај у државном животу и с обзиром на жртве што их земљорадник и пољопривреда подносе за државу.

Велика се дела постижу само одговарајућом енергијом, организацијом и довољним сретствима. Ради тога је потребно реорганизовати пољопривредну службу и израдити један дугогодишњи пољопривредни план који ће се до датог времена остварити.

У поређењу према предратном стању, наше је сточарство или још увек на истом степену, или чак и назадовало, иако је од завршетка рата прошло већ више од 17 година. За то имамо најбоље доказе у званичној статистици. Тако, док је у 1914 години на истој територији било преко милион и по (1,550.776) коња, докле данас нешто прско 1,200.831; говеда је било преко шест милиона (6,276.855), а данас испод 4 милиона (3,982.359) свиња 5 милиона (5,233.950) а данас испод 3 милиона (2,931.900); оваца преко 11 и по милиона, а данас нешто преко 9 милиона (9,211.101) грла.

Као што се из предњега види, ми данас после утрошених 17 буџета са неких преко 100 милиона динара, ни по једној грани сточарства нисмо постигли оно бројно стање, које смо пре рата имали. Тако стоји ствар у бројном погледу, а није ништа боље ни у погледу квалитета стокe. Многи наши крајеви, читава Јужна Србија, Босна, Црна Гора и други, још и данас су остали са истим примитивним расама, као што је то било пре рата. Шта више, можемо с правом тврдити да на пр. у коњарству у погледу квалитетном данас, после 17 година рада у миру, да данас имамо знатно лошије стање него што је то био случај одмах после рата. Од после рата имали смо сигурно десетак конференција. На свакој су доношени нови закључци. Резултат тога, да ни данас немамо утврђен програм и план рада.

Од 1929 године, од дана доношења Закона о унапређењу сточарства, из године у годину било је говора и критике што једном не дођемо до извесног програма и плана рада на унапређењу пољопривреде и сточарства. Ето, поново подижемо глас, и тражимо да се, ако ништа друго, израде програми рада бар за једну, рецимо за ову буџетску годину.

Осврнемо ли се на организацију ове привредне службе у народу, видећемо да тек ту не можемо бити ни мало задовољни. Срески пољопривредни референти постали су канцеларијски административни чиновници. Они су претрпани пословима, које би сваки писарчић могао да свршава.

Сем тога, пољопривредни референти су сваштари. Они су и воћари и ратари и сточари, виноградари, млекари.

Према статистичким подацима којима се располаже, наше сточарство сваке године губи преко милијарде динара од помора стокe од заразних болести.

Треба признати тешко материјално стање нашег пољопривредника и немогућност да набави потребне серуме за одбрану стокe. Али, не може се пропустити а да не констатујем, да добар део кривице за овако огромне губитке носе ветеринари. Зна се да ветеринари не могу и неће да пре-

дузму никакво лечење докле се то не плати, било од појединаца земљорадника или државе. Чести су случајеви епидемије, где је потребна интензивна интервенција ветеринара, коју он, ако није плаћена, одбија и нико га не може приморати да ту своју интервенцију бесплатно учини.

Државу не би много стало да у што већој количини стави народу потребна сретства за лечење стоке. Ветеринарску службу требало би социјализирати, као што је то случај и са агрономском, тако да би се оваквим радом штета свела на минимум.

Индивидуалистички либерални привредни систем доживео је свој слом. У свима државама, у целом свету траже се нови путеви, траже се нови системи који би боље одговарали потребама широких народних слојева. На све стране врше се корекције дотрајалог система. Једни то чине колективизацијом и етатизацијом привредне производње и расподеле добара мењајући из основа друштвени и економски поредак. То су све експерименти. Други чине мање коректуре не мењајући друштвени поредак. Они покушавају да привредну производњу диригују и да интересе друштвених редова доведу у потребну хармонију. Ми не треба да губимо времена у изналажењу бољег економског и друштвеног система. Ми имамо готов задружни систем, он се показао на делу и има сваки дан више успеха. Треба га прихватити и дати му пуну моралну и материјалну помоћ. Рад задружних установа треба само координирати стварањем јединственог задружног типа задруга. Али што је при томе важно треба га оставити да се сам развија. Држава треба да задржи за себе само надзор и да интервенише само према стварној и указаној потреби. Иначе све остало да препусти приватној иницијативи и утакмици. Сва национална производња а не само пољопривредна треба да се производи на задружној основи. Несебично вођењ уз помоћ државе задружни систем привредне делатности оствариће друштвену хармонију за којом тежи цео просвећени свет. У доба привредне кризе једино је задругарство показало своју виталну снагу. Оно је издржало кризу, оно ће је савладати и ако су му чињене сметње са стране оних који би га требали помагати и од којих заслужује подршку. Наш свет није још на чисто колико нам користи доноси задругарство. Она није само материјална него и духовна. О томе се може уверити сваки објективни посматрач. Отидите у село где постоји задруга па ћете видети колика је разлика између села у коме има задруге у упоређењу са селом у коме је нема. Познати задружни идеолог професор Тотомијанц каже: задруга има и циљ да створи новог, бољег човека. Није довољно поправити спољне прилике. Задруга истовремено поправља човека и средину у којој он живи.

Повика на задругарство се често чује и она углавном долази од себичног капитала, а то је потпуно разумљиво. Задругарству је циљ да се подели профита врши према уложеном труду. Против задругарства устају и сви они многобројни посредници којима се измиче масна зарада са грбаче земљорадникове. Често, господо, свесно или несвесно чине сметње задругарству и извесни државни функционери и увлаче у задругарство политику и партизанство. Међутим, моје је мишљење, господо, да се у томе много греша. Ја ћу вас само потсетити на овај факат: ви знате добро да има зе-

маља где је на челу државе претседник владе или чак и претседник републике задругар као што је на пример Финска. Претседник републике Финске је задругар, па не само то, него је он сељак који нема никакве високе школе. Па, господо, и наша братска земља Чехословачка има на управи претседника владе др. Хоцу који је истакнути задружни радник а само задругарство је првокласна сила у држави. Шведска, Данска и друге државе на северу имају своје највеће државнике из редова задругара. Код нас, господо, у земљи где живи од пољопривреде преко 75% становништва, стално се гледа преким оком на задругарство и баш из Министарства пољопривреде често се води закулисна борба против слободног задругарства. Није редак случај да начелници Министарства пољопривреде воде своју личну политику и фаворизирају једно задругарство на штету другог. Место да се води једна политика ширих погледа, гледа се на ова питања кабинетски и ради се на парче тако, да ми до данас немамо једног задружног закона који би по својим одредбама омогућио слободно развијање задружне идеје и стварање бољих услова овој спасоносној организацији у нашој земљи.

Истина, пред Скупштином се налази Закон о привредним задругама, али до његовог изгласавања није до данас дошло због тога што његови творци желе да га протуре онако како су га они израдили и ако су се све задружне организације изјасниле против извесних одредаба закона које би несумњиво укочиле рад постојећих задруга а отежале оснивање нових. Ја верујем да код Краљевске владе постоји добра воља да се предложени пројекат закона о привредним задругама саобрази мишљењу задружних организација које на томе стоје неодступно.

Док у Министарству трговине не може ни један виши чиновник или начелник остати ни једног дана на положају ако се са његовим радом не слажу трговачке и банкарске институције, дотле је код Министарства пољопривреде обрнуто. Оваквим радом трпи наше село, трпи претежни део нашега народа. Нама се, господо, неминовно намеће једно важно питање а то је: темељита реорганизација пољопривредне службе. Г. Министар пољопривреде у свом исцрпном експозеу споменуо је и Уредбу о раздужењу земљорадника и ја, господо, приликом ове дебате Министарства пољопривреде хоћу и на ово питање да се осврнем и да изнесем своје мишљење о свим уредбама укратко и данашњим Уредбама које су на снази. У вези с тим напомињем и подвлачим да је једна од насущних потреба нашег сељака јефтин кредит. Без јефтиног кредита нема напретка у пољопривреди. Ми знамо, господо, какове је црне дане наш земљорадник дочекао плаћајући лихварске камате разним зеленашима и несолидним банкама. Овакав начин кредитирања завио је у црно огроман број земљорадника у нашој земљи, и последица тога била је презадуженост широких сељачких слојева о чему се морало повести озбиљног рачуна. Све владе од 1932 године до данас у својим декларацијама и изборним прогласима и паролама изборним увек су ово питање истицале као прво и најпрече. Сем тога многобројне конференције које су се одржале задњих година у нашој земљи почевши од удружења банака до резолуција оних који су те лихварске камате осетили на својој грбачи,

показале су несумњиво да је оваково стање презадужености нашег сељака несношљиво и да се мора приступити коначном решењу. За решење овога питања ређале су се 5 година уредба за уредбом. Ницале су сваких 6 месеци да би се опет свака три месеца доносиле измене и допуне ових уредаба тако да се тешко у тумачењу истих сналазио и сам суд, а сељак нити их је разумевао нити су му оне стварно донеле какво олакшање. Сем тога, господо, мењањем ових уредаба и одредаба правилника створено је у народу једно психолошко расположење да која год уредба изађе да ће се сигурно кроз три до четири месеца опет мењати. Мени се чини, господо, да се у овом послу мало водило рачуна да се исправи једна неправда према дужнику који је високим каматама формално опљачкан. Из банкарских кругова стално се говорило да сељак неће да плати дуг а може да га плати. Господо, колико је ова тврдња нетачна доказ је то, што ни један дужник није био бољи платица својих обавеза као земљорадник, и то у оно време када су цене његових производа биле високе и кад је могао да плаћа. Све су уредбе у својој суштини прво штитиле новчане установе, а дужницима земљорадницима једном руком давале, а другом руком одузимале. Једна од бољих уредби о раздужењу земљорадника несумњиво је данашња Уредба која је на снази. Та Уредба, господо, као што вам је познато углавном предвиђа линеално брисање 50% дуга до дуговања од 25.000 динара.

То је добро, али, господо, има нешто што није добро, а то је што та Уредба није предвидела брисање свих оних огромних неправедних трошкова. (Пљескање). Ово није речено, господо, онако ради неког ефекта политичког, него је ово гола истина. Нема тог среза у Врбаској бановини који може са оваквом Уредбом да се користи. Ја говорим у име своје, то подвлачим и не могу да се сложим са излагањем једног другог који је говорио о Уредби тако као да је то њоме дефинитивно решено.

Ја стојим на становишту да би се морало приступити брисању свих неправилних трошкова, да би стварно наш земљорадник видео користи од овакве Уредбе. Ја био вам могао донети 1000 опомена од Аграрне и од других банака, где је тачно израчунато када дугује 1000.— динара па му се брише 50% а прирачунају разни трошкови, његов дуг износи 1200.— динара. Господо, ја стојим на становишту да ова Уредба није добра, и да треба приступити измени те Уредбе још у току ове године, иначе ћемо доћи у положај, да се нашем сељаку продају имања.

Ја сам се у првом делу мога излагања дотакао углавном начелно политике Министарства пољопривреде у крајим потезима за ових 18 година, али као посланик краја који је баш у пољопривреди највише заостао и који је од свих крајева можда највеће пасторче, хоћу да кажем неколико речи о мојој бановини и крају где ме је народ бирао.

Врбаска бановина у погледу рационалног обрађивања земљишта, воћарства и сточарства стоји на последњем месту. Ја нећу да кажем, господо, да је пасивнија од Зетске или Приморске бановине, али сигурно је, да је Врбаска бановина најзапостављенија од свих крајева у нашој држави.

Ако погледамо површине у Врбаској бановини, ми ћемо да видимо да отпада на њиве 732.765 хектара, на вртове и воћњаке 26.005 хектара, на винограде 227 хектара, на ливаде 157.499 хектара, на пашњаке 141.655 хектара, на земљу ослобођену од пореза 29.666 хектара, на шуме 986.345 хектара, на неплодна земљишта 19.581 хектар.

Из ове кратке статистике види се да Врбаска бановина има разне културе земљишта, али бадава, браћо, када немамо у нашој целокупној бановини него само једну нижу пољопривредну школу, а и за ту школу темеље је ударила бивша Обласна скупштина 1927/28. године. Ова нижа пољопривредна школа у Бањој Луци не може ни издалека да задовољи потребе наших крајева и намеће се неминовна потреба за оснивање бар две ниже пољопривредне школе и то једна би требала да буде у доњем делу Врбаске бановине, а друга у Крајини, узмимо у Срезу приједорском у Приједору, које је средиште за околне срезове, а исто тако би требало подићи и пољопривредну домаћинску школу, која данас само једна постоји код ниже пољопривредне школе у Бањој Луци.

Требало би само створити могућност и отворити Институт при Пољопривредном факултету или којој средњој пољопривредној школи, да би се спремили наставници за ове школе, али кандидате за учитељице требало би узимати тежачке кћери или свештеника и учитеља, који живе на селу.

Исто тако Врбаска бановина има доста ораница, она је и воћарски крај. Стога треба основати воћарску радњу. Ови који постоје у пропадању су и поманкању новчаних сретстава. Сам народ тражи племенитији воћни материјал. Сточарство исто тако у већини срезова Врбаске бановине има услова за развијање али на жалост немамо ни једне сточарске станице која би вршила стручно одабирање — селекцију домаћег сточног материјала.

Ето, господо, ја сам укратко изнео пољопривредне прилике у мојој бановини где сам ја биран као народни посланик, и, као што сте чули, како у воћарству тако и у сточарству стојимо лоше зато што немамо пољопривредних школа, које би народу дале просвету и научиле га и образовале да своју земљу зна рационално да обрађује.

На завршетку свога излагања о стању наше пољопривреде, дозволите ми да се осврнем на један приговор, који је пао на адресу наше групе што помажемо Владу да она наиме не пружа ону помоћ нашем сељаку који по својој броју и по својој економској беди то заслужује.

Ми нашем другу са левице одговарамо следеће: да исто тако као што су њихови бирачи њима казали да батале јалову апстиненцију и дођу у Народну скупштину, у овај Дом, да се боре за добро оних који су их изабрали, тако исто и ми сматрамо да од јалове опозиције нема наш сељак никакве користи. Ми, господо, што помажемо Владу то је због тога да помогнемо село и сељака, и наша кривица није ако је наша снага малена али свакако да је и то много боље него празне речи. Свака странка и свака група има свој максимални и минимални програм коме тежи да га оствари, а ми данас помажући Владу извршујемо један мали део нашега програма, а свакако да би више могли остварити од нашег програма да је наш друг са левице дошао одмах после петомја-

ских избора са осталим друговима са листе г. др. Мачека у овај Дом, а пустили нека воде политику споразума они који су у много бољем економском и финансијском положају од нашег сељака.

На крају свога говора изјављујем да жалим да сам након овога исцрпног експозеа г. Министра у критици буџета Министарства привреде био у својим излагањима по неки пут престрог у осуди пољопривредне политике, али то сам учинио у најбољој намери. Сматрам да ове добронамерне сугестије неће бити на одмет. (Одобравање и пљескање у центруму и на десници).

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik Obren Savić.

Обрен Савић: Господо народни посланици, пре сат и по, слушајући експозе господина Министра пољопривреде, ја сам рачунао, да ћемо ми сви, кад сване сунце и огране, као разносачи новина потрчати у своје срезове и викати: Благо нама, ево нове оријентације у пољопривреди и ево новог зрака, који ће пречистити нашу атмосферу у пољопривреди!

Што се тиче насељеника наших на Југу, — о којима мислим нарочито говорити, — ја себе не могу да познам после експозе господина Министра, из кога излази да у томе погледу доле, на Југу, тече мед и млеко:

Ја познајем добро прилике наших насељеника на Југу. Изнећу их укратко, и ви ћете се из тога уверити да тамо има одиста пуно јада и чемера.

Рачунам, да ће свакако ова Влада, ако буде имала добре воље, бити у стању да нешто учини за ове наше насељенике и беднике на Југу, и да ће грешке које су према њима почињене исправити. Зато ћу изнети њино стање и њине прилике. Не могу да пропустим, а да ово не учиним. Нарочито не могу да пропустим, а да не изнесем, каква су и колика су страдања наших насељеника на Југу.

Господо, ми волимо да се често бакњемо и да кажемо да смо Енглези. А ево, како Енглези поступају према својим грађанима, а како ми према својима. Енглеска ратна лађа под пуном спремом одлази да спасе једнога енглескога грађанина, који је услед шпанскога грађанскога рата дошао био у опасност. Кад је командант тога ратнога брода спасао тога енглескога грађанина, он је био поносан и радостан, а нико га није питао, колико је коштало то спасавање једнога грађанина, јер је спасао живот братском грађанину.

Кажу, да Данци имају острва, која су преко зиме залеђена. На тим острвима живе њени грађани. Па кад треба да се роди на тим острвима нови дански грађанин, онда, лекар, ако није сигуран да ће моћи успешно помоћи долазак на свет новог грађанина, и ако за то увиди потребу, он ће телефонски тражити од Министарства војног да пошаље свој ледоломац, јер је у питању живот будућег данског грађанина. А како се поступа код нас?

Господо народни посланици, како смо чули, на Југу се формирао кинески зид од живих људских телеса. Тамо су бачене десетине и стотине хиљада породица у своје време на чисту ледину, не водећи рачуна о томе, како ће им бити (Бурно одобравање и пљескање.) Нико није водио рачуна о томе, шта ће са тим људима бити. Кад су се ти људи насељавали доле, тим крајевима крстарице су страховите качачке хорде, које су претиле да ће те наше насељенике живе појести. Има у овоме високоме

Дому сведока, који су имали част да као честити национални радници на нашем Југу врше насељавање. Они су се враћали из тих крајева, рачунајући да породице које су тамо одвели насељења ради и оставили их на голој ледини, да их кад се поново тамо врате више не нађу живе.

На Југу су насељавани људи на голој ледини, без плана, без пара, без доброг чиновништва и без икаквих услова и сретстава за рад и за живот. Тамошњим староседеоцима одузети су пашњаци и подељени насељеницима. Због тога староседеоци нису више могли издржавати своју стоку на тим пашњацима, а досељеници, на самим тим пашњацима, без икаквих средстава, нису могли имати никакве користи од њих. И тако су стали једни према другима. Староседеоци, гледајући у насељеника са гневом и мржњом сматрајући их кривцима својих недаћа и несрећа, јер су у њима гледали отимаче својих утрина. Из тога је никла међу старим и новим сусједима мржња коју је тешко изгладити.

Даље, кад је држава почела да устаје мало на своје ноге и да пружа помоћ, било у виду материјала за подизање кућа, било у новцу или у неким справама итд., онда је већ било доцкан, јер су почеле ницати земунице, па после кућице, тако да се ни једно село није могло подићи онако, како би одговарало потребама тога намученог ратника-насељеника и како би наша држава могла странцима да упре прстом са поносом и да каже: Ето то су наше нове колонисте и нова насеља.

Доцније, чиновништво које је сменило ове патриоте било је партизанско и ситничарско, као и наш савез, који имамо у Скопљу, кога по јаду имамо и који ништа друго није створио, него само међу насељенике сејао мржњу, омразу итд. Браћо, какав је тај елемент на Југу, ти насељеници, ја бих вам могао о томе дуго причати. О првим насељеницима, који су се населили 1920 године рећићу вам ово. Насељеници ти, били су они, који су се из тако званог погорелог појаса са фронта враћали на своја згаришта и нашли своје домове уништене од стране аустријске солдатеке, са ове и оне стране босанске и србијанске границе. Немајући куће ни кућанства, дошли су, узели своје породице и направили земунице на Косовској ледини, тако, да те хероје ништа није могло пољуљати у патриотској дужности, него су они и данас остали најважнији браниоци наше земље и наших крајева, бесплатни чувари наших граница на Југу. (Одобравање).

Има једна стварчица у којој се је, како мени изгледа, и хотимично гршило. На пример, ви знате за нашу поробљену Истру. Не знам смем ли о томе говорити или не смем, али сада о томе говорити нећу. Једна група исељеника из Истре побегла је на границу било сувим, било са пасошем овамо код нас. Ја мислим да је сваки од њих, који је прешао овамо преко наше границе, оставио код куће у Истри брата стрељаног у леђа или осуђеног на вечиту робију, а ови који су побегли, тражили су у својој, како да речем Краљевини Југославији — уточишта. Обећана им је земља и речено им је да ће им се дати бесплатан воз и све оно што Закон о насељењу Јужних крајева предвиђа. И шта је било? Они су овамо дошли, продали су тамо имања по оној цени, како су фашисти хтели и умели. Собом су понели ствари све што су биле потребне за једну сеоску породицу, али на велику

жалост, кад су дошли у Скопље, све су те ствари морали продати, све што су при себи имали, само да плате железничке трошкове, па их је према томе онај, који им је у Министарству аграрне реформе обећавао бесплатан превоз преварио или обмануо. Дакле, ја мислим, да је ово наша национална срамота, јер оне мученике не примити како треба, већ онако са њима поступати, то нам ни мало не служи на част.

Даље, браћо, рећићу вам још и ово. Са насељеницима на Југу поступа се и они се третирају на разне начине. Каткад смо витезови, а каткад смо и комунисти, а ево зашто. (Један глас: Према потреби!) Према потреби. Кад је била опасност и када смо били прва жандармерија на реду која је ишла у потеру за тадашњим качацима, онда смо ми били витезови, а после, када нисмо гласали по ђефовима, били смо комунисти.

Још једну ствар да вам кажем. Ја мислим да се доста и у земљи и у овом Дому праћакало о демократији, о демократизму и о слободи. Ја знам само то, да од 1919 године до данас, како смо пали на ледину, да од свију ових благодети нисмо осетили ништа. Ја се чудим кад се каже, да смо имали демократизам до 1927 године, а ми то нисмо осетили. Бавили смо се о своме јаду, подизали куће и кућице. Где смо ишли да куцамо на врата, није нам се отварало. А дошле су туберкулоза и маларија које су почеле да нас нападају, јер аграрне власти у прво време нису водиле рачуна где ће подићи куће, да ли ју ту влажно или суво, да ли ће се наћи вода или неће. Баце те на ледину и ништа. Ја сам узео само једну колонију и извео статистику за њу. Од 1919 године до 1925 у тој колонији која има 32 дома са 287 душа за ово шест година умрло је 86 лица, а родило се 87. Ту смо Французи, ту смо тукли и Французе, јер је прираштај свега један. Ако се не пресели ова колонија, онда ће морати изумрети, биће уништена. Под чувеним Голешом „на врелу“, ја мислим да ћете наћи данас кућице где живи већ шеста породица поред у тој кући, јер су се ређале болести, туберкулоза је сатрла све, па се људи дизали и напуштали домове, или су остала деца без родитеља па нико о томе није водио рачуна.

Саобраћајне прилике су такве да до општине треба читав дан, а како је тешко доћи до варошице да се добави лекар, то ви добро знате.

Да проговорим нешто о просветним приликама. Школе су подизане уз помоћ државе и сељаци имали или немали кућицу морали су да дају и камен и песак и сав материјал и кад су се већ и школе подигле и домови, онда се јаукнуло да нема здраве пијаће воде, тако да и данас имате колонија које немају воде ни за себе ни за своју стоку. Да је ово тако може се доказати рефератима марвених референата, који су подносили извештаје да је стока помрла, зато што нема чисте воде за пијење. Ја мислим, ако би се оставило насељеничко питање како је сад на југу, ја мислим, да би најбоље било кад би казали: тужни збор, да устанемо на ноге и да за све насељеничке породице отпевамо „Свјати Боже“ и да о њима не водимо рачуна. А да ли ће они уочи своје смрти још једном национално вриснути, то ћемо тек видети. Ја мислим, ако држава треба да притекне на неки начин у помоћ, да то треба да учини са испашама и са другим разним помоћима, јер има и данас насељеника који још увек торбаре.

Има их који торбаре, како рекох, јер су шест година чекали да им се земља подели и пошто земљу нису добили, данас они иду од куће до куће, те просе да се хлебом хране.

Сем тога постоји велики јаз између нас и домородаца, јер домородци не сматрају да је власт узела његову земљу, него рачуна, да смо ми дошли да му је отмемо а има велики број њихове сиротиње која земљу није добила. У таквим приликама не можемо од њих да добијемо нити зајам, нити какву помоћ, нити уопште код њих наилазимо на неку предусретљивост. Тако смо ми дакле остављени на милост и немилост нама самим и ником другом. Тако је било, као што казах, до сада, зато Влада, а нарочито Министар пољопривреде има једну тешку дужност. Он, ако хоће, он је у стању, да све ово исправи, јер ја мислим, да је икада и у којој Влади ма који Министар имао љубави за село и сељака, ја мислим да се не би са нама овако поступало. Него то су били људи који нису ни мало водили рачуна о селу и сељаку. Дошли смо н. пр. код г. Узуновића, тадањег премијера, да га молимо, да поради на томе, да нам се отпишу дугови. Он нам је одговорио, да то не може учинити, али нам је препоручио да једемо паприку и да ћемо тако успети да се одужимо. А он не зна, да ми тако и постимо стално. А треба да види још статистику, да види како се код нас не умире него просто самире, како каже наш народ.

Господо, ова Влада, то јест овај г. Министар, што нас је малопре задивио својим одличним експозеом, рекао је између осталог да је ове године насељено 5—6.000 домова и да су та насељења добро извршена. Ја вам кажем да је истина да је насељавање ове године ишло боље и лепше него до сада, али исто тако мислим, а потрудићу се да г. Министру то и докажем и то са овога места, изгледа да је и ту било протекције. Има још једна ствар, а то је, да је ова Влада а можда нарочито овај г. Министар побринуо се и отписао нам дуг тј. насељенички дуг, који смо ми били дужни мимо свих вас. Насељење у Јужној Србији, коштало је паре, само те паре никада нама нису дошле у руке. А ја би могао казати „куд се дједе Цар Немање благо“. Колонизација, валоризација и валоризација дуга у Јужној Србији, та проклета торба, толико је шупља, да је згрнула милијоне за које нико незна нити ће се икада знати где су и куд су отишли. Био сам присутан када је код директора аграра у Скопљу дошао један Немац, који је као пољопривредни аташе за Пољску, Чехословачку, Југославију и Грчку нарочито се интересовао и проучавао како је код нас вршена колонизација. И када му је овај казао колико је та колонизација коштала нашу државу, просечно на једног колонисту, он се је пренеразио. Дуго га је уверавао, да смо ми најјефтинији насељеници.

Господо, време је прошло а ја гњавим и готово би најзгодније било да сам ја ово шаптао једном г. стенографу, а ви да сте се одмарали, јер и онако нисам богзна шта рекао. Бојим се да господина Министра нећу наљутити.

Чуди ме и изненађује једно. Ако је г. Министар дошао до закључка да се насељење у Јужној Србији ликвидира, како и на који начин да се то изведе. Нико нас није прихватио: нити смо убаштињени, нити имамо парчета земље која би се наша звала, нити смо снабдени пијаћом водом, нити смо национално наш Југ ојачали. Када се

зна, koliko je miliona koštalo naseljeње u Južnoj Srbiji, i kad se zna da smo, tek četiri procenta nacionalno pojačani, a da se činovništvo tek sada upoznao sa naseljeničkim potrebama, onda me tim više čudi izjava Gospodina Ministra o likvidaciji.

Ja mislim, i s ovim ću da završim, da ova Vlada ima dobrih namera i zna dosta dobrih puteva, i ako bude imala dobre voļe ona će moći mudro da pomogne naseljenicima u Južnoj Srbiji i šta više, da sa ovim naseljenjem reši i питање тако званих пасивних крајева. У погледу откупа имања у Јужној Србији, које је г. Министар поменуо, веома жалим, што нисам прикупио истините податке, а они би били поражавајући. Стога овде изјављујем, да ћу колико будем у стању за овим подацима трагати и ако их икад нађем; ја ћу их овде објавити. Ја не знам чија је то кривица, али ипак надам се, поред свега онога што се досад чинило, да ће ова Влада наћи пута и начина да се насељеници у Јужној Србији изведу на онај пут, како то њима доликује и следује, а уједно се надам да ће се о старим насељеницима повести више рачуна с тим да им се даде више земље, која им је за живот потребна, више паше и шуме, јер без планине нема сељаку живота, а на то нас и пјесма учи: „Овдје чува Милош чобанине, а ралом оре Марко Краљевићу”. (Опште одобравање).

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanika g. Josip Cvetić.

Josip Cvetić: Gospodo narodni poslanici, ја mislim da važnost budžeta Ministarstva poljoprivrede i interes narodnih poslanika koji u ovo teško doba noći još uvek izdržavaju, zaslužio je da se stavi u povoljnije vreme na dnevni red. (Opšte odobravanje na levcu).

Gospodo, ја ne mogu da ne prigovorim i Pretsedništvu Narodne skupštine i da ne požalim da g. Ministar poljoprivrede nije nastojao da njegov resor dode u ono doba na dnevni red kada mogu svi poslanici da imaju fizičkih mogućnosti da posvete punu pažnju kao što bi svi želeli i da ova rasprava dobije dovoljno publiciteta. Ekspoze Ministra poljoprivrede u Jugoslaviji treba da bude prvorazredni opšte kulturni događaj. Jugoslavija je zemlja malog zemljoradnika. Jugoslavija je zemlja sitnog poljoprivrednika koji gotovo u svima slučajevima sam svojom snagom i radnom snagom svoje porodice obrađuje svoju zemlju. Seljačka porodica, seljački dom, to je prva socijalna jedinica višega reda u našoj zemlji. Ona služi ne samo tehničkoj poljoprivredi nego ona daje i kulturne elemente u životu našeg naroda. Po broju seljačkih domova koje mi imademo, po broju zemljoradnika koje imademo koji se računaju po prilici u Jugoslaviji na 82%, Jugoslavija je seljačka zemlja. Seljaci, gospodo narodni poslanici, u Jugoslaviji po svojoj brojčanoj i svojoj ekonomskoj snazi što drže zemlju u svojim rukama, i moralnoj snazi po svojim kulturnim elementima koje sam nabrojao, nisu samo stalež nego i narod Jugoslovenski. Ako ovako shvatimo seljački narod u našoj zemlji, onda je jasno kakav zadatak ima resor Ministarstva poljoprivrede u Jugoslaviji i razumljivo je da kraj ovakvog gledanja, ekspoze g. Ministra poljoprivrede treba da bude kulturni događaj od opšteg značaja. Ono što nam je rekao g. Ministar, to je rad Mini-

starstva u tehničkom pogledu, mi smo hteli da čujemo i rad Ministarstva u idejnom pogledu.

Mi smo čuli u tehničkom pogledu najznačajnije momente iz poljoprivrede, o poljoprivrednim produktima i njihovoj prodaji; čuli smo o stočnoj i biljnoj proizvodnji, ali o velikim ideološkim smernicama Ministarstva poljoprivrede koje ona zauzima prema seljacima u našoj zemlji kao seljačkom narodu, ciljevima koje Ministarstvo poljoprivrede želi da postavi pred seljački narod kao cilj za ostvarenje, i kakvu agrarnu politiku Ministarstvo poljoprivrede želi da inaugurira u Jugoslaviji, to nismo čuli. Mi smo trebali da osetimo jednu smišljenu, plansku akciju za podizanje agrarnog mentaliteta u Jugoslaviji, ne samo kod naših seljaka nego i kod svih staleža koji treba da pomažu prosperitet ovih najširih narodnih slojeva koji se zovu seljaci.

Gospodo, što se tiče tehničke strane i ekonomske organizacije naše poljoprivrede, ti su momenti osigurani našem narodu, onda kad je pok. Kralj proglasio princip: Zemlja je Božija i onoga koji je obrađuje! Mi smo imali već od početka naše zajednice veliki prirast pučanstva, i mi smo trebali da se okrenemo, ili da taj novi prirast u pučanstvu zaposlimo u našoj poljoprivredi ili da mu nademo drugog zaposlenja u našoj industriji. Industrija je svakako za prvi momenat, bez velikog i dovoljnog kapitala otpala. Ostalo je iznalaženje mogućnosti zemljoradničkog zaposlenja. I, gospodo, tu je bio jedan duhovni momenat važan jer to nam je bilo jako blizu. Ovaj princip: »Zemlja je Božija i onoga koji je obrađuje«, bio je u predratnoj Srbiji potpuno ostvaren. Seljak je u predratnoj Srbiji bio ne samo politički slobodan, on je bio ekonomski nezavisan, on je bio socijalno slobodan.

I da vam zapravo kažem to je bio onaj glavni momenat za koji su široki slojevi naših krajeva težili za ujedinjenjem sa Srbima i zbog kojih su imali moralne snage da pođu kao austrijski vojnici, ali da se nadu ubrzo kao dobrovoljci u redovima naše vojske. Nisu jugoslovenski dobrovoljci išli u rat samo zato, da im ova država zagaruje lepršanje zastava, nego da budu gospodari zemlje koju rade, da budu socijalno slobodni i ekonomski nezavisni. (Odobrovanje).

Rešenje ovoga problema u našoj zemlji označeno je jednom velikom akcijom koja se zove agrarna reforma. Ona je započeta još u početku 1919 godine, pa se onda rešavala svim privremenim odredbama sve do režima od 6 januara 1929 godine. Glavni zakoni o likvidaciji agrarne reforme doneseni su od 1929 do 1933 — ја smatram da to treba podvući — jer s ove govornice često se puta чује da je to bio režim koji je služio jednom sitnom i neznatnom cilju: ugnjetavanje narodne slobode. Gospodo, sigurno 1933 nije taj posao u jednom času svršen, ostalo je još nekih pojedinosti koje je trebalo provesti. Zemlja koja je podeljena došla je prvenstveno u ruke: invalida, dobrovoljaca, kolonista i domaćih agrarnih interesenata.

Kada o tome govorimo, а i kada uvažimo ono šta je naš drug Obren Savić kazao, onda se u svojoj veličini ukazuje problem naseljavanja i kolonizovanja u najširem smislu reči. On je sproveden sa malo sredstava i bez dovoljno smišljenog plana. Nije uspeo ne samo on, nego je bacio senku i na divnu ideju agrarne reforme. Naravno, da je u tome pomogla smišljena i dobro finansirana akcija vele-

posednika u Jugoslaviji. Taj je veleposjed kroz godine čekao iz busije da svaki mali nedostatak u sprovođenju i svršavanju agrarne reforme proširi kao nerasporeženje među naseljenike i da definitivno po mogućnosti spreči sprovođenje onoga principa: »zemlja je onoga koji je obrađuje«.

Gospodo, kraj koga imam čast da zastupam, je kraj koga je nacionalna inteligencija pred ratom podigla nacionalno tako, da su ti naši mladi zdravi ljudi koji su otišli u austrijsku vojsku na kraju vremena izdržanog pod disciplinom austrijskom, smesta prešli u dobrovoljačke redove.

Taj narod koji je živio u potpuno pasivnom kraju i vodio borbu sa prirodom čuvajući stopu zemlje razvio je ljubav za zemlju i težnju za zemljom koju može da obrađuje i koja daje plod. Kada su se vratili kućama svojim i pošli iz Like u pogranične krajeve gde je trebalo pojačati naš nacionalni elemenat, oni su verovali da odlaze na svoju zemlju gde će im biti dani najprimitivniji uvjeti za napredak, gde će da budu živi zid naše nacije i gde će pojačati našu nacionalnu snagu.

Ali, gospodo, novi ambijenat, neznanje i slabo iskustvo u obradi zemlje, nove klimatske prilike i propaganda protivnika ovog našeg velikog nacionalnog posla mnoge je dovela do razočarenja. Tako je bilo s onima, koji su došli na zemlju, a tako i sa onima, koji su kod kuće iz godine u godinu čekali da dobiju svoje pravo i svoju zemlju, a kojih, kako smo čuli od g. Ministra, ima još 6000 koji danas čekaju da dobiju tu zemlju. I oni su postali takođe nezadovoljnici. Nije to revolt, ali je to tračak sumnje koji se uvukao u dušu onog našeg invalida i dobrovoljca. Ja sam imao prilike da prijateljski razgovorim na rođenom pragu ovih ljudi, koji treba da odlaze prošle jeseni kad je došao rok, da moraju naseliti zemlju. Tu seljak obično postavlja prvu primedbu: „Bez alata nema ni zanata“, „bez štalice nema ni kravice“. Sve tako u narodnim poslovicama seljak ocrtava svoju budućnost i nalazi se u teškoj borbi, da li da ode na onu praznu zemlju, a zemlja traži čitavog čoveka, sve njegove sposobnosti. On oseća da ih neće moći dati, da neće moći voditi borbu jer nema sretstava. Zato ja apelujem na g. Ministra poljoprivrede, da organizuje odlazak naših ljudi iz pasivnih krajeva na dobivenu zemlju. Tu će trebati možda jedna nova koncepcija, tu će trebati možda plan o kolonizaciji koji se mora izvršiti u korist onih što idu na svoju zemlju, a sigurno i u korist onih koji se već tamo nalaze. Bez kolonizatorskog smišljenog rada neće biti konačnog uspeha agrarne reforme. Agrarna reforma po svojoj koncepciji i po mogućnosti svoga izvođenja treba da je naš ponos na polju socijalno-ekonomskog podizanja našeg zemljoradničkog sveta u cilju podizanja njegove ekonomske slobode.

Gospodo, kraj koga zastupam davao je prije rata suvišak svoje radne snage u emigraciju. Putovalo se na rad u Nemačku, Belgiju, Francusku, a najviše u Ameriku. Tako je produženo i posle rata. Kriza je učinila svoje i mnoge je vratila kući a mnoge je zadržala kod kuće. Iz svakoga zla da se izvući nešto dobra. Treba opet organizacionog duha, a budući da se radi o našim poljoprivrednim proizvodima, o bilju i stoci, — pozvano je Ministarstvo poljoprivrede da dađe za to inicijativu.

Gospodo, u Lici postoje ogromni kompleksi zemljišta za „Vrištine“ koji su pokriveni vriskom, erikom, koja je kao gusti pokrov pokrila i ono malo

zemljišta, koje bi se dalo obradivati. Još od turskih vremena je tako, i „Vrištine“ spadaju u nerodno tlo. U mucu i nevolji mnogi su seljaci probali da od zajedničkog zemljišta, — jer se tu većinom radi u zajednicama, — privedu kulturi. Preorali su to, dodavali vapna, i superfosfata. Imali su vanrednih uspeha.

Ove i prošle godine, kad je bila velika suša mogli su se stručnjaci uveriti da su mnoge žitarice i kvalitetom i kvantitetom roda bile za onaj kraj iznad svakog očekivanja. To, što su pojedini seljaci radili, treba država da pomogne svima da to izvedu. Ministarstvo poljoprivrede treba ponajpre da u zajednici sa Ministrom finansija nađe puta i načina da se snize troškovi oko podjele zajedničkog zemljišta, jer naš seljak hoće da bude gospodar svoje zemlje, za koju daje svoj život. Ministarstvo poljoprivrede treba smišljenim planom da izvede da naše pasivne krajeve učini potpuno rodnim, te da se zemlja osposobi tako, da im bude hraniteljica i čuvar njihove slobode i da seljaci svako zrno ne moraju da očkuju od države.

Gospodo, to je problem reagrarizacije vriština, privođenje kulturi tih vriština. Nemačka je u Istočnoj Pruskoj velike komplekse zemljišta na kome su bile tvornice, reagrarizirala. Mi ne treba ništa da rušimo. Mi treba samo da podižemo, mi bismo trebali i na taj način bi mogli da jedan deo tih naših državljana vratimo zemlji, da oni imaju mogućnosti da od te zemlje naprave kulturno tle i da osete da im se njihov rad isplati. Gospodo, Ličanin je sa malim zadovoljan, i on će ubrzo osetiti da mu se pomaže, i što je najvažnije, mi ćemo taj svet koji pretstavlja našu zdravu narodnu snagu zadržati kod kuće, one koji su otišli, vrat ćemo kući i definitivno ih vezati za svoju zemlju. Taj problem bi najlakše mogao biti rešen u Ličkoj dolini, jer tamo postoje uslovi za onakvu privredu, kakva u Lici može da se podigne. Ja moram da govorim o kraju koga zastupam, pa se nadam da mi nećete zameriti, ako vam kažem da se narod, pored tih poljoprivrednih oaza u Lici, naročito bavi stočarstvom. Tamo sitna, mala i srednja stoka ima uslove opstanka. Ministarstvo ne sme zaboraviti na taj kraj i na mogućnost stočarske proizvodnje. Da spomenem ovčarstvo. Treba onome osećaju za odgajanje ovaca koji je urođen današnjem žiteljstvu dati potrebnu minimalnu izobrazbu. To može poljoprivredna škola stalna ili privremena. Tečajevi kao zimске poljoprivredne škole prilagodene potrebama sela i poljoprivrednoj proizvodnji, moraju prići onome svetu i govoriti jezikom, koji on razume. Treba onome seljaku dobrim primerom pokazati rezultate naprednog stočarstva i dati mu prilike da oseti materijalnu dobit. Isto tako je i sa rogatim blagom. Tamo se godinama gurala stoka koja ne odgovara onim klimatskim prilikama. O tome su stručnjaci rekli svoje mišljenje. Treba onome seljaku predočiti koristi od naprednog stočarstva i omogućiti mu praktično da oseti što pre te koristi. (Glasovi: Živim primerom.) Gospodo, i naši poljoprivredni stručnjaci povode se za modom. Gurali su drugu vrstu stoke, a sad su se odlučili za bušu. Buša je se akomodirala tamošnjim klimatskim prilikama, to je se uvidelo, i sad se traži buša. Treba pogledati samo na sajmovima, kako izvlače bušu da ne bi došlo do štetnih ukrštavanja. I seljaci kažu, pa to je kravica koju smo mi odavno imali. Treba, gospodo, da stručnjaci pridu tom narodu, ne samo sa stručnim obrazovanjem, nego i sa specijalnim talentom. To je

gorštački svet, kome treba prići u jednoj inteligentnoj formi.

Gospodo, da vam spomenem proizvodnju vune. Ratarska škola u Gospiću je pokušala u svojim tečajevima sa seljačkim devojkama da preraduje vunu i da od nje pravi razne predmete, koji služe ne samo domaćim potrebama, nego su sposobni i za pijacu, šta više i za gradsku pijacu.

Gospodo, od čega najviše trpi stoka u onim kraskim krajevima, to je nemaština vode. Seljak je dobar, i ono malo vode, što dobije sa cisterne, deli sa svojom stokom.

Šta je rezultat svega toga? U sred leta ni ljudi ni stoka nemaju vode. Ja sam gledao po našim selima da se stoka goni 18—20 kilometara na vodu. Ako ništa drugo onda bar taj svet iz toga kraja koji je dao 8 hiljada dobrovoljaca ovoj zemlji ima pravo od Jugoslavije i od Beograda da traži da ga bar snabdevamo vodom. (Glasovi: Tako je!)

Gospodo, ono što ljudi neće da naprave, to je priroda pomogla. Ona je pokazala jedan dobar put. To je kraski kraj koji ima puno prirodnih jama koje se napune vodom. I kako je kraska formacija to su od prirode stene napravljene tako kao da je to cisterna i na tim pojilištima narod napaja svoje blago. Ta pojilištanisu potpuno zatvorena, jer obično ima po jedan otvor i blago zalazi unutra i onečisti tu vodu koja zbog toga postaje neupotrebljiva za piće. Ja sam bio slobodan da predložim jedan amandman o vrištinama i napojilištima. Stručnjaci su izračunali da za uređenje svakog od tih napajališta treba 2—3 hiljade dinara. Tu treba jedan mali prostor zatvoriti, urediti pristup stoci, tako da voda ostane čista. Ja sam hteo da sa ovim amandmanima dam g. Ministru prilike da preuzme inicijativu za davanje najprimitivnijih elemenata opstanka u onom kraju. Mislio sam da ćemo jedino na taj način u onom opštem programskom idejnom delu koji smo trebali da čujemo u ekspozeu g. Ministra poljoprivrede, dati inicijativu za jedan program rada gde će se hiljade i hiljade naših seljaka povratiti i vezati za svoju zemlju i gde će osetiti da ga brani ona, koju je on usvojio i koju će svakog časa kad ustreba da brani. To bi došlo u opšti budući plan podizanja agrarnog mentaliteta. Slobodan sam bio da dam na ovom mestu sugestiju kako će se ostvariti tehnički uvjeti za ovaj plan u onom kraju koga zastupam.

Ministarstvo poljoprivrede treba da koordinira svoju akciju sa ostalim Ministarstvima, naročito sa Ministarstvom šuma u pogledu podizanja stočarstva u našim krajevima. Stoka ima mogućnosti da na šumskim čistinama nađe pašu. Šumski putevi koji vode do tih čistina, treba da su prvenstvena briga Ministarstva šuma, odnosno da su izgrađeni tako da zadovoljavaju seljačke potrebe u pravcu snabdevanja s drvom kao i gonjenja stoke na pašu. Ministarstvo poljoprivrede moraće svojim autoritetom da od Ministarstva građevina djeluje u pravcu već spomenute izgradnje stočnih napajališta. Ima mnogo pothvata koje Ministarstvo može da provede samo, a mnogo ih je u kojima mora da koordinira akciju svoju sa ostalim Ministarstvima; ima mnogo potreba koje se pojavljuju svakodnevno na terenu a koje zahtevaju specijalnih studija koje su specifične za onaj kraj, a iskaču daleko izvan granica šablona kojim se vodi naša opšta poljoprivredna politika. Pogotovo je to značajno u onom kraju kao što je Lika gde se pod pritiskom teških prilika istom počelo prilaziti poljoprivrednom radu u biljnom i

stočnom pravcu. Treba g. Ministar poljoprivrede da svojim autoritetom deluje da se u onom kraju tako organizuje poljoprivredna i veterinarska služba, da bude živa i elastična, sposobna za modulacije i puna dobre volje za odgojni rad u širokim narodnim slojevima, za podizanje ekonomske snage seljačkog doma.

Gospodo, seljački dom pretstavlja ne samo naš ekonomski i kulturni, nego i naš politički problem. On je jedinica, viša jedinica socijalnog reda sa svojim posebnim osobinama. Ja to kažem, jer život naših seljaka u seljačkom domu, obaveze pojedinaca u materijalnom i moralnom pogledu stvaraju na seljačkom ognjištu socijalni duh naše narodne zajednice. Tu se ostvaruje onaj visoki etički princip da zajednica, pa makar kako bile teške obaveze prema njoj, daje čoveku prilike da bude puni čovek. U tom radu zajednice oseća svaki naš čovek cenu visokog moralnog principa da iz rada za opšte dobro izviri prava pojedinaca. Duh trpeljivosti, sloge, popuštanja, miroljubivosti, iskrenosti i bratske ljubavi, to su moralne žive sile koje se ostvaruju u našem narodu kroz njegov zajednički seljački dom. Ja neću da preterano nazivam te sile mističnim snagama. One su za nas jasne, a i danas ostvaruju uvjete, osposobljavaju našeg seljaka za politički posao. Po tom svom duhu, po broju seljaka kojih imamo u zemlji, po njihovoj snazi, jer drže većinu naše zemlje u svojim rukama, oni su kvalifikovani da budu subjekt, da budu nosilac naše politike i zadaća je našeg školovanog sveta, da se okani urbaniziranja našega sela u onom lošem smislu reči, da čuva svaku našu seljačku jedinicu koja dolazi u grad u njezinoj duši čistu i zdravu. Ujedno je dužnost naše inteligencije da shvati u čemu je to seljačko što treba da dominira našim javnim životom. To je daleko od onoga nivelesanja na najniže stepene seljačke civilizacije. To sa tehničkim stranama seljačkog života nema ničeg zajedničkog. Ali ono ima zajedničkog sa duhovnim stranama seljačkog života, da kažem sa duhovno kulturnim stranama. Duhu seljačke zajednice treba da naša inteligencija u vraćanju svoga duga našem selu dade moderno tehničko civilizatorski oblik. Mi smo u tom radu shvatili i socijalni deo programa pok. Radića Stjepana. Mi u tom njegovom programu još i danas gledamo put i način kako se seljaštvo privodi politici i koja su opravdanja njegovog ulaska u našu politiku. On je to jedanput u prvim početcima svoje agitacije formulisao ovako: „Dižite se vi koji svakog dana ranom zorom ustajete da uhvatite plug u svoje ruke, i, isto onako kao što hvatate plug u svoje ruke, uhvatite u svoje ruke i svoju političku sudbinu”. Radić je verovao da je naš seljak sposoban za politiku jer je mudar, jer je, što se kaže, filozof, a bez filozofije nema politike. U tom gledanju pokojnog Radića mi vidimo i formulu odnosa između našega sela i našega grada, našega zemljoradnika i našeg školovanog čoveka. U tom se vidi ujedno baza za izgradnju naše demokratije koja mora biti jednaka kod cijelog naroda, i po svom duhu, seljačka, agrarna. Taj seljački duh, ta agrarna politika je i sadržaj našeg nacionalizma.

Pored pojedinaca i pored privatne inicijative naših zadrugnih organizacija veliku akciju ideološkog regulatora naše agrarne politike trebalo bi da vodi i Ministarstvo poljoprivrede. Naročito u onom pravcu koji se tiče zadrugarstva. Kriza naše poljoprivrede nije mimoišla ni naše zadruge. Ali koji sistem za-

družni, koja idejna osnova zadrugarstva odgovara našem narodu, koje smo uspehe do sad imali na polju potrošačkog, nabavljačkog i kreditnog zadrugarstva, kako treba tumačiti slobodu našeg zadrugarstva, — sve smo to trebali da čujemo u referatu Ministra poljoprivrede. Zadruga je sistem zaštite ekonomski slabih. Mi smo zemlja malog sitnog posednika. Zadrugni sistem svojom zaštitom čuva svoga malog posednika da ne postane proleter na svojoj rodenoj zemlji kraj svoje rodene kuće. Zadruga u moralnom pogledu ne znači ništa drugo nego proširenje zajednice seljačkoga doma. Zato je zadrugarски дух и zadrugarски mentalitet и njegovo podizanje jedan od osnovnih zadataka naše опште nacionalne политике. Nama je potreban jedinstveni zadrugni zakon koji se ovako dugo poteže po Skupštini. Naši zadrugni savezi su razvijeni. Donošenje jedinstvenog zakona pretstavlja borbu u kojoj se ukrašavaju mnogi interesi. Ko želi da uskladi raznorodne interese mora imati mnogo autoriteta. Ova Vlada već preko godinu dana nije u stanju da svrši posao sa zadrugnim zakonom. I to je znak njezinog slaboga autoriteta, a to je jedan od mnogih razloga zašto neću glasati za ovaj budžet. (Odobranje i pljeskanje na levici.).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. Simo Budimir.

Симо Будимир: Господо народни посланици, пре него што би прешао на сам буџет о коме је реч, дозволите ми да неколико речи посветим раду Краљевске владе, којој стоји на челу Председник и Министар иностраних послова г. др. Милан Стојадиновић. Господин др. Стојадиновић са своја два прва сарадника г. др. Мехмедом Спахом, Министром саобраћаја и г. др. Корошцем, Министром унутрашњих дела и г. г. Министрима других ресора може ведра чела, поносно и са осмехом задовољства не само ступити пред вас, господо народни посланици, него и пред све грађане, искрене Југословене Краљевине Југославије, којима на срцу лежи искрена жеља за добро Краља и Отаџбине.

Господо народни посланици, да би се правилно и поштено оценио рад Владе г. др. Стојадиновића треба отићи на врело, где се као на огледалу он испољава у својој правој боји, а то је, господо, село, где су речи чисте, искрене и бистре и да их чујемо од оних који су лично осетили благодет државотворног рада Владе г. др. Стојадиновића, господо народни посланици од оних који не желе да седну на столицу г. др. Стојадиновића и његових сарадника.

Господо, ово сам лично видео на лицу места, не само у мојој Босни него и у Војводини па и у Шумадији. Када је Влада г. др. Стојадиновића дошла на управу ове земље, искрено треба да сви признамо да је стање уопште у свему и свачему било много и много горе него данас, а ја имам пуно наде и уверен сам да ово мишљење и ви, господо народни посланици, самном делите да ће ако Бог да бити све боље и боље. Господо, само да један пример истинит наведем. Пре два месеца посетио сам г. Алексу Алексића у Совјаку код Уба и прегледавши његову узорну економију ушитах га између осталог: „Господине Алексићу, молим Вас да ли Ви осећате напредак наше пољопривреде од како је на челу Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић”. Г. Алексић ми је одговорио овим ре-

чима: „Господине посланиче, да вам истину речем отворено морам признати, откако је дошла Влада г. др. Стојадиновића, хвала Богу, код мене иде све боље и боље. Тај човек има знања и среће”.

Господо народни посланици и господа са левице ово би исто признали пред својом савешћу али из тактичких разлога не желе да то признање испоље ни у овом Дому ни на терену.

Господо народни посланици, чули сте експозе г. др. Стојадиновића о иностраној политици. И ако нисам улазио дубље у проблеме спољне политике ја осећам и верујем да нас он води сигурној и бољој будућности што ми искрено поздрављам. Пакт о вечном пријатељству са братском Бугарском немам речи да довољно изразим похвалу томе сретном часу г. др. Стојадиновића, часу када га је потписао. Бугари су браћа нама најмилија и време ће показати браћу Бугаре како знају и умеју ценити и поштовати братско пријатељство, а то ће бити онај час када устреба отворено и јуначки рећи целој Европи: „Балкан припада само балканским народима”. Сада је, господо народни посланици, на нама ред да помогнемо Владу г. др. Стојадиновића у њеном даљем раду на учвршћивању пријатељских веза између два братска народа и две братске земље на срећу нашег и братског бугарског народа.

Господо народни посланици, прелазећи на буџет Министарства пољопривреде, говорићу у име мога среза кога има част на овоме месту и у овом Дому да заступам. А када говорим о потребама мога среза у исто време то вреди за све брдске срезове Врбаске бановине. Стање пољопривреде уопште свих ових срезова, који се поред свога званичног имена називају и пасивни, изискују много и много и изискивали су и од пређашњих Влада, али њиховом привредном унапређењу поклањало се је врло мало пажње, да не кажем скоро никакве, и ако су финансиске прилике у држави биле много боље и боље што је и вама, господо, врло добро познато. Дочим, господо, ове моје речи се не односе на рад Краљевске владе г. др. Стојадиновића, а да је то тачно ја вам тврдим, господо народни посланици, кад би се прикупили податци тачни и аутентични ви би, господо, дошли до једне праве истине, која би потврдила тачност мојих речи да је од доласка Владе др. Стојадиновића учињено скоро више него од ослобођења. Али, господо, у Врбаској бановини према њеном заостатку у свима гранама пољопривреде треба још много и много учинити и ја сам уверен у добру вољу целе Краљевске владе а поготово Министра пољопривреде да ће посветити од своје стране највећу пажњу Врбаској бановини и унапређењу њене пољопривреде што то она са сваког гледишта у пуној мери и заслужује, па назвали је Врбаска бановина, Босанска крајина, Кочићева крајина, а ја је називам потпуно свесно Петра Мркоњића крајина. И ви ћете, господо, признати као и Краљевска влада и г. Министар пољопривреде да сам у праву кад то тражим и молим Краљевску владу, у коју имам пуно поверење, да тако и поступи.

Да би се Врбаска бановина могла што пре и брже унапредити, треба много запрека уклонити а много потреба намакнути. Ја ћу бити слободан да замолим г. Министра да ми дозволи и уједно да ми не замери на сугестијама које ћу овде изнети:

Најпотребније је за унапређење једнога села зadrugarство, али услед неписмености сељака Вр-

баске бановине која у постотку неписмености стоји на првом месту, како земљорадничке тако и набављачке и потрошачке задруге, не могу се оснивати. Оне које су и основане све су скоро пропале и сељак Врбаске бановине нема поверења и протети ће доста Врбаса Врбаском бановином док то време дође. Али, господе народни посланици, има друга установа која постоји у ресору Министарства пољопривреде, која овај мањак надокнађује а то су среске припомоћне закладе.

Господе, среске припомоћне закладе у Босни и Херцеговини једине су институције, — а њих смо, узгред буде речено, наследили од пок. Аустрије, — које су нам данас добро дошле и то баш сада када је земљорадник остао без кредита како код банке тако и код трговаца. Баш те среске припомоћне закладе су једине које потребним земљорадницима подељују позајмице у готовом новцу и у нарави. За последњих 10 година среске припомоћне закладе поделиле су земљорадницима разних позајмица на територији бивше Босне и Херцеговине у висини око 120 милиона динара. Од те суме око 12 милиона динара потпало је под удар Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова док око 14 милиона динара налази се још на дугу код земљорадника. Нарочито морам истаћи да је за то време подељено око 4.000 вагона разне хране и семена те 20.000 комада разних плугова и преко 5.000 комада разних осталих по земљораднике и за унапређење земљорадње, тј. рационалнију обраду тла, потребних пољопривредних справа.

Према томе среске припомоћне закладе у бив. Босни и Херцеговини су знатно помогле земљораднике поделом ових позајмица па је безуметно потребно имати у виду и нарочито истаћи овај користан рад среских припомоћних заклада преко њихове дирекције у Сарајеву и што више помоћи, како би оне могле да и даље још интензивније наставе свој рад на корист народа и отаџбине.

До данас није се посвећивала довољна пажња среским припомоћним закладама и ако су оне земљораднике Босне и Херцеговине знатно помогле у храни, семену, пољопривредним справама, средствима за сузбијање биљних штеточина и то у време кад им је ова помоћ била најпотребнија. И данас среске припомоћне закладе воде бригу око исхране пасивних крајева у Босни и Херцеговини као и оних крајева који страдају од елементарних непогода, те ће и ове године набавити знатне количине хране, семена и пољопривредних справа. Нарочито треба решити питање кредитирања среских припомоћних заклада од стране Привилеговане аграрне банке која је законом о Привилегованој аграрној банци чл. 11 овлашћена да међу осталим кредитира и среске припомоћне закладе. Док је Привилегована аграрна банка стотинама милиона кредитирала бановинске и месне задруге за пољопривредни кредит, који је новац већим делом пропао, дотле кредитирању среских припомоћних заклада банка није посвећивала довољно пажње.

Од оснивања Привилеговане аграрне банке па до данас банка је кредитирала закладе са око 12 милиона динара те се нарочито мора истаћи да су закладе сав доспели кредит са каматама банци у реду и на време повратиле. Стога је безуметно потребно да питање кредитирања среских припомоћних заклада са стране Привилеговане аграрне банке Краљевска влада што пре узме у разматрање

и настоји да га што повољније реши, тим више што су закладе у Босни и Херцеговини где је, како сам напред споменуо, задругарска свест врло слабо развијена, остале данас још једино институције среске припомоћне закладе које деле позајмице пољопривредницима, јер ни са једне друге стране, како сам то истакао, не могу дооити кредита иако им је овај нужно потребан. Истичати важност кредитирања земљорадника није потребно, јер је хвала Богу врло добро познато у каквом се стању данас налазе земљорадници а готову у Врбаској бановини. Из свега долазимо до убеђења и уверења да је безуметно потребно ове корисне институције потпомоћи како би и даље могли успешно радити на промицању и унапређењу села и сељака и његове пољопривредне производње.

Овом приликом морам истаћи да би среске припомоћне закладе благотворније и успешније завршиле свој задатак коме су намењене кад би се — што је врло потребно — за пословође заклада постављали изричито свршени младићи средњих пољопривредних школа, те би тако био огroman напредак у крајевима где оне делују.

Господе, мало нас је да би знали онако, како би право треоало оценити, од колике је важности одлука Краљевске владе односно изјава Господина Министра просвете коју је дао у свом експозеу да се имају отворити две школе за сеоске учитеље, — по будуће унапређење народне привреде на селу на коме би унапређењу радили ти учитељи када дођу до могућности, да стечено знање примене у основној настави у селу.

Од велике би било важности, да је г. Министар пољопривреде донео један привредни план по коме би се у целој држави одредили рејони или боље речено подручја која би се према њиховим положајима, висинама и низинама, воденим талозима, сунчаним данима одредило култивисање јединих индустријских биљки, гајење житарица, памука, пиринча, а који би се одредили за гајење сточарства по врстама и по пасминама.

Овај привредни план би био врло важан, што би се овако сконцентрисана гајења по врстама могла боље по стручњацима усавршавати и добијали би се већи резултати за свако подручје.

Уједно молим г. Министра, да преко својих стручних органа посвети што већу пажњу гајењу босанског коња брдског типа, а поготово у Врбаској бановини да се лиценцирање и кастрирање, прво у право време, а друго, бесплатно по ветеринарима врши, као што то Закон о унапређењу пољопривреде предвиђа.

Потребно би било, да се мало пољопривредне лектире бесплатно подели на село, а ја бих препоручио за наше сељаке Врбаске бановине „Земљорадничкову читанку“ од Николе Вулића, народног учитеља, и „Како треба радити земљу“ од г. Милана Новаковића, помоћника г. Министра пољопривреде, јер су та два дела данас најбоља и најразумљивија за наше сељаке, а нису скупа.

Молим г. Министра да би донео одлуку да се свима дужницима земљорадницима, од којих потражују среске припомоћне закладе а који су врло сиромашног стања, та њихова дуговања отпишу, јер се и онако, без потребе воде по књигама, само се за њих троши време и папир преносећи их из године у годину.

Господо народни посланици, опет и опет морам са овога места да као по струци срески економ који знам и разумем шта значи рад једне Владе која води рачуна о земљораднику и његовој потреби, да похвалим такав рад. Зато и овом приликом благодарим Краљевској влади и Господину Министру пољопривреде нарочито, да је увидео потребу моје бановине и да је нашао пут којим ће се сточари Врбаске бановине најбрже и најлакше привредно потпомоћи а с тиме у неколико ублажити пасивност сточарских срезова. Врбаске бановине уневши у предлог буџета Министарства пољопривреде за 1937/38. годину у партију 788 б 2,000.000.— динара за унапређење овчарства т. ј. оснивања селекционих овчарских станица.

Господо народни посланици, у Врбаској бановини у срезовима: мркоњићградском, кључком, јајачком, гламочком, петровачком, босанско-граховском и бањалучком, данас има близу један милион оваца, од чијег прихода, на вуни, јагањцима, млеку итд. живи и са хлебом кукурузовим на хиљаде породица се храни. Господо, ако ми само по овци на вуни, млеку, јагњету и месу поправимо селекцијом, бољом исхраном и негом само десет динара по глави, то би, господо, износило повећање прихода земљорадницима, односно, тачније речено, сточарима Врбаске бановине ништа мање ни више од 10,000.000.— динара годишње. И мислим да сам доста рекао.

Даље, друга партија у буџету Министарства пољопривреде која носи редни број 788 а позиција I у износу од 1 милион динара помоћи за подизање задружних сушница великог типа др. Стојковића, такођер ће и ова помоћ много допринети за прераду наше шљиве из сировог у суво стање у крајевима који се сматрају шљиварским. Али, како сам рекао да је задругарство скоро у Врбаској бановини непознато што је најжалост мени врло жао, а шљиварских крајева у Врбаској бановини има доста, међу које спада и мој срез, зато молим г. Министра да реч „задружних“ брише, па да се из овога кредита подели помоћ за подизање сушница и појединцима, који су вољни да их уз ову помоћ у својим крајевима подигну.

Господо народни посланици, знам да ће све оно што ја нисам овде изнео, да ће друга господа говорници у својим говорима изнети, па зато ћу бити кратак али ћу ипак споменути, да не би ко мислио да сам заборавио и друге бриге, невоље и потребе сељака мога среза па и бановине, зато молим г. Министра и Краљевску владу, да поради свом силом по питању добровољачком како би се и ово коначно решило и уписало у заслуге Краљевске владе г. др. Милана Стојадиновића.

Како нећу због краткоће времена учествовати у дебати по разделу буџета Министарства социјалне политике и народног здравља а по буџету Министарства грађевина нисам ни учествовао, то молим Краљевску владу и сву господу Министре у чије ресоре спада снабдевање безводних крајева са водом, да овоме питању посвете највећу пажњу целој Врбаској бановини, а особито моме срезу који спада у најбезводније, а сточарски су, па се без воде не може ни замишљати напредно сточарство од чега мој срез живи јербо нећете веровати, господо моја, прошлогодишње суше по 4 дана је бивало да стока није окусила ни капи воде, а мало мање се патила и чељад. Једном приликом довео са минжињера од Хигијенског за-

вода у Бањој Луци у Подгорје и затекао је 20 снаша и девојака са фучијама и бардацима, а 20 коња за плот свезаних гладних и жедних где чекају по 48 часова, док дођу на ред. Али, господо народни посланици, ту се види племенитост тога народа у његовој трпељивости где заједнички сви осећају жеђ а нико не помишља да би пореметио ред, па мислим, кад би то негде у много напреднијим крајевима било, питам вас, господо народни посланици, колико би мртвих глава пало. Зато молим Краљевску владу да одобри што већи кредит и омогући Хигијенском заводу и Техничком одељку Кр. банске управе у Бања Луци, како би се ово становништво, овај добри и племенити народ обезбедио бар са водом, кад нема довољно хлеба.

Како сваке тако и ове године народ мога среза нема хране, или, боље речено, нема кукуруза, и што је најгоре, прошлогодишња суша уништила је летину и исхрана је отежана 100% од прошлогодишње. Народ жели рада и зараде, па молим да се са јавним радовима што пре отпочне како не би дошло до глади. Да напоменем, да мој сељак кад се Богу моли увек спомене и ове речи: „Господо Боже, дај ми вечере, са правдом стечене!“ — Јавни радови то му пружају али му их треба створити.

Ја, господо народни посланици, могу на овом месту јавно рећи да је верска трпељивост у моме срезу невероватно на високом степену како између православних и муслимана, тако и између православних и католика и обратно. Али, господо, и само стање у коме се налазе т. ј. сиромаштво, то је допринело јер брига за кору хлеба не даје им да се међусобно заваде, јер једну исту бригу међу собом имају, а друге све су им споредне. И поред таквог стања у целој срезу влада мир и ред и нико не помишља да на непоштен начин себи прибави оно што нема. А да је ово тачно то је сигурно познато и господи ресорним Министрима из извештаја које им политичке власти подносе. Па према томе отворено могу рећи, да сам у праву за све оно што за њих као народни посланик молим и тражим.

Завршујући свој говор, а што нисам рекао остављајући то другој господи говорницима, изјављујем, да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде и жао ми је, да није двоструко већи, јер потребе наше земље то изискују. (Пљескање и одобравање код већине).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Рећ има народни посланик г. Vojislav Lazić.

Војислав Лазих: Господо народни посланици, када би човек прочитао експозе г. Министра, а кад не би познавао прилике у својој земљи, он би могао да се заведе па да каже, не може ништа бити лепше него бити сељак у Југославији. Тако по експозеу изгледа. Међутим, господо, није тако! Ми знамо каква је ситуација на селу, знамо како наш сељак живи, знамо да он од нашег Министарства пољопривреде не добија ништа за свој пољопривредни напредак. Село ако буде очекивало од Министарства пољопривреде да га оно унапреди, да му оно да правац његовога пољопривреднога живота не би се никада подигло. Наше се село у пољопривредном погледу увек само подизало како је знало и умело. Отац је своју децу учио у пољопривредном раду и онако како су деца од оца

научила и она су тако радила. Мало по мало видећи како се ради у другим крајевима, видећи један од другог у пољопривреди су се сами усавршавали а не озго од државе. Од државе се никад није у пољопривреди ништа успело. Свака се наука може да научи, али наука о земљорадњи не може да се научи, јер није ту у питању да ми научимо и како научимо па да онако вечито и буде. Земљорадња је скопчана не од воље земљорадника, не само од његовог рада, него је скопчана са Божијом вољом.

Могоа је онај који је измислио овај микрофон пред којим ми сад говоримо, измислити и науком усавршити да се преноси говор са једнога краја света на други, да то буде све по истом закону о електрицитету и утврдити сталну његову употребу, али пољопривреда, односно наука о пољопривреди није могла прецизно утврдити којом девином земљу треба узорати, каквим семеном и којом количином по једном истом простору земљишта засејати, па да принос сваке године буде један и исти и по количини и по квалитету, да се научно утврди и да то као стални закон науке остане утврђено колико земља треба да да. То не може да буде јер то не зависи од тога, него зависи од Бога хоће ли бити сушна или кишна година. Господо, прошле године радили су сељаци исто онако као што су радили и ове године. Нису они ове године радили боље а прошле године хрђавије, обе су године радили на један и исти начин, а принос је био толики прошле године да се је хтело поскапати од глади, а ове године има и за извоз. То није постигнуто каквом науком, него Божијом вољом како би ми сељаци рекли. Пољопривреда зависи од године. Када ја то излажем нећу да кажем тиме да не треба ништа радити на научном пољу у пољопривреди. Науку треба усавршавати и радити на томе да се у пољопривреди и на научном пољу што више постигне, али нажалост на томе се слабо ради. Ми имамо као некакву везу између владе и сељака, односно Врховне државне управе и сељака, среске економије. Имамо и среске ветеринаре. То су људи од Министарства пољопривреде делегирани као некакви који треба да помажу земљораднику и његовој пољопривреди. Ако посматрамо рад среских економија ништа они не помажу пољопривреди, они су обични чиновници и њихова се функција сва свела на то да прикупљају статистичке податке, да напишу општини писмо и питају колико има засејане површине и којом културом. По томе писму, општински деловођа сам процени и пошаље економу, а овај сабере све добивене цифре и пошаље Министарству пољопривреде. И ко зна да ли су ти податци тачни, он ни то не зна. Друга његова сврха јесте ако дође какво семе од Министарства или бановине, или ако дође храна у крајеве где нема довољно хране да изда храну народу. То је његов посао. А како га он врши? Врши га на партијски начин. Даје га својим политичким пријатељима. Наши су чиновници данас присталице сваке владе, такав је систем владавине. Економ је у место народни учитељ, само административни чиновник, али поред тога он врши и агитацију за владајућу партију.

Ни ветеринари не дају, господо, ништа. Ветеринар седи у среском месту и од општина прибира податке писменим путем, о кретању заразних болести на стоци у дотичном срезу. Њему општине

писменим путем достављају има ли у општини заразних болести, а он шаље даље својим претпостављеним властима. На томе се завршава његова улога. Међутим, он ништа не предузима да спречи болест, ако је у некој општини има, па ако и оде ко од грађана к њему, да се пожали и да тражи помоћ он слегне раменима и каже, немам кредита. Тако, господо, као што вам је познато, последњих неколико година влада свињска куга, која сатире свиње и људи због тога погубили су огромне капитале. После многобројних запомагања за помоћ, он се некад појави у селу и пелцује свиње, али само у једном ограниченом броју. Дође у село и три до четири домаћина користе се његовим доласком, а кад други затражи, он им каже, нема серума и на томе се сврши, а свиње цркавају и даље а он у срезу седи изговарајући се: немам серума. Ето, такав је рад наших економија и ветеринара. Ти школовани људи који су делегирани селу да му помогну за његов напредак може се рећи ништа не раде. На тај начин, господо, ја сматрам да се у нашој земљи не унапређује сеоска пољопривреда, а у колико се она унапређује и усавршава, она се усавршава, ако сељак запне, и ако Бог да, и то је једини напредак.

Господо, ја ћу сада да пређем на нека излагања г. Министра и да кажем, да ли се ми можемо задовољити са тим излагањима, која је он овде дао.

Г. Министар је хвалио подизање силоса. Свакако корисна ствар, али није нам казао, где ће ти силоси бити подигнути и у којим крајевима, да ли ће ти силоси бити распоређени на више места у разним крајевима наше земље или ће сви бити подигнути само у Банату. Ја ценим и поштујем Банат, али сматрам да ове силосе треба распоредити и на друге крајеве. Г. Министар није нам рекао како ће се експлоатисати ови силоси и којим путем. Како ће у њих доносити сељак храну. Хоће ли само трговац тамо храну доносити коју од сељака купи или ће сељаци доносити непосредно своју храну у силос и на њу повлачити кредит, то није ништа казао и мени се чини да ће се овим силосима користити једино Банатски јевреји.

Господо, Министар каже: Ево још један напредак за нашег земљорадника, створили смо му земљорадничку комору. Ето једне установе, која ће се мало више бринути о сељаку. Ја сам прочитао ту уредбу о коморама, и мени на први поглед изгледа да је већ унапред промашен циљ и да ће од свега тога остати као најважнија одредба за напредак сељака онај установљени овом уредбом коморски прирез. Сељак ће по томе прирезу познати своју комору и по ничему другоме. Састав коморе такав ће бити да сељак од ње неће видети никакве хасне и да ће му од ње остати само коморски прирез.

Господо, да се хтело фактички донети Закон о пољопривредним коморама за добро села и сељака, тај би закон био предат Народној скупштини да га она донесе. Ја жалим, што Влада доноси уредбе са законском снагом и кад треба и кад не треба, и зашто треба и зашто не треба. Донети Уредбу о пољопривредним коморама па је прогласити за Закон, није била никаква потреба, јер то није било толико журно и актуелно да се је морало доносити на врат на нос.

У Краљевини Југославији постоји Народна скупштина за коју се каже да је вечито на окупу

иако није, па је тај Закон о пољопривредним коморама требало изнети на решење пред Скупштину, да ми сви дамо своје мисли, да унесемо своје осећаје и искуство из практичног живота и све, што би ту требало, па да онда имамо такве земљорадничке коморе, које би могле сељаку нешто да помогну, а не да се рад тих комора заврши са коморским прирезом.

Такав је био случај и са Уредбом за раздужење земљорадника. Влада је сама радила ту Уредбу па ето сада мора да предлаже њезине измене. Међутим да је Влада изнела ту Уредбу пред Народну скупштину, и да је Скупштина о томе решавала, друкчије би ствар стајала са том Уредбом. А овако још Уредба није у примени ни ступила на снагу, а већ јој се сад померају рокови. Зашто? Зато, што су је писали људи, који нису познавали ни село ни сељака, нити су промислили, како ће се моћи применити, па су оставили кратке рокове, у којима није могло ништа да се уради, па се сад зато тражи помирење. (Сретен Кузљевић: Море, Војо, главно да ми сељаци више ништа не плаћамо!)

Али опет и у овом предлогу за измене рокова опет се појављује погрешка од стране Владе јер се не тражи промена једнога врло важног рока, који је погрешно Уредбом предвиђен, а то је рок прве отплате. Тај рок по Уредби је 15 новембар 1936 год. Тај рок је прошао, а ниједан завод, и ниједна задруга, па ни Аграрна банка није свршила ниједан обрачун и нема изгледа да ће се то скоро свршити. И тако ће се десити да ће дужници једновремено и у једном моменту имати, тј. бити дужни да плате две или три отплате; а они то неће моћи да плате.

Ја мислим да кад Краљевска влада већ подноси амандман за померање рокова, да је требало померити и овај рок тако да он буде на јесен, кад се буду извршивали сви обрачуни, те да би се онда могло приступити и редовном извршивању Уредбе, када и сељак може бити у могућности да нешто новаца спреми. Ја сам се изјаснио неколико пута до сада о тој Уредби и казао да овом Уредбом сељаку није ништа поможено. Зашто? Зато што није извршено брисање трошкова који су и приватна лица и банке нагомилале својим дужницима, затим што се рачуна каматна стопа и на суму која је избрисана и најзад што дужници Аграрне банке неће осетити апсолутно никакво смањење, јер је смањење предвиђено свега 25% и то ако банка хоће она ће то смањење извршити а ако неће не мора. Па и ако га изврши оно ће бити у тако минималном износу тако да се то у књижици дужниковој неће ни осетити, јер су то велика задужења од преко 20.000, 25.000 дин. а има их која иду и на стотину хиљада динара па кад се дода неплаћена до сад камата, дуг ће бити већи а не мањи. (Један глас: Тако је, Војо).

Господо, г. Министар је изјавио да се сејање шећерне репе мора ограничити само на онолико колико фабрике шећера буду могле прерадити и за колико оне буду дале дозволу. Ја мислим да и ту наше Министарство, које је дужно да се стара о пољској производњи, није дало никакве резултате. Трбало је смањити цене шећеру и онда би се двоструко добило; шећер би се више трошио а држава би у самој потрошњи шећера добила више а земљорадник би сејао више шећерне репе и више би се користио. Међутим у погледу сејања ше-

ћерне репе и у погледу снабдевања народа шећером дотерао је картел шећерних фабрика до тога да он то двоструко искоришћује, прво искоришћује сељака јер прописује цену по којој ће да купи репу, и друго искоришћује широке потрошачке масе продајући шећер по високој цени. На овај начин фабрике шећера добивају потпуну експлоатацију по својој вољи и за куповину шећерне репе и за продају шећера.

Господо, г. Министар је о задругарству врло мало говорио. Он је само казао да је Влада помогла задругарство: санирала је један савез, санирала је други савез итд. Али ништа опширније и идеолошки о нашем задругарству нисмо чули од њега. Ја сматрам да је ова Влада нашем задругарству врло мало пажње поклонила. Е сад, господо, зашто је то? Зна се зашто? Не жели се да се задругарство развија, а, господо, наше је задругарство у тешким приликама. Наше задругарство преживљује тешке дане, и то прво зато што га је криза урнисала, јер криза је донела како свима другим установама и свима редовима велике потресе, криза је тако исто донела велике потресе и нашем задругарству. И бацање малих мрвица да задругарство од тих малих мрвица живи то је само толико мало тек колико да задругарство сасвим не угине, али оно нема напретка. Сад долази још једна ствар која руши наше задругарство. У наше задругарство се увукло партизанство и сада то партизанство, обучено у разне савезе, ствара своје задруге само да би партијски вођа био вођа тога задругарства. (Одобравање). Задружни закон повлачи се, господо, у Скупштини толико дуго времена али се не доноси. Зашто се не доноси? Има разлога, јер овај Закон овакав какав је предложен, он баш жели да санкционише то партизанско разривање и рушење задругарства. Ми имамо, господо, и дивљих савеза и дивљих задруга, имамо савеза који не подлежу ничијој контроли, имамо савеза који нико и никада не прегледа.

Њих не прегледа ни Министарство пољопривреде нити који други савез има право да се меша. Ја морам да изнесем неколико таквих случајева који су ми достављени и сматрам за дужност да их изнесем за то да г. Министар чује, па ако сматра за потребно нека он изврши контролу над тим самозваним савезима. Савез г. Љотића никад није прегледан. Никома није он дозволио контролу, а говорило се много о томе савезу. Говорило се да се узимају од задруга чланица тога Савеза услужне менице и да се оне шаљу некуда и увек је задруга у опасности да плати ту меницу, а Задруга није добила на ту меницу ни пет пара. На тај начин се задруга учи неправилности још у почетку својег рада. То није задругарски посао, то је одмах трговачки посао. Кажу да је народни посланик и члан странке Ј. Р. З. г. Бранко Тодоровић основао један савез задруга у Вардарској бановини са циљем да набавља испаше, да је он добио за овај Савез од Министарства пољопривреде све државне пашњаке у тој бановини под закуп по минималној цени, али да те испаше које је за Задруге добио, он искоришћује лично за себе, а да Задруга уопште и нема. Ја мислим да задругарство не сме да се искоришћује у личну трговину, јер ако се задругарство овако искоришћује и под видом задругарства врше недозвољене радње за личну добит онда ће такав рад задругарство да упропасти. У задругарству се мора поставити ред,

такав да народ осети да је ту заиста правилан рад и да он сме поверити и себе и своју имовину за другарству.

Сад хоћу, господо, да скренем пажњу г. Министру на домаћичке школе. Наш женски сељачки свет најмање је културно образован. Наше домаћичке на селу доста су заостале. Ту је потребна наука. Ту се може наука у пуној мери применити, која ће нас научити како ћемо уредити живот у нашој кући, како ће се искористити оно што нам је Бог дао. Потребно је поучити нашу женску чело. Њима наука до сад није дала ништа. Она су остављена да раде онако како су од својих мајки научила. Домаћичке школе имају успеха, али наша Влада сматра да то није важан посао. Ја мислим да ту треба посветити већу пажњу него што је до сад чињено.

О аграрној реформи неколико речи. Она је била започета у нашој земљи, али није довршена. Како је који Министар долазио увек је радио како је хтео. Један је схватио овако, а други је схватио онако. Аграрна реформа како је рађена, рађена је на парче. Давато је земљиште, па је после одузимано. Дешавало се да је једно имање данас под аграрном реформом, а сутра није. Дешавало се да је људима давато земљиште, а после одузимано. Ја имам једно писмо у рукама које тврди да је била одузета земља од манастира Раковца, у Срему код Ирига и подељена добровољцима. Они су се на земљу населили пре десет година, куће подигли и земљу обрађивали, неки су на тој земљи и винограде подигли, а сад им се та земља одузима и враћа манастиру. Од шесет насељеника на имању остало је њих четрнаест а други су уклоњени. Ја не могу да разумем овакав рад. Ти су људи сада добили решења да морају да се селе с тога земљишта. Или је раније учињена грешка у томе што је од манастира погрешно одузета земља, или је неки утицајни човек код ове Владе успео да протекцијом манастир добије ову земљу натраг потпуно незаконитим путем, а да се добровољци збаци. Људи немају сада никаквих средстава за живот, остају и без имања и без кућа и незнају куда ће. Овакав је рад за сваку осуду. Ја тражим од господина Министра да ову ствар извиди и поправи. Ова Влада нарочито кочи извођење аграрне реформе. Доказ је за то панчевачки рит, који се не раздељује никоме. Он је подељен у велике парцеле, и тако велике издају се под закуп. Закупци великих парцела подеље закупљене парцеле на мање, па их они издају другима под закуп. Зар је то извођење аграрне реформе? Ми смо земљорадничка земља и не смемо допустити да имамо земљораднике без земље, јер је то велика опасност за опстанак народа.

Господо у нашој земљи долази прираштај. Браћа се деле, и деобама наследника и задругара земљиште се смањује. Сељак постаје економски слаб. Па када већ исецка парцеле у толикој мери да не могу да остану 3 до 4 брата на томе земљишту често пута по двојица од њих одлазе у варош ради зараде, иду на занат али ни заната нема и зато отуда настаје незапосленост и ми данас имамо у селу читаву трећину незапосленог сељачког народа. О томе се мора водити рачуна. С једне стране незапослени народ а с друге стране велики поседе и земљиште које није подељено. Ето то је слика како ова Влада изводи аграрну реформу.

Господо народни посланици, да вас не би даље замарао пошто је хвала Богу време поодмакло него нам сво и зора пристиже, Влада наша није дала Народној скупштини да ради када треба него сада на врат на нос притисла да добије буџет и натерала Народну скупштину да и мимо закона и мимо Пословника ради и дању и ноћу, да буџет решава један ограничен број посланика, ја ћу завршити говор са изјавом да је политика Министарства пољопривреде рђава, да се на селу не осећа ништа другог него да је све још горе, на селу је све мањи број волова а све већи број крива које вуку кола и које се хватају у плуг и чак почело је и то да један сељак има једну и други другу краву па их хватају заједно и ору за две куће, то је доказ да се не напредује него напротив да се назадуде и зато ћу гласати против овога буџета. (Одобравање и плескање на левици).

Polpretsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. др. Mirko Kosić. (Glasovi: Nije tu!) Pošto г. Kosić nije prisutan, to se po Poslovníku smatra da је odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik г. Milan Badžak.

Милан Баџак: Господо народни посланици, Краљевска влада г. др. Милана Стојадиновића у својој познатој декларацији датој у Народној скупштини 4 јула 1935 године повукла је два главна момента, два главна обележја. С једне стране стишавање заоштрене страсти у земљи, сређивање политичких прилика и сређивање свих односа које су прошле Владе и режими оставили. С друге стране сређивање економских и привредних прилика.

Приликом буџетске дебате у овом нашем Дому чини ми се да је много већа пажња поклоњена политичким питањима, него економским, те стога дозволите ми, господо народни посланици, а с обзиром на краткоћу времена да се данас осврнем само на њен економски део.

Краљевска влада г. др. Милана Стојадиновића у својој декларацији рекла је „у економској и финансијској политици наставиће се последњих месеци ново-започети правац: нарочито старање о земљораднику, равнотежа у државном буџету, чување вредности народног новца, пореске повластице за све слојеве народне, оживљење целокупне привредне радиности итд.“

Краљевска влада нарочито је подвукла у својој декларацији старање о земљораднику. И збиља, ово старање о нашем пољопривреднику, нарочито земљораднику не само да је потребно, већ је и на своме месту.

Наша је земља изразито аграрна са преко 80% сељака-пољопривредника. Основ и темељ целокупне привредне делатности и нашег националног богатства у главном почива и оснива се на пољопривредној и сточарској производњи. Село и пољопривреда су главни чиниоци нашег економског напретка. Без напредног села и просвећеног сељака не да се ни замислити ни општи напредак целокупне наше привреде и наше економске и земалске безбедности и независности.

Према свом географском положају, климатским и другим природним условима наша земља ужива особено повољне услове као ретко која земља у Европи. Под нашим поднебљем успева: кукуруз, жито, памук, пиринач, дуван, лимун, маслина, поморанџа, грожђе, кестен, бадем-дрво најразноврснијих врста и т. д. Без мало ни једна

земља није од природе тако обилно обдарена као наша где са малим изузетком успевају врло успешно најразличитије културе па делом и тропске. Не мање лоше стање видимо и у сточарској производњи. Код нас се успешно гаје коњи, где имамо нониус и липицанер, две расе светског гласа. Затим брдски босански „токмак“ чувен са своје издржљивости, жилавости дурашности и отпорности, што га чини незаменљивим за потребе извесне службе у земаљској одбрани поред енглеског пунокрвњака и полукрвњака и т. д. У свињарству имамо нашу шумадинку и монголицу, свињу светског гласа, због своје необично развијене особине производње, одличне сланине и масти у највећем проценту. У говедарству, поред неколико страних раса које одлично успевају имамо и својих домаћих сојева одличних привредничких подобности на чијем се усавршавању мора озбиљно радити. У овчарству, козарству и живинарству и ту смо такође обилно обдарени. На послетку поред предњих врста стоке, сточарство броји још и магарце, мазге, биволе па и камиле.

У изразито аграрној земљи као што је наша карактеристика наше пољопривреде и пољопривредних газдинстава јесте ситно поседништво. Као ситно поседничка, већи део наших газдинстава одликује се и разноликошћу култура, где су биљна и сточна производња тесно везане једна с другом и где једна другу условљава.

У једној тако изразито аграрној сељачкој земљи сасвим је разумљиво што је данашња Влада г. др. Стојадиновића својим доласком на челу државе своју прву и највећу пажњу управила првенствено привредним питањима, а посебице питањима аграрне политике и нашег сељаштва. У томе правцу више него и једна друга влада, Влада др. Стојадиновића показала је највећу активност, ужурбан рад, чији позитивни резултати нису изостали.

Напомињући овде најзначајније и врло важне моменте општег привредног програма данашње Владе, о којима је током ове обилне и документоване буџетске дебате било довољно речи, допустите ми, господо посланици, да се ограничим на рад самог Министарства пољопривреде чији је буџет данас на дневном реду.

После два далекосежна и врло значајна закона: о раздужењу земљорадника и пољопривредних комора, којима је с једне стране питање сељачких дугова упућено у завршну фазу, те следствено томе решено је и питање даљег кредитирања сељака и пољопривреде, и с друге стране остварена давнашња жеља нашега села и земљорадника да се организује у своје сопствене професионалне организације које ће у будућности претстављати врло важне факторе унапређења и подизања села и пољопривреде — после ова два закона нашој привреди ударени су нови темељи и дате нове лепше далекосежније перспективе будућег просперитета.

За овим је, а у жељи да се једном дође до једног програмског и систематског рада на унапређењу биљне и сточне производње одржан низ врло корисних конференција које су имале за циљ да расветле многа важна питања и да се створи један утврђен програм рада по свима питањима ресора Министарства пољопривреде. И већ одмах и ако са врло скромним, да не кажемо мизерно малим буџетским средствима, видимо да данашња Влада приступила преко свог Министра пољопривреде решавању једног по једног питања.

Питање житних силага је једно врло значајно питање и оно је решено. Нашој житарској производњи и уновчавању жита ударени су нови темељи. Сељак неће имати више потребе да своје жито продаје у невреме и по ниским ценама. Путем задружне организованости њему ће се дати могућност не само знатно повољнијег уновчавања, већ и да сву добит он сам добија. Решењем овога питања у вези са решењем питања производње и растурања селекционисаног семена у народ само у овој години раздвојено је у Вардарској и Дунавској бановини преко два милиона килограма селекционисане озиме пшенице, која је већ засејана. Квалитет жита за извоз знатно ће се побољшати а с тим олакшаће се и прођа и пласирање нашег жита на иностраним тржиштима.

Установљењем воћарског института, односно опитне воћарске станице у Горажди, те огледне станице за јужне културе у Стоцу крај Бара, затим приступању подизања читаве мреже сушница видимо да је и воћарској а специјално шљиварској индустрији посвећена довољна пажња.

Постигнутим споразумом између Министарства пољопривреде и Министарства финансија по питању што рационалнијег искоришћавања нашег највећег државног добра Беље са Тополицом решено је и питање производње селекционог семена и одличне стоке за приплод за раздавање у народ. Од коликог је значаја ово питање није потребно нарочито истицати кад се има на уму да се успешна селекција биља и стоке и њихово размножавање не да ни замислити ако се селекција и размножавање не изведе на огромним површинама, односно на врло великом броју стоке. Државно имање Беље са свима својим садањим мртвим и живим инвентаром и са својих преко 100.000 хектара земљишта најидеалније је место за један овако опсежан и обиман рад. Пожељно је да се ово имање временом сасвим препусти ресору Министарства пољопривреде које је најкомпетентније његово рационално и успешно искоришћавање за земаљске потребе биљне и сточне производње. Без нарочитих и великих инвестиција оно пружа највеће могућности за стварање многобројних тако потребних институција за подизање наше пољопривреде и сточарства.

Установљавањем и другог ветеринарског факултета у земљи, нашој је земљи осигуран довољан број тако потребног кадра стручних људи за чување здравља и лечење наше стоке. Пожељно је да у скорој будућности видимо и стриктну примену Закона о унапређењу сточарства. А нарочито оне одредбе, која говори о давању серума, вакцина и лекова за стоку сточарима по цени коштања. Јефтиним лековима у нашем сточарству отклонио би се главни камен спотицања и свакогодишње би се нашем сељаку спасли тешки милиони, који се данас приносе на жртвеник неумитне косе угињавања стоке и живине. Ако се, поред предњег, потпомогне и сточарско задругарство које, да би отклонило сувише скупу државну ветеринарску службу, уводи само своју сопствену ветеринарску службу, нашем сточарству заиста би се врло много помогло.

Стварањем овчарског института који већ током ове године треба да отпочне са својим корисним радом, те предвиђеном новом позицијом од два милиона динара у циљу подизања овчарства, први пут по рату овој важној грани сточарства и

земаљске одбране поклоњена је заслужена пажња. Стварањем бројних селекционих овчарских станица, те потпомагањем развоја овчарског задругарства, овчарство ће у скорој будућности осетити осетан напредак. Од коликог је значаја рад на подизању овчарства није потребно нарочито доказивати, кад се зна колику улогу има вуна за земаљску одбрану и кад се зна да је овца пратиоц и често једина стока сиромашног сељака наших пасивних крајева. Са унапређењем нашег сопственог овчарства и са поправком квалитета вуне за потребе наше индустрије спречиће се и не мали одлив здраве валуте у иностранство за свакогодишњи увоз огромних количина вуне бољих квалитета.

Коњарству, које поред великог значаја по саму пољопривреду, има и особен значај по земаљску одбрану, видимо да је данашња Влада поклонила врло интензивну пажњу. Рад у овом правцу далеко је од тога да је постигао жељене резултате, јер од 1,550.776 коња колико је било пре рата данас имамо 1,200.000 комада. Први пут после рата видимо, да се енергично стало на пут несметаном извозу најбољих грла за приплод у иностранство. Поред реорганизације постојећих ергела, и њиховом оспособљавању за будућу што јачу и интензивнију продукцију пепинијерског грла (кобила и пастува) за приплод први пут после рата обраћена је озбиљна пажња народном коњарству. Потписивањем најбољих народних кобила за приплод, те раздељивањем награда најистакнутијим сточарима дат је нов и врло јак импулс знатно интензивнијем гајењу коња. Импортом 14 одличних хладнокрвних пастува учињено је да се овај сој коња знатно побољша, да се освежи крв и подигне воља за што интензивнијим гајењем коња тежега типа у нашим северним крајевима. Откупљивањем најбољих грла за приплод од народа нарочито у брдским нашим крајевима, потстакнут је интерес сточара тих крајева за јачим одгајивањем нашег одличног брдског коња званог „токмак“ тако корисног по нашу земаљску одбрану и наше земаљско сточарство. На селекцији и побољшању овог тако значајног соја коња обраћена је пажња већ пре неколико година када је у Севојни код Сарајева основана и једна специјална станица за селекцију и размножавање овог соја коња.

Редовним лиценцирањем мушких грла, те свакогодишњим откупљивањем и раздеома у народ великог броја бикова за приплод говедарству се поклања особена пажња. С једне стране овом мером, а с друге приређивањем малих локалних сесоских изложба и премирања задружне стоке у вези са обилним помоћима, које је данашња Влада током последње две године пружала задружним организацијама код импортирања знатног броја одличне стоке за приплод из Швајцарске, видимо да наше говедарство напредује како у квалитативном, тако и у квантитативном погледу. Истина у овом правцу претстоји још врло велики и опсежан рад. Међутим, колики је интерес наших пољопривредника за бољим говедарством најбоље нам илуструје чињеница да су приватници и приватне организације плаћали за поједина импортирана грла 10, 15 па и 20.000 динара по једном грлу.

Али говедарству се није поклањала пажња само са те стране. Иако истинита нешто доцкан, први пут после две деценије по рату, званично је поклоњена пажња и нашим домаћим сојевима гове-

ди. У ту сврху, а према донетим закључцима конференције за унапређење говедарства, основане су говедарске селекцијске станице за селекцију домаћих сојева говеди и то: у Битољу, Приштини, Пећи, Бутмиру, Ливну, Севојни и Душановцу крај Скопља. И само после годину дана рада ових станица видимо задовољавајуће резултате и ускоро можемо очекивати да ће ове станице сваке године лиферовати већи број одличног материјала за приплод који ће несумњиво допринети побољшању наше домаће буше.

Обилним помоћима сточарским савезима у циљу увођења у живот западног књиговодства, те извођења премирања и селекција задружне стоке, сточарска политика по први пут после рата улази у фазу једног програмског и систематског планског рада. Овај ће се рад још више активирати установљењем државних матичних књига, у коју је сврху наше скромно Министарство пољопривреде предвидело још скромнију своту за наредну годину од свега 150.000 динара. Пожељно је да се у вези са установљењем државних матичних књига образује при Министарству пољопривреде један посебан Сточарски савез од државних и бановинских стручњака као и претставника већих сточарских савеза, који би на својим свакогодишњим мартовским састанцима, дакле увек пре ступања новог буџета утврђивао програм рада за текућу годину и решавао сва актуелна питања у вези са програмским радом на унапређењу сточарства. Морам нагласити да организована производња и систематски рад на подизању сточарства не може се ни замислити без успостављања једног извесног реда и без вођења матичног књиговодства. Установљењем матичних књига води се тачна евидениција раћања и порекла стоке и кад се томе дода још и премирање стоке, како би се у матичне књиге поред родословља уносиле и оцене и за поједина грла, даје се могућност да се издвајају најодличнија грла за приплод и да се она што дуже и што рационалније искоришћују, што до сад није био случај.

Живинарству, тој врло важној ситној грани сточарства, која у извозном билансу стално и сваке године после рата долази, после дрварске индустрије и то своје прво место испред свих осталих грана сточарства чврсто држи, дата је прва државна селекциона живинарска станица у Карађорђеву. Поред специјалних бановинских живинарских станица у Високом крај Сарајева и у Нишу, те при пољопривредним школама, пожељно је да се број тих станица још више увећа, а да се помишља и на оснивање једне посебне живинарске школе, која би пружила потребно знање из ове тако значајне гране сточарске производње. Нарочиту пажњу требало би посветити задружним организацијама у циљу организовања производње уз упоредну организацију уновчавања и пласирања живине и живинарских производа. Садашњим буџетом предвиђена свота од 150.000 динара за подизање живинарства толико је мала, да ће се једва десети део од предвиђеног програма моћи да изведе. Али да би настојања на унапређењу сеоског земаљског живинарства уродила што бољим успехом, пожељно је да се првенствена пажња поклони подизању хигијенских живинарника на селу, који претстављају предуслов за сваки рационалнији рад у живинарству,

Скромна предвиђена буџетска свота цигло од 150.000 динара за подизање пчеларства омогућиће бар толико, да се у народ убади што већи број кошница са покретним саћем што ће несумњиво допринети да наш ситни човек, сељак, радник и чиновник од екстензивног слабо рентабилног пчеларства пређе на интензивно рационално и корисно пчеларење. Ово ће у толико лакше успети, ако се поред тога поклони већа пажња и помоћ пчеларским приватним организацијама.

Рибарство ће доношењем јединственог закона за целу земљу без сваке сумње ући у нову фазу програмског рада, од чега ће видети користи наш иначе сиромашни рибарски свет.

Напоследку решењем питања свиларства, те индустријализацијом државних фабрика свиле зауставиће се огроман увоз свилених тканина зашто су у иностранство свакогодишње одлазиле огромне суме здраве валуте из наше земље а свиларству дати нов полет.

Како наше сточарство, поред тога, што и у врло знатној мери служи и земаљској одбрани, узима једно веома видно место у нашој националној економији, оно претставља такођер једно огромно врело нашег националног богатства. Од око 50 милијарди динара, колико се цени да износи наше национално богатство, на сточарство и сточарску производњу отпада више од једне петине или око 10 милијарди динара. Сточарство је, према томе, један важан и значајан чинилац нашег привредног живота. Кад се уз то узме у обзир и значај сточарства по земаљску одбрану, те тесну узрочну везу сточарства са ратарством, где напредно сточарство условљава напредно ратарство и обратно, онда је сасвим разумљиво што се подизању сточарства мора поклањати посебна пажња и брига.

Законом о унапређењу сточарства видимо, да се у главне сва званична настојања у циљу унапређења сточарства ослањају на приватну иницијативу. Другим речима, земаљско унапређење сточарства у главном има да иде преко приватних сточарских организација. Све званичне мере које се предузимају, најрационалније ће се извести ако постоји тесна сарадња приватне и званичне иницијативе. Подизање земаљског сточарства условљено је општим заједничким мерама, т. ј. организованој производњи, што је једино могуће провести путем сточарског задругарства и сточарских организација. Ова чињеница посебно је истакнута Законом о унапређењу сточарства и ми можемо само поздравити одлично разумевање данашње Владе, а нарочито њеног Министра пољопривреде г. Станковића, што толику пажњу поклања специјално сточарском задругарству. Важност сточарског задругарства по унапређење сточарства сама собом је истакнута и обележена у народу прошлоргодишњим малим сеоским изложбицама и премирањима задружне стоке — напомињемо, да се овај посао једино у Дравској бановини систематски проводио.

Овим смотрама задружне стоке поред селекције, одабирања стоке за приплод, пружања стручних корисних поука народу, постављен је један нов правац, правац програмског, организованог и систематског рада на пољу подизања земаљског сточарства. По први пут од после рата поведена је озбиљна брига и контрола скупочене импортиране одличне стоке за приплод и њиховог потомства. Задружним путем уз тесну сарадњу са

Министарством пољопривреде и банских управа приступљено је програмском и систематском раду, повело се рачуна о сваком добром грлу за приплод, а деобом награда на лицу места одличним сточарима и јавним похвалама успешног рада, дат је нов полет сточарском задругарству.

Ранијом праксом раздавањем мушких приплодних грла за приплод у народ, без обзира да ли ће грло доћи у задругу или у приватне руке, видело се да се није постигао жељени успех. Многа врло скупочена грла често су пропадала, и после годину дана држања, а да од себе нису оставила ни једну десетину потомака. Пракса скупа и са никаквим или безначајним резултатима. Задружним радом напротив сва скупочена грла се искоришћавају до максимума и резултати коришћења нису појединачни, него општи и заједнички. У сточарској производњи види се један систематски, озбиљан и смишљен програмски рад. Задружним делањем успоставља се један извесан ред и организованост производње. Успех овога рада није изостао, што нам најбоље показују велике сточарске изложбе у Новом Салу, Младеновцу, Загребу и другим местима. Из године у годину на овим се изложбама видно осећа успешно деловање и значај организоване производње путем сточарског задругарства.

Међутим, нека ми је дозвољено да поред предњег учиним и једну врло важну примедбу. Врло је лепо, похвално и корисно, што у последње време видимо нагли пораст сточарских задруга. Али уколико је с једне стране пораст сточарских задруга користан, утолико је с друге стране за жаљење појава великог броја Савеза сточарских задруга! А ево зашто. Познато је да је наша агрономска струка млада. Она као таква оскудева не само у агрономима, већ нарочито у агрономима сточарским специјалистима, према томе наша агрономска струка нема довољан број стручњака ни за један честити већи сточарски савез, а камо ли за неких близу десетак савеза колико их има само у Дунавској бановини. Овом цепкању и слабљењу сточарског задругарства треба једном енергично стати на пут, то захтевају интереси земаљског општег сточарства. Груписање свих сточарских задруга у један велики моћни сточарски савез не само да би се знатно смањиле режије, већ би се и створила знатна већа могућност интензивнијег и бољег рада.

Напоследку, пожељно је да Министарство пољопривреде и банске управе постојећим јаким сточарским савезима осигурају стручну радну снагу на тај начин, што би од својих стручњака делегирала потребан број својих чиновника на рад у поједине сточарске савезе. Али подвлачим само у веће и искључиво чисте сточарске савезе. То би у још већој мери омогућило да бановине и Министарство успешно проводе свој програм подизања земаљског сточарства. То би дало могућност и још тешњој корисној сарадњи приватне и званичне иницијативе на једном истом пољу — организације производње и подизања народног сточарства. У осталом ову сарадњу предвиђа и Закон о унапређењу сточарства, који једном својом одредбом предвиђа да је држава дужна да сточарском задругарству пружи потребну стручну радну снагу. Да је ово посве оправдано не треба даљих доказа, до да у свима напредним сточарским земљама оваква пракса већ давно постоји.

С друге стране Министарство пољопривреде и бановине, и ако са скромним средствима треба да настану, да се при постојећим школама државним и самоуправним установама и имањима заснују, односно организују и реорганизују сточарске селекцијске станице. Успоставити што чешћи и тешњи контакт једних са другима. Избацити из праксе да се са државних и бановинских имања и установа продаје само оно, што је шкартирано, већ путем јавног надметања само оно што је најбоље и најкласније за приплод.

Кад се узме у обзир све напред изнешено и кад се томе дода да сточарство служи као врло национална прерађивачка индустрија за многе биљне производње у знатно скупценије производе као што је: месо, млеко, вуна, кожа, маст, сланина итд., онда је сасвим разумљиво што је за унапређење сточарства потребан један плански и систематски рад. Како је сточарство условљено и већом просвећеношћу самога, сточара, то би у народ требало што чешће слати сточарске стручњаке да на лицу места и уз очигледна средства држе и пружају поуке народу. Истовремено требало би сваке године слати већи број агронома у иностранство ради специјализације из ове тако важне гране пољопривредне делатности.

Напослетку у циљу познавања страних пијаца и прилика, давања обавештења о свима питањима биљне и сточне производње те проналажења нових и проширивања постојећих тржишта за наше земаљске производе, при посланствима најважнијих увозничких земаља за наше земаљске производе установити пољопривредне аташе у које су впутили најбоље стручњаке. И за ову меру не треба великих доказа, јер пре нас су све земље готово то учиниле, и при својим посланствима имају не само пољопривредне већ и трговачке аташе. (Одобравање и пљескање код већине).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. dr. Dragoljub Jevremović. (Glasovi: Nije tu!) Pošto g. dr. Dragoljub Jevremović nije tu, to smatram da je odustao od reči.

Reč ima narodni poslanik g. Milan Kurilić.

Милан Курилић: Господо народни посланици, како у овај ресор спада и питање поделе земље добровољцима и ја ћу само летимичним прегледом да обухватим и ово питање јер изгледа да ће добровољци и помријети а њихово питање неће бити решено. Ја имам и личних обавеза према томе питању, јер сам за време рата организовао три хиљаде добровољаца. Добио сам писмо од добровољца Шаковића, у коме ме пита: где га воде и што му се право не регулисава.

Питање добровољаца је једна наша морална обавеза јер су то све људи који су добровољно учествовали у светском рату. Иста ствар је и са инвалидима. Овде је се преко 50 говорника дотичало питања инвалида. Неправде се добровољцима чине и у погледу квалификација. Имали смо случајева да једног који је изгубио око и ногу да га не сматрају добровољцем борцем јер се није јавно на време. Кад сам ја ове случајеве изнео г. Министру војном он је био запрепашћен и рекао ми је да радим на томе, а ми ћемо бити благодарним ако нас у конкретним случајевима у том погледу задовоље.

У Сарајеву постоји код музеја сарајевског фитопатолошки завод. То је једна од најкорисни-

јих институција коју има наша земља. У њему смо имали једног стручњака др. Протића. Сада у њему ради инжињер Јово Поповић, један од најспремнијих наших људи за тај посао. И за време ослобођења имао је тај институт посуде од платине, имао све што му је требало, а међутим данас овој институцији не посвећује се довољна пажња. Међутим је иста као насушни хљеб потребна. Министарство пољопривреде требало би у споразуму са Управом монопола да овакву институцију оснује у Херцеговини. Јер, кад је филоксера почела да хара винограде и кад је исте требало обнављати на американској подлози, прва је ствар била испитати земљишта где и која подлога одговара. Много се грешило и извржавани су људи неприликама тако, да је посађену подлогу, односно читав виноград морао се vadити па на ново садити. Колике су штете нанешене може се оценити.

Доња Херцеговина као створена је за рано воће. Енергични, спремни и пожртвовани економци уз потпору Министарства пољопривреде могу чуда да направе; у том очекујем плански корак од стране г. Министра пољопривреде, а у споразуму са Соколским четама које у том правцу благотворно раде.

Мала Србија пре рата имала је један систем окружних и среских економа. Колико је тај систем био добар то се најбоље показује данас где у тим деловима предратне Србије имају и најбоље врсте воћа које и квалитативно и квантитативно дају највећи принос. Ти срески и окружни економци показивали су људима како се ради, а данас ми имамо економце који ни о чему другом не воде бригу него како ће првога да приме плату, а за друго им ништа није стало, нити ма о чему другом воде рачуна разуме се, част изузетцима.

Моје место Столац важи према обсервацијама које су вршене пре рата, према својој клими као место које из године у годину има климу као Тангер у Африци, тако да би и ту могло да успева рано воће, поврће и цвеће. Ми дајемо милионе за цвеће Италији које све може код нас да успева. То је један најважнији проблем на који желим да скренем пажњу г. Министру привреде, на питање цвећарства. Ту треба учинити само мало напора, треба неколико сеоских младића послати у јужне земље Италију и Јужну Француску, да се науче обрађивати каранфил, ружу, катмер, па по њиховом повратку да се смишљено отопичне са гајењем цвећа — разуме се омогућивши им почетне направе сретства. Од тога би се после могле велике користи да извлече. Код нас у Јужној Херцеговини око Стоца, Требиња, Љубушког и Мостара, — да не говорим о другим крајевима него само о ужој околици мојој — ми имамо толико смокава да се бацају и да их једу свиње. Министарство пољопривреде покушавало је да се тамо побољша наше јужно воће, али то је рађено нерационално тако да је остало без резултата. У Мостару приватна иницијатива толико је данас успела да је у погледу поврћа и раног воћа учинила такав замах да је то за похвалу. Али све то није довољно без иницијативе Министарства пољопривреде. И Херцеговина неће бити пасивни крај ако се у том погледу иде до краја. Ово нарочито напомињем, господо, кад се говори да има нека помоћ Класне лутрије од 35 милиона динара. Ми за њу и не знамо нити осећамо — те би ред био да и нас сунце огреје и

ону сиротињу тамо. Али ја нарочито молим г. Министра због овог цвећарства и повртарства јер то неће захтевати велике жртве па да се бар ту учини колико се може. Како је зора, а има много говорника, ја ћу са овим, господо, завршити свој говор. (Пљескање на левици).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Ima reč narodni poslanik g. Vaslij Kostić.

Васиљ Костић: Господо народни посланици, ја много жалим што смо ми принуђени да о једном од најважнијих буџета, о буџету Министарства пољопривреде разговарамо и да га разгледамо тако доцкан и пред тако мало људи. Ја мислим да је то кривица с једне стране до Владе, а с друге стране и до наших другова, који о ситним стварима као што је питање повреде Пословника разговарају на дугачко и на широко и ми по целе сате проводимо ту слушајући разговоре о Пословнику, а најважније работе остављамо да решавамо доцкан у ноћ. Ми треба да испунимо своју дужност и да разгледамо буџет Министарства пољопривреде.

Господо, у овом Министарству пољопривреде било је речи о сточарству и о оном радном свету који се занима искључиво са стоком. Ја сам из оног краја у коме је сточарство највише развијено и због тога ћу највећи део свога говора употребити да изнесем потребе сточарства.

Министарство пољопривреде требало би да у овим сточарским крајевима успостави расплодне станице макар на 20 км. како би се побољшала пастмина тамошње стоке. То не може да постигне човек сам, а задруге су слабе. Зато би Министарство требало да притекне у помоћ народу. Исто тако требало би да се постави по један марвени лекар, који би стоку чувао од заразе. Ми, који смо толико удаљени, једва смо успели да створимо задруге. Ипак смо били у стању да сазидамо једну здравствену задругу и да одвојимо толико да можемо да платимо лекара. Кад би имали сретстава, ми би набавили и марвеног лекара, али нисмо у стању, па стога молимо Министарство да нас у томе помогне.

Господо народни посланици, код нас има једна корисна и добра установа а то је задругарство. Чланови задруга су сами земљорадници без обзира на њихову партијску припадност. У нашем селу постоје 4 задруге у којима се уопште не говори о партизанству. У просторијама наших задруга виде се само задружне плакате, у њима влада чисто задружни дух. Онај који улази у задругу мора при улазу да скине партијске папуче и да остави свако партијско обележје. У задрузи смо сви заједно, сви смо једно. Задруга је права основа целокупног живота нашег народа. Ако у једном селу има покварењака и пијаница, они се у задрузи не могу да виде. Ако у селу има 10 поштених људи, ви ћете их све видети у задрузи. Задругарство, господо народни посланици, представља борбу против зала, против којих се и сама држава бори. Држава се бори против безакоња, доноси законе за очување безбедности државе, а задругарством се најбоље осигурава безбедност државе. У задругарству нема места чорбацијама, они ту не могу да раде за своје личне интересе, у задругарству се равномерно расподељују богатства. У задругарству нема бескућника, у њему не може да има оних који траже да у држави влада

зло, да би они у мутној води могли да лове рибу. Зато, господо народни посланици, мислим да се о задругарству мора да води озбиљног рачуна и да оно постане права државна установа. Држава није ништа друго него једно училиште али не за малу децу него за одрасле људе који има да воде озбиљне државне послове.

Господо народни посланици, ја мислим да Влада треба да омогући задружну продају. Ја видим да наша Влада тражи пута и начина да помогне бедном човеку, бедном сељаку. Има триста начина да се то учини, али се нема времена да се чују они народни посланици који излажу стварне народне потребе. Они не могу да се чују од распри о хрватском питању и они не могу да дођу до речи.

Школовани људи сувише мало улазе у народ и зато и врло мало знају како је у народу. Народ је препуштен сам себи и зато га тако лако варају. Због неорганизованости народа сељак мора да прода једно јагње које стаје 25 динара трговцу за 15 динара, те на тај начин изгуби 10 динара. Зато би било потребно да се народ свуда организује у задруге и да све своје производе продаје преко задруге, а не да трговац купује директно од њега, тј. од произвођача.

Ми смо имали у Бугарској у своје време сељачку владу која је водила бригу о сељаку. За превоз производа плаћале су задруге много мање него остали. Тако н.пр., где је морао трговац да плати за превоз по вагону 1000.— динара, задруге су плаћале само четвртину, тј. 250.— динара. Код нас још нисмо имали овакву сељачку владу. Али ја верујем у данашњу Владу, пошто је данашња Влада никла из радикалске партије, која је водила бригу о народу. Да радикална партија није могла свесрдно да се посвети народу, криви су разни адвокати и банкарни, који су се увукли у партију и одвели ју мало на странпутицу. Ми земљорадници и радикали требали би да направимо једанпут коалицију, да се удружимо и да на тај начин помогнемо народу. Потребно би било да данашња Влада поклони што већу пажњу задругарству и да одобри задругама превоз својих производа у половину цене. На тај начин би било много помагано нашем сељаку. У моме крају жито слабо роди, али морам да кажем да овас добро роди. Али Војна команда купује од трговаца, а не директно од народа, пошто народ не може да узме учешћа приликом лицитације за набавку, јер је немогуће без задружне организације и великих новчаних средстава скупити веће количине овса, колико је то потребно Војној команди. Ја сам се заинтересовао за ту ствар, купио сам 10.000 динара, поразделио међу народ.

Министарство пољопривреде мора да се брине о нашем земљораднику. Оно мора да буде то исто, што је владика за свештенство. Да вам изнесем један случај какав тежак живот је у моме крају, који је удаљен од среза 30—40 км. Један инвалид поднео је молбу за инвалиднину. Ишао је пар пута у срез, док су му молбу примили. Вратио се кући, отишао на коситбу, чекао шест месеци, кад једног дана прими позив од Среског суда са три црвене штрикле да мора неизоставно доћи у срез. Човек је одмах ишао и сазнао да је његова молба застарела и да му је молба беспредметна, јер је није на време обновио. У нашем крају не достаје воде, људи и стока умиру од несташице воде. Каже се нема пара за подизање бунара. Ја сам чуо да по-

стоји у једном срезу град Јајце, у коме има 12.000 становника, то је било још за време Аустро-Угарске, где има бунара тек у даљини од 15 км. Сељаци морају да гоне стоку 15 км. далеко да се стока напије воде. Стока жедна, кад дође до воде, напије се преко мере и липсава. Зато би било потребно да Министарство пољопривреде, уместо да прави разне излетничке куће и домове боље да прави бунаре да народ има воде. Ако има држава средстава за друге ствари, мора да их има и за такве ствари.

Господо народни посланици, чули смо о неком зајму за јавне радове. Од тих јавних радова треба да има народ користи. Али, господо народни посланици, ти јавни радови стигли су досад од Београда само до Ниша. Јер у мој крај још нису стигли. Ја имам при руци једне новине, у којима пише, да је у Нишу одобрено за калдрмисање улица 1,750.000.— динара. Замислите, господо, народни посланици, шта би све могле урадити задруге са том сумом. У нашим крајевима н. пр. могле би задруге, ако би имале средстава да организују израду качкаваља уместо да продају трговцима, испод цене млеко.

На завршетку свога говора, ја ћу да учиним на Господина Министра пољопривреде један апел, и са тим да свршим. Сељачки сточарски свет не може да купи камену со. Камена со је монополисана и њу не можемо да купимо ни прописним путем, јер је трговци крију и продају по 3—4 динара кг. Ја тражим да се одузме од монопола продаја соли и да се иста повери у продају задругама, јер задруге неће експлоатисати сељака. Још једну молбу имам на Господина Министра. Код нас је дошао Драгољуб Јовановић и одржао збор. Сељаци, које је ствар интересирала, отишли су да чују шта ће Драгољуб Јовановић да говори. Средски начелник то је сазнао и наредио да свакога кога нађу на путу забележе. Сви они, који су били забележени, кажњени су са по 10 дана затвора и 1000 динара глобе.

Ја молим и апелујем на Господина Министра пољопривреде да се за ту ствар заинтересира и да види зашто су сељаци из околине Пирота и Цариброда кажњени.

Ја као претставник тих крајева, апелујем на Вас, Господине Министре, да се те казне опросте и да људи невино не страдају. Тиме ја и завршавам. (Одобравање и плескање).

Potprirednik Vojko Čvrkić: Реč има народни посланик г. Бошко Зељковић.

Бошко Зељковић: Господо народни посланици, није чудо кад се утврди да је болесно сво тијело, да су онда болесни и његови дјелови. Пред нама стоји један дио тога тијела, које је много болесније од осталих дјелова његових. Тај најболеснији дио и најважнији дио тога тијела, то је пред нас изнесени буџет Министарства пољопривреде. Зар није крвава иронија да је буџет једног Министарства, које има задатак и дужност, да се стара за напредак једне од најважнијих и највећих грана нашега привредног живота, по свом износу један од најмањих. Већ је скоро досадно, али како се види нажалост још је увијек потребно, да се изнесе да је број житеља, који се у нашој држави баве земљорадњом преко 12 милиона од цјелокупног становништва који не износи више од 15 милиона.

Наш цјелокупни буџет износи око 11 милијарди динара, а буџет Министарства пољопривреде скоро незапажену мрвицу од 120 милиона, дакле колико је год земљораднички сталеж у односу према осталим огромно велики, толико је буџет Министарства, које има да се брине о напретку његовог живота, мален.

Да иронија буде још већа, буџет Министарства пољопривреде је по свом износу мањи и од луксузне суме од 147 милиона динара, која је предвиђена на креирање 5.515 нових мјеста у државној администрацији.

Износ буџета Министарства пољопривреде је очит доказ, да се ни његов Министар није залагао да од њега створи једну корисну установу за напредак те најважније народне привреде, а да је Влада сматрала то Министарство једном скоро сувишном установом, која према таквом схватању бескорисно оптерећује државне расходе. Препознатљиво је да буџет Министарства пољопривреде износи 125 милиона динара док само порез на земљарину износи 460 милиона динара. Па кад г. Министар пољопривреде пред нас излази са оваквим својим буџетом, ми не знамо да ли би заједно с њим од неке муке закукали или би постављени у овако незгодни положај, без икаквог даљег разговора тражили од г. Министра да ово дјело час прије повуче натраг, док још о њему као готову не почне јавност давати свој суд.

Већ одавно ми људи из народа опажамо да је наш тежак некако зашутео, да се некуд незгодно удаљује и од државног и од јавног живота, да разочаран показује неку упадљиву небригу, као да је стекао уверење, да се он више не може ничему да нада, да се нико за њега не брине, нико заузима, нити да икога његово зло дира и боли. Кад погледамо у овај пред нас изнесени буџет, питам ја вас имамо ли ми право да му то његово држање и замјеримо?

Одавно траје невоља нашега села сваким даном све тежа, чемернија и бројнија. Зло нашег земљорадника је занста велико, а живот јаднији од најгорих. Довољно је проћи само кроз 2—3 села пасивног краја, који ја заступам, па да човек тужни утисак једне најцрње слике не заборави никад више. Земљорадник мога краја нема ни пута до куће, ни обуће код куће, ни поштена крова над главом. Тешко му до ватре, а још теже и горе до дрвета. Ни свјетла у мраку, ни до воде без велике муке. Јело му неслано, а комад погаче и сомуна једва да га запане уз највеће свеце и празнике, па није ни чудо да он кад иде у походе купује обичну земичку као најређи колач а највећи дар. Кад има дувана нема папира, а и до новина једва да дође. Ко му год долази нико не доноси, а скоро сви односе. То му је сав живот, а утјеха једино кад заборави и заспи, па и то не може као други на мекано. Као последица оваковог његовог материјалног става разумљиво је да је обрада земље на најпримитивнијем степену, а справе којима он то врши, готово ископске. Још је разумљивије да он код оваквог стања ствари не може ни корак да приђе ближе неком напретку или побољшању свога живота. Неки израђени систем који би узео у обзир његово данашње стање и према томе предвидео и предузео мјере за његово лијечење не постоји. Тешки болесник треба хитно љекара кога нема нити су изгледи да ће ускоро доћи. Истина, постоје код наших срезова органи Министарства

пољопривреде као пољопривредни референти, чија се улога свела на чисто канцеларијски посао. Постоје у нашим крајевима срески пољопривредни референти, које сељак у року од 4 године њихова службовања у једном срезу, у свом селу никад видео није, па рјетки су случајеви, осим можда неколико узорних тежака, да га ико други са села лично и позна.

Ја нећу да испитујем који су разлози таквог рада, али ми није позната ни једна одредба, која би те референте присиљавала да свој стручни рад и примјену својих стручних способности пренесу из канцеларије на терен. Потреба мога краја изискује што чешћи излазак ових стручних лица на терен и то сваком приликом и у свако доба времена, да би својим стручним савјетима и инструкцијама на терену, па макар оне трајале и по неколико дана, указали земљораднику пут ка бољој обради земље и њезином уноснијем искоришћавању. Кад се могу наћи милиони, да се оснује, рецимо, код Министарства саобраћаја 420 нових мјеста са мјесечним приходом за свако од тих мјеста од око 5.200 динара, зар је онда немогуће да се одреди једна десетина те суме као мјесечни паушал за пољопривредне референте, да сваког мјесеца, барем једанпут, обиђу веће пољопривредне центре у свом срезу.

У истом положају се налазе и срески ветеринари. Скоро бих рекао да је од плодова њихова рада село још даље него од оних првих. Ни ту не постоје ни предавања на терену ни неки стручни савети о разлозима тако штетних и тако честих сточних зараза код нас, нити неке могућности брзе помоћи у несретним случајевима. Јер би коштање доласка ветеринара на терен било скупље од читава марвинчета, које се је разболело. И у овом случају дозначити изврстан паушал значило би неки корак напред и један знак барем једанпут добре воље да се помогне земљораднику. Ако ми узмемо Министарство пољопривреде као установу чији је задатак да утврди стање села и земљорадника у свима крајевима наше државе и разлоге његовог мање-више засталога стања и тешких прилика, онда сматрамо да је његова и дужност да према појединим крајевима и његовим приликама изради један систематски план, по којем ће ступити у борбу са тим невољама и предузимати мјере за побољшање земљорадничког живота. У тај план по нашем увјерењу спада не само оно што је предвиђено да се у пољопривредном погледу према прописаном делокругу самога Министарства и његових установа предузме, него да се и код других Министарстава узме иницијатива, да и они предузму кораке који би олакшали земљорадников положај и оспособили га за напреднији рад и бољи живот. Ми мислимо да је задатак и Министарства пољопривреде, да води рачуна о пасивности појединих крајева и тражи пута и начина да се другим мјерама осим делења милостиње, стане већ једанпут на крај тој пасивности. Постоје у појединим пасивним крајевима услови са којима би се уз скоро незнатне материјалне жртве потпуно отстранила пасивност у њима, али се те мјере нити предузимају нити итко од позваних показује вољу да у том погледу било шта учини. Досадашња пракса давања моменталне помоћи у форми бесплатног дјелења људске и сточне хране, дала је не само негативне и штетне резултате. Без обзира на то што се та помоћ никада

објективно не подјели, нити у сразмеру потребе и невоље појединаца који је примају, она онда својим постојањем и провађањем деморалише нашег земљорадника, даје му увјете за лакомислену небрижност и у неку руку отсрањује трезвену бригу за будућност тј. остављање резерви за случај неродних година и осталих код нас тако честих елементарних непогода. Па кад би оправданост такве праксе могла неком изгледати и практична и корисна и онда је она недовољна јер је моментална, тј. срачуната само за ту годину и за време тог акутно-болесног стања, а никако не представља трајније мјере за постепено отстрањивање узрока те пасивности.

Да се предузму кораки за уклањање пасивности извесних крајева у нашој држави потребно је оснивање једног трајног фонда и то најбољег од Министарства пољопривреде, јер њему стоје на располагању и органи, који ће му покупити и пружити најтачније и најобјективније податке о стању у тим крајевима и о корацима које треба учинити и у тај фонд дозначивати годишње замашнију суму, како би мјере које се предузимају могле бити радикалне и неограничене оскудношћу, расположивошћу материјалних средстава. За овај посао, а у вези са овим фондом, требало би основати код Министарства пољопривреде одсек за пасивне крајеве, а све потребне податке могли би пружити већ до сад постојећи органи.

Друга једна болна тачка која својим неправедним оптерећењем кочи напредак нашега села јесте неправедна и, према данашњем стању, не-сразмерна класификација земље у нашим крајевима.

Класификација наше земље проведена је пре 30 година и до дана данашњег остала је иста. Услијед разних елементарних непогода и помјерања и срозавања земље постале су поједине њиве које су некад биле првокласне, а и данас су оптерећене порезом као такве, голи камењари на којима благо ни травке за пашу не може да нађе. Ово код нас нијесу ријетки случајеви већ обухватају читав број села и читаве посјеле многих земљорадничких породица, па је логично да је и немогуће а и неправедно, да се плаћа порез на земљу од које се никаквих прихода нема.

Још једно зло које влада у нашим крајевима, а које нанаша осирјетну материјалну штету нашем земљораднику, јест несташица пијаће воде. Ово је један од животних проблема наших крајева, којем се треба посветити највећа брига и предузети најхитније мјере. Услијед раштрканости кућа у нашим селима не би донијело никакве помоћи подизање бунарева у појединим селима, већ би се морале изградити кућне цистерне скоро за сваку поједину сеоску задругу. Кад су му осим чиста зрака сви услови за бољи живот ускраћени, пружимо му барем могућност уживања здраве пијаће воде, да му барем тај напор одстранимо и омогућимо чување голог живота и његова здравља.

Према нашем схватању задатка Министарства пољопривреде, ми држимо, да се ни несретна Уредба о ликвидацији земљорадничких дугова није смјела донијети без његове сарадње. У колико је у њој г. Министар пољопривреде и сарађивао у толико се је очитује удаљио од задатка свог положаја. Ми сматрамо Уредбу о ликвидацији земљорадничких дугова, ликвидацијом слободног располагања земљорадничкова својим вла-

сништвом. Од досада иако задужена опет заштићена и самостална земљорадника, ова је Уредба направила свезана роба, којему је затворен кредит са свију страна, јер му је одузета способност слободног располагања својим власништвом. С тим што су његови дугови предати Привилегованој аграрној банци, земљорадник је лишен и заштите, по којем му се судским овршним прописима није могло продати: један плуг, једна дрљача, једна кола, алат, два вола или два теглећа коња, краву са телетом, 10 оваца и осталог блага и толико хране и колико је потребно за њега, и његову породицу и стоку до нове летине, одјело, постелне ствари, покућанство, пећи итд. Осим тога није му вјеровник могао продати кућу са кућиштем и двориштем и 10 дунума земље по глави сваког члана његове породице. Сада напротив, кад се сељак пребацује у дужника Аграрне привилеговане банке, а наплата његових дугова у Пореској управи, иста има право по Закону о непосредним порезима, да за пребачена банкарска дуговања прода сељаку и капут са њега те задњу овцу и задњу килу жита. А какво је стање земљорадника у мојим крајевима, ја тврдим унапријед, да он неће моћи удовољавати тачно новим обавезама, те му је према томе с овом Уредбом, која наводно има да му буде спас, сада још горе и црње. Утјеха даје тежаку ова Уредба брисала половину дугова, кад се боље испита, врло је жалосна. Уредба не брише камата, ни парбене ни овршне трошкове, него наређује да сељак има платити камате на камате на цијелу главницу, све трошкове протеста, а кад се све то надода главници, онда долази за тежака до чудног рачуна, с којим се његово дуговање повећава на већу своту него је био дужан 20 априла 1932 године.

Пошто је ова Уредба довела земљорадника и његове јамце у још гори положај, него онај у којем досада био то тражим да г. Министар пољопривреде, као најпозванији заштитник земљорадничких интереса, уложи све своје напоре да се ова Уредба повуче и подвргне најширој ревизији уз јаче судјеловање претставника земљорадничког staleжа и његових стручних организација.

Буџет Министарства пољопривреде какав је изнешен пред нас, био би довољан разлог да сваки од нас који смо бирани и овде послани земљорадничким гласовима, заузимамо најоштрији став и против његова одобрења и против данашње Владе, јер он значи отворено показано небригу за најелементарније потребе највећег и најјачег staleжа у нашој земљорадничкој земљи.

Пошто сам увјерен да наше замјерке неће постићи повећање овога буџета и да наше сугестије неће нико од позваних узети у озбиљније разматрање, јер би за овакову Владу, састављену од претставника потпуно опречних установа интереса земљорадничким била и нелогичност и парадокс.

Гласају против предложеног буџета. (Одобравање и пљескање на левици).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. Todor Tonic.

Тодор Тонић: (Гласови: Говори мало о Жики Рафаиловићу!) Господо народни посланици, ја ћу вам ускратити то задовољство да говорим о своме противкандидату. Безначајно је то кад је у питању буџет Министарства пољопривреде и кад је у пи-

тању наш сељак који народ и државу храни, јер плуг и брана целом свету је храна.

Лепа је ствар, господо, што г. Министар пољопривреде води рачуна о сељачким усевима и предузима мере да заштити њихов мал и што води рачуна о томе да их заштити од разних штеточина. Лепо је то што предузима мере да заштити сељачке усеве и њихов мал од штеточина и разних паразита, али, господо, ја апелујем на г. Министра пољопривреде као члана Краљевске владе, па га молим да буде тумач код Краљевске владе да је потребно здраве снаге нашега народа, нарочито нашега сељачкога народа, сачувати и од политичких штеточина и од политичких паразита. (Гласови: Тако је! Један глас: И од Жике Рафајловића — Смех).

Жика, то је мала ствар. (Један глас са деснице: Море, Жика је јуначина стара). Ако је он јуначина, ја сам њега на петомажским изборима тукао. Потребно је да те наше најздравије снаге у општем интересу државном и националном заштитимо, од тих, као што сам мало пре навео, политичких штеточина, од тих паразита, који су почели да се појављују као црна авет из Москве а и од оних наших тазе пријатеља из Берлина. Ми смо, господо, слушали шта све уноси и како трује народни организам фашизам и комунизам. Они изазивају велике поремећаје у економским и привредним односима и имају једно врло разорно дејство на јавни поредак. Као што је опасан комунизам, тако је опасна и ова друга јерес која долази из престонице овога нашег тазе побратима из Берлина. Онај смедеревски поп Мита Љотић са његовим семитима и дијамантштајнима и са другим Јеврејима хоће да „усрећи“ нашу земљу. Ово да усрећи под наводницама и у обрнутом смислу.

Ви сви знате да сељак воли демократију. И сељак се увек борио за пуне грађанске слободе и за економску и привредну независност и политичку самосталност. И само благодарени томе што је наш сељак био економски и привредни господар свој и што је био присталица праве демократије, ми смо имали и створили оно што је најздравије у нашем народу и што се сматра правом демократијом. Само захваљујући томе и тој демократији ми смо направили она чудеса и у првом и у другом и Светском рату и пребродили смо оне невоље и кризе које смо имали. Сељак је наш најздравији елемент и најздравија подлога наше државе и нације. Господо, треба да предузмемо мере сви ми а не само Краљевска влада, сви ми политички људи који смо настројени у демократском духу и који волимо у истини демократију. Јер кроз демократију ми ћемо оспособити наш народ, а и спашћемо и село и град од економске пропасти и сваке друге напасти.

Само кроз демократију ми ћемо нашега сељака нашега грађанина учинити срећним и задовољним јер владавина демократије то је владавина самога народа. Сви прави и истински родољуби, који воле свој народ и своју земљу, треба да буду велики и непомирљиви противници диктатура па ма са које стране оне долазиле. Најопасније су оне диктатуре које долазе одоздо. Имамо доказа о томе јер видимо како је та диктатура која је дошла одоздо усрећила Русију. А нећу да говорим о великој Германији, Италији и сада Шпанији итд.

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Gospodine govornice, ја Vas molim da se držite predmeta koji је на

dnevnom redu, da govorite o resoru Ministarstva poljoprivrede.

Тодор Тонић (наставља): У начелној дебати није ми се дала прилика да ово кажем и изложим. због тога користим ову прилику да изнесем оно што сматрам да је најважније, и најпотребније. Лепа је то ствар што је наша узданица, наша омладина, подигла свој глас, подигла аларм противу ове јереси и црне авети фашизма и комунизма. Али је срамота за наше политичке људе што седе скрштених руку са рукама у џеповима и мирно гледају како се те разорне акције развијају и црне авети приближују и куцају на врата. Главни циљ нашега целокупног политичког рада наших брига и наших стремљења треба да буде наш храниоц и браниоц сељак мученик и радник и сваки радник. Ако сачувамо сељака и малог човека уопште од те црне авети и обезбедимо му пристојан и достојан живот, онда ће наша демократија напредовати и цветати а наша будућност биће лепа, велика и светла.

Господо народни посланици као претставник града Лесковца, нашег србијанског текстилног центра, где је још пре 50 година прорадила прва србијанска вунена фабрика и где данас имамо десетак текстилних фабрика, које прерађују не само вуну и кудељу но и лан, памук и свилу — ја сматрам за своју дужност са овог места да обратим пажњу надлежним установама а нарочито Министарству пољопривреде на жалосну чињеницу да и Лесковачке текстилне фабрике већином прерађују иностранна предивна влакна.

Иако се у нашој држави просечно сваке године производи око 15 милиона килограма вуне и лана а двапута више кудеље, ипак из године у годину све више увозимо не само памук но и остала предивна влакна, јер количина и каквоћа домаћих производа не само што не задовољава потребе наших фабрика, но шта више ни потребе нашег села при изради сељачке одеће.

Оваква неморална појава, а нарочито кад се узме у обзир да код нас постоје сви услови за рационално гајење не само оваца, конопље и лана но и за гајење памука, налаже Краљевској влади да пронађе и уклони узроке, који ометају унапређивање производње ових предивних влакана код нас, без којих у довољној количини и потребној каквоћи опстанак наше државе може бити доведен у опасност у случају рата.

А кад се овоме дода да је и у мирно доба без довољне количине и каквоће домаће вуне, кудеље, лана и памука немогуће имати праву народну индустрију, која би са успехом могла да одева не само војску но и грађанство, онда је јасно да се не сме оклевати са предузимањем енергичних мера у сврху преоријентације производње текстилних сировина код нас.

Најзад треба имати у виду и следеће чињенице, које нам указују на потребу код нас што хитнијег усавршавања не само овчарства и кудељарства, но и ланарства, памучарства и свиларства.

Од 14 милиона наших поданика за 11 милиона са правом се може рећи да живе од пољопривреде и сточарства и да они могу прилично бити обувени и одевени, само у том случају, ако рентабилно могу да продају своје пољопривредне и сточарске производе.

Исто тако је права истина да 90% наших текстилних подuzeћа могу да просперирају само у

том случају, ако наш сељак т. ј. ових 11 милиона наших грађана имају новчану могућност да купују њихову робу.

И треће неоспорива је истина, да земљорадничка земља, као што је наша држава, треба да подиже само ону индустрију за коју има своју сировину.

И ако су, дакле, сва ова три услова испуњена, онда је текстилна индустрија добро дошла у првом реду за државу а затим и за њене грађане: индустријалце и потрошаче.

Ето, зашто је државна потреба, да наши текстилни фабриканти купују потребну сировину: вуну, кудељу, лан, памук и свилу једино од нашег земљорадника, како би последњи добио новчану могућност да од наших фабрика купује готову текстилну робу.

Садања новчана криза код нас најбоље показује, колико је потребан овакав унутрашњи промет у нашој земљорадничкој држави, када нема девиза да би се набавила текстилна сировина у иностранству и када због рђавог извоза пољопривредних и сточарских производа сељак остаје без пара, па због тога нема могућности да купи себи ни одела ни обуће.

Благодарећи садањој новчаној кризи ми смо увидели колико је штетно овакво стање. До доласка данашње Владе скоро ништа није предузето за напредак наше текстилне сировине, како би иста могла да одговара савременим потребама не само технике но и производње код нас.

Ми смо сваке године трошили ништа мање од сто милиона динара само за куповину вуне у иностранству, а нашем овчару наши индустријалци нису хтели да даду повољну цену, како би он имао новчану могућност да унапређује своје овчарство. Па и држава га није у томе помагала, тако да су се наше овце дегенерисале. Наше овце почеле су да дају гробу вуну, и мало млека. Дакле, овчарство је постало нерентабилно и према томе наш сељак из године у годину почео је све мање њиме да се интересује.

А да пак овчарство и козарство игра велики значај за наше село нека послужи следећи статистички преглед, који је састављен по званичним подацима:

Бројно стање оваца и коза по бановинама у 1935 години

Бановина	Број оваца	Број коза
Вардарска	2,031.000	676.000
Моравска	1,616.000	201.000
Зетска	1,341.000	418.000
Приморска	1,272.000	213.000
Дринска	906.000	163.000
Дунавска	808.000	40.000
Врбаска	661.000	124.000
Савска	424.000	52.000
Дравска	34.000	10.000
Управа града Београда	5.000	1.000
У Југославији год.	1935 9,158.000	1,898.000
	1934 8,888.000	—
	1933 8,600.000	—
	1932 8,510.000	—
	1931 8,426.000	—

Наравно од не мањег је интереса овде изнети и увоз вуне за 1931—35 годину.

Година 1931, 3,095.000 кгр., 1932 године 1,388.000 кгр., 1933 године 2,154.000 кгр., 1934 године 3,045.000 кгр., 1935 године 3,533.000.

Дакле своје смо овчарство повећали само на 10%, док смо увоз вуне повећали по количини на 14%, а по вредности 33%.

С обзиром да је наш сељак силом прилика принуђен да од ове овце тражи не само вуну но и млеко и месо, то за оплећење наших обичних оваца јужније од Саве и Дунава не сме се узимати прави мерински (свилорунни) овнови, као што је то недавно било препоручивано од Министарства пољопривреде, јер је пракса показала да мерино сој оваца не одговара условима климатским наше земље, навикама у неговању и храњењу оваца, пошто су меринске овце и врло неприлагодљиве и врло нежне.

А осим тога не сме се заборавити, да се права меринска добро не музе и при укрштавању меринскога овна са ма каквом врстом наших оваца добивен мелез-овца биће мање млечна.

Осим тога пракса је показала како код приво-вирских оваца тако и код пиротских и лесковачких за оплећење треба узимати да т.зв. сомборске овнове цигајскога соја, јер сомборски сој иигајских оваца даје не само много него и масно млеко, даје много и добру вуну, као и месо, а осим тога је и прилагодљива како за низине тако и за висине.

Разуме се само по себи да ће се и у овом случају добивати још бољи резултати ако Министарство пољопривреде буде једновремено пропагира-ло и помагало оснивање овчарских задруга уопште а нарочито задружних угледних станица за чување овнова.

А сада, господо посланици, дозволите ми да неколико речи кажем и поводом потребе да се код нас повећа и производња памука, односно увоза, интересантно је да наведем следеће бројке:

Године	Увоз памука ва 1931—35 годину:				
	1931	1932	1933	1934	1935
Количина у кило-грамима	8,103.000	8,618.000	10.555	14,575.000	14,899.000
Вредност у дина-рима	112,468.000	117,004.000	158,523.000	204,163.000	215,546.000

Дакле сваки наш становник плаћа данак иностранству по 15 динара годишње само за памук и према томе за велику је похвалу садањи рад Министарства пољопривреде за унапређење ове корисне биљке, а нарочито за недавно донесену уредбу, по којој не сме да се увози памук из иностранства, док наши фабрици, који су буди узгред речено 90% странци не откупе домаћи памук и то за 50% скупле од страног.

Односно унапређења свиларства код нас ја ћу бити такође кратак. У Јужној Србији слободна је производња кокона, док је у Војводини зависна од Државне свиларе у Новом Саду. На основу званичних података Свиларско одељења Министарства пољопривреде, доказано је да у Јужној Србији са много мањим бројем одгајивача, мањом количином раздатог семена свилених буба добија се много већа количина кокона (свилених чаура) и, што је најглавније, и много већа цена да је одгајивачима.

Ево јасне разлике између монополске свиларске режије у Војводини и слободног задружног свиларства у Јужној Србији. Треба ли још овоме

да додам, да је пре две године производња свилених чаура била десеткована само по томе, што је купљена из Јужне Србије. Количина свиленог семена од 8.000 унција 24 априла 1934 године била је спаљена у новосадској свилари и сам чин спаљивања је фотографисан и послан уједињеним јужносрбијанским семенарима у Бевђелији без икаквог коментара.

Ја ово наводим из тога разлога што се код нас увози свилено предиво сваке године за неколико десетина милиона динара, а наше свиларство занемарено је и ако оно може да доноси велике користи нашим одгајивачима.

Ја не могу да завршим данашњи свој говор а да и о овом приликом као и при претресу Министарства трговине и индустрије не обратим пажњу Народној скупштини, да је од великог инте-реса за нашу државу, да се много већа брига од стране надлежних установа посвети гајењу и преради једне од најкориснијих индустријских биљака, као што је наша кудеља односно конопља. Србијанска кудеља је у опасности. У европској производњи кудеље заузима наша земља четврто место (Русија, Италија, Пољска, Југославија), а као извозник кудеље долази после Италија тј. на друго место.

Према званичним податцима код нас је било засејано под кудељом и добивено за последњих пет година следећа количина клавна.

Година	Засејана површина у хектарима	Принос у хиљадама килограма
1931	27.517	21.942 милиона
1932	27.136	21.280 "
1933	30.775	27.863 "
1934	37.656	37.596 "
1935	44.044	38.992 "

За нашу пољопривреду у данашње време није ни једна индустријска биљка тако корисна као што је кудеља, чија вредност сада достиже 8 а прошле године 11 динара за килограм, док је пре две године била цена 5—6 динара. И према томе за похвалу је, што се њена производња код нас јако шири и што је у овој 1936 години било засејано кудељом не мање него 57 хиљада хектара, а целокупни принос у целој држави очекује не мање 47 милиона килограма.

Гајење и прерада кудеље код нас на северу најбоље је развијена у Бачкој и Славонији, а на југу у околини Лесковца. У северном рејону кудељна је индустрија много боље развијена него ли у јужном, чему су у главном припомогли око 20 већих и мањих фабрика за топљење (мочење) коноплене трске и израде из ње кудељног влакна, јер њихове управе давањем аванса у новцу и семену одгајивачима конопље (кудеље) настојавају да се гајење ове корисне биљке што јаче рашири. То исто је пре рата чинила за лесковачки јужни рејон Кудељарско Врањско бањачка фабрика за топљење кудељне трске и израду од исте кудеље, но ова је фабрика при крају светског рата била спаљена од стране отступајуће бугарске војске и до данас није обновљена.

Следећа таблица очигледно показује како је код нас гајење кудеље распрострањено у прошлој 1935 години.

Бановина	Засејана површина у хектарима	Принос у хиљадама килограма
1) Дунавска	21.464	19.007 милиона
2) Савска	9.012	10.347 „
3) Врбаска	1.857	2.331 „
4) Дринска	2.745	2.209 „
5) Моравска	4.553	2.165 „
6) Вардарска	3.071	2.059 „
7) Зетска	833	473 „
8) Приморска	309	276 „
9) Дравска	150	46 „

У Бачкој и Славонији (већи делови Дунавске и Савске бановине) као и у лесковачкој околини (северни део Вардарске и јужни део Моравске бановине) кудеља се гаји већином за извоз и за прераду канапа, ужарију и тканине у нашим фабрикама, а донекле и у занатлијским радионицама, а у осталим крајевима кудељу пољопривредници гаје првенствено за своју домаћу потребу. Бачка је кудеља већином мрке боје и њено је влакно краће од лесковачке кудеље, него много јаче од нашег и има велику употребу за израду канапа, мађарске ужарије и тканина од којих се тражи велика јачина. Све ово потврђује се и радом лесковачке кудељаре, која више прерађује бачку кудељу него ли ону из своје околине.

Лесковачка је кудеља дужа, финија и много белија од бачке, а нарочито она, која се обрађује у сумпорској врућој води у Врањској бањи и која се лако такмичи на страним тржиштима са чувеном болоњском (италијанском) кудељом.

За последње две године извоз наше кудеље јако напредује, што се објашњава у главном тиме, што је бачки рејон имао кудељу одличног квалитета и што се тамо кудеља у великој количини извози у прерађеном виду тј. чешљана.

Лесковачки пак кудељарски рејон мање је користи видео од тражње наше кудеље у иностранству за последње време, јер и ако је овде берба конопљене трске била одлична, ипак је прво због тога што се конопља чупа а не фигом сече, а затим због местимично великих киша кудеља није била првокласног квалитета.

Ово се објашњава тиме, што у лесковачком кудељарском рејону нема после рата ни једне фабрике за мочене конопљене трске, ни за израду кудеље од ње као и опрему кудељне повесме, док у бачком рејону за ту сврху, као што напред рекосмо, има око двадесет фабрика.

У лесковачком кудељарском рејону конопљену трску и сада мочу примитивно у речној кориту и како тамо често бивају плаховите кише то су реке Топлица као Јужна Морава, где се већином топи конопља, брзо надлазиле и односиле често око једне трећине целокупне трске, а од остатка добијена је кудеља мрко-жуте боје, јер је вода била већином мутна за време моченја трске. Наравно овако добивеној кудељи цена је нисока.

А кад се још дода, да се у лесковачком кудељарском рејону мало обраћа пажња и на квалитет конопљеног семена због чега се добија и хрђаво влакно, онда се не треба чудити, што производња кудеље овде мало напредује не само у повећању пасивних површина но и у квалитету самог кудељног влакна.

Ево због чега се србијанска кудеља налази у опасности, јер њена тражња не само на свет-

ским тржиштима но и на нашим — за домаћу потребу — из дана у дан све је мања и мања.

А овоме злу, осим наведених узрока, много доприноси увоз код нас несамо готових израда од јуте и сисала но и сировог влакна ових иностраних текстилних биљака.

У Загребу и Новом Саду постоје фабрике које од сисала раде у великим количинама не само сиду но и готове конопце и то оне, на којима простиру рубље за сушење после прања, за коју се сврху до недавна употребљавала већином лесковачка кудеља.

Дакле са свију страна сада лесковачкој кудељи прети опасности, и према томе крајње је време, да се предузму хитне мере за спасавање лесковачке или боље речено србијанске кудеље не само од бачке кудеље но и од јуте и сисала.

Једна од ових мера безусловно треба да буде оснивање кудељарске задруге, јер Министарство пољопривреде радо новчано потпомаже овакве установе, које по његовом мишљењу најбоље и најбрже могу да допринесу да наша кудеља опет не само на нашој но и на светској пијаци може да заузме предатно место, када је она била међу првима т. ј. имала светски глас.

Не треба заборављати, да је Министарство пољопривреде ових дана дало по сто хиљада задругарима у Новом Саду као и Смедеревској и Румској кудељарској задрузи за подизање модерних радионица за мочене и прераду конопљине трске у кудељно влакно па према томе садање и будуће лесковачке задруге могле би за ову сврху добити два пута већу помоћ јер се у околини Лесковца много више гаји кудеља него ли у Смедеревском, Новосадском и Румском рејону.

До сада смо према свему изложеном у погледу додељивања кредита и помоћи у наведеном циљу били у правоме смислу пасторчад.

Крајње је време да то више не будемо.

Наш крај даје држави у виду разних дација највише, па право је да се и њему одвоји што и то у интересу општем, а не као неки дар и поклон, јер ми то никад нисмо до сад ни тражили ни божјачили, пошто на то нисмо научили.

Општи је и државни интерес помоћи сељака и произвођача кудеље у нашем лесковачком базену за унапређење кудељарства и конопљарства. (Пљескање и одобравање). Због тога, господо, што се надам да ће Краљевска влада и ресорни Министар г. Станковић изаћи у сусрет мојим захтевима и молби за унапређење кудељарства у нашем крају, гласају за овај буџет. (Бурно пљескање у центруму и на десници са узвицима: Живо Тонић).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. Životije Jevtić.

Животије Јевтић: Данас, када се у Народном претставништву претреса пројекат државног буџета прихода и расхода, за буџетску 1937/38 годину, раздео Министарства пољопривреде и вода, узео сам и ја реч, не да се моје име забележи у станографским белешкама, већ да са овога места у овоме Дому изнесем своје опаске и учиним конкретне предлоге за извршење овог буџета.

Одмах у почетку, господо, морам да напоменем, да је овај буџет за сврху за коју је намењен апсолутно мали и неће моћи ни приближно

да пружи нашем пољопривреднику оне помоћи које се од њега траже.

Ја знам да ћете ми одмах рећи: па нема се сретстава за повећање, и ја, господо, нисам за повећање овог буџета оптерећењем новим и већим дажбинама нашега народа. Али сам за то да се овај буџет повећа смањењем осталих буџета ресорних министарстава у којима би се знатно могло да смање суме које су више непотребне него потребне.

Ако погледамо овај буџет са чисто техничке стране, нема сумње, да га није радило лице које овај посао врло добро познаје, али, господо, ако погледамо распоред појединих у њему ставки и сврху за коју су оне намењене, видећемо, да овај буџет ни приближно неће моћи да да оно, што би требало дати и што се од њега тражи и очекује.

Он је намењен чисто пољопривреди и њеном унапређењу, али нажалост од свега тога пољопривреда ће видети врло мале користи, јер су суме предвиђене за ову сврху недовољне.

Пренесимо се за један моменат на наше село и посматрајмо живот и рад нашег сељака, па ћемо видети, да је стање нашег села и сељака очајно. Он још увек живи примитивним животом, нема ни најнужније потребе за живот, а о неком благостању и да не говоримо.

Ако пратимо развој нашег села и вароши, морамо признати да су се вароши изградиле и уредиле у колико толико, а село је још увек у тами и блату. Зашто? Само зато, што на њега нико не обраћа пажњу.

Наш сељак бори се преко целог лета под најтежим условима да у зноју лица свога обезбеди себи и породици исхрану преко године, као и дажбине које од њега траже општина, бановина, држава итд. радећи по цео летњи дан на окорелој проји и незапрженом пасуљу, па и њега увек нема.

Све би он ово пребродио, али што је најгоре, њему летина никада није заштићена и обезбеђена; он увек стрепи да му олуја и непогода једним замахом све то не очисти и не остави га без ичеге, а кад га овако што по несрећи задеси, он је умртвљен и нема више живота, јер ни пара ни хлеба до друге летине.

Неопходно је потребно и ја апелујем на г. Министра да се што пре донесе Закон о осигурању и обезбеђењу пољских усева и летине нашем земљораднику.

Приход за ову сврху прикупљати уз обавезно плаћање свих пореских обвезника према њиховом имовном стању, а тако исто сва предузећа и акционарска друштва која раде на заради. За ову сврху основати један фонд са задатком да он служи само овом циљу.

Када се овај закон донесе и буде прикупљао сваке године намењен приход, онда знајте, да се неће десити да кад град или нека непогода уништи пољски усев, да земљорадник остане без летине и исхране, јер би му се из овог фонда исплатила отштета 100% поништеног усева, а не као досада да се само ослободи порезе; у толико пре, што никад непогода не сруши летину у целој земљи, већ само у појединим крајевима. Само тако и на тај начин моћи ће се обезбедити наш земљорадник.

Г. Министар требао је да се постара да нађе што пре начина да се нашем земљораднику омогући да може да набави пољопривредне справе и алат за обраду земље, нарочито плугове и друге потребе. Јер, господо, цела летина једног земљорадника зависи од тога, како је њиву поороа и земљиште припремио. Ово се може постићи само на тај начин ако се скине царина, која је врло велика.

Никакав корак није предузео г. Министар да се у нашој земљи производи што више столно грожђе, које би се могло да извезе на страну пијацу; а ако је нешто и учинио, то је само у неком крају и то врло мало.

Код нас се махом гаји винска сорта грожђа, која се не исплати, јер наше вино тешко може да се уновчи, а ако би се и нашло место за извоз, вино се дава по багателној цени.

Потребно је ангажовати све лозне расаднике да они што више производе лозу столног грожђа и да се уступају земљорадницима по цени од по 0,30 дин. а не као досада по 0,80—1,20 по комаду.

Господо, код нас се досада није ништа учињено, да се на селу отварају домаћичке школе, које би имале за задатак, да уче наше сељанке, о кувању, кројењу, шивењу, живинарству, сточарству и пчеларству као и конзервирању воћа и поврћа и спремању зимнице. Ово је врло важно, јер ћемо само на тај начин моћи наше село подићи и сеоски сталез васпитати. За ову сврху у буџету ништа није предвиђено.

Неопходно је потребно да се, барем у сваком срезу подигне по један силос за спремање лићне сточне хране коју наш народ још увек примитивно спрема, и да се путем живе речи преко стручњака народ васпитава да увиди користи овога, те да би се на тај начин и на селу ови силоси изграђивали. За ову сврху по буџету није ништа предвиђено.

Кад већ рекох о спремању сточне хране, не могу да пропустим а да не речем о рђавом чувању стајског ђубрета на селу које се више упропашћује но користи. Да би се једном пошло бољим путем, треба Министарство да настоји и да пружи потребне помоћи узорним пољопривредницима на тај начин да се у сваком селу подигне по једно практично ђубриште за справљање и чување стајског ђубрета и тиме да се омогући да и остали увиде корисност овога како би и они то чинили.

Потребно је, даље, да се што више размножи боља пасмина како крупне тако и ситне стокe, како би се и од сточарства могла видети што већа и права корист.

Господо, у овоме буџету на партији 788а позиц. 1 предвиђена је сума од 1 милион динара за подизање сушнице у шљиварским крајевима. Ова сума је по моме мишљењу врло мала; овде је требало предвидети много већу суму и на тај начин омогућити да се бар у сваком селу подигне по једна сушница; како би се пружио могућност да земљорадник своју шљиву коју не извезе сирову осуши и не упропашћује као досада.

Господо, наш пољопривредник свој производ, нарочито кукуруз и пшеницу, сваке године продаје по багателну цену, тако да после извесног времена, кад он нема шта да прода, цене скачу, често пута душло, те у место да има користи про-

извођач има обрнуто, штету. Ово питање треба једном решити и не дозволити да се наш земљорадник овако и на овај начин уништава.

Неопходно је потребно да се скину цене монополисаним артиклима као што су со, гас, шећер и дуван, кога троши већина народа и то слабија класа. Тако ће се омогућити земљораднику да може да купи со у крупцама ради осољавања своје стоке. Јер, господо цене овим артиклима велике су према приликама које данас владају.

На парт. 855 позиција 4 предвиђена је сума од динара 1,945.000.— за сузбијање свињске куге и друге сточне заразне болести. И ова је сума сувише мала; требало је предвидети много већу суму, јер, господо, прошле године у моме срезу 1000 и више грла свиња полипсала су од свињске куге зато што народ није могао да плати серум, који је јако скуп. Из овога кредита требало би набављени серум уступати бесплатно произвођачима ради пелцовања стоке против заразе.

На парт. 855 поз. 5, 9 и 10 овог буџета предвиђена је сума од 340.000.— динара за спречавање сточне заразе и исплате сопственицима угинуле стоке од голубачке мушице, итд. Ова је сума за ову сврху мала. Требало је предвидети много већу и тиме омогућити исплату сваком сопственику угинуле стоке.

У овом буџету није ништа предвиђено за регулацију мањих река и бујица, које и најмање кад надођу униште читава поља, јер немају речно корито, и тиме наносе грдне штете земљораднику. Да вам изнесем један случај код мене у моме срезу у ком реке Белица и Лугомир сваке године плаве читава поља у величини од 3—4.000 хектара и униште целу летину. За регулацију ових река, чија су корита дугачка скупа око 20 км. потребна би била најмања сума од 2,000.000.— динара а остатак народ овога краја пристаје радном снагом да заврши. Тако би се и ово питање решило. Ако се ова сума није могла по буџету предвидети, Влада је требала из задужења од 7 милијарди да издвоји за ову сврху, једну милијарду и питање би било решено у целој земљи где овакве реке постоје.

Треба настојати да се и наши интелектуалци и чиновници посвете што више раду на унапређењу села и сељака, али и њима треба омогућити удобнији живот. У најмању руку вратити им одузетих 7% принадлежности. Морам да замерим г. Министру што врло мало поклања пажњу на привређивању изложби свих врста а ово је врло важно за унапређење наше пољопривреде јер се на овим изложбама народ такмичи ко ће боље и лепше произвести, како стоку тако и остале производе.

Прошле године у мом срезу пољопривредна подружина хтела је да приреди једну општу изложбу свих врста производа, па како није имала довољно сретстава, обратила се Министарству пољопривреде за малу помоћ, али нажалост отуда је у место новаца добила одговор „нема се сретстава“.

Треба што пре извршити класификацију земљишта и извршити правилније оптерећење пореских обвезника према њиховој платежној моћи, јер су земљорадници и сувише оптерећени порезом.

Треба што пре донети закон о раздужењу ситних трговаца, занатлија и радника, јер су они у врло тешком положају, скоро на издисају.

Неопходно је потребно скинути цене бензину и омогућити нашој моторизацији и аутомобилизму бољи развитак, јер смо у томе много изостали. На завршетку свога излагања, а пошто овај буџет неће моћи да пружи нашој пољопривреди оно што се од њега тражи, ја изјављујем да ћу гласати „против“. (Одобравање и плескање на левици).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Реč има народни посланик г. Simo Marjanac.

Симо Марјанац: Господо народни посланици, срез јајачки граничи се са гламочким срезом, котор-варошким, бугојанским, мркоњичким и травничким срезом.

Срез јајачки заузима површину од 124.517 хектара, а дели се овако:

Зиратне земље 26.402 хектара; вртови 160 хектара, ливаде 15.123 хектара, пашњаци 6.870 хектара, воћњаци 715 хектара и неплодне земље 3.173 хектара.

Поред теренских и климатских прилика које су управо тесне за све гране наше пољопривреде, производни трошкови житарица и свеопшта данашња гравитација у нашој пољопривреди диктује нам, да је сточарство много корисније него производња житарица.

У срезу јајачком долази по теренским и климатским приликама у обзир комбинација грана пољопривреде и то: сточарство, ратарство и воћарство. И док се остали крајеви у борби за прогресом, примењујући најновије тековине, труде да створе увјете за поједине гране пољопривреде, наш срез све то има по свом положају.

Просечни годишњи приноси житарица и другог културног биља врло су разнолики и у главном овисе о годишњим временским приликама, пошто је савремена рационална обрада тла само код врло малог броја пољопривредника развијена. Како се из предњег прегледа види, у производњи ратарских усева заузима кукуруз прво место. Поред кукуруза „босанца“, који има сразмерно кратку вегетациону периоду и који врло добро успева у брдским крајевима нашег среза, узгаја се и кукуруз „зубан“ у низинским и жупним пределима. Семе кукуруза „босанца“ и „зубана“ већ је дегенерисано те је потребно семе обновити.

На друго место по просторности засијане површине долази јечам. Врста јечма јест: јечам двограда са просечним годишњим приносом од 6—10 метара по једноме хектару.

На треће место долази пшеница. Поред домаће врсте пшенице на подручју овог среза друге врсте пшенице не сеју се. Годишњи принос пшенице креће се између 8 и 10 метара по једном хектару.

Зоб запрема такође знатне површине и гаји се исто тако на целој територији среза. Врсте зоби су домаће са просечним приносом од 7—10 метричких центи по једном хектару.

Култура ражи, наполице, крупника, хељде и проса ограничена је на извесним пределима и гаји се у мањим количинама.

Од махунастог биља долази у обзир само пасуљ, јер се грашак, боб и сочиво узгајају у врло незнатним количинама.

Култура кромпира такође заузима врло незнатну површину.

Сточна репа, репа угарњача као и остало сточно биље сије се у незнатним површинама и ако

је са културом овог биља везано и унапређено сточарство.

Индустриско и трговинско биље такође заузима врло незнатну површину и ако за успевање ових биљака постоје природни увети.

Како сам напред навео воћњаци заузимају површину од 7115 хектара, те на овој површини засађено је 59.000 комада шљива, 17.000 јабука, 25.000 крушака, 39.000 ораха, 525 комада кајсија, 500 бресака, 2.000 трешања, 200 комада вишања и 1000 комада дуња.

Богатство са ливадама и пашњацима ставља срез јајачки у ред прворазредних сточарских крајева. Како сам напред навео ливаде заузимају површину од 15.123 хектара, а пашњаци 6870 хектара и на овој површини налази се укупно 85.324 комада корисних домаћих животиња и то: коња 6725 комада, говеда 20.150 комада, свиња 7.078 комада, оваца 33.643 комада, коза 13.728 комада. Пасмине горе наведених домаћих животиња у главном су домаће без мешања са ма којом било пасмином (племенитом).

Квалитетна својства босанског коња изврсна су. Босански коњ издржљив је, не захтева бог зна какву исхрану и негу, те најподеснији је за брдовити терен јајачког среза. За побољшање квалитативних својстава босанског коња потребно је да држава набави довољан број расплодних пастува, јер домаћи пастув већ је дегенерисан.

На подручју овог среза имаде свега 14 комада бановинских расплодних пастува, што није довољно.

Главни преставник босанског говечета је босанска буша. Другог говечета на подручју овога среза осим буше нема. Буша је ситна али пропорционално и складно грађена, једва један метар висока, а 150 до највише 500 кг. тешка. Потпуно прилагођена теренским и климатским приликама искоришћује врло добро храну и даје необично масно млеко. Најкарактеристичније је и најважније је да је необично отпорна и да апсолутно нема туберкулозе.

За побољшање квалитативних својстава босанске буше потребно је да Министарство пољопривреде набави извесан број добрих расплодњака (бикова), како би укрштавањем са бушом добили тип говечета, који би имао већу тежину, а краве музаре што већу количину млека. Од ситних грана сточарства у овом срезу најважније су овце и свиње. Овце углавном су домаће пасмине „Праменке“, а узгајају се ради вуне и меса. Вуна је дугачка и доста груба, месо је доста укусно. Продукција млека се креће 30—50 литара годишње, а вуне 1—1½ кг. по глави. Да би се поправило својство домаће овце у млечности и финоћи вуне и њезиној тежини потребно је крижати домаћу овцу са познатим добрим врстама оваца, а то су сјеничке овце. И овде држава мора жртвовати материјална сретства за набавку добрих расплодњака (овнова), како би овчарство овога среза постигло ону висину коју му дају природни увјети.

У вези напред наведеног апелирам на надлежне факторе да ово моје кратко излагање о стању пољопривреде Среза јајачког озбиљно приме и да по могућности удовоље захтеву народа.

И у здравственом погледу код стоке нису биле прилике ни мало ружичасте. Црни пришт код стоке из године у годину је харао, док у години 1936 није поведена опсежна акција за сузбијање црног

пришта у срезу јајачком. Истакнућу само да је у години 1936 с пролећа па до 25 августа исте године угинуло у срезу јајачком од црног пришта 69 говеда, 162 овце, 18 коза и 10 коња. Ово су само слушајеви које је ветеринар службено оставио и поднео извештај Кр. банској управи, дочим приликом цепљења у општинама јањској и пљевској дознало се и проверило, да је било још губитака код стоке, које није нико пријавио. У појединим селима среза јајачкога било је црнога пришта и код људи, а ја ћу навести само неке случајеве који су ми у свежој усмени. Тако је у селу Крушчици општине Јајце оболело и прикљано 7 болесних крава од црног пришта, а конзерванти и неуки сточари овога среза не схваћајући опасност која им је претила од ове заразе, јели су заражено место и то скоро сви становници села које броји 52 муслиманска и 6 православних домова. На срећу оболело је само 6 лица од црног пришта у овоме селу. Затим у селу Липовачи општине јањске умрло је у години 1936 од црног пришта 5 лица, а било их је и више оболелих, а још ми је у свести трагедија фамилије Бендра из Запећа из године 1933 када је из ове породице умрло нагло од црног пришта у највећим мукама 6 чланова. Заразили су се месом од вола болесног од црног пришта кога су прикљали. Огромна опасност претила је од црног пришта и стоци и људима, да се прошири у још већим размерима да није предузео брзо и енергичну акцију за спречавање црног пришта скрески ветеринар Славко Костић, који је са пуно напора извршио своју стручну дужност, те у зараженим крајевима поцепио око тридесет пет хиљада грла стоке, да би се избегла огромна материјална штета од заразе црног пришта, која је епидемично харала и престављала сталну опасност за стоку и људске животе. Тако је овом опсежном акцијом успело црни пришт у срезу јајачком, ако не посве сузбити, а оно барем свести на минимум, па би требало у овом правцу наставити и перманентно кроз барем 3 године поцепити сву стоку свих заражених крајева од црног пришта о државном трошку.

Желим да истакнем и рад средског ветеринара који заслужује пуну пажњу меродавних фактора и у самом погледу успеха цепљење које је проведено и ако за кратко време код оволиког броја грла са стручним познавањем технике рада и опрезности приликом вршења цепљења.

Краљевска банска управа Врбаске бановине је са пуно разумевања хитно дозначила потребне количине цеписа бесплатно, а ја понова апелирам на надлежне факторе, да посвете пуну пажњу привреди среза јајачког и да све горе изложено узму у озбиљно разматрање.

Господо посланици, не могу а да се мало не осврнем и на банке које су много штете сељаку нанеле превеликим каматама које су узимале, а боље рећи отеле. У Јајцу, постоје две банке које су сељаку давале новац уз 40 до 50 од сто камате и које нису поштовале чак ни уредбу која је изашла 20 априла 1932, да банке не смију наплаћивати више од 10 од сто. Они су наплаћивали 28 до 30 од сто, све док није друга Уредба изашла 20 октобра 1932 године, и запретила да ће ко се огрешти о Уредбу бити кажњен новчаном глобом и затвором, онда су почели да наплаћују 12 од сто. У међувремену су мјенице у срезу јајачком 1932 године напуштене, јер, господо, није теже године

било у човечанском животу него што је била 1932 година.

Мањкање људске и сточне хране није било. Држава је дала све што је могла дати и у људској и у сточној храни и да није дала, много би људи и деце помрло од глади, а стоке више угинуло него што би остало и опет те банке нису имале срца да увиде беду и потребу бедног сељака, него су опет преко закона наплаћиване више него што су смеле.

Иако је тако била тешка година људи су долазили да продуже менице са 10%, како је у Уредби речено, али банке то нису хтеле ни да чују, већ су казале да то за њих не важи, и тражили су 30%. Пошто је била тако тешка година, људи нису могли да плаћају толику камату, већ су морали пуштати менице. И то је, господо, све трајало до 3-VIII-1934 године, до оне проклете Узуновићеве и Којићеве Уредбе, која је гласила: који не продужи меницу губи заштиту, па су одмах банке налетеле на сељаке као орлови на лешину, претећи, да ће им продати сва имања, ако не продуже менице.

Поштени сељак бојао се и боји се и данас закона и одмах су почели продуживати менице, али шта им се догодило: догодило им се то, да су банке све трошкове нанете им кроз те двије године трошкове око протеста мјеница, грунтового осигурања, адвокатске трошкове око тужби, и некакве затезне камате како их они практикују, али то су камате, господо, 40—50 од сто, а не 10% како је у Уредби речено — они су то све прикачили главници дуга и направили да је то редовни дуг, тако да је сваки дуг, онога који је продужио меницу душло повећан. Сад вас, господо, питам, шта се онда отписује сељаку кад се каже: како је речено у садашњој уредби, која је гласила: Уредба о раздужењу сељака са отписом од 50%. А кад видите, шта су све банке учиниле, није се уствари отписало ни пет пара. Ова је Уредба гласила за коначно раздужење сељака, а испала је као регулација сељачких дугова са наплатом од 10 година са једном мањом каматом, а не, господо, коначно раздужење сељака, како је то у Уредби речено, са 50% отписа дуга.

У Уредби је речено да ће банка отписати једну четвртину, али видите не отписује ништа и ако буде нешто отписивала отписале само једну годину оних зеленашких камата, које није смела ни у ком случају да наплаћује, а ја мислим да би банка требала отписати једну чисту половицу, а опет кад погледамо шта су прирачунале непотребне трошкове, онда, господо, видимо да нијесу од свога капитала ништа дали, него само оне неправедне трошкове, које нису смели уносити у главницу дуга, а држава, како је у Уредби речено да ће преузети једну четвртину дуга сељачког, да тако и остане, а сељак да плати једну четвртину у годинама које су одређене у Уредби. Пошто се Уредба налази у Скупштини ја вас молим, господо народни посланици, као и надлежне факторе, да се та грешка и исправи. А ја мислим, господо народни посланици, да та ствар такође и вас тангира, пошто су и вас све 90% послали сељаци у овај Дом, да их вјерно заступамо, тако смо им, господо, и обећали кад смо били бирани.

Верујући у то, господо народни посланици, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде. (Одобравање код већине.)

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Има реč народни посланик г. Мило Бошковић. (Гласови: Није присутан.) Како г. Бошковић није ту, то се у смислу Пословника сматра да је одустао од речи.

Има реč народни посланик г. Лука Аврамовић.

Лука Аврамовић: Наш крај спада међу најсиромашније крајеве, али је по природном богатству богатији од других срезова. Питаћете, зашто онда овај крај спада међу најсиромашније? Немамо путева и зато што нема никога да нас упуте да оснивамо сирарске, млекарске, сточарске и набављачке задруге. Зато је ту та беда. Ту нису потребни да дођу неки агитатори који дођу и обећавају људима нешто, па после ништа не ураде. Обично се влада тога народа сети пред неке општинске, бановинске или парламентарне изборе, па кад они прођу онда се више нико њега не сећа.

Ја молим најпре Краљевску владу и молим г. Министра пољопривреде да мало погледају на тај добри и поштени народ. Има сиромашних људи који су изгубили семе за сетву, или су утрли стоку. Њима треба помоћи и то не дајући им милостињу него чинећи им позајмице. То је практиковала и непријатељска влада, водећи рачуна о малом сељаку па би жалосно било када ми данас не би више рачуна повели о томе свету. Изјављујем да ћу гласати против буџета. (Пљескање на левици.)

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Реč има народни посланик г. Сава Микић. (Гласови: Није ту!) Пошто г. Микић није присутан, то се сматра да је одустао од речи.

Реč има народни посланик г. др. Андреј Вебле.

Др. Андреј Вебле: Господо народни посланици, дубоко сам уверен, да је једно од кардиналних питања за унапреденје целокупне народне привреде — осим ојачања унутрашњих тржишта и повећања извоза — оживљење кредитног система, оживљење и јачање ликвидности свих новчаних, а нарочито задружно кредитних установа и регулативних штедионика уз помоћ Народне банке и државе. И ако је тачно, да се појављују извесни знаци побољшања код већих градских банака, штедионика и привилегованих државних новчаних завода (Државна Хипотекарна банка, Поштанска штедионика), ипак треба објективно признати, да данас скоро нема кредитне могућности за село, за малог поседника, занатлију, за ситне трговце, да је кредитни живот нашег малог човека у целој држави потпуно умртвљен, а у првоме реду у преčанским крајевима, гдје смо имали већ у предратно доба веома добро изграђену на принципу самопомоћи организовану кредитну организацију, која је била и наш главни стуб у борби за наша национална права.

Многим нашим крајевима у првоме реду Дравској бановини прети опасност, да остане Уредба о ликвидацији земљорадничких дугова од 26 септембра 1936 године само на папиру, ако се сељаци не пружи могућност да испуни своје обавезе према тој Уредби. У садашњим приликама сељак у многим крајевима нема довољно новчаних сретстава због несташице личног и хипотекарног кредита уз ниску каматну стопу.

То је чињеница!

Ако помислимо колико су у том погледу учиниле друге државе, чак и оне које су и по територији и по броју пучанства и по својој финансијској снази мање од нас, (Немачка—Аустрија године 1931/32)

moramo iskreno priznati da je baš ta potpuno negativna strana finansijske politike ranijih režima jedan od glavnih uzroka sadašnjeg veoma teškog stanja našeg celokupnog kreditnog sistema u zemlji.

Mada su i raniji Ministri finansija u tome pogledu grešili, smatram, da je još veća dužnost sadašnje Kraljevske vlade, da tome problemu posveti svu pažnju i da na osnovu izdašnjih ovlašćenja u Finansijskom zakonu — pronade mogućnost, pa makar u obliku većeg unutrašnjeg prinudnog zajma po uzoru čehoslovačkog Zajma rada (Pučka prace) iz 1933 godine, da se spasu naši kreditni zavodi, da se vrati likvidnost novčaninim ustanovama, da novac postane opet sretstvo za cirkulaciju i izmenu dobara.

Ja molim Kraljevsku vladu da baš u tome pravcu u toku iduće budžetske godine po uzoru Čehoslovačke Republike i drugih stranih država, poradi još intenzivnije nego je bilo to sada moguće i time podigne našu sveukupnu narodnu privredu na zavidan nivo, u dobrobit i zadovoljstvo svih državljana Kraljevine Jugoslavije.

Gospodo narodni poslanici, što se tiče ekonomskog stanja u Dravskoj banovini (Slovenačkoj) istina je, da je to stanje vanredno teško i to iz više razloga:

1) Zbog pasivnosti te Banovine u pogledu žitarica i drugih životnih namirnica; zbog veoma slabih letina u prošlim godinama (vinogradi su podbacili godine 1936 za 60% prema normalnom stanju); zbog grada i drugih vremenskih nepogoda u godini 1936;

2) Zbog posledica sankcija, koje su u prvome redu u godinama 1935, 1936 pogodile stanovništvo Dravske banovine, gde je usled tih sankcija nastala ogromna kriza u trgovini i industriji šumskih proizvoda;

3) Zbog latentne krize u izvesnim granama industrije (izuzev tekstilnu industriju), u prvome redu, zbog krize rudarstva i ugljenim rudnicima;

4) Zbog velikog fiskalnog opterećenja ne samo državnim nego i samoupravnim porezima i dažbinama; i

5) Zbog opadanja čistog nacionalnog prihoda u Dravskoj banovini u godinama 1935 i 1936.

Da dokažem istinitost ranije izloženog moram da barem u glavnim crtama analiziram privrednu i socijalnu strukturu stanovništva Dravske banovine.

Prema podacima popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine stanovništvo Dravske banovine raspoređeno je po glavnom zanimanju kao što sledi:

1) Zanimanje starešine domaćinstva: poljoprivreda — 60.93%, industrija i zanati — 21.03%, trgovina, kredit i saobraćaj — 5.79%, javna služba, slobodna zanimanja i ostalo — 12.23%.

2) Zanimanje izdržanih lica: poljoprivreda — 60.35%, industrija i zanati — 21.92%, trgovina i promet — 7.02%, javna služba, slobodna zanimanja i ostalo — 10.71%.

Ovi podaci pretstavljaju u glavnome privrednu i socijalnu strukturu Dravske banovine.

Još uvek $\frac{3}{5}$ stanovništva Dravske banovine živi od poljoprivrede, stočarstva i šumarstva.

Kakvo je privredno stanje seljaka Dravske banovine i kakav je napose položaj ratarstva kao osnove svakog seljačkog gazdinstva?

Jedna glavna karakteristika privrednog i socijalnog položaja seljaka Dravske banovine jeste u tome, što mu nedostaje zemlja, pogotovo ziratne zemlje. U poredenju seljaka ostalih banovina, naš

seljak iz Dravske banovine ima srazmerno mnogo manje ziratne zemlje, osim Primorske i Zetske banovine, koje su u tome pogledu još na lošijem položaju. Kao dokaz iznosim sledeće statističke podatke:

Na glavu seljačkog stanovništva u pojedinim banovinama dolazi ziratne zemlje: Dunavska — 1.26 ha, Vrbaska — 0.71 ha, Moravska — 0.66 ha, Vardarska — 0.65 ha, Savska — 0.63 ha, Drinska — 0.63 ha, Dravska — 0.44 ha, Primorska — 0.38 ha, Zetska — 0.36 ha.

U pogledu ziratne zemlje koja otpada na jednu glavu seljačkog stanovništva, Dravska banovina je između devet banovina na sedmom mestu; iza nje dolaze još samo, kao što sam već pomenuo, Primorska i Zetska banovina.

Iz ovih podataka vidi se, da prema površini ziratne zemlje koja dolazi na glavu seljačkog stanovništva, postoje tri grupe.

Na prvome mestu nalazi se Dunavska banovina, koja je žitnica naše države; drugu sačinjavaju Banovine sa srednjim brojevima; treću grupu sačinjavaju tri u tom pogledu zaista pasivne banovine: Dravska, Zetska i Primorska.

Još gore prolazi Dravska banovina pri izračunavanju, koliko dolazi ziratne zemlje na jednu glavu stanovništva uopšte, t.j. agrarnog stanovništva i neagrarnog stanovništva. Ovi podatci su sledeći: Dunavska — 0.87 ha, Vrbaska — 0.55 ha, Vardarska — 0.52 ha, Moravska — 0.49 ha, Drinska — 0.47 ha, Savska — 0.30 ha, Zetska — 0.30 ha, Primorska — 0.28 ha, Dravska — 0.27 ha.

U ovom upoređenju Dravska banovina je poslednja, a Zetska i Primorska banovina su ispred nje.

U pogledu ishrane stanovništva je dakle Dravska banovina veoma pasivna, pa čak i najpasivnija između sviju banovina, i to s obzirom na prenapučenost sela.

I u pogledu eksploatacije zemlje namenjene intenzivnome obrađivanju tj. oranica, došla je Dravska banovina u pogledu celokupne površine i u pogledu hektarskog prinosa do granice preko koje se ne može preći. Seljačka privreda Dravske banovine stigla je do kraja mogućnosti i nalazi se u stagnaciji.

Jedini napredak može se konstatovati u nekim specijalnim granama seljačke privrede.

Dravska banovina ne samo da nema dovoljno ziratne zemlje, nego je ta ziratna zemlja još lošija i manje plodna nego u drugim banovinama. Mada se naš seljak stara za dobro obrađivanje i dubrenje te zemlje, ostaju hektarski prinosi većine zemljoradničkih proizvoda ispod državnog proseka.

Od seljačkih poseda Dravske banovine manje od polovine osigurava sopstvenicima privredni opstanak.

Prema veličini, seljački posedi Dravske banovine dele se ovako: seljački posed od 0—5 ha — 50%, seljački posed od 5—20 ha — 34%, seljački posed iznad 20 ha — 8%.

Iz ovih podataka proizlazi, koliko naš seljak oskudjeva zemljom. Tri petine sviju seljačkih poseda Dravske banovine ne mogu izdržavati sopstvenike.

Pri tom se ne sme zaboraviti da je u Dravskoj banovini preko 10.000 domaćinstava, čije su starešine zemljoradnici, a koji uopšte nemaju zemlje. Ovamo pripadaju najamnici, zakupci i viničari, koji su u vinorodnim krajevima Dravske banovine dosta mnogobrojni. Stanje tih ljudi je i u normalno vreme dosta teško, a kamo li u doba krize i raznih vremenskih nepogoda.

Drugu grupu seljačkog poseda Dravske banovine sačinjavaju posedi od 5—20 ha. zemlje. U toj grupi ima jedva jedna trećina seljačkih poseda.

U trećoj grupi su seljački posedi sa preko 20 ha površine, a tih poseda ima samo 8% u Dravskoj banovini. Samo ovi posedi mogu pružiti svojim sopstvenicima životni opstanak.

Gospodo narodni poslanici, neću vas suviše zamarati statističkim podacima i brojkama. Dozvolite mi samo nekoliko konstatacija.

Prema jednom zvaničnom i znanstveno dokumentovanom izveštaju od strane Kraljevske banske uprave u Ljubljani u pogledu ishrane Dravske banovine sledi neminovno da od 25 srezova te Banovine samo četiri sreza (Murska Sobota, Donja Lendava, Ljutomer i Ptuj) u normalnim godinama proizvode toliko žitarica da je u tim srezovima osigurana normalna ishrana stanovništva — i da preostaje čak i izvestan višak za prodaju u gradovima ili u drugim srezovima. Većina srezova mora već u normalnim godinama uvažati žitarice i brašno iz ostalih banovina za ishranu svog agrarnog i neagrarnog stanovništva.

Prema službenom izdanju Ministarstva poljoprivrede u 1927 godini (potrošnja žita u Kraljevini Jugoslaviji) iznosila je godišnja potrošnja hlebnih žita u celoj zemlji u seoskim opštinama 312 kg, a u varošicama 307 kg. na glavu stanovnika.

Prema sadašnjem broju stanovništva Dravske banovine (1,144.000 u godini 1931) količina žitarica za ishranu iznosi godišnje jedva 150 do 160 kg. po glavi stanovnika. Potrošnja hlebnih žita u Dravskoj banovini na glavu je dakle mnogo manja nego prosečna u državi. Manjak hleba nadoknađuje se i u normalnim godinama krompirom, kupusom i repom.

A kako izgleda ishrana stanovništva, tek kod radničkih masa — u ugljenim revirima i drugim industrijskim centrima? Izračunato je, da je Dravskoj banovini ove godine potreban uvoz preko 4000 vagona žitarica za ishranu stanovništva pored normalnog godišnjeg uvoza žitarica koji iznosi oko 6000 vagona. A sve to zbog neobično slabe letine u Dravskoj banovini u prošloj godini.

Ako se računa da Dravska banovina već u normalno doba plaća godišnje za dovoz brašna i žitarica cirka 123,500.000.— dinara, to će ove godine platiti najmanje 230,500.000.— dinara za prosečnu i normalnu ishranu svog stanovništva, a da isto ne bi gladovalo. Pri tome treba voditi računa i sa time, da je prosečna cena pšenice i brašna ove godine poskupila.

Gospodo narodni poslanici, sigurno ćete pitati: kako onda seljak Dravske banovine živi i uopšte egzistira, ako je njegova agrarna produkcija u pogledu žitarica toliko pasivna?

Privredne grane, koje mu omogućavaju barem donekle egzistenciju jesu — živinarstvo, vinogradarstvo, stočarstvo, naročito šumarstvo, i u nekim krajevima i kultura hmelja. Dalje, sezonski rad i zaposlenje u fabrikama.

Neću se detaljnije upuštati u izlaganje u pogledu vinogradarstva i voćarstva u prošloj godini, — ta grana u prošloj godini podbacila je za 60%, a voćarstvo još više.

Prelazim hmeljarstvu koje je dalo u prošloj godini malo veći prinos nego godine 1935. Dalje stočarstvu, koje se je u prošloj godini barem donekle oporavilo.

Zadržati ću se malo kod šumarstva. To je jedna veoma važna privredna grana za seljake i za velike

mase radnika Dravske banovine, koji su uposleni u šumskoj industriji. Privreda mnogih srezova u Dravskoj banovini zavisi u najvećoj meri od šume. Od celokupne površine Dravske banovine, šuma pokriva 44.6%, a od produktivne zemlje i 47.2%. U 12 od 25 srezova šuma pokriva preko polovine produktivne zemlje. Celokupna površina šuma Dravske banovine iznosi 679.268 ha. Od toga u jednu četvrtinu tj. 154.344 ha otpada na veliki posed (iznad 200 ha). Ipak ima skoro svaki seljački posed nekoliko šume, mada to bila mala parcela šuma. Od celokupne proizvodnje drveta 1935 godine ostalo je u našoj Banovini cirka 900.000 m³ za tehničku upotrebu, od tih 900.000 m³ 1935 godine izvezeno je u inostranstvo oko 500.000 m³. Ti podatci dokazuju ogromnu vrednost šuma za našu privredu. A sad dolaze najednput sankcije, godine 1935, usled kojih je u toku prvog tromesečja 1936 godine gotovo ukinut izvoz jugoslovenskog drveta u strane zemlje, a pogotovo izvoz drveta iz Dravske banovine u Italiju. Šumska privreda Dravske banovine pretrpela je od toga ogromnu štetu, mnogo veću nego šumska privreda ostalih Banovina.

Pomislimo samo na to, da je šumska privreda u Dravskoj banovini podeljena na veliki broj malih, pa i vrlo malih preduzeća, kojih ima u toj Banovini cirka 2.000. Od toga samo 200 preduzeća sa modernim postrojenjem. Sva ta preduzeća izgubila su stara tržišta u Severnoj Italiji, a nisu se mogla prilagoditi novoj situaciji.

Dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, samo jednu kratku konstataciju:

Izvoz drveta iz Dravske banovine u prvom tromesečju 1935 godine iznosio je: za tvrdo drvo testeterisano — 25.000 m³, ili 12% od ukupnog jugoslovenskog izvoza drveta; za mekano drvo u opšte — 354.000 m³, ili 51% od našeg jugoslovenskog izvoza drveta; za mekano drvo, tesano — 110.000 m³, ili 80% našeg jugoslovenskog izvoza; za mekano drvo, testeterisano — 224.000 m³, ili 45% našeg jugoslovenskog izvoza. Sva ta trgovina jedanput prestaje. Molim da sad sami izračunate ogromni gubitak naše šumske privrede usled italijanskih mera protiv sankcija.

Još jedna konstatacija!

Preko polovine normalnog jugoslovenskog izvoza mekanog drveta godine 1935 (u prvom tromesečju) otišlo je iz Dravske banovine u Italiju, a jugoslovenski izvoz tesanog mekanog drveta u Italiju — išao je gotovo isključivo iz Dravske banovine.

Ja mislim, da su tom činjenicom dovoljno dokazane ozbiljne, upravo katastrofalne posledice sankcija koje su pogodile Dravsku banovinu.

Neću vas zamarati izlaganjem našeg teškog privrednog stanja zbog latentne krize u izvesnim granama industrije, naročito rudarstva (ugljenih rudnika). Fakt jeste, da rudarsko stanovništvo ugljenih revira Dravske banovine zaraduje danas svega 37.1% vrednosti nadnice, a 1929 g. i da jedan veliki deo rudara u Dravskoj banovini cirka 5000 po broju, još danas nije mogao dobiti nameštenje u našoj državi.

Iz svega toga proizlazi, a na osnovu jednog zvaničnog izveštaja, da je nažalost teorija o porastu nacionalnog prihoda u Dravskoj banovini u prošloj godini, neosnovana, mada priznajem, da je taj nacionalni čisti prihod (prinos) u celoj zemlji s obzirom na stanje u drugim banovinama i obzirom na dobru letinu pšenice, kukuruza i drugih agrarnih proizvo-

da u drugim banovinama u stadiju porasta, i da je zbilja toliko porastao, kako to tvrdi Gospodin Ministar finansija u svome ekspozeu. (Odobranje i pljeskanje kod većine).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Ima reč narodni poslanik g. Milivoje Isaković. (Glasovi: Nema ga!). Kako g. Milivoje Isaković nije tu, smatra se da je odustao od reči. Ima reč narodni poslanik g. Branko Todorović. (Glasovi: Nema ga!) Kako g. Branko Todorović nije tu, smatra se da je odustao od reči. Ima reč narodni poslanik g. Joca Georgijević. (Nema ga!) Pošto g. Joca Georgijević nije tu, to se smatra da je odustao od reči. Ima reč narodni poslanik g. Anton Videc.

Anton Videc: Gospodo narodni poslanici, zaista posle ovako sjajnog ekspozea g. Ministra poljoprivrede mi ne bi bili pogrešili da smo stavili i usvojili predlog da ovaj predlog budžeta primimo aklamacijom kao što je to bio slučaj kod Ministarstva vojske. Iz ovoga opširnog i odlično dokumentovanog ekspozea jasno se vidi da je dobra volja za racionalnijim radom u cilju unapređenja naše poljoprivrede i to planskim radom koji je do sada ovome resoru nedostajao. Za ostvarenje toga plana trebaće mnogo vremena ali s obzirom na prilike u kojima se nalazimo valjaće se strpeti sa čvrstim uverenjem, da će uz dobru volju koju pokazuje resorni g. Ministar i taj posao napredovati.

Što se tiče veterinarstva možda mnogi od vas, gospodo narodni poslanici, niste obavesteni da mi još nemamo veterinarskog zakona, ali u očekivanju donošenja toga zakona mi imamo Zakon o suzbijanju stočnih zaraza. Postupak po tome Zakonu je jasan i narod dolazi lako do intervencije marvenog lekara. Ali uveren sam da će se stvari i u tome pravcu još poboljšati kao što se poboljšavaju i u ostalim granama naše privredne delatnosti, a pošto sam ranije jednom prilikom opširinije govorio o svima ovim pitanjima, to završujem ovaj govor izjavljujući da ću glasati za ovaj budžet. (Odobranje).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Milenko Glišić.

Миленко Глишић: Поштовани другови и браћо, ја сам овде са вама дежурао да би смо заиста овај буџет Министарства пољопривреде претрес оноко како то жели цио наш народ. После буџета Министарства војске, по мом мишљењу, требало би да тај буџет буде највећи, јер је тај ресор темељ наше куће. Нико у нашој држави не може ни одакле тражити спаса него баш од Министарства пољопривреде, али нажалост томе се поклања најмање пажње. Ни један се човек не сећа добре мајке ако он није добар. Тако се и ми не сећамо овог народа који је у истину добар и за свако поштовање.

Као што рекох по мом мишљењу требало би Министарство пољопривреде уврстити одмах после Министарства војске. Када би то неком срећом могло да дође некој влади до памети, и да јој дође до оног правог рачуна, она би ту дала више него ма која друга. Незгодно је да ласкам г. Министру Станковићу, али би њему вредело више него да му се направи после његове смрти највећи споменик, када би он могао да има толико моћи у Влади да изврши извесне ствари у његовом ресору. Не би му требале ни виле ни палате, он би тиме поставио себи споменик који се никада у

историји угасио не би, нити би се могао изгубити. Краљевска влада би требала да су послужи сугестијама нас мученика који овде говоримо у име народа, и то би и за Владу и за нас и за народ који нас је овде послао било од користи.

Овде се говорило о много којечему, али ја сам као и многи моји пријатељи стално говорио о сељаку. Ја сам за то да се једанпут приступи лечењу тога болесника, тога мученика, кога кроз 15 година ратова и кроз 20 година овог мучења доведосмо до последње капи крви. Потребно је да га најзад излечимо, да се његов несрећни дуг избрише и да о тим дуговима више не буде разговора. Ја мислим да ће г. Станковићу пасти у део да овај задатак изврши и ако Влада буде то учинила, неће јој бити потребно да шаље ни Ђуру Јанковића ни Драгишу Цветковића, ни да прави хуке и таламбасе, а ја ћу бити срећан да им пружим руку и да им кажем: учинили сте једно свето дело.

Као што рекох, на нашем раднику, сељаку, занатлији и трговцу почива темељ ове државе, па о њему треба повести рачуна. Ми имамо много ствари које треба да се изведу, али не знам са кога краја треба почети и зато сам се задржао да целе ноћи не спавам и да дочекам зору да бих дао неколико добронамерних сугестија. Хоћу да кажем г. Министру да Министарство пољопривреде није ништа друго него једна мајка мученичке деце која су пружила руку да преко њега добију снаге и да добију ваздуха.

Ја хоћу да кажем ово да бих ја Министарству пољопривреде придодao и Министарство шума, јер је најприродније и најподесније да благо иде ономе чије је, а не да шуме глођу странци — један даске, други угља итд. Ово Министарство које претставља мајку, оно живи као сироче од милостиње. Према томе, ја сматрам да би Министарство шума требало придодати Министарству пољопривреде, и на тај начин омогућити њему оне приходе које извлаче странци преко Министарства шума и други разни шпекуланти. Када би било то под његовом руком, било би од велике користи по целокупну привреду.

Сада хоћу да пређем на неке важније ствари. Ја сам зато да се снабде Министарство са потребним материјалним средствима и да се све сточарство, које је у опадању у појединим крајевима замени, и да држава узме неспособну и кржљаву стоку, а да да бољу. Када би ми то учинили, десио би се један преокрет и ми би имали нешто боље, него што је до сада било. Сада хоћу да констатујем да када се може наћи кредита за футбол и друге ствари, потребно би било, да Министар у његовом ресору створи средства, да се приређују изложбе у земљи и да се помаже воћарство и сточарство. Потребно је створити експедиције, које ће путовати по земљи и показивати свету, како треба радити, упућивати га на оно, што је најбоље и најкорисније да може свој крај побољшати и унапредити.

Овде се говорило да би и фабрике шећера требале да буду под овим Министарством. Ја сам чуо из експозеа Министра трговине и индустрије где каже да је било 2 и по милиона штете од фабрика шећера. То би било као када би мени неко казао: Е, Миленко, ти можеш главом да разбијеш кућу! Ја мислим да је то срамота, да Министар каже да може бити штете од фабрика шећера. То су поделили паре између себе они, који су ради-

ли. Да је ту фабрику имао приватан човек, његов би приход износио 10 милиона динара. Зато треба фабрике шећера узети од картела и предати Министарству пољопривреде, а оно после нека плаћа репу како најбоље зна, а не по ниској цени, као што је до сада било. Када би фабрике шећера прешле у надлежност Министарства пољопривреде, онда би одатле било извесне користи.

Ми имадемо у нашој земљи картела од свега и свачега. Све је то штета по наш народ и нашу привреду. То би требало подвргнути под неко Министарство, а најбоље под Министарство пољопривреде.

Сада хоћу да кажем да ми имамо још једну велику незгоду која притискује наш народ и нашег сељака. Цене пољопривредним производима њему се одређују од стране Призада и Уреда и прелази се преко нашег сељака као што локомотива прелази преко шина. Призад је велика штета, исто као и Уред. Све иде на неке тантијеме, а то наш народ плаћа.

То треба да се одузме Призиду из руку или да се створе људи од посла и од привредника и од земљорадника, који ће га контролисати, а најбоље би било да буде под контролом Министарства пољопривреде.

Треба знати да је код нас 90% привреднога света. Поред других невоља, снашле су га оне и од стране „Бате“ и „Тате“ који хоће да испију и последњу кап крви из тела нашега народа. Г. Министар би требао на првој седници која буде заједничка у Влади да каже да је то једна нова рана коју треба лечити, јер ће касније бити по цијелој тијелу. Сада је на глави и лактовима, али ће једнога дана доћи тај отров и у цријева. Они су штетни и по занатство и по трговину и за цијели наш народ.

Г. Министар треба да се постара око нашег воћарства и сточарства, односно за одбрану њихову од разних штеточина. Треба да се набави серум и за прскање воћака и винограда.

Дакле, ако г. Министар буде испунио ово, ја ћу гласати за овај буџет. Само нека се помогне привреди!

Ја хоћу да напоменем још једну ствар: да г. Министар пољопривреде уведе једну новину која постоји у Чешкој, а то је да створи један број стручњака па да свакоме крају где су воћари и сточари пошаље стручњаке воћаре и сточаре да иду кроз народ и да све поправе што не ваља у којој грани. На тај начин моћи ћемо шетајући тако из Србије у братску Словеначку и Хрватску и додирујући се једни са другима, доћи у братски загрљај, јер смо ми како Срби тако и Хрвати, тако и Словенци, сви смо ми један народ, једна кућа и једна душа једног истог народа, и сви ми у исту кућу и једног истог Бога гледамо. Нама нема нико пречи од нас. Потребно је, као што рекох, да се поведе једна главна акција и да правимо шетњу возовима, а да не дозволимо само спортским голманима, који хоће на министарску столицу да се пробијају, и да не дозволимо само шетње за разне спекулације, него да народ пређе из Словеније у Загреб, а они из Загреба у Словенију, тако исто да они из Ужица иду у Загреб и обратно те да се на тај начин спојимо и да видимо шта је добро код њих, а шта код нас. Тако ћемо, господе, учинити најбољу везу и братско познавање између нас и уредити нашу кућу како најбоље умемо и да

тако уређену предамо нашем дичном Соколу младоме Краљу, да Му ту кућу предамо онако како то доликује једном домаћину. Ми, господе, у овом случају претстављамо домаћине, и ми треба да Му по аманету Његовог Великог Оца то уручимо и тиме не оставимо рђаву успомену, те да, и ако нам се пребацује, ипак учинимо и дамо нешто.

Ако г. Министар испуни све ово што сам изнео и помогне привреду како треба, ја ћу гласати за овај буџет. (Пљескање).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. Milan Mijić. (Ћује се: Нije ту!) Пошто г. Mijić нije ту, то се сматра да се одустао од рећи. Има рећ народни посланик г. Pavao Matica. (Ћује се: Нije ту!) Пошто г. Matica нije присутан, сматра се да је одустао од рећи. Има рећ народни посланик г. Душан Antonijević. (Ћује се: Нije ту!) Пошто г. Antonijević нije ту, сматра се да је одустао од рећи.

Има рећ народни посланик г. Ivan Janžeković.

Ivan Janžeković: Gospodo narodni poslanici, kada pristupam ovoj govornici da vam govorim po svojoj dužnosti za one, koji su me poslali u taj Dom, čast mi je izjaviti, da sam ovlašćen, da saradujem pre svega na rešenju poljoprivrednih — i to poljoprivredno-gospodarskih pitanja, u šta sam pre svega po svome zvanju kao praktični poljoprivrednik i stručnjak i legitimisan. (Pljeskanje na levici).

Економска, а пре свега пољопривредно-економска питања, међутим, решавају се у нашој Скупштини, у коју су послали своје заступнике у eminentно претежној мери сељачки срезови, у неку руку само нузгред, а и то понajвише само онда, када се ослањају на које партијске или чак и личне политичке уступке, а често пута и само ради постизавања партијских прорачунаних ефеката.

Због тога вас молим, да ми не зaмерите, ако се код мојих излагања у неколико удаљим од опште важећих правила и обичаја те третирам онај део рада, који се мени чини много важнији и који више разумем то је — економија.

Прорачун ресора г. Министра пољопривреде, који је у нашој аграрној држави један од најважнијих — болује већ годинама од неке latentне бојести која се може најлепше да упореди са слабокрвношћу, и свим njenim posledicama. Као што је крв онај сок, који тера живот у све удове човечијег организма, тако су код поштене и добре организације средстава, којима располаже ресорни Министар она покретна снага и сила, оспособљена да подупре и унапреди нашу пољопривреду те пробуди из летаргије успаване, eminentно стваралачке силе нашег најмногобројнијег staleža тј. нашег пољопривредника, како би позитивним радом pomogao да се изгради оно, што без његовог рада и сарађивања никad неће успети, naime консолидацију наших несретних економских, социјалних и пре свега политичких прилика.

Стално почињање, нерад и искључивање односно ignorancija његових сила води ка трулењу и незгодима и било би veoma за препоруку, да се она gospođa која одлучују о судбини целокупног народа, ipak malo задубе у историју те од нje науче да нije добро кад се само давaju обећања те прави само ljubazno nasmeјано live. (Pljeskanje na levici).

Izgleda, da su sve susedne države važnosti poljoprivredne proizvodnje mnogo više svesne nego mi? Bez sumnje državници drugih država došli su do ubedenja, da се стваралачке силе сељачког staleža не

smeju da uspravaju, svesni da čine svi staleži neprekidan lanac, koji ne sme nigde biti toliko tanak, da bi došao u opasnost da se prekine. Ubeden sam, da se mudrom ekonomskom politikom mogu otkloniti mnoge unutrašnje-političke separatističke teškoće koje danas neobično smetaju.

Budžet poljoprivrede u našem proračunu pokazuje stalnu tendenciju ostajanja na izvesnoj tački, koju ne mogu drugčije da okarakterišem nego rečima „stidljiva skromnost“. Ova skromnost međutim nije ni u čemu opravdana, ako pomislimo, da je poljoprivreda temelj naše ekonomije te bi kao takva morala biti i temelj naše politike.

Iz predloženog proračuna, međutim, neobavešten čovek, koji ne poznaje strukturu naše države mogao bi pravilno da zaključi, da je poljoprivreda kod nas jedna grana višemanje podređenog značaja i da naše narodno blagostanje proizlazi iz drugih izvora.

U toku debate g. inž. Kabalin izneo je podatke iz proračuna neke sada nama prijateljske susedne države, čije prilike su vrlo slične našima. Taj proračun može mogošta da kaže. Staranje za poljoprivredu ogleda se u suprotnosti sa našim budžetom po prilici ovako:

Bugarska na 1 km² troši za unapređenje poljoprivrede Din. 1.004, naša država Din. 502; Bugarska na jednog stanovnika Din. 21.50, a naša država Din. 8.40.

Nije mi namera, da se upuštam u detaljno nabrajanje unapređivanja pojedinih poljoprivrednih grana, kako se one tretiraju drugde, a kako kod nas, neka vam bude gornja konstatacija dovoljna za dokaz realnosti i istinitosti mojih tvrdnji.

Koliko važnosti se polaže u drugim civiliziranim državama na unapređivanje i modernizovanje poljoprivrede, ne treba, mislim gubiti reči — fakat je: što više se naša država udaljuje od poljoprivredne strukture, toliko veća je njezina briga za unapređivanje poljoprivrede i toliko dublje ona oseća eminentnu, narodnu i moralnu vrednost poljoprivredne bitnosti i zemljoradničke produkcije. Kao drugde tako se i ovde ponavlja stara istina, da ono što imamo sami, slabo cenimo, a da nam se čini da vredi samo ono čime se drugi mogu da pohvale. (Uzvici: Tako je!).

U ostalom, ja sam ubeden, da se je g. Ministar poljoprivrede za svoj resor zauzeo svom energijom, a da nije našao potrebno razumevanje kod mero-davnih faktora, a ja znam isto tako vrlo dobro, da se sada ništa više ne može izmeniti!

Međutim, ako bi ove moje reči mogle makoliko uticati na sastav budućeg proračuna za poljoprivredu, onda bih ja imao barem tu moralnu zadovoljstvinu, da moja kritika nije bila uzaludna.

Čuje se, da se je u Ministarstvu poljoprivrede izradio neki nacrt koji bi trebalo da služi pre svega zato, da se naša poljoprivreda potpuno modernizuje te pokušava prilagoditi zahtevima savremenog razvitka. Dozvolite mi da i ja kao praktični zemljoradnik dodam svoje mišljenje.

Svesrdno preporučujem, da se ovo pitanje načne od osnova i da se dovede u sklad sa postojećim prilikama pojedinih pokrajina, pri čemu će sada osnovane poljoprivredne komore pre svega davati dragocena uputstva.

Bez sumnje ova će ustanova, na koju smo uzalud čekali godinama, mnogo doprineti ne samo una-

predivanju poljoprivrede nego i temeljitoj konsolidaciji naših opštih ekonomskih prilika, a to samo onda ako poljoprivredne komore ne budu partijsko-političke ekspoziture. (Uzvici: Tačno! — Odobravanje.)

Govoreći baš o poljoprivrednim komorama neka mi bude dozvoljeno, da se kod ovog predmeta malo zaustavim te skrenem pažnju na neke mane — kojih ova ustanova bez sumnje ima.

Velikom požrtvovanošću i neumornim radom uspeli smo da u toku godina osnujemo i velikim žrtvama usavršimo važne specijalno poljoprivredne stručne organizacije, u kojima je organizovano sve ono čiji se rad u dotičnoj specijalno-poljoprivrednoj grani naročito ispoljava. Uredba o poljoprivrednim komorama predviđa kao članove Komore delegate stručnih organizacija, koji imaju najmanje 50 podružnica (filijale): Izvesne organizacije, koje su od velikog značaja za napredak naše poljoprivrede, pošto specijalno neguju razne grane te sve više usavršuju i time doprinose svoj veliki pozitivni udeo napredovanju poljoprivrede, zbog svojeg malobrojnog članstva od saradnje u komorama isključene su, uprkos tome što bi baš njihovo saradivanje u ovim institucijama bilo neophodno potrebno.

Da napomenem kao primer Slovenačko pčelarsko društvo, koje je svojim radom steklo svetski renome, ta ono šalje odlične rojeve pčela po celome svetu, čak u Ameriku i Australiju. Bez obzira na to svima je voćarima vrlo dobro poznata ogromna korist pčela kao prenosioca cvetnog praha na cvetove voćaka, pri čemu pčele vrše svoju misiju i pri čemu možda ni zamisliti ne možemo zadovoljavajućeg prinosu od voćaka, bez oplodivanja od pčela. Najzad, da ne govorim i o prihodima koji proizlaze od prodaje i upotrebe meda i voska.

Tako važne organizacije, koje vrše od unapređivanja poljoprivrede upravo pionirski rad, nikako ne bi smele nedostajati u radu u poljoprivrednim komorama. I ja molim g. Ministra, da izmeni predlog o izmeni delegata tako, da i onim organizacijama, koje oskudevaju u članstvu, ako su njihove funkcije i njihov rad važne i značajne, omogući apsolutno saradivanje pri poljoprivrednim komorama. S toga predlažem, da se pristup u ove komore omogući svima organizacijama koje svojim specijalnim radom zastupaju pojedine grane poljoprivrede. (Živo odobravanje na levici). Naročitu važnost polažem na reorganizaciju poljoprivredne stručne službe! Sadašnji način poljoprivredne stručne službe pokazao se u praksi kao veoma nedovoljan te nikako ne odgovara zadacima, koje struktura naše agrarne države već po svojoj prirodi diktira. Pre svega se to odnosi na službu sreskih poljoprivrednih referenata, koji su postali sušti izvršioци birokratskih proglašena nadređenih vlasti te strogo vezani na propise, koji otežavaju njihov rad kod seljačkog naroda. Njihov stručni rad na terenu minimilan je te ne dolazi do izražaja onako kako bi trebalo. Ali ipak bi se moglo ne samo rečima nego i delima baš kod seljačkog naroda, koji nije svugde naučen da crpi i upotpunjuje svoje stručno znanje iz štampane stručne literature, postići na polju poljoprivredne prosvete mnogo uspeha. (Opšte odobravanje).

Dobro organizovana stručna služba trebala bi da spremi našeg seljaka dotle, da postane pristupačan za načela modernog poljoprivrednog gazdinstva i da ga osposobi da u borbi za svoju egzistenciju nastupi

uspješno i da donosi na pijacu takve proizvode, koje bi mogli konkurisati takode u kvalitetnom obziru sa inostranim tržištima.

Bez obzira na to, što se pametnim poljoprivrednim gazdinstvom podiže životni standard našeg seljaka te u njemu probudi smisao za prosvetu, intenzivno obrađivanje zemlje veliko mnoštvo naroda veže na grudu te smanjuje u najvećoj meri bekstvo zdravog seljačkog živilja u industrijske centre i varoši, gde se on u najkraće vreme proletarizira te daje državi manje vredne, a često puta i takve elemente, koji su svakom državnom ustroju štetni — ako ne opasni. On je dakle i od eminentno socijalnog značaja. (Pljeskanje na levlci).

Svi navedeni i još mnogi drugi momenti naređuju nam krajnju potrebu reorganizacije naše poljoprivrede, koja sačinjava u kompleksu onih pitanja i mera, koje su potrebne za sanaciju naših nepogodnih gospodarskih prilika.

Poljoprivredna služba trebalo bi da nudi zemljoradniku praktične i intelektualne vrednosti, a da mu se pri tome diktatorskim, a više puta čak i nemogućim odredbama ne oduzima čak i poslednja volja za rad.

Predlažem, da se uvede putujuća poljoprivredna služba, koja treba da omogući našim poljoprivrednim stručnjacima detaljni rad na terenu! Ona područja u kojima prevladuje jedna izvesna kultura, trebalo bi da imaju svoje stručnjake specijaliste, koji međutim ne vrše samo kancelarijske poslove, nego razvijaju i aktivnu delatnost na terenu — od poseda do poseda. Njihova kvalifikacija međutim treba da bude zavisna pre svega od uspeha stručnog praktičnog i organizatorskog rada na terenu, a njihova primanja imaju da budu odgovarajuća ili barem onolika, da će biti nezavisni od poklona gostoljubivih kuća. Organi koji će vršiti tu službu imaće da budu savetodavni organi poljoprivrednika i moraće da kao takvi imaju dovoljno prakse u poljoprivrednoj struci. (Odobranje).

Postojao je a postoji još i danas običaj, da se postavljaju za referente mlade snage, koje izuzev strukovno-školske spreme nemaju potrebnih praktičnih iskustava. Takvi činovnici naravno nisu sposobni da vrše tešku i odgovornu službu savetodavnih organa te bi s toga njihov uspeh bio problematičan. Preduslov trebalo bi da bude 4—5 godišnja praksa, kada bi se steklo najpotrebnije praktično znanje ka strukovnoj teoriji.

Da dam još nešto kritike u prilikama na području našeg poljoprivrednog školstva i to iz Dravske banovine čije su mi prilike veoma dobro poznate, pa mi dozvolite, gospodo, da iznesem nekoliko vrlo zanimljivih konstatacija i to manje kritike o načinu školovanja nego stvarne činjenice, u kojima se verno ogleda sva briga onih krugova, koji danas odlučuju o našoj sudbini.

Za vreme dolaska na vlast sadašnjeg klerikalnog režima u Slovenačkoj imali smo na našim poljoprivrednim zavodima kao direktore stručnjake, koji su uzorno vodili te važne ustanove te davali omladini koja im je bila poverena sve svoje bogato znanje, te od nje napravili primerne napredne zemljoradnike. Uspeh njihovog rada veoma je vidan na onim mladim seljačkim posednicima, koji su izašli iz njihovih učionica. Sve dok nije došao novi politički kurs te vetar oduvao sve ono što nije bilo strogo opredeljeno u danas vladajuću svemoguću partiju, i desilo se, da su se naši odlični stručni pedagozi naje-

dared obreli kao sitni sreski poljoprivredni referenti u skoro beznačajnim srezovima, a na njihova mesta postavljeni su pouzdani partijski ljudi, bez obzira na to da li su sposobni ili ne. Jer briga za partiju ide nada sve, a struka i stručno školovanje za njih je od sporednog značaja. (Odobranje na levlci). Poljoprivredno produžno školstvo mnogo je doprinelo prosveti našeg sela. Dužnost mi nalaže da sa ovoga mesta kažem takode nešto o radu našeg učiteljstva, pre svega o onom radu, koji je ono obavilo među našim seljačkim narodom na polju stručnog i prosvetnog obrazovanja.

Ima među učiteljima nekolicina naročito ambicioznih ljudi, koji su požrtvovano vodili seljačke produžne tečajeve, organizirali i vodili poljoprivredne i voćarske podružnice te u opšte živo i nesebično učestvovali u radu na svim ekonomskim akcijama.

Zašto je posle svega sadašnji režim smatrao za hitnu potrebu da progoni baš te naše najbolje ekonomske radnike, na to će g. Ministar Krek valjda znati da mi da odgovor. (Protesti na levlci i uzvici: Živeli dobri učitelji!).

Ja međutim sumnjam, da je on ovakvim postupanjem svojoj partiji doprineo mnogo koristi!

U sledećem biću slobodan sam da iznesem nekoliko specijalnih pitanja koja se tiču pojedinih poljoprivrednih grana.

U Dravskoj banovini od vajkada neguje se u izvesnim predelima i to u izrazito sitnim seljačkim gazdinstvima, pasmina punokrvnog konja „Amerikanca“, koji sačinjavaju jednu od najvažnijih, već odavno udomaćenih pasmina. Sve do lanjske godine Ministarstvo poljoprivrede priznavalo je eminentnu važnost odgajivanju te pasmine od seljačkih odgajivača, te je poduprla njihova nastojanja doznačivanjem skromnih subvencija koje su se podeljivale prilikom trka najboljim odgajivačima. Negovanje tog punokrvnog konja u sitnim zemljoradničkim gazdinstvima, osiguralo je odgajivačima u današnjoj teškoj ekonomskoj krizi barem nekoliko skromnih prihoda, pošto usled odličnih kvaliteta toga kasača, njegova cena nije pala.

Iz ovih krajeva izašlo je nekoliko priznatih međunarodnih favorita koji danas n. pr. u Beču i Budimpešti žanju uspeh za uspehom.

Tvrđnja, da treba seljački odgajivač da se zanima jedino negovanjem grla, koja su za svaku potrebu, možda se nigde ne izražava tako lepo kao kod odgajivanja „Amerikanaca“. Posle 100-godišnjeg izbora uspeli smo, da odnegujemo životinje, koje idealno služe svima svrhama. Taj konj nije samo trkač! Ko je imao prilike da vidi ove lepe, figurantne životinje na radu u polju i u teškoj uprezi, mora se diviti svestranoj sposobnosti i priznati njihov visoki kvalitet.

Svesrdno molim i pozivam gospodina Ministra poljoprivrede da se nakon detaljnog proučavanja toga problema, odluči, da se nepravda koja je pogodila naše sitne seljačke odgajivače konja popravi i da im pokloni svu svoju pažnju te da im na korist najplemenitije grane naše poljoprivrede prizna ponova barem onu skromnu subvenciju koju su uživali do prethodne godine.

Prelazeći na stočarstvo ja bi se pre svega zaustavio kod specijalnog predmeta tj. našeg mlekarstva.

Nije mi namera da govorim o tome, koliku važnost polažu druge države na mlekarstvo. Kogod se ma koliko interesuje za ekonomske prilike van naše

države moraće da mi prizna da je drugde briga i interesovanje za ovu važnu privrednu granu veoma intenzivno.

Hoću samo nešto da podvučem: zašto je potrebno da se u našu agrarnu zemlju iz inostranstva uvažaju za teške milione strani mlečni proizvodi, kada ima dosta predela u našoj državi, u kojima ne znaju kuda sa svojim mlekom?! Na tom području čeka nas još puno rada, međutim krajnje je vreme, da i mi počnemo da razmišljamo i uvidimo da bez racionalnog stočarstva ne možemo očekivati modernizovanje celokupne naše poljoprivrede, pošto je jedno sa drugim u najtešnjoj vezi.

Moram da skrenem pažnju na izvesne pokrajine u našoj državi u kojima je poljoprivreda na veoma primitivnom stepenu i gde bi se bez štalskog dubreta samo teško mogli postići vidni uspesi.

Nadprodukcije mleka se pored dobre organizacije ne treba da bojimo, pošto se mleko osim u direktnom konsumu može još preradivati u skupocene proizvode, ne samo kao sretstvo za ishranu nego i u industrijske preradevine, kaselinske proizvode, vunu itd.

Vrlo dobro mi je poznato, da na celokupno zajedničko organizovanje našeg mlekarstva za sada još ne možemo da računamo, pošto sam se uverio da ni naše velike varoši nisu dospеле do osnovnih pojmova o potrebi higijenskog snabdevanja namirnicama za svoje stanovništvo, što važi naročito s obzirom na snabdevanje mlekom. Zato je potreban izvestan stepen kulture, koji međutim, kako izgleda, mi još nismo postigli pa čak ni u onoj našoj Dravskoj banovini koja je u napretku toliko odmakla od drugih.

Ni Beograd, ni Ljubljana ni ma koji drugi grad ne polaže važnosti na taj problem!

A koliko ostaje baš na tom području još da se učini? Predlažem: intenzivnu propagandu za konsum mleka i to u školama, kasarnama, preko radija itd. Kolike važnosti je mlečna hrana za našu omladinu koja je u porastu? Ogledi, koje vrši na tom području Mariborski zdravstveni dom već 3 godine, pokazali su upravo iznenadujuće uspehe. Dokaz tome je i uspeh osnovne škole u Krčevini kod Maribora, gde je uveden mlečni doručak, škola je ostala bez i jednog slučaja otvorene tuberkuloze, dok je u susednoj školi po konstataciji uredskog lekara utvrđeno 50 slučajeva! I to sve pod istim socijalnim prilikama. (Uzvi: Vrlo dobro!)

Kao što je mleko hrana i lek, tako postaje ono u nedostatku čistoće baš suprotno tome tj. prenosi- telj mnogih zaraznih bolesti, usled čega je ovde ako igde potrebna najstrožija kontrola i produkcije i rasprodaje mleka.

Za voćarstvo je od strane Vlade već mnogo dobroga učinjeno, bilo sa većim bilo sa manjim uspehom, zašto zaslužuje g. Ministar poljoprivrede naše puno priznanje.

Ja bih međutim skrenuo pažnju na nekoje činjenice koje mi se čine veoma ozbiljne, i na ono, što se po mom mišljenju, kod unapređivanja voćarstva, prenegleglo.

Voćarske stanice i škole počele su po uzoru drugih država veliku propagandu za uništavanje raznih voćnih štetočina otrovnim preparatima. Ako tom prilikom dajem izraza mome nepoverenju što se tiče potpunog dejstva ovih veoma skupocenih preparata, onda činim to iz sledećih razloga. Da li se je kod svih ovih ogleda vodilo računa o sledećem:

1) Da li se kod otrovanja gusenica ne truju i ptice koje uništavaju insekte?

2) Da li se širenjem neprijatnog mirisa od tečevine za prskanje ne oteraju i tice iz voćnjaka?

Ova pitanja stavljam kao posmatrač, pošto sam se uverio, da tamo gde se prskanje redovito i intenzivno izvodi, tice skoro potpuno nestaju! Još jedna lokalna stvar me tišti koja spada u područje voćarstva pa možda i vinogradarstva, a koja je za nas od ogromnog značaja.

Kao što se čuje postoji namera da se ukine Mariborska ogledna i kontrolna stanica te premesti u Ljubljanu. Mi vinogradari i voćari iz Štajerskog dela protestujemo protiv te namere i molimo, da se Mariborska stanica preorganizuje u specijalno enološkupomološku stanicu pošto leži u centru našeg voćnog i vinskog terena. Ova stanica treba da se upotpuni potrebnim oglednim zemljištem i laboratorijom. Ljubljana nije ni vinogradarsko ni voćarsko područje te bi tamo svako uspešno delovanje u tim granama bilo sasvim iluzorno.

Molim g. Ministra da i ovu stvar temeljito prouči te da se kao stručnjak reši za jednu jedinu logičnu soluciju.

Mnogo se greši u prometu sa vinom, što će sigurno potvrditi svi vinogradari. Ne samo što se pušta u promet vino iz tzv. direktorijev tj. samorodnic, što je po vinskom zakonu zabranjeno, nego ima još više u prometu i pokvarenog vina pa čak i petiota koji je štetan po zdravlje, — ali zato pruža točiocima visoke prihode, pošto se ovakva vina i surogati kupuju uz bagatelne cene.

Mislim da ne treba naglašavati, da ide to pre svega na uštrb onih producenata, koji blagodareći svojim stručnim postupcima pružaju bolje — zdrave kvalitete.

Tražim, da se radi tačnog sprovođenja vinskog zakona uvede najstroža kontrola vina, koje se nalazi u konzumu i u podrumima podrumskih preduzimača te da se poveća broj vinarskih nadzornika, pošto do sada ova nadzorna služba usled nedostatnog broja kontrolnih stručnih organa nije pokazala takvih uspeha, kao što bi to bilo potrebno u interesu zdravlja naših vinogradara i solidne vinske trgovine.

Gospodinu Ministru je sigurno poznato, da se naša država može pohvaliti sa pasminom kokoši, koja je na svetskim izložbama kao u Londonu, Rimu, Leipzigu itd. stekla najviša priznanja i odlikovanja, to je „Štajerska kokoš“ koja se i u našoj zemlji brzo širi.

Selekcija i odgajivanje danas je skoro bez izuzetka u privatnim rukama te se čine mnoge žrtve za postizavanje još usavršenije kokošije pasmine.

Pozivam Gospodina Ministra, da i na tom području pruži svoju pomoć vrednim odgajivačima i da ih što više moguće ne samo moralno nego i materijalno podupre. Stavljam hitan predlog da se u Dravskoj banovini osnuje selekcijska stanica za „Štajersku kokoš“ ili pak da se takvoj instituciji odobri jedna odgovarajuća subvencija. Ovakav zavod bio bi jedino u stanju da sprovede strogu selekciju i da pod objektivnim nadzorom vodi strogu kontrolu.

Na kraju mojih izlaganja ja sam slobodan da skrenem gospodinu Ministru pažnju na sistem klerikalnog režima u Dravskoj banovini koji ide za tim, da uništi sve što nije u njegovim rukama.

Da navedem samo najnoviji slučaj, koji pogada našu najveću poljoprivrednu stalešku zadrugu tj. „Kmetijsku družbu”.

Neka gospoda govornici već su izneli u svojim govorima namere sadašnjeg režima, da sruši ovu najstariju našu ustanovu.

Nije mi namera da ponovo iznesem sve detalje po toj stvari, već samo konstatujem, da oni ljudi, koji na terenu stalno naglašuju u kolikoj meri im je stalo do našeg poljoprivrednika, u praksi ruše našu najvažniju stalešku instituciju koja već 150 godina vrši svoju blagotvornu visoko-kulturnu i nacionalnu misiju.

U novije vreme ona se pretvorila u zadrugu, da u najkritičnije vreme nastupi sa uspehom kao regulator cena poljoprivrednih proizvoda te spreči bezobzirno eksploatiranje poljoprivrednika od strane nesavesnih špekulanata.

Apelujem sa ovoga mesta na gospodina Ministra, da upotrebi sav svoj autoritet i spreči nakane onih ljudi, koji hoće da ruše tamo gde bi prema danim obećanjima morali da grade. (Uzvici: Partija nada sve!)

Oglednoj enološkoj i pomološkoj stanici u Mariboru treba da se dodele specijaliste fitopatolozi, kojima treba da se opremi odgovarajuća laboratorija koja bi imala da služi za proučavanje i suzbijanje lozних i voćnih štetočina.

Kod ove tačke neka mi bude dopušteno da skrenem pažnju gospodinu Ministru na jednu stvar koja našem upravnom aparatu nikako ne služi na čast. Po Uredbi o izvozu voća je za preglednika voća, koje je namenjeno za izvoz u inostranstvo, normirana izvesna nagrada. Na ove nagrade čekaju naši preglednici već od godine 1932. Do danas oni za svoje funkcije još ništa nisu primili. S toga pozivam gospodina Ministra, da se za ovu stvar energično zauzme te izda naredenje za što skoriju isplatu ovih dnevnica.

Duboko je pogodila proizvođače sena lanjska godina, kada je Ministarstvo vojske i mornarice izdalo zabranu izvoza sena. Posledica toga je bila, da je mnogo sena ostalo neprodato te su poljoprivrednici osetno oštećeni.

Potrebno bi bilo, da se svaka zabrana te vrste veže za izvesne garancije od strane onih vlasti, koje ovakve zabrane prouzrokuju. Ovdje bi trebalo da se postupi prema nacrtu, da bi izostale teške ekonomske posledice.

Slobodan sam skrenuti pažnju i na našu agilnu družinu „odgajivača sitnih životinja” koja širi, naročito među radničkim slojevima interesovanje za odgajivanje domaćih sitnih životinja kao što su koze, zečevi, golubovi itd.

Pošto ove družine time vrše i veliko socijalno delo, apeliram radi poboljšanja njihovog zaista mizernog materijalnog položaja na gospodina Ministra, da posveti malo pažnje i radu ovih vrednih sitnih odgajivača. (Odobranje).

Na kraju još naglašavam, da se prilike u našem celokupnom gazdinstvu neće konsolidirati sve dok se naš najproduktivniji stalež tj. naš poljoprivrednik, koji je istovremeno i naš najveći potrošač, ekonomski ne podigne na nivo i ugled koji mu po njegovom značaju i važnosti pripada, i da dotle neće biti moguće ni da sredimo naš unutarnjo-politički život ni naše ekonomske prilike.

Stoga bi bilo potrebno da se pokaže ozbiljna volja na vrhu naše uprave, da se poljoprivrednim gazdinstvima vrati barem onaj skromni rentabilitet, koji se danas, pored svih napora usled niskih cena zemljoradničkih proizvoda ne može postići.

A pošto ne nalazim u budžetu koji nam je predložen, ovu najosnovniju tendenciju, izjavljujem da ću po diktatu svoje savesti glasati protiv. (Živo odobravanje na levlci).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Reč ima narodni poslanik g. Milan Petković.

Милан Петковић: Господо народни посланици, говори о буџету Министарства пољопривреде и вода сад када је свануло, после неколико непроспаваних ноћи а пред овим ненаспаваним друговима и празним клупама, искрено да вам кажем када се ради о овако једном важном Министарству, овако важном ресору, мене облива руменило стида а у души ми се буди револт на поступак и наше Владе и нашег Претседништва, што су овако учинили да ми у ово доба овако заморени и преморени, и ми и стенографи, расправљамо о једном овако важном привредном ресору наше земље.

Ретко се којој грани живота и потреба народних и народне привреде певају ласкаве песме и упућују ласкаве речи као пољопривреди. И није за прекор што се те ласкаве речи упућују, али је за прекор што се остаје само на тим лепим речима. Ми те лепе и ласкаве речи слушамо из године у годину, а буџет Министарства пољопривреде стално се креће и окреће око једног јединог процента целокупног нашег државног буџета.

Уверавања и причања о општем просперитету, која смо овде чули, срачуната су на политичку рекламу, или су учињена површно и без познавања правог стања ствари. У истину прошла година је била боља само зато што је родило, а Влада г. др. Милана Стојадиновића не може ваљда приписивати себи у заслугу Божији дар родније године. Ако има просперитета који долази од привредне активности о томе може бити говора само у индустријским и крупним капиталистичким предузећима а у сељачкој привреди не може бити ни говора, јер род од прошле године потрошен је у прошле две гладне године унапред. Говорити о неком општем народном просперитету док ми још имамо крајева и широких простора где се 80% сељачке деце од 1 до 8 година не обува ни лети ни зими, у таквим приликама говорити о општем просперитету или је непознавање стања у народу, или је отсуство сваког обзира које не доликује нама народним претставницима.

Пољопривреду чине три основне њене гране: ратарство, сточарство и воћарство. Ја не знам за коју бих грану рекао да је важнија од друге, него бих пре рекао и велим да су све три подједнако важне. Једна је грана важнија у једном крају, друга у другом а у неким крајевима важне су све три гране. Зато сматрам да је потребно водити рачуна о подизању и развијању свих трију ових грана привреде.

У мом крају који ја имам част претстављати гаји се и једна и друга и трећа грана пољопривреде: ратарство већ од памтивека, сточарство такође а и воћарство. У последње време почиње се јаче развијати грана воћарства и она у истину постаје много рентабилнија него ли је грана ратар-

ства а често пута него ли је и грана сточарства. Зато бих ја желео да скренем пажњу овога пута г. Министру пољопривреде на долину Дрине и на читаво Подриње са једне и са друге стране Дрине, јер се и са леве обале Дрине почиње да развија воћарство, да у колико то није учињено у овогдишњем буџету, да се у будућим буџетима обрати што већа пажња на развијање и подизање воћарства.

Када сам код тога ја ћу само кратко да споменем једну потребу по мом дубоком уверењу, које сам стекао посматрањем наших прилика, а то је да је неопходно потребно да се оснује при Министарству пољопривреде један обавештајни биро који би имао за задатак да обавештава воћаре о изгледима тражње воћних производа у једној години. А то је на пример да ли је боље у једној години шљиву продавати сирову или је сушити или је трпати у каце за ракију. Ово баш услед тога што наши земљорадници у тим крајевима нису обавештени благовремено, јер немају веза ни са извозницима па немају веза ни са берзанским круговима и не могу на време да се определе шта ће да ураде са шљивом, да ли ће је сушити да ли је продати сирову на макар и по нижој цени или ће је трпати у каце. Због те необавештености много и много плода изгуби се неискоришћено. Зато би била потребна боља организација рада око продаје сирових и сувих шљива и уопште око продаје воћа.

Слушајући експозе г. Министра пољопривреде ја сам између осталог чуо и једно мишљење г. Министра пољопривреде које ме је у истину изненадило, а то је, да установа средњих пољопривредних школа промашује свој циљ и да сада ученици који излазе из средњих пољопривредних школа не могу више да послуже оном циљу за који су се школовали и за који су установљене средње пољопривредне школе. Ја мислим да је г. Министар у часу, када је то говорио, изгубио из вида крајеве, који су у сваком погледу заостали, заостали и у писмености, и много којечему за другим напреднијим нашим крајевима па и у погледу савременијег и модернијег обрађивања земље.

Господине Министре, у мојим крајевима ја знам какво је било стање у погледу обрађивања земље раније под Аустријом а знам какво је сада од ослобођења. Ја вас уверавам да је од ослобођења, и ако је још врло примитивно, стога то боље него што је било под Аустријом и то само зато што нам је држава у наше крајеве послала ђаке средњих пољопривредних школа а нарочито средње пољопривредне школе у Ваљеву. Ти су ђаци — економи као прави апостоли, као прави народни учитељи пољопривреде толико успели, да онај, који познаје колико су примитивни били наши сељаци пре ослобођења и колико су сада напредовали, мора да призна један велики успех. Када би дошао један ваш човек из Војводине или из Србије или неког другог напреднијег краја, он у томе не би видео велики напредак, али за нас то је велики напредак. Ја вас уверавам да је тај напредак дошао од ових правих апостола народних, правих учитеља народних, који их предано уче како се ради и обрађује земља. Зато бих вас молио да ово питање још мало узмете у разматрање и проучавање с обзиром на ове наше крајеве. Ја чак тврдим да су ови свршени ђаци средње пољопривредне школе у Ваљеву далеко поде-

снији, далеко погоднији и далеко бољи и са више успеха раде у народу него они са свршеним факултетом.

Кад би било могуће, неопходно би било потребно да сваки наш срез, који је по простору велик и брдовит, има најмање 2 економа а када би могло и три. У сваком случају, у колико то није могуће, и док се то не оствари, онда барем оног једног економа треба растеретити и ослободити га бирократије и статистика тако да би се више могао посветити свом правом раду.

Господин Министар пољопривреде ове године, колико се сећам, први пут унео је и неке извесне мање суме, за ширење и пропаганду задругарства. Ја на том благодарим г. Министру пољопривреде и признајем да је он први покушао да унесе једну корисну, потребну и добру новину. Задругарство код нас и у нашем народу од толике је потребе и од толике користи, да се није са њим учинило ово што се учинило приликом доношења Уредбе о ликвидацији земљорадничких дугова, оно би у истини било од великог моралног и етичког значаја у народу. Јер задругарство развија свест о узајамном помагању, и међусобној помоћи у најтежим часовима. Новац и кредит не могу се увек добити са стране, а када постоји у једном крају високо развијена задругарска свест, та задругарска свест надоместиће недостатак свих тих финансијских средстава и кредита. Кад сам већ ту, рећи ћу неколико ријечи и о Уредби о ликвидацији земљорадничких дугова. Ја имам једну крупну замјерку овој Уредби за ликвидацију земљорадничких дугова, а то је та: што су дугови, настали из сопствених задружних сретстава стављени у исти ред са дуговима код банака. Овде је једна крупна и тешка неправда учињена задругарству. И ја се бојим да у нашим крајевима, где је задругарство било истом у повоју, да ова мера и не сахрани задругарство.

Друго, овом Уредбом учињена је једна неправда према задругарству обзиром на дугове из властитих сретстава задруге. Само на једном примеру да покажем. Узмимо да је један задругар добио један зајам од 10.000 динара од задруге из властитих сретстава 1925 године. Истовремено да је други добио зајам од банке 1925 год. Нећу узети несолидну него баш солиднију банку, па ћу одмах узети и примерну камату коју је наплаћивала та солидна банка. За прве три године на 10.000 динара Задруга је примила 2400 динара узимајући камату 8%. За наредне три године опет са истом каматом 2400 и наредне две године 1600 динара. То је свега 6400 динара. Значи, задруга је примила толико камате за ових 8 година. А да видимо колико је примила банка. Узмимо да је та солидна банка од 1925 године наплаћивала по 22%. То значи за прве три године наплатила је банка у име камате 6600 динара. За даље три године, наплаћујући камату по 18%, наплатила је 5400 динара. А за последње двије године, наплаћујући камату по 16%, наплатила је 3200 динара.

Задруга је, дакле, за зајам, дат из властитих сретстава, за осам година примила камате 6400 на 10.000 динара, а банка, и то солиднија банка, примила је 15.200 динара, дакле три пута више. Зато ни у којем случају нису се дугови, настали из властитих сретстава задружних, смели стављати у исти ред са дуговима код банака па чак и најсолиднијих.

Г. Министар споменуо је у својој експозеу како се аграрна реформа односно беглучка реформа у Босни и Херцеговини приводи крају. Јесте приводи се крају, али се приводи управо наопако јер 80% је на штету сељака земљорадника. Ово је стање тако настало од доласка Владе др. Стојадиновића јер су код нас земљовласници присталице Спахе, а земљорадници су већином Срби, који нису његове присталице.

Ја ћу само да Вам кажем један пример: Око двадесет сељака у селу Чапорима, Општине пијесачке, Среза власеничког предали су 1933 год. захтев на једну беглучку шуму коју су држали од памтивјека као своју кметску шуму. Дошло је до суђења пред аграрним делегатом у Власеници и ту у првој инстанцији добили су у своју корист. На то су се жалили земљорадници, а у томе је дошла и Влада др. Стојадиновића. Чим је дошла Влада дра Стојадиновића одмах су на Банској управи донијели ново решење, којим се потпуно поништава прва пресуда и одређује поступак изнова. И ако у срезу власеничком има стални делегат при Среском начелству, сада је одређен од стране Банске управе нарочити чиновник. Према закону онај који тражи земљу, има да сноси трошкове комисије која излази на лице места. Ја имам наређење Дринске бановине којим се наређује власеничком геометру да има на рачун Банске управе да изађе у Чапоре код Пијеска и ставити се на расположење чиновнику који ће нарочито за то доћи из Сарајева у Чапоре на лице мјеста. Дабогме и овај на трошак Банске управе.

Када је био увиђај на лицу места, ја сам био позват као овједок и одмах сам видио како ће се изрећи пресуде. Ја Вам, господине Министре, скрећем на то пажњу и молим да о томе поведете рачуна. (Министар пољопривреде Светозар Станковић: Што се нисте жалили Министарству?) Ми смо се жалили Управном суду, јер се по Закону не можемо жалити Министарству него Управном суду.

Заиста било је вријеме да се ово добровољачко питање једанпут реши и да се приведи крају. Има људи који имају преко 65 година и сваки час може да их задеси смрт, а земљу нису добили.

Ми имамо кућну индустрију која је сад на примитивном ступњу. Она треба да се усаврши са државним средствима, па молим господина Министра, да то код будућег буџета има на срцу и на уму.

Захваљујем г. Министру што је настојао да се дође до састава преко „Призада“ за подизање 200 сушница и што је унео и у буџет милион динара за Стојковићеве сушнице.

Г. Министар је изнео много важних ствари у својој експозеу. Дотакао је се организовање привреде, аутархије итд. Све су то крупна питања о којима треба дуго говорити, а ја морам да завршим, јер је већ свануло и другови постали нестрпљиви. Признајем да се из буџета види да је г. Министар пољопривреде уложио труда и да му пољопривреда лежи на срцу и кад би овај буџет био буџет г. Станковића ја бих за њега гласао. Али пошто је ово буџет Краљевске владе ја ћу гласати против. (Пљескање на левици).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. Петар Галогоџа. (Гласови: Није ту!) Како г. Галогоџа није ту, то се сматра да је одустао од рећи. Има рећ народни посланик г. Александар Лазаревић. (Ћује се: Није ту!) Како г. Александар Лазаревић није ту, то се сматра да је одустао од рећи. Има рећ народни посланик г. Сретен Кузељевић.

reвић. (Ћује се: Није ту!) Како г. Александар Лазаревић није ту, то се сматра да је одустао од рећи. Има рећ народни посланик г. Сретен Кузељевић.

Сретен Кузељевић: Господо народни посланици, буџет Министарства пољопривреде могао би се критиковати колико ко хоће, јер не предвиђа ни десети део оних потреба које наша земља изискује, с обзиром на то што у Краљевини Југославији живи више од 80% земљорадника. Кад кажем да се може критиковати, ред је да наведем и разлоге, а то су: што није предвиђен довољан кредит за унапређење пољопривреде, јер у многим крајевима наше земље још се народ служи примитивним пољопривредним средствима.

За ово, господо, не би могао ни најмање бити крив садашњи Министар пољопривреде, јер су сви његови претходници много мање од њега о овој грани водили рачуна.

Да ли се, господо, сме замислити да наш народ још обрађује земљу како је то рађено када је Старица Новак отишао горе у хајдуке. Па, када се овоме дода и то да у нашој земљи — Краљевини Југославији има крајева који не знаду какав изгледа аутомобилски пут и железница као што је случај са Срезом нововарошким и добрим делом Среза златиборског, где је једино превозно средство коњ и самарица, и грађани из тих крајева када иду до прве вароши, морају остати по 2 до 3 дана док једну малу ситницу продају или купе у најближој вароши, те је разумљиво да је то узрок што пољопривреда у овим крајевима није на добром ступњу и што уопште комуникација нема, јер се и забавило и на путеве и пољопривреду у овим забаченим крајевима који су иначе били за леђима.

Због удаљености од вароши у многим селима основате су потрошачке и набављачке задруге, које најбоље помажу земљорадника, а које стоје ван сваке политичке групе, па би требало да тим установама г. Министар поклони већу пажњу, јер исте служе искључиво земљорадничком сталезу и преко њих он долази до најпотребнијих сретстава, како за пољопривредне справе, тако и за монополске артикле без којих се живот човека не може замислити.

Кад поменем монополске артикле, морам узгредно да констатујем једну чињеницу: Да су према платежној моћи земљорадника превисоке цене артиклима монополским као на пр.: гасу, соли, шећеру, шибици и дувану последње врсте које троше највећи слојеви нашег народа, те би се могла и требала смањити цена истих, и на тај би начин било омогућено сиромашном становништву да у свако доба набави што му је за живот најпотребније и наравно била би већа потрошња, а већа потрошња донела би и држави више профита.

Пошто пољопривредној грани припада и аграрно питање, морам напоменути и тај сакати аграрни закон, који има једну једину добру страну, а то је да је земља дата ономе који исту и ради, тј. сељаку, али није ништа учињено за оне чија је земља била до поделе, јер је њима одређена накнада за подељену земљу по 250 динара по хектару, па им се и то уредно неисплаћује, а и кад им се исплати, пошто су мале суме, то ће врло брзо морати потрошити за своје најнужније потребе и на тај начин остати без икаквих средстава за живот и бити принуђени да се понизе до најнижег нивоа и да по улицама просе. Но, да не би

до овога дошло, апелујем на г. Министра пољопривреде, да поради код Кр. Владе, да се овим лојалним грађанима наше земље обезбеди ма и најмањи минимум за живот.

Додељивањем земље земљораднику многи су аграрни судови, — а то је свакако кривица до поменутог Закона, — донели пресуде, да појединци плате држави земљу третирану као наполичари, те је према овим земљорадницима учињена једна велика неправда. Па и зато апелујем на г. Министра да се ови грађани ослободе плаћања — јер ако би платили, морали би дати сву своју покретност и на тај начин остали би прекрштених руку само са голом земљом.

Признајем Краљевској влади да је добро учинила што је по прошлогодишњем буџету смањила земљарину, али морам напоменути да кад се гледа на стари порески закон, овај је земљарину смањио а кад се узме да по средњем катастру, а по одређеним пореским лествицама, поједини срезови имају да плате, односно плаћају три пута већу порезу него што су досад плаћали по старом пореском закону, те и за ово молим г. Министра да у споразуму са г. Министром финансија и Претседником Краљевске владе о овоме поведу рачуна и измене лествице појединих срезова.

Господо народни посланици, наши земљорадници често пута буду доведени са својим породицама у питање, како и на који начин да снабдеју своје најнужније потребе, онда када елементарне непогоде било у равницама — вода, било у брдским крајевима — град, уништи цео годишњи леторас, а ни једна влада до сада није ово питање решила, које би се по мом мишљењу могло на један сасвим прост начин решити. Могао би се установити било један централни, било по бановинама фонд, који би фонд потпомагала држава и бановина и сваки појединац са једним врло малим годишњим улогом и на тај начин би се осигурала исхрана онима који често пута буду доведени у један врло незгодан положај, те бих препоручио г. Министру да се и ово одавно сазрело питање једном реши.

Из свега овога, господо народни посланици, произилази, да се досада о пољопривредној грани у нашој земљи најмање водило рачуна и ја мислим да је ово једна најфаталнија грешка свих досадашњих Краљевских влада, јер се без добро унапређене пољопривреде никоме у нашој земљи не може осигурати напредак, како у социјалном, просветном, тако и у сваком другом погледу.

Чули смо господо народни посланици често пута гласове, а и са овога места наших посланика и другова са левице да не ваља и не води добру рад Владе г. Стојадиновића, а ја као човек из народа могу смело рећи, камо срећа да су све претходне владе и 50% према овој Влади хтеле и умеће водити рачуна о нашем сељачком сталежу.

Поред решења питања сељачких дугова, Влада г. др. Стојадиновића отворила је мудро вођеном политиком извозе нашим пољопривредним производима, да се могу пласирати на сва готово главна тржишта у земљама, која исте троше и на тај начин сељак је како из житарских тако из сточарских и воћарских крајева наше земље осетио побољшање и боље је оспособљен да одговори својим обавезама према држави, према повериоцу и према породици.

Краљевској влади г. др. Стојадиновића приговара се од стране наших посланичких другова са

левице да под њеним рејимом нема ауторитета власти, нарочито у хрватском делу нашега народа. Ја бих то протумачио као супротно демократизму, но сам нешто запазио код извесних говорника са левице: док једни траже демократске слободе, докле други препоручују ауторитативне рејиме, па би овде имало места да испричам једну причу чисто народну, али мислим много згоднију; него што је један говорник са левице причао о доживљају у Русији о некој тројци. Једног дана две удате ћерке су дошле у посету својој матери, па кад су селе да се код мајке почасте, једна се помолила Богу да буде киша, а друга да греје сунце, зато што је једна била удата за циглара, а друга за баштована. Кад их је мајка саслушала, насмејала се и рекла: договорите се децо шта желите, па се Богу помолите, јер не може истог момента падаати киша и грејати сунце. Овим примером требали би се наши посланици и другови са левице послужити, па се прво договорити, да ли су за ауторитативни рејим или за демократију. Поменух, господо народни посланици, нашу браћу Хрвате, па мислим да и ја имам право и ако нисам интелектуалац, да кажем коју реч: ми сељаци сматрамо сва три дела нашег народа како Србе тако Хрвате и Словенце, да смо једно били и да ћемо увек једно бити, јер смо свесни да нам без слоге, братског договора и љубави нема опстанка, само нећемо дозволити да нас заведе политичке шићарције, и на рачун нашег сопственог зноја праве сопствене материјалне и политичке капитале. Јер смо свесни и очима смо видели, да су многи на рачун тога зидали палате и правили капитале, али се надам да ће наступити доба када ће о овоме морати поднети рачуна. Сматрам и унапред могу рећи да су сложни сви добри синови ове земље, без обзира на вероисповест да прогоне корупцију, да деле социјалну правду и да захтевају да су како пред Богом тако и пред законом сви једнаки.

Како нам је дужност да ово гледиште заступамо унутра, тако смо свесни да и кад буде затражено морамо сви раме уз раме загрљени чувати сваку стопу наше моћне и широке Југославије без обзира на ком делу наше отаџбине буде требало крвљу бранити, оно што је са крвљу стечено.

Апелујем на Краљевску владу и на г. г. народне посланике, без обзира на којој страни овога Дома седе, да се постарамо те да се сви грађани наше земље подједнако узимају у обзир и пред законом изједначе, а то је да се хитно реши питање дужног ситног трговца и занатлије, јер су доведени у безизлазан положај и сваког дана велики број остаје без ичега па и без крова над главом.

Пошто, господо народни посланици, имам пуно поверење у Краљевску владу, јер иде једним добрим путем, то изјављујем, да ћу гласати за буџет (Одобравање и плескање на десници).

Potpretsednik Vojko Čvrkić Reč ima narodni poslanik g. Artur Mahnik.

Artur Mahnik: Gospodo narodni poslanici, Krajevaska vlada putem Ministarstva poljoprivrede predlaže ovom zakonodavnom Domu budžet za godinu 1937/38 i kojem uz obrazložene brojke prikazuje i traži odobrenje da njezin budući rad na ovom području našeg narodnog života, gde rade najširi slojevi našeg naroda i o kojem uspehu rada ovisi najvećma napredak u našem čitavom državnom životu.

Gospodo narodni poslanici, svaka vlada u državi sa tako izrazitim poljoprivrednim karakterom

kao što je to naša država, mora da u prvome redu vodi računa o tom da poljoprivredi dade u svim njezinim smjernicama takav zamah njezineg rada, da ovome radu dade sva savremena sredstva a da poljoprivredna proizvodnja poluči onaj pozitivan rad, koji odgovara mukotrpnom radu našega seljaka, stvarajući podjednako time uslove za bolji i napredniji život i rad. U okviru takovih rasmatranja i pogleda na našu poljoprivredu imalo bi da se kreće i budžet Ministarstva poljoprivrede. Taj budžet za narednu budžetnu godinu iskazuje potrebu od 125,625.112 dinara, odnosno poljoprivreda sa svim svojim granama od blizu 11 milijardi svih državnih rashoda dobiva samo 1,14%. Sa svih strana ovoga zakonodavnoga Doma općenito je naglašeno i priznato, da je taj budžet obzirom na agrarnu strukturu naše države daleko premalen i da zaostaje daleko za potrebama, koje naša poljoprivreda treba i traži i kojem traženju državna uprava mora da se što prije odazove. Sa u ovom budžetu predviđenom svotom od dinara 125,625.112 dalo bi se razmerno dosta toga polučiti, da jedna velika svota od spomenute svote ne otpada na lične i materijalne izdatke te na lične i porodične penzije, a ta svota iznosi ukupno din. 68,557.093 ili od čitavog budžeta Ministarstva poljoprivrede 54%. Prema tome preostaje gospodinu Ministru za produktivni rad suma od dinara 57,067.019 od koje svote predviđeno je za a) ogleadne i kontrolne stanice din. 7,052.279; b) državne ergele dinara 7,910.398; v) poljoprivrednu nastavu 2,757.451; g) državnu poljoprivrednu zakladu 27,760.621; d) državnu klasnu lutriju din. 11,154.544.

Kako vidite, gospodo narodni poslanici, sve su to vanredno ograničeni iznosi za opće unapređenje naše poljoprivrede. Unatoč sveg toga ja mogu mirne savjesti konstatirati, da je rad Ministarstva poljoprivrede vanredno aktivan, savremen i pozitivan. Proučavajući prilike na terenu, u svim granama poljoprivrede, stočarstva i kućnog obrta opaža se intenzivan rad, rad velikog zamaha i elasticiteta. U tom radu se jasno vidi stručno-savremeno vođenje rada g. Ministra poljoprivrede sa njegovim štabom savjesnih stručno naobraženih činovnika i ostalih u poljoprivredi zaposlenih javnih zvaničnika. Počam od srezova pa sve do Ministarstava vidljivi su uspjesi toga rada.

Daleko smo od toga, gospodo narodni poslanici, da je već sve učinjeno. Tu još čeka golemi i veliki posao jer naša država krije u svojoj supstanci još velika bogastva, koja leže sakrivena i čekaju, da ih pozniji intenzivni rad privede općem boljitku u našem privrednom životu. Takav rad iziskuje dugi niz godina i primjerna novčana sredstva, a s druge strane racionalnu podjelu rada od Ministarstva na banovine, od banovina na srezove, od srezova na opštine priključivši ovom općem narodnom poslu sve one savremene prirodne organizacije, koje je privatna inicijativa u znaku privrednog napretka u život privela. Mi vidimo, gospodo narodni poslanici, da je to jedan lanac, u kojemu je svaka karika organski povezana za pozitivni poljoprivredni rad u korist naroda i države.

Gospodo narodni poslanici, prema statističkim podacima naš nacionalni dohodak iznosio je u godini 1936 nešto preko 38 milijardi dinara. Poljoprivreda, stočarstvo, kao i druge sa poljoprivredom povezane grane interesirana je na spomenutom nacionalnom dohotku u istoj godini sa svotom od oko 22

milijarde, nakle sa nešto preko 53%. Ja sam, gospodo narodni poslanici, iznosio ove brojeve za potkrepu mog tvrdenja da smo još daleko od toga da bi nas moglo zadovoljiti stanje našeg zemljoradnika i da nas za njegov ekonomski napredak čeka još veliki posao. Mi imademo, gospodo narodni poslanici, u cijeloj državi 2,184.955 seoskih gazdinstva kao ekonomskih jedinica, pa i u daljoj analizi našeg jednogodišnjeg nacionalnog dohotka dolazimo do rezultata, da na jedno seosko gazdinstvo svakako isključivo od poljoprivrede i s njome povezanih grana otpada od dohotka nešto preko din. 10.000. Međutim biće i ta suma u stanovitim krajevima veća ili manja, prema tome sa kakvim se intenzitetom seljačka ekonomija vodi. Ovi nam brojevi, gospodo narodni poslanici, govore i upućuju, da našu poljoprivrednu proizvodnju moramo povišiti, jer naša poljoprivreda i u srednjim žetvenim godinama ne rodi onoliko koliko prema našim klimatskim prilikama bi roditi morala. Naš prosečni žetveni prinos vrlo je malen i ne odgovara onoj mogućnosti, koji bi se mogao i morao polučiti. S jednom riječi, našu poljoprivredu moramo intenzivirati i u prvoj etapi odnosnog rada povišiti za najmanje 30% kod žitarica a kod stočne hrane za 50%, koja povišica konzekventno dovoda do kvalitativnog i kvantitativnog napretka u stočarstvu.

Dublje zaozati željeznim plugom u slojeve oraće zemlje, što jače upotrebiti umjetni gnoj, rigorozno čistiti sjeme, čistiti naše njive od korova, upotrebiti sredstva protiv bolesti bilja, obnoviti naše livade, u vlastitom gazdinstvu dobiveni gnoj upotrebiti za gnojenje livada, košnju livada provesti u vreme cvetanja trava tako, da dobijemo stočnu hranu dobre kvalitete i stvorimo mogućnost za barem dvostruku košnju livada, u većem opsegu sijati djeteline i sočivica na oranicama koje ne samo da odbacuju izvrsnu stočnu hranu, već u veliko popravljaju plodovitost oranica. Ministarstvo poljoprivrede sa svojim ogleadnim i kontrolnim stanicama vrši u poljoprivrednim granama intenzivan i uspješan rad. Bude li se u ovome smjeru i dalje svestrano radilo, — a ja o tome ne dvojim, mi ćemo biti u stanju naš nacionalni godišnji dohodak povišiti u srednjim žetvenim godinama za prosečno 40% a to znači finansijski kapacitet podići od 22 milijarde dinara na 30 milijardi. U takovom radu i sprovođenju konzekventno takav rad naći ćemo pozitivno rešenje u rentabilitetu seljačkog gazdinstva. U vezi s ovim mojim razlaganjem moram istaknuti i na ovu okolnost upozoriti gospodina Ministra poljoprivrede, da se upotreba umjetnog gnojiva oteščava time, što im je cena razmjerno visoka. Kako sirovine za proizvodnju umjetnih gnojiva dolaze iz inostranstva najvećma iz prekomorskih krajeva, imali bi se bez ikakve ograde doli carine na ove sirovine toli železnička tarifa unutar naše države sniziti, a u vezi s time autoritetom državne uprave sniziti cijene umjetnih gnojiva. To isto vrijedi, gospodo narodni poslanici, i za cjenу željeznih plugova. Ministarstvo poljoprivrede poduzima upravo sada u tom pitanju potrebne korake i ja se nadam, da će se polučiti takva cijena željeznih plugovima, koju današnje ekonomsko stanje seljaka podneti može.

Iza poljoprivrede najvažniji je problem seljačkog gazdinstva stočarstvo. Ta važnost pokazuje se već u našoj izveznoj trgovini, kod koje godišnje 4. milijarde otpada na samo stočarstvo, i njegove pro-

izvode preko jedna milijarda dinara. Unapređenje — kako sam napred spomenuo, — naše livade, uvadajući na oranice sijanje detelina i sočivica, mi ćemo povisiti kvalitetet i kvantitet stočne hrane i time stvoriti osnovne uvjete za napredak stočarstva. Naše klimatske prilike pogoduju u svakom smjeru bez velikih poteškoća napretku stočarstva i to bez razlike za sve stočarske grane. Pored tog dispozicija našeg seljačkog svijeta od vjkada se priklanja uzgoju stoke, i to bez obzira na samu vrstu stoke. Treba samo tu povoljnu dispoziciju od ekstenzivnog skrenuti ka intenzivnom uzgoju stoke u seljačkom gazdinstvu. To se odnosi koli na krupnu toli na sitnu stoku. Kod goveda treba i dalje — samo u povećanoj mjeri — raditi na nabavi rasplodnih bikova i to nabavom istih u samoj državi iz dobro vođenih seljačkih gazdinstva, a u stanovitoj mjeri nabavom iz inostranstva. Sretstva za takovu nabavu predviđa Ministarstvo poljoprivrede a dužnost je banovina, da i one nabave rasplodnih bikova i racionalnom i ispravnom raspodelom među stočare provedu. Na podizanju stočarstva moraju se naći na terenu u jednom harmonijskom radu naši agronomi i veterinari. Veterina u našem stočarstvu imade veliko i široko polje rada. Stočne zarazne bolesti su kod nas, gospodo narodni poslanici, na dnevnom redu. Milijuni i milijuni narodne imovine propadaju uslijed stočnih zaraznih bolesti. Imade općina gde n. pr. svinjska kuga permanentno hara. Ministarstvo poljoprivrede u svom budžetu predviđa za suzbijanje zaraznih bolesti sumu od 5 milijuna dinara. Ja sam slobodan gospodina Ministra poljoprivrede upozoriti, da se na terenu nalazi još premalo veterinara; a što se tiče stručne spremlje samih veterinara tu, gospodo narodni poslanici, moramo istaknuti, da se oni nalaze na visini i da naš zagrebački Veterinarski fakultet šalje u narod spremne i savesne veterinarske stručnjake. Da bude njihov rad oko suzbijanja stočnih zaraza što veći, neminovno je potrebno, da se nađe dovoljno sredstva za njihov rad na terenu, a povrhi toga da se reši pitanje što manjih troškova za nabavku cijepila, lijekova i drugih sredstava jer su ta vanredno skupa. U cilju unapređivanja konjogojstva gospodin Ministar poljoprivrede dao je ove godine nabaviti u Nemačkoj izvrstan materijal teških pastuha. Ti su razdeljeni u Savskoj — a čini mi se i u Dravskoj banovini. Kako je potreba na takovim pastusima u Savskoj banovini još prilično velika, ja molim gospodina Ministra da odnosnu molbu gospodina Bana Savske banovine povoljno reši. Kada sami već spomenuo nabavku pastuha teške konjske pasmine kako pokazuje tendencija i uzgoj te pasmine primjeniti je u istočnim krajevima naše države držim da je nesavremeno, jer u tim krajevima treba da vlada poluteška i laka pasmina, koja će podjedno biti jedan rezervoar, iz kojega će i naša vojska pokrivati svoju potrebu. Naše ergele za koje je u budžetu predviđena svota od blizu 8 milijuna dinara, sada dobro funkcioniraju, stalan su kadar iz kojeg se šalju u narod muški rasplodnjaci.

U okviru naših stočarskih grana moramo spomenuti i našu sitnu stoku i peradarstvo, jer ove grane naše nacionalne privrede u veliko uplivišu na rentabilitet seljačkog gazdinstva. Ta samo peradarstvo i jaja zastupani su u našoj izvoznoj trgovini sa sumom od preko trista milijuna dinara, na kojoj su privrednoj grani u glavnom zaposlene naše vredne seoske domaćice. Krmadarstvo kao i ovčarstvo važne su sto-

čarske grane, jer one osim u unutarnjoj trgovini igraju veliku ulogu u našoj vanjskoj trgovini.

Gledajući na sam izvoz stoke, koji je organiziran posebnom uredbom, držim da je opravdan moj zahtjev, da na tom izvozu sudjeluje zadrugarstvo ne sa 40% već barem sa 80% i da se iz toga posla ukloni sve ono, što nema trgovačku proizvođačku legitimaciju.

Gospodo narodni poslanici, u mnogim krajevima države vinogradarstvo je glavno vrelo prihoda. Imade krajeva koji su od uvijek u vinogradarskoj privrednoj grani nalazili jedini ili glavni prihod. Međutim naše vinogradarstvo nalazi se već godinama u permanentnoj krizi. Proizvodnja vina je skupa, jer su za naše prilike preskupi oni predmeti, odnosno ona roba koju vinogradari moraju nabaviti a da lozu odbrane od zaraznih bolesti — mislim ovdje na galicu i sumpor. I kada vinogradar u jesen, nakon rizičnog rada spremi svoj prihod u podrum, nastanu za nj nove brige, kada i kako će vino unovčiti. Izvoz našeg vina pao je i pada konstantno. Mi našim trgovačkim ugovorima nismo mogli u većoj mjeri osigurati izvoz niti u one države s kojima podržavamo političke saveze. A kako stojimo sa vinskom trgovinom unutar granica naše države? Na ovom terenu koči trgovinu općinska i banovinska daća. U većini slučajeva općinska i banovinska trošarina iznose toliko koliko iznosi proizvodni trošak vina. Jednodušni zahtev naših vinogradara, da se trošarine na vino podvrgnu temeljitoj reviziji i dovedu u sklad sa prosperitetom vinogradarstva potpuno je opravdan i neodgodive naravi. Ove samoupravne trošarine, odnosno uvoznine moraju se svesti na najnižu mjeru, da se time s jedne strane otkloni krijumčarenje s vinom, a s druge strane da oživi domaći konzum vina. Ovaj zahtjev je tim opravdaniji, jer najveći dio naših vinogradarskih krajeva ima neosporni karakter pasivnog prehranbenog i privrednog života. Ja, gospodo narodni poslanici, sa ovoga mjesta molim gospodina Ministra poljoprivrede da u predmetu našeg vinogradarstva usvoji peticije, koje mu predlažu savezi i druge organizacije naših vinogradara.

Gospodo narodni poslanici, govori se i radi na preorijentaciji naše poljoprivrede. Ta preorijentacija mora biti jako oprezna, jer po mojem mnjenju definitivna preorijentacija nije u svojoj suštini moguća, dok se ne ustale ekonomske prilike nažalost privredno tako bolesne Evrope. Sjetimo se samo preorijentacije u znaku što jačeg uzgoja hmelja i nedaće koje je naš zemljoradnik doživeo.

Spomenuo sam, gospodo narodni poslanici, da u radu oko ekonomskog podizanja našeg zemljoradnika mora jakog učešća imati i privatna inicijativa organizovana u našem zadrugarstvu. Zadrugarstvo je općenito priznato kao važan faktor u naprednom privrednom životu našeg seljačkog svijeta. Naše Ministarstvo poljoprivrede s tom saradnjom i računa, i zadrugarstvu poklanja punu moralnu i materijalnu pažnju u njezinom radu oko promicanja savremenog gazdinstva u najširim slojevima našeg naroda. I budžet Ministarstva poljoprivrede, pokraj svojih skučenih sretstava daje zadrugarstvu materijalno razmjerno mnogo, a pokraj toga afirmira zadrugarstvo i u onim pothvatima, koji mu donose materijalnu korist. Ali, gospodo narodni poslanici, i naše zadrugarstvo mora u svakom pogledu biti svjesno svojeg pravog zadrugarškog poziva, za koji je zvano, da

ga u našem narodu vrši. Za vrijeme rata i u poratno doba zadrugarstvo se je delimice udaljavalo od svojeg pravog područja rada i radi toga naišlo na nečaje koje su bile na štetu one uzvišene ideje združne, ideje pune etike i dubokog shvatanja za savremeni kolektivni privredni život u znaku lozinke »svi za jednoga — jedan za sve«. Uz naročito materijalno sudjelovanje Kraljevske vlade u glavnom su kod zadrugarstva uklonjene i sanirane njegove poteškoće i stoga imademo puno pouzdanja u buduću rad naših združnih organizacija. Neka taj rad bude plodan i time zadrugarstvu povraćena vjera kao faktor redi i rada u zajedničkim naporima za moralno i materijalno podizanje našeg zemljoradnika.

Gospodo narodni poslanici, spomenuo sam da je u budžetu, o kojemu se sada ovde raspravlja za poljoprivrednu nastavu predviđena svota od 2,757.451 dinar. Ova svota u glavnom odgovara potrebama naše poljoprivredne nastave, ako uzmemo u kombinaciju i naše banovine, koje toj nastavi pružaju stanovita sredstva. Svakako je poželjno a ja to moram naročito istaći, da se naša poljoprivredna nastava snabdjeva besprekidno sa svim najnovijim pomagalicama, koja idu u korist poljoprivredne nauke. Mi živimo, gospodo narodni poslanici, u doba brzoga tempa, u doba kad se svestrano traže i proučavaju novi izvori i nove pozitivne metode u cilju što jačeg i življeg napretka u poljoprivredi. Koli u laboratoriji toli na terenu mora se našim poljoprivrednim nastavnicima pružiti mogućnost, da se potpunoma — snabdjeveni sa svim potrebnim pomagalicama — posvete savremenom naukovanju i primjenjivanju novo pronašlih metoda našim prilikama i poljoprivrednim potrebama. Pod ovakvim nastavničkim prilikama mi ćemo sa poljoprivrednih naukovnih zavoda dobivati sve bolje i bolje agronome, koji snabdjeveni savremenim teoretskim znanjem moraju još proći kroz praktičan poljoprivredni život, da u dobroj poljoprivrednoj praksi crpe znanje i iskustvo za njihov rad na terenu. Praktično poljoprivredno iskustvo moraju naši buduću agronomi da crpe na savremeno upravljanim ekonomskim objektima velikog stila i svih poljoprivrednih i stočarskih grana. Takav jedan objekat pretstavlja državno dobro Belje. Na ovom velikom gospodarstvu naši iz škole proizašli agronomi mogu zadobiti izvrsnu poljoprivrednu praksu. Nadalje, na ovom državnom dobru može se sa što većim zamahom provesti kultura selekcionog sjemena, tu se mogu u velikom potezu provodati pokusi u biljnoj proizvodnji u stočarskim granama sa poljoprivrednim strojevima najnovijeg tipa, proučavati sve metode za podizanje rentabiliteta u poljoprivrednoj stočarskoj struci — jednom reči ovaj veliki poljoprivredni objekat sa svojom starom poljoprivrednom kulturom može da u svojoj velikoj ekonomskoj jedinici pozitivno posluži kao eksperimentalni objekat unapređenju naše poljoprivrede na temelju najnovijih teoretskih i praktičnih metoda, koje je ljudski um pronašao i za kojima permanentno traga. Iz ovih neoborivih razloga potrebno je, da državno dobro Belje bude u najužem kontaktu sa Ministrom poljoprivrede, a da upliv toga Ministarstva na pravac vođenja odnosne uprave bude potpun i cijelovit, i ovom prilikom iznosim moj predlog, da se uprava državnog dobra Belje iz resora Ministarstva finansija prenese u resor Ministarstva poljoprivrede. U koliko bi bilo u tom predmetu poteškoća sa ondašnjom tvornicom šećera, to ne može

biti zapreka, jer se spomenuta tvornica može ostaviti u kompetenciji Ministarstva finansija uz podjedno osiguranje dužnosti za tu tvornicu sisanje potrebne površine šećerne repe. Prije nego završim moje izlaganje o teoretskoj i praktičnoj nastavi naših agronoma u interesu pravednosti, molim gospodina Ministra poljoprivrede da se apsolventima srednje poljoprivredne škole u Križevcima, koji su se upisali u školskim godinama 1919/20 do 1924/25 podeli pravo upisa kao redovni slušaoci na poljoprivredno-šumarskim fakultetima univerziteta Kraljevine Jugoslavije. Ovi apsolventi imadu svoje teoretske preduvjete — danas pojačane još praktičnim poljoprivrednim iskustvom — za upis u spomenute fakultete. Radi se u ovom slučaju najviše o 10 mladih ljudi, željnih upotpuniti svoje gospodarsko znanje daljnim poljoprivrednim studijama u svojoj domovini. Ja molim gospodina Ministra da odnosni amandman, predložen Predsedništvu finansijskog odbora Narodne skupštine, bude od mjerodavnih faktora usvojen.

Gospodo narodni poslanici, pri završetku mojih razlaganja i razmatranja o našoj poljoprivredi moram da se osvrnem na veliku neodgodivu potrebu hidrotehničkih radova. Povoljno i što hitnije rešenje regulacije vode u poplavnim područjima države u uskoj je vezi sa povećanjem naše agrarne produkcije. Hiljade i hiljade jutara našeg agrarnog zemljišta izvršeno je godimice poplavama koje uništavaju usjeve, iz tih poplavnih područja dobiva se loša stočna hrana, koja u sebi nosi klicu raznih stočnih bolesti a time propada stočarstvo a povrhu toga i higijenske prilike za naš narod u onim poplavnim područjima tako su loše, da je procenat obolenja i smrti razmerno veliki. Kada čovek vidi, koliko je u tom pravcu od 1918 ovamo učinjeno u inostranstvu, onda tek vidimo kako je malo kod nas u tom pravcu učinjeno i kako su prošli režimi slabu brigu vodili na ovom području podizanja privrednih prilika naše države. Za vrijeme inflacije sve se je to u najvećoj mjeri moglo posvršavati i danas bi naša država bila riješena jedne velike brige i velikog rada, koji ju evo čeka. Upravo sada vidimo, kakove ogromne štete čini voda u poplavljenim područjima. Potoci i rijeke razlijevaju se preko ogromne površine, ljudski životi stradaju, propadaju usevi, šire se zarazne bolesti, a naša agrarna produkcija za koju mučimo patriotsku muku, strada, umjesto da se u tima područjima razvije bujan ekonomski život. Gospodo narodni poslanici, ja vas molim, ja molim Kraljevsku vladu da u tom pitanju zauzme jedan pozitivan i neodgodiv stav. Ja naročito po mojoj dužnosti skrećem pažnju na isušenje Lanjskog polja u Hrvatskoj, gde je preko miliun jutara poplavljene površine, a kod sadanje poplave poplavljeno oko 70.000 jutara zemlje. Pitanje isušenja Lanjskog polja povlači se već preko jednog stoljeća. Djelomični radovi nisu donijeli zadovoljavajućeg uspjeha. Isušenje Lanjskog polja iziskuje u cijelosti trošak od preko dvijesta miliona dinara, za koji izdatak imade realna finansijska baza u povećanoj agrarnoj produkciji sada još poplavnog područja i u većoj vrijednosti zemljišta nakon provedenog isušenja. Narav ovih kulturno-tehničkih radova ne spada doduše u resor Ministarstva poljoprivrede, ali kako ovaj posao duboko zadire u ekonomski napredak naše poljoprivrede, molim gospodina Ministra poljoprivrede, da ovom predmetu

posveti onu pažnju i onaj interes, koji on u punoj mjeri zaslužuje.

Ja sam, gospodo narodni poslanici, u velikom potezu iznio moje poglede u naš općeniti agrarni život. Rađeći na podizanju naše poljoprivrede, radimo na jačanju temelja celog našeg državnog života. Plodovi rada oko podizanja naše poljoprivrede dopiru i do najmanje potlenšice našeg seljaka. Prignimo svi u tom radu, svaki prema svojim silama pošeni i praćeni patriotskim osjećajima i u uvjerenju da je prošlost Srba, Hrvata i Slovenaca bila sačuvana u seljačkoj kolibi — i da u toj istoj kolibi leži i budućnost našeg čitavog naroda. Imajući poverenje u rad gospodina Ministra izjavljujem da primam budžet Ministarstva poljoprivrede za budžetsku godinu 1937/38. (Odobranje i pljeskanje kod većine).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Ima reč narodni poslanik g. Petar Stojisavljević.

Петар Стојисављевић: Господо народни посланици, наша је домовина склоп разноликих потреба, које кад би се рационално пораздјелиле несумњиво и благотворно би утицале на свакодневне животне потребе и блажиле рђав утисак које загорчен живот доноси и оставља. Људи из наших пасивних крајева бригу брину куда ће са сувишком свога становништва, шта ће и куда ће кад ударе неродице и глад? Сасвим природно, да ће најпре покуцати на врата своје општине, среза, бановине, пак највише своје владе. И вјечно то тако иде.

Господо народни посланици, немојте мислити да они то раде из какове навике, обијести, или што се не би прихватили и бољег посла. Не, они су справом очекивали и очекују намирење својих потреба на частан и поштен начин, они се не жацају макар којег па и најтежега рада. Они су сретни да раде и зграде, да својима у кући гладним, голим и босим прибаве залогај пуре и комад хлеба. Ево вам их у Београду пред очима и на свакоме кораку. Они су пола Београда изградиле, знојећи се и посрћући под теретом најтежега мануелног рада. Видите их са самаром на леђима, како се отимљу о злехуду зараду и како су сретни и пресретни кад им се пружи и таква зарада. Честити и радни, скормни, никад не подлегосе утицајима са стране, него вазда остадоше вијерни својим националним идеалима. Морално јаки, изгреди и криминалитет може се рећи код њих и не постоји. Ето, ти и такви честити синови наших патријархалних породица сјеверне Далмације, за које пок. Јован Цвијић написа, да је код њих национално осјећање врло развијено, с правом су очекивали да ће у уједињеној домовини постићи минимум својих потреба и својега задовољења. Шта видимо? Видимо нешто обрнуто. Куд је било направније него да се тај народ прореди и размјести по оним крајевима где је било и где и данас има земље за њихово насељавање. Истина, ту и тамо, некад се нешто дало и учинило, али гро народа и даље се узда у оно, што се данас хоће са извесних страна свесно или несвесно да омете и спријечи. Те извесне стране даномице предузимљу код појединих фактора да се уопште прекине са колонизацијом и да се ликвидира аграрна реформа. Све се данас може, али ми из пасивних крајева против тако наопаког и анационалног рада подижемо свој глас и вичемо: „Кољевка славних Немањића, наша силом напуштена огњишта, и сигурност граница зову нас онамо, онамо за брда

она . . .” Јао ти се оном који овај вапај и тај глас не послуша и апелујем на господина Министра полупривреде да се најенергичније заузме да се колонизација настави до краја, јер је то државна сигурност, то је национална дужност.

Господо народни посланици, наша Далмација првенствено је виноградарски крај, али је виноградарство у њој запуштено. Остављена сама себи без довољних сретстава она није могла мислити на његово усавршавање. Истина да се је негда нешто и покушавало, али се увек свршавало са неуспехом. Ми немамо довољно сретстава, немамо стручне спреме, наши лозни расадници постизавају слаби или противни успех. Зато нам се намеће потреба јединственога рада са већим сретствима и јачим стручњацима. Онда, да би се криза нашега виноградарства могла сузбијати требало би законом забранити подизање винограда тамо где се произвађају слабија вина и где друге културе; као житарице одлично успијевају. Исто тако да се забрани гајење хибрида, а где већ постоје, да се оптерете са великом дажбином, е да се на тај начин имаоци присиле да их напусте. Да би се једном стало на крај прављењу малих вина, требало би потпуно систирати дијељење шећера великим подрумима. Што се тиче подизања винских подрума и ту да се узму у обзир комуникационе прилике као и то да се подруми не подижу где је квалитет вина слаб и где се ишта добра тешко може постићи. Али у овом био би и зато, да се узму подједнако потребе Приморја и Загорја, те да се један од тих подрума има подићи у Приморју а други у Загорју.

Нашем марвогојству, имала би се посветити особита пажња. Оно је у примитивном стању, оно је закржљало, оно се налази на издисају. До овога је довела слаба паша и још слабија исхрана. Истина, ми имамо и велики пашњака које је пок. Јован Цвијић у својим делима помињао. На пр. у моме срезу познати су планински пашњаци села Кољани и Цетине. На те пашњаке догоне се овце мада не из све Северне Далмације. Тај догон стоке на та испасишта отежан је помањкањем воде неуређеним стањем са суседним босанским срезовима које нам је баштина из турских времена и аустријског одржавања антагонизма између синова истог народа. Зато би се коначно морало приступити његовом решењу укљањањем тих ненародних баријера које су узроком многих сукоба и стварања зле крви, а и ширитељи су пљачке и корупције. Што се тиче самог марвогојства, оваца, коза, говеда, коња, наши крашки крајевни нијесу подесни за одгајење пасмина, које врло добро успијевају и одговарају равницама, клими и доброј исхрани. Ми имамо и код нас добрих типова разних пасмина, али не достаје добре хране и неге.

Због тога бих препоручио, да се наша сеоска добра такозване муше подијеле пре него што их подијеле јачи и мало имућнији сељаци. Наш сељак нема довољно љубрета, да може редовито погнојати своје земље. Наша земља ако се не погноја редовито, не може да даде рода; зато би требало да наши стручњаци у овом пропагирају преоријентацију која би се састојала у држању, што мање ситне стоке и засијавању дјетелином.

Тип нашега коња, т. зв. Босанца, одличан је. Његове су одличне способности познате у цијелој свијету, само је закржљао услед занемарености.

Он би се дао и могао поправити обновом крви још сачуваних примјерака. Он се прилагодио нашем кршу, нашој исхрани и непрестаном терету.

Код нас је повика на козе, јер оне уништавају шуму, воћку и све што јој дође до прождрљивих уста. Али, она је економска потреба нашега сељака, она му је врућа пара, она му је задовољна са малим, она га у најкритичнијим часовима исхранује. И кад би се помишљало да се она укине, не би се смјело пре него што би јој се нашао еквивалент. Можда би се могао наћи и у њеном смањењу и у уважању санске козе, али и то у ограниченом броју.

Код нас о воћарству се врло мало може говорити. Њега такорекући и нема. Оно би могло постојати, оно би се могло развити, да сељаку пружи неисцрпно врело прихода, али ту би се имао донијети закон о заштити воћа и уништити све оно, што спречава његово подизање.

Исто тако треба и заштитити корисне и лековите биљке, које нико не надзире и не чува, па прети опасност да се и те биљке сасвим униште. А уништавањем таквих биљака, пчеле нам остају без хране, а с тим и сељаци без те врло корисне и уносне привредне гране. Зато би се требало постарати да се и те биљке чувају, засађују и негују.

Жалосно је гледати каква напуштеност, примитивност и незнање владају по нашим селима. Усади човек једну јабуку за једну годину. Огради је и загради, а у другој години наиђе коза или магаре па му је одгризе. Тад он опет усади маслину или смокву, али само по једну. Што се је десило јабуци, деси се и маслини и смокви. Зато по селима наше Загорске Далмације нигде да се воћка види. И као што сељаци купују тамо жито, брашно и поврће, купују и воће које као највећу милошту у недрима кад-кад из вароши својој деци доносе.

Наше основне школе удешене су за све, пре него за подизање привредне снаге нашега сељака. У њима се не подучава о оном што служи сељаку и селу. Наши садашњи учитељи, који излазе из препарандије, част изнимкама, немају појма о здравству, о задругарству, о земљорадњи, а када они то немају, како ће имати дјеца! Жали Боже оно вријеме, које сеоска дјеца у оваковом школовању изгубе. За сељака не вриједи оно, што вриједи за варошанца или грађанина. Пренимо се једном и у том! Свака школа морала би удесити једно узорно господарство и ту би морали дати обилну материјалну помоћ и општина и бановина и Министарство.

Зато треба, господе народни посланици, подићи не само у бановинским местима пољопривредне школе и воћне расаднике, већ подићи такве школе и пољопривредне станице и по свим местима општине и по селима. Укинути пољопривредне школе по варошима од које могу имати користи само стручна лица и чиновници тамо послени, али наши сељаци никако. Наше манастире, из којих је негда струјао сав културни живот и дизала се национална свест, реформисати на начин да они и сад буду расадници културе, просвете и националне свести. А наше калуђере оспособити сем у осталим гранама науке и у пољопривреди како би саветом могли предњачити и нашим сељацима од користи бити. Ето згоде нашим Министарствима шума и руда, пољопривреде и вода и социјалне политике и народног здравља да тамо

оснивају пољопривредне школе, узорне шумске расаднике и разне амбуланте.

Писати и штампати више малих стручних и приручних књижица са садржајем о пољопривреди, али не на начин као до сада и који би тешко читали и писмена и стручна лица, већ на начин како би могли читати наши једва писмени сељаци и с њима се користити.

Садање пољопривредне школе и воћни расадници не одговарају својој сврси и врло мале користи дају. У ограниченом броју, оне нису у стању да задовоље силним потребама јер све биљке и стабла која се тамо гаје не би могле подмирити потребе и самог мог изборног среза. Оне су слабо и распоређене. Како се могу гајити корисне биљке у расаднику Цибачи код Дубровника, који је под благом јужном климом и пресађивати у Сињски срез који граничи са Босном и над којим је оштра континентална клима. А све, и кад би те биљке подесне биле, не би достајале ни за једно село мог среза који броји око 80.000 становника са преко 100 села. А крајеви Загорске Далмације кроз које се ништа не подиже и не гради, имају све услове да једним смишљеним радом у врло кратком времену са малим постану од пасивних, најактивнијим крајем. Јер су у тим крајевима, крај Равни Котари Јанковић Стојана, Косовско и Петрово поље, Кничанска долина, па широка и плодна долина реке Цетине са Сињским и Врличким пољима. Само ова два поља са преко 7.000 хектара најплодније земље, могли би кад би се пресушили и уредили, не само прехранити народ целе Далмације већ би се могло и извозити хране. А кад би се голети ових крајева издиле и пошумиле, таквог благостања ни у Мисиру не би било.

А шта да кажемо о тешком уговору и условима под којима су наше пређашње владе предале сву експлоатацију енергије чувене водене снаге реке Цетине са највећим водопадом на Губавици, где је подигнута електрична централа са највећим напоном у Европи, а коју експлоатише Француско друштво „Далмациен“ које је својим нерадом укочило сав посао, онемогућило зараде хиљадама радника а ток читаве реке Цетине спречило да натапа околне низине и поља суседних села.

Кад би среће било и кад би се ово питање решило тако да сва ова постројења дођу у руке Приморске бановине, ова би могла да скоро све своје потребе од прихода те фабрике покрива. Зато би било потребно да Влада посвети оваквим питањима као што су: пошумљавање голети, пресушивање поља и откупљивање споменуте фабрике, већу пажњу него ли грађењу некаквих скуних и луксузних туристичких путева; трошковима на разне спортске клубове; изградња скуних стадиона и сличних скупоцених објеката.

Имамо разних типова земљорадничких задруга и рибарске, и кредитне, и робне и пчеларске и повртљарске, али оне све према данашњем стању у народу су само од штете. Рђава организација, страначки упливи, помањкање материјалних средстава њих су довели на руб пропасти и за дужи низ година онемогућили за икавак већи и кориснији рад. Није то да народ ни за њих нема смисла. Има, и то како. Али у рђавим рукама и на партиској бази оне не могу забиљежити успеха.

Наш највећи задружни савез у Сплиту, неспособношћу управљача доведен је на руб пропасти. Сада на молбу задружног савеза постоји његова

санација на начин да би му држава отписала своје потраживање од 11 милиона динара, а бановина дала бескаматни зајам од 1 милион динара. И ја сам за то да се тај савез братских хрватских задруга у нашој Далмацији санира, али био бих и за то, да се у санацијски план, којег је предложила надлежном Министарству нова управа задружног савеза исто тако заштите улагачи задружне банке. Због тога скрећем пажњу господину Министру, да овај однос између задружног савеза и његових улагача, јер се ради о 415 најсиромашнијих улагача цијеле Далмације, стави на право мјесто и заштити их.

Поред тога ми, сјеверо-далматински Срби, имамо исто тако својих 30 земљорадничких задруга, које су пред рат биле кредитиране код Централне Српских задруга у Дубровнику. Ова је пак централа прекинула са овим задругама сваки рад, тим, што се је удружила са Српском банком у Загребу. Те наше задруге остављене себи самим, оне данас кубуре и оне имају својих неуређених рачуна, њих се одричу сви савези и кобајаги поручују: „Уредите своје ствари — па онда приђите нама!“ Зар не би било оправдано и право, да се и ове задруге реорганизују и подигне њихова активност тиме, да се и њихове прилике, њихова дуговања санирају и пружи могућност за даљи рад. Тим пре и више, јер се ту и не ради о богзна каквим свотама. Зар то није право, зар то не заслужује онај расни крај, крај Јанковића Стојана, Смиљанић Илије, Мочивуна, Мандушића Вука, попа Курице и толиких легендарних јунака од времена насељења до Солунскога фронта! Зар се ту не родише и дјеловаше наши најпрви културни политички радници, Симеон Кончаревић, др. Никодим Милаш, Симо Матавуљ, Иван Мештровић, Динко Шимуновић, Иво Беговић, Иво Типико, Мирко Королија, Герасим Зелић, Божићар Петрановић, Сава Бјелановић и Душан Баљак. У те крајеве бануо је и крстарио научавао и написао своју књижицу и буквицу наш славни Доситеј Обрадовић, гдје се и сада запажају трагови његова филозофска дјелања. А зар у тим крајевима и у томе народу не никоше и први зачетци устанка Петра Мркоњића? Е, па, господо народни посланици, зар не би било и право и оправдано, да се и овим крајевима и овоме народу не учини макар икад по заслуги и правди?! Пошто вјерујем у Владу и рад господина др. Стојадиновића у којој портфел пољопривреде води наш уважени Војвођанин г. Светозар Станковић, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде. (Одобравање и плескање код већине).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. Стојан Крстић. (Џије се: Није присутан!) Пошто г. Стојан Крстић није присутан, то се у смислу Poslovnika smatra да је одустао од рећи

Има рећ народни посланик г. др. Стеван Бубић.

Др. Стеван Бубић: Господо посланици, пошто је време поодмакло изјављујем да ћу бити кратак и да ћу гласати за буџет, ради тога што је Влада г. др. Стојадиновића показала успеха на свима пољима државног живота, привредног, социјалног и културног. По своме доласку она није седела скрштених руку него је радила и њен успех овде и свако може да га види. Ја говорим ради тога, што сам ја као провинцијски адвокат долазио свакодневно у додир са народом, и народ каже, камо среће да је било овако раније, не бисмо имали по-

требе за оваквим законом. Кад сам споменуо овај закон морам изнети своје посебно мишљење јер држим, да је, с обзиром на оно што смо говорили у клубу, да је могло бити мало боље. Потребно је да сви грађани допринесу решавању те кризе, а овако изгледа да ће сиротиња сиротињу санирати, а да они који би требали неће допринети. Они који су имали новца највише, они су свој новац благовремено подигли.

Поред тога изгледа ми да ће ова Уредба мало шкодити малим ситним новчаним заводима. А међутим ти су заводи основани ради заштите српског живља против аустро-мађарске власти.

Морам да поменем да се овде много говори о сељацима, а то је и право. Они то и заслужују. И не само да ми то говоримо него се о сељаку и бринемо већ од првих дана ослобођења. Али ја сам приличан низ година пратио разне зборове и скупштине и видео сам да се сељаку не говори отворено него му се говори демагошки. Тако је 1920 године приликом једнога збора у Бјеловару којег су држали самостални демократи говорено је народу да су шуме његове, а народ је то схватио тако да је сутрадан узео секире и приступио сечи шуме. На то је власт интервенисала и било је мртвих и рањених. Исто тако 1923 године када је дошло 20 посланика да држе збор говорили су да не треба плаћати порезу, а сутрадан порезник је ишао да скупља порезу а народ се опирао те је опет дошло до крви. Ова Влада се брине да до таквих случајева не дође.

Не могу попустити а да се не осврнем на оно што је наш друг Здравковић поменуо да је Влада г. Стојадиновића премало попустила вентиле. Ја држим да их је попустила превише. Када би он знао за све оно што се догађа у Савској па чак и Приморској бановини онда би казао да они имају много мање да приговарају слободи штампе.

Имајући пуно поверење у Краљевску владу а нарочито у Министра пољопривреде г. Станковића част ми је изјавити да ћу гласати за овај буџет. (Плескање код већине).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. др. Dorde Jovanović.

Др. Ђорђе Јовановић: Господо народни посланици, данас претресамо буџет Министарства пољопривреде који обухвата читаву нашу пољопривреду, који обухвата све проблеме који интересују наше село и сељаштво. Пошто сам ја преставник ситног сељака, то ми се пружио прилика а коју радо користим, да приликом дискусије у појединоста Министарства пољопривреде изнесем све тегобе и невоље мојих сељака и да изнесем потребе мојега краја тако да желим да дам у том правцу сугестије Краљевској Влади, којим начином и путем да се помогне сељаку и да се дигне на висок ниво агркултура и да се изађе на сусрет крају који је запуштен за време Мађара услед њихове националне политике а данас услед нашег немара и нехата.

Господо, ја тврдим да у историји нашег народа који је патриотизмом богат није никада била тако света, прешна, тако неодољива и неодољива дужност да се говори о стваралачкој делатности и љубави према нашем селу и сељаку који је срж наше државе и наше нације, као што је то данас када се наш сељак налази у тешком економском положају. И нека, господо, наш сељак види

и осети да има још и данас људи у овој нашој држави који осећају његов бол и тугу и његов терет, и да га разумеју нека он види и осети да има људи који хоће да му помогну да се извуче из тог тешког стања. Послужићу се речима великог сељачког трибуна Александра Стамболиског, који је о сељачком сталезу рекао ово, када је за време Светског рата био у тамници ради својих симпатија према Србији и Антанти, да је сељачки сталез највећи, најпродуктивнији, најкориснији, најкрупнији, најживотворнији и најконструктивнији. Јер, господо, не заборавите, када је добро сељаку, добро је и свима нама. Eu geromenes tes georgias efrontai kai ai alai tehnai arazai рекао је Ксенофон-тес, где цвета земљорадња, ту напредују и све друге гране човечје радности.

Господо, ја нећу да браним пољопривредну политику ове Владе јер није ни потребно, јер ту је ресорни Министар који има да брани пољопривредну политику, па ту је и сама Влада која има да брани своју пољопривредну политику или боље да рекнем, ту је рад саме Владе на економском пољу који је брани. Јер и највећи противници данашње Владе морају признати да је Влада др. Стојадиновића за ово кратко време на привредном пољу учинила много и да је економски точак нашег привредног живота кренуо напред. Ја што бих имао да замерим Краљевској Влади то је, што је у нашој аграрној чисто пољопривредној земљи у којој је од сваких 100 становника 87 сељака и привредника буџет пољопривреде тако мален за потребе тога ресора, да је то, можемо рећи кратко, очајна констатација, или боље рећи од пољопривреде се тражи много, а на њу се даје најмање.

Истина је, господо, да ми до данас нисмо имали планске привредне политике, и да се код нас није радило по одређеном плану као у Америци, Русији и Немачкој. Јер да се је водила паметна привредна политика са нарочитим планом, не би наш богати и добро материјално стојећи сељак у Војводини осиромашео, а српски сељак такође, који је за време рата осиромашео и пропао, него би се подигао економски и појачао тако, да би кад је настала у целом свету финансијско-економска депресија, наш сељак ову лакше поднео, био према њој отпорнији. Међутим, овако ослабљен и с једне и друге стране првим таласима депресије наш је сељак подлегао тако да се још и данас тешко опоравља и налази се у реконвалесцентном стању. Ради илустрације навешћу вам ово. Познато вам је, да је после ослобођења вођена партијска политика са чисто политичким програмом, и у таквој политичкој борби једва је донешен Видовдански Устав. И сви смо мислили када је донешен Устав да ће се политичка борба скренути на економску борбу и да ће се све конструктивне снаге употребити на конструктиван рад за добро нашег села и сељака. Али, на жалост, после донешеног Устава долази још жешћа политичка борба, борба за централизам, друга против централизма, за федерализам, против федерализма, за широке самоуправе и против широких самоуправа, и на послетку тражена је ревизија и самог Устава. А народ остављен је сам себи на милост и немилост, и неорганизован почео је из дана у дан све више пропадати и задуживати се. Смањењем прихода земљорадника и тешким оптерећењима државних и самоуправних терета, пољопривредник постао је слаб или боље рећи постао је неспособан купац. А његове потре-

бе постале су скупе. У таквом стању затекла је нашег сељака економско финансијска депресија или речју коју нисмо могли наћи лепшу у политичком речнику нашем „криза”. Криза је настала свуда и код сељака је криза, криза рада, криза заната, криза трговаца, криза кредита, криза новца, политичка криза, парламентарна криза, морална криза, па и племенска или да је назovem национална криза. Услед кризе настало је незадовољство без обзира на сталез и без обзира на покрајину. Како сељак хуче, тако исто хуче и занатлија, трговац и индустријалац, тако исто хуче и Хрват и Војвођанин и Словенац и Босанац а тако исто и Србин у Шумадији.

Раније владе почеле су да раде у корист сељака и произвођача али су одмах у почетку почеле рђаво да раде. Сећате се сви, господо, рђавог „житног режима”. Ишло се бирократски за тим, да се сељаку онемогући да своју летину прода уз повољну цену. Организоване су извесне организације. Створене су житне задруге. У те задруге ушли су сви, само не сељаци и то зато, да не би плаћали пореза на течевину јер је донета наредба да Житарске задруге не плаћају порез. Друго, они су нашли начина, да из туђе земље где је била цена пшенице много нижа, шверцују пшеницу и као такву узимају и нашим подређеним органима продају по цени која је законом била фиксирана. И, разуме се, ту није зарадио сељак ништа. Него су зарадили трговци и шверцери и несолидни елементи. А сељачка сиротиња је и даље кукала и мрцварила се. Истовремено био је велики притисак земљарине, тако да су многи крајеви доведени у очајно стање. И када је у Народној скупштини, — ви стари посланици сећате се добро, — тражена анкета по тој ствари, није се хтела примити анкета зато, јер се говорило: „Ако се отвори анкета по том питању и ако она буде радила, та ће ствар отићи сувише дубоко. Ко зна, у томе случају, кога ће анкета све да дохвати, јер кад се почне да одвија клупче не зна се где ћемо све стићи”. Говорило се да би онда биле у питању и крупне личности из привредног, финансијског а можда и политичког живота. Сматрало се опортуним да се та парламентарна анкета одбије. У таквом стању осиромашеног сељака, застоја у трговини, застоја у занатству, застоја општег привредног, примио је др. Милан Стојадиновић државно крмило у своје руке. И данас се, господо, види активност у свима грамама: ствара се програм рада на привредном пољу, доносе се закони за привредне гране, донето је 14 уредаба и 12 правилника.

Али, господо, један од најтежих проблема наше народне привреде јесте презадуженост сељака. Влада др. Стојадиновића донела је Уредбу о раздужењу сељака, загризла је ту јабуку, коју раније владе нису смеле да загризу. Уредба се може критиковати и нападати да има неких недостатака али је најглавније то да је том Уредбом истргнут сељак из зеленашких канџи.

Господо посланици, проблем раздужења сељака код нас постоји већ 10 година. Тај проблем који нас већ 10 година притискује као једно од горућих питања, једна од најважнијих наших економских и политичких невоља. Оно тражи економско и социјално-политичко целисходно решење т. ј. потпуно раздужење сељака. Питање раздужења сељака није лако питање, а није ни питање које се може решавати једноставним лековима, како се

то досад претпостављало. Оно није засебно питање, већ је органски везано за читав низ економских, финансијских и социјалних питања, и само тако схваћајући га у тој социјалној дубини оно се може решити. Оно је дакле органски, саставни део нашег привредног животног система и друштвеног поретка.

Браниоци сељачких дугова а и сами сељаци указују дакле да је немогуће вратити дугове и да није право да повериоцима наплаћују данас скоро златним динарима високе камате и да врате поред тога цео дуг, када су они под сасвим другим приликама узајмљивали новац јер тада су цене пољопривредним производима биле веће, продаја лакша а и новац јефтинији. Ако би власти дозволиле да банке уgone сав дуг, маса породица би остало без крова и хлеба, на улици, али би та пролетаризована маса остала опасан елемент у држави.

Господо, ако се загледамо мало натраг у историју, видећемо, да ово није први пут, да је сељак постао тежак дужник услед пада цена пољопривредних продуката и високих камата које су му огулиле кожу са леђа. Загледајмо се само мало у историју Рима па ћемо видети да је узрок материјалном слабљењу сељака у Риму, сељака који је био главни стуб државни, настао услед капишарства и великих камата. Услед зеленаштва дешавале се честе побуне задужених сељака. Број дужника све се више и више множио услед зеленаштва. А да су веровници од својих дужника узимали велике камате доказује нарочито и то, што се држава морала умешати и одредити каматну стопу. Највиша камата беше по старом римском праву 12% а по новом Јустиниановом 6%. Још боље је решио сељачко питање народни трибун Лициније Столон, по коме се његови законски предлози зову Лицинијеви закони „Leges Liciniaе”. Тим законом предвиђене су олакшице сељацима у отплаћивању њихових дугова а предлог је гласио да сељаци дугове могу отплатити у року од три године у једнаким годишњим ратама без камате па да им се од целокупног дуга одбију још у напред уплаћене камате.

Господо, пређашње владе покушале су да реше тај проблем. Али сами сељаци знали су врло добро да је питање њихових дугова досад било третирано више као политичко питање него као економски проблем и видимо да смо у времену од 19 априла 1932 па до 15 јуна 1935 године добили три закона и 4 уредбе, којим се законима и уредбама ишло привременом мораторијуму. Законом од 19 априла 1932 године обустављени су од извршења и принудне наплате земљораднички дугови на 6 месеци а камата је максимизирана на 10%. Закон овај био је 19 октобра 1932 год. продужен на 2 месеца, и онда до 20 децембра 1932 год. све док се не донесе нови закон о заштити земљорадника и сређивању кредитних односа у земљи. Касније је дошла Уредба од 22 новембра 1933 године која је претворила краткорочне у средњорочне дугове а камату код банака смањила у 6% и 6½% и код приватних на 3½%. Ова је Уредба почела да враћа у живот кредитне односе у земљи. Међутим Уредба од 2 фебруара 1935 смањила је камату на земљорадничке дугове код банака на 4½% а код приватних на 1% и одложила сва плаћања и главнице и камате чак до 1 новембра 1935 год. т. ј. наставила мораторијум. Из овог се види да Влада у овом

питању т. ј. питању земљорадничких дугова није имала одређенога гледишта и одређеног становишта и да је интервенисала неодлучно и колебљиво, мењајући сваки час и законе и уредбе. Демогогија је искористила ову неодлучност а и сам народ почео је да губи веру у доношене законе и уредбе. Отуда постају све чешћи захтеви појединих политичара а и самог народа који захтевају дефинитивно брисање свих сељачких дугова. Све се више сумњало да ће сељак продужењем мораторија икада моћи одговорити својим обавезама т. ј. вратити дуг. И зато је цео народ тражио да се једном донесе трајан закон који ће точак нашег привредног живота кренути напред. Влада др. Милана Стојадиновића видевиши да је питање земљорадничких дугова сасвим сазрело и да се више не може одлагати без штете по укупну нашу привреду а нарочито по саме земљорадничке донела је Уредбу о ликвидацији земљорадничких дугова којом се дуг до 25.000 динара аутоматски брише до 50% а од 25.000 до 500.000 динара 30%. О начину процене вредности земљишта и остале имовине дужника земљорадника донеће Правилник Министар пољопривреде. Господо, ова Уредба има и добрих и рђавих страна. Добра страна спасла је ситног и средњег сељака, што га је раздужила и то у крајевима Босне, Хрватске, Србије и Словеније. Али, господо, код нас у Војводини, том Уредбом ситни сељак и средњи сељак није раздужен, јер он има више дуга, него што је предвиђено Уредбом са отписивањем, и затим јер је земља у Војводини тада била 20.000 јутро, када се сељак задуживао. Војвођански сељак мора да поднесе молбу суду и да докаже да је преоптерећен. Али, господо, нажалост, Правилник кога је сам Министар г. Станковић донео, је страشان и убитачан по питању одређивања вредности земље код нашег сељака. Правилник чл. 2 гласи: „Вредност земљишта установљава се тако да се укупни катастарски чисти приход помножи са 12. Катастарски чисти приход је онај који је утврђен по прописима чл. 20 и 21 Закона о непосредним порезима од 8 фебруара 1928 године без обзира на смањења по доцнијим финансијским законима.” А када се, господо, све израчуна, види се, да катастарски принос износи 900 динара помножен са 12 а то значи да излази на 1 јутро 11.000 динара, а сељак који има 7 до 8 јутара земље а дуга око 80.000 динара, по Правилнику је активан и неће му се брисати 30% дуговања. Међутим, он је у ствари пасиван и неће моћи да одговара својим обавезама.

Господо, ја ћу да цитирам речи господина Министра Станковића, које је изговорио у Народној скупштини 17 фебруара 1927 године и то када је била велика поплава у Бачкој, од које је сав народ пољуљан, деморализован, где му је пољуљана вера и у власт и у државу и где он уопште није долазио до тога убеђења да ће наћи заштите, да у овој држави има људи који ће му помоћи. (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Ви сте заборавили да сте у владиној странци!) Дозволите ми, да Вам приметим да ове ствари нису партијске. (Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо: Ви кажете да је пољуљана вера у државу!) Ја Вас молим да се замислите у њиховом положају, где се људи у злу налазе. Господине Министре, Ви сте овим Правилником упропастили наш средњи сталеж у Војводини, и збиља долазим до закључка, да цитирам Ваше речи, нема људи из Војводине, који ће

помоћи нашем сељаку, када се налази у тешком положају.

Господин Министар донео је Правилник, којим је тотално упропастио средњи сталез у Војводини, и ја се питам, господине Министре, да ли сте то свесно или несвесно радили? Ако сте несвесно, онда сте учинили грех према нашим сељацима из Војводине, ако сте свесно, онда сте учинили злочин, који се не да ничим оправдати. Ја Вас молим, да нађете могућности и начина, да тај Правилник чл. 2 било каквим начином исправите у корист земљорадника из Војводине.

Господо, ја сам са друговима молио господина Министра, да приликом доношења Уредбе предвиди, да се § 471 Грађанског поступка; — да се сељаку обезбеди 5 ха земље, рало и орало, да му се не могу продати ни за какав дуг, — да се тај Закон протегне на целу земљу с тим да се дода да сељаку ни Хипотекарна ни Аграрна банка то не могу за своја потраживања продати. Уредбом није предвиђено, али је господин Министар обећао да ће све то Правилником регулисати али до данас то није учинио и збиља морам да поновим речи госп. Министра, да сељак се у чуду пита, зар нема људи који ће му помоћи. И збиља, ја одговарам, истините су ваше речи, господине Министре, нема их, нема.

Ово што сам напоменуо и навео, верујте, да није злонамерно, него да је добронамерно. Јер овај народ који се мучи и пати заслужује да се о њему брину водећи кругови а пошто сте Ви, господине Станковићу, Војвођанин, дужност Вам налаже, да се Ви бринете о нашем војвођанском сељаку. Ово сам рекао добронамерно, јер по речима Анатола Франса, оно је прави родољуб, који хвали оно што је добро у његовој отаџбини, а куди оно што не ваља.

Господо, да би економско оздрављење нашег села убрзали мора се изменити чист катастарски приход по јутру. Утврђено је, да се не могу покрити ни режијски трошкови око обраде земље, јер је пореза и данас иста која је била у време кад је цена сељачких производа била 3, 4 пута већа. Чист катастарски приход остао је исти онај какав је био пре 5 година те због тога треба томе питању посветити пажњу ресорних министара. Господину Министру финансија треба да се каже, да је питање смањења земљарине витално питање, којим треба спасти пољопривреду и да он треба да се побрине да нађе друга врела прихода и то код оних страних предузећа која су досада лажним билансима избегавала опорезивање. Нека их он сад опорезује, пошто их је 10, 15 година мазио и нека их принуди да плате порез према својој снази, а сељаку нека у овим тешким приликама бар са те стране покаже пажњу. Када се већ не може да подигне цена сељачким производима, онда бар да им се снизи земљарина, од које не могу да дишу. А ако хоћемо да нашим земљорадничким производима дигнемо цену, ми морамо реформисати нашу трговинску политику ми морамо реформисати нашу саобраћајну политику и царинску политику. Напосе можемо приступити укидању заштитне царине код свију индустријских грана које нашем народу и држави нису потребне. Ако то учинимо ми ћемо добити две користи: прва корист биће та, да ћемо моћи склопити са страним индустријским земљама повољне трговинске уго-

воре, било на бази контингента, било на бази којих других повољних услова. Те ће индустријске земље од нас радо куповати земљорадничке производе, ако се обвеземо да ћемо за ту исту вредност купити од њих индустријске робе. А овако ми штитимо индустрију без обзира на то, да ли је потребна или не. Ми штитимо 5, 6 фабрика пива заштитном царином, док имамо 4,500.000 хектолитара вина, које тражи пијацу.

Аграрна реформа је рак рана на нашем привредном и социалном организму. Ту се зацарила корупција, ради се којешта, формално се тера шага са сељаком и са аграрним интересентом. Данас се сељаку додели један део земље на закону основаном а сутра му се, другим решењем, та иста земља одузима.

Али поред питања аграрних интересената има још једно важно питање, које би требало да се реши а то је питање Добруџанских добровољаца. Познато вам је свима, да су Срби из Аустро-Угарске који су заробљени у светском рату, у Русији ступили у добровољце и основали прву српску добровољачку дивизију. Та је дивизија својим јунашвом задивила цео свет. Ненаоружани модерним оружјем са пушком од једног метка освајали су ровове бугарске, отимали су бугарске пушке и топове и са бугарским пушкама и топовима тукли су Бугаре у Добруџи. Ја молим да се поради код господина Министра војске и морнарице да им он призна законско право као добровољцима а Вас, господине Министре, молим, да им нађете расположиве земље, која им по закону припада. У противном случају ако нема те расположиве земље, да им се да у обвезницама.

Последњих година наглашава се потреба што већег гајења индустријског биља, како би се смањиле површине житарица, које су презаштићене. Али, како прећи на производњу индустријских биља, кад оне не налазе купца на домаћем тржишту а и оно што га налази толико је јевтино, да је чак испод цене житарице, т.ј. репице. Постоји Уредба о откупу репице, и то за 100 кг. уљане репице 250 динара. Нико на тржишту није вршио откуп по овој цени већ је сва репица продана око 150 дин. на 100 кг. Што се тиче шећерне репе ту фабрике иностраних капитала зарађују силне паре, јер се од сељака формално отима репа, и уместо да се узме 5% по товару, они му узимају 150 до 300 кг. Шећерна индустрија само ће тада користити сељаку ако фабрике дођу у руке сељака на задружној основи. А то би се постигло на овај начин, што би фабрике држава отплатила, а произвођачи шећерне репе сваке године давали 20% од својега усева као акцијски капитал.

Пошто се предвиђа подизање силоса, то молим да се силос подигне у Чуругу и то из националних и економских разлога, јер је Чуруг центрум Шајкачке а и једна од највећих извозних станица у Бачкој. Друго, што је господин Министар грађевина обећао, да ће отворити Стару Тису и спојити са Новом и према томе имати речну пловидбу која је много јевтинија од железница.

Ја се надам да ће господин Министар пољопривреде а и Краљевска Влада дати сугестије врло радо прихватити и изаћи мом крају на сустрет тако да се могу послужити речима покојног Рајка Даскалова: да ће странац који буде пролазио кроз наше крајеве и буде се запитао, када су ти мостови,

силоси и задруге подигнуте, добити одговор: „За време Владе др. Милана Стојадиновића”.

Имајући пуно поверење у рад Краљевске владе, изјављујем да ћу гласати за буџет. (Бурно одобравање и плескање у центруму и на десници).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, reč ima narodni poslanik g. Milan Blažić.

Милан Блажић: Господо народни посланици, чули смо до данас многе критике опозиције. Критика је обухватила и политичко делање Краљевске владе и делање њено на економском снажењу народа. Интересантно је констатовати, да та критика ни најбоље кораке Краљевске владе није хтела признати за добре.

Ја господи критичарима на сва ова негирања успеха данашње Владе могу одговорити, да сем њиховога мишљења, да сем њиховога суда, постоји још једно мишљење, још један суд, а то је суд народа, који је свакако меродавнији и праведнији, јер је непристрасан. Тај суд народа, међутим, сасвим је супротан мишљењу господе народних посланика из опозиције. Тај суд народа, противно њиховом суду, веома је повољан за рад Краљевске владе.

После ове констатације да је народ већ дао врло повољан суд, ја бих требао и да не додирнем ту критику народних посланика са левице, али ми дозволите, да на два три маркантнија приговора њихова са неколико речи и реагирам. Напомињем да говорим у своје име, а не у име групе којој припадам.

Господо народни посланици, уважени посланик г. Баричевић ставио је у једном свом говору следећа питања:

1. Да ли је Краљевска влада за унитаристичко или федералистичко уређење државе?

2. Је ли Влада ауторитативна или демократска?

3. Да ли Муслимане сматра четвртим националним фактором или их сматра за Југословене, Србе или Хрвате?

Нисам могао добити стенографске белешке, да бих дословно цитирао ова питања г. Баричевића, али мислим, да су у суштини својој тачна.

Налазим, господо, да су сва ова питања депласирана.

Програм Југословенске радикалне заједнице даје му одговор на та питања, а у њему као одговор стоје ови пасуси:

1. „Странка је за народно и државно јединство, за јединство територије и јединствено држављанство и те ће идеје пропагирати и заступати”.

2. „Странка је за уставно и парламентарно уређење државе у демократском духу”.

3. „Поштовање трију имена нашега народа: Србин, Хрват и Словенац и њихове равноправности и т. д.”.

Ова три цитата из програма ЈРЗ одговор су на питања г. Баричевића, јер је Претседник Краљевске владе г. др. Милан Стојадиновић једновремено и претседник Југословенске радикалне заједнице.

Вероватно да је уважени г. Баричевић мислио, да се и у ЈРЗ одиграва оно што се дешава у ЈНС, а наиме, да програм ЈНС говори о некој демократији, а један од врло виђених чланова и министар њен, уважени г. Којић у свом говору од пре неколико дана вели: „Ми смо реакциона-

ри. Ми нисмо кокетовали са демократизмом и демократским слободама”.

Господо народни посланици, са левице често чујемо: „Ми југословенске националисте”, „Ми националисте”, „Ми националисте Југославије”, што би се у најмању руку могло сматрати нетактичношћу према десници.

У терминологији народа реч „националиста” добила је један шири појам, појам човека који изузетно воли свој народ, који је велики борац за своју нацију.

А пошто ми са деснице мислимо да у том погледу не изостајемо ни најмање иза другова са левице, осећамо у томе једну њихову нетактичност.

Ми мислимо да би коректније било да на пример члан клуба ЈНС за своје другове рече: „Ми чланови клуба ЈНС” уместо „Ми југословенске националисте”.

Господо народни посланици, у једном свом говору наш поштовани друг г. Мита Димитријевић учинио је извесне приговоре Претседнику Краљевске владе и претседнику ЈРЗ г. др. Милану Стојадиновићу о искиданом радикалском ланцу, и ако сам добро схватио смисао речи г. Димитријевића, да би тај ланац требало понова саставити. Нажалост као што сам и мало пре рекао, стенографске белешке нисам могао добити да бих могао проверити тачност оваквог свог схватања говора г. Димитријевића.

Мислим да би г. Димитријевић боље учинио, да је овај свој прекор за кидање ланца учинио оним карикама, које су из ланца испале, а исто тако налазим да је било коректно, да г. Димитријевић изнесе ко је кривац за кидање тог ланца.

Колико је мени познато кривица за кидање ланца не лежи на г. др. Милана Стојадиновића већ на Главном одбору радикалне странке, па је г. Димитријевић свој апел, да се откинуте карике врате у ланац, требао учинити Главном одбору, а не г. др. Стојадиновићу. Ово у толико пре што је ланац и то врло дугачак ланац у рукама г. Стојадиновића, а у рукама Главног одбора само нешто расутих карика.

Господо народни посланици, да пређем на буџет Министарства пољопривреде, јер ми је време ограничено.

Главни је извор живота нашег народа пољопривреда. У општем народном дохотку она игра врло завидну улогу, а још завиднију улогу она има при оцени питања броја становника које она исхрањује.

Узев у обзир ту њену велику улогу, ја мислим да јој ранији режими нису указивали довољну пажњу. За те раније режиге ја бих могао рећи: Били су добри администратори, али рђави реформатори.

Међутим, наша пољопривреда тражи реформаторе. Тражи реформаторе: јер је из дана у дан све више народа који она треба да храни; јер су потребе народа све веће и веће, — јер смо после ослобођења добили и крајеве са најпримитивнијом, недовољно развијеном и мало рентабилном пољопривредом.

Мислим да чињенице: да је све више народа који пољопривреда храни и да су потребе народа све веће, не треба ни доказивати.

Узећу трећи наведени разлог, да смо после ослобођења добили крајеве са најпримитивнијом,

недовољно развијеном и мало рентабилном пољопривредом и на њему ћу се задржати. То су наши пасивни срезови у Вардарској бановини, а и многи пасивни срезови у другим бановинама.

О тим пасивним срезовима ја сам прошле године исцрпно говорио у дебати буџета Министарства пољопривреде. Изнео сам тада тешке економске прилике које у њима владају; изложио све зле последице тога стања и по народ и по државу; предложио мере за лечење те пасивности; оцртао користи тих мера и за народ пасивних крајева и за народ активних срезова и за државу као целину; најзад, истакао сам важност тог питања упоређујући га са другим проблемима, које је данашња Краљевска влада у великом броју наследила од ранијих управа, а које је већ у великом броју срећно и решила.

Ви ми, господо народни посланици, нећете замерити што ћу и ове године о том истом питању говорити, сматрајући да је ово питање врло важно, од чијег решења зависи живот и здравље народа тих срезова. Разуме се да ћу се при томе старати да изнесем нове податке о том питању.

Господо народни посланици, да видимо прво шта су то пасивни срезови и има ли их и колико у нашој земљи.

Кад говоримо о пасивности једног среза треба да избегнемо заблуду, да ако у једном срезу има сиротиње он је пасиван. Сиротиње има свуда, па и у најјачим економским центрима. Моменти који ову сиротињу стварају други су и разликују се од момената који стварају беду у пасивним срезовима. Док је у активним срезовима сиротиња — мислим човека без хлеба — изузетак, дотле је у пасивним крајевима човек са обезбеђеним животним потребама изузетак. Док је у активним крајевима код већине стандард живота бар за наше прилике врло висок, дотле је стандард живота у пасивним срезовима врло низак.

Кад говоримо о пасивности једног среза треба да избегнемо и ту заблуду, да ако срез не продуцира довољно жита за своју исхрану он је пасиван. Економско благостање једног краја не чине само житарице, већ га може створити и свака друга пољопривредна култура као и друге привредне гране: индустрија, трговина и занатство.

Под пасивним срезом или крајем треба правилно да разумемо срез или крај, чије све привредне гране не дају толики принос да се народ може довољно исхранити и набавити најбитније животне потребе.

Што се тиче броја ових пасивних срезова тешко је тачно рећи њихов број. И ако је ово једно крупно и животно питање досадањи режими нису се њиме интересовали. Јако бих се радовао, ако се преварим кад кажем, да је код нас сваки четврти срез пасиван, односно да је четвртина наше земље толико пасивна, да себе не може исхранити, четвртина Југославије чувене са природних богатстава својих.

Господо народни посланици, створено је мишљење да пасивност наших пасивних крајева потиче једино из немања природних услова за напредак ма које привредне гране.

Има, господо, у томе нешто истине, али само нешто, а истина је само у томе, да су услови за развитак тежи, али је далеко од тога, да се у њима не могу развити и створити услови за живот.

Многи су и разни узроци пасивности појединих крајева, а нигде их можда нема више но што их има у пасивним срезовима Вардарске бановине.

Ја ћу узети неколико срезова дуж границе наше са Албанијом и посматрајући их изнећу вам разлоге њихове пасивности. То су срезови: пре-спански, крушевски, охридски, струшки, кичевски, горњо-дебарски, галички и горњо-полошки. Узроци њихове пасивности ови су:

У првом реду планински терен, а као што сам напред рекао, тај терен био је тежи за развиће пољопривреде, те су они у пољопривредним гранама заостали иза плоднијих крајева. Али и овде тврдим, да тај терен ипак није такав, да се не би могле пољопривредне гране развити до тог степена, да народ могу исхранити.

Други узрок пасивности био би петвековно ропство под Турском, којом је за тих пет векова владао дух јавашлука и дух правне несигурности. Народ је био остављен сам себи. Никаква потстрека, никакве иницијативе и никакве помоћи народ за тих пет стотина година није на свом економском подизању осетио, а ни ступањ његове духовне културе није подизан, да би се сам боље могао снаћи.

Трећи узрок пасивности био је феудални однос под којим народ није имао ни воље да нешто боље и напредније ствара. Готово сва земља била је у рукама господара, који је нису радили сами, а радни народ био је без своје земље. Природно је да ни оно што је било доступно радном народу да створи и унапреди, он то није чинио, јер земља није била његова.

Четврти узрок био би у сукобу Истока и Запада односно у сукобу њихових схватања: и културе и економских прилика и економских проблема. Сукоб овај наступио је одмах по ослобођењу. У тој борби Запад је однео победу. Народ је културно добио много, а са тиме су и потребе његове постале веће. Међутим у економском погледу, бар привремено, изгубио је много, јер је Запад упропастио многе његове дотадање привредне гране. Индустрија, и то не локална, сатрла му је занате. Нарочито подвлачим да није локална индустрија, јер да је локална у њој би народ нашао накнаду за изгубљене занате. Казанције и лончари тучени су смаљираним посуђем и стакларијом; обућари и опанчари гуменим опанком и фабричном обућом; столари фабричним столарским израђевинама; абација и терзија већ поготову и нема, јер нису по западном схватању савремени. Исто тако и модерни аутомобилски саобраћај, који је потиснуо кола и коња, сахранио је читав низ заната: кириције, самарције, седларе, поткиваче, коларе и хандије. Запослење на аутомобилима није накнада за ову пропаст читавих редова људи, јер један ауто који носи 2.000 кгр. потребује највише 2 човека, а за тај терет било је потребно 20 коња и 10 људи поред свих осталих занатлија у вези са кирицилукком.

Пети узрок је губитак позадине којој су поједине вароши ових пасивних срезова служиле као трговачки центри, или бар као истакнуте тачке на путу трговачких каравана, који су се кретали од Корче и Елбасана ка Битољу и Скопљу.

Шести узрок био би у јакој насељености ових срезова упоређујући их са плодним крајевима, а узимајући у обзир површину зиратне земље на коју су упућени. Ја мислим да у побројаним сре-

зовима с дома на дом не долази више од један и по до два хектара зиратне земље, а уз то треба напоменути, да се добар део од тога сеје у две године једанпут. Овоме узроку треба додати и велику плодност овог сиромашног брђанског краја.

Седми узрок био би у пропадању печалбарства, које је за ове крајеве била једна снажна привредна грана која је служила да попуни све мањковне привредне делатности њихове. Са појавом кризе у целом свету, оно је почело нагло да опада. Рачуна се, да приход од печалбарства износи једва пети, а неки тврде и једва десети део суме, коју су печалбари раније привређивали.

Замислите онда, господо, стање тих срезова. Верујте да је стање не рђаво већ очајно

Господо народни посланици, ја немогу рећи да до данас није апсолутно ништа рађено у тим срезовима. Напротив рађено је на културном њиховом подизању много, а то ће индиректно имати свога утицаја и на економско подизање њихово.

Међутим, на директном економском подизању народа није много урађено у тим срезовима. Рађено је онолико колико је рађено и у активним срезовима, а то за ове пасивне срезове није довољно. Изгледа да су досадањи режими сматрали, да је питање насушног хлеба питање самог појединца, а не и питање заједнице. Ранији режими нису предузели ниједан корак већег замаха на спасавању села и сељака, а преко њих и вароши у тим пасивним срезовима, а за лечење те пасивности потребне су крупне мере, које прелазе границе редовног буџета Министарства пољопривреде. Какви би то кораци били, ја сам имао част да изложим у свом прошлогодишњем говору.

Ја молим господина Министра пољопривреде, да се он изволи заинтересовати овим питањем, јер је једина могућност за спасавање ових срезова развиће пољопривреде до максимума. Мислим да би довољно развијена и добро промишљена пољопривреда у њима могла исхранити тај народ, који данас трпи без хлеба; који моли Бога на супрот плодним крајевима, да жито буде што јефтиније, а не што скупље; код кога је криза у хлебу са којим треба децу да нахрани, а не у новцу да луксуз тера. Теорија о нерентабилитету пољопривреде за народ тих срезова је бесмислена, јер у сваком дому лежи мртва једна огромна радна снага, која би се за свој труд и рад задовољила и минималном надницом.

Господо народни посланици, изнео сам ова своја опажања и упутио молбу господину Министру пољопривреде са дубоком вером да ће Краљевска влада узети у своје руке и овај тешки и крупни проблем наслеђен од ранијих режима.

Ту ми веру дају већ досадањи кораци Краљевске владе предузети за подизање села и сељака, који се већ благотворно осећају и у селима наших пасивних срезова, а те су мере: раздужење сељака, смањење порезе на зиратно земљиште, ревизија утринске порезе, убрзано решење аграрних односа и најзад повећање самог буџета Министарства пољопривреде.

Ту ми веру даје и досадањи рад господина Министра и његових органа и овде и у Скопљу.

Са том вером гласају за буџет Министарства пољопривреде. (Пљескање код већине).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Има рећ народни посланик г. Већеровић Шериф Воца.

Шериф Воца Већеровић: Господо народни посланици, молим вас и Краљевску владу да ме саслушате. Ја нисам ни учен човек ни вешт говорник, али ћете осетити да оно што излажем излажем од срца и молим да се ово прими срцу. Јер кад говорим као народни посланик Среза вучитрнског и као Арнаутин по националном обележју а као Југословен по убеђењу, као одани и искрени брат Србима, Хрватима и Словенцима ја хоћу и морам да изговорим овде пред лицем свега народа све што тишти мој срез, све што боли, вређа, жалости целокупни арнаутски живаљ широм Јужне Србије. Мислим да је и вама познато, господо народни посланици, ко је, какав је и колико је искрен и поуздан арнаутски живаљ нашој земљи кад се с њиме лепо и праведно поступа. Знате и ви сигурно када је Блаженопочивши Краљ Петар, а ово је најлепши пример верности и захвалности Арнаута народној династији Карађорђевића и Србији — када је Велики Краљ изједначио у сваком погледу Србе, Арнауте и Турке 1913 године и када су и како одушевљени кренули у одбрану Србије арнаутски батаљони 1914 године. Довољно је да вам наведем онај батаљон Арнаута прорешетан код Смедерева, када је јуначки одбио три пута надмоћнијег и десет пута боље опремљеног и наоружаног непријатеља наше отаџбине. Тај арнаутски живаљ који је и за време српске Голготе пружио Србима пријатеља Арнаута Есад Пашу и толико других знаних и незнаних Арнаута, тај арнаутски живаљ, који је чувао и очувао славне Дечане, тај арнаутски народ, го, бос, гладан 1915 и 1916 имао је као и Срби своју Голготу и своје страдање. И кад је дошао Васкрс Југославије, Арнаути су пригрлили Југославију, као и Срби, као и остала браћа који је данас сачињавају. Али рђава управа, да поштено и отворено говорим, створила је неколико незадовољника који се на прсте могу избројати и који су више нанели штете Арнаутима као народној мањини него држави као целини. Али, кад се Витешки Краљ Александар Карађорђевић заинтересовао после Уједињења за Јужну Србију, и кад је одликовао оне арнаутске породице које су стекле заслуга у чувању Дечана и других српских светиња по Јужној Србији, кад је одликовао многе арнаутске прваке и старешине племенске што су показали пуну лојалност, Арнаути Јужне Србије постали су најлојалнији народ у држави. Постали су и остали су најлојалнији. Чиме се наша земља, наша отаџбина одужује за ту пуну и потпуну лојалност Арнаута који не траже асфалтне путеве и не траже дупле колосеке железничке; који не траже универзитете ни гимназије већ само где-где основне школе којих немају; који не траже српске и месне болнице него бар окружне; који не траже ни расаднике ни много што-шта што други крајеви имају одавно? Чиме се, велим, одужује наша земља, односно режими, који њом владају? Готово ничим сем обећања од стране овог режима, ове Владе, која је обећала, да ће проучити наше невоље и наше недаће и поправити наше стање. Али нама се не чека. Ми од обећања живимо осамнаест година и више се не може и ако имамо дубоко поверење у људе који воде нашу земљу и народито у г. Стојадиновића на кога полагамо све наде, у кога гледа сваки Арнаутин као озебао сунце, кога и сада чекамо и хоћемо још да чекамо да нам се патње отклоне, да нам се невоље ублаже, да нам се учињена неправда исправи.

А ево, господо, где су наши јади и у чему је наша невоља. Нас највише тишти и погађа аграрна реформа која се извела тако да смо се ми упропастили а да се насељеницима није помогло. Створено је такво стање да су незадовољни и Арнаути и насељеници, па се створило мишљење да су зато стање криви насељеници Арнаутима а Арнаути насељеницима. Чему такво стање води није тешко погодити. А колико је овакво стање штетно за државу довољно је рећи да кад би се ово стање одржало могло би доћи до експлозије у народу а то нико од вас не жели. Уверен сам да ни насељеници то не желе сем ако то не желе наши непријатељи отаџбине. Зато ја истичем да је аграрна реформа и главна и прворазредна ствар за Арнауте и насељенике у држави, јер се водила без система и без правде. Ево како се господо, несретно и неправедно водила аграрна реформа. Да узмем за пример општину Самодрешку у моме срезу. Ова општина има 300 ха земље која је као државна одређена за насељенике, али она се не додељује него се одузима, него се обрађена земља која је власништво Арнаута додељује насељеницима, тако да нити довољно земље остаје Арнаутима који је поседују више од 100 година нити се довољно може да додели насељеницима, па се браћа завађају, а и не виде да је ико од њих крив, јер је за све то крива рђава аграрна политика коју су досадашњи режими водили. То је аграрна реформа која је у црно завела Арнауте. Где би одвело набрајање разних случајева неправде које су учињене готово свима нашим породицама у нашим крајевима? Зато молим да се изврши једна специјална ревизија целокупне наше аграрне реформе на Југу, па да се народу неправедно отета земља врати а да се насељеницима додели земља од државне земље од које има великих комплекса, на тај начин да буду обе стране задовољене. А када се ревизија изврши да се одмах изврши и катастарски премер тога земљишта, пошто и од тога народ пати, јер је земља нацег краја неправично класирана, па ће народ бити задовољан.

Зар, господо, није ово минимум нашег захтева? Ми не тражимо више, ми само тражимо да нам се да бар нешто правде. Ми не тражимо потпуну правду него само један део правде па ће Арнаути ако затреба као и 1914 године да гину и да бране младог Краља Петра II и Југославију као што су гинули за Краља Петра и Александра и Србију.

Али, господо, треба поред аграрне реформе, да се просвета наша обезбеди, треба да нам се прости путеви направе, треба да се да запослење нашем елементу који хоће поштено да ради, треба да се помогне наша сиротиња, треба да се изврши правично разграничење шума у нашем крају где народ потпуно пати, оскудева у огреву и ако су му домови у шуми он нема огрева, јер су све шуме неправично ограничене за државу. Зато молим Краљевску владу да у тим нашим крајевима ослободи грађане од казне горосече, јер он није са дрветом трговао већ се грејао. Треба сеоске шуме које је узела држава а које ни држава не користи да се врате сеоским општинама и бившим сопственицима по целој Јужној Србији.

Ето, какви су наши захтеви, прости, часни и минимални. Не тражимо ми пунктације ни ревизију Устава ни неке нагодбе, ни погодбе, ни федерацију, ни централизацију, ни ко зна како се све

не зову неке нове и старе политичке теорије око којих се годинама ценкају и погађају политичари и научници а народ пропада. Ми тражимо само равноправност, једнакост и правду да се изврши, јер је она загарантована свима без обзира на нацију, на племе и на веру. Али, изгледа, господо и браћо, да се ово према Арнаутима не примењује као што треба. Ево вам једног тужног и жалосног примера који доказује и показује да ми ни у основним питањима нисмо изједначени онако, како смо заслужили својом лојалношћу и својим минималним захтевима. О нашем највећем празнику, Бајраму, који нам доноси највеће радости, у општини баранској среза пећског, дакле ових дана, дошло је до погибије страшне и ужасне. Пало је пет мртвих а више их је од двадесет рањено у том окршају Арнаута и браће Црногораца због тога што су тражили своје грађанско право на општинским изборима. Молим вас, господо, да ми не замерите што дижем овај оштар и одлучан протест против виновника овога крвопролића! Виновника није тешко погодити кад се зна да је ту био присутан и начелник среза пећског са градском полицијом и са својим органима па крвопролиће ипак није спречио. Ја лично и једино одајем признање команданту целокупне жандармерије господину Наумовићу, јер одкако је он на овом важном положају могу рећи да је ситуација у жандармерији у нашем крају боља. Желим да и целокупно чиновништво буде способно да слободно спроводи наредбе и упуте које им издају њихови команданти, како би закон праведно могли спроводити па да се оваки несретни случајеви не догађају више у нашем крају као што се то често пута догађа.

Осуђујући овај тешки догађај, ја молим за строгу истрагу и за још строжију казну која би била за пример да се овакви жалосни догађаји онемогуће више у нашим крајевима.

Кад сам ту да завршим с молбом на Краљевску владу да поклати велику пажњу откупу дувана и повећа цену откупа, да омогући народу у нашим крајевима да добија со у крупицама ради сирења и мрса, да се снизе цене гасу, соли и шећеру, као и да се поведе државно и народно газдинство тако, да се задовољи у првом реду наш земљорадник који је најмногобројнији у нашој земљи, па да сви здружени са осталом браћом у Југославији припомогнемо нашем Краљевском Намесништву да мудро води Југославију до пунолетства Његовог Величанства Краља Петра II и да се зна да су били и да су остали Арнаути непоколебљиви, одани, верни и готови да смрти у очи погледају кад је у питању наш Краљ и Југославија. Ево наше скромности и верности па сами судите, зар нисмо у свему у праву.

Господо народни посланици, у овом Дому има много и угледних и учених и паметних људи патриота и нас простих људи из народа, које је народ у овај Дом послао да се за његово добро, за добро ове наше државе старамо како ко уме и може. И ми прости људи слушали смо пажљиво наше учене другове кад су говорили о свим великим питањима и много смо од њих научили. Али овај високи Дом треба да решава не само крупна државна питања велике политике, него да се у њему чују и оне мале свакидашње бриге, невоље и жеље нашега народа, од којих и сам живот тога народа зависи, од којих зависи и његово задовољство и благостање, а од тога и његова

љубав za državu. Zato sam ja u ovo nekoliko речи pokazao koje su najpreče potrebe i najveće nevolje onog rodoljubivog, Краљу и држави и народу оданог народа из крајева одакле сам ја у овај Дом послат. Ви сте видели да ја нисам тражио ништа много ни велико, ни нескромно него задовољење најпречих животних потреба.

Ми се сви надамо да ће Краљевска влада под управом господина Милана Стојадиновића, који је досада са толико разумевања водио бригу за државне интересе и народне потребе, предузети све мере да се стање на Југу излечи и побољша. Ми у њега нашу највећу наду полагамо али је нужно да се и са овога места и у овој дебати чује да су те потребе нашега Југа врло хитне и преке, и да их треба што пре задовољити. Народ ће знати и умети да покаже своју захвалност а оним његовим политичким синовима који су на положају, да му помогну, који му заиста и помажу. Спречавање неправде и стварање задовољства у народу најбољи је и најпожртвованији посао који једна Влада може учинити у интересу државе.

Пошто сам уверен, да ће ова Влада овакве неправде отклонити гласаћу за буџет. (Одобравање и плескање код већине).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Има реč народни посланик g. dr. Jure Koce.

Dr. Jure Koce: Gospodo narodni poslanici, u Finansijskom odboru na osnovu statističkih podataka „Agrarne misli“ koju uređuje, kao što vam je poznato, dr. Milorad Nedeljković, generalni direktor Poštanske štedionice, prikazao sam da je naša država tipično država malog seljaka i malog čoveka u opšte i da sledstveno tome mi moramo voditi politiku poljoprivrednu, koja će ići za pomaganjem i podržavanjem egzistencije malog seljaka.

U opšte moram da podvučem važnost akcije koju vodi pokret agrarne misli, jer sam video na zboru u Ljubljani, kao i na zboru u Vinkovcima da postoji svuda jedan te isti problem, a to je problem pomaganja našeg malog seljaka. Kamo sreće za našu državu da smo odmah posle rata pošli pravcem, koji nam pokazuje „Agrarna misao“.

Ja ovom pokretu pridajem veliku važnost i molim g. Ministra poljoprivrede da istome pokloni svu svoju pažnju i da podupre svima sretstvima koja mu stoje na raspoloženju.

Gospodo narodni poslanici da istaknem moje gledište koje sam već u diskusiji o budžetskim dvanaestinama za godinu 35/36 opširno izneo, a to je da bez jeftinog kredita nema mogućnosti za efikasno pomaganje našega seljaka. Zbog toga molim gospodina Ministra poljoprivrede da sa svoje strane učini sve kako bi se u tome pravcu što pre stvarno pomoglo našem seljaku.

Zbog jako odmaklog vremena svršavam ovo nekoliko reči za izjavom, da ću glasati za predloženi budžet. (Odobranje kod većine).

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, pošto je lista govornika iscrpena to je pretes u pojedinostima predloga budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede završen. Prelazimo na glasanje. Glasaoće se po partijama sedenjem i ustajanjem. Gospoda narodni poslanici koji primaju pročitane partije izvoleće sedeti, a koji ne primaju izvoleće ustati. Molim gospodina izvestioca da izvoli pročitati partiju 781 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročitа partiju 781 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

XIII RAZDEO — MINISTARSTVO POLJOPRIVREDE

U sadržaju posle „Glava CXIV“ staviti: „CXIVa“ „Državna ergela na Ponovičama 112“

GLAVA CIV — MINISTARSTVO

Redovni rashodi

A. Lični rashodi

Part. Poz.
781

Lične prinadležnosti:

1 Plate-periodske povišice itd.

Naslov: „Otesek za poljoprivredni kredit-Sarajevo“ menja se i glasi: „Direkcija sreskih pripomoćnih zaklada-Sarajevo“

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 781 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 781 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 782.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede od partije 782 do partije 788a zaključno. —

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Izvolite čuti partiju 788b sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročitа partiju 788b sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

B. Materijalni rashodi

Part. Poz.
788b

Stručni rashodi Odeljenja za stočarstvo (preneto u Ministarstvu prosvete) smanjiti sa — 300.000.—

Potpretsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitatu partiju 788b sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti, a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem da je partija 788b sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 789 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročitа partiju 789 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

Part. Poz.
789

Stručni rashodi za agrarnu politiku i kooperaciju:

Subpoz. 4 Pomoć za proučavanje privr. prilika na selu itd., smanjiti sa — 100.000.—

Subpoz. 5 Pomoć za vodima za poljoprivredno gazdovanje itd. brisati — 100.000.— — 200.000.—

(Ovi su krediti preneti u razdeo Ministarstva prosvete)

Svega gl. CIV, smanjiti sa . . . — 500.000.—

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 789 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti, a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 789 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 790.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede od partije 790 do partije 808 zaključno. —

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Izvolite čuti partiju 809 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 809 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

GLAVA CVIII — DRŽAVNA KLASNA LUTRIJA

Redovni rashodi

A. Lični rashodi

Part.	Poz.	Lične prinadležnosti	
809	1	Plate — periodske povišice itd.	
		a) Činovnici	
		13 činovnika itd. u drugom redu mesto: „1-VII”	
		staviti: „2-VII” a „1-VIII” brisati.	

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 809 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti, a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 809 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 810.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede od partije 810 do partije 811 zaključno. —

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Izvolite čuti partiju 812 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 812 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

Part.	Poz.	Nagrade i dnevnice:	
812	5	(nova) Troškovi oko izvlačenja lozova u unutrašnjosti	+ 200.000.—

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 812 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji pri-

maju neka izvole sedeti, a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem da je pročitana partija 812 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 813 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade.

Izvestilac dr. Jure Koce pročita partiju 813 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade koji glasi:

B. Materijalni rashodi		
Upravni troškovi		
813	1	Posle reči: „Kancelarijski” staviti: zapetu i umetnuti reč: „reklamni” Svega gl. CVIII, povećati sa + 200.000.—
		Glava CXIVa — U naslovu u drugom redu mesto: „Panovičama” staviti: „Ponovičama”
Ukupno XIII razdeo, smanjiti sa		— 300.000.—

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Prima li Narodna skupština pročitane partiju 813 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade? (Glasovi: Prima! — Ne prima!) Ona gospoda narodni poslanici koji primaju neka izvole sedeti, a koji ne primaju neka izvole ustati. (Većina sedi). Većina sedi, prema tome objavljujem da je partija 813 sa predloženim amandmanom Kraljevske vlade većinom glasova primljena. Izvolite čuti partiju 814.

— Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini većinom glasova usvojila u pojedinostima sve partije predloga budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede od partije 814 do partije 857 zaključno. —

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici pošto je predlog budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede po svima partijama pojedinačno primljen, objavljujem da je ceo predlog budžeta rashoda XIII Razdeo — Ministarstvo poljoprivrede primljen. (Burno pljeskanje).

Sa vašim pristankom, gospodo narodni poslanici, ovu sednicu zaključujem a iduću zakazujem za 7 mart u 8 časova pre podne sa ovim dnevnim redom:

Nastavak pretresa u pojedinostima izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1937/38 godinu.

XVI Razdeo — Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja;

XVII Razdeo — Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda;

XV Razdeo — Ministarstvo šuma i rudnika.

Prima li Narodna skupština predloženi dnevni red? (Prima).

Objavljujem, da je Narodna skupština primila predloženi dnevni red i da je ova sednica zaključena.

Sednica je zaključena u 7 časova izjutra 7 marta.

PRILOZI

INTERPELACIJA

Boška Zeljkovića, narodnog poslanika, na Ministra fizičkog vaspitanja naroda o mešanju Jugoslovenske radikalne zajednice u rad Sokola u Bosanskoj Krupi.

GOSPODINE MINISTRE,

„Naša je prva i opšta zadaća da naš narod sačuvamo pri onoj krajnjoj i čvrstoj snazi, telesnom, duševnom i moralnom zdravlju, koje ne dopušta da se ispolji zastoj, izopačenost ili nazadovanje — taj najgori porok.”

Ova misao velikog Miroslava Tirša, osnivača Sokola, nameće se uvek kad god je reč i pomisao i na Soko Kraljevine Jugoslavije.

Naš predratni Soko bio je, naročito u krajevima austro-ugarskog ropstva, žarište nacionalne misli, centar velikih inicijativa, daleko od svih uticaja koji bi bili na štetu sokolske ideologije. Soko je bio naša uzdanica, koja nije zatajila, koja je dala svoj veliki moralni i fizički prilog delu — Oslobođenja i Ujedinjenja.

„Od kolenke do groba — tako je Veliki Kralj Ujedinitelj pozdravio Sokole — morate služiti samo Jugoslaviji, samo jugoslovenskoj ideji. Njene su vaše mišice i vaša srca, njene imaju da su sve vaše radosti i ideali.”

Tako je bilo pre rata, tako je bilo posle rata. A danas?

Kad bi detaljno analizovali bilans rada našeg Sokola od Ujedinjenja do danas, bez sumnje bi našli povoljan rezultat u koliko se tiče programa rada o jačanju tela i u opštem nacionalnom smislu. No, veliko je pitanje da li se taj progres ispoljava i u programu rada u pravcu snošljivosti i bratstva.

Okružnica Kraljevske banske uprave u Ljubljani pod pov. II/2 br. 3087/I, koja u stvari donosi raspis Ministarstva unutrašnjih dela pov. br. I 28870, a koji je od strane većine u Narodnoj skupštini označen i kao mera protiv levičara, protiv komunističkih tendencija; poznata poslanica katoličkog episkopata; izvesne pojave koje se dovode u vezu sa pripadnicima jedne druge tajne internacionalne organizacije itd., daju povoda da se o Sokolu Kraljevine Jugoslavije treba povesti mnogo računa i od strane Narodne skupštine, tim više što je o našem Sokolu donesen i promulgiran poseban zakon. Trebaće pored ostalog pretresti eventualno i pitanje deatizacije ove naše velike nacionalne organizacije.

Ne ulazeći za sada u pitanja koja zahtevaju mnogo studija, mnogo ljubavi, mnogo pažljivosti i mnogo opreza, hoću, g. Ministre, da Vam skrenem pažnju na činjenicu, da se u naše Sokolstvo uvlači partizanstvo i to partizanstvo najgore vrste, koje nema nikakve veze sa jednim ili drugim nazorom o svetu, već je isključivo plod ličnih i partisko-kote-

riskih kaprisa, koji duboko srozavaju ugled pojedinih sokolskih jedinica i ruše sokolsku organizaciju.

To partizanstvo koje nasrće na naš Soko naročito se ispoljava u Vrbaskoj banovini u Bosanskoj Krupi. JRZ-ovske glavešine u tom mestu smatraju Sokolsko društvo svojom partijskom filijalom, svojim sretstvom s kojim mogu da partizanski vršljaju po miloj volji. Taj njihov zulum urodio je fatalnim plodom, da su se počele raspuštati u okolini seoske sokolske čete, jer nemaju volje da budu filijale JRZ organizacije.

Konkretno Vas, g. Ministre, molim da mi u Narodnoj skupštini odgovorite na ova pitanja:

1) Je li Vam poznato da je 28 februara o. g. održana u Bos. Krupi skupština sokolskog društva na kojoj je u izboru Uprave postavljena lista JRZ.

2) Je li Vam poznato da je za tu listu JRZ bezdušno agitovao bezdušni upravitelj škole Bjegović, vršeci presiju na mesnog sveštenika i veroučitelja g. Marka Gakovića, na sveštenika g. Bogoljuba Gakovića kao i na ostale činovnike pod pretnjom premeštaja njihovih rodaka.

3) Je li Vam poznato da su šefovi ureda i činovnici sa svima služiteljima, u strahu pred progonom, i protiv svojih želja i uverenja na toj skupštini glasali za listu JRZ?

4) Je li Vam poznato da su starešine seoskih sokolskih četa, koji su prisustvovali toj skupštini, pod mučnim utiskom partizanskog terora JRZ došli tom prilikom starešini župe g. Perenčeviću i obavestili ga o svojoj odluci da raspuštaju svoje seoske sokolske čete, jer neće da služe interesima jedne političke partije, već — po želji Velikog Kralja Ujedinitelja — samo Jugoslaviji i jugoslovenskoj ideji?

Ako Vam je, g. Ministre, sve ovo poznato, molim Vas, da mi usmeno pred Narodnom skupštinom odgovorite, šta ste preduzeli protiv krivaca koji ruše ugled naših Sokola u Bos. Krupi i rasterivaju redove našeg Seoskog sokola, napose kakve ste i s kojim uspehom preduzeli korake kod g. Ministra prosvete protiv ovih lica iz redova nastavnika, koji se prema izloženom istakoše kao partizani JRZ u Sokolskom društvu u Bos. Krupi?

Primate, gospodine Ministre, i ovom prilikom izraz mog osobitog poštovanja.

U Beogradu, 4 marta 1937 god.

Boško Zeljković, s. r.
narodni poslanik